

Über dieses Buch

Dies ist ein digitales Exemplar eines Buches, das seit Generationen in den Regalen der Bibliotheken aufbewahrt wurde, bevor es von Google im Rahmen eines Projekts, mit dem die Bücher dieser Welt online verfügbar gemacht werden sollen, sorgfältig gescannt wurde.

Das Buch hat das Urheberrecht überdauert und kann nun öffentlich zugänglich gemacht werden. Ein öffentlich zugängliches Buch ist ein Buch, das niemals Urheberrechten unterlag oder bei dem die Schutzfrist des Urheberrechts abgelaufen ist. Ob ein Buch öffentlich zugänglich ist, kann von Land zu Land unterschiedlich sein. Öffentlich zugängliche Bücher sind unser Tor zur Vergangenheit und stellen ein geschichtliches, kulturelles und wissenschaftliches Vermögen dar, das häufig nur schwierig zu entdecken ist.

Gebrauchsspuren, Anmerkungen und andere Randbemerkungen, die im Originalband enthalten sind, finden sich auch in dieser Datei – eine Erinnerung an die lange Reise, die das Buch vom Verleger zu einer Bibliothek und weiter zu Ihnen hinter sich gebracht hat.

Nutzungsrichtlinien

Google ist stolz, mit Bibliotheken in partnerschaftlicher Zusammenarbeit öffentlich zugängliches Material zu digitalisieren und einer breiten Masse zugänglich zu machen. Öffentlich zugängliche Bücher gehören der Öffentlichkeit, und wir sind nur ihre Hüter. Nichtsdestotrotz ist diese Arbeit kostspielig. Um diese Ressource weiterhin zur Verfügung stellen zu können, haben wir Schritte unternommen, um den Missbrauch durch kommerzielle Parteien zu verhindern. Dazu gehören technische Einschränkungen für automatisierte Abfragen.

Wir bitten Sie um Einhaltung folgender Richtlinien:

- + *Nutzung der Dateien zu nichtkommerziellen Zwecken* Wir haben Google Buchsuche für Endanwender konzipiert und möchten, dass Sie diese Dateien nur für persönliche, nichtkommerzielle Zwecke verwenden.
- + *Keine automatisierten Abfragen* Senden Sie keine automatisierten Abfragen irgendwelcher Art an das Google-System. Wenn Sie Recherchen über maschinelle Übersetzung, optische Zeichenerkennung oder andere Bereiche durchführen, in denen der Zugang zu Text in großen Mengen nützlich ist, wenden Sie sich bitte an uns. Wir fördern die Nutzung des öffentlich zugänglichen Materials für diese Zwecke und können Ihnen unter Umständen helfen.
- + *Beibehaltung von Google-Markenelementen* Das "Wasserzeichen" von Google, das Sie in jeder Datei finden, ist wichtig zur Information über dieses Projekt und hilft den Anwendern weiteres Material über Google Buchsuche zu finden. Bitte entfernen Sie das Wasserzeichen nicht.
- + *Bewegen Sie sich innerhalb der Legalität* Unabhängig von Ihrem Verwendungszweck müssen Sie sich Ihrer Verantwortung bewusst sein, sicherzustellen, dass Ihre Nutzung legal ist. Gehen Sie nicht davon aus, dass ein Buch, das nach unserem Dafürhalten für Nutzer in den USA öffentlich zugänglich ist, auch für Nutzer in anderen Ländern öffentlich zugänglich ist. Ob ein Buch noch dem Urheberrecht unterliegt, ist von Land zu Land verschieden. Wir können keine Beratung leisten, ob eine bestimmte Nutzung eines bestimmten Buches gesetzlich zulässig ist. Gehen Sie nicht davon aus, dass das Erscheinen eines Buchs in Google Buchsuche bedeutet, dass es in jeder Form und überall auf der Welt verwendet werden kann. Eine Urheberrechtsverletzung kann schwerwiegende Folgen haben.

Über Google Buchsuche

Das Ziel von Google besteht darin, die weltweiten Informationen zu organisieren und allgemein nutzbar und zugänglich zu machen. Google Buchsuche hilft Lesern dabei, die Bücher dieser Welt zu entdecken, und unterstützt Autoren und Verleger dabei, neue Zielgruppen zu erreichen. Den gesamten Buchtext können Sie im Internet unter <http://books.google.com> durchsuchen.

This is a digital copy of a book that was preserved for generations on library shelves before it was carefully scanned by Google as part of a project to make the world's books discoverable online.

It has survived long enough for the copyright to expire and the book to enter the public domain. A public domain book is one that was never subject to copyright or whose legal copyright term has expired. Whether a book is in the public domain may vary country to country. Public domain books are our gateways to the past, representing a wealth of history, culture and knowledge that's often difficult to discover.

Marks, notations and other marginalia present in the original volume will appear in this file - a reminder of this book's long journey from the publisher to a library and finally to you.

Usage guidelines

Google is proud to partner with libraries to digitize public domain materials and make them widely accessible. Public domain books belong to the public and we are merely their custodians. Nevertheless, this work is expensive, so in order to keep providing this resource, we have taken steps to prevent abuse by commercial parties, including placing technical restrictions on automated querying.

We also ask that you:

- + *Make non-commercial use of the files* We designed Google Book Search for use by individuals, and we request that you use these files for personal, non-commercial purposes.
- + *Refrain from automated querying* Do not send automated queries of any sort to Google's system: If you are conducting research on machine translation, optical character recognition or other areas where access to a large amount of text is helpful, please contact us. We encourage the use of public domain materials for these purposes and may be able to help.
- + *Maintain attribution* The Google "watermark" you see on each file is essential for informing people about this project and helping them find additional materials through Google Book Search. Please do not remove it.
- + *Keep it legal* Whatever your use, remember that you are responsible for ensuring that what you are doing is legal. Do not assume that just because we believe a book is in the public domain for users in the United States, that the work is also in the public domain for users in other countries. Whether a book is still in copyright varies from country to country, and we can't offer guidance on whether any specific use of any specific book is allowed. Please do not assume that a book's appearance in Google Book Search means it can be used in any manner anywhere in the world. Copyright infringement liability can be quite severe.

About Google Book Search

Google's mission is to organize the world's information and to make it universally accessible and useful. Google Book Search helps readers discover the world's books while helping authors and publishers reach new audiences. You can search through the full text of this book on the web at <http://books.google.com/>

He 9535

BIBLIOTHEEK GENT

P00034775

Digitized by Google

N O V A
A C T A
E R U D I T O R U M
A N N I
M D C C L X X I V .

publicata

Cum Serenissimi Electoris Saxoniae Privilegio

LIPSIAE

Prostant apud IO. FRID. GLEDITSCHII et
LANCKISII heredes.

Venduntur etiam Romae apud PAGLIARINOS; Venetiis apud IO. BAPT.
ALBRIZZIIUM: Bononiae apud LAELIUM della VOLPE: Parisiis apud
BRIASSONUM: Olyssiponae apud BORELLUM, MARTINUM, et
SOCIOS: Ultraieſi apud ABR. van PADDENBURG, Lugduni Ba-
tauorum apud LUCHTMANSIOS, et Amstelaedami
in SCHREUDERI officina.

M D C C L X X V I I .

LECTORI BENEVOLO

S. D.

CAROLVS ANDREAS BEL D.

Quod Tibi Volumen Actorum tradimus, Lector, id volumus, Te non compellato, prodire in publicum, videtur enim hoc debere et veteri mori, et testatae multis documentis benevolentiae erga nos Tuae. . Hanc si Tu nobis integram seruaueris, de quo nullo modo dubitamus, possumus Tibi adfirmare, non cessaturam, recensendis libris bonis atque utilibus, diligentiam nostram. Et si enim nostris temporibus, nouum aliquem gustum, Seculum vocant lepidissimi homines, in omni paene disciplinarum genere, iactant et magnopere commendant; atque adeo seueriora studia agere in exilium videntur velle: nos tamen nugae istorum, quas vehementer contemnimus, profecto non dimouebunt a tramite, quem integro paene Seculo pertinaciter tenuimus. Referemus de libris, non futilibus illis, et ad histrioniam pertinentibus, sed

sed de talibus, qui, proferendis bonarum artium
atque litterarum finibus scripti, ad nos venerunt.
Et est prouentus talium, etsi non is qui olim, tamen
non tenuis, de quo vehementer laetamur. Viris do-
ctis, quorum adhuc, mittendis ad nos operibus su-
is, liberalitatem experti sumus; magnas habemus
agimusque gratias, referemus, si quando accide-
rit ut possimus. Nolumus tamen quisquam nobis
succenseat, sine odio aut gratia, libere atque in-
genue sententiam de libris dicturis. Laudare e-
nim qui mali sunt non possumus; bonos, undecun-
que ad nos venerint, ita profecto commendabimus,
ut non solum innotescant pluribus atque legantur,
sed etiam excitentur eorum auctores ad insistendum
feminae, quae sola ad veram neque umquam inter-
morituram gloriam itur. Sed non est opus adfir-
mare Tibi centies, quod dudum cognouisti, non
discessisse nos umquam, neque discessuros, ab illa
animi constantia, quae ad nostrum scribendi genus
inprimis pertinet. Ita vale, et studiis nostris fa-
ue. Scribeb. Lips. Kal. Dec. MDCCCLXXVII.

NOVA ACTA ERUDITORUM

publicata Lipsiae

Calendis Januarii Anno MDCCLXXIV.

GLOSSARIA GRAECA MINORA, ET
alia Anecdota Graeca, ex variis Codicibus edidit, et Ani-
maduerfionibus illustravit CHRISTIANVS FRIDERI-
CVS MATTHAEI, Groeſſa Thuringus, Gymnaſiorum
Vniuerſitatis Moſqueniſis Reſſor.

Vol. I. Mosquae, Typis Uniuerſitatis, 1774. Vol. II.
 Ibid. 1775. plagg. 20. quaternis.

Glossaria antiqua veterum Grammaticorum graeca, ma-
 gnum usum utilitatemque habent ad interiorum lin-
 guae Graecae scientiam comparandam. Quae res, posteaquam
 cognita et perspecta est ab eruditis, multi ex eorum numero, et
 eorum librorum caute prudenterque ad interpretationem
 transferendorum praecepta proposuerunt, et acuerunt reliquo-
 rum studium in conquirendis quae adhuc laterent huius gener-
 is scriptis, et in publicum edendis. Ac post Alberti Ernestii-
 que, Virorum summa doctrinae laude cumulatifsimorum,
 curam, in demonstranda glossariorum istorum vera indole,
 cautionibusque, quibus eorum usus opus habeat, proponen-
 dis, qua effectum est, ut quam multiplicem et praeclaram
 praestarent ad intelligendam explicandamque librorum di-
 uinorum humanorumque sententiam, cognosceretur; certi-
 tatum

NOVA ACTA ERUDITORUM

etiam in Batauis et Anglia, quarum terrarum urbes sunt bibliothecis, praestantissimorum codicum plenis, nobilitatae, exstiterunt Abreschii, Valckenarii, Wesselingii, Toupii aliique, qui tum Hesychii, Suidaesque glossaria emendarent, explicarent, et iis quomodo utendum esset docerent, secuti monita et exemplum Casauboni, Salmasii, Heinsiique, qui, qua via progrediendum esset iam dudum vidissent; tum his in terris Semleri, Fischeri aliique, qui vel ex instituto exponerent, vel intertexerent scriptis suis ea, quae ad eorum usum et praestantiam commendandam pertinerent, et quibus studia accuratae graecarum litterarum scientiae, quae sine horum subsidiorum auxilio nulla est, cupidorum, adiuuantur. Hos imitatus Christi. Frider. Matthaei, vir Eruditissimus, Lipsicae Academiae et disciplinae nuper alumnus, post Mosquam delatus, ex codicibus Manuscriptis, qui in bibliotheca eiusdem urbis Synodali seruantur, Glossaria quaedam vetera Graeca, siue potius fragmenta edidit. Nam hanc priorem partem Anecdotorum graecorum, alteri, quae Athanasii et Xiphilini quasdam conciones continet, iam praestare arbitramur, ut, vel his omisissis, si aliter res non ferret, eam auctiorem et pleniorum esse velimus. Sed vir doctus aliud fortasse sequebatur consilium, tribuebatque non nihil eorum, quibuscum viuendum esset, studio ac frequentiae. Igitur Specimen Lexici Cyrilli, secundum locum obtinet, complectiturque ea, quae a littera ϕ ad finem leguntur. Nam primo quidem loco poni placuit excerpta e Grammatica Nicophori Gregorae, quae, ut inde cognoscere licet, continet utilia et exquisita multa de discrimine et constructione nominum verborumque graecorum, siue aliunde petita, quod valde probabile est, siue e sua diligentia profecta, quod comparandis aliorum Grammaticorum libris facile pateat. Editor quidem Cl. quid sentiret, cum nihil notarum adaspererit, quod in reliquis fecit, latere voluit. At idem quoque nos ignorare passus est ea, quae ad notitiam codicum manuscriptorum, quibus usus fuisset, pertine-

rent.

rent. Duo quidem in promptu habuisse elementa *A* et *B*, ad eos distinguendos adhibita, demonstrant, caetera autem, quae ex institutis Criticorum commemorari debebant, omissa videmus. Ac de his rebus nostri quidem lectores, si qui forte iis delectantur, si non profus sibi satisfactum, tamen cum reliqua perlegerint, paulo apertius traditum cognoscent. Illud autem videmur intellexisse, auctorem istius Lexici, nec doctum ipsum satis fuisse, nec eius opus carere interpolationibus parum doctorum, qui intruderent glossmata suae imperitiae accommodata. Doctos autem intelligi volumus eos, qui antiquae grauisque doctrinae magis, quam recentioris et nuper inuetae, se studiosos praestent, adeoque in tali opere conficiendo ea spectent, quae ad explanationem optimorum veteris aetatis scriptorum referantur, nec antiqua et proba vocabula ex usu recentiorum, magnam subinde mutationem admittente, interpretentur, nisi fortasse ex disertis auctoris professione, aut totius operis natura et indole, hoc maxime cogitatum, spectatum, et actum fuisse appareat, ut demonstretur recentiorum temporum graecitas, quam Meursii Cangisique glossariis, itemque Alberti et Roeveri opera illustratam et explicatam esse nouimus. Ut autem quod diximus magis perspicuum fiat, quibusdam exemplis utemur. Habet autem alicubi auctor hanc glossam: *ἄρον ἰσθῆς διατρεβὴ ἢ μοναστήριον*, nec aliter Lex. A. ab Cl. editore in notis commemorauit. Apertum enim est, hanc vocis significationem petitam esse ex institutis recentiorum temporum, nec rationem ductam antiqui usus, obuii apud Aristophanem Nub. 94. 128. 142. 187, ubi significat auditorium, locum qui frequentatur a pluribus, discendi causa. Idem demonstrant aliae glossae. *ἄρον ἰσθῆς ἢ μείριον*. Non obseruauit vocum differentiam, et alteram aliterius valori designando adhibuit imperite. Nam sicut *ἄρον*, tunicum semper significat, ita *μείριον* semper pallium; adeoque illa uoce uestis interior, hac superior, denocatur, quae et ipsa *ἰσθῆς* dicitur, quod Salmasii in Tertulliani li-

brum de pallio notae docent. Quod autem grammaticus tradit: *χλαμύς* ἰσθῆς κοκκίνη, ἱμάτιον, respexisse videtur ad loca Matthaei 27, 28. 31. qui *χλαμύδα κοκκίνη*; et Johannis, qui ἱμάτιον vocat *pallium coccinum*, quod apud Marcum 15, 17. 20. *πορφύρα* dicitur. Caeterum parum accurate et perspicue vocabuli notionem esse designatam, nemo facile neget. Eiusdem generis est quod legitur *χύτερ. τὸ τζυκάλιον*. Sed haec habetenus. Etenim in notis hoc maxime spectandum, et relictis caeteris hoc agendum erat, ut, ubi reperienda esset glossae sedes, indicaretur. Quod consilium si semper aut propositum sibi habuisset, aut secutus fuisset vir Cl. demonstrasset, ut opinamur, glossam, *ψυχικός ἀνθρώπος ὁ τὰ τῆς σαρκὸς φρονῶν*, pertinere ad verba Pauli 1. Corinth. 2, 13. itemque *ἄδινα τὸ γενῶ* referri ad eisdem locum ad Galat. 4, 19. Nec intacta reliquisset ista: *χρονικόν φῶς ὁ ἥλιος*, et: ὁ *ἀέρας ἦν ἀδικός*, cum caeteris multis ad alienius scriptoris verba pertinent. Hac via usus, etiam emendandarum glossarum praesidium parasset. Nam cum glossa sit: *ἄγνωμα κύριον*, eiusque hominis mentio in sacris libris cum alibi, tum Deut. 3, 11. comparatione huius loci, sicut in graeca Alexandrinorum versione legitur, cum verbis alterius Grammatici in Lexico alio, in notis laudato, intelligitur, ista: *φασὶ γὰρ αὐτὸν καὶ κλίη εἰδηρὰ κεχρησθαι ἰνία πηχῶν τὸ μῆκος, πῖντο δὲ τὸ εὖρος ἰχθύου*, vitiosa esse, legendumque *φ. γ. α. κλίη εἰδηρὰ κ.* Sic enim prorsus isti interpretes: *ἡ κλίη αὐτῆ κλίη εἰδηρὰ - ἰνία πηχῶν τὸ μῆκος αὐτῆς, καὶ πῖντο αὐτῆν πηχῶν τὸ εὖρος αὐτῆς*. Quare quoque glossae sententia, notarum ope, saepe parum iuuatur. Nam et illa Grammatici glossa: *ὀλίσιον ἀπὸ τῆς ἰστιῶν*, aliquem, ut arbitramur, certum scriptoris locum respicit, in quo verbum *ἐπιζῆσιον* sic usurpetur, ut latinorum *condere*. Interea utendum erat Vossio ad Melam 1, 18. et Ernesto ad Sueton. Aug. 98. Ac huic quidem specimini Lexici, Glossarioque Epistolarum Pauli, interposuis Cl. Editor orationem funebrem Anastasii Sinaitae, de qua iam admonuimus, nec pluribus dicendum putamus. Sub finem orationis in verba in-

cidi.

vidimus, τὰ ἐγγύς; ad quam formam illustrandam et defendendam utendum erat non solum Luc. 1. 36. ubi ἐν τῷ ἐγγύς est in plurimis codicibus, quos secutus est Bengelius; sed etiam Genes. 21, 7. ubi sic legitur in Cod. Alexandrino. Verba autem, quae paullo post leguntur, ἀπορήλωμεν τὰς χλωμανοῦσας ἡμᾶς; ἡμέρα τῆ ἡμέρα ἰλασθῶν, non videbantur opus habere emendatione: ἡμέρα καὶ ἡμέρα. Nam cum et ab Alexandrinis Interpretibus ita variata fuisse reperitur oratio in usurpanda hac forma, ut nunc dicerent ἐκείνη ἡμέρα ἐν τῇ ἡμέρα αὐτῶν, nunc ἔξ ἡμέρας ἐς ἡμέραν; scriptores autem Novi Testamenti iuxta illam ἡμέρα καὶ ἡμέρα, his quoque formis utantur, κατὰ πᾶσαν ἡμέραν, et ἡμέραν ἔξ ἡμέρας, ad denotandum *quotidie, singulis diebus*; vulgares Graeci denique vel κατ' ἐκείνη ἡμέραν, vel κατ' ἡμέραν, vel ἐκείνης ἡμέρας dicant, (v. Vossius Philol. c. 22.) cur dubitemus, ad evitandam Hebraismi simplicitatem; licuisse Anastasio dicere ἡμέρα τῆ ἡμέρα? Pergamus autem ad Glossarium epistolarum Paullinarum, in quo primum explicantur Epistolae ad Hebraeos verba, desinit in verbis epistolae ad Titum, interiectis deinceps reliquarum epistolarum vocibus. Ac, quoniam, ut iam commemoravimus, nullam editor harum Glossarum historiam tradere voluit; pro certo affirmare non potuimus, utrum cum iis, quae in Catalogo Bibliothecae Coislinianae commemorantur a Montefalciano pag. 502. eadem sint, an diversae; quantum tamen ex inscriptione et glossarum primis conicimus, parum abfuit, quin pro iisdem haberemus. Ab iis certe, quas e Glossario N. T. Fabriciano editas habemus ab Alberto, nunc amplitudine, nunc brevitae differunt, modum quoque commemorandarum vocum alium tenent. Alterum autem alteri glossario augende prodest, et, cum multo rectiora doceat iis, quae in vulgaribus Lexicis N. T. traduntur, accuratae doctrinae studiosissimo cuique gratissimum esse debet. Tandem, cum in extremam Voluminis secundi pagellam oculam iniiceremus, breviter notatum videmus, ductum esse ex altero Lexici Cyrilli codice manuscripto Bibliothecae Ty-

pographiae Synodalis num. 28. in 8vo, et nota A. insigniri. Videndum autem Montefalconii Bibl. Coislin. Cod. CCCXLVI. Ac Lexici quidem esse alium codicem in folio num. 21. utique littera B. denotari. Inter prima haec habentur: *Εισαγωγή ἔχειται: ἔστι δὲ πάλιν εισαγωγή* pertinet haec glossa ad Hebr. 1, 6. et demonstrat, *ἰσοῦν* esse *proponere, tradere, commendare*, sicut idem verbum *ἔχειται* usurpatur in alia glossa ad Rom. 3, 2. pertinente: *Ἐπιστεύθησαν ἔχειται* *ἔχειται* *πρῶτον μὲν, ὅτι ἐπιστεύθησαν τὰ λόγια τῷ Θεῷ λόγια, τὸν νόμον λέγουσιν* Item: *ὑποβολῆς βαθυμίας*. *Ἡμεῖς δὲ οὐκ ἴσμεν ὑποβολῆς οἷο ἀπώλειαν*, quae verba leguntur Hebr. 10, 39. *μοχ. Ἐνὰρξισατον εὐκόλως περὶ σαμμένη ἡμῶς, ἢ τὴν εὐκόλως περὶ σαμμένη παθεῖν δυναμένην*. Respicitur a Grammatico locus eiusdem epistolae c. 13, 1. *καὶ τὴν ὑπερξισατον ἀμαρτίαν*. Verba autem Rom. 11, 8. ex Esaiæ vaticiniis petita: *ἴδου ἄνθρωποι ὁ θεὸς πνεῦμα καταλύει*, hac glossa explicantur: *Καταλύει τὴν περὶ τὸ χάριον νόσον καὶ προσοχὴν τῆς ψυχῆς καταλύει καλεῖ. Καταλύει γὰρ ἐστὶ, τὸ ἐμπαιγῆναι περὶ καὶ προσελωθῆναι* etc. Exquisita quoque sunt ista: *Συνέκλεισεν ἡλογεῖν ἀπειθῆναι* ad Rom. 11, 32. *ταυτ, Διακονία ἢ Θυσία*. *ἢνα ἢ διακονία μου, ἢ εἰς ἱερουσαλήμ* ibid. 15, 31. Porro: *Συζητήται ἢ λογισμοῖς καὶ ἐρεῦναις τὰ πάντα ἐπιτρέψαντες. καὶ συζητήτης τοῦ αἰῶνος τούτου*. Refertur ad 1 Cor. 1, 20. Item: *Καταχρησασθαι τὴν ὄλως χάριση καλεῖ εἶναι τὸ ὄλως λαβεῖν εἰς τὸ μὴ καταχρησασθαι τῇ ἀφραῖα μου ἐν τῷ εὐαγγελίῳ* ad 1 Cor. 9, 18. *Ἐπιγνώσκετε ἀπὸ τῶ ἐν τῇ τμηῷ* (malitius editum esse *ἐν τμηῷ*) *ἀντὺς ἔχετε*. Haec enim est sententia verborum Pauli in eadem priori ad Corinthios epistola c. 16, 18. *ἐπιγνώσκετε τὰς τοῦτους*, ex usu Alexandrinorum Interpretum in vertendo Hebraico verbo *דַּרְר*, quem demonstrant loci quidam Historiae Ruthae, 2, 11. 19. recipienda. Usurpat tamen sic Chion ep. 6. et cum *ἐπαινεῖ* permutat. Unde quoque explicanda sunt verba in vaticiniis Hoseae 2, 10. *καὶ ἐπιγνώση τὸν Κύριον*. Scite quoque explicari verba Epistolae ad Ephes. 6, 12. plurimi existimabunt hac glossa: *Κοσμοκράτατος τῆς δαιμονίας Κόσμου γὰρ ἢ γρασῆ*
τας

τὰς ποικίλας ἀνάγει καλεῖ, πρὸς τὰς ποικιλοτάτας τῆ ἐπιστολῆς. καὶ ὁ χριστὸς πρὸς τὰς μαθητὰς. Τρεῖς ἡν ἔστι ἐκ τῆ κόσμου τούτου
 Tum ad 1 Tim. 6, 5. ubi nunc fere legitur παραδειγματῶν,
 pertinet glossa haec: Διαπαροτρῶν τῆς νόσου τῶν κακῶν
 μεταδόσας ἀπὸ μεταφορᾶς τῆς φέροντος τῆ παρατρέλει μεταδομένη.
 Neque tamen vitia quaedam harum glossarum
 dissimulanda sunt. Nam quae ad Hebr. 6, 6. harum au-
 ctor commentatur, parum certe probantur. Ἀναστροφῆς
 ἑαυτοῦ τὴν ἰδὴν τῆ βίῃ καὶ παραδειγματίζοντας. Ἀναθὴν φησὶ,
 τροφῆς. Τούτο λέγει, ἀπαξ ἑαυτῶν ὁ χριστὸς, καὶ ἡμεῖς
 ἀπαξ αναστροφῆσθαι αὐτῷ διὰ τοῦ βαπτίσματος. Ὁ τολῆν,
 φησὶν, εἰμένος εἶναι δεύτερον βάπτισμα ὅσον τὸ κατ' αὐτὸν ἀναθῆν
 τροφῆ τὸν Κύριον. Ἠγῆται γὰρ δεύτερον ἑαυτῶσθαι αὐτὸν.
 Nam qui usum loquendi perspectum habeant, et quid va-
 leant praepositiones in verbis non ex vulgariū Lexicorum
 Novi Testamenti vitis, sed ex indole linguae ponderent,
 ἀναστροφῆν esse simpliciter *Cruci affigere* verissime iudicant.
 Neque vero locus 2 Cor. 3, 18. τῆς δόξης Κυρίου κατοπτρι-
 ζόμενοι, multum ista glossa iuuatur: Κατοπτρίζομενοι εἰς
 ἑαυτοὺς ὡς ἐν ἑσπέρῳ τῷ πνεύματι. Nam κατοπτρίζομενοι ibi est ver-
 bum Medium, significatque *vel se, vel aliud aliquid in speculo*
contueri, ut accuratus docuit Dresigius de Verb. Med. N. T.
 I, 68. Nec proflus absurde conuertatur omnino *intueri*,
 de quo alias erit disputandi locus. Neque vero multum
 valent ad vñm potestatisque verborum Pauli ad Ephes. 4,
 29. πᾶς λόγος σαπρὸς ἐκ τῆ σῆματος ὑμῶν μὴ ἱκονεῖσθαι, in-
 telligendam, quae scribit glossae auctor: Σαπρὸς ἐγγὺς
 σαπρῶν, ἢ σπογγώδης, καὶ δυσώδης. Τί γὰρ ἀιχαμολογίως δυσωδίζου-
 ρον. Verum est, a scriptoribus Novi Test. σαπρὸν pro *malis*,
turpi, potius, secas quam apud veteres, a quibus semper de
 vetere ac patrio dicitur, ut cum Phryniēho, Grammatico,
 statuit Salmasius de Ling. Hell. p. 110. docuitque Vossius
 Philol. c. 2; at de qua turpitudine sermo sit, ex orationis
 serie intelligi debet. Ibi autem quae opponuntur demon-
 strant, λόγος σαπρὸς accipiendum esse de *maledictis et conuictis*,
 ut

ut monuit Kypkins. Nam ista quoque sub *μικρολογίας*, ad quam scimus referri a Fischero, Doctissimo Viro, nomine comprehendi, non putamus fore qui negent. Seruator apud Matthaeum 12, 36, dicit *ῥήμα αἰγόν*, quod vocabulum illi recte substituit glossator, sed cetera minus apta. His igitur glossis notulas Cl. editor addidit eas, in quas et fundamentum sedemque earum, et ex altero codice, Lexicon Cyrilli continente, quasdam ad N. T. loca alias pertinentes glossas conferret.

Quamquam autem haec dicta ad praecipuam ut arbitramur horum Anecdotorum partem pertinent tamen nec illud ab antiquae doctrinae studio est alienum putandum, ut faueamus iis, qui antiquae Ecclesiae Graecae doctorum scripta quaedam, multorum exemplo et magnorum virorum, Tollii Muratorii, Montefalconii, aliorumque, ex Manuscriptorum claustris emittunt, ut eorum quae iam edita exstant numero addi possint. Etenim Vir Cl. alteri Anecdotorum Volumini Johannis Xiphilini, Junioris, orationes quinque: Basilii Magni orationes tres: Eusebii Pamphili, Isidori Pelasiotae, et Hefychii Presbyteri declarationes locorum aliquot difficiliorum quatuor Evangelistarum, intulit, quos libellos omnes e Codicibus Bibliothecae Sanctissimae Synodi recepit. Sed quod in maioribus horum hominum operibus obseruatum est, idem quoque in his paruis scriptorum particulis animaduertere licet, non omnia eorum esse sine exceptione laudanda et probanda. Hoc ita cognoscitur. Latinorum dicendi forma, *sequi aliquem*, duplicem hanc habet notionem, ut significet vel in alterius *comitatu esse*, vel *imitari* alterum. Graeci duobus verbis, illud per *ἀκολουθεῖν*, hoc per *μιμνήσθαι* exprimunt. Christus Seruator Optimus, docendo et viuendo, siue praeceptis et exemplo, hoc utique efficere voluit, ut se *imitarentur aemularenturque* omnes, qui ad suae doctrinae cognitionem peruenissent; sed praeter hos, quosdam etiam sibi semper assiduos et proximos, inque itineribus comites, omnium denique di-

cto;

Et eorum factorumque suorum auditores testesque esse voluit. Quam operam ab omnibus qui suae doctrinae dediti essent, adeo non exegit, ut nonnullos eorum, qui se huic officio offerrent, ultro reuiceret, ad suosque redire, et sua tractare iuberet. Ad hoc duplex genus discipulorum Christi, et ad discrimen verborum quae diximus, in quo discrimine obseruando diligentes sumus N. T. scriptores, qui non attendat, is a multorum Euangelicae historiae locorum sententia prorsus aberret. Hoc accidit Xiphilino qui verba apud Matthaeum 19. *δὲυο ἀκολουθεῖ μοι* perperam interpretatur *βαδίζε κατ' ἕχθος τῆς ἡμέας πολιτείας, καὶ ἀκολουθεῖ ταῖς ἐμοῖς ἐντολαῖς* v. pag. 11. Atqui hoc diues ille iuuenis, de quo sermo est, facere poterat retentis et usurpandis diuitiis; sed in comitatu Christi esse non poterat, nisi relictis et abiectis iis. Et quia hoc periculum abhorrebat, declarauit, nondum satis se virum et constantiae in animo habere, quamquam eius fuerat praefens fiducia. Multa erant dissendenda, si scribendi rationem examinare vellemus. Repetiremus enim *ἀπάγεσθαι* eo loco positum, quo *ἀποφίεσθαι* esse debebat, et alia plura, quae in hisce scriptoribus non acerbius exigenda sunt, sed tamen a lectoribus non promissae habenda. Caeterum p. § *ἀνοήτου φρονήτου* legitur pro *ἀνοήτου*, operatum ut videtur vitio. Denique explicationes, quas diximus, locorum aliquot difficultium, occupantur in tollendo dissensu, quem forte quidam, in paucis quibusdam partibus narrationis Euangelicae, de Christi Seruatoris morte et resurrectione, sibi deprehendisse visi sunt.

Haec tamen omnia utilissimum sit Editoris clarissimi institutum adeoque etiam vehementer optabile, ut pergat inuestigare et scrutari Monasteriorum Bibliothecas, in quibus certum est delitescere multos codices, quorum editione magnam a republica litteraria gratiam meriturus est *Matthew*, vir doctissimus. Sed non est opus currenti calcaribus: nos certe dudum Viri doctissimi laudabile studium cognouimus, iuauandi bonas litteras, et quouis modo ornandas.

GEORGII HENRICI BORTZ, MATH. IN

Acad. Lips. P. P. O. et Coll. Mar. Virg. Subfensoris,

de die Festi Paschato, anni MDCCCLXXVIII.

COMMENTATIO.

De die festi Paschato anni MDCCCLXXVIII. ex chronologiae principiis ea ratione acturus, ut quisque luculenter perspiciat, qui fiat, ut per fastos in civitate christiana receptos, in constituenda hac augustissima die nonnunquam dissensus oriatur, quibus argumentis partes dissentientes nitantur, et quae earum quamvis premant; ante omnia notandum esse existimo, cuiuscunque anni in menses, hebdomadas, dies fastos et nefastos, digerendi rationem pendere inter Christianos a definitione festi Paschato genuina; cuius vero definiendi, inde ab oecumenici concilii Nicaeni aetate, leges, ab omnibus receptae sunt sequentes: Festum Paschato est celebrandum

I. die Dominica,

II. ex Dominica, quae plenilunium ab aequinoctio verno proximum sequitur.

III. Quando hoc plenilunium in ipsam feriam primam incidit, Pascha transferendum in Dominicam proxime sequentem.

IV. Pascha nunquam est cum Iudaeis celebrandum.

Quam multis, occasione horum canonum, de eorum numero, divisione, vero sensu, auctoritate, ac communi a christianis, quamcunque eius religionis formam sectantibus, approbatione, disquiri possit! quae vere omnia partim in singulis dissertationibus, Georgii Alberti Hambergeri, de *bas computi ecclesiastici*, Ulrici Iunii duobus programmatis,

tibus, quorum uno ad solennem magistrorum promotionem
 anno 1723. d. VII. Februarii, altero, eodem anno, ad ora-
 tionem memorias Geieri sacram d. 22. Aug. inuitavit; Io-
 hannis Friderici Weidleri, *de dissensu emendatae temporum*
formas Statuum Germaniae protestantium a Calendario Grego-
riano anni 1724. aliorumque, partim in vastis voluminibus
 Sethi Calvisii Erhardi Weigelii, Riccioli, Clavii, aliorum-
 que virorum doctissimorum copiosissime pertractata legi pos-
 sunt. Ad nostrum propositum sufficiat, notasse, nihil
 Optimum Maximum Salvatore nostrum, nec ullum Apo-
 stolorum, in scriptis noti foederis, de hoc festo constituis-
 se; canones illos inuenti ac iuris esse humani, profectos
 quidem a pietate erga Salvatorem, sed non illa pura, et re-
 ligionis christianae naturam ac indolem interiorem respici-
 ente, aut ab omni ingenii humani, ne quid grauius di-
 cam, imbecillitate libera. Nihilominus tamen hi canones
 eam, quod omnino maxime mirandum est, auctoritatem
 per tot secula obtinuerunt, ut, licet difficillimas condiciones
 expriment, quibus combinatis, vix aliqua methodo, quam-
 vis ingeniosiori, satisfieri possit, nulla tamen dissentientiu-
 rum partium de iis abolendis, ac unanimi consensu de festo
 Paschatos certae diei, (qua probabilissime Christus e mortuis
 resurrexit, quemadmodum id cum festo natiuitatis, cir-
 cuncisionis, aliisque factum est,) adstringendo cogitarit; sed
 diuersis ad unum omnes potius methodis iis singulis satisfacere,
 simul conatae sint. Videamus itaque, quomodo
 principes in his partibus, per has regulas, sacra Paschatos so-
 lennia diuersis temporibus determinauerint.

Quamuis concilii Nicaeni temporibus, uno plures cy-
 cli, ut Eudoxi, Cleostrati, Hipparchi, Methonis, Hippo-
 lyti, Anatolii, cogniti, nec celebritate ac auctoritate desti-
 tuti fuerint: tantum tamen abfuit, idque certis, ex anna-
 libus eius temporis depromptis argumentis, firmari potest,
 ut venerandi eius praelules persuasum habuerint, aequino-
 ctium intra diem 21 Martii haerere, et nouilunia cum ple-

niluniis post decursum aliquot annorum, ad pristinas sedes exacte redire, et cyclis coerceri posse, (quod falso iisdem a scriptoribus posterioris aetatis, inprimis a Dionysio Exiguo tribuitur,) ut potius, omnibus cyclis reiectis, in determinando die festi Paschatoa calculum astronomicum solum in subsidium vocandum esse censuerint. Quae nisi eorum sententia fuisset, nulla, cur totum hoc negotium Episcopo Alexandriae, ubi ea aetate Astronomiae cultura unice florabat, demandassent, probabilis ratio excogitari posset. Huic itaque praesuli, una cum astronomis Alexandrinis, aequinoctium vernum, plenilunium post illud proximum, et dies solennibus Paschalibus decretis conveniens, accuratissime definiendus, ac reliquarum ecclesiarum episcopis mature indicandus erat.

Nulla profecto bono ecclesiae felicio in hoc negotio ratio excogitari potuit; ac utinam ab ea numquam recessum fuisset! Verum enim vero, ingruente ignorantia ac barbarie, aecedentibusque innumeris causis, prudentissimum hoc patrum Nicaenorum consilium parum valuit, atque ecclesiae christianae, diversis cyclis usae, diversisque adeo uno anno diebus, festum Paschatoa celebrantes, misere inter se discrepare, et nonnumquam maximas inter se inimicitias exercere solebant, donec, post multas deliberationes, et multa certamina, cyclus a Dionysio Exiguo, Scytha, Abbate Romano, Dionysianus dictus, eam consequeretur est auctoritatem, ut successu temporis inter ea referretur, quae, in academiis prae reliquis aliis disciplinis addiscenda, futuris clericis praeciperentur. Ex huius cycli regulis facillimo negotio dies festi Paschatoa anni 1778. definitur. Etenim eius anni

Numerus aureus	—	—	12
Litera Dominicalis			G
Terminus Paschalis			
seu plenilunium paschale			4 Apr. C.

Quod

Quod cum incidat in diem Mercurii, dies Paschatos stylo Iuliano erit

8 Apr.

quo die Christiani Graeciae ecclesiae, qui secundum hunc cyclum anni tempora adhuc digerunt, celebrabunt.

Paucis seculis a disceptationibus de ordinando Paschatos festo, assumpto hoc cyclo, libera fuit respublica Christiana. Prudentiores enim mature perspexerunt, in quae per eundem praecipitiae errorum, ac confusionem, inuiti et inscii inciderint. Praeterlapsis vero pluribus seculis, vulgus etiam non plane stupidum animaduertit, quantopere tempora ecclesiae a temporibus, quae cursus solis ac lunae efficit, recessissent. Aequinoctium enim ab ecclesia constitutum decem pluribusque diebus differebat; nouilunia vero ac plenilunia ecclesiastica tribus diebus a veris ac coelestibus distantia, efficiebant, ut, qui posterioribus seculis hoc cyclo uterentur, plus quam LX. vicibus Pascha contra decreta Concilii celebrarent. Hinc denuo priuatae ac publicae orbem christianum personuerunt querelae, hinc exortae nouae deliberationes, innumerae propositae nouae methodi definiendi, canonibus Concilii Nicaeni conformiter, diem Paschatos. Hisque tandem acceptum referimus Calendarium Gregorianum.

Diffiteri nemo potest, calendarium hoc mira ordinandi ac digerendi tempora facilitate se maximopere commendare. In definienda die festi Paschatos 1778. momenta ex eo sunt sequentia:

Tempus aequinoctii verni, ex illius indole, non tam singulis annis computandum, quam potius supponendum confectur, quia illud incidat ordinarie in diem 21 Martii, ita tamen, ut id non perpetuo fiat, sed interdum et aliquando in 20 et 19 retrocedat, aliquando in 22 et 23 prorogetur, prout disertis verbis et exemplis, in responsionibus ad obiectiones Maestlini, Clavius fatetur, *Romani Calendarii apologia* cap. VI.

Pleniluniam ab eo proximum, et huic tamquam paschate respondens, est illud, quod in singulos annos, pro-
 ut ex ipso Clavio ostendam, inquirendum. Clavius, post-
 quam in operum mathematicorum tomo V. ea parte, quae
*Romani Calendarii à Gregorio XIII. P. M. restituti ecclesia-
 tio* inscribitur, sub finem peculiarem tractatum adium-
 xerat, quem speciatim *computum ecclesiasticum* vocat, in
 eoque totum negotium per digitorum articulos memoriter,
 ludibunda quadam ratione, expediendum docuerat, ean-
 dem tamen rem deinde in altera Sectione per praecepta
 et tabulas conficiendam ostendit. Vestigiis eius inhae-
 rendo:

Per praeceptam primum pag. 585. seqq. et tabulam
 I, pag. 588. erit

Anni 1778. numerus aureus 12

Epacta per praeceptum secundum et
 tabulam secundam, huic respondens 1

quae Epacta per tabulam tertiam
 ostendit novilunium mensis Martii, 30

Ab hoc die, tamquam primo, inclu-
 siue, numerando usque ad lunam
 XIV. inclusivae, pròdit dies pleni-
 lunii paschalis 12 Apr.

Litera characteristica D

Cyclus Solis per praeceptum quartum
 et quintum et tabulam quartam 12

Hinc per praeceptum octavum et ta-
 bulam octavam, Dominica festi
 Paschatos constituitur in diem 19 Apr.

Notior est nostra memoria Calendarii, ex quo hanc
 festi Paschatos anni 1778. diem definiimus, interior indo-
 les, quam ut necesse sit eam hic latius exponere. Con-
 stat

fiat illud ac totum absolvitur cyclis, ingeniosioribus illis
 quidem Julianis, sed tamen plane erroneis. Clemens VIII.
 P. R. qui tomum V. operum Clavii, Moguntiae in forma
 maxima editorum, praefatione ornavit, in ea expresse scri-
 bit: „mirandum non esse, quod Cyclus Epactarum in dies
 „Calendarii distributus, interdum in Nouiluniis ac Lunis
 „XIV. Paschalibus non omnino cum motibus coelorum
 „conferat, cum hoc in omni cyclo necessario evenias, fa-
 „tisque sit, quod error hic, qui vitari nequeat, multo ri-
 „rius deprehendatur in nouo hoc Calendario, quam in ullo
 „alio etc.“ Clavius vero, cuius in excogitando, ordinando,
 „explicando, defendendo hoc Calendario, potissimae e-
 „rant partes, ad modestam et accuratam, contra Aequinoctium
 „diesi 21 Mart. adscriptum, ac Nouilunia et Plenilunia per E-
 „pactas definienda, obiectiones Michaelis Maestlini, Mathe-
 „matici Tubingensis, nihil habuit aut inuenis, quod respon-
 „deret, nisi, uti cap. IV. Apologiae Noui Calendarii Romani
 „aduersus Mich. Maesti. lib. I. pag. 16. expressis verbis legi-
 „tur: „Ecclesia veros motus negligit, assumitque medios,
 „seu potius Cyclos: quoniam, etiamsi tabulae Astronomi-
 „cae extarent absolutissimae, et ab omni errore purgatissi-
 „mae, ita ut omni vitio carerent, frustra tamen, et sine ulla
 „necessitate, in diebus festis mobilibus celebrandis, exquisita
 „illa et curiosa supputatio Horarum ac Minutarum secun-
 „dum veros motus adhiberetur.“ „Iam vero, ibidem p.
 „17. pergit, neque in Nouiluniis Pleniluniisque investi-
 „gandis, Ecclesiam multum laborare de vero aut medio
 „motu, ex eo constare potest, quod in iis perquirendis in-
 „de usque a principio usque semper est Cyclis Lunaribus, si-
 „ue decennouennalibus, qui nullo modo possunt veris aut
 „mediis motibus omni ex parte congruere, cum secundum
 „Cyclos, Lunationes complectantur dies integros, horas,
 „horarumque fragmentis omissis.“ Tandem vero, cum in
 „defensione Antonii Possuini, e Societate Iesu, contra Mich.
 „Maestlinum pag. 121. scribat: „Sed dies, Calendarium
 hoc

„ hoc innumerabilibus esse refertum erroribus, et veritati
 „ astronomicae penitus repugnare: quod fereadum non e-
 „ rat. Quibus autem erroribus? His opinor, quos non se-
 „ mel commemorauimus. Primum Aequinoctium per ae-
 „ quationem in Calendario praescriptam non retinetur in die
 „ 21 Martii, ad quem reuocatum est, sed ab eo libere in
 „ utramque partem euegitur usque ad diem 19 et 24,
 „ quamquam ad 21 diem interim redeat. Deinde Nouila-
 „ nia per Epactas ferius, quam oportet, monstrantur, ac
 „ proinde contingere potest, etsi raro, ut Pascha in quarta
 „ Lunaris mensis hebdomadem reiciatur. Tertio, Pascha
 „ nonnunquam ex primo mense in secundum, vel in duode-
 „ cimum transfertur, licet raro etiam id fiat, nimirum
 „ quando Luna XIV. Paschalis diem 21 Martii antecedit,
 „ subsequitur autem diem, quo aequinoctium contigit, vel
 „ in eundem incidit: si forte aequinoctium verum ante
 „ diem 21 accidat: vel quando aequinoctium diem 21 Mar-
 „ tii insequitur, Luna vero XIV. Paschalis idem aequinocti-
 „ um antevertit, dummodo ante diem 12. non reperiatur.
 „ Quarto, Paschatis dies agetur interdum, etsi rarissime, in
 „ ipsa Luna XIV. ante Plenilunium, siue Lunam XV. Ad
 „ hos enim quatuor errores omnia, quae Calendario nouo
 „ vere a te obiciuntur, vel a quoquam alio obici possunt,
 „ reuocare licet: neque ipsum alterius errati unquam con-
 „ uincas, etiamsi omnes machinas adhibeas. Verum qua-
 „ tuor hi errores, si erratum dicendum est, quod non teme-
 „ re, sed necessario admitti interdum debet) in nullo Ca-
 „ lendario, quod per cyclos, et regulas capta faciles, atque
 „ uniformes, (ut par est,) instituitur, euitari possunt.
 „ Nonne hoc idem est. ac si scripssisset: erit aliquando, etsi
 „ raro, ubi ecclesia catholico-romana cum Quartodecimanis
 „ et Iudaeis concurrat; quod antiquae ecclesiae adeo exorsum
 „ erat, et canonibus Nicaeni concilii adeo contrarium, ut ob
 „ id unum Asiaticas ecclesias anathemate dignas olim censue-
 „ rit: erit aliquando, ubi ea in mense duodecimo, in mense
 „ impurorum, et in quadratura ultima celebrabit. Hinc mi-
 „ rum

rum non est, fuisse viros rerum harum peritos superiore seculo; qui nobis catalogum omnium eiusmodi Paschatum, ex Gregoriano Calendarii praeceptis determinantum, atque vitiosorum, ab anno 1582 usque ad 1800 exhibuerunt, atque cum vitiosis ex legibus Calendarii Iuliani per eosdem annos contulerunt. In quorum numerum referendus Iacobus Elrodus, in libro cui titulus: *Conformations - oder Mittel-Calendar*, anno 1679. edito, nec non Wolfgangus Bachmeyerus, in libro quem inscripsit: *Calender Verriindung*, Vlmæ 1661. edito. Tantum vero abest, ut hæc invidia causa huic Calendario contrahendæ, a me congesta quisquam arbitretur ut potius ea tantum propterea notata velim, ne calendarii Gregoriani sectatores, Protestantibus concursum cum Iudæis inuidiosius obiciant, quem calculus ab iis adhibitus astronomicus, in definiendo Paschatos festo, licet verissimus, atque alia aliorum vitia egregie evitans, vix effugere potest, si simpliciter proxima a vero Plenilunio Dominica seruetur. De naevis huius Calendarii Romani legi præterea meretur recentissimi scriptores catholici; Montucla, in *histoire des Mathematiques* tom. I. pag. 589. et imprimis de la Lande, in *Astronomie* novissima editione; communi orbis literarii applausu excepta, in qua tom. II. pag. 302. sqq. ingeniosissimum Epactarum systema laudat quidem; eiusque interiorum et absconditam indolem tam copiose, ut nemo alius, explicat, sed etiam pro eo, qui tantam Astronomum decet, candore, vitia eius multifaria luculenter exponit.

Gravissimis itaque, nec minus politicis rationibus; quam demonstrationibus, ab astronomis suppeditatis, potentissimi Protestantium Ordines permoti, Calendarium Romanum recipere volebant, quin Iulianum, licet naevos eius probe nosset, retinendum censebant; illudque adhuc retinissent, nisi maxime quas ex discrepantiæ Festi Paschatos et reliquorum Festorum mobilitum non poterant non oriri, incommodis pressi, ad meliorem, quod et ab aduersariis omnium

nium minime oppugnari posset, ac quantum falax veritate astronomica fieri liceret, cum Romano seu Gregoriano conveniret, cogitandum ipsis fuisset. Nulla enim, ut catholici, a semel et publica auctoritate recepto, recederent, spes supererat. Quae nisi accurate perpendantur, plura in Protestantium Calendario correcto constituta, (v. c. quare ex christiana libertate, cuius protestantes tenacissimi sunt, non constituerint, reiectis concilii Nicaeni canonibus, diem fixum, qua probabilissime Christus resurrexit, cet.) plane non intelligentur. Nihil eorum profecto, testibus eius memoriae annalibus, praetermissum, quae ad rem magni momenti rite expediendam necessaria existimarentur. Pluribus triginta, exeuntis praeteriti seculi, annis, summi Principes magna animi contentione consilia iniecerunt; modos innumeros digerendi tempora, a mathematicis eius acui celeberrimis, aliisque viris eruditione claris, partim sponte, partim superiorum iussu oblatos, ad leges Germanici imperii, et ad rationes politicas et ecclesiasticas exegerunt; rebusque omnibus ponderatis, nullum ex iis laudatissimae, sane intentioni aptius accommodatisque ordinandorum temporum systema invenire poterant, quam illud, quod proxime sequenti aetate post concilium Nicaenum obtinuerat, ac totum rationibus astronomicis absolueretur. Quod tanto confidentius reliquis omnibus se praeferre posse eo tempore arbitrabantur, quo, cum eximia bonarum literarum et Astronomiae incrementa, tum speculae liberalitatis principum exstructae, et ephemerides, ex quibus ea, quae ad Calendariographiam necessaria sunt, depromi poterant, typis expressae, spem certiore facerent, non defutura seculis sequentibus subsidia, ad eas rationes duccendas necessaria. Quare tandem ab iis die 23 Sept. anni 1699. Ratisbonae inter caetera conclusum, ut, electis post 18. Febr. St. vet. ex proxime sequenti anno reliquis Februarii diebus, „Die Oster Fest-Rechnung, und was davon dependiret, in Zukunft weder nach dem in dem Julianischen angenom-

„me-

„nennen Dionysianischen, viel weniger Gregorianischen
 „Cyclo, sondern nach dem Calculo astronomico, wie ehe-
 „mals zu Zeiten des Concilii Nicaeni geschehen, gemacht
 „werde. No. 2.“ Vberioreni huius decreti declaratio-
 nem die 30. Ian. anni 1723. dederunt. Ea enim aetate
 monita nonnullorum Calendariographorum motus concita-
 rant, opinantium, non solum eo casu, quo Plenilunium Pa-
 schale in Dominicam diem incidit, in proxime sequentem
 feriam (primam Festum Paschatos, (ut semper decretum
 Corporis Evangelici explicatum est.) transferendum esse, sed
 id etiam fieri debere quoties Plenilunium illud contingat
 horis diei Sabbathi pomeridianis: quas causa fuit, ut Fe-
 stum etiam Paschatos anni 1724. in sequentem Dominicam
 transferendum esse putarent. Quorum sententiam Ordines
 Corporis Evangelici nouo hoc decreto reiiciobant, atque
 iubebant, illud proxime sequenti 9 April. celebrare, nec
 non calculum astronomicum per tabulas Rudolphinas im-
 posterum semper instruere. Et licet Utricus Iunior, in Pro-
 grammate ante memorato, ex longe alia ratione translatio-
 nem Festi Paschatos eius anni in proximam Dominicam sua-
 deret, ac non obscure indicaret, minime sibi placere, quod
 autoribus, Io. Christoph. Sturmio, Georgio Alberto Ham-
 bergero, et Io. Meyero, Prof. Math. ad calculum peragen-
 dum tabulae Rudolphinae constitutae essent: parum tamen
 haec aliaque monita valuerunt decretumque illud ad hunc
 usque diem factum rectumque mansit.

Quibus decretis conformiter determinaturus diem Pa-
 schatos anni 1778. primo Aequinoctii verni tempus, voca-
 tis in subsidium aliis tabulis recentioribus, ad Meridianum
 Uraniburgensem, quod de reliquis momentis etiam intelli-
 gendum, constituo in

Styli correcti d. 20 Martii temp. ciu. hor. 12. Min.
 48. Sec. 18 pom.

Ulricus Junius l. c. dissenſum tabularum Rudolphinarum a coelo multis argumentis demouſtrare conatus eſt, quae, quod ad Aequinoctium verum ſpectat, vera eſſe quiſque comperiet, ſi ex iis ſolis per praeceptum 139 et 140 illud determinare tentauerit. In Nouiluniis vero ac Pleniluniis eas tutius ſequi poſſimus, poſteaquam Gothilf Chriſtianus Reccard, Vir harum rerum peritiſſimus, ac nunc Regiomonti Theol. Prof. Cel. fautor noſter honoratiſſimus, occaſione magnae illius Eclipſis ſolaris anni 1764. ab ipſo non ſolum rationibus ante definitae, ſed etiam exacte obſervatae, eas adeo conſentientes cum coelo inuenerit, ut illae ab eo ſolummodo in maxima coniunctione $7' 13''$ aberrarent, cum in illa aliae, ut Stretii $11' 54''$, de la Hirii $14' 27''$, Caſſini $9' 4''$, Halleii $11' 56''$ abirent. Vid. Viri ſumme reuerendi *Beobachtungen der Sonnenfinſternis vom 1ſten April 1764.* in praefatione.

Plenilunium itaque medium
ſtylo correcto temp. ciu. 11 Apr. 11^h 59' 10" pom.

Pro tempore Plenilunii veri
quaeratur ad tempus aſtronomi-
cum ſtylo Iuliano 30 Mart. 11^h 59'
10" locus ☉ et ☽, illius verus,
huius vero fictus, ſeu primo ae-
quatus per praeceptum 88.

Locus verus Solis

$19^{\circ} 56' 53'' \gamma$

Locus oppoſitus ſoli eſt

$19^{\circ} 56' 53'' \omega$

Si fictus locus Lunae accurate in
oppoſitum Solis locum incidere
Plenilunium medium eſſet ſimul,
Plenilunium verum. Sed locus
fictus lunae eſt

$23^{\circ} 26' 53'' \omega$

Ergo Luna diſtat a Plenilunio il-
lo iam peracto

$3^{\circ} 30'$

Ut

MENSIS JANUARIUS A. MDCCLXXIV. 21

Ut itaque intentionamus, quanto temporis spatio post
peractum Plenilunium ab illo distet per praeceptum 155 est

Motus ☉ diurnus dato tempo-
ri respondens 59' 8''

Motus vero Lunae diurnus. 13° 10' 35''

Ergo motus diurnus Lunae a Sole 12° 11' 27''

Quaesita itaque quarta proportionali ad 12° 11' 27''; 24^h
et ad 3° 30', prodibunt 6^h 53' 27''

Quae subtractae a Plenilunio
medio, supra inuento, 11 April. 11^h 59' 10'' post.

Plenilunium verum Paschale an-
ni 1778 incidet in 11 April. 5^h 5' 43'' post.

Horrebowius, ille celeberrimus
quondam Danorum Astronomus,
in Operibus suis, nobis exhibuit
terminos Paschales ab anno 1700
usque ad 1800, calculo definitos,
in iisque terminis Paschalis an-
ni 1778 assignatur 11 Apr. 5^h 32' post.

Quod satis convenit cum rationibus meis. Itaque in-
venta per regulas communes litera Dominicali D, erit 11 Apr.
dies Sabbathi, adeoque dies Festi Paschatos eius anni erit
proxime sequens Dominica 12 April. Hinc celeberrimus
Horrebowius, iam suo tempore, hanc discrepantiam Festi Pa-
schatos celebrati a Catholicis, et Protestantibus hoc anno no-
tauit.

Tali modo de die Paschatos anno 1778 celebrando certo
constaret, nisi in supra allegato decreto Corporis Evangelici il-
lustris additum fuisset, ut, antequam constituatur dies Pascha-
tos ex legibus memoratis, prius adhuc disquirendum sit, an non
Pascha Judaicum in eundem diem incideret, quod si eveniret,
iterum dies Paschatos in proximam Dominicam transferretur.
Difficillima haec adiecta conditio uberiosem requirit disquisi-
tionem, quam ut eam hac occasione propter angustiam char-
tae instituere possim.

*AHMEDIS ARABSIADAE VITAE ET RERUM
gestarum Timuri, qui vulgo Tamerlanes dicitur, Historia.
Latine vertit, et annotationes adiecit, SAMUEL HENRI-
CVS MANGERVS.*

Tomus I. 1767. Tomus II. 1772.

Theologi fere omnes, qui in Librorum diuinorum expli-
catione huius muneris summam rectissime ponunt,
uno ore profitentur, linguam Arabicam, non modo in sin-
gulis vocabulis, sed etiam in iunctorum verborum formu-
lis, Interpreti V. T. largissimam præbere utilitatem. Qua-
propter, rei veritate cognita et perspecta, viri huius lin-
guæ periti, *Erpenius, Golius, Schultensius*, ut recentiorum,
v. c. *Michaelis, Reiskü*, aliorum, nomina taceamus, cura-
runt, ut nonnulli Arabum Libri, quorum lectio e Codici-
bus scriptis, nimium et exercitationis requirit, et temporis
consumit, typis imprimerentur. *Mangerus* igitur, his ali-
isque causis commotus, hoc Opus, de quo mox pluribus
dicemus, iterum euulgauit. Primus, qui hunc Librum in
luccem edidit, *Golius* fuit, cuius autem consilium coeptum
de noua Versione, nouisque animaduersionibus, morte
inopinata, irritum factum est. Hoc ipsum, et Libri exem-
piarium paucitas inprimis, *Mangerum* excitauit, ut perfi-
ceret quod *Golius* promiserat. Adhibitis igitur, duobus
Codicibus manuscriptis et *Schultensii* notis criticis, quas in
marginem sui Libri immortalis iste vir scripserat, non modo
textum ipsum multis locis emendauit, atque Versionem sa-
tis diligentem ac perspicuam addidit, sed etiam notas, tam
criticas, quam philologicas, oppido eruditissimas, quæ
huic Operi peculiare prægium tribuunt, adscripsit; in qui-
bus non solum sermonis elegantiam et sublimitatem, in
hoc libro diligenter ubique obseruatam, indicauit, sed et-
iam formularum dicendi sensum et potestatem, perspicue

ex-

explicavit, maxime autem eas, sub quibus linguae naturae et dotes latent, aut in interpretatione linguae Hebraicae usum habent. Hinc multis in locis interpretationes Schultensii, novis exemplis, illustravit atque stabilivit.

Sic verbum *ἀναξ λέγομενος* חֲכִים vel potius חִכְמָה quod proprie tacuit, cessante omni strepitu et tumultu, significat, (occurrit autem Deut. XXVII. 9.) ex Arabismo illustravit. Eodem ex genere est etiam animadversio illa, qua phrasin Hebraicam apud Ier. XV. 18. obuiam: לֹא מִיָּדָי אֲנִי חֲכִים explicavit. Nam Arabes similiter fontes, qui sitiunt, quoniam aduentantes decipiunt, *infideles* vocant. Porro saepissime iidem Arabes utuntur verbis: *mane exiit, et vespere rediit*, ad exprimenda omnia omnino vitae humanae negotia, quibus plane, uti Schultensius ad Harir. Confess. 1. pag. 7. iam observavit, Hebraeorum חָכָם וְעָבָר responderet. Quid porro frequentius fieri solet, quam ut Hebraei loca nominent verbis a corpore humano petitis; ita montis cacumen dicere solent *nasum, caput*, et partem inferiorem *pedem*, et id generis alia, ut *femora speluncae* I Sam. XXIV, 4. *femora navis* Ier. 1, 5. *volabunt in humerum Philistaeorum*, h. e. invadens celestimo impetu Ier. XI, 14. Sapienter itaque Mangerus animadvertit, iisdem apud Hebraeos usitatis tropis Arabes etiam uti. Sic porro Arabes dicunt: *manus breviores fuerunt*, pro: non potuerunt hoc vel illud efficere, imbecilliores fuerunt, quo sensu haec dicendi formula apud Ier. LIX, 1 legitur.

Pag. 275. Vir ille doctissimus Hebraicum חִכְמָה ex significato Arabico, de carmine, quo inprimis hesti insultatur, explicavit. Sic Thren. III, 62. חִכְמָה quidem in malam partem dicitur, sed illud ipsum vocabulum, iisdem litteris et punctis scriptum, haud dubie in sensu bono Ps. IX, 17. et XCII, 4. occurrit. Placet igitur nobis Schultensii coniectura, qui חִכְמָה dici de quocunque carmine triumphali et affectuoso putat.

Hacc

Haec omnia, quae hic posuimus, e parte tantum prima sumimus, quibus multa alia addere potuissimus, nisi haec fortasse unicuique, qui linguae Arabicae delicias non ipse gustauit, iam sufficerent, contra autem iis, qui eius utilitatem norunt, excerpta etiam longissima non satisfacerent, hi enim cupient Libellum ipsum legere. Quod autem ad partem secundam attinet, non opus videtur ut pluribus de ea dicamus, quoniam eadem diligentia et cura, qua prior est adornata et absoluta. Nolumus itaque huic rei diutius immorari: quisque huius linguae peritus et studiosus ipse ut legat, vehementer optamus. Nam permulta ad interpretationem scripturarum sacrarum utilia et necessaria reperturus est.

SPECIMEN NOVAE EDITIONIS HORATII,

quam meditatatur CHRISTIANVS DAVID JANI,

Gymnastii Halensis Conrector: MDCLXXV in 4.

Dubium mihi nullum est, quin inscriptione huius prolationis conspecta, paullo confidentiorem me iudicaturi sint plurimi, qui nouam Horatii editionem indicere reipublicae litteratae audeam. Profecto, quantum sit illud, quod suscipio in me ac profiteor, manus, nemo potest, me ipso, planius intelligere, nemo rectius virium suarum tenuitatem sentire, nemo ad tam arduum tantique momenti laborem timidius dubitantiisque accedere. Quare non mihi ipsi obtemperare, non meum ipsius ingenium sequi, sed eum eruditorum republica communicare istud consilium induxi in animum, ille ut, persequine deberem illud, an differre, an vero abiicere, ediceret. Me quidem, quidquid iusserit facere, dicto audientem habebit: si volet me labore perfungi, perfungar; sin vetabit, quiescam.

— Quod

Quod humanitatis ille omnisque verae elegantiae princeps, ille vir unus, qui Virgilio suum restituit decus, de hoc ipso poeta iudicat, difficile esse, sum et sine interprete legere, et cum interprete: idem, quin de Horatio sit iudicandum, dubitari non potest. Habemus sane tantum illorum qui eum exponere atque illustrare conarentur, numerum, ut supernacanea videri noui interpretis diligentia possit. Sed, si verum velimus dicere, non omnino condemnandus sit, qui nouam in illum interpretandum curam eum fructu impendat. Adspiciamus eius interpretes; neque tamen nunc omnes, sed praecipuos quosdam contuemur. De Scholiastis, *Acrone*, *Porphyrione*, aliisque, item de Christophori *Londini* atque Henrici *Stephani* insumta in Horatium opera, nihil iam dicam. *Dionysius* autem *Lambinus*, licet ita meruisse de Flacco putandus sit, ut ingrati animi crimen, si quis non agnosceret, esset subiturus, tamen illud, eum *primus* fuisse, qui cuperet meliora dare, plurimis locis apparet. Institerunt eius vestigiis *Iacobus Cruceus*, *Ianus Douza*, *Laeuinus Torrentius*, *Ianus Rutgersus*, varia fortuna; neque tamen, horum virorum quemlibet sua sibi iudicare de *Horatio* merita, quae nunc enarrare nihil attinet, ignotum esse cuiquam potest. Succedebat *Richardi Bentley* diu indicta, diu expectata ac desiderata editio, qua omnes antiquiores obscuratum et quasi obrutum iri videbantur. Sed *Bentleyum* constat critici potius, quam interpretis, munus explese; sic, ut etiam virtute pulcherrima boni critici, modestiam dico, careret, praestaretque se in emendando audacissimum. Nulla in eius commentario est perpetua, et semper quasi comitans lectorum interpretatio, multa immixta aliena, ut era i lorum temporum consuetudo. Neque igitur illa editione plerorumque lectorum vel desiderio, vel expectationi satis est factam; ut vix commendari plurimis possit, etiamsi in his regionibus minus rara esset, minorique pretio parabilis. Denique, (nam omitto iam *Duceri*, *Cuningani*, *Sa. et alii*)

labores,) omni laude maior prodit editio Patro-Gesneriana, quae ita ceterarum omnium obtinet principatum, ita communi Germaniae plausu comprobata est, ut facile careere mea nunc laudatione possit. Sed, quod neminem arbitror negaturum, lectores fere postulat exercitatos, eruditos, multa iam rerum cognitione imbutos, pulchritudinemque acute sentientes. Itaque recte illa, et cum fructu uti, per paucorum est hominum.

Mihi quidem ut ad rem ipsam veniam, in adornanda mea editione id erit consilii propositum, ut iuuenili aetate cum faciliorem, tum utiliore iucundiorumque reddam lectionem excellentissimi poetae, quocum mihi non inferiorum multorum annorum familiaritatem intercedere. Quare annotationibus meis, quam brevissime id quidem fieri poterit, obscura et difficilia explicare, exquisitiora illustrare, quid poeticum, quid sublime sit ac magnificum quid elegans, quid pulchrum, ostendere conabor. Inprimis ea ratione utar, ut sententiam soluta oratione ac verbis propriis, saepe etiam paucis, subiiciam, quo adolescens et sensum statim perspiciat, et comparatione instituta, loci colorem poeticum, exornationem, copiam omnemque elegantiam sentire discat. Interpretes cum veteres, tum recentiores, diligentissime consulam; quamquam Scholiastas veteres integros non illaturus, sunt enim saepe inepti ac putidi. Varietatem lectionis subiiciam ex Bentley, Cuningamo, Gesnero, aliisque. Tomis constabit duobus editio. Prior complectetur Odas s. carmina; posterior Sermones, Epistolas, artemque poeticam, cum indice. Tomo priori praemittetur commentarius de vita Horatii, item de eius ingenio ac moribus; tum enarratio plenior eius editionum, denique de carmine lyrico disquisitio. Tomum posteriorem prolationes de poesi satirica, de epistolis poeticis, et de arte poetica Horatii, praecedent. Sed haec omnia quomodo adgressurus sum, ut aliquod exstet specimen, carmen libri I. de-

decimum tertium, ex meo consilio expositum illustratumque, subiitio, meque omnium, qui haec legerint, benevolentiae indulgentiaeque quam diligentissime commendo.

ODE XV.

NEREI VATICINIUM DE EXCIDIO TROIAE.

ARGUMENTVM.

Fuerunt, qui allegoriam in hoc carmine inuenisse se crederent, illudque ad Antonium et Cleopatram referrent; in quibus sunt Sanadonus, Baxterus, alii. Item in vetustissimo Torrentii libro et MS. Goettingen si inscriptio carmini data est: IN M. ANTONIUM ET CLEOPATRAM. Sed cum facile intelligitur, quanta vis adhibenda sit carmini, si ita exponi debeat, tum illud maxime perspicuum est, Horatium veteris graeci poetae carmen, DE EXCIDIO TROIAE, si non transtulisse, certe imitatum esse, et cum illo certasse. Hinc tanta Hellenismorum in eo multitudo. — FORMA carminis proffus egregia. Non canitur vulgari more Troia excidium, sed vaticinio includitur, quod multo ante editum a deo marino fingitur. Summam habet gravitatem et magnificentiam illa ratio, cum res iam praeteritae sic a deo aut heros aliquo multis ante saeculis, cum essent adhuc futurae, praedici finguntur. Sic Virgilius, in Aeneide, prope uniuersam Italiae ac Romae historiam, Iouem, Anchisen, Sibyllam cet. vaticinantes inducit. Excellentiter vero hoc nostrum carm. imitatus est summus Ramlerus auro illo carmine: Als Ludewigs Pilot mit stolzer Flotte cet. (Lyr. Ged. p. 115.) ubi historia belli Gallorum nouissimi vaticinio Glauci includitur.

Tres primi versus cboriambici asclepiadei, quartus glyconicus.

Pastor quum traheret per freta nauius
Idacis Helenen perfidus hospitam,
Ingrato celeres obruit otio

Ven-

2. *Helenam* vulgo, magis placet graeca forma, quam tuerur Bentl. Sic etiam euitatur *tyroquonia*: *Helenam hospitam.*

1. *Pastor*. Paris, ob somnium matris Hecubae expositus in Ida monte, educatus a pastore, atque ipse aliquamdiu pastor. Exquisite pro ipso nomines est *pastor*: tum quod omnia illa, quae praedicuntur, mala, ex eo tempore, cum pastor esset iudiciumque nobile de tribus deabus faceret, deriuabantur; tum, ut admiratio moueretur ex tam humili conditione profectum hominem tanta fortuna uti tantorum bellorum causam existere. Praeterea lectorum expectatio etiam acuitur eo, quod incipitur, *pastor*. Similiter *Eurypiles* (Hecub. 944.) *Ἰδαίον βύρα*, *Ἰδών* (dyll. 7, 10.) simpliciter *βυκόλον* dixit *traheret*, *duceret*, np. per diuersa maria, varioque erroribus, ne inuestigaretur. *freta*, maria.

2. *Idacis nauibus*, in Ida monte fabricatis. Epitheton exquisitum! nam et ibi excellens prouentus materiae, et recolitur memoria pristinae Paridis fortunae, habitique ibi iudicii. *Perfidus*, nempe iure hospiti violato. *hospitam*, vel hospitis Menelai, apud quem esset, cum Spartam iter faceret, receptus, uxorem, quam in adulterium pellexit; vel *peregrinam*, barbaram, *ἕτην*, quod ad contemptum pertinet. cf. C. 3, 3, 20.

3. *Ingrato-ventos*. Ventis silentium imposuit. Deorum sermones silentium naturae praecedat, vel consequitur. *Ving.* Aen. 2, 148. Sed quam poetice haec eloquitur! *non ut*, i. e. textu, oppressit, senesit quasi, *otio*, quiete, silentio. Flantes ventos natus ac iussus dei, caput e fluctibus efferen-

Ventos, ut canores fera

Nereus fata. Mala ducis aui domum,

5

Quam multo repetet. Graecia milite,

D 3

Con-

2. *Proteus* legisse videtur vet. Schoff. Sed aliud egit. *Proteus* non imperat ventis, contra *Nereus* parent, quod ex *Orphicis* docet *Baxt.*

tis, ita cohibuit atque coercuit, ut subito nulli esse viderentur, tamquam sepulti atque immerfi fluctibus. *Ingrato* i. e. *horrido, terribili.* Ex natura rei ductum epitheton. Arguantur in eo interpretes, tamquam intelligatur otium iniucundum ventis, natura sua erumpere et vagari cupientibus. Potius, si proprie accipi debet epitheton, ingrata fuit ea mora *Paridi*, celeriter auferre optanti suam, licet per ambages iret, celeres ornas; vel: quae celeritatem navigationi tribuebant.

4. ut cet. ut cogeretur *Paris*, qui loco cedere non posset. audire horrendum vaticinium. *canere*, sollemne de vaticibus. *Fe a fata*, i. e. dira, horrenda, quemadmodum *fera tempestas*,

5. *Nereus*, marinus deus, Oceano et *Tethye* genitus. *Dacrius* offenditur eo, quod *Nereus* ventis imperare dicatur, locumque masculine contorquet. Deorum antiquissimo quidni parent ventis? et vid. *V. L.* Alii mallent *Protea* pro *Nereus*. Sed cum omnes dii vaticinari possunt, tum *Nereus* insignis vates est, non minor *Proteo*, *ἤπειρος ἀΐφουδής καὶ ἀληθής, νημερτής τε καὶ ἤπιος* dictus ab *Hesiod.* *Theog.* 233. 35. Vid. *V. L. mala ducis aui* cet. o infelicem te, qui abducas feminam, quam cet. *mala aui*, (alias, *lugubri alite* *C. 3, 3, 61. mala alite* *Epod. 10, 1.*) i. e. omine sinistro, exitium tibi ex hac re praedicentibus fati. *Pulchre* omisit nomen *Helenae* s. *feminae*, tamquam indigna esset, quae appellaretur. Co-

Coniurata tuas rumpere nuptias,
Et regnum Priami vetus.

Eheu!

terum bene Dacrius Horatium laudat, quod nulla utatur transeundi formula: *se fatus*, aut simili; sed subito loquentem inducat Nereum. cf. *Longin.* πειρ. ὁμο. c. 23.

6. *Multa milite*, innumerable exercitu, copiis plurimis. Sic *multus* cum nomine singulari saepe, ut, *multa cane*, *multa fruge*, apud nostrum. Ceterum id vere! numerat enim Homerus Graecorum naues MCXLVI. *Repetet*, saltemne verbum, apud ipsos profaicos, de re per iniuriam ablata retentae, cum eam reposcimus, ac reparari iniuriam volumus, indicto bello. Ergo vim habet h. l.

7. *Graecia coniurata*, quae coniuravit. Argutatur Vet. Schol. *coniurare* in malam, *constrare* in bonam accipi partem putans. Sed honeste illud etiam dicitur: cf. Seru. ad Aen. 8, 5. et vid. noster A. P. 410. *Claud.* Conf. III. Honor. 98. At-

que etiam h. l. honeste! Et enita coniuravit proci Helenae, Graeciae principes, se defensuros, quemcunque Tyndarus generum elegisset. Deinde, Helena raptā, in portu Aulide iterum se adstrinxerant iureiurando, se non finituros bellum, donec et reddidisset Troia Helenam, et poenas dedisset Graeciae. Illud est *rumpere nuptias*, hoc *rumpere regnum*. *Rumpere* conuenit quidem *nuptiis* s. matrimonio, at non *regno*; *regnum rumpere* non dicitur. Sed sollemni figura, (Zeugma dicunt,) elicienda ex verbo *rumpere* generalis notio, *perdere*, *euertere*, atque ad *regnum* referenda. V. mea Ars poet. lat. p. 268 sqq. *coniurata rumpere* autem hellenismus est (*Virg.* Ge. 1, 240); profa: *de rumpendis* cet.

8. Grauiissimus versus! iam fatis erat, ruptum iri matrimonium: sed en! praeter expectationem, cum iam

Eheu: quantus equis, quantus adest viris
Sudor! quanta moues funera Dardaniae

10

Gen.

finis videretur comminatio, adiicit vates hoc maius etiam: *ar. P. v. Vetus* augeat rem, atque ad miserationem valet. Quae diu steterunt, eorum miseret tanto magis, cum cadunt.

9. sq. Nereus, tamquam vates, non solum praevidet atque auguratur futura haec mala sed cernit, sed videt oculis. Animo eius, *ἰδούσας* correpto, observantur ipsae earum calamitatum imagines. Sic Sybilla apud Virgilium non ait: bella existent horrenda per Italiam, sed: *bella, horrida bella, et Thybrim multo spumantem sanguine cernit*. Hinc Nereus: *ehéu!* non dolens aut miserans, ut volunt, sed horrore eorum, quas videret, percussus. *Quantus cetera video bella!* id sic ornavit: *quantus adest, instat, imminet, et quidem, (ut videbatur vati,) cominus, tamquam iam praesens, sudor?*

Sudor autem pro laboribus, periculis, tumultu bellicorum *Virus* equisque. Solemnis commemoratio virorum et equorum in bello dicendo. Egrege expressit locum *Statius* Th. 3, 210. sqq. *Quantus equis quantusque viris in pulvere crasso sudor, id quantum crudela rubebitis amnes!* Comparatur excellens *Homeri* locus, quem ante oculos habuit vel graecus, quem imitatur noster, vel ipse noster: ll. β. 388-390.

10. *Quanta cetera et quantas clades comparas Troianis hoc tuo raptu; funera exquirite!* videre sibi videtur caesorum acervos! *Dardania gens* Troiana, cuius auctor Dardanus. Dicitur *Dardania* pro *Dardania*, ut *Romula* pro *Romulea*, *Hor. C. S. 47*. Vid. art. m. post. p. 84. sq.

11. sqq. *Iam, iam nutus Pallas irata armat se contra*

Genti! iam galeam Pallas et aegida
Currusque at rabiem parat.

Ne-

te, comparat tibi bellum. Illam ac Iunonem infensas fuisse Troianis, propter iudicium Paridis, alta mente repositum, spretaque iniuriam formas, notum est. Sed hoc quam ornate atque excellenter expressit poeta! Vfus est enumeratione. Palladi tribuit galeam atque aegida, propria illi arma (Quid. Met. 6, 78. sq.) In parat iterum Zeugma est. Parat i. e. sumit, aptat capiti galeam, pectori aegida i. e. thoracem aereum, in quo medio Gorgonis caput, qui maxime Minervae tribuitur (Hor. 3, 4, 57.) Cf. Serv. ad Verg. Aen. 8, 435. Parat, comparat, etiam currus sc. bellicos. Minerva cum inuentrix bigarum quadrigarumque perhibetur, tum, apud graecos in primis poetas, curru rapidissimo vehi, de quo eo pugnare fingitur. Velut in Callimachi hymno in lauacrum Palladis, commemorem orantur equi et currus

eius, dicitur ἑλάσων ἵππων, v. 61. item cum a debellatis gigantibus redisset, dicitur a curru soluisse colla equorum, ἵπ' ἀγματος αὐχίνας ἵππων λυσαμένα. v. 8. 9. Iam hinnum sacrarum equarum sibi exaudire videtur poeta: τῶν ἵππων ἀπὸ φουασομένης τῶν ἱερῶν δαίμωνων. v. 2. Sed nulla magnificentior Palladis armantis se, currumque bellicum conscendentis, pictura excogitari potest, quam quae est apud Homerum Il. v. 733. 747. — Ergo parat Minerva currus, cum suum, ex quo ipsa est pugnatura, tum illos Graecorum parat, dum his auxilio est. Et rabiem. Nihil poterat grauius adiici. Sumit galeam, aegidem, parat currus, sed quod multo terribilius, suam uniuersam rabiem excitat armatque. Horrendus furor deae offensae!

13—15. Nequidquam Veneris tutela confusus securus

Nequidquam, Veneris praefidio ferox,
 Pectus caesariem, grataque feminis
 Imbelli cithara carmina diuides.

No.

viues, tuis voluptatibus, tu-
 aeque mollitiae deditus. *Fer-
 rox* i. e. animosus, fortis,
 superbus, et *Veneris praefi-
 dium* exquisite repugnant;
 Venus enim omnium mini-
 me bellicosa, ἀναλκῆς θεός.
Hom. Il. 1. 331. Sed dece-
 bat deae istius clientem ratio
 vitae, qualis hic describitur.
Pectus, i. e. comes, compo-
 nes, *caesariem*, pulchrostuos
 ac promissos crines. Imago
 hominis mollis ac delicatuli!
 Sed illa quam excellenter
 absoluitur his: *grataque cet.*
 Inter feminas versatur, car-
 mina mollia canens *Diui-
 dere carmina* cruciavit inter-
 pretes. *Il. Vossius ad Ce-
 tulii* c. LXV. p. m. 239. in-
 terpretatur: alternis canere.
 Eum sequitur Gesnerus, ut
 sensus sit: distribues feminis
 carmina, alternis et per vices
 canenda. At quam conta-
 ta haec ac dura! *Lambinus:*
 apte et concinne lyra cano-

re. *Martinus* (Var. lect. 2,
 11.) et *Baxterus*: modo
 hoc modo illo neruo tacto
 canere. Alii: modo voce,
 modo lyra canere: ut *diui-
 dere* sit *interpellare*. Place-
 ant haec omnia, cui possint.
 Simplicissime explicetur lo-
 cus ex huius libri carm. 36.
 v. 5. 6. ibi *diuidere oscula*
 est dare unicuique amico su-
 um quasi osculum, unum-
 quemque osculari. Ergo
 Paris pingitur sedens inter
 feminas, et carmina grata h.
 e. mollia, suavia, canens, sic
 ut cuius feminae, modo huius,
 modo illi, dulcem ac teneram
 cantilenam ludat, fortasse,
 quam cuius maxime placere
 sciat. Eadem prope ratione
 explicant Dacerus, et post
 eum Klotzius (lect. Venus.
 p. 195.) *Imbellis cithara*,
 non apta canendis rebus ma-
 gnis aut bellicis, sed semper
 sonans amorem, vinum, mol-
 litiem, nugas; ἀπόλημος

E

Nequidquam thalamo graues
 Hastas, et calami spicula, Gnosii
 Vitabis, strepitumque, et celerem sequi

Aiacem:

Mūσα ap. *Platonem* l. 7. de legib. — Sunt autem haec. a v. 13. ducta ex *Iomer*. Il. 7. 38—57, in prius 54—57.

16—19. Frustra fugies pugnas, atque interdum mortem etiam effugies. Illud vere dictum, veluti, cum ex certamine cum Menelao eriperet eum Venus. Pugnas exprimit per enumerationem hastarum, telorum, strepitus, atque heroum. *Hastas* dicit *thalamo graues*, quod male interpretantur, molestas thoro nuptiali, seu molli adultero; potius sunt hastae *perniciosae* nuptiis Paridis, illis finem horrendum minitantes, Paridique diram ultionem. *Spicula, calami Gnosii*. i. e. tela, de calamo Gnosio facta. Creta, cuius urbs Gnosius, abundabat canna, ad faciendas sagittas aptissima. Igitur est pro sa-

gittis uniuerse. Argutatur Dacerius, qui ad Idomeneum Cretensem respici dicat. *Strepitum*, tumultum armorum, *ἰσχυρὸν αὐτῆν*. *Celerem sequi*, *καχία ἀκολουθεῖν*, usitata Horatio forma, (ut C. 3, 12: 10, 4: 6, 40. Epist. 1, 20, 25.) pro, celerem in persequendo, celeriter, acriter, persequentem. *Aias* intelligendus *Oilei*, celeritate pedum clarus, *Ὀϊλῆος ταχὺς ποδῶν*. Legatur Hom. Il. 8. extr. Ponitur unus heros Graecus pro omnibus. Neque igitur est argutandum in Aiaee, aut ceteris qui nominantur.

19. *Tamen*, etsi effugies aliquamdiu poenam perfidiae; tamen denique cet. *Hui!* miseret me tui, nollem tibi talia praedicere me oporteret. *Adūtitros* cet. *Tandem occides* s. occumbes, Sed quam exquilitate

Aiacem: tamen, heu! ferus adulteros
 Crines puluere collines.
 Non Laertiaden, exitium tuae

20

Gen

21. *excidium* duo optimi codd. Bentleyi. Sed non placet. Vix enim excidium de persona dicitur; contra exitium saepe.

haec extulit! *Adulteros crines*: translato epitheto a persona ad crines, ornate! crines illos tuos elegantes, molles, delicatulos, comtulos, unguentis olim illitos ac nitidos, (quales esse solent hominibus mulierosis, adulteri,) illos tu, mi bone Pari, *pulvere collines*. Sic est *arridescit* unguentorum ac pulueris. Illud autem, *pulvere collinare*, sunt qui exponant, oportebit illos puluere bellico adspersi, h. e. oportebit te inuitum pugnare. Sed grauior sine dubio ac verior interpretatio haec: occisus homi iacebis, foedabuntur, polluentur puluere conereti sanguine crines (ut *Virgil. Aen. 2, 277.*), cum mortuus et per campum tractus fueris. *Serus*, h. e. fero aliquando, licet diu mortem effragora. *Serus* pro *fero*,

usitata poetis ratione, ut *Carm. 1, 2. 45. Epist. 2, 1, 161.* Sic *nocturnus* pro *noctu*, *vespertinus* pro *vesperi* cet.

21-28. Locus grauissimus. Commemorat heros quosdam Graecos: *Laertiaden*, i. e. *Vlystem*, *Laertis* filium, *Nestorem*, *Teucrum*, *Sthenelum*, *Merionem*, *Dionem*. Non argutandum in his. Dicit, eos Paridi eiusque patriae summum terrorem, summam perniciem esse allaturos. Obseruetur notus, qui vatem corripit, *enthusiasmus*. Videt oculis ac cernit hos heroes, instantes Paridi. *Num respicis?* nonne vides eos tibi comitibus minantes? item: *ecce!* *furit* cet. *Furentem*, *frudentem*, conspicio. Deinde variatio et copia est in for-

Genti, non Pylum Nestora respicis?

Urgent impauidi te Salaminus

Teucer, et Sthenelus sciens

Pugnae, siue opus est imperitare equis,

Non auriga piger. Merionen quoque

Nolces. Ecce! furit te reperire atrox

25

Ty.

22. *Gentis* vulgaris lectio. Nostram tuentur tres codd. Cru-
quli, totidemque Lambini, item duo praestantissimi codd.
Bentleji, Graevianus et Reginensis. Deinde exquisitius est
genti; sic *Virg.* Ecl. 3, 101. *idem amor exitium est pecori pe-*
corisque magistro, vid. etiam *Aen.* 2, 190. Bentlejus nihilo-
minus praefert *gentis*, quod v. 11. iam adhaerit *genti*. Verum
hoc est nihil dicere! 24. *Teucer te* edit. pleraeque post Lam-
binum. Hanc lectionem repudiat Bentl. cum, quod nulla au-
thoritate defendatur, tum quod non soleat in tali anaphora
verbum plurale ponere Horatius, ut hic *urgens*, sed singula-
re; v. c. *Carm.* 4, 14, 41. sqq. Recte! *Teucerque et Torren-*
tii omnes, quam lect. et Bentl. praetulit. Sed ipse vetustissi-
mos quosque libros, atque edit. priscas, Venetam et Lofche-
ri, habere fatetur: *Teucer et*. Non obiici debet metrum,
quod sic iambus incipiat versum pro spondeo. Nam habent
interdum asclepiadens et glyconicus versus hanc licentiam; v.
c. *carm.* 3, 28, 6.

mis: non respicis? — *urgent*
te — *nolces* — *furit te re-*
perire. — *Exitium tuae*
genti, np. futurum. Vid.
V. L. Sic Ulysses appellat,
qui exitium Troiae adiuuif-
set adducto Achille, sine quo
ex fato vrbs capi non posset,
surrepto Palladis, Dolone et
Rheso interemtis ceter. *Pyli-*

um, Pyli, antiqua Pelopon-
nessi ciuitate, natum eius-
demque regem, sapientia il-
lustrem; Πυλίων βασιλῆα,
Il. β. 54 Πύλοιο ἀνακτα ib.
Urgent, prope insequuntur,
premunt, instant. *Teucer*,
Aiacis Telamonii frater, qui
Salamina Cypri condidit,
Sthenelus, Capanei filius, vir

Tydeides melior patre.

E 3

Quem

fortissimus, amicus et comes Diomedis, qui aliquando, si vel omnes Graeci a Troia oppugnanda discederent, se solum cum Sthenelo remansurum dixit. *Sciens pugnat*, forma Graeca, pro, bellicosus. Πολέμων εἰ εἶδεις, Il. δ. 310. μάχης εὖ εἶδεις, Il. ε. 11. Contra ἔγωγε εἶδεις πολέμου, Il. ι. 440. *Imperitare equis*, pro vulgari regere equos s. currum bellicum. Pugnabatur antiquis temporibus non de equo, sed de eurru, in quo duo solebant stare, unus pugnans, παραβάτης, alter regens currum, ἰλάτης, ἡνίοχος, auriga. Vtroque munere aequa virtute functus est Sthenelus. Esse autem aurigae solebant summi viri atque heroes; eratque illud graue et multi usus bellici munus. *Non piger*, impiger, strenuus. *Nosces*, experieris tuo malo, qualis sit. Similiter Homer. Il. ε. 169. εὖ εὖ τις αὐτὸν γινώσκει, de Achille. Sed nescio tamen, an haec, *nosces*

quoque, hoc loco paullo languidiora sint ceteris. *Meriones*, Idomenei comes atque amicus, cf. C. 1, 6, 15. *Furit te reperire*, graeca forma, μαίνεται εἰς εὖν, cupiditate tui reperiendi ac furore incenditur. *Reperire* dicit, non vincere, prosternere, occidere, tamquam satis Diomedi sit, reperire Paridem ut hic pereat. Idem Vet. Schol. sed admodum obscure expressit. *Tydeides*, Diomedes Tydei filius. *Melior* h. e. fortior, maior, magis timendus, ut Carm. 3, 6, 16. Epist. 1, 10, 34. Σὺ ἀμείνων, κρείττων, apud Graecos. Ap. Homer. Il. δ. 405. Sthenelus sic: ἡμεῖς τοι πατέρων μίγ' ἀμείνοτε εὐχόμεθ' εἶναι. Erat is Diomedes magno patre, (qui ipse μεγαθύμος, ἀγαυός, ab Homero vocari solet.) maior; dicitur enim Martem ac Venerem vulnerasse Il. ε. 335, 355. Hinc δαίμων ἱός, θεοεικός, apud Homerum dicitur, et apud nostrum (C. 1, 6, 16.)

Quem tu, ceruus vtj vallis in altera
 Vilium parte lupum graminis immemor,
 Sublimi fugies mollis anhelitu,
 Non hoc pollicitas tuæ.

30

Ira

superis par. Comparatur leoni vulnerato, Il. s. 136. sqq. dicitur sollempni epitheto *κατερός, ἀγαθός*, item *ὑπέδυμος*, cui respondet nostrum *atrox*, h. e. immense fortis ac ferus, nihil in his terris perhorrescens.

29—32. Excellens similitudo! Imitatus esse videtur *Statius* Th. 5, 165. sqq. Sed est inferior nostro. *Cervus*, natura timidum animal, simul ac forte, videt lupum, ne rominus quidem, sed in altera vallis parte, non amplius curat gramina, (immemor herbarum, *Virg.* Ecl. 8.), sed fugit. Sic tu fugies *Diomedem*, *mollis*, i. e. languidus, eneruatus, cursu exhaustus, et resolutus quasi, scilicet non adfuetus his laboribus. Sic enim *mollis* accipiendum, non exponendum: timidus. Fugam celerissimamque pingit. *Sublimi anhelitu.*

Profus admirabilis atque elegantissima pictura! Sublimis anhelitus, *πνεῦμα μακρότερον*, est pro pectore, quod alto anhelitu extollitur. Igitur imago hæc exprimit hominem perterritum, celerrime fugientem, viribus deficientibus, elato collo, et pectore anhelantem, reiecto capite auras captantem. Nihil simplicius! et nihil excellentius! Sentienda autem est elegantia loci. Et sentitur facile. Mirandum, quomodo torquere se in eo potuerint interpretes. *Baxterus* exponebat: altum fumante anhelitu, sine dubio de efflato spiritus quasi nube surgente accipiens. Male! Illud autem nescio, uer hoc loco stultior fuerit, *Scaliger* an *Heinsius*: quorum ille se ex toto *Galeno* non intelligere diceret quid esset subl. anh. hic, maxima cura ac doctrina locos *Galeni* atque *Hippo-*

Iracunda diem proferet Ilio
 Matronisque Phrygum classis Achillei:
 Post certas hiemes uret Achaicus

35

Ignis Iliacas domos.

35 *Achaicus* Sanad. 36. *Pergameas domos* Sanad. et quidam alii, nulla auctoritate. Forte quod metro timebant. Sed vid. V. L., ad v. 24.

eratis conquireret, in quibus sublimis anhelitus commemoraretur. *Non hos pollicitus tuar*, pulcherrime ac gravissime adiectum; apud tuam, i. e. Helenam, amasiam, (sic tuus carm. 1, 25, 7.) iactaras virtutem tuam; te Menelao totique Graeciae parem fore dixeras. Nihil de timore, nihil de fuga. Inducitur Paris glorians apud *Ovid.* Her. 16, 356. sqq. contra Helena ei non servata promissa exprobrans, est ap. *Hom.* Il. 7. 428—436.

33. 34. Differeret exitum Troiae propter iram Achillis. Omnino de erepta sibi Briseide iratus Achilles, retinebat per aliquod tempus a bello classem suam; quae ipsa est *ira Achillis*, Iliade decantata, quae excidium Troiae retardabat. — Pro iracundo Achille, *classis* illius ponitur. Nam *classis*, exercitus, parent duci eodemque, quo ipse animo sunt. Ne quo igitur video, quomodo

Dacerius offendi potuerit classe, Horatiumque audaciae accusare. *Proferet*, exquisita pro differet. *Diem* i. e. diem ultimam, extremam, fatalem. Apte laudatur Virgilianum: *venit summa dies et ineluctabile tempus Dardaniae* cet. Aen 2, 324. *Ilio matronisque Phrygum.* Sollemnis mentio *matronarum*: in communi vel timore ac luctu, vel laetitia.

35. 36. Sed crede mihi, *post certas* cet. *Hiemes* pro annis, *Hi. certae* i. e. anni factis constituti ac definiti. *Achaicus ignis uret*, comburet, cremabit, domos *Troianas*; Troia a Graecis evertetur atque cremabitur. Non capio, cur adeo elaborarint quidam interpretes in defendendo Horatio, qui Troiam crematam dixerit. Satis fuerit, Aeneidos librum II. legendum commendare, si cui Horatium accusare in mentem venierit.

LETTRES

LETTRES DE M. L'ABBE DE*** EX-PROFES-
seur en Hebreu en l'Université de*** au Sr. KENNICOTT, Anglois, de la Societé Royale de Londres, et Associé au Collège d'Exeter en l'Université d'Oxford.

A Rome, et se trouvent à Paris, MDCCLXXI. octonis, paginarum 130.

Multum temporibus nostris de Kennicotti instituto circa Codicem sacrum, in republica litteraria disputari solet: sunt multi, qui id probent, multo autem plures qui audaciter reprehendant. Quorum partes ille Abbas, cuius nomen plane nos fugit, suscepisse ex his litteris non difficile est intellectu. Totus iste liber V. Epistolas continet, quarum summam secundum ordinem nunc breuiter indicabimus.

In prima igitur A. exponit de apparatu instrumentorum, eorumque usu ad opus tale, quale Kennicottus promittat, bene componendum, quem fere sic describit, ut ante omnia Codices non interpolatos et antiquos habeat; deinde accuratam litterarum Hebraicarum scientiam teneat; porro, ut animo pio ac sincero erga Deum, et diffidentia erga semetipsum, ad id accedat, nec suis denique commodis vnice inferuiat In his omnibus sane non est quod reprehendamus: sed, quod maxime dolendum, haec omnia Kennicotto profus denegat. Disputationem instituit ita, ut primum Kennicotti sententiam, de textus nostri Hebraici origine, e Codicibus Iudaeorum vitiosis, ducto, impugnet, cui in hoc sensu Biblia Complutensia, quae ex-purissimis fontibus fluxisse vulgo creditur, opponit. Et si, sic fere loquitur, Codices, adhuc superstites, a Iudaeis sint scripti nobisque traditi, quid impedit, quo minus statuamus, eos non esse

vi-

vitiosos, neque corruptos? Ne antiquitas quidem alios, nisi a
 Judaeis traditos, nobis seruauit, quos etiam Kennicottus eius-
 que socii his temporibus tractare atque conferre coeperunt. —
 Sed paulo post, suorum dictorum quasi immemor, pro-
 comperto affirmat, eum maxima ex parte Codices interpo-
 latos atque demum post artem typographicam inuentam lu-
 cri causa scriptos, inspexisse. Utrum haec sibi inuicem
 respondeant, an inter se pugnent, id aliorum iudicio relin-
 quimus. In uniuersum quidem quosdam adhuc genuinos
 Codices hebraeos superesse concedit; eo autem fortius sese
 opponit iis, qui eiusmodi Codices vitiis carere, atque ex iis
 Bibliorum nostrorum lectiones emendari posse, arbitrantur.
 Defendat A. suam sententiam quam acerrime, nobis non arri-
 det. Nam si Codex aliquis genuinus, (h. e. e bono libro
 ductus nec interpolatus,) cuius generis multi in Bibliothecis
 latent, putatur, nullis facile, nisi vitiis scribarum incuria
 ortis, laborare potest. Dato autem hoc, quis amplius
 de uberrima Codicum utilitate dubitet? — Jam in eadem
 Epistola A. iudicium de Codicibus illis Parisiensibus, quos
 Kennicottus ad examen reuocauit, sequitur. Kennicottus
 quidem de bonitate eorum valde gloriatur, fateturque,
 se magnam varietatis lectionum multitudinem ex iis col-
 legisse; Abbas vero noster, hos Codices omnes non magni aesti-
 mat, promittitque, sese quorundam, inprimis Cantabrigien-
 sis, vilissimam conditionem, paulo infra esse demonstraturum.
 — Denique ipsam K. litterarum Hebraicarum sci-
 entiam suspectam reddere studet, eum nihil esse ad Hubi-
 gantium ait, cuius biblia critica propterea quod in lingua
 Hebraica non bene esset versatus in magno pretio non ha-
 beantur: sic certo etiam futuram esse, ut eius Opus id
 tantum habeat praecipui, quod plures lectionum varietates,
 F qui-

quibus textus noster non nisi incertior fiat, contineat. Sapientia sit dictum.

In Secunda dein Epistola A. ante omnia iudicium suum de quibusdam Codicibus, quos Kennicottus propter lectionum bonitatem extollit, proponit. Primo loco Codices illos Parisienses e Bibliotheca regia aliisque laudat, quos et ipse inspexerit, qui omnino non tanta sint aestimatione, quantum Kennicottus iis tribuat. Nam maxima ex parte librariorum incuria varietatem illam esse exortam, quemuis huius rei peritum statim animaduertere. Mox etiam Cantabrigiensem, qui illis pari praestantiae laude gaudet, in censum adducit; hunc quidem non suis se oculis inspexisse, sed ab alio viro erudito et fide digno varietatis lectionum indicem accepisse, Abbas ipse palam fatetur. Exemplorum autem enarrationem, in gratiam lectoris, ita instituit, ut ordinem quandam seruet. Ad primum genus pertinent verba ea, quae a lingua Hebraica plane sunt aliena; ad secundum ea, quae quidem ab Hebraeorum analogia non abhorrent, praeterea tamen nullum proferunt sensum; ad tertium ea, in quibus litterae sibi similes permutantur; v. א. ב. et כ, ג. et ד. Haec iam ad institutum tale, quale Kennicottus suscepit, applicat, putatque, textum hodiernum Hebraicum, adhibitis eiusmodi Codicibus, emendari, atque pristinae integritati restitui nullo modo posse. E Penateucho Samaritano denique variae lectionis exempla producit, quae autem manifeste sunt vitia scribarum, nec ullo umquam modo admittunt explicationem.

In tertia iam Epistola, summa animi commotione. Codicum conditionem in uniuersum tam deformem tamque foedam depingit, ut eos inspicere et tractare honestum quem-

quemque caedere debeat. Nam pro una lectione bona, ad minimum X. vitia, in quocunque, licet sit optimus, Codice, sese offerre, acriter contra Kennicottum defendit. Qua re adductus, existimat, eorum collationem non esse tanti, ut Vir ille tot sumtus et tantum temporis ei impendit. Ex his autem omnibus non sequitur, quod Auctor efficere studet; immo contrarium est analogia quasi patet. Quis umquam, nisi omnium ignarorum ignarissimus, ausus est dicere, collationem Codicum Graecorum et Latinorum scriptorum esse inutilem? Similiter cum Libris diuinis res se habet. Quid igitur Kennicotto est faciendum? Numne a saluberrimo instituto desistat? nullo modo. Demus, in quocunque Codice pro una vera lectione, contra X. vitia occurrere, nonne sola illa iamiam omnem animi attentionem curamque promeretur? — Rursus iam vultu paedagogico atque moroso Kennicottum inuadit, eius linguae Hebraicae ignorantiam grauior reprehendit, atque edicit, tria in Libris editis, vitiorum genera inprimis esse obseruanda: scilicet vitia *in singulis litteris*, porro, *quae contra usum loquendi pugnant*, denique *ea quae v. rhorum sensum peruertant*. Quod ad primum attinet, ipse proficitur eiusmodi vitia bonitati atque integritati libri nunquam obesse, nec multum ad ea discernenda atque seiungenda eruditionis vel iudicii requiri. Sic v. c. quemque pro הַעֲרֵךְ , ubi occurrit statim הַעֲרֵךְ legere. At, quae? nonne hoc etiam de libris nondum editis valet? Ita videtur Secundum deinde vitiorum genus grauioribus iamiam difficultatibus impediri, nec sine iusta accurataque Grammaticae hebraeae scientia feliciter expediri, libentissime Auctori damus. Placuit igitur Viro clarissimo, quasi exempli loco, Hebraismos Verborum, Aduerbiorum, Nominum, Pronominum et Particularum, proponere atque explicare. Verum cum vero, etiam Auctor has explanationes: eo

consilio in lucem edidit, ut in usum suum Kennicottus converteret: vehementer tamen dubitamus, an ita fiat comparatae ut fieri id possit; in summam linguam Hebraicae ignorantiam producit. Vnum exemplum iam sufficiat. Sic in litteris, uti vocantur, paragogicis, ה, נ, י, י, A. quaerit emphasin: quo nihil potest esse stultius. Ad ultimum nos conuertimus vitiorum genus, quod sensum aut plane peruertit, aut saltem difficiliorem reddit. Ut igitur eo facilius sese expediat, inter sensum *litterae* et *litteralem* distinguit, hancque illiberalem distinctionem e loco Amos cap. IV, 1. *Audite hoc, vaccae Basanit etc.* probare molitur. Hunc locum scribam fraudulentum descripsisse fingit, qui cum de lectione פרוץ (*vaccat*) dubicaret, eam in פרוץ (*principes*) permutaret. Quid porro? Critici recentiores hanc varietatem, aliquot seculis post, ambabus stationibus manibus amplexi sunt, et tamquam rem magni momenti in lucem protulerunt. At quorsum haec sunt disputata? nonne haec fictio per se iam est ridicula? quid opus igitur longa confutatione! Praeterea etiam qua de causa triplex hoc vitiorum genus modo de libris typis impressis tantum explicetur nescimus; certe etiam de Codicibus manuscriptis valet? Omisso hoc, dicat nobis A. quom de nondum editis loquimur, quae in illis maxime sint obseruanda? fortasse, uti videtur, attrita atque interdum pene deleta litterarum forma. Jam de Prophetarum interpretatione A. praecipit. Primo loco regulam posuit hanc: quia vates saepe utantur breui loquentia, curandum esse, ut necessaria suppleantur. In exemplum adduxit Hof. I, 2. quem locum Terentius est interpretatus, ut פרוץ tropice de idololatria, uti alii quidem in locis occurrat, capiat, atque ex ultimo membro פרוץ ad prius suppleat in hunc sensum: in matrimonium ducuntorem, atque operam da liberis, qui in hac terra idololatria

Iolatriæ tibi nascuntur; quam interpretationem reliquis omnibus præfert. At Deus huius mandati causam in verbis, quæ sequuntur, statim addit; propterea vehementer ratio eorum displicet, qui, uti noster, ad comma sextum et octauum confugiant.

Quarta porro Epistola maxime contra Kennicotti Dissertationem secundam est scripta, in qua quorundam vocabulorum, quæ ab lectione vulgari recepta discrepare putat, (leg. Diff. II, pag. 328.) mentionem fecit: Abbas vero sex eorum in textu nostro, quamuis in nota marginali iam extare probe obseruauit, quapropter Dissertationis auctorem non immerito negligentiae accusat, eiusque nimium studium textum Hebraicum reprehendendi valde improbat. — Paulo post suam de *Keri et Ketibh* sententiam protulit, quæ breuiter hæc est: *Keri* minime ad *ri Ketibh* emendandum, multo minus ad id explicandum ualeat. Si igitur, inquit, in textu e. g. *דבר*, in margine uero *דברי* habeas, eo singularem loco pluralis positum esse significari, interdum uero hanc notam priorem retinere usum; nec ideo esse cur Kennicottus, Codices suos eandem cum Masorethis tueri lectionem, dicat: imo eadem ex ratione suspicamur. librarios *Ketibh* ex inscitia in textum recepisse. Utiur Abbas in hac re exemplis a Kennicotto in Diff. laudatis v. c. *Leu. IV, 29. Jud. XV, 11. 1 Chron. XI, 3. Exod. X, 8. 2 Sam. XIV, 26.* in quibus omnibus lectio Codicum a nostra recepta non multum differt. Denique Kennicotti coniecturam, quam super *Deut XXXIII, 24. 3.* Differt. I. pag. 422, commemorauit, acerbitate consuetata reiecit, ostenditque, in quo non omnino dissentimus, locum hunc, salua lectione vulgari, explicationem a linguæ præceptis non abhorrentem admittere:

Sequitur nunc Ep.ultima, quae eadem animi commotione qua superiores est scripta, eius summa est haec: Kennicottus aliquo loco Dissertationum dixerat, quamvis magnum varietatis lectionum numerum collegisset, se tamen nullam unquam reperisse lectionem, quae articulos fidei fundamentales turbaret, aut disciplinam vitae et morum peruerteret. Lectis his, ait Auctor noster, mecum cogitabam: quid igitur opus isto instituto, quod multas praeterea mouit turbas, si illa varietas in rebus tantum minutis cernitur? parum refert, an in nonnullis Codicibus קקײ et ךך sine aut cum ך et ךך legatur? Praeterea etiam Kennicottus in Ps. XVI, 10. lectionem ךך ךך. quae omnino ex eo genere est, quod ad articulos fidei fundamentales pertinet, defendit, atque Codicum auctoritate confirmatit. Verum, ut paucis ad haec respondeamus: rogitēs velim, Lector doctissime, non omnes, quas Kennicottus diuulgauit Codicum lectiones esse eiusmodi, ut tantum una alteraue littera differant. Deinde ad lectionem ךך ךך quod attinet, non immerito quidem Kennicottus reprehenditur. Verum si rem accuratius examinemus, patet, Abbatem iusto vehementius in illum inuehi, qui bono animo hanc magni momenti varietatem in lucem protulit. Ceterum Abbas et ipse Plurali praefert Singularem, hoc solum discrimine, ut simul *Ketbb* ךך ךך, et quidem multis ex causis defendat e. e. *ἰμφοταμῶς*, ad incarnationem Christi indicandam esse inferendum; poni porro *Jod* pro *schva*; deinde in omnibus Bibliis punctatis *Jod* in hoc loco punctis carere. ut cum Iudaei in Singularem legas; denique Pluralem etiam, salua doctrina locum habere posse, ipse fatetur, poni scilicet pro Singularem, uti saepe alias, ad subiecti praestantiam exprimendam. Haec autem argumenta partim inter se pugnant, partim a veritate sunt aliena. Primum *Jod* nunquam, nisi apud Rabbinos,

in

in locum *ῥῶ* *Schwa* succedit; porro, si ex opinione Auctoris pro *Schwa* ponitur, nullo modo emphasin habere potest. Sufficit igitur scire, lectionem Singularis Judaeos et Christianos tueri, atque de Messia interpretari. Quae vero lectio (in singulari) uti Kutherforthus Cantabrigienfis docuit, non est nouum, ut vulgo creditur, inuentum, sed vices iam in libris impressis legimus.

Restat adhuc illa ultima particula, quae his Epistolis tamquam additamentum est annexa, in qua consilium mittendi *Brusii* per omnes fere Europae regiones, ut Judaeorum Codices in Synagogis inspiceret, valde improbat. Et scite profecto Abbas, reiectis iis, quae in contumeliam Kennicotti sunt dicta, obseruauit, praeter Pentateuchum nullum Codicis sacri librum Judaeos in Scholis legere aut custodire. Qua Kennicotti negligentia igitur commotus, ut se defendat ferio ab eo postulat.

Hic interea subsistimus: cui haec a nobis disputata non satisfaciant, is peculiarem libellum adeat, cui inscriptio est haec: De libello contra *Beniaminum Kennicott* S. Th. Doct. etc. eiusque collationem MSS. Hebraicorum, nuper gallice edito, Epistola ad amicum: ex anglo vertit, suasque ad eundem *Beniaminum Kennicott* litteras adiecit, *Paulus Jactobus Bruns*, Lubecensis, Romae MDCCLXXII. octon. Quod reliquum est, unum hoc addimus, quamquam Abbas ille interdum iusto acerbius et asperius, atque saepissime sine causa, quod autem iudicio lectoris relinquimus Kennicottum inuadere solet; tamen vehementer adhuc dubitamus an ille bonus vir iustam diligentiam, iustamque artis criticae et linguarum Orientalium habeat scientiam. Porro etiam, quod non nisi magno reipublicae litterariae damno fieri potuit,

fuit, saepissime viros huius rei plane ignaros sibi adsociauerit. Si itaque super talibus noster in eum animaduertit, nullo modo est reprehendus, imo laudandus. Quibus vero omnibus de ipsius instituti praestantia atque utilitate plane nihil derogatur: si quis autem in uniuersum tale opus, quale Kennicottus inchoauit, improbet, aut adeo religioni christianae noxium putet, is, donec istud absolutum et editum extet, iudicium suum suspendat; interea modo Millium mente reuocet! — Caeterum, ut Kennicotti Opus, praeter huius Libelli Auctoris expectationem, expectatissimum habeat euentum, reipublicae litterariae causa vehementer optamus.

NOVA ACTA ERUDITORUM

publicata Lipsiæ

Calendis Februarii Anno MDCCLXXIV.

ΒΙΚΤΟΡΟΣ, Πρεσβυτέρου Αντιοχείας, καὶ ἄλλων τῶν ἁγίων
Πατρῶν ἑρμηνεὺς εἰς τὸ κατὰ Μάρκον ἅγιον εὐαγγέλιον. *Ex*
Codicibus Mosquensibus editi CHRISTIANUS FRIDE-
RICUS MATTHÆI, Grossea Thuringus, Gymnasiorum
Universitatis Mosquensis Rector.

Typis Universitatis Cæsareo Mosquensis anno 1775. 1.

Alph. plagg. 4. Vol I. et II. in 8.

A pud antiquæ et gravis doctrinæ studiosos omnes constat, interpretationes doctorum priscae ecclesiæ magnam vim habere ad formandos erudiendosque librorum divinatorum interpretes, quorum interest quam maxime, antiquum interpretandi morem cognoscere, explicationum fontes et origines scire, veterum de locorum ratione sententiam tenere, et codicum vetustorum lectiones in promptu habere. Quare, quæ istorum virorum libri passim haberent illuc pertinentia, et ad intelligendos libros divinos utilis, ea per quosdam homines, qui magnam lectorum gratiam se inituros putarent si eorum commoditati consulissent, excerpta et in ordinem digesta, suis quæque librorum ma-

G

xime

xime historicorum locis adscripta fuerunt, ut, tanquam catenarum artus, per continuam seriem orationis, disersorum auctorum interpretationes copularentur. Vnde etiam huius generis commentarii *catenarum* nomine vulgo feruntur. Harum aliae iam editae exstant, et magna lectorum utilitatem consuluntur, aliae adhuc in bibliothecis delitefcunt, indicio saltem nomineque tantum proditae, aliae necdum in conspectum venerunt. Ac in Euangelistarum quidem de vita rebusque Christi Seruatoris Commentarios reliquorum, cum exstarent passim collectiones expositionum tales aetate Victoris Antiocheni, in Marcum nulla; faciendum is sibi putauit, ut et huius viri diuini librum, ne forte negligi, aut interpretandi labore facile carere videretur, ea explicacionum congerie instrueret, qua adiuti lectores in eo intelligendo facillime expedirentur. Huius operis ad nostram aetatem peruenerunt aliquot codices, non eundem tamen laborem exacte, sed cum quadam varietate referentes. Quam discrepantiam obseruauit vir doctus in quinque codicibus a se adhibitis, et inter se collatis, quam, ut suspicamur, referant quoque quae a Montefalconio in Bibliotheca Coisliniana commemorantur exempla. Conferantur tantum prima huius, cum iis quae Montefalconius habet p. 64. Codices autem istos, decimo, undecimo, et decimo tertio saeculo scriptos in membranis, memorat ita sibi inuenisse, ut ex eorum uno Commentariorum textum sumeret, ex altero, ubi opus esset, emendationum auctoritatem peteret, e reliquis variarum lectionum et discrepantium sententiarum differentiam enotaret.

Ac multa quidem insunt bonae notae, et litteralem sensum demonstrant: pleraque tamen, admixtis allegoricis, philosophice magis et rhetorice, quam subtiliter sine grammaticae disputantur. Vid. Cap. IX. ad verba, quibus de
trans.

transformatione Christi exponitur: de mula, qua vectus in urbem est: de ficu. Item Cap. XIII. 17: 18. quo doluisse Servator traditur vicem gravidarum, et monuisse, precandum esse ne excidii Hierosolymorum causa, fuga sit hieme vel sabbatho capienda, ea fere per ἀναγωγὴν, ut dicitur, exponuntur. Reliqua circumscriptionibus enarrantur, ordo capitum rerum narrandarum ostenditur, et discrepantia narrandi ab reliquis Evangelistis tollitur. In his interdum ex inscitia Hebraismi graviter peccatum vidimus. Etenim in illo Cap. II, 19, *ὄϊοι τῷ νυμφῶνος* explicando, per totum Scholion satis prolixum mirae nugae aguntur, tricae merae gortaeque germanae. Cuiusmodi sunt ea quoque, quae ad formam γένεσθαι θανάτου Cap. IX, 1. leguntur. Interdum etiam inscitia Graecismi, vel utriusque potius linguae, aberratum, ut, cum *διατέλλων* Cap. IX, 9. plus esse traditur quam *καλέειν* simpliciter. Sed sunt alia bonae frugis, quae et sententiam verborum persequuntur, et augendis Lexicis profunt. Quo pertinent quae ad Cap. III, 22. 29. notantur, in quibus *ὁ παρ' αὐτῶ*, item *ἐξέστη*, et causae, cur delicto in Spiritum Sanctum nulla venia proponatur, recte declarantur. Ad Cap. VIII. autem extremum recte scribit Scholista: *γενὰ μοιχαλῆς λέγεται ἢ τὸν Θεόν, τὸν ἀληθινὸν νυμφίον καταλιπεῖσα ψυχῇ, καὶ μὴ τῇ αὐτῇ διδασκαλίᾳ κατακολουθεῖσα, ἀλλ' ἐτέροις ἑαυτὴν ὑποσυνάσασα καὶ ἀσεβείας σπέρματα δεχομένη.* Horum quoque Scholiorum ope, quid *βδέλυγμα τῆς ἐρημώσεως* dicatur Cap. XIII. 14. cognoscitur. Tum vero quod ad Cap. V, 21. traditur Scholio, *ἐρμηνεύεται δὲ ἡ γέγεσσα παροιμία ἐκβεβληκότων*, comparandum erit cum Glossario N. T. ab Alberto curato, p. 189. Formas quoque verborum significationesque rariores animadvertere licet. *Ἀνταίρειν, τοβιλλαν, seditiosum* esse p. 44. Vol. II. *κατατομῆν, canit amputare* p. 104. *σημαία, imago, effigies*; p. 47. Vol. II. *συμμορ φάσιδα, moribus et fluviis quin etiam formae alterius se as-*

commodare, p. 142. Vol. I. quam vim alias habet *ενοχηματι-
ησθαι*. Respicitur autem ad Philip. 3, 10. *συμμορφούμενος
τῷ θανάτῳ αὐτοῦ*.

At quemadmodum in scholiis, varietatis lectionis causa codices supra commemoratos contulit, sic quoque textus ipsius commentariorum Marci, quem, ut in Milliana editione existat, retineri iussit, varias ex iisdem lectiones ductas enotavit, et in variarum lectionum libello proposuit. Praeterea a se conscriptorum codicum in lectione *ἐν ἡσάμ τῷ προφῆτῃ* Cap. I, 2. notabilem consensum scholiorum memorat, in se tis quamvis legatur *ἐν τοῖς προφῆταις*, quam lectionem tredecim alii Codices Mosquenses confirmant, praeter vnum qui et in textis habeat. Aperte autem hanc lectionem a scriba, verba scholiorum textus verbis accommodante, profectam, in scholia autem ex marginibus exemplarium Evangelii influxisse,

Restat, ut quaedam in hoc opere scripturae vitia a V. D. in notis praetermissa, vel etiam defensa, notemus. *Ἐπισαί* — *Δράγμα* et *δράγματα αὐτῶν* legendum pro *δράχμα* etc. p. 74. *αἱ δέομνον* pag. 5. vitiosum est, pro quo legendum *ἐπισήσεις* δ. Quid sit *ἐπισήσεις* et *ἐπισαί* docuit Abresch. Lect. Aristaenet. p. 171. 342. Mox ante *δυναμίτων* tollendum *μή*. Utrumque sit auctoritate Cod. Bibl. Coislin. ap. Montefalc. p. 64. *σύμβολον* p. 103. pro *σύμβολον*. Iis porro quae ad Cap. XIV, 22. commentatur p. 79. s. Vol. II. emendandis opem ferat Salmasii de Transubstantiatione libellus, qui istis passim aliter lectis utitur: *μογγιλάλον* p. 117. pro *μογγιλάλον*. Nam quod vir doctus in notis p. 173. huic vitio patrocinatur, et ex alterius Codicis suffragatione pro vera lectione etiam in contextum recipere vult, id qua auctoritate censeres, demonstrare debebat. Orta est lectio

et

ex pronuntiatione, quam librarius, distantis verba excipiens, magis secutus est, quam notationem verbi. Eadem caussa etiam βέλλυγμα peperit pro βέλυγμα. Nam eos, qui difficulter loquerentur, et verba vix expedirent, μουλάλιος vocatos esse, res ipsa docet. Actius autem, οἱ τοῦτοι θεῖ, scribit, μόγις διακρίγονται, διὸ καὶ πολλοὶ ὑπὸ τίνων προσεγορεύονται. Nec aliam verbi formam Glossaria et Lexica antiqua norunt, nec Vuetstemi ad Marc. VII, 32, p. 590. Tom. I. ex Graecis scriptoribus collecta referunt. Quare, quo impulsus ista sentierit, non comminiscimur.

His omnibus adiectus est in Apocalypsin Johannis commentarius brevis, cuius de auctore dubitatur. Nam in Codice Typographiae Synodalis scripto decimo quarto seculo, reperiebatur τοῦ αὐτοῦ, praecesserant autem Anonymi Catecheses ab initio mutilae. Quarum e locis quibusdam, quibus suarum rerum auctor mentionem facit, conici potest, Seculo duodecimo ipsum vixisse. At Montefalconius, qui et ipse hoc opusculum commemorat in Bibliotheca Coisliniana p. 275. codicem, in quo repererat, Seculo decimo vertente, aut ineunte undecimo, tradit scriptum esse. Sumendum ergo est, aut illum Catechesium auctorem ab illius opusculi conditore esse diversum, quod hinc probabile fit, quia post ultimam catechesin aliquot foliorum defectus apparebat, qui illud inscriptum τοῦ αὐτοῦ ad ea potius quae excidissent, quam quae praecessissent, referendum esse moneret; aut maius opus et antiquius, ab alio, isto tempore in compendium redactum fuisse. Continet autem hic commentariolus multa bona, et figurarum novitate et multitudine impeditam huius libri lectionem, apta interpretatione faciliorem reddit. (Ὁ ἀρχὴ λέγει) scribit Auctor, ἡ ἐπιτέλει ἀνάγκη τῶν ἁγίων, καὶ ἡ ἐπ' αὐτῇ δόξα καὶ ἀπόλαυσις τῶν μακάριων ἀγαθῶν. Apparet eum existimasse, respici his ver-

bis ad Graecorum veterum morem, eos, qui in ludis victores fuissent albo calculo donandi. Quo respici negabat Dresigius in Dissertatione de Alborum calculorum usu apud Veteres Lips. 1731. edita, quod eum morem obtinuisse, nondum esset idonei cuiusdam auctoris testimonio confirmatum. Sed in vocabulo ἀιάρρησις haesimus. Quod nisi *laetum clamorem* denotat, fortasse vitiosum et cum παρρησις permutandum est. Sequitur paullo post: Ἰωαν. Ἰεζαβελ, τὴν τῶν νικολαϊτῶν αἵρεσιν λέγει τροπικῶς, διὰ τὴν δυσέθειαν καὶ ἀσέληγιαν αὐτῆς πλαῦσαι τὰς ἀπλησίους. Scita nimirum ista cum reliquis, et minus contorta. Mox: τὴν θύραν τῆς καρδίας κρῖαι, φησί, καὶ ταῖς ἀνοίγουν ἐπὶ τῇ αὐτῶν σωτηρίᾳ ἐνφρασίομαι. τροφὴν αὐτὴν ἤγημαι. Respicit ad Joh. IV, 34. quae verba, obuia coniectura τροφὴν, uti vetant. Per septem ecclesias omnes ubique ecclesias intelligendas monet Auctor. Septenarius enim numerus in Sacris libris saepius infinito numero denotando inferuit. Sed haec haec tenus. Speciminis enim causa ista posuimus.

C. C. TITTMANNI A. M ET LONGOSALISSAE

ad d. Bonifacii Ecclesiastae, *Tractatus de Vestigiis Gnostico-
rum in N. T. frustra quaesitis.*

Lipsiae, 1773. octonis.

Peruersa merito et periculosa putatur ratio Interpretum eorum, qui aliorum explicationes sine omni dubitatione, ob auctoris saepe auctoritatem, bona fide statim pro veris et certis accipiunt. Si igitur hoc, quod nemo facile negabit, in genere valet, multo magis de Litterarum sacrarum interpretationibus affirmari potest. Placet propterea vehementer, cum viri huius artis periti, in iuuentutis gratiam,

am, Librorum diuinorum loca, quibus praëiudicate opinio-
nes vim intulerunt, vindicant, eoque laborant diligenter,
ut scriptoris diuini mentem et sensum accuratius planiusue
exprimant atque proponant. Eiusmodi Libellum nuper
Tittmannus Vir Cl. in lucem edidit. Huic instituto ii, no-
minatim Grotius, Hammondus, aliique, qui ex Gnostico-
rum placitis multa N. T. loca illustrarunt, praebuerunt
occasionem. Totum Opus Auctor in duas diuisit par-
tes, cuius prior de Gnosticorum aetate, altera de locis N.
T. iis, in quibus vulgo vestigia Gnosticae Philosophiae
quaeruntur, exp nit ppendix, de fontibus et origine haereleos
Gnosticae deinceps annectitur. De singulis nunc videbi-
mus.

Quaeritur primum, quonam tempore Gnostici maxime flo-
ruerint? Fuerunt quidem inter veteris Ecclesiae doctores,
qui initia Gnosticae doctrinae usque ad Saeculum I. differ-
rent, sede ea sententia, vel potius coniectura, omni ido-
neo argumento destituitur. Verius et rectius Irenaeus,
Clemens Alexandrinus, et Tertullianus, Saeculi II. scripto-
res, item Epiphanius, Chrysofomus, e Saeculo IV, aliique,
huius sectae originem e Saeculo secundo, circa Adriani tem-
pora, ducunt. Moshemius quidem, vir caeteroquin do-
ctissimus, huic sententiae acriter aduersatur; at argumenta
ab eo allata parum valent. Sic loco Clementis Alexan-
dri Stromat. VII. (edit. Sylburgii pag. 764.) ei opposito, di-
xit, hunc locum esse obscurum, aut adeo Clementem hac
in re errasse. Ad Hegesippi quoque locum apud Eusebium
lib. III. cap. 32. p. 104. sq. edit. Mogunt. similia respon-
dit. — In tractandis hisce Patrum testimoniis, Auctor hu-
ius Libelli doctissimus non solum praecipua loca suppedita-
uit, sed etiam eos simul, qui secus de Gnosticorum origine
sta

statuerent, refusavit. Hinc primum argumentum, ex doctorem veteris Ecclesiae scriptis haustum, oratum est.

Secundum aequae graue atque euidentis argumentum de Gnosticis, eorumque e Seculo demum secundo origine, rectissime a silentio scriptorum Seculi I. defumitur. Etenim nullus Gentilium scriptor, ne Iosephus quidem aut Philo, qui tamen data opera et consilio de Philosophis inter Judaeos notis exposuere, huius famosae sectae mentionem iniecerunt. Sunt quidem nonnulli, Moshemins, Bruekerus, Michaelis, Walchius, clarissima nomina, qui, Essenos fuisse illos Philosophos orientales, saltem pluribus in rebus cum iis conuenisse, de quibus copiose egerit Iosephus et Philo, existiment. Verum enim vero utrique, Iosephus et Philo, Essenos ad Sectas Judaicas referunt. Nittur huius rei veritas ipsis Iosephi et Philonis testimoniis. Loca, quae Auctor attulit, sunt haec: Iosephus de Bell. Jud. lib. II, c. 12. Antiqu. Jud. lib. XIV, 9. XIII, 9. et XVIII, 2. qui inprimis clarus et euidentis est. Verba ita habent. *Ιουδαίους*, inquit, *τρεῖς εἶναι ἐκ τῶ πάνυ ἀρχαίου τῶν πατρῶν τῶν Ἑσσηῶν, καὶ τὴν τῶν Σαδδουκαίων, τρίτων δὲ φιλοσόφων τῶν Φαρισαίων.* E Philone Auctor unum locum praecipue laudauit, ubi leguntur verba haec: *λέγονταί τινες κατ' αὐτοῖς (scil. Ιουδαίους) ὄνομα Ἑσσηοί.* Caeterum etiam de Essenis constat, eos Legum Mosaicarum fuisse studiosissimos. — Jam porro Auctor Philonem contra eos, qui Gnosticum eum solent facere, quoniam in nonnullis rebus ab illorum doctrina non plane abhorreat, defendit. Et ea quoque, quae specimen habere possunt, aliunde Philo, scilicet ex Platone, cuius scripta saepe et diligenter legerit, haussisse potius videtur. Actum igitur est de eorum falsa opinione, qui Gnosticorum initia ad Seculum primum referre student.

Jam

Jam inde a pagina 53. de *fante Philosophiae Gnosticae*, qui nimirum, saltem a nonnullis, *Philosophia Orientalis* putatur, Auctor docte et eleganter disserit. Inprimis Mosheimius et Bruckerus dixerant: *viguisse Philosophiam quandam*, utamur ipsis eorum verbis, *per omnes fere Asiae totiusque Orientis provincias, a graeca, et quae dicatur barbarica, diversam, etque oppositam, quae aliis quoque gentibus non modo innotuerit, verum etiam, tanquam melior Philosophiae pars, ab iis culta fuerit, et peculiare, de rebus ad Deum et mundum pertinentibus, sapientiae diuiniore seu Theologiae genus constituerit: atque eandem hanc Philosophiam seu Theologiam esse Gnosticae Philosophiae fontem.* Sententiam hanc, viri laudati, quantum fieri potuit, confirmarunt argumentis, quibus Auctor alia, (quae sint mox videbimus,) multo grauiora opposuit. Primum argumento praesertim utitur hoc: veteris Ecclesiae doctores omnes Philosophiae Orientalis plane ignari fuerunt, ei igitur Gnostica non debet originem. Vnde vero initium sumsisse Gnosticorum sapientia, vel potius insania, putetur? sumsit, cum ex Iudaeorum doctrina, uti Auctor ait, erroribus nugisque tunc maculata; tum ex graeca, et nominatim Platonica Philosophia. Utraque sententia virorum fide dignissimorum auctoritate nititur. A prima parte Hegesippus, qui apud Euseb. Hist. Eccl. IV, 22. Gnosticorum somniorum auctores vel praelusores, ex illis septem Iudaeorum sectis, originem traxisse luculenter demonstravit. Alii contra, (Irenaeus adv. haer. lib. II, c. 14. Clemens Alexandrinus lib. I. Stromat. pag. 302. et Tertullianus de Praescr. haer. c. 7.) Gnosticos sua a graecis Philosophis, inprimis vero a Platone didicisse, contendunt. Quamquam vero haec Patrum loca tam clare atque perspicue de Gnosticae Philosophiae origine tradunt, ut mirandum profecto sit, quare viri docti in iis non acquieuerint: tamen recentioribus temporibus multi, quorum faci-

H

le

le principes sunt Moshemius et Bruckerus, aliter statuere cooperunt. Quod ad Bruckerum attinet, ille maxime tribus hisce locis, Plinii Hist. Nat. lib. XXX. proem. porro Porphyrii in Vita Plotini c. 13. denique et Eunapii in Aedes. pag. 61. nititur. Sed Tittmannus, cum ex instituto haec loca diligentius exploraret, eam Philosophiae partem, quae dicitur *Magia*, esse intelligendam cognouit. Nam haec *φιλοσοφία*, quam Orientalem appellare placuit, ne constanter quidem uno nomine signatur, sed modo Philosophia magica, ut apud Plinium l. c. modo Perfica apud Porphyrium l. c. modo Chaldaica apud Eunapium l. c. nominatur. Negat propterea Auctor primum: gentes istas praeter eam, quae vulgo iis tribuatur, singularem quandam Philosophiam, a barbara diuersam, Orientalem appellatam, habuisse; secundo, hanc esse Philosophiae Gnosticae fontem; denique tertio, Philosophiam hanc iam Saeculo primo inualuisse, et Apostolos adduxisse, ut christianos, ne se ab ea decipi paterentur, serio praemonerent. Concesso autem hoc, quod nemo, nisi praesumpta opinione captus, in dubium vocare poterit, omnes ii, qui in interpretandis N. T. Libris ad Gnosticorum placita respiciunt, falsa proferunt, laboremque plane inanem fuscipiunt.

Videamus nunc huius libelli partem philologicam. Moshemius, etsi tam longe ab Auctoris sententia de Gnosticis recedebat, ut contrariam potius defendere videretur; tamen et ipse Hammondum, qui in reperiendis apud Scriptores N. T. Philosophiae Gnosticae vestigiis iusto longius est progressus grauiter reprehendit: vid. eius Institutt. Hist. Eccl. maj. pag. 316. Nam idem ille Hammondus permulta N. T. loca de Gnosticis, quasi iam Christi et Apostolorum temporibus exstiterint, contra omnem legitimam interpretandi rationem explicauit. Non quidem A. omnino omnia

loca, ne librum praeter necessitatem auget, sed tantum eiusmodi, quae speciem aliquam habere possunt, recensuit. Primo loco Col II, 8. ponere placuit, ubi verbum *φιλοσοφίας* non solum interpretes recentiores, quorum nomina tacet, sed etiam antiquiores, (atque adeo, quod eo magis est mirandum, quoniam procul dubio vocis huius significatum cognitum habuit, nam eodem modo, sicuti alii veteris Ecclesiae doctores, de *doctrina christiana* est usus, Clementem Alexandrinum) decipit, qui illum locum da Philosophia Epicurea praesertim et Stoica est interpretatus, in hunc sensum: *nolite ad Philosophiam grassam recurrere*. Verum per verbum *φιλοσοφίας*, Iudaei graece loquentes eo tempore religionis diuinitus traditae disciplinam, quod Iosephus et Philo etiam testantur, expresserunt. Auctor propterea scribit: *in primis h. l. potest intelligi scientia legis Mosai- cae, cum doctorum Iudaicorum, tum vero etiam ipsorum Christianorum, qui quidem fidem in Christum erant professi, sed tamen legem rituales, in primisque circumcissionem, sibi persuadebant seruandam esse, quippe quae sit aeternum foedus inter Deum et homines*. Igitur h. l. *φιλοσοφία* nihil aliud quam verbum *θεολογίας*, h. e. accuratorem subtilioremque rerum diuinarum cognitionem, qualis in doctoribus maxime requiritur, significare potest. Si modo Paulus loc. cit. verbum *θεολογίας* posuisset, profecto nullus saltem recentiorum interpretum de Gnosticis cogitasset. At idem istud vocabulum illis temporibus tantum de diis gentilibus, eorumque generatione, usurpatum legimus; saeculo demum quarto in scholis de Trinitate et Christi diuinitate adhibitum fuit.

Sequitur alter locus ex 1 Tim. VI, 20. ubi verbum *γνώσις*, in quo summa rei versatur, obuium est. Ante omnia Auctor ex usu loquendi probauit, *γνώσις* h. l. nihil aliud, quam *doctrinam rerum diuinarum, seu religionem*, denotare posse. Nam *γνώσις* respondet hebraico *דָבָר*, quod proprie

prie de cuiusvis rei accuratioe scientia, maxime vero rerum diuinarum, siue de effato diuino dicitur; porro, τὸ ΠΣΤ, quod eodem modo usurpatur. Haec autem γνῶσις h. l. vocatur ψευδάνυμος, h. e. eiusmodi rerum diuinarum doctrina, quae ob deprauationes hoc nomine plane indigna sit, i. e. falsa religio, quae in Epistola ad Colossenses φιλοσοφία, doctrina iudaica dicebatur. Jam porro cap. I, 4. eandem rem μύθας exprimunt. Sic cap. IV, 7. γραῶδεις μύθοι, et statim v. 8. ψωματικὴ γυμνασία. Similiter in Ep. ad Titum cap. I, 14. μῦθοι Ἰσραήλικοι, cap. III, 9. ματαιὴ ζητήσις, et μάχαι νομικαὶ occurrunt. Paulum igitur in hoc loco minime contra Gnosticos disputasse aut pugnasse, ex his clare liquet.

Tertium, quem Auctor laudauit locum, Joann. I, 1—14. legimus, ubi ii, qui ab altera parte stant, verba λόγος, φῶς, ζωὴ, μονογενὴς, πλήρωμα, et phrasēs πρὸς τὸν Θεὸν εἶναι, πλήρης χάριτος καὶ ἀληθείας, de Gnosticis intellexerunt. Nimirum propterea inprimis, quod Euangelista tali oratione, qualem etiam Gnosticorum consuetudo loquendi ferret, utatur. At ex singulis verbis haud quaquam ad totius dictionis similitudinem concludere licet. Praetereaque haec verba, consentiente usu loquendi biblico, commode alienam, et longe faciliorem interpretationem admittunt. Nam verbum λόγος haud dubie ab hebraico לִבְרָא ex 2 Sam. VII, 21. coll. 1 Chron. XVII, 19. ubi cum לִבְרָא permutatur, hanc peculiarem significationem accepit. Porro verba φῶς et ζωὴ, ex Hebraismo, omnis generis felicitatem, animi tranquillitatem, laetitiam, ipsamque spem vitae aeternae significant. Et μονογενὴς, quo Symmachus et Aquila hebraicum מוֹנִיָּגֵן expresserunt, nil nisi dilectissimum denotare potest. Restat adhuc vocabulum πληρώματος. Si paulo accuratius verba: ἰλάβομεν χάριν ἀντὶ χάριτος consideremus, nullum remanet dubium, quin graecum πλήρωμα respondeat hebraico מְלֵאָה quod non solum numerum destinatum seu absolutum, ad aliquid, sed etiam

iām copiam et ubertatem exprimit. Sensus igitur ex Auctoris sententia existit hic: ex ipsius copiis beneficiorum nos vel maximam et constantissimam gratiam nacti sumus, siue, ab eo beneficia maxima accepimus.

Praetermittimus loca ab Auctore ex prima epistola Ioannis laudata, videamus potius quae in secunda epistola Petri cap. II. et III. interpretes nonnulli de Gnosticis interpretati sunt. Hi autem interpretes, qui ab Auctore dissentiant, vel maxime hoc argumento niti solent, quod contendunt, Petrum h. l. in describendis *ψευδοδιδασκαλοις* longè alio, et a priori Epistola diuerso, qui potius cum ratione loquendi Gnosticorum consentiat, sermone uti. Verum ex hoc loco quoque noster Gnosticos feliciter funditusque expulit. Nam homines, a quibus Petrus cauere praecipit, dicuntur *ψευδοδιδασκαλοι*, suadente contextu, maxime propterea, quod vitam pessimam agerent, inprimis autem duobus vitiis dediti essent, quorum alterum in uniuersum iam moribus perditissimis atque dissoluta effrenique viuendi ratione, alterum in contemptu magistratuum cernebatur. Quae verò omnia in Gnosticos minime cadunt. Nam quantum constat, duriter atque humiles viuobant Gnostici, quod etiam Moshemius Inst. Hist. Eccl. maj. pag. 359. palam fatetur: *plerique, inquit, duram vitae legem sibi scripserunt, corpusque continentia et variis incommodis extenuarunt et afflixerunt; quocum etiam Semlerus Vir cel. in Comment. Hist. de ant. Chr. statu pag. 79. consentit; seueros, ait, plerosque Gnosticos fuisse virtutis praeceptores.* His rebus adductus, ipse Moshemius hunc locum de sceleratis Christianis, *qui sanctissimam Jesu Christi disciplinam, libidinum et vitiorum omnium magistram esse contenderent, ipsaque vita imparissima tetrum horridum confirmarent:* vid. Inst. Hist. Eccl. maj. pag. 317. intelligendum esse censet. Deinde etiam qui ob orationis discrimen,

quod inter primam et secundam Petri epistolam intercedit, Gnosticos in h. l. quaerunt, frustra laborant. Differt sane epistola Petri secunda, quod nemo facile negabit, sublimitate, quoniam scriptor sacer vaticinando poenas grauissimas annuntiat; verum inde minime sequitur, eandem ob causam Gnosticos hic esse intelligendos. Ceterum etiam omnes phrasas, quibus Apostolus in hoc vaticinio est usus, licet sint minus usitatae, tam commode ex usu loquendi scriptorum N. T. etiam si Gnosticos non cures, explicari possunt. Quod denique ad cap. III. eiusdem d. Petri epistolae secundae attinet, ipsi viri doctissimi, quibus alias in interpretatione librorum N. T. semper Gnostica Philosophia ante oculos versari solet, dissentiunt, alii eam inesse, alii abesse profitentur. Igitur non opus est longiore refutatione.

Jam nunc ex iis quoque, quae Auctor in uniuersum de Gnosticis eorumque Philosophia disputauit, praecipua sunt commemoranda. Primum igitur, quod ad similitudinem formarum loquendi inter scriptores N. T. et Gnosticos attinet, de quo iam supra dictum est, quae haud dubie multos ex iis, quorum refutandorum causa hic libellus est scriptus, in eam sententiam adduxerit, ut de Gnosticis in N. T. quaerent, libentissime Auctor eam concedit. Nam eiusmodi homines studio libenterque verbis bibliicis abutuntur, ut eo facilius aliorum animos sibi concilient. Nec hodie desunt, qui hoc instrumento, in rebus etiam minutissimis, ad homines plebeios decipiendos, fraudesque suas celandas, abutuntur. At quid ex eo sequitur? num fortasse id, quod multis inde necessario sequi visum est, auctores Librorum N. T. contra Gnosticorum errores pugnasse? minime Res enim, non verba considerantur: idem est ac si quis Paulum legisse Philonem dicat, quoniam in quibusdam phrasibus eum eo conuenit; aut ob dictionis similitudinem

Jo-

Josephum quaedam ex Epistolis Paulinis sumsisse, atque adeo ubi dissentiat contra eum scripsisse, putet. Porro secundo loco Auctor demonstravit, Philosophiam Gnosticam tam absurdam fuisse, ut Apostoli non necesse habuerint eam confutare, tamque subtilem, ut de ea in scriptis suis ad homines indoctos tradere non potuerint. Bene omnia, quae ab Auctore sunt prolata, sese habere videntur. Nam Gnosticorum *ymis* magis ad doctos, quam ad indoctos pertinebat, quae praeterea tot nugis et fabulis scatebat, ut ne ab iis quidem, qui Philosophiae vacarent, recte intelligeretur, nec recentiores huius sectae defensores sese feliciter ubique expedire possint. Denique de origine et fonte, unde Gnosticorum errores sint nati atque hausti, dicitur. Dissentiunt quidem inter se viri docti in hac re, plerique autem, ipseque Moshemius, uti iam supra commemoravimus, eam a Philosophia, quam orientalem appellant et de qua uberius Auctor iam parte prima exposuit, deriuare solent. Noster contra, eam ortam et compositam existimat imprimis e *Philosophia graeca*, nempe Pythagorica et Platonica, atque imprimis *ex fictionibus Poetarum de diis eorumque generati me*; porro e *Theologia Judaica*, quae tum Philosophiae formam paene induerat, et imprimis *ex nugis Cabbalisticis*; denique *ex quibusdam religionis christianae dogmatibus*, ut eo magis alios ad suas partes traherent allicerentque. Hinc Auctor Gnosticos nil nisi Fanaticos vel potius Naturalistas et Indifferentistas fuisse, (quod etiam Semlerus in Comment. Hist. de antiquo statu Christ. pag. 30. et Moshemius in Instit. Hist. Eccles. maj. p. 147. iam dixerant.) recte colligit. Originem vero Gnosticos in Aegypto circa Saeculum secundum habuisse, recte affirmatur: primo quoniam ibi Philosophia, in primis Platonica, floruit, simulque Theologia illa Judaica, aut si mauis allegorica; porro, qui primus de Gnosticis traderet, fuit Aegyptiacus, scilicet Clemens Alexandrinus; denique omnes illorum auctores et principes Aegyptum patriam

sunt venerati. Ultimo loco quae Auctor, de origine ratione temporis attulit, breuiter redeunt eo, ut, quamuis eiusmodi errores iam antea et alii fouerint, contendat tamen, seculo demum secundo, salua christianorum doctrina, Gnosticorum haeresin inclaruisse, nomenque peculiare accepisse.

*DISPUTATIONES HISTORICAE AD VITAS
Pontificum Romanorum ab ANTONIO SANDINO
conscriptae; eiusque posthumis curis retractatae, atque
auctae.*

Ferrariae 1771. 8. pl. 19.

Auctor huius operis doctissimus, qui Historiae Ecclesiasticae fontes, antiquorum et recentiorum temporum, diligenter admodum legisse videtur, iam ante aliquot annos *Historiam familiae sacrae et Apostolorum*, quem tamen librum fortasse paucis admodum inspicere contigit, prodire iussit. Sed magis celebris est atque notus ille liber, qui titulum habet: *Vitas Pontificum Romanorum ex antiquis monumentis descriptae*, qui aliquoties in Germania est repetitus. Hic in primis liber eum postea excitauit, ut de quibusdam rebus ad Historiam Pontificum pertinentibus copiosius atque accuratius dissereret, ut vitas quorundam augetet ac emendaret. Hinc habemus, praeter aliam eiusdem argumenti, quem tamen nos nunquam vidimus, libellum hunc, in quo Auctor exponit: de Petro, cui Paulus Antiochiae restitit, de Cathedra Petri Antiochena, de Cathedra Petri Romana, de primo successore Petri, et Cleto diuerso ab Anacleto, de

Vi-

Victore, anathema Afianis minitante, de primo Imperatore Christiano, de Stephanó baptismum haereticorum probante, de Concilio Plenario Augustini, de Martyrum multitudine in primævis Christi persecutionibus, de Azy-mo Latinorum et Graecorum, de baptismo Constantini M. de Historia Paphnutii, de Symbolo *Quicumque*, de Gregorii M. Instituto monastico, de precibus eiusdem pro Trajano, de Gregorio II. contra Leonem Isaurum, de translatione Regni Francorum auctoritate Zacharise Pontif. de falsa Synodo sub Hadriano I. circa ius eligendæ Pontificem R. et inuestituras concedendi Episcopis, de Constitutione Ludouici Pii ad Paschalem I. De singulis iam, ubi necesse videatur, pauca adiiciamus. In Tractatu igitur primo quaeritur, utrum Petrus Apostolus fuerit idem ille Petrus, cui Paulus atrociter resistit. Antiochiae, nec na. Alii reuerenter negant, alii alium, in numero LXX. discipulorum eiusdem nominis fuisse, affirmant. Auctor argumenta utriusque sententiae studiose collegit, atque diligenter refutauit.

In secundo et tertio cap. utrum Petrus primum Antiochenam, an Romanam Ecclesiam fundauerit, quaeritur. Auctor recte Antiochenam primo loco posuit, suamque sententiam contra Panunium aliosque bene defendit. Porro quosdam ex Protestantibus, qui Petrum unquam Romae fuisse negent, refellit. In his sane non est quod reprehendamus. Si autem ii, qui Petrum faciunt Episcopum Antiochenum, hisce duobus argumentis, uti vulgo fieri solet, maxime nituntur: primum, quod Ecclesiam ibi fundarit, deinde quoniam apud Scriptores Ecclesiasticos antiquiores dicatur, Petrum per VII. annos Antiochiae *sedisse*, eos tunc vehementer errare putamus. Haec enim argumenta per se plane nihil probant. Quod enim ad primum attinet, res adhuc est incerta, nec inde sequitur quod volunt, si etiam concedamus. Sic v. c.

Paulum quoque multas fundasse Ecclesias constat, nemo tamen eum fecit Episcopum. Porro Apostoli et Episcopi, sicut Episcopi et doctores Ecclesiae, antiquissimis iam temporibus longe inter se differebant. Multo autem minus valet alterum argumentum, ex verbo *sedisse* male intellecto, ductum, inde seferant, primum sedem Petri Antiochiae, et postea verbum graecum *καθίστα* adhibuerunt, ex quo statim fingunt, eo insicis, Petri Cathedram ei que Episcopatum assignant, quod sane unicuique, qui veram et satis certam verbi *καθίστα* notionem tenet, stultum et ridiculum est. Verbum *καθίστα* autem non tantum *sedere*, sed etiam *commorari in aliqua loco, manere*, ad imitationem τῷ *καθίστα* significat. In eadem significatione, tam apud ecclesiasticos, quam sacros Scriptores occurrit; duo loca N. T. omnis aliis, imprimis clara, sunt Luc. XXIV. 49. Act. XVIII. 11. *Ecce Cathedra Pauli Corinthiaca!* scilicet. In Tractatu quinto Auctor defendere cupit Victorium Episcopum Romanum, qui Ecclesiam Orientalem, quoniam Pascha die quo Judaei comederet, excommunicasse dicitur. Hanc vero partem, ex nostra saltem opinione, non satis accurate tractavit. Etenim in suis explicationibus fere semper usum loquendi nimis premit, aut plane negligit. Porro, quod tamen ante omnia fieri debebat, ambiguitatem verbi Paschatos non sustulit. Distinguendum autem est diligenter inter Pascha, quoad est Sacramentum, et quoad epulum. De ultimo nobis h. l. est sermo, indeque controuersia inter Christianos Orientales et Occidentales orta erat. Orientales enim Pascha, h. e. epulum Paschale cum Judaeis edere volebant, Occidentales contra negabant cum Judaeis comedendum esse: hi propter solemne ieiunium, quod per totam hebdomadam ante festum Paschatos celebrabant, atque per illud epulum tolli volebant; illi propterea, cum Legi non amplius adstringerentur, transferre volebant. Quae controuersia

ſia magna acerbitate ad Concilium Nicænum uſque agitata, tunc vero compoſita eſt, et quidem ita, ut epulum Piſchale ante diem feſti Paſchatos, h. e. die Saturni poſt occaſum ſolis, celebrarent atque ederent.

In ſexto cap. de primo Imperatore chriſtiano agitur. Sunt qui Philippum Arabem Imperatorem, primum Imperatorem chriſtianum fuiſſe dicant, noſter, conſcientiis in hoc optimis Scriptoribus, Conſtantinum fuiſſe primum demonſtrauit. Philippum enim non fuiſſe chriſtianum patet ex eo, quod Pontifex Maximus fuit, et ludos Seculares celebrauit. Cæterum in hac parte Auctoꝝ Pagium excerptiſſe videtur, quod tamen, quoniam pauci tantum illud Opus ſibi comparare poſſunt, et pauciſſimi legunt, omnino non reprehendimus: ita quiſque uno adſpectu præcipua momenta intueri poteſt; conſetri etiam meretur Baronius ad annum CCXLIK. et CCCXLVI.

In ſeptimo Tr. Stephanum I. defendit contra eos, qui putant, eum cuiusuis generis hæreticos, ſi modo ſe ad Eccleſiam orthodoxam acceſſiſſent, recepſiſſe, nec, licet non ex inſtitutione Chriſti baptizati fuerint, denue ut acciperent Baptiſmum poſtulafſe. — Quamquam Auctoꝝ ad hunc uſque diem multos hac in re habeat aduerſarios; tamen nos, quoniam iſtud de Stephano opinari non poſſumus, nec nomina hæreticorum tenemus, qui eſſentiam Baptiſmi peruerterint, ab eo non diſſentimus. Attamen in eo errare videtur, quod deſenſionem Stephani in ipſo eius decreto ſe inueniſſe putat, ſcilicet in illis verbis: *Si quis a quacunque hæreſi uenerit ad nos, nihil innouetur, niſi quod traditum eſt, ut manus illi imponantur in pœnitentiam.* At uerba: *niſi quod traditum eſt,* ad ſequentia pertinent, quod tota ſermonis ſeries ſuadet, nempe in hunc ſenſum: *Si quis a quacunque hæreſi uenerit ad nos, nihil innouetur,*

sius renouetur, nisi quod traditum est, hoc est, ut manus illi imponantur ad poenitentiam. Adiicimus statim Tractatum octauum, de Augustini Concilio *Plenario*. Controuersia illa de Baptismo haereticorum inter Stephanum et Cyprianum diu agitata, in Concilio quodam, quod Augustinus plerumque *Plenarium* vocare solet, in gratiam prioris est composita. Ambiguitas autem verbi *Plenarii* postea multas dedit turbas; hinc habemus in primis duplicem virorum doctorum sententiam: alii Concilium *Arelatense*, anno CCCXIV. habitum, alii *Nicaenum* illud *Oecumenicum*, anno CCCXXV. conuocatum, intelligunt; utraque sententia nacta est suos defensores, atque in utroque Concilio sane haec res fuit proposita et tractata. Vnusquisque igitur ex his duabus legat unam. Auctoris nostri verba fere significant, eum posteriorem sententiam non improbare. Contra si quis *Launoi* Dissertationem legat, is lubenter alteram sententiam arripet. Caeterum Augustinum Concilium hoc *Plenarium* interdum alio nomine *Concilium cunctarum gentium*, et interdum *Catholicum orbis terrarum* appellare; porro eundem Augustinum saepissime Concilium aliquod, quamuis non uniuersale, vocare *Plenarium*, omissis tamen verbis: *omnium gentium, aut orbis terrarum*, obseruauimus.

Tractatus nonus contra *Dodwelli* Dissertationem *Cyprianicam*, quae sub titulo: *de Paucitate Martyrum* extat, directus est. Auctor quidem fere omnia, quae huc pertinent, v. c. e *Pagio*, *Ruinarto*, aliisque collegit; minime tamen adhuc res ea extra omnem dubitationem est posita aut certa. Difficile enim est, quoniam nullus istius aetatis scriptor certum quendam numerum definit, aliquid certi hac in re pronuntiare. Multi, qui eandem cum Auctore sententiam defendunt, grauissimum argumentum ducunt ex

ver-

MENSIS FEBRUARIUS A. MDCCLXXIV. 69

verbis quae multitudinem crudelitatis et magnitudinem indicant. Sed quale hoc argumentum est?

Jam sequuntur duo Tractatus, X. et XI, de Azymis Latinorum et Graecorum: Inter omnes Historiae Ecclesiasticae peritos, Saeculo IX. et X. Latinos cum Graecis de hoc re magnam controuersiam habuisse, satis notum est. Sed videamus quae noster protulit. In primo igitur Tractatu occidentalem Ecclesiam omni tempore panem azymum in Eucharistia adhibuisse, dissentientibus viris doctissimis, probare studet. Miramur profecto in hac parte Auctoris sententiam, dubitamusque simul, an plures hodie habitura sit defensores. De verbis primum ut nihil dicamus, ea passim nimis torquet ut v. c. in verbo *fermenti* semper quandam dulcedinem sentit; si autem rem ipsam, adhibitis illius aetatis Scriptoribus paulo accuratius diligentiusque consideremus, satis certo scimus, christianos primae Ecclesiae quotidie fere conuenisse; una coenasse, simulque Eucharistiam celebrasse, et quod maximum est, de illo pane etiam inopibus dedisse, et aegrotantibus misisse. Vnde, quaeso, illa panis azymi multitudo? Sed quoniam ab hoc loco, et instituto nostro omnia reflexere alienum est, transeamus ad Tractatum alterum, qui est undecimus. In hoc potissimum Graecos, usque ad Saeculum VII. in Eucharistia panem non fermentatum adhibuisse, his maxime argumentis usus docere vult. Primo loco posuit locum Epiphani; ubi ait, Ebionitas in Sacra Coena in fermentato, (additis his verbis: sicuti Ecclesiae christianae orthodoxos.) esse usos. Deinde argumentum sumit ab Armenianis, de quibus narratur, eos inde a primo eorum conditore, quod cadit in Saeculum IV. hoc panis genus adhibuisse. Denique etiam argumentum petit a Michaelo Cerulario, Patriarcha Constantinopolitano, qui Patriarchas, et Hierosolymitanum et Alexandrianum, propterea quod panem

panem in fermentatum interdum adhibuerint, reprehendit. Sed haec argumenta tantum probant, Ecclesiam antiquam interdum panem azymum, interdum fermentatum usurpasse. Praeterea tamen ipse fatetur, Graecos in S. C. panem fermentatum summasse, quem ipse tamen, pro sua recepta opinione, non bene concoquere potest, ideo illum Graecorum panem, quamvis non azymum, in hunc modum adhibitum, dulciorem efficere dicitur. In hoc igitur virorum doctorum dissensu, quaeritur: qualem Christus adhibuerit? Noster ad hanc quaestionem ita respondet: tota, inquit, Ecclesia Orientalis, Jesum diebus panis in fermentati Judaeorum sacram Coenam celebrasse, adeoque azymum necessario adhibuisse, credidit. Roste quidem; verum, etsi ratione temporis contrarium statuas, salua tamen res et certa de pane in fermentato manet. Judaei enim non nisi pane in fermentato, ex Lege praescripta, agnum paschalem edere iubebantur. Anne vero Jesus Legem umquam violavit? Igitur Jesum azymum adhibuisse, omni dubitatione caret. De tempore autem, quo Graeci panem fermentatum adhibuerint, Noster nihil certi definire audeat.

In Tractatu decimo sexto agitur de Athanasio, ut Symboli Athanasiani auctore. In hac igitur parte praecipue Natalem Alexandrum aduersarium habet, qui firmissimis argumentis probavit, Symbolum illud *Quicumque* etc. vocari Athanasianum, quoniam Athanasii mentem et sensum de filio Dei et Spiritu sancto etc. contineret.

Si igitur Noster, Athanasium pro auctore huius Symboli habet, oportet iam Saeculo IV, quo ille vixit, compositum fuisse. Plerique contra virorum doctissimorum ad Saeculum IX. referunt, v. c. Muratorius, in *Anecd. Tom. II.* atque Vossius, in *Libro de Tribus Symbolis*, adeo ad Saeculum

lum XI. Quod autem ad Auctoris argumenta attinet, ea non multum efficiunt, ita ut sane miremur, quare Noster, alias vir non indoctus, sententiam iam pridem explosam amplius defendat.

In Tractatu undeciesimo Auctor anxie laborat, ut locum apud Sigebertum de Synodo Romana suspectum reddat. Nimirum Sigebertus dixit: Carolum M. capto Ticino, Romam rediisse, et Synodo interfuisse, ibique ius creandi Pontifices, et inuestiendi Episcopos cuiusvis loci, accepisse; (fragmenta huius Decreti vid. apud Goldastum et Gratianum.) Auctor vel maxime nititur argumento hoc: Protestantes hodie locum Sigeberti non amplius defendere. At enim vero hoc probatu perdifficile est, nec est quare Protestantes eum repudiant. Multo maiorem speciem habet id, quod in editione Sigeberti, a Miraeo curata, quod tamen Auctor praetermisit, ille locus pl. ne omittitur. Cum tamen et ipse Miraeus affirmet, se *αυτόγραφοι* huius Operis, aut saltem a tali descriptum exemplar, e Bibliotheca Gemblacensi (Gemblours) in manu habuisse. Hoc quidem apud viros doctos suspicionem, num ille locus sit genuinus, mouit. At sciendum est, Miraeum semper acerbum et hostile odium in Protestantes habuisse, hinc non ultra probabilitatem iudicare audeamus, eum data opera hunc locum omisisse.

In ultimo denique Tractatu Auctori de Decreto Ludovici Pii satis noto, quod vulgo sub titulo: *Pactum Confirmationis*, laudatur, sermo est. De illius *authenticitate* semper viri doctissimi dubitarunt. Noster, ut quisque facile intelliget, pro genuino accipit. Demonstrationem in hunc modum instituit, ut fundamenti loco Pagii Criticam Baronianam ad annum

num DCCCXVII. poneret, hunc refutaret, et omnia, quae suae sententiae fauerent, diligentissime collegerit.

Caeterum hic Liber, Lector doctissime, in uniuersum non est spernendus, inprimis propterea, quod Auctor multa, quae huc vel illuc pertinerent, compilauit atque in compendium redegit.

GEORGII HENRICI BORTZ, MATHEM.

in Acad. Lips. P. P. O.

de ♥

ASEHATĒ ANNI MDCCCLXXVIII. JUDAICO, Dissertatiuncula.

Neminem futurum credimus, quin his, quae nuper a me disputata sunt, rite perpensis, emendati Calendarii a Gregoriano discrepantiam penitus perspiciat. Illud enim, quantumuis operosum, cum obseruationibus caelestibus atque ratiociniis inde desumptis totum conficiatur, tam exacte iam nunc cum veris motibus et temporibus minutis primis graduum horarumque congruit, ut, si potentissimis Protestantium Ordinibus placeret, Rudolphinis tabulis, Abbatis *Caillii* solares, atque *Tobiae Mayeri* lunares, substituere, longe maior inde expectanda foret perfectio, qua non nisi paucissimis minutis secundis differret; Gregorianum vero breue, facile, ludibundum, arbitrariis suppositionibus superstructum, a vero longius aberrans, sed captui tamen Clericorum magis accommodatum. Vtriusque effectus, et quae inde consequuntur, ex annis iam praeterlapsis 1724, 1744, et A. 1778, qui instat, omnium euidentissime perspici possunt. Illud constituit in 11 April.

5^h, 5ⁱ, 43^m pom. ac, cum litera Dominicalis eī a. D. indicet 11ma April. esse diem Sabbathi, festum Paschatos in 12 April. ut proxime sequentem Dominicam constitueret, nisi adhuc prius disquirendum foret, utrum Iudaeorum Pascha cum 12 April. coincidat, nec ne. Gregorianum contra calendarium has euitat ambages. Illud enim qui sequuntur, non opus habent determinatione ex tabb, astronomicis plenilunii Paschalis, et multo minus disquisitione de Paschate Judaico. Quapropter etiam Clauis in eo, (quo iure iam ante ostensum est) summopere gloriatur, quod concursum istum Paschatos Iudaici cum Christiano euitet, idque praecipue in excogitandis cyclis propositum habuerit, ex eaque ratione, ut de la Lande in Astronom. editionis nouissimae Tom. II. §. 1589. docet, non nisi tribus diebus epactas lunares, a Concilio Nicaeno usque ad praesens seculum, cum quatuor augendae fuissent, auxerit. Cum Gregorianum calendarium semper cyclicam rationem, emendatum vero astronomicam sequatur, nemo facile erit qui arbitretur, Calendaria solummodo memoratis annis discrepare. Discrepant profecto singulis annis, quod tamen non nisi a rerum harum peritis percipitur; et discrepantia illa afficit ipsa semper plenilunia Paschalia, quae diuersis in utroque, non horis, sed diebus etiam, constituntur, quamquam hoc dissensu non semper Paschatos festum turbetur. Nam si, ut saepe fit, eiusmodi annis contingat, ut hi duo dies, circa Plenilunium discrepantes, in eandem hebdomadem, unus e. g. in diem Mercurii, alter in diem Iouis vel Veneris, incidant, cum utriusque eandem diem Dominicam proximam habeant, non possunt non eandem utriusque Calendarii sectatores pro die Paschatos agnoscere. Neque denique perspectu est difficile, astronomicam rationem esse verissimam, cyclicam vero semper falsam et erroneam; quamuis ea concursum Paschatos Christiani cum Iudaei

daico, ut instanti anno 1778 fit, euitet; nam eundem, falsa veritate, emendatum Calendarium, legibus Concilii Nicaeni conformiter, euitat, transferendo illud, quoties Pascha Judaicum in eandem diem incidit cum Christiano, in proxime sequentem Dominicam. Qua ratione potentissimi Protestantium Ordines, consiliis suis, a primis correcti Calendarii initis ad hoc usque tempus, obtinuerunt, ut illud omnibus Nicaeni Concilii legibus multo accommodatius fuerit Gregoriano.

Verum enimvero, ne quid diffidulem, multa occurrunt, cum correcto, eoquae ex legibus concilii Nicaeni verissimo Calendario coniuncta; quae, si non molesta, tamen minus commoda sint.

Nam primo, quoties Protestantium Ordinibus necesse fuit, hoc seculo, non sine dispendio temporis, aliis iisque grauioribus negotiis impendendi, iis annis, quibus concursus Christiani Paschatos cum Judaico praeuidebatur, a Calendariographis monitis, noua consilia inire, nouas declarationes ac constitutiones sancire, sancitasque publicare: inprimis cum multi, nostra adhuc memoria, Calendariographi, praescriptas de termino Paschali leges peruerse interpretantes, opinarentur, etiam tum, cum Plenitimum Paschale in horas pomeridianas Sabbathi incidit, Pascha transferendum esse in proxime sequentem Dominicam: quae res nouis occasionem praebuit disquisitionibus, ut nuperrime, anno 1771. factum est; de quo legi meretur memorabile illustri Academiae Goettingensis responsum, iussu Superiorum per Kaestnerum Geometram Tom. I. script. germanic. Reg. Acad. Goetting. 1771. in 8vo. editum.

Taedii non minus plena et ambigua est Paschatos Judaici determinatio. Verfatissimo in his rebus quondam Professore Lipsiensi, Ulr. Junio, qui maximam ex ephemeridibus astronomicis per annos 1700, 1701 confectis celebritatem consecutus est, cum Pascha Judaicum ex astronomicis calculis definiuisset, accidit, ut per errorem Pascha Christianum anni 1724 in programmato ad solennem Magistrorum promotionem anni 1723, octiduo transferendum serio suaderet. Judaei enim non per tabulas astronomicas, sed per cyclum Pascha suum determinant. Fieri quidem potest, ut illud astronomicè determinatum cum cyclico concordet, plerumque vero, ut etiam anno memorato acciderat, hoc ab illo discrepat, ut Iunius ipse, in progr. memoriae Geierianae celebrandae causa eodem anno scripto, docet. Plenilunium Paschale anni 1778, incidit, fuit medio arithmetico calculi mei et Horrebouii, in 11 April. 5^h 18['] pom. Si Judaei per tabb. astronomicas illud determinarent, rationem Meridiani Hierosolymitani ex more antiquo haberent. Qui cum a Meridiano Uraniburgiensi per tabb. Rudolph. versus Orientem recedat 2^b 16', priori temporì additis, incidit Pascha Judaicum in 11 April. quae eorum more ab occasu Solis die Sabbathi incipit, duratque per feriam primam iterum usque ad Solis occasum; per tres adeoque quartas diei Pascha Judaicum cum Pascha Christiano coincidit.

Parum autem Judaei, nostra aetate, per totum orbem vagabundi, solliciti sunt de eiusmodi determinatione. Peculiaris eorum cycli, per quem Calendarium suum determinant, breuem descriptionem dedit laudatus saepe Ulr. Junius, in posteriori programmato; eiusque opè, sine dubio, in eo nobis seriem Paschatum Judaicorum ab anno 1741 usque 1800 exhibuit; uberiorem vero qui desideret, inueniet in scriptis chronologicis Sethi Caluissii, Petauii,

et Riccioli. Hic autem cyclus, quamquam multa superstitiosa contineat, tamen ad computum ecclesiasticum aliquo modo pertinet, ut eius cognitio non plane negligi aut seponi possit. Quapropter et nos, suppositis eius hypothesebus, praecipua eius capita, quae cum emendato Calendario aliquam coniunctionem habent, ad Pascha Judaicum anni 1778, (ut vel sic appareat, quam tædii plenum sit hoc negotium,) applicabimus.

Annus Judaicus civilis incipit a Neomenia Tisri, quae in Septembrem Julianum plerumque incidere solet. Pars itaque anni Judaici currit usque ad Ianuarium sequentis anni, reliqua eius pars in sequenti anno Juliano exit. Neomenia Tisri, Septembri 1777 incipiens, currit usque ad eius finem, ac continuatur usque ad Tisri 1778. anni Juliani, calendariumque Julianum omnium facillime cum calendario Judaico comparatur. Obtinentur vero et annus exiens cum 1777, et sequens incipiens 1778, si ad illum addantur 3760, et ad hunc 3761; unde iuxta epocham indaicam anni oriuntur 5538 et 5539.

Quoniam Judaeorum chronologia constat vel ex annis communibus, iisque vel 1) deficientibus.

2) ordinariis } dierum { 353

3) abundantibus } { 354

vel embolimaia, iisque itidem?

1) deficientibus } dierum { 383

2) ordinariis } { 384

3) abundantibus } { 385

determinantur vero, quales anni 5538 et 5539 sint, si quisque eorum per Enneacæteridem Judaicam dividatur

h. e.

$$19 \left| \frac{5538}{9} \right| 291 \text{ et } 19 \left| \frac{5539}{10} \right| 291$$

MENSIS FEBRUARIUS A. MDCCLXXIV. 77

quædam designant cyclos elapsos, residuum vero, quod etiam vocari solet *cyclos* D, notat annos cycli currentis. Sic v. c. in priori adfunt 8, in posteriori 9 anni elapsi. Cum in quavis Enneacaëteride anni septem 3, 6, 8, 12, 14, 17, 19. tantum sint embolimæi, cycli D indicant annos 5538 et 5539 esse communes, et numeri annorum completorum, ut in priori 8, in posteriori 9, discernendi sint inter embolimæos atque communes, quot continent. Sic v. c. in 9. annis completis continentur 3 anni embolimæi, 6 communes.

Ad reperiendam Neomeniam Tisri anni Judaici tum 5538, tum 5539, I. (cycli elapsi multiplicentur in characterem cycli 2^{fer.} 16^h 595^{hel.} et reiectis hebdomadibus, erit character cyclosum elapsorum 4^{fer.} 16^h 345^{hel.} II. numerus communium annorum, h. e. 5 multiplicetur in characterem annorum communium 4^{fer.} 8^h 876^{hel.} abiectis iterum hebdomadibus integris, eruetur character annorum communium 0^{fer.} 20^h 60^{hel.}

III.) Numerus annorum embolimæorum 3 multiplicatus per eorundem characterem 5^{fer.} 21^h 589^{hel.}, dabit characterem embolimæorum, reiectis integris hebdomadibus 4^{fer.} 1^{hor.} 687^{hel.}

IV.) Additis characteribus cyclosum elapsorum, annorum communium atque embolimæorum, reiectis septimanis, prodibit character Neomeniæ Tisri anni 5538, 4^{fer.} 18^h 216^{hel.} quæ, quoniam incidit in quartam feriam propter ADV, ut gens superstitiosa loquitur, transfertur in quintam, h. e. diem 24 iuxta regulam:

Si a Neomenia Tisri anni subsequenti duo subtrahantur, quod remanet, ostendit feriam Paschatis anni præcedentis.

K 3

Hinc

et Riccioli. Hic autem cyclus, quamquam multa superstitiosa contineat, tamen ad computum ecclesiasticum aliquo modo pertinet, ut eius cognitio non plane negligi aut seponi possit. Quapropter et nos, suppositis eius hypothesebus, praecipua eius capita, quae cum emendato Calendario aliquam conjunctionem habent, ad Pascha Judaicum anni 1778, (ut vel sic appareat, quam taedii plenum sit hoc negotium,) applicabimus.

Annus Judaicus civilis incipit a Neomenia Tisri, quae in Septembrem Julianum plerumque incidere solet. Pars itaque anni Judaici currit usque ad Ianuarium sequentis anni, reliqua eius pars in sequenti anno Juliano exit. Neomenia Tisri, Septembri 1777 incipiens, currit usque ad eius finem, ac continuatur usque ad Tisri 1778. anni Juliani, calendariumque Julianum omnium facillime cum calendario Judaico comparatur. Obtinentur vero et annus exiens cum 1777, et sequens incipiens 1778, si ad illum addantur 3760, et ad hunc 3761; unde iuxta epocham indicam anni oriuntur 5538 et 5539.

Quoniam Judaeorum chronologia constat vel ex annis communibus, iisque vel 1) deficientibus.

2) ordinariis	}	dierum	{	353
3) abundantibus				354
				355

vel embelimecia, iisque itidem?

1) deficientibus	}	dierum	{	383
2) ordinariis				384
3) abundantibus				385

determinantur vero, quales anni 5538 et 5539 sint, si quisque eorum per Enneacaeteridem Judaicam dividatur h. e.

$$19 \left| \frac{5538}{9} \right| 291 \text{ et } 19 \left| \frac{5539}{10} \right| 291$$

MENSIS FEBRUARIUS A. MDCCLXXIV. 77

quotientes designant cyclos elapsos, residuum vero, quod etiam vocari solet *cyclus* D, notat annos cycli currentis. Sic v. c. in priori adsunt 8, in posteriori 9 anni elapsi. Cum in quavis Enneacaeteride anni septem 3, 6, 8, 12, 14, 17, 19. tantum sint embolimaei, cycli D indicant annos 5538 et 5539 esse communes, et numeri annorum completerum, ut in priori 8, in posteriori 9, discernendi sint inter embolimaeos atque communes, quot continent. Sic v. c. in 9. annis completis continentur 3 anni embolimaei, 6 communes.

Ad reperiendam Neomeniam Tisri anni Judaici tum 5538, tum 5539, I. (cycli elapsi multiplicentur in characterem cycli 2^{fer.} 16^h 595^{hel.} et reiectis hebdomadibus, erit character cyclosum elapsorum 4^{fer.} 16^h 345^{hel.} II.) numerus communium annorum, h. e. 5 multiplicetur in characterem annorum communium 4^{fer.} 8^h 876^{hek.} abiectionis iterum hebdomadibus integris, eruetur character annorum communium 0^{fer.} 20^h 60^{hel.}

III.) Numerus annorum embolimaeorum 3 multiplicatus per eorundem characterem 5^{fer.} 2^{rh.} 589^{hek.}, dabit characterem embolimaeorum, reiectis integris hebdomadibus 4^{fer.} 1^{hor.} 687^{hel.}

IV.) Additis characteribus cyclosum elapsorum, annorum communium atque embolimaeorum, reiectis septimanis, prodibit character Neomeniae Tisri anni 5538, 4^{fer.} 18^{h.} 216^{hel.} quae, quoniam incidit in quartam feriam propter ADV, ut gens superstitiosa loquitur, transfertur in quintam, h. e. diem 24 iuxta regulam:

Si a Neomenia Tisri anni subsequenter duo subtrahantur, quod remanet, ostendit feriam Paschatis anni praecedentis.

K 3

Finis

Hinc in feriam tertiam incidit Pascha Judaicum anni, qui nostro 1777. respondet.

Ad inveniendam Neomeniam Tisri anni Judaici consequentis 5539^{mi}, *characteri* Neomeniae Tisri anni 5538^{vi}, cum sit communis, addantur 4^{fer.} 8^{h.} 376^{hel.} reiectisque hebdomadibus integris, incidit Neomenia Tisri eius anni in 3^{fer.} 3^{h.} 10^{hel.} reiectisque per rhythmum antecedentem duobus diebus, Pascha antecedens Judaicum incidet in feriam primam, h. e. diem ☉, et si ab annorum proxime sequentium diebus Tisri proxime antecedentis a subsequenti subtrahatur, addito septenario, si opus est, inuenitur, ut Judaei loquuntur, Kaebia, h. e. si ex denario subtrahatur 5, relinquitur quinarius, qui est character anni communis abundantis ac constantis ex 355 diebus, in quo mensi Marchesvan est 30 dierum. Haec ex legibus Protestantium nosse de calendario Judaico sufficiunt, ac apprime conueniunt cum tabula Calendarii Judaici perpetui, quae feriam paschalem Judaeorum ab anno 1736 usque ad 1831 indicat, a beato Richtero part. II. lexici mathem. p. 458. inserta. Reliqua eius Calendarii, si qui placuerit, facile determinari poterunt.

Nihil itaque restat, quam ut istae feriae Judaicae ad Christianorum Calendariorum rationes reducantur. Reductio autem illa omnium facillime instituitur ad Calendarium Julianum, adiectisque deinceps XI. diebus, ad Calendarium correctum refertur. Anni Judaici 5539 cycli elapsi 291, multiplicentur in excessum cycli decemnouennalis Juliani supra Judaicum 0^{fer.} 1^{h.} 485^{hel.} eruentur 17^{fer.} 4^{h.} 445^{hel.} Cyclus continet 3 annos embolimacos ac 6 communes, quorum communes per excessum anni Juliani supra Judaicum communem 10^{fer.} 21^{h.} 204^{hel.} multiplicentur, prodibunt

MENSIS FEBRUARIUS. A. MDCCLXXIV. 79

bunt 65^{fer.} 7^{h.} 144^{hel.}; numerus, denique embolima eorum
 6 in excessum anni embolismici Judaici supra Julianum mul-
 tiplicetur, productum erit 55^{fer.} 22^{h.} 687^{hel.} additisque
 primo et secundo facto, h. e.

17 ^{fer.}	4 ^{h.}	445 ^{hel.}
65	7	244

82 ^{fer.}	11 ^{h.}	589 ^{hel.}
--------------------	------------------	---------------------

Inde 55 22 687 subtrah.

26 ^{fer.}	12 ^{h.}	982 ^{hel.}
--------------------	------------------	---------------------

36 22 1080 piores dies a septima Octobr. usque

10^{fer.} 11^{h.} 98^{hel.} Inam ad Sept. diebus subtr.

Ergo Neomenia Tisri anni 5539 incidit in currentem anni
 Juliani XI. Septembris, atque additis XI. diebus, in 22
 Septembr. Calendarii correcti. Inuenta autem Neomenia Tis-
 ri, Pascha antecedens Judaicum facile ad Calendarium Ju-
 lianum reducitur. Distat enim ab ea 163 diebus. A Ja-
 nuario usque ad finem Augusti sunt in annis simplicibus

243 dies

11 dies Sept. addantur

254

163 dies subtr.

91 distantia Paschatis Judaici a Januar.

a qua dies a Jan. us-
 que ad exitum Martii. 99 subtrahantur

incidit itaque Pascha eius anni in 1 Aprilis Cal. Jul. additis-
 que XI. diebus in 12 April. Cal. corr. quae mora Judaico
 die Sabbati sole occidente incipit, duratque per feriam pii-
 tiam usque ad eius occasum.

Quare ex legibus fastorum correctorum anni 1723 d,
 30, Jan. a Corpore Evangelico constituitis, ob hunc concur-
 sum

sum Paschatis Judaici cum Paschate christiano Calendarii correcti, transferendum illud erat necessario in Dominicam proxime sequentem, nec opus erat ut noui per Germaniam nostris temporibus in nouellis motus excitarentur, cum Ulricus Junius, vir quondam clarissimus, post publicatum hoc decretum, in supra allegato programmate, in tabula Paschatum Judaicorum, iam ob hunc concursum Pascha anni 1778 Christianum in diem 19 Aprilis constituisset. Quod itaque rerum harum quisque peritus viderat, id re ipsa contigit. Etenim illustres Legati Potentissimorum Principum Protestantium hanc festi Paschatos diem anni 1778 in publico confesso 16 Aug. anni 1775. ex 12 in 19 Aprilis transferendam decreuerunt.

Jam, si forte nonnullis non adeo grata fuerit haec Judaici Paschatos determinatio, aptam tamen iudicabunt ad declarandas molestias, quae, propter lubrica ac superstitiosa, quibus nititur calculus, principia, non possunt non cum insigni aliquo taedio coniunctae esse, inprimis apud intelligentiores, qui omnes determinandi festi Paschatos regulas ex interiore christianae religionis indole, ex maiestate reipublicae christianae, collata cum vagabundae nationis iudaeae obscuritate, nec non ex monumentis historiae ecclesiasticae accuratioribus, atque veris originibus metus illius, propter quem determinationes festi Paschatos Christiani dicto modo excogitatae, diiudicant. Hinc quis mirabitur, b. *Lathberum*, longe ante conditas Calendarii correcti atque Gregoriani formas, optasse, ut Principes Europae Pascha unanimi consensu, certae diei adstringerent, qua probabilissime Christus a mortuis resurrexerit, quemadmodum cum festo natiuitatis Christi, eiusque circumcisionis, aliisque factum, atque hoc modo tandem finis imponeretur aeternis dissidiis de Paschate celebrando, quibus hactenus ecclesia christiana tur-

turbata fuit. Cui sententiae anno 1734. in dissertatione ad amplissimum Senatam Basileensem, *Io. Bernoullius*, Geometra magnus, subscripsit, operum omnium tom. IV. pag. 494, quamque nuperrime vir summe reuerendus *Io. Aug. Ernesti*, in programme, quo ad solemnia pro licentia capeffendi gradum doctoris, prid. Kal. Dec. 1775. inuitauit, more suo, h. e. tam validis ex historia ecclesiastica desumptis argumentis expoliuit atque commendauit, ut nullum sit dubium, quin eam, si nouam festum Paschatos determinandi rationem aggredierentur Potentissimi S. R. Imperii Principes, probaturi sint. Nos autem, qui illustri Corpori Evangelicorum omnem in rebus ecclesiasticis potestatem, summa, qua decet, submissione tribuimus, in iis, quae 16. Aug. 1775. de festo Paschatos anni 1778 in 19 April. transferendo decreuit, omnino acquiescimus.

SCRIPTORES REI RVSTICAE VETERES

latini: Cato, Varro, Columella, Palladius, quibus nunc accedat Vegetius de mulomedicina, et Gargilii Martialis fragmentum, cum editionibus prope omnibus et MSS. pluribus collati, adiectae notae virorum clarissimorum integrae, tum editae, tum ineditae, et Lexicon rei rusticae, curante IO. MATHIA GESNERO.

TOM. I. et II. Editio secunda.

Lipsiae sumtibus Caspari Fritsch, Tom. I. MDCCLXXIII. plag.

936. absque praefatione: Tomus II, plag. 448.

absque indicibus.

Etsi rei rusticae studium, fructu suauitateque se sua maxime opere commendat, principum fauore, doctorum

L
ho-

hominum cura, bonorum civium industria, dignissimum repperitur, nec nostra aetate desiderantur viri, qui consilio, scriptis, operaque omni id agunt, ut agri steriliores reddantur fertiles, loca deserta fiant culta, frumenti pabulique minori labore maior paretur copia, ex hortorum cultu, mellificiique cura, uberiores redundant fructus: haud tamen mirandum est, veteres Scriptores rusticos ab non admodum multis studiose legi, quum nonnulli difficultate intelligendi, quae tum a rebus haud satis cognitis, tum a verbis obscurioribus atque obsoletis proficisci videtur, deterreantur; alii ex veterum rusticorum lectione nihil derivari posse sibi persuadeant, quod nostrae aetati nostrisque regionibus prodesse posse videatur. Sunt quoque non pauci inter eos, quibus ipsum vitae genus suadet, ut maiorem alius rei agrariae curam impendant, qui ne libros quidem patria lingua de re rustica scriptos consulendos arbitrentur, cum plus experientiae ipsique exercitio tribuendum putent. At eos, qui otio rustico delectantur, tempus vacuum neque utile, neque iucundius collocare posse, quam his scriptoribus legendis, difficultates haud tantas obijci, quantae putentur, multaque inesse, quae et nostri rustici suos in usus convertere possint, haud ignorant ii, qui horum Scriptorum legendorum aliquid fecere periculi: et qui vetustatis antiquitatisque amore studioque tenentur, non eo modo consilio Catonem, Varronem, Columellam aliosue legunt, ut rei rusticae scientiam augeant, sed ut ea inde hauriant, quibus vel veteris Graecae Latinaeque linguae accurata magis notitia, vel aliorum Scriptorum, imprimis poetarum, interpretatio adiuvetur. Haud igitur metuendum est, ne si quis hos Scriptores vel totos, vel ex parte legere instituat, ei accidat id, quod ante multos annos sibi accidisse noster Ernestius narrat, cum Plinii maioris libros eum legentem attractantem opprimeret amicus valde eruditus. Is enim admirandus:

Uni-

Uniuersum tu hoc tantum ac tam difficile opus? non putauit, inquit, quemquam hoc tantum opus totum legere: nec quoad uixi, aut in his aut aliis regionibus uidi, qui se totum legisse diceret. Exiguo saltem lectorum emtorumque numero se haud deterreri passus est Vir maxime honestus, Casparus Fritsch, qui de uniuersa re litteraria bene mereri studet, quo minus collectioni Scriptorum rei rusticae, a Gesnero ante quadraginta circiter annos curatae, iterum imprimendae liberaliter sumtus impenderet. Haec Scriptorum rei rusticae repetitio, ut Viri cuiusdam, quem harum rerum peritissimum esse constaret, regeretur consilio, et vel accuratior, vel ornatio efficietur: hae partes delatae sunt Ernestio, vel quod et studiorum similitudine, et longo amicitiae usu, maxime coniunctus esset beato Gesnero, vel quod cum doctrina, tum fama nominis meritorumque Ernestii plurimum ualeret ad alliciendos conuocandosque emtores quamplurimos, nec parum nouae editioni splendoris atque gratiae conciliaret. Is igitur breuiori praefatione, lectori docto et aequo, sui consilii atque laboris rationem reddit, ita ut cum textum ipsum, a Gesnero constitutum, se plane intactum reliquisset, neque quidquam mutasse aut addidisse fateatur, etsi in quibusdam locis sua de lectione opinio ab illius iudicio discreparet, tum etiam notas Gesneri suis interpolare noluisse dicat; quod si perpetuas in hos Scriptorum notas addere uoluisset, multum sibi temporis laborisque in eis tractandis infumendum fuisset, quum tamen satis constet, hos libros a nimis paucis, ac prope nemine legi. Etsi uero Ernestius V. Cl. summo iure a consilio perpetuas notas in hos Scriptores addendi abstinuisse uidetur, quod iste labor, ista opera grauior esset, quam pro aetate Viri senis, multisque aliis laboribus districti, praeterea quoque moles pretiumque libri auctum, emtores, iam paucos, auccaret: hoc tamen multum gratiae nouae editioni conciliaret,

si cum ea loca, de quibus Ernestius alia omnia, quam Gesnerus, sentiret, tum ea, quae suo exemplari Gesnerus, dum viueret, ascripisset, breuiter indicata legerentur; illa enim re lectoribus, imprimis iunioribus, materies praebereetur ingenium acuendi, iudicandique facultatem exercendi, haec vero lectores leuarentur molestia haec nouam editionem cum priore comparandi. At neque tanta notarum, quas margini sui exemplaris b. Gesnerus alleuisse dicitur, esse videtur copia, ut antiquioris editionis pretium his nouae editionis additamentis minuat, nisi alia haberet bona, alias praerogatiuas, haec repetita editio, quae illius inspiciendae considerandaeque cupiditatem mouerent.

Primum enim Columellae Varietas lectionis adiecta est e Codice antiquissimo illo, et celeberrimo, in Particensi monasterio S. Germani, cuius potiundae Gesnero, omnem quamquam adhibenti operam, nunquam data est copia. Hanc varietatem lectionis Francisci Oudendorpii filius, per Ruhnkenium V. C. mittendam Ernestio curauit, qui illam totam ad calcem subiecit, ut et Criticorum usui esset paratior, harumque lectionum cum numerus, tum pretium, eo melius cognosceretur.

Varias dein lectiones ex Palladio, antiqua manu scripto, qui Erfurti in Collegii Amploniani bibliotheca seruetur, a L. Fr. Herelio, Viro doctissimo, notatas, Ernestius ceterae varietati immiscuit, addito interdum suo de ijs iudicio. Codex ille cum libro Lugdunensi valde consentire putatur, ita tamen, ut etiam multas lectiones habeat suas, quaeque sint ex sententia Ernestii vulgatis meliores. Huius varietatis quaedam exempla commemorare, ab hoc loco, consilioque nostro, haud alienum videtur. *Januario mense pingues et siccī agri praecindi et apparari iam possunt.* Codex Erf.
apē-

aperiri pro apparari: Ernestius addit: bene. Palladius III. 1. *Glebas omnes dolabris dissipandae sunt.* Cod. E. omisit *dolabris*, non male, notante Ernestio. III. 15. *antquam floreat, radices nudantur, et albi lapides minutissimi misti arenis congeruntur, et effossi iterum lapides submouentur:* Cod. E. *florescant* – *nudentur* – *congregentur*, – *submouentur.* Februarius IX, 2. *In vitibus statuendis eligenda sunt genera, quae professione vitiorum suorum contraria loca diligunt eis, in quibus durare non poterunt.* Cod. E. *possessione*, sed elegantius videtur *professione*, i. e. propter vitia, quae profitentur, indicant sibi inesse. X. 2. *In hac (fossa) brevissimo spatio distantia inter se sarmenta depones:* Cod. E. *dispones.* XIV, 1. *Vitibus ramos a quatuor partibus relinques, et in eis brachiis sarmenta pro vitis possibilitate servabis:* Cod. E. *stabilitate*, quod probat Ernestius; sed vulgata quoque lectio commodum praebet sensum, sarmentorum quantum vitis ferre poterit.

At ne lectorum patientia, quae varietate lectionum nuda consideranda facillime frangitur, abuti videamur, haec pauca sufficiant, festinantes ad id commemorandum, quod inter praerogativas huius editionis praecipuum obtinere videtur locum. Quinto scilicet anno, postquam absolutum Gesneri prodisset opus, *Pontedera*, Gymnasii Patavini Professor Botanices, qui notas quasdam suas Gesnero ante miserat, suis locis insertas, praeclarum *Antiquitatum rusticarum* opus edidit Patavii, epistolarum forma scriptum.

His ex epistolis, quae ad Scriptores rusticos vel emendandos, vel interpretandos pertinerent, excerpenda curavit Ernestius, cum primum integras epistolas Pontederae repetendi consilium cepisset. Emendationes igitur Pontederae, Catonem, Varronem, et Columellam spectantes, in compendium redactae, ad calcem Tomi posterioris, a pag. 436 ad p.

448. reperiuntur, ita comparatae, ut rei criticae studiosis gratas acceptasque futuras esse nulli dubitemus. Ut tamen lectoribus nostris appareat, quanti sint emendationes Pontederæ momenti, ut ipsi de earundem pretio iudicare queant, ut inde forsan nascatur cupiditas integras epistolas accuratius perlegendi; breuiter laudabimus ea, quae S. V. Ernestius ex epistolis 54. p. 471: 55. p. 484: et 56. p. 495. ad illustrandum corrigendumque librum primum et secundum Columellae, excerptis. Praef. 1. pro *humi naturam*, restituendum est *rerum naturam*, quia prius nihil differt a *tellure*, adeoque idem bis dicitur. Ibid. *intemperantia coeli*, Ed. pr. et MSS. *violentia coeli*, quod rectum; *tractauerit* legendum *tractauerat*: ibid. 3. *placitae disciplinae confectentur magistrum*, superflua videntur, et temere in textum venisse: *nam sine ludicris artibus*, scribendum, *florere possit resp. sine l. art.* et ante *olim* addendam ut. Ibid. *minimam consummationem*, scribe *minime*: ibid. 7. Ms. Lipsiense recte delet *alienis*: ibid. 30. Aldus ex vetere *non fecit nec*, quod *num* fuisse credo: pro *Catulo* lege *Catulo*, I. 1. 6. *Paeni ex Africa scriptores*, delendum *ex Africa*: I. 2. 5. *viuae* obest perspicuitati, et veritati, videtur fuisse: *villasque aqua salientes emittant*: I. 3. 12. *quos ne circumire equis quidem valent*, vetus lectio, reuocanda, *circuire quoque valent*: I. 4. 4. *Ventos et varium* (vetus lectio *proprium*, quam veram puto) *coeli graediscere mores*: ibid. 8. *atque arenae idem tantum complectatur*. Ms. Goel. *pedem*, quod libenter amplector: ibid. 9. *ad superiorem partem*, debet esse ut in Ms. Goel. *de superiori parte applicabuntur* ad inferiorem: ibid. redundat *nouum*, rimosusque est ab ineptissimo scriba: I. 6. 4. e Cod. Goel. legendum *bubulo sint hibernacula atque aestiua*; hibernacula appellatur pars domus ubi hieme habitatur: ibid. 22. pro *virgeis cratibus* lege *virgis*, ut Ms. Lips. I. 9. 6. *aratores a vinitoribus*, et *vinitores ab aratoribus*; alterum superuacuum, abestque in Ms. Politiani.

II, 1. 3. *definita humus, cum est repetita cultu, magno foenore cessationis colono respo. d. t.* Aldus *cessatorum, excidit temporum.* Cessata tempora dixit Ouid. *Metam. X. 669.* II, 2. 8. *ratio Mf. et. ed. pr. tractatio: ibid. 13. moriuntur, imo moritur, quia refertur ad filix: ibid. de ceteris ambigo.* E. Goef. adde nihil: *ibid. 21. quare antiquissimi fere omnes; est Aldinum.* Ienfonius, *quare antiquissimum est formam huius operis conscribere: ibid. 22. boues arte iunctos habere conuenit, sic Aldus, sed lege apte, vel arte, ut est in antiquior: ibid. 26. truncum delibet, scribe delibret: ibid. 28. refrigescant, probo lectionem Goef. restringantur i. e. relaxentur, resoluantur:* II, 4. 6. *at quae siccitatibus aruerunt.* Goef. recte *at qui* scil. agri: *ibid. non minute diffundit humum, Goef. et ed. pr. recte diffundit: ibid. maxime multantur, Goef. pessime multantur, recte: ratio rustici est ab Aldo, ante eum erat ratio rustica. recte: ibid. 11. pro eo quod, lege eoque pauciores adhibentur operae: II, 6. 3. Clusinum candoris nitidi, Edd. ante Aldum candidioris et nitidi, excidit grani: II, 82. Nos enim non ambigimus, MSS. edd. pr. non abnuimus, quod verum est; non ambigimus de certis, at non abnuimus cum dubitamus: II, 9, 19. milium quoque pulsem, quavis inopia, non fastidiendam praebet, imo, quamuis in copia scil. frugum, ut edd. pr. II, 10: 3. simulatque oscilla lupinorum ederunt, forte adederunt: II, 11: 9. similis satio auenae, malim cum Goef. ratio, sed infra 10. rō hac ratione corrigendum hac sations. Haec sufficient speciminis loco, ex quo lectores intelligent, Pontederam in primis lectiones Codicis Goefii probasse, et in plerisque locis bene iudicasse, magnosque habebunt Ernestio V. Cl. gratias, qui emendationes atque interpretationes Pontederæ breuiter et perspicue commemorarit; illiusque molesti sane laboris fructum longe patere voluerit.*

Su-

Supereſt ut de eo quoque ornamento huius editionis quaedam dicantur, quod doctrinae diligentiaeque *S. gneri* V. III. debetur. A *Varrone* ſcilicet libro III. de re ruſtica cap. V. §. ſequi. accuratius deſcribitur auiarium *Varronis*, quod fuit in fundo *Cafinate*, cuius ichnographiam *Gesnerus* priori editione duabus tabulis aeneis dederat. At quia in huius generis deſcriptionibus multum, cum ab ipſius rei figura formaque, tum ab orationis quoque obſcuritate et ambiguitate objicitur difficultatis: accidit quoque, ut in his tabulis *Gesneri* ars cerneretur aberrans a veritate, nec error effugeret oculos acutiſſimos *Segneri*, qui cum litteris de ea re *Gesnerum* amice monuit, tum in ſchedis *Halenſibus* de iſto *Varronis* ornithone ſcripſit, eiusque figuram expreſſam propoſuit. Dedit igitur *Segnerus* hoc cum memoriae *Gesneri*, tum precibus *Erneſtii*, ut quae olim diſſipatis locis ſcripſiſſet in unam colligeret, ſuamque ſuper ea re ſententiam latinis verbis explicaret, adiecta *Ornithonis* figura. Haec igitur de *Ornithone* commentatio *Segneri* inſerta legitur Volumini ſecundo, a pagina 424 ad 435. Tabula vero prima, Figuris 1. 2. 3. delineatur Horologium, quod motu indicis aequabili nitebatur, quoque motu circulus viginti quatuor horarum complebatur. Aequabili hoc indicis motu quemadmodum horae Romanae inaequales monſtrari potuerint, figura tertia oſtenditur, tabulam horologii *Varroniani*, legitime delineatam, exhibente, pro gradibus XLII. quibus Romae polus eleuatus apparet. Relicta eſt circa centrum feneltella rotunda, per quam ab ea parte, qua ſitum eſt, horologium manus admoueri poſſit regulae *LH*, cui affixi ſunt indices, per quam adeo et cylinder cernitur *K*, quem voluit catenula, et *NO* retinaculum indicis. Terminis regulae effigies ſtellarum *L* et *H* affixae ſunt, quarum centrum cadunt in regulae apices, ut iam fictae hae ſtellae e longinquo conſpicuae, ſunt indices, *L* quidem, quam *Varro* appellat luciferum, diurnus, *H* au-

autem, quam Hesperum vocat, nocturnus. At de lamina huic tabulae ubique parallelæ, de linearum curvarum a. c. b. quæ horariorum extremæ sunt, atque ad horas duodecimas pertinent, quarum sine Sol Romæ vel oritur, vel occidit, de diuisione arcuum Aa. Cc, Bb, ac reliquorum cuiuslibet in sex partes æquales, quæ Ill. Segnerus accurate differuit, repetere superuacuum existimamus, quod ista omnia ita sunt comparata, ut oculo iudice opus habeant. Eadem ratio est mensæ versatilis, cuius structura figura Q et S delineatur. Fuit vero orbis ligneus semidiametri paulo maioris quam radiorum longitudo, columellæ impositus, cui esset immixtus axis ferreus, duos minimum pedes longus. Superior axis pars continebatur tubo aereo, supra quem eminebat caput axis sex radios sustinens, ferreos, paribus intervallis, ita ut mensa, vi parua, circa centrum suum esset mobilis, et unus puer pluribus ministrare posset conuiuio. Ornithonis figuram formamque exhibet Tabula II. quam Ill. Segnerus distincte accurateque explicat, atque hæc explicatio quantum ad verum accedat ut iudicari possit, locum ipsum Varronis paucis quibusdam annotationibus illustrat. Quod Varro dicit, ornithona suum, qua parte rotundus erat, pedes XXVII. patuisse, Segnerus de diametro circuli interpretatur, in cuius peripheria stabant axes columnarum lapidearum, et rete e neruis textum. Is terminus fuit muri, si quis inter columnas extruendus esset, ultra quem quod excurrebat, ad aedem proprie non pertinuit. Hic XXVII. pedum numerus ita distributus est, initio apud centrum sumto: Semidiameter orbis interioris paulo minor erat duobus pedibus et dimidio, stabili orbis latitudo pede tantundem fere maior, ut totius mensæ semidiameter pedum trium et dimidii pedis esset. Ab hoc termino salere latum erat quinque pedes, ad cuius ambitum suspensum rete interius ab exteriori totidem pedibus

M

dj.

distabat. His in summam collectis, diameter XXVII. utique dicitur. At his acquiescimus, cum haec scriptorum rusticorum editio multis se bonis commendet, quin multos lectores atque emtores habitura sit, haud dubitantes.

*HERRMANNI TRESCHOW TENTAMEN DE
Descriptionis Codicum veterum aliquot graecorum N. T.
nondum vel accurate descriptorum, vel collatorum. Accedunt
fragmenta et parerga varii generis in illis Codic.
reperita, cum Speciminibus characterum
aeri incisorum.*

Hafniae 1773. octonis plag. 9. Tabulae aeneae 4-

Cum Libelli Auctor in itineribus suis, magis eruditionis comparandae, quam voluptatis capiendae, causa susceptis, Vindobonam attigisset, atque in contemplandis rebus iis, quae ad studium theologicum formandum ducunt, diligentius quam vulgo qui itinera instituunt solent, ibi viesset versatus; consilium cepit ea, quae dissect, etiam in aliorum utilitatem convertere. Codices itaque N. T. quos antea modo emissitius oculis in Bibliotheca Caesarea, quae cuicumque patet, inspexerat, iterum singulatim in manus sumpsit, atque secundum Editionem N. T. Schoetgeniani, ex Erasmi tertia anno MDCCXLIV. ductam, examinavit. Haec est libelli origo, auctor modeste *Tentamen* inscripsit. Coepto consilio, ne tempus perderet, cogitata statim per-

perficere sibi proposuit. At Codicum multitudo, quam merito admiratus est, eum paululum deterruit, saltem in dubitationem adduxit, utrum paucos Codices a capite usque ad calcem, an plures, per partes, ad examen vocaret? Omnibus rebus diligenter ponderatis, ultimum consilium probavit, ut exinde viri huius rei periti, quorum Codd. inspectio potissimum sit optanda curandaque, eo facilius et tutius iudicare possent. Quodsi vero unum aut alterum Codicem tantum contulisset, quis quaeso reliquorum, qui illos fortassis bonitate antebant, iustum pretium statuere potuisset? Igitur Matthaei Evangelium selegit, idque cum uno Neapolitano, et tribus Lambecianis Codicibus, sub numero 29. 30. 31. contulit; porro Epistolam Pauli ad Romanos in quinque Lambecianis Codd. sub numero 1. 34. 35. 36. 37. inspexit. Caeterum tamen, ut et reliquorum Codicum aliquo modo rationem haberet, ex iis quoque non modo lectionum varietates protraxit, sed etiam litterarum formam et similia, quae ad bonitatem eorum recte iudicandam valent, depinxit, atque indicavit. In lectionum varietatibus publicandis talia praesertim elegit, quae raro leguntur, et quibuscum interdum Vulgata, Syriaca, aut Italica, uti appellari solet, Versio consentit.

Auctor quidem de his Codicibus omnibus copiose satis et diligenter exposuit, verum de tempore quo sint fortasse scripti, nihil certi ausus est pronunciare. Et profecto, excusavit se etiam de hoc silentio apud eos, qui fortassis eum hanc ob causam accusent, haec certe modestia laudem magis quam reprehensionem meretur. Nam Codicibus litteris minoribus scriptis iustam aetatem constituere, perdifficile est, imo viri ea in re versatissimi saepe decipiuntur; quorum defensionem Auctor simul, cum suam ageret,

insecepit. Attamen ut in hac quoque parte Lectioribus rei criticae sacrae doctissimis eo melius conuideret, de XII. Codicibus, quos accuratius inspexerat, scripturae specimina aeri incidi curauit: quibus praeterea II. aliorum Codd. Rauiani Berolinensis, et Lambeciani numero 28. figuras litterarum addidit. In uniuersum, plurimos eorum ex XI. et XII. paucissimos e X. seculo originem ducere, censet.

Tractatio ipsa V. Sectionibus absoluitur. In prima et secunda Codicum eorum, quibus cum Matthaei Euangelium et Pauli Epistolam ad Romanos comparauit, indeque lectio- num varietates excerpfit, conditio delineatur. In tertia quorundam Codicum, Neapoli Vindobonam translatorum, facit mentionem; porro de Corsendonienfi Cod. tradit; denique Euangeliarium quoddam e Bibliotheca S. Joannis de Carbonara describit. Quarta, Parerga ad Carolinensem et Lambecianum Codicem numero 24. continet, cui tandem fragmentum ex alio Lambeciano, numero 2. ad- ditum est.

Codices huius Bibliothecae omnes, in subscriptionibus, uti Auctor animaduertit, verbis non obscuris tradunt, Matthaei Euangelium ab initio hebraice fuisse scriptum; hinc suspicatur, illis temporibus traditionem de Euangelio hoc hebraice scripto tritam fuisse atque usitatam. Similiter omnes, exceptis duobus, qui disertis verbis annotarunt, eam ab aliis abesse, particulam Orationis dominicae retinent. Quod ad Apostolorum Epistolas attinet, praecipue de Ioco i Joann. V. libros manuscriptos consuluit. Constat enim satis de laudati loci dabiis, utrum sit genuinus, an intrusus? Recte igitur Auctor eiusmodi locum elegit, de quo quisque certitudinem aliquam exoptat. Sed ve- he-

hementer dabitur, an huius Bibliothecae Codices ad omnem rem conficiendam valeant. Nam omnes omnino hanc locum a v. 7. usque ad verba: *εἰ τῆ γῆ κ. τ. λ. v. 8.* omiserunt. Duo alia huius generis loca ex Epistola ad Romanos cap. XIV. et XVI. ubi tres ultimi versiculi deesse solent, protulit.

Collectis iam lectionum varietatibus, quo ordine aliis potissimum eas proponeret, sollicitus fuit. Itaque quid praecipui quisque Codicum prae alio haberet, quibus cum aliis contineret, aut minus, adnotare studuit. Igitur operam dedit, ut imprimis lectiones adhuc ignoratas animaduerneret, atque in lucem eas efferret. At fere omnes huius generis lectiones, quas Cl. Auctor commemoravit, non magni momenti esse videntur. In Catalogum quoque circa finem huius sectionis eas lectiones retulit, quas antea Wettstenius, Millius, atque alii iam iam laudarunt et probarunt. Porro etiam Fragmentum Genealogiae Jesu et Mariae, ex Hippolyti Thebani Opere chronologico, quod in Codice quodam ante Lucae Euangelium legitur, observatum dignum existimavit. Deinde in Codice Carolino animadvertit, Lucae Euangelii summam, cuius auctor Cosmas Indopleustes putatur, statim Canones Eusebii excipere. Denique idem ille Codex, testimonium quasi de se ipso exhibet: in fine enim trium Archiepiscoporum nomina laudantur, qui unanimiter tradant, si fabula vera est, Codicem hunc ab Hierotheo, Episcopo Atheniensium seculo iam quarto fuisse descriptum. Continet ille praeter haec alia, v. c. de Ioanne Baptista, de die Jesu natali et lethali.

Tertia nunc sequitur Sectio, in qua Auctor de quodam Euangelario, litteris capitalibus scripto, accuratius

uberiusque differuit. Quod ex aliorum Euangeliorum particulis collectum, et seculo nono scriptum fuisse putat. Sed superioribus temporibus interdum fuerunt homines, qui lucri causa Codices antiquos non tam describerent, quam potius, ut alios litterarum ductibus caperent, depingerent. Idem fortasse huic accidit. Videamus autem de huius Codicis bonitate. Matth. VI, 8, pro *χεῖραν ἔχετε* lectionem *χεῖρετε*, quae non omnino est reiicienda exhibet. Sic porro in Oratione dominica *Doxologiam* retinet. Tum in eodem Euangelio cap. XXVI, 26. *ἰνχαριστήσας* pro *ἰνλογήσας*, v. 39. *προσελθῶν* pro *προελθῶν*, et *ἕπτειν ἐπὶ τὴν γῆν*, v. 52. *ἀποθανένται* pro *ἀπολύνται*, et cap. XXVIII, 8. *ἀπαγγελῆσαι* pro *ἀπαγγέλλαι* legit; in v. 3. autem eiusdem cap. verba *ἦν δὲ ἡ ἰδία αὐτῷ* omittit. Porro apud Lucam statim cap. I, 37. lectionem *ἀδυνατεῖ* loco *ἀδυνατήσκει* tuetur. In Ioannis denique Euangelio non solum ultimos versiculos cap. VII. sed etiam narrationem de adultera cap. VIII. plane ignorat; et cap. XIX, 13. *τέτων τῶν λόγων*, pro *τέτων τὸν λόγον*, v. 16. *παραλαβόντες δὲ ἡ γαγον εἰς τὸ πραιτώριον*; v. 27. *ἡμέρας* pro *ἄρας*, cap. XX, 20. *ἰπέδειξεν* pro *ἕδειξεν* habet. Ex his iam, quid de huius Codicis bonitate, eiusque lectionum varietatibus sit statuendum, iudicare liceet.

Quartae denique Sectioni Auctor, primo e Codice Euang. Carolino Fragmentum ex Marci Gazae Vita S. Porphyrii, delubrorum destructionem Gazae, Porphyrii temporibus, exponens, inseruit; huic, non modo Versionem latinam elegantem, sed etiam animaduersiones non indoctas adiecit. Discrepat autem hoc Fragmentum in nonnullis locis ab ea Vitae Porphyrii descriptione, quae antea iam fuit nota. Cuius igitur interest, utramque descri-

scriptionem inter se conferat, et unam ex altera augeat, emendat. Jam aliud Fragmentum ex Lucae Evangelio sequitur, cuius Lambecius, Montefalconius, et Blanchinus iam mentionem iniecerunt, et scripturae specimina ediderunt. Noster totam illam particulam, quae cap. XXIV, 13 — 21. et inde a v. 39. usque ad v. 49. legitur, hic typis exprimi curavit. Vulgo libri editi v. 18 huius capituli in hunc modum leguntur: *κατακλιθὲν ἐν ἰερουζαλὴμ*. Verum in hoc Fragmento ἐν negligitur; ibidem etiam pro *ἀρχαμυρον*, v. 47 obuium, *ἀρχαμενοι* legitur.

Inter reliqua, quae Auctor commemoravit, maxime Alphabetum, quod in Codice quodam Lambeciano no. 34. signato inuenit, memorabile est habendum: dicitur istud ibidem in inscriptione hebraicum. Quod si vero litterarum formam paululum consideres, statim apparet, eam a vulgari longe differre, atque adeo, quod magni momenti est, litteras alii nominibus appellari. Nihil igitur obstat, quominus statuas, hasce litterarum notas, usitatos olim apud Phoenices et Samaritanos, h. e. antiquissimos Hebraeorum ductus exprimere atque effingere.

Ceterum nolumus in recensendis rebus iis, quae ab Auctore in hoc Libello diligenter admodum sunt collectae, diutius immorari. Quicumque enim de eiusmodi rebus iudicare valet, lectis modo iis, quae a nobis sunt prolata, sua sponte hoc Tentamen approbaturus est, cupietque omnia inde ab initio ad finem usque cognoscere. Auctores igitur sumus, ut Libellum ipsum legant Philologi, suisque oculis re-

rum

rum memorabilium farraginem, summa modestia et diligentia propositarum, videant, atque deinceps in suam utilitatem conuertant.

NOVA ACTA ERUDITORUM

publicata Lipsiæ

Calendis Martii Anno MDCCLXXIV.

L'HISTOIRE DES DERNIERES CAMPAGNES
et Négociations de GUSTAVE-ADOLPHE en Allemagne.

Ouvrage traduit de l'Italien. Avec des Notes historiques et géographiques, et une dissertation où l'on détruit les soupçons, jetés de nos jours sur la conduite de Ferdinand II. à la mort du Monarque Suédois. Par M. l'Abbé DE FRANCHE-

VILLE, Chanoine d'Oppeln, Lecteur et Bibliothécaire de S. A. R. Monseigneur le Prince Henri de Prusse, Frère du Roi:

Augmenté I. d'un tableau militaire des Impériaux et des Suédois: II. de Remarques sur les principaux événemens de cette Histoire: III. d'un discours sur les Batailles de Breitenfeld et de Lützen, avec les plans levés sur le terrain,

par un Officier Prussien.

à Berlin 1772. chés George Jacques Decker, Imprimeur-Libraire, in 4.

Rerum inter gentes, a remotissimo inde ævo, diuersis auspiciis, variaque fortuna gestarum notitiæ, infausto certe sidere, et ridentibus Musis, operam nauare nobis videtur.

N

den.

dentur, qui longam seriem memorie mandantes, in causas viciissitudinum, quas recentent, inquirete negligent. Sunt enim, in quibus illis similes, qui accanorum natusae ignari, nocturnos modo lemures, modo alia sese portenta conspice sibi videntur, quacuis sese negata, pacis bellique tempore gesta, dum nexum eorum non perspiciunt, admirari soliti, nubem saepius pro Junone accipiunt. Sed, cui non cantatus Hylas? Plures iam docti homines, insigni quadam doctrinae laude conspicui, quos tamquam praecleara temporum saorum ornamenta omnes adhuc cordatiores excoluntur, quantum vim habeat scientiae politicae, et iuris rerum publicarum publici notitia, ad solidiorum Historiae pertractationem, egregie docuerunt. Quapropter gratam sane operam eruditae praestant illi, qui subsidiis quae modo laudavimus instructi, ad conscribendam Historiam accingi sese patiuntur. Illorum etenim volumina, auro cedroque digna, in manibus certe erunt omnium qui non quotidiana quadam eruditione, sed ea potius quae philosophicam prae se ferat, atque sua simul se commendat elegantia, exornari cupiunt. Non minorem vero laudem merentur Scriptores, qui certae cuiusdam artis ratione habita, id quod aggressi sunt opus historicum ita adornant, ut artis potissimum illius studiosis non spernenda ex eo percipere liceat ornamenta. Liber, cuius titulum posuimus, bonae frugis plenus, illustre nobis ob oculos ponit exemplum Historiae, secundum genuina, quae laudatissimi in hoc genere viri observarunt, principia, conscriptae. Ex assidua enim huius libri lectione, tam ad eos, quibus nobilissimae illius quae circa negotia publica occupatur scientiae, obtigit provincia negotia publica occupatur scientiae, obtigit provincia, quam ad eos quoque, qui rei militaris studium profitentur, egregie redundare poterunt commoditates. Operae igitur pretium nos facturos rati, pleniorum aliquam laudati operis notitiam cum lectoribus nostris communicandam esse duximus. Quod ut commode fieri possit,

fit, primo loco comparationem instituemus librum inter nostrum, aliorumque de rebus a Gustavo Adolpho rege in Germania gestis, scripta: deinde vero eorum, quae in ipso opere, inque iis, quos editor optimo consilio adiecit, libellis, notata sunt dignissima, recensum dabimus.

Secundum canones, ut ab hoc dicendi faciamus initium, martyro criticos, maior certe fides illi semper habenda erit, qui nullo partium studio ductus, nulla praemiorum spe, nullo suppliciorum metu conturbatus, res pacis belloque bene praecclareque gestas exponit, quam aliis scriptoribus, qui, dum idem argumentum tractant, modo panegyricum magis quam historiam, modo libellum famosum potius quam commentarios, de controversia inter gentem suam aliisque populos agitata, scribere videntur. Agite igitur, iam euoluamus rei publicae litterarias annales, euoluamus ipsa quae de bello Gustavi Germanico exponunt opera, et primo fere intuitu apparebit, paucos esse in hoc genere scriptores, qui, si quas recensimus virtutes, spectaueris, parem cum Comite Galeatio Gualdo Priorato, libri nostri auctore, laudem mereantur. Quid enim quaeso de operibus huc reuocandis, si praecclaros Chemnitii et Pufendorffii commentarios exceperis, dicendum. Ad scriptores certe pontificiis sacris addictos quod attinet, pauci sunt, quorum voluntas non prodant animos odio in Augustissae Confectionis sedatores flagrantes. De Euerhardi Wassenbergii Floro Germanico res satis nota est, qui certe liber, nisi Germanicus factus et egregiis Ludouici Fürstenbergii Comitum animaduersionibus ornatus prodisset, non posset non omnibus sane, qui veritatis studium amant, et pragmaticam scribendi rationem, exosus esse. Eandem fere sententiam de caeteris quoque pontificiorum scriptis, in quibus hoc historiarum caput tractatur, si Petri Baptistae Burgi de Bello Suecico

commentariorum libros III; Rhevenhülleri annales Ferdinandeos, et quorundam Italarum opera, excipere velimus, ferendam esse, nemo facile in dubium revocare poterit. Ad hos autem Italarum labores, qui politici potissimum, quae in illis occurrunt meditationibus lectori commendari solent, aurea auctoris illustris Galeatii Gualdi Priorati scripta unice referenda veniunt. Praeter historiam scilicet universalem, et quae separatam, quae de rebus agit a Gustavo Adolpho in Germania gestis, partem, in Gallicum idioma translata, atque notis historicis et geographicis egregie passim illustratam, publici iuris fecit doctissimus editor, Gualdus hic vitam quoque Wallensteinii, ducis singulari et libro exposuit, qui nostra quidem sententia egregie inferuire potuisset ad illustrandas postremas Gustavi Regis expeditiones bellicas. Utrumque vero Gualdi Comitis opus ita comparatum esse, ut facta inde fide omnino dignissima haurire possimus, quiuis concedet, qui vitae aeternaeque celestis ipsius aliquam habuerit notitiam. A teneris enim annis, auctore patre Nicolao Gualdo comite, rei militaris et scientiae politicae principiis innutritus, auspiciis postea illustrissimorum heroum, bellis, quae illa tempestate in diversis Europae regionibus gesta sunt, testis oculatus interfuit, deinde vero etiam in aula Principum commemorari solitus, perspicaci oculo, non desidem agens spectatorem, in secretis, quantum fieri poterat, machinationes inquirere coepit. Habemus igitur in Viro illo veram scriptoris pragmatici imaginem, si ad subsidia, quibus exornatus esse debet, respicere velimus. Quod autem ad veritatis studium attinet, tanta certe Gualdus Prioratus, Comes, conspicuus est in principibus, ut ex omnibus, quae ad nos transmittit scriptis historicis clare pateat, illustrem illum auctorem, non conciliandae sibi principum virorum, benevolentiae gratia, sed eo potius consilio ad scribendam historiam animum adhibuisse, ut veram rerum faciem, non figmentis quibusdam poeticis infucata, ob oculos poneret lectoribus suis. Sed

ne

ne huius argumento inhaerere iusto longius videamur, lectores nostros ad ea remittimus, quae Gualdus ipse de consilio suis perhibet, et quae in praefatione ab editore laudatissimo operi nostro praemissa conspiciuntur. Sufficiant igitur, quae breviter adduximus, ad ostendendum, eandem certe, et in multis etiam rebus maiorem fidem, quam quae aliis scriptoribus coaevis tribui solet, Gualdi scriptis habendam esse. Quod solum, si ponderare velimus, insignis iam in promptu est editori doctissimo laudum gloriaeque materia, utpote qui primus faciliorem nobis aditum paravit, ad ea historiae ab auctore Italo concinnatae capita, quae maximi omnino momenti sunt iis, qui causas rerum cognoscere cupiant. Sed tantis Gualdi liber in hac editione locupletatus est additionibus, ut non immerito dici possit hoc opus novam quasi, eamque splendidiorem faciem induisse. Architectus nimirum quidam de exercitu Borussiae militaris, qui tanta utitur modestia, ut ne quidem nomen suum cum lectoribus communicari voluerit animadversiones, artem militarem, ipsamque etiam belli historiam spectantes, iis Gualdi locis adiecit, in quibus aut falli auctor, aut perspicuitas tamen desiderari videretur. Idem vero etiam, scientiae tacticae, quod ex hisce laboribus optime patet, peritissimus, duos concinnavit tractatus peculiare, quos iudem doctissimus Franchevillius Gallicos fecit, et nostro operi addi curavit. Alter autem ex his tractatibus satis amplam exhibet artis militaris, qua tum Caesaris utebantur, tum Sueci, ipsorumque exercituum notitiam; alter vero de praeliis prope Breitenfeldam et Lutzenam commissis exponit accuratius et fusius, quam ab aliquoquam eorum qui nobis innotuerunt, scriptorum, factum est. Sed de praeclearis hisce supplementis, infra, ubi potissima illorum recensere capita, uberior erit dicendi occasio. Jam enim ad exhibendum lectoribus nostris ipsius historiae, quae in hoc volumine tractatur, conspectum, illustrandaque passim nonnulla illius argumenta, nos convertimus.

Totam itaque opus in quatuor libros distinxit laudatissimus interpres Franchevillius, quotum primus exposcit res ab aduentu inde Regis Gustavi in Germaniam, ad excidium usque Magdeburgi gestas. (pag. 1—56.) Non possumus tamen quin hoc loco nosemus Gualdum, utpote qui, alioquin de euoluendis factorum causis admodum sollicitus, hic ne quidem ea referat, quas primam bello Ferdinandum inter Caesarem et Gustauum Regem ansam praebuerunt. Notum enim est, Wallensteinium ducem a Caesare supremi classis per Mare Balticum praefecti honoribus (cuius rei ipse etiam auctor mentionem iniecit, pag. 8.) fuisse exornatum. Quo facto, de comparandis copiis maritimis consilia moueri in aula Imperatoris coeperunt, atque occupato hunc in finem portu Wismariensi, Stralsunda etiam die XVI. Maji 1628. obsidione cincta est, quum satis duris, quibus Ferdinandus eam urbem submittere parabat, conditionibus, subscribere nollet. His ita dispositis, Gustauus rex ultro transmisit puluerem pyrium Stralsundae ciuibus, iidemque auxilium contra Caesarem pollicitus est, uno et valido praesidio urbem firmauit. Qua regis munificentia moti ciues, foedus cum Rege Suecorum inierunt aano 1628 d. 22. Jul. (quod extat in *Recueil des Traités*, Tom. III. pag. 255.) atque ita Gustauo nostro faciliam ad Germaniae littora praesentes appulsam, remotam quidem ipsi bello, proximam tamen inimicitiae Ferdinandi contra Suecorum Monarchiam, causam dederunt. Ab hoc igitur facto historico, (cuius rationes politicas egregie prosequitur Puffendorfius de Reb. Suec. Lib. II. §. 4. seqq.) si nostrum exquiratur iudicium, merito Gualdus commentarios suos de bello Suecico auspiciari debuerat. Ne tamen extra oleas vagari videamur, iam ad rem ipsam nos conuertimus. Commemorat vero illustris auctor in libro primo, breuiter quidem, sed satis apposite, tristem Germaniae, Ferdinandi noliminius fere oppressae, faciem, et arcanam Gustauum de bello Caesari inferendo consilia. Qua occasione mentionem facit

tideris a Suecorum rege, antequam copias suas transduce-
 ret; clam in Germaniam suscepti, ut oculis suis
 conspiciere domus Austriacas potentiam, et quaenam a Prin-
 cipibus Imperii sibi expectanda essent auxilia, rectius iudica-
 re posset. (pag. 2.) Laudat porro causas adempti Wallen-
 steinii summi, quod huc usque tenuerat, in rebus bellicis
 imperii (pag. 4—6.), et tandem ad commemoranda ea pro-
 greditur, quae a Gustavo tum Holmiae in supremo regni
 Saecici Senatu, tum vero etiam inter hunc regem et Bel-
 gicam foederatum, Franciam, atque Magnam Britanniam, de
 bello Caesari inferendo acta sunt. (pag. 8—9.) Denique,
 qua ratione Gustavus exercitum in Pomeraniam, atque po-
 tissimum in Rugenam insulam transmisit, quasue primas
 susceperit operationes bellicas, exponit (pag. 9—13.). Post
 Gustavi regis transitum in Germaniam, expugnato a Suecis
 Carnio, foedus bellicum inter Gustavum Adolphum atque
 Bogislavum Pomeraniae ducem celebratum commemoratur.
 (pag. 16.) Sequuntur ea quae Magdeburgeris, Sueco-
 rum fauentes partibus, contra Caesareos susceperunt (pag.
 18—19;) responsio Gustavi ad litteras Ferdinandi Caesa-
 ris, in qua causas belli contra Imperatorem suscepti expo-
 nit (pag. 24;) epistola Bogislavi ducis ad Imperatorem apo-
 logetica, quae rationes continet, quibus motus dux, salvis
 tamen Imperatoris et Imperii iuribus, foedus cum Gustavo
 iunxit; et Electoris Saxoniae pariter ac ducis Würtember-
 gensium acerbis, de edicto restitutionis bonorum ecclesiasti-
 corum, querelae Ferdinando exhibitae. (p. 25—28.) Lau-
 datur deinde Ferdinandi de Capua, praesidii Groiffenhagen-
 sis praefecti, fortitudo; reiique militaris peritia, quam in
 defensione oppidi illius contra Gustavum luculenter com-
 monstravit. (p. 30.) Ineunte anno 1631. arctiori vinculo
 Carolus I. Magnae Britanniae rex, Gustavo iungitur, et
 foedus bellicum inter Franciae et Sueciae reges, ad mensem
 usque Maji anni 1636 duraturum, tunc vero, nisi contro-
 versiae iam compositae sint, partium consensu prorogan-
 dum;

dunt, (quas determinationes, quas tamen ex ipsis foederis tabulis apud du Mont. Tom. V. P. I. p. I. patent, Gualdus, nescio cur, omisit.) Bearwaldae solemniter celebratur, (p. 31—33.) Commemorat dein auctor Statuum S. R. I. Evangelicorum conventum Lipsiae habitum, et quae illum sequebantur negotiationes; (p. 33—37.) operationum porro Gustavi bellicarum in Pomerania et ducatu Mecklenburgico satis felices progressus, Francofurti ad Viadrum, Landsbergae, et Brandenburgi expugnationem, Georgii Wilhelmi denique Electoris Brandenburgici amicitiam Suecorum regi conciliatam (p. 40—50.) Factorum tandem historicorum, quae in hoc primo libro, exposita leguntur, seriem, tristissimum illud Magdeburgi, a Tillio, maxime tamen Pappenhemii somitudo, expugnati, claudit incidium, (pag. 54—56.) — Excidat illa dies aera.

In libro historiae nostrae altero, narratis primo loco iis, quae Magdeburgi expugnationem proxime consequuta sunt, auctor expugnatione a Suecis Gryphiswaldae, restitutorum porro a Gustavo ducum Megalopolitarum, Adolphi Friderici et Joannis Alberti, atque foederis inter Regem Suecorum et Wilhelmum Hassiae Landgravium celebrati, iniecit mentionem (p. 56—62.) Pergit deinde ad novae Gustavi easque felices expeditiones bellicas, et foederis ab Electore Saxoniae Ioanne Georgio cum Suecis, in castris regis ad Werbanam, Kal. Septembris a. 1631. inici exponit historiam. Occurrit postea Lipsiae expugnatione a Tillio facta, et satis ampla praelii prope Breitenfeldam, in quo fauste fugatis hostibus, immensam gloriae materiam collegit Gustavus, commemoratio (pag. 62—85.) Ingenue tamen fateamur oportet, historiam huius praelii a Gualdo suppeditatam, suis numeris non ita absolutam esse, ut cum luculenta eiusdem praelii descriptione, quam ab Architecho militari Borussico, insigni studio conscriptam, operi nostro subiunxit doctissimus editor, comparari possit. Enumeratis,

tis, quae victoria illa Suecis conciliauit, emolumentis, ritua aulae Vindobonensis, de supremo belli ducis constituedo, consilia, reuocatio Wallensteinii ad suscipiendam rei militaris Ferdinandi uniuersae prouinciam; prudentia huius ducis in ratione legendi milites, et bellicum adornandi apparatus, illiusque cum Carolo duce Lotharingiae tractatus, commemoratur (p. 85—93.). Progreditur auctor ad exponenda Ferdinandi de tumultibus in Franciae regno excitandis consilia; Suecorum in Franconiam atque Thuringiam irruptionem, Saxonum autem in Bohemiam inuasionem, Pragae occupationem; ad ea denique, quae eodem tempore in terris Meklenburgicis acciderunt, refert (pag. 93—107.). His ita disputatis, Gustauum Norimbergam versus exercitum ducentem sequitur; et quae post coactam hanc ciuitatem ad amplectendas Suecorum partes, ab eodem Gustauo in tractibus Germaniae Rhenanis bene praeciaroque gesta sunt, ultimo demum loco Moguntiae expugnationem, commemorat (p. 107—114.).

Liber tertius, ab ineunte inde anno 1632. belli Suedo-Germanici historiam prosequitur, et tum ob egregia artis militaris, qua hac tempestate duces exercituum utebantur, monumenta, tum vero etiam ob breues quidem, sed accuratas tamen, quas de indole Tillii et Wallensteinii exhibet, animaduersiones, imprimis commendandus est Gualdus in hoc libro Manhemium, Bernhaldi Wlariensium Ducis stratagemate occupatum; Galliae de impediendis Gustauii progressibus nimis rapidis molimina; Gustauoburgum fortalitium, (quod anno demum 1633. ad finem perductum, postea vero demolitum fuit,) regis Suecorum iussu conditum, et plures tractus Rhenani urbes a victoribus subactas, commemorat. Laudat A. Gustauii nostri prudentiam; qui urbes prope Rhenum sitas, et felicibus auspiciis nuper captas, nisi Creutznachium oppidum expugnaretur, conseruari vix posse ratus, illius obsidionem tanta fortitudine, tantoque in victoris prosequendis

andone aggressus est, ut illud citius quam unquam sperari potuisset occuparetur (p. 115—116.). His, aliisque, quae Rex Suecorum contra Tillium suscepit, eleganter commemoratis, Lici transitum, a Gustavo feliciter, nec obstantibus Tillii, qui ipse ex hoc conflictu faucius abiit, paucosque post dies expiravit, commemorat (p. 130—134.) filius prosequitur, et simul ingenium Tillii satis concianae lectoribus ponit ob oculos (p. 134—135.). Occurrunt porro Wallensteinii de pace cum Electore Saxoniae aneunda machinationes, exitu tamen suo destitutae; (p. 139—143.) foederis inter Caesarem et Electorem Bavarum instauratio (p. 143.) Augusta Vindelicorum a Suecis occupata, Ingolstadtum a Gustavo Rege frustra tentatum; Monachium eidem regi traditum, et anecdota quaedam de summa, qua Gustavus erga Monachos ea occasione usus est, humanitate (p. 144—150.). Legimus deinde Bohemiam a Wallensteinio contra Saxones recuperatae historiam (p. 151—154.); Pappenhemii in Saxonia inferiori progressus; conjunctionem denique exercitus Bavarici cum Wallensteinii copiis, quamquam maximi esset momenti, pro ea quae tunc erat belli facie, fortiter quidem, sed frustra impedire tentaverat Gustavus: (p. 157—159.) quo facto rex castra sua prope Norimbergam munivit (p. 160—161.) Tandem Wallensteinium Norimbergam versus, cum utroque, Caesario puta et Electoris Bavarici exercitu, properantem, suaque castra Suecis opponentem, commemorat; rationis equitum turmis pedum manipulos intermiscendi, qua Gustavus, non sine insigni commodo, uti consueverat, mentionem facit; et Wallensteinii virtutes, aequae ac nasuos egregio exponit, eiusque in disciplina militari tetricam pristinamque severitatem, his verbis excusat: „Enfin, si Wallenstein étoit dur, tant de rigueur fut tempérée par les bienfaits qu'il répandoit à pleines mains, aussi prompt à récompenser qu'à punir.“ (p. 161—170.)

In libro quarto operationes bellicae a Bernhardo Vi-
nariensium duce, fauente fortuna, in Suecia susceptae; Lo-
tharingiae ducis de foedere cum Hispanis et Caesare iun-
gendo consilia, quae tamen coacto a Gallis ad dimittendos mi-
lites duce, euanuerunt; prolixior de motibus in Gallia, ab
Aurelianensium duce motis, digestio; et Treuirensium
praesul a Rege Galliarum in fidem atque protectionem re-
captus, (p. 171—183.) occurrunt. Egregium porro ha-
bentis iuris belli exemplum in excidio Knitlingae urbis in-
ditione Würtembergica sitae. Huius enim oppidi ciues,
quam urbem nullis fere munimentis cinctam, rei militaris
notitia destituti, nihilo tamen minus Caesareis trapere re-
cuserant, et ad illius defensionem accingi sese paterentur,
summam Montecentuli, Caesareorum ducis, indignationem
experti sunt; utpote qui inuasa urbe facies admoventi sedi-
bus iussit. Quod factum commemorans Gualdus ita per-
git: „Exemple terrible, mais nécessaire contre des bourgeois
„insolents, qui ne sachant ce que c'est que de faire la
„guerre, osent insulter de braves gens, et les défier d'entrer
„dans leurs murs, lorsqu' ils n'ont ni adresse, ni le courage,
„de s'y défendre. C'est s'exposer de gaieté de coeur à
„perdre tout à la fois, la patrie, l'honneur, le bien, et la
„vie.“ Quo loco recte quidem, quantum nobis videtur,
si rem absolute spectaueris, Gualdus noster pronunciat;
singulis enim ciuibus, utpote qui ius belli non habent, non
incumbit obligatio militum partes sustinendi, ubi copiae mi-
litares adsunt, ad defendendam contra hostium iniurias pro-
uinciam instructae. Sed quid, si princeps ciuibus defen-
sionem urbis, abducto forsan milite, expresse iniunxerit?
Tunc certe ciuiam horum insuatu ius enascitur ad inuasio-
nem hostilem armata manu propulsandam, atque ita sine
violatione iuris gentium arma armis opponent; quod tamen
in eo quem auctor laudat casu, saluo belli iure fieri non po-
terat. Sed haec haecenus. Pergit Gualdus ad enarranda ea,
quae in ducatu Würtembergico, tum a Caesareis, tum a

Suecis gesta fuit; ducem porro Württembergis, relicto Imperatore, ad Suecorum partes accessisse, et Argentoratum-Hornio, supremo in exercitu Suecico Campi-Mareschal-lo, traditum commemorat (p. 186—190.). Obueniunt deinde expeditiones bellicae a Caesareis, eodem quo Gusta-vo in castris suis prope Norimbergam haerebat tempore, in Lusacia et Saxonia susceptae; noua Aurelianensis atque Lotharingias ducum contra regem Ludouicum XIII. molimina; principis Arausionensis in Belgio, et Suecorum in Westphalia, progressus (p. 190—198.). Iam redit A. ad his- toriam castrorum prope Norimbergam munitorum; ubi acerrimum primo loco refert conflictum inter Gustauum et Wallensteinii copias, neque munitiones huius ducis capere frustra tentante, committam; ex deinde exponit, quae post mota tam a Suecis quam a Caesareis castra, acciderunt; quo loco, consilia potissimum Gustauum, de praelio contra Wallen- steinum tenendo, eleganter commemorat (p. 208—209.). Ubi iam in eo est, ne ad finem propere hanc histo- ria videatur, fusioem simul et accuratorem lectoribus suis exhibet eorum enarrationem, quae ad praelium prope Lotze- nam spectant; mores dein et indolem Pappenhemii (qui a Wallensteinio Hala euocatus in hac certamine occubuit) et Gustauum Regis, misa quadam breuitate, sed ita tamen, ut fieri non possit, quin hic etiam Gualdi nostri laborem erudi- torum calculum mereatur, recesset (p. 209—232.). Exempli loco nonnulla tantam, quae ex moralibus illis ta- bulis veluti lucidiora sidera inter stellas minores emicant, afferemus. Sic praestara laus, quam auctor Pappenhemio, eroctioris indolis viro, et ab omni alieno auaritia, tribuit, digna omnino est, quae ad imitationem excitet omnes, qui rei militaris studium profiteri soliti, ad fastuos in militia honores euecti sunt. En tibi verba quibus utitur: „En effet, „l'Allemagne n'a peut-être point eu d'Officier, qui eut dans „le génie autant de ressources pour tendre des pièges à „l'ennemi, autant de finesse pour l'y attirer, autant de pa- tience

„tians pouli'y attendre; et autant de courage pour l'y com-
 „battre. — — Aussi quand on lui conseilloit d'être
 „moins libéral de l'argent qui lui revenoit des contributions,
 „il répondoit, que le titre d'avoir bien mérité de son Prince
 „n'étoit pas dans sa bourse. Les Soldats, disoit-il, ne sont
 „point attachés à un Général intéressé, parce qu'ils per-
 „droient trop à le conserver. Le plus beau titre d'un homme
 „en place, ajoutoit-il, seroit d'être mort insolvable.“ Non
 „minus egregia sunt, quae ad evolvendam Gustavi regis cha-
 „racterem, Gualdas noster commemorat, quae tamen, ne ni-
 „mis longè esse videantur, silentio iniecerimus. Unicum ta-
 „men locum, qui bonam forsàn de Gustavo opinionem in a-
 „nimis quorundam miserere possit, pæce lectorum, transcri-
 „bemus, certoque modo illustrabimus. De arcanis nimirum
 „Regis Suecorum in bello Caesari illato consiliis verba faciens
 „Gualdus, (p. 230.) ita pergit: „Ses vuës, en prenant les
 „armes, étoient grandes, et s'acrerent encore depuis la
 „journée de Leipsic. Il ne se seroit peut être pas borné
 „l'Empire d'Allemagne qu'il ambitionnoit.“ In hac certe
 „coniectura Gualdo adstipulari non possumus. Si enim ea
 „fuisent Gustavi consilia, ut oppresso Caesare, ipse sibi suis-
 „que posteris Germaniae arrogaret imperium, certe non an-
 „te bellum Ferdinando illatum, transactionis de iustissimis fa-
 „ne, quas cum Imperatore habebat, controuersis, conditio-
 „nes, (cuius rei locupletes testes habemus Pufendorfium de
 „Reb. Suec. Lib. I. §. 14. et Chemnitium vom schwedischen
 „Krieg in Teutschland P. I. pag. 12); nec ubi bellum fa-
 „uente fortuna iam erat auspiciatus, satis humanas pacis lo-
 „ges, (quarum ipse Gualdus iniecit mentionem pag. 24.) ob-
 „tulisset. Non quidem ignoramus, a quibusdam id etiam
 „vicio verri Gustavo, et tanquam indicium consistorum illius,
 „de sublicienda sibi Germania, laudari, quod a nonnullarum
 „urbium (v. c. Erphordiae et Augustae Vindelicorum) civi-
 „bus homagium susceperit. Sed nostra quidem sententia, id
 „ipsum agens iure belli usus est Gustavus. Justum etenim
 „bellum

bellum ei, qui illud gerit, omnino ius tribuit; de his omni-
bus sibi prospiciendi, quae ad id bellum faulste feliciterque
procurandam vim aliquam habere possunt. Huc vero id
etiam reuocandum esse, ut bellum gerens de fide captarum
urbium certior reddatur, primo statim intuitu apparet.
Hortagium itaque, id est solemnem fidei praestationem, ab
occupatarum urbium ciuibus, recte exegit Gustauus. Ad
quae accedit, quod homagia a Gustauo suscepta, prouti re-
rum gestarum monumenta egregia, et, ut hoc unum addu-
camus, Erphordiae exemplum, a laudatissimo Franchevillio
(pag. 99. not. 2) commemoratum, commendant, pacto-
rum magis bellicorum, inter Regem et ciues, accedens
iureiurando ab his praestito, celebratorum, quam veri
Hortagii formam prodant.

Haec sunt, quae ipsius Guadi liber cum lectoribus
communicanda nobis suppeditauit. Eam ad ea nos contri-
stamus, quae tanquam noua ornamenta scriptoris Italii libro
addidit editor doctissimus. Inter haec prima occurrit ipsius
Franchevillii dissertatio (pag. 233—244.), in qua satis te-
cute quidem, sed quantum nobis videtur non ita, ut rem
ipsam extra omnem posuerit dubitationis aleam, probare
conatur, Gustauum regem, non improbo quodam accedente
consilio, aut Ferdinandi Caesaris praescitu, e medio sublatum
fuisse. Disputat autem doctissimus dissertationis auctor
contra ea potissimum argumenta, quae Mauvillonis, in hi-
storia Gustauo Adolphi Regis, nuper publicè ita facta, pro
interceto, praescitu, immo iussu Ferdinandi Augusti, hoc
rege in medium protulit. Nostrum vero hoc loco est, in tanta
dubitationum materia de veritate decidere. Incertum
enim semper manebit, qua ratione Gustauus rex occubue-
rit; praesentim quum, si nobilissimorum in hoc
genere scriptorum fidem sequi velimus, Franciscus Alber-
tus Dux Saxo-Lauenburgicus ab omni regis interfecti suspicio-

ne

ne libertari vix possit. Quam suspicionem id etiam augeat, quod
 dux ille Franciscus Albertus, individuum Gustavi in praelio
 prope Lutzenam comes, illaesus ex ipso conflictu evaserit.
 Quid multa? Facile concedere laudatissimo Franchevillio
 possumus, nec solemnem, in urbibus quibusdam Austriacis
 et Hispanicis, mortis Gustavi causa celebratam esse suppli-
 cationem, nec fictas fuisse Ferdinandi lacrimas, quas exau-
 dito regis Suecorum interitu fudisse dicitur. Nihil tamen
 mittit, in tam discrepantibus scriptorum testimoniis, nisi om-
 nia, plane veritatis criteria explodere velimus, certi quid
 statui non poterit.

Transimus tandem ad egregia, quae architectus milita-
 ris Borussiae, aliquoties iam a nobis laudatus, conscripsit
 Supplementa, et quidem haec inter, ut ordinem in ipso o-
 pere servatum sequamur, elegantissimae de rei militaris in
 Suecorum aequae ac Caesareorum exercitu facie, commen-
 tationes, (Tableau militaire des Impériaux et des Suédois
 dans les dernières campagnes de Gustave Adolphe en Al-
 lemagne,) primo loco conspectum dabimus. In introdu-
 ctione, quam libello suo praemisit auctor, de artis militaris hi-
 storia praeclare meritis, ea recenset, quae ad concinnan-
 dam hanc delineationem ut aduerneret animum se mo-
 uissent. Hartius nimirum Anglus, Historiae Gustavi Adol-
 phi, quam conscripsit, Tomo secundo dissertationem praemi-
 sit, in qua potiora rei militaris, ad bellum Sueco-Germani-
 cum spectantia capita, breuiter, non tamen ita exponun-
 tur, ut de re ipsa accuratius eius auxilio iudicare lectores
 queant. Nouam itaque belli gerendi, quam Gustauus rex
 introduxit, formulam, et insignia quae ex illa accuratius
 cognita ad artis militaris studiosos redundare possunt emo-
 lumenta, secum reputans laudatissimus commentationis hu-
 jus auctor, ad scribendum induci se passus est. Merito au-
 tem gratulamur illi luculentum scientiae qua pollet tacticae
 speci-

spectant; gratulamur eis, quos rerum vicissitudines, factu-
 rumque historiarum causas perspicere iuvat, libellum, si
 finem, cuius gratia adornatus est, spectaueris, suis numeris
 absolutum. Optimis vero rerum gestarum monumentis in
 libro suo conscribendo auctor usus est; immortalibus puta
 Pufendorfii de rebus Suetici commentariorum libri; Men-
 tecuculi memorabilibus; Schildknechtii, (quae ipse in exerci-
 tu Gustavi fuit architectus militaris,) architectura militari,
 Wallenhäuseni, scriptoris coaeui, de arte militari operibus,
 Danielis de militia Gallica libro, aliorumque, tam
 historicorum, tum vero etiam scientiae tacticae peritorum
 laboribus. Differit itaque auctor primum de ratione lo-
 gendi milites, quae tum Caesarei (§. 1.), tum Sueci (§. 2.)
 utebantur; et utriusque partis in bello quod Gustavius in
 Germania gessit foederatos enumerat (§. 3.) Exponit de-
 inde de militum in utroque exercitu copia (§. 4.), de quo di-
 uersis militum speciebus (§. 5.), quo loco Hartium notat,
 qui in laudato libro Gustavum inter omnes primam
 militibus defensoris usum fuisse contendit; et ex opere Da-
 nielis, cuius mentionem iam facimus, atque Georgii Ba-
 stas de equitatu libro, egregie docet, Italis iam longe ante
 Gustavum, et Gallis iam inde ab anno 1611. milites illos no-
 tos fuisse. Sequitur tractatio de praefectis militum, de quo
 iis, quibus iuris militibus dicendi, et serarum mi-
 litare, aliaque quae ad res bellicarum spectant administrandi,
 demandatae erant provinciae (§. 6.), de legionibus, cohorti-
 bus, et turmis; tandem de proportionibus inter equites et pe-
 dites in utroque exercitu observata (§. 7—9.) Transiit
 porro ad eorum, quae ad sustentandos milites spectant,
 commemorationem (§. 10.), et vestitum militare, tum
 vero etiam arma, tam defensiva quam offensiva, quibus
 Caesarei neque ac Sueci uti consueverant, elegantius descri-
 bit (§. 11—15.) Haec ita disputatis, ad exponenda exerci-
 tia militaria Caesareorum et Suecorum (§. 16—17.) se-
 conuerit; rationem militum ordinis disponendi contrahit (§.

18—20); modum integrarum legionum et turmarum aciem instruendi apud Caesareos et Suecos (§. 21—22.) exponit; tandem vero (§. 23.) accuratam instituit comparationem inter Gustavi regis et ducum Caesareorum tacticam, quae ita comparata est, ut ex illius lectione multa fano, quae in historia Gustavi militari occurrunt, quin clarius perspiciantur fieri vis possis. Placuerunt ea potissimum, quae de iusta atque commoda tormenta bellica disponendi ratione, (p. 298.) et de Phalange Gustavi (la Colonne de Gustave) in medium proferuntur. Accusat nimirum artis bellicae peritos, quod quum tam multa et praeclara praestiterint, hucusque tamen nullam de tormentorum tactica elaborarint doctrinam accuratiorem, ut certis superstrueretur principii. Eos igitur, qui scientiae militari operam dant ad laborem talem excitaturus, ipse viam indicat, quam qui susceperit sequi oportet. Ita enim ait: „Par exemple, ne trouveroit on pas de quoi batir la théorie de cette tactique 1) dans la nature même des machines à feu, et dans leur effet? 2) dans les lignes de la fortification, qui serviroient à régler les lignes de direction? 3) dans cette même théorie, qui détermine l'effet du coup en raison de la distance de l'horizon, et qui d'après la nature de la pièce enseigne le terrain qu'il faut choisir? 4) enfin dans la tactique des troupes, qui doit être la base de celle de l'artillerie?“ Jam pergit auctor ad illustrandam agminis ducendi rationem, qua Gustavus non sine insigni commodo uti consueverat (§. 24.). E exercitu nimirum in plura agmina diuiso, quorum quoduis aliam viam sequitur, ad eundem tamen cum caeteris locum tendit; atque iis, quae regionis qualitates, et ipsius belli status, attendere nos iubent, diligenter obseruatis, fieri non poterit, quin diuisa illa agmina, meliori ratione et citius ad locum illum deducantur, quam non diuiso agmine fieri potuisset. Occurrunt porro modi castrorum muniendorum, quos tam Caesarei, quam Sueci obseruant, egregie expoliti (§. 25—26.); et rei tormentariae in utro-

P

que

que exercitu conspectus: quo loco auctor elegantem quoque exhibet tormentorum illorum, corio inductorum, quibus passim usus est Gustavus, descriptionem; atque cum aliis, pro primo eorum inuentore habet Melchiorum L. B. de Wurmbbrand, qui relicto exercitu Caesareo, Suecorum partes sequi maluit (§. 27.). Ultimo tandem loco nonnulla addit de architecturae militaris tempore Gustavi forma (§. 28) ubi illam admodum imperfectam fuisse monet; porro de ratione oppugnandi et defendendi fortalicia, urbesque munitas (§. 29.); tandem de disciplina militari (§. 30.) exponit.

Cum eo, cuius modo conspectum exhibuimus, opusculo, eiusdem auctoris laudatissimae Observationes militares, diuersae, quae in Gualdi historia commemorantur, factis adiectae, arcto quodam vinculo cohaerent. In his nimirum animaduersionibus facta militaria a Gualdo enarrata, passim ex aliorum historicorum scriptis illustrantur, passim etiam errores auctoris Itali emendantur. Praecipuus tamen et unicus, quem sibi auctor harum observationum proposuit finis, eo absoluitur, ut rei militaris studiosis exempla ob oculos collocaret, quae intueantur, et ad quas quoties res ipsa id patitur, operationes suas bellicas componant. Facendum tamen est, ex hisce etiam observationibus elucere ingenii auctoris praecellentiam, et solidiorem, qua in hoc genere pollet, doctrinam. Nonnulla solum exempli loco adducemus. In animaduersione (N), quae prolixiorem continet de castris a Gustavo, ante quam in Saxoniam transiret, prope Werbenam munitis, tractationem, egregie exponitur artificium, quod Gustavus adhibuit ad impediendas legiones quasdam Caesareas equestres, quominus irrupentibus in eas Suecis, mutuum sibi praestare possent auxilium (pag. 351—353.) Non minus iucunda sunt, quae (p. 364. seqq.) de cautionibus iis refert auctor, quibus procedendum est, cum milites, ab hostibus forsitan propulso, vel a duce

duce ad augendum urbis praesidium missos sese dicentes, ut nocturno tempore urbis munitae portae aperiantur potestulent; quo loco nonnulla refert ex Aeneae Tactici commentariis, et Frontini stratagematum libris, exempla, urbium hoc colore et stratagemate ab hostibus occupatarum. Occurrunt etiam notatu dignissima ea, quae de Rheno et Li-ci transitu, a Gustavo rege feliciter cum copiis suis suscepto, vera sunt, (pag. 37 l. seqq.) et quae hac occasione de scientiae, tacticae principis, ex architecturae militaris doctrina petendis, disputat. Hic (pag. 377.) ita scribit: „La fortification est le fondement de la connoissance du terrain, tant pour l'attaque, que pour la defense. Ce principe me paroît incontestable.“ Et paulo post, missis interiectis: „Car si la fortification enseigne à défendre le terrain avec des masses immobiles, qu'on nomme parapets, ne pourroit-on pas également faire considérer une armée comme un retranchement mobile, dont les lignes et les angles se changent à volonté? C'est sur tout la fortification irrégulière, qui pourroit faciliter cette application.“ Plura porro habentur in his observationibus ex theoria de suggestis tormentorum, in directione lineae cuiusdam fortalicii, quod oppugnatur, producta, *exstruendus*, atque ita adornanda, ut globus ignitus ex tormento emissus, ubi in terram decedit, iterum iterumque profiliat. (Batteries à Ricochet pag. 384. seqq.) Ea etiam ad illustrandam Gualdi historiam luculenter inseruiunt quae de castris Caesarorum atque Suecorum, prope Norimbergam munitis, (p. 391. seqq.) ab animaduersionum auctore commemorantur.

Restat, ut de praeliorum prope Breitenfeldam et Lutzenam descriptione, ab auctore observationum militarium egregie adornata; et duabus delineationibus ichnographicis illustrata, pauca proferamus in medium. Architectus nimirum militaris Borussiae, qui hasce concinnauit descriptiones anno 1771. (prouti patet ex ipsius verbis pag.

435.) regiones, in quibus commissa praelia laudata fuerunt, diligenter lustrant, et omnia, quae colligere potuit ad rem ipsam maiori quadam luce collustrandam, summa opera collegit subsidia. Sic, ut hoc unum afferamus, anecdota quae habet utilissima de conflictu Suecorum et Caesareorum prope Rippacum, qui praelium prope Lutzenam praecessit, ex libro manuscripto Sigismundi Burgeri, Paitoris nuper et Senioris apud Lutenses, (qui in fronte titulum prae in fert: Sammlung historischer Nachrichten von der Stadt Lützen,) depromsit (pag. 429.) Ex quo satis apparet, summa illius esse de historia praeliorum illorum merita. Artis scilicet militaris peritissimus, et ea maxime, quae Gustavus rex, Tillius et Wallensteinus, in acie instruenda sequi soliti fuerunt principia, egregie edoctus, diuersas diuersorum Scriptorum relationes, contraria saepe, et quae conciliari vix possint promentes, ipsa regione inspecta iuculentatione passim et emendauit, et conciliauit. In descriptione praelii prope Breitenfeldam commisi, Gualdum, qui de extollendis Pappenhemii meritis nimis sollicitus, partes illi in laudato praelio tribuit, quas gerere plane non potuit, erroris recte A. arguit, et eius relationem ex Chemuio, Khevenhüllero, et Theatro Europaeo, emendat. Ea tamen placent, quae de causis exponit, quibus factum sit, ut Caesarei ex hoc praelio discederent inferiores (pag. 423. seqq.) Nec relationi de praelio prope Lützenam, calculum nostrum denegare possumus. Accuratius nimirum, quam in aliorum omnium, quos conspicerere nobis licuit, historicorum libris, ea quae de transitu Rippaci riuu a Rege Suecorum suscepto, notanda sunt, in hoc libello exposita leguntur, (pag. 428—432.) Idem sentiendum est de regionis ipsius, in qua praelium illud commissum fuit, eorumque quae Wallensteinus adhibuit, ad augenda stationis suae commoda, descriptione (pag. 433—440); nec fieri poterit, quin ea etiam quae de Bernhardi Ducis Vinariensis dispositionibus, ad alam dextram Caesareorum fugandam egregie institutis, af-

fiffe. Verum de aliquo graeco in hoc Salomonis
 Canticum Commentario, qui quidem a veteribus interdum
 laudatur, non omnibus aequè satis constare videtur. Ni-
 hilominus tamen, in Italorum Bibliothecis, varia cuiusdam
 Philonis Commentarii graeci exemplaria reperiuntur. Ex
 duobus eiusmodi libris manuscriptis *Gracomellus*, Archiepi-
 scopus, nuper eum, quem, nisi Lectoribus nostris doctissi-
 mis prorsus displiceat, breuiter nunc perflustrabimus, Com-
 mentarium edidit. Auctor itaque cum latinum Commen-
 tarium, a *Salutato* curatum, et textum graecum diligenter
 inter se compararet, illum, quamuis liberius et *περιφραστικῶς*
 in nonnullis locis, huncce textum graecum exprimere atque
 respicere animaduertit. Non potuit non igitur aliter fi-
 eri, quam ut in recensendo textu originali Versio haec in
 auxilium vocaretur. In ea tamen non statim acquiescit, sed per
 alios etiam in locis dubiis alia exemplaria inspici iussa.
 Tribuitur autem, ob inscriptionem adiectam, Commentari-
 us hic, a Versione antiqua, S. Epiphania, Cypri olim Episco-
 po, cui Fogginius sese haecenus recte opposuit, dixitque
 alium quendam Epiphanium, scilicet Scholasticum, Versio-
 nis auctorem esse intelligendum. De his omnibus Archie-
 piscopus in Praef. diligenter exposuit. Auctorem igitur
 huius Commentarii interea Philonem nominabimus. Jam
 vero hunc Philonem, Commentarii auctorem, aliis, ut Po-
 lybio (in vita Epiphania cap. 49), Carpathium appellare
 placuit: inde Fogginius, auctorem fecit Carpathium, qua
 de re ab Archiepiscopo recte reprehenditur. Porro quod
 ad Philonem attinet, Polybius loco modo citato, eum
κληρικόν ἀπὸ ρητόρων fuisse tradit, h. e. ex eo Clericorum ge-
 nere, qui κατ' ἐξοχὴν *ρήτορες*, i. e. Tractatores, Exegetae no-
 minabantur. Male nuper quidam haec verba ita sunt
 interpretati, tanquam si indicarent, eum ex causaram
 Patrono Clericum esse factum: male, inquam, quia eiusmodi
 interpretationem praepositionis *ἐκ*, Grammaticorum praec-
 cepta

cepta non admittunt. Digna de hac re adiecta Archiepiscopi observatio est, quae legi meretur.

Si Commentarium deinde ipsum diligenter inuestigamus et exploremus, apparet, eum multa loca, ab aliis olim iam excerpta, et, ut aliorum nomina praetermittam, a Cosma Indopleusto laudata, ignorare. Similiter in Cetera P. Græca in Canticum, Meursio editore, et Cetera Vatic. Procopii, addi quoque potest Theotokii in Oëtauchum, quae nuper Lipsiae prodit, laudantur ex Philonis Commentario in Canticum loca, quae in nostra editione etque manuscripta exemplari, unde textus desuntus est, desiderantur.

Fogginius quidem statim habet quo se expediat: duplex, inquit, Commentarius in Canticum olim fuerit, alter Philonis Carpasii, alter vero Carpathii. Verum haec coniectura est audacissima, et omni fundamento destituta. Philo enim Carpasius et Carpathius tantum literis differunt: Magis Giacomelli sententia placet, qui duplici vice Philonem Commentarium hunc, utriusque auctiorem et longiorem edidisse, arbitratur. Quo facto facile fieri potuisse, ut textus, quem in manibus habemus, ex prior editione fluxit. Quid autem impedit, quo minus stituas, copiosorem olim fuisse illum Commentarium, et postea in excerpta abiisse. Nonne exempla sunt in promptu? Si ad haec prouocare liceat, quis tandem de Theodoretii Commentariis dubitet, longiores fuisse? Coniectura haec etiam ipsa Commentarii forma nititur. Etenim si formam hanc et conditionem paululum intuearis, quamvis de ipsa inscribatur, non nisi scholia, praeteraque nihil continere, apparet. Caeterum ius est comparatus, ut totum Carmen mythice explicet. De quo interpretationum genere libentissime aliis iudicium relinquimus. Nihilominus autem, ob allegoricum interpretandi modum, huic libro

libro laudem omnem denegare volumus, imo Editoris diligentiae potius in illustrandis quibusdam huius Commentarii locis, simulque insignem in arte interpretandi scientiam atque peritiam, vehementer sumus admirati. Curavit enim, ut textum graecum, qualis sit postea videbimus, e Codice Vaticano et Var. Lett. Lamberti Bosii emendaret, ita tamen, ut suas quoque coniecturas, saepe felicissimas, in notis modeste proponeret. Multum fortasse, quoad Canticum Salomonis, ii, qui in Versionibus Graecis V. T. recensendis versantur, auxilii et utilitatis inde capere poterunt. Nec frustra N. T. Critici hunc Commentarium legent, quippe cum quatuor e N. T. loca eicentur, quas partim cum nostra recepta lectione consentiunt, partim ab ea differunt. Laudatur scilicet Rom. VI, 9. ubi *κυρίως* pro *κύριος*: 2. Cor. II, 16. *ὁρμή ἐκ θαλάσσης θανάτου*, pro *ὁ, θανάτου*; (eandem lectionem Vulgatus iam tueri videtur.) Matth. X, 28. *μη' ἔχοντων τι ποιῆσαι*; pro *μη' δυναμένων ἀποιῆσαι*: et Ephes. VI, 12. *πνεύματος τῆς πονηρίας*, pro *πνεύματι*, &c.

Ad textum graecum quod attinet, qui integer est adscriptus, Archiepiscopus pag. 40. 110 et 176. animadvertit, illum maxima ex parte cum Alexandrino convenire. Nihilominus tamen in nonnullis locis memorabiles lectionum varietates occurrunt.

Cap. I, 16. Nihil in textum *προλήβη ἡμῶν σύσσωπος* recepit, quam lectionem Origenes et Ambrosius iamiam elegant, Editio contra tam Hispanica, quam Romana, *πρό κλήν* aut *πρός κλήν* habent.

Cap. II, 9. Philonis textus a vulgata Alexandrini et Vaticani Codicis lectione recedit: *ἔστην* enim *plura* omisit.

Cap. III, 4. Eleganter sane *ἐκ ἀφῶν αὐτῶν*, pro *ἐκ ἀφῶν αὐτῶν* legitur; et statim v. 8. eiusdem Cap. *ἡ ἀπὸ πόλεμον* additur, quod omnes negligunt.

Cap. IV, 1. Omnes editiones, quas vidimus, legunt: *Ἰδὲ ἢ καλῆ ἢ πλησίον μου, Ἰδὲ, ἢ καλῆ,* et Versio latina hic in utroque loco premit silentio, quamvis cap. I, 15. ubi eadem verba occurrunt, in sermonem latinum transtulit; Philonis autem textus *Ἰδὲ ἢ καλῆ — Ἰδὲ ἢ καλῆ.* In v. 8. huius cap. verbis *δαρὸν αὐτῶν ἀφῶν γυμνῶν; δαρὸν αὐτῶν ἀφῶν* apponitur *καλῶν*, quod quidem neque in libris editis, neque in manuscriptis notis et vulgaribus reperitur: at ob membrorum convenientiam tamen, reicere nolimus. Cap. VI, 13. verba: *ἐκ ἄνω ἢ ἀρχῆ μου*, et textus et Versio ignorat.

Haec de lectionum varietate sufficiant; sed duo alia loca supersunt, quae properamus cum Lectoribus communicare. Primum cap. I, 6. Philo verba: *στὶ παρὰ βλαβῆ με ὁ ἥλιος*, e Giacomelli coniectura intellexisse videtur, uti Ambrosius, qui ea in hunc modum reddidit, *quoniam sol me intuitus est.* Itaque facile in eam sententiam concedere quis possit, ut veram lectionem *παρὰ βλαβῆν* aut *παρέφλεξεν* fuisse putet. Mox ad Cap. III, 10. Archiepiscopus Librum Sap. Salomonis et Sententiarum Iesu Siracidae, Philonem pro Canonico habuisse, probare studet. Quod quidem, si modo verbum *Canonis* recte intelligitur, scilicet ut *Canon* sit Catalogus librorum eorum, qui in Ecclesia publice praelegerentur, admitti potest. Verum si quis ita accipiat, ut istos Libros propterea *θεοπνευστοὺς* putet, vehementer ab eo dissentimus.

Caeterum, de huius Commentarii aetate, disertum quidem testimonium afferre A. nequit, sed e Seculo saltem sexto iam originem ducere, licet colligere ex eo, quod Cosmas Indicopleustes, cuius tamen Topographia Ian-

no 535. iam produsse a quibusdam dicitur, de eo mentionem fecit.

*DANSK LOV HISTORIE FRA KONG HARALD
BLAATANDS Tid til KONG CHRISTIANDEN
FEMTES, af PEDER KOFOED ANCHER, Confe-
rents-Raad og Professor Juris ved Kjøbenhavns Universitet:*

*Historia legum Danicarum a Rege Haraldø Blaatand ad Chri-
stianum Quintum, TOMUS II. quaternis: Opus laboriosum et*

multis industriis.

Hafniae 1776. impensis Frider. Christiani Pelt, in 4.

Incipitur hic ab Erico Plogpenning, continuata capitum serie a 12. ad 26tum, finiturque ineunte stirpe Oldenburgica. Spes igitur est, tertiam adhuc partem, quae reliquias operis complectatur, secuturam, quae non modo rerum, sed jucunditatis etiam tanto abundantior pro re nata futura est, quanto propius ad ea tempora accedetur, quae vel nuper transacta sunt, vel recenti memoria videntur. In exponendis legum occasionibus, initiis, fatibus et successibus, ita ut semper veritas in liberali luce collocaretur, rectum a falso dignosceretur, dici non potest cum quot quantisque difficultatibus, sed quas patientia indefessa vicit. Auctori fuerit laudandum. Campus, qui terebatur, nunquam tritus, omnia situ squalida. Tempus et vetustas alia deleuerat, alia tenebris et corruptioni tradiderat. Per dubia et incerta saepe prima rerum vestigia fuerunt quaerenda, saepe in lectio-

nem

nem, in verborum et legum sensum, in rationem temporum, auctoris nomen, aliaque inquirendum fuit. Quo labore etiam Historia gentis Danicae accepit, quo sibi gratuletur. Hanc quidem illustrare a consilio auctoris alienum; nec tamen hoc nomine meruisse piguit, ubi una fidelia utrumque consequi licebat. Illustriora nos, more nostro, breuiter indicabimus. Quamuis iam nihil fere iis legibus, quas Waldemarum uterque sanxerat additum sit ante Ericum V. regem tamen, qui illum proxime antecesserunt, temporibus, duo primum capita (13 et 4) destinata ab A. sunt. Non desunt rationes. Commemorantur leges ab Erico I, Abele, et Christophoro latae. Huitfeld, Lyskander, Osterfen, auctores sunt: sed istorum fides hic examinatur damnaturque, incerto talo nixa. Ne a maioribus sancita violarentur, legum et recti faciendi moderatores, vindices non auctores existerunt. Ericum, cum in Liouoniam religionis proferendae, imperiique confirmandi gratia, more patrum, et auctoritate Pontificis, profecturus esset, penuria fisci publici pecuniam nouam ciuibus imposuisse, et inde nomen contumeliosum tulisse, etiam vulgus Historicorum nouit: sed originem multo altius repetendam esse; sub Waldemaris iam hunc obtinuisse censum, in Canuti M. et Anglo Saxonis legibus iam commemorari, primum in pios usus, deinde in politicos tractum, arbitrarium fuisse, neque nisi difficillimis temporibus imperatum, hic multis ostenditur. Ericum praeterea Sufato priuilegium, quod a maioribus concessum erat, confirmasse: Concilio Otthoniensi, Leonis Pontificis sententiam, omnes eos a communione Ecclesiae excludentem, qui sacra illius, vel bona, subducendo, vel iura infringendo, vel alio modo malitiose tractarent, adoptasse: a Pontifice Innocentio 4to, cuius amicitiam in studiorum commercio Parisiis contractam possidebat, ad Concilium Lugdunense 1245. una cum Optimatibus Cleri Danici vocatum, suo et totius regni nomine legatos, quorum unus nobilissimus. Erlandsen erat, misisse. Neque maiori fide digna sunt, quae de

Q.

fr.

fratrum Abeles et Christophori Sanctis traduntur: hoc interea certum est, eos, in primis Abelem, qui hoc modo eadem fratris se explaturum credit, variis privilegiis datis de Ecclesia bene mereri studuisse. Commemorat etiam nobilis illa lis, quae inter Christophorum et Archiepiscopum iam dictum Erlansem intercesserat, quippe propter leges susceptas. Uterque diuersi animi solertiaeque. Alter in aula Pontificis a puero enutritus, ibi iuuenis sacris praefectus, iura et potestatem Pontificis etiam in remotis terris amplissime curare conatus, regere ipse omnia, leges Scandicas ad suam libidinem interpretari et mutare; alte rex, contemni se a subdito, eique seruire turpe putans, ordines regni in Hallandia conuocauit, consilia praesulis elusus. At ille pertinax, plenus sui, et parendi insolens, synodum Vedelinam 1256. regis comitis opposuit, quae suae stirumque cum Teutonicis, tum auctoritati, non parum prospexit, decreto maxime iniquo facto, ut si ullo modo iniuria in Praesales et factorum Antistites, vel volente et maxime, vel prudente et non impediante ipso rege, non modo ipse rex, sed etiam omnis ciuitas a communione Ecclesiae excluderetur, donec querelis foret satisfactum. Quae lex a loco conuentus Vedelina adpellata, auctoritate Pontificis et Concilii Hafniensis ao. 1257. (al 8.) consensu, iuramentum gentis confirmata est. Mox enim rex cum tota ciuitate vim sententiae sensit: regius sanguis violatus: per septem et decem annos pietatis cultus interdictus, et more bitorum per silentium dies transactus. Hic elegans de duplici Ecclesiae Gladio, huiusque doctrinae ortu, disputatio opportune inferitur. Sequuntur leges Erici *Glipping*, in quibus exponendis auctor feliciter est versatus. Ex permultis huius regis legibus paucae sibi plane constabant; altera alteri et finitae et dissimilis: *factes non omnibus una, nec diuersa tamen qualem decet esse. rorum*: sententiae alterius siue ratione accedere nefcius, non potuit in opinionem *Sperlingii* et *Stubaei* induci, qui haec inconstantia legum librorum errori adscri-

scribatur. Incidit in aliam, rñmrum esse, hoc ex prouinciarum diuerſitate, ad quas pro diuerſa earum indole leges accommodabantur; re examinata, coniecturae veritas cognita eſt. Et ſic ſaepeius. Prima huius regis, quae quidem ad poſteritatis notitiam venit lex, lata eſt No. 1276. qua regis ſecuritati proſpectum itur, poenaeque iis, qui manus ei inferunt, ſtatuuntur: huius legi occaſionem dederat vis inimicorum, quos per plurimos et potentes habebat. Nec tamen hoc ſuffecit. ~~Plures turbae motae ſunt.~~ Jacobus comes Hallandiae auſtralis, comitatu priuatus, vehementer tumultuatus eſt. Hic cum, poſt redditos honores, eos redditus non reciperet, qui interea regi ceſſerant, non deſtitit diſſenſionis globum augere. Adiunxit ſibi Stige Anderson, primatem regni, et plures alios. Credebatur rex cum illorum uxoriſus conſuetudinem illicitam habuiſſe. Magna haec querendi cauſa viris honoris cupidiffimis: alia quoque ſuper regni conditione et inſtitutis addebantur. Populus item excitabatur, ingenioſus ille, ubi pertinaciae locus, ad mala et opera ſua multiplicanda et accuſanda. Huic rex meliora promittit. Deſiderata dat. Legum, quas Waldemari rogauerant, ſancitionem renouat, cui 1282. duplicem aliam adiungit, priſtam comitiſ Wordenborgenſibus, alteram, prioris confirmandae gratia, ad componendos animos plebis, Neoburgenſibus, quibus de conuentibus regni quotannis habendis, de liberatione rerum e carcere, de iuribus regnorum, ſtatuitur: acceſſit alia, de naufragorum receptione. Proxime ſequenti anno 1283. per legem Hellingburgenſem luxuriae veſtium obuiam itur quae tunc tanta erat, ut turpe putaretur, veſte aliquamdiu et quoad licuit, uti. Simul de hoſpitiſ, hoſpitiſ et proficiſcentium iuribus et obligationibus, ſtatutum eſt. Dubitatio eſt de anno huius legis, quae bene tollitur. Praeterea hoc anno etiam de decimis ex Liuonia repetendis actum, et egregie clero conſultum. Morem geſturus populi precibus rex ſuaque ipſius promiſſa praefaturus, ſe abuſus, qui ſenſum irroperant, ſublaturum, et integram legem edere ſtatuit; ſed cum non om-

nium eadem esset querela, nec idem status, tres singulares, in trium principum provinciarum gratiam, Scaniae, Seelandiae, et Jutlandiae, ao. 1284. comitiis Neoburgensibus sancit. Agitur hic de pace domestica, de conventibus quotannis Neoburgi habendis, de decimis, de redditibus regis, de bone equo, etc. praestandis. In quo differant hae leges offenditur. Commemoratur Cardinalis Guidonis sententia, in familiam regiam iusto durior.

Capite XVI. de noua Seelandiae lege agitur, quae ab *Erico Menved* putatur scripta, cum in Epitaphio ut *justitarius pauperum et diuitum* laudetur. Ambiguum, utrum Olaus Episcopus Roschildensis, an alius composuerit. Haec non ex veteri facta, aut emendata, ut opinio est, sed noua, et alia, estque illa multo praestantior. Inprimis in regimine regni melius constituendo versatur; cumque vetus ad Seelandiam tantum accommodata esset, haec communis effecta est. Quam causam veram fuisse cur haec substituta, vetus abrogata fuerit, ex alia constitutione 1304. data ostenditur, qua ordinatum, ut *utiliores et necessariae regiae coronas et communitati regni leges edantur*. Interea non recepta fuit, nisi post aliquod tempus, dum prioris inutilitas ex huius utilitate appareret. Edita est a *Gottofredo Gemen* Hafniae 1500. 8. sed vitiosissime, ex exemplaribus corruptis. Multa hic desunt, ordo peruersus, inscriptiones capitum falsae. Nec melius se habet editio, quam 1576. Madz Wiingaard curauit. A. 1304. memorabilem legem de tributis populi ad conseruandam et augendam classem et exercitus, Ericus Menved pertulit, sed quae non diu valuit: alia 1314. contra deuerforam assiduitatem et lauticias data. Scaniae 1317. priuilegium stabili cum, manere nobilibus in bona sua et seruos ius, quod ab Arrilde erat introductum, . . . Erici V. legem 1282. de *iure regnorum*, male hic quidam Erico VI. adscribunt; quemadmodum nec minori iniuria eam ab indicant. quam, populi querelis de vi et iniustitia potentiorum commotus, territorio *Barre* in Scania dedit. Nec propinquis solum ditionibus, optimas leges promulgando, opti-

mus princeps providit: sed etiam remotis Ao. 1306. vasallos in Estonia univit. Cum his iam 1304. Magistrum Equ Ensisferor. Livoniae coniun. erat, ut sibi mutuo praesidio essent contra inimicentem hostem. Tres constitutiones in Livoniae gratiam fecit Ao. 1315. Notumius feudale de quo Huitfeldii et Arndtii testimonia: Ius civile et equestre Rigensibus datum. (Alii alio illud conferre student; sed manifesta vestigia linguae et legum Danicarum a Danis profectum arguunt, et ab hoc rege, quod plura demonstrant Feudum Daniae nobilibus Livoniae confirmatum conservatumque, cum Estonia 1346. Prussiae, et 1347. Ordini Teutonico cederet. Tandem et libertas gratiae concessa, cum 1561. Livonia Polonis, et Estonia Suecis subiiceretur. Ordinasse etiam quaedam Praefules, Egerum et Gesicum in primis, de saeculorum defunctorum hereditatibus, memorantur.

Praestantissimo regi, diis aduersantibus, frater non optimi animi virtutisque, Christophorus successisse videtur, qui manus sibi primum a nobilibus et optimatibus regni constringi passus est Praescripta sunt regi iura et sacramenta. Quos ipse regere imperio debuerat, iis seruire cogebatur. Ad ius vocabatur, ibique a subditis iudicabatur. Haec pactio, haec conditiones, quamvis non eiusmodi fuerint, ut post venturis regibus lex fundamentalis et perpetua essent; tamen sunt factae. Plures articuli ex legibus Erici Glippingi sumtae.

Waldemarum Erici (Cap. XIX.) in Danicis regibus habere plures nolunt. Creatus tamen rex est, et pactis subscripsit, quae hic paululum mutata nomine *placitationis Nobilium* veniunt. Non praetereunda hoc loco comitis Holfatici *Hans* (vulgo Iohannis a Vagria) privilegia, Clero Lalandiae et Falstriae data, quibus ab omnibus tributis liberantur. Leges ecclesiasticae, quas Pontoppidanus ad annum 1335. retulit, ad annum 1345. referendae iudicantur; ad quem annum item Synodus ecclesiastica, quae Hafniae, Petro Archiepiscopo II. Praeside habita est, sub cuius nomine Statuta Hafniensis circumferuntur; pertinet.

Wal-

Waldemarum Christophori, (Capite XX.) thronum, postquam iam diu regimine vacuus fuerat, desideratus adia, et pactione facta promisit, se nomen odio prosequaturum, aut iniurias in Maiores factas vindicturum; unde pactionem vocant. Patris postea renouasse pactionem, suntque anno 1345 propter tumultus regni, addisse, docetur: quibus nihilo minus in dies crescentibus, 1360, iterum se obstrinxit. Digna sunt etiam quae notentur, Magni Smekii privilegia Scanica, et Waldemari privilegia Lundensia. Cum de iniuriis sibi illatis saepe refert ad regem Clerus, multa-que alia essent, quae sapientius meliusque ordinari opus haberent, variae cautiones factae sunt, ne aut sacerdotes ipsi, aut bona ipsorum laederentur. Huc pertinet Archiepiscopi Petri sententia excommunicationis, et aliae constitutiones Ecclesiae, ut de festis celebrandis, de ceremoniis est. Articuli Thord Degni, seu Thordonis Diaconi, nobilissimi sunt, facti secundum legem Iutlandicam, additiones, explanationes, et emendationes continent. Alii etiam ius civile complectuntur. Exstant latine versi, a quo, nescitur. G. a Gemen, Ludwig, et Westphal, editiones curauerunt. Notatur hic, Thord Degni Diaconum Soranum fuisse, dubitari, Diaconus an generis, honoris, an officii nomen sit, et si officii sit, an sacer? vocatur enim interdum legifer Daniae. Disputatio videtur tenebris inuoluta: duos fuisse ostenditur, vnum Thord Iverson Degni, alterum Thord Lille Degni: verisimile, vnum secutum iura, alterum sacra, utrumque ad hos articulos componendos sua contulisse.

Olai regis pactio (Cap. XXII.) non omnibus continet, quae Christophori habet, sed novos articulos accepit. Ea, quae in lege Seelandiae legitur, Huitfeldianae praestat: quatuor autem articulis minor est. Olao regnante Margaretha tantum ut tutrix, post eius autem obitum ut regina regnavit, usque dum Ericus ea aetate esset, ut ipse negotia regni tractare posset.

Lex Iutlandica a. 1396. in Archivio Holmiensi inuenitur. Hac ipse Huitfeldius usus est. Calmarionis unio 1397. Legum praeterea, iusti et aequi, diligentem rationem

est in regibus habuit, fœdâ aliter instituit, variâ privilegia, deprecandis Sueciæ dedit, cui etiam distribuitis, quibus querentibus 1407, remisit. Lex pro Norwegia a. 1392. consensu regni data, quas etiam in Islandiam missa fuit: vetat item ius hereditarium emi, antequam mortuorum debita soluta fuerint. Pro Clero multum curæ fuit, vota pro regis salute publice fieri iussit, et quæ sunt alia. Vindicatur Huitfeldius contra Mellicium, a quo unionem Calmariensem in favorem patriæ quibusdam locis corrupisse existimatus est. Si Lyskandro fides habenda esset (Cap. XXIV.) legem Scanicam a. 1407. scripsisse Ericus Pomeranus conferetur. Sed errori occasionem dedit exemplar videtur, in cuius margine notatum ad verba: *lex Scanica quas Ericus dabat vetius Ericus*, id quod nullo modo rem evincit: cur enim non emendationem lectionis, hic, vel tale quid, intelligi statuendum? Scanis ius piscatorum datum; Lubecensibus privilegia commerciorum itemque piscatorum; alia Hafniæ, urbibus municipalibus concessa; duæ constitutiones politicae 1322; Ius civile, et benedicta auricula seu ius municipale Elsingensibus destinata; Statuta provincialia seu decreta Synodi ecclesiasticæ Hafniensis, quæ finiebatur 1425; variæ Constitutiones, quæ ad Sueciam pertinebant, ab hoc rege proveniunt.

Anno 1440. Christophorus rex renunciatus pactis conventis subscripsit, facto iuramento, quod non cum eo confundendum est, quod coronandus iteravit, turbis in Julia excitatis, vetitum 1442. ne quis foris armatus deprehenderetur, et unusquisque iussus omni modo ius et æquum colere, officioque suo satisfacere. De decimis, de generali reformatione Sacerdotum parochialium, item monachorum, constitutum. Idem Constitutiones Norwegicas, Suecicas, legem Sueciæ dedit.

Quemadmodum operis huius Tomo priori, sic et hinc Translationes quaedam Juridico Historicae, et quidem quatuor, uberius explicatae accesserunt, quæ ne suis locis infererentur, et rerum in illis tradendarum ubertas, et ordinis non interrumpendi cura, vetuit. *Quæ non omnia his plagulis complecti liceat, citatos.*

los tantum indicasse contenti erimus. Prima est de iure *vetusto*
 fundorum Danicorum, et in primis Ercei Pomerani. *Secun-*
da de regnorum iure et partibus: tertia de generalibus iuri-
bus municipalibus Danice antiquissimis: quarta de antiqua Dan-
icæ iurisdictione agit. In hac ultima non nisi exiguam partem
 materiae, quam primum notam extraxit in anno A. *habebat*
 expoluit. Quod autem hic omisit, id omne alio libro, de
 regum iurisdictione, cancellarius, comitis etc. persequi apud
 animum constituit. Deinde veteres quaedam leges sequuntur,
 quas ex Archivo Holmiensi maxima ex parte publicavit. In
 praefatione pluribus hac de re traditur, describunturque le-
 ges quae ibi inveniuntur eminentiores. Praeter 36 *Pomer-*
 Legum Islandicarum et Noruegicarum, 82 Volumina *Danic-*
 carum, (scil. 60 Juelandicarum et Seelandicarum, 22 *Scanic-*
 rum constitutionum) reperta commemorat. Auctor *notas*
 quarum ipse omnium copiam, cum ante paucos annos *gratia*
 regis sui Holmiae degeret, habuit. Additae etiam hic sunt
 observationes et emendationes, ubi id visum fuit, in *utrum-*
 que Tomum; itemque Index rerum quae illustratae *sunt*
 et verborum, uberrimus, ob quem in primis lectores *Au-*
 ctori gratias debent. Accesserunt ad hanc H. Tomum
 Historiae iuris Danici, iura quaedam Danicae municipalia, quae
 vel antiquitate, vel raritate, vel necessario ad Historiam iu-
 ris Danici usu sese commendant. Primum merito locum
 occupat ius Slesuicense antiquum, quod dudum perisse cro-
 didit, aequè ut alii Westphalius, vir doctiss. Praef. ad Tom. III.
 monument Cimbr. p. 58. Desumptum est ex autographo memo-
 branaceo curiae Ebeltoftensis, scripto ut auctori videtur,
 Seculo XIII. non illius quidem aetatis, ut ad primum *habet*
 iuris auctorem, Suenonem Grathe, referri possit, attamen *non*
 longe ab isto aevo remotum: de quo auctor in praefatione,
 si quis plura velit, consulendus est. Pro ime sequitur *ius*
Slesuicense recentius latinitate donatum, vel Cypraeo, vel alio
 quocunque interprete, quod dudum, lingua Saxonica, anno
 1534. Slesuici in lucem prodit, et titulo quidem *iuris Sue-*

Seni. De Grat. Alenid. Statutis, anfectis sub
 bel. hinc, doch den storbendigen Herrin, Herren Swen-
 tho, Denmarkensic, Königin. Siquidem prima sua in-
 cubula debet iuri Slesuicentium municipali primo omni-
 um et antiquissimo, quod principali auctoritate dudum fir-
 mauerat Sueno Grathe, Daniae rex gloriosissimus. Huic autem
 iuri, dubium illum, multisque ante ignoratum commen-
 tarium suum, iunxit Paulus Cypraeus, qui in regia Bibliothe-
 ca Hafniensi hucusque delituerat: dubium diximus, hunc
 enim existare, sibi incompertam, cum maxime in ambiguo
 habuit, tantum non pernegavit, vir praeclara eruditione, ha-
 ramque rerum peritiss. Domin. de Westphalen, in praef. ad
 Tom. III. Monum. Cimbr. p. 43. 44.

Auctorem sane multus literis largiter instructum lo-
 quitur, commentarius hic, sed illud in primis vicio ei vertitur,
 quod frequentissime auctor, more illius aevi et diffusissimis
 haud raro oneraverit peregrinarum legum allegationibus, ius
 patrium, ope iuris quod nos commune dicimus, rite suppleri,
 explicari, emendarique autumans. Equis, quaeso, longam
 illam capite III. fabulam, de variis inter varias gentes
 homicidii poenis, aequo animo ferre poterit. Fonet interdum
 singulares etiam opiniones, ut de puniendo etiam animo delin-
 quendi, de uniuersali obligatione legum diuinarum forensium,
 de talione, poena furti. Peregrina et aliena saepe accumu-
 lat; tamen nec perpetua est illa ab instituto aberratio. Ac-
 cedunt nonnumquam, etsi non multae, quae iuri Slesui-
 centi lucem vere foenerantur, exquisitae animaduersiones.
 Menda, quoad eius fieri potuit, corrigere laborauit Editor,
 de eo praecipue sollicitus, ne sensus prodiret a mente aucto-
 ris alienus, saltem non ineptus omnino, aut insulsus. Quod
 ad Graeca attinet, per saepe allegata, eorum emendatio Abr.
 Kallio, Professore, debetur. Quae porro accedunt Iura
 municipalia Daniae, ea ad usum Historiae Iuris Danici, et ad
 tertium quidem speciatim Tractatum huius secundi Tomi
 accommodata sunt, de quo supra. Optandum, plures illu-

tres viros orti, qui suo quoque patriae monumentis illustrandis, tale exemplum, laborum patientiam, doctrinam depi-
psit, et vi industriae aequali, imitentur.

D. JO. SAL. SEMLERI APPARATUS AD LIB.

Isaiae K. Interpretationis.

Halsae 1773. celsionis.

Quamquam multi, qui scilicet plerumque praedudicata o-
pinione tenentur, tam peruerse atque temere de *Sem-
lero*, viro de rebus theologicis longe meritissimo, iudicare
coeperunt, ut adeo eius exultimationi illudere non dubita-
rint: tamen bona causa confusus, uti theologum decet, in
remouendis erroribus, e superstitione ignorantia, aut eius-
modi alio fonte natis, quibus studium theologicum to-
tum maculatum scetet, indefessus pergit. In hoc quoque
Opusculo permulta, quae Srae sac. Interpretes, recte hanc
provinciam administrantes, in suam utilitatem convertere
poterunt, proposuit, ita tamen, ut, quamvis a vulgaribus
sententiis Calovii, Waltheri, Heideggeri, Carpozouii, alio-
rumque recedat, nemini sua obtrudat, aut ob hanc diversita-
tatem aliis contumeliam dicat, sed omnibus, qui animi inge-
niumque viribus valent, libertatem de rebus propositis iudi-
candi lubentissime concedat. Liceat igitur et illi, de
eiusmodi rebus, quae accuratiori inuestigatione indigent, iu-
dicare, atque meliora nos docere — Totum Libellum in
duas diuisit partes. In primo libro, per quinque capita, *Isa-
iae* V. T. quatenus Interpretis scire eam debet, historiam
enarravit. Primum eorum a Canone incipit, reliqua
deinde, quae sequuntur, de Moisis scriptis, reliquisque Libris
historicis, poeticis, et prophetis exponunt. In secundo
autem Libro Interpretis instrumenta, quae Auctor et Versio-

nes

ad Antiquitatem, et Genealogiam, tum antiquitatem tum recentiorum temporum, refert, commemorantur.

In primo igitur capite prioris Libri, omnia ea, quae sibi, nimirum in peculiari Opere de Canone uberius exposuit, breviter repetit. De ipsa Librorum V. T. collectione, eoque rursus de numero Linguae, quae sint scripti, litteris, punctis, et sic et ceteris, quibus expressit atque omnia, secundum divisionibus, integritate, notis Masorethicis, aliisque Lectionibus, demum in universum de artis criticae circa Codicem V. T. usu, docte et prudenter scripsit. In hac quoque parte permulta, ad V. T. interpretationem necessaria et utilia, si recte intelligantur, atque legitime adhibeantur, proposita sunt. Lubenter vero et hoc profitemur, Auctorem, uti supra iam monuimus, facillime ab aliis viris, pro temporum praeteritorum habitu non indoctis, longe dissentire. Ne igitur cuiquam molestiam creemus, iudicium de ea re Lectoribus doctissimis relinquimus.

In capitis secundi initio etiamnum variae de Canonis auctore sententiae proponuntur atque inuestigantur. Alii enim Esram, aut Synagogam Magnam, aut Propheam aliquem faciunt Canonis auctorem; alii contra nec nomen auctoris, nec ipsum Canonem curant, sed Libri alicuius diuinae originis testimonium ex ipso Libro petunt, quibuscum fere noster conuenire videtur. Nam ex eius sententia Canon in Ecclesia Judaica eo consilio constitutus est, ut Catalogum haberent, in quo omnes omnino Libri, quibus in conuentibus publicis locus esset, commemorarentur. Altera vero huius capitis pars de Pentateucho exponit, de quo *Semi*ri sententia breuiter eo redire videtur, ut omissis aliorum opinionibus, Libros Moysi demum post Moysi aetatem, in formam eam, qua hodie leguntur, redactos fuisse statuatur. Neque his, qui Moysen ex alii Libris sua hausisse atque collegisse descendunt, aduersari videtur. Quocumque modo itaque res illa

se habeat; nihil tamen de horum Librorum auctoritate detrahi demonstravit.

Jam diligentius in Pentateuchi conditionem inquirere pergit. Quavis divisio Pentateuchi in quinque Libros nullis difficultatibus laborare videatur, tamen in duodecim partes Interpretes critici abierunt. Libelli hujus Auctor, eam divisionem minime ex Mose ipso originem ducere, multo autem minus Moſem in publicandis Dei mandatis, eundem ordinem, sicuti in nostris Bibliis extat, servasse. — De Pentateuchi Auctore Theologi inter se longe inter se differunt. Sed plerique tamen sibi persuadent, Moſem non solum suae aetatis hominibus patriam memoriam usque ad suam mortem delineare, sed etiam simul eandem de Messia venturâ, et Ecclesiae ordinem, progressum instituisse, voluisse. Sane vero eo suo Moſem credidit Pentateuchum scribere, ut Israelitae a falso Dei cultu revocarentur. Quam quidem sententiam non repudiavimus, nisi hoc modo horum Librorum scriptus nimis angustis hinc inde circumferberetur. Nam pro hominum illorum ratione necessario requirebatur, ut de Messia certiores haberent, de quo Moſes in multis locis perspicue tradidit. Si quae Leges politicae, quae sine moralibus sunt iunctae, abiciat, is tunc in Theocratia fieri aliter non potuisse, quam ut Deus quoad conditionem externam quoque populi sui peculiarem rationem eorumque haberet.

His in anserens disputatis, Auctor ad Guesepi originem redit. Neminem procul dubio fugit, omni tempore inter viros huius aevi peritos de hoc Libro magnum dissentium fuisse. Auctor igitur in hac quoque controversia suam sententiam non celavit, quam tamen, pro more suo, nemini obtrudit. Nimirum, Librum quidem formam suam mutasse, atque ab aliis in lectorum gratiam additamenta accepisse, concedit; at vehementer se aduersatur, qui haec esse divinae originis existant.

mensis. Eadem de Libro Moysi secundo etiam valere contem-
 dia. Itaque in tot virorum doctissimorum dissensu, qui que
 eam sententiam sibi eligeret, quam veram putet. Difficile pro-
 fecto nobis videtur, quoniam ab illis temporibus longe remota
 est. Neque testimonii indubitatis plane desituti sumus, certi
 quid in hac re pronuntiare. — Ad tertiam, qui *Leuiticus*
 videtur, de cultu *Leuitico* copiosus A. verba fecit. Primo
 sciendum est: auctorem nullo modo eorum partes sequi,
 qui eo consilio cultum *Leuiticum* fuisse praescriptum, atque
 institutum sibi persuadere solent, ut *Israëlitae* e vnde *Mel-*
chior magister doctrinam cognoscere possent. Argumenta
 enim ab aliis allata, auctori nullo modo satisfaciunt. Ea-
 dem ex ratione *Spencerum*, qui in eo caput cultus *Leuitici*
 primarium posuit, ut idololatria profligaretur, absolvere, sal-
 tem excusare studeat. Ad *Pellicani* exemplum eo nomine
 prouocat, qui eandem sententiam defendit, a nemine
 unquam accusatus. Ceterum *Symbola* quaedam in cultu *Le-*
uitico fuisse, non omnino negare audeat; tamen omnium mi-
 nime eiusmodi viros, qui omnia, quae aliquo modo speciem
 habere videntur, eo trahunt, aequo animo ferre potest.
 Quis tandem, ubi de puerperae purgatione sermo est, de
 Sanctificatione cogitare possit? et tamen viri non indocti
 superioribus temporibus sunt reperti, qui huic sententiae
 calculum suum adderent. Omnia, quae Auctor
 in hanc partem disputauit, bene se habent. Sed ad *Librum*
 ordine quartum iam pergimus. Interpretes huius *Libri*,
 qui methodo interpretandi allegorica delectantur, semper
 mirabiliter sese torserunt, ut, quem tandem *Numeri* in doctrina
 usam habeant, demonstrarent: unde euenit, ut istius generis in-
 terpretes saepissime contortissima interpretatiunculas in medi-
 um proferrent. Sunt quidem, quod dubio caret, in hoc
 quoque *Libro* multa loca, quae nos de promissionibus diui-
 nis erudire possint, si modo recte intelligere velimus. At
 nemo nobis persuadebit, totum *Librum* eo respicere.

De

De Libri capite tertio non opus est multis, siquidem Auctor a vulgari via parum decessit. Sequuntur nempe Libri Historici, quos Iudaei vulgo Job titulo *primatum Prophetarum* complecti solent. De quorum auctoribus si fortassis huius Libri Lectores certitudinem incerti cupiant, profecto a homine magis, quam a Nostro in Historia Ecclesiastica veracissimo, expectare poterunt. At *Seculari*, quae se reliqui de auctoribus eorum nihil certi habet. Ceterum tamen parva, quae alii quoad eorum *Sacrosanctam* (quam tamen, de nec argumentis idoneis, et firmiter recte probetur, in dubium vocat,) et quoad auctoritatem *canonicam* disputant, diligenter collegis.

Hos Libri stylo sublimiori scripti excipiunt. In uniuersum A. primo de metro Hebraeorum tradit, et omnia quae ab aliis, tum antiquioribus, tum recentioribus, huius rei peritis, iam dicta sunt et prolata, congerit. E quibus deinde, olim iam plura versus componendi genera fuisse, colligit, contra eos, qui unum modo admittere volunt. Posthaec, quam causa Scriptores diuini, in tradenda religione, artem poeticam, aut si maior stylam sublimiorem adhibuerint, quaeritur. Quisque nostrum, experientia sua edoctus, scit, quantum hoc scribendi genus ad animos commouendos conuincendosque valeat, quapropter non sine causa iustissima Prophetae eo sunt usi. Jam de Libro, qui vulgo *Joba* tribuitur, sermo est. De eius auctore omnino Interpretes critici in diuersas sententias abire solent: alii ad Jobum, alii ad Masen, ad Salomonein, alii ad alium referunt. *Semlerus* vero nos verum huius Libri auctorem ignorare, recte censet. Porro viri docti quoad argumentum, utrum Historiam, an Parabolam, quod Libri Auctor defendit, potius sapiat, omni tempore dissensere. In constituendo tempore A. maxima ex parte cum *Usserio* et *Broughtono* consentit, qui huius Libri originem unapud *Aegyptios* tempora referunt.

Quod

Quod vero ad Psalmos attinet, omnia ad formam conditionemque eorum externam pertinentia hic diligenter collecta, atque pro viri huius ingenii acumine explorata sunt. Inter reliqua vero, quae de Psalmis in hoc opusculo commemorantur, facile primum locum obtinebunt ea, quae hic Auctor de Psalmorum numero, qui vulgo de Christo exponuntur, proposuit. In uniuersum minime negat, quosdam necessario de Christo intelligi debere. Sed quum alii iusto plures, repugnante contentu, de Messia explicent; alii eorum numerum nimis extenuent; nec horum, nec illorum vestigia sequenda esse, serio monet; multo magis ubique videndum, an aliquid, quod Christo competat, eiusque doctrinae conueniat, in eiusmodi Psalmo reuera insit. Psalmum denique CLI, qui solus in Versione graeca legitur, nec non illos XVIII, qui sub nomine Salomonis ibidem occurrunt, Alexandrino Iudaeo aperte tribuit.

Accedimus iam ad Libros, qui *Salomonis* nomen inscriptum habent. Primo loco *Sententiae* sunt propositae quarum *Sermones* Auctor omnino in dubium vocat. Concedit quidem, Librum huncce egregium et fere diuinis dictis esse ornatum: at tamen simul defendit, ea omnia apud alios quoque viros sapientes reperiri. Eandem sententiam antiquissimis iam temporibus Theodorus Mopsuestenus, postea vero Spinosa, est amplexatus: sed acriter Huetius, Witfius, alique eos castigarunt. In his Prouerbiis interpretandis diligenter monuit, ne ubique, uti nonnulli Interpretes fecerunt, sententias communi quasi vinculo inuicem connectere studeamus. Ea methodo explicandi, sane sapientissimis Sententias multum acuminis et elegantiae detrahi. Videamus nunc de *Cohelth*: ex ipso hoc nomine, Auctor hunc Librum recentioris aetatis esse, quam vulgo putatur, colligit. Verum non solum Interpretes de tempore, quo scriptus, sed etiam de auctore, a quo compositus liber sit, dissentiunt. Auctor dubius haeret, utrum Salomonem ipsum, an alium, qui eius personam

nam induerit, Agnoscat. Quamvis vero haec in medio colliguntur, tamen ea omnia, quae in isto Libello proponuntur, bene Salomon conuenire, fateatur. Restat adhuc *Canticum Canticum*, cuius Inscripção commode duplicem applicationem admittit. Nam *ΠΕΤΡΟ* utramque, et nomen sancto, et similitudinem rerum in eo propositarum, significare potest. Quod reliquum est, neque de eius *Πνεύματι*, neque de scapo, magis de actate viri docti inter se consentiunt, quorum argumenta praecipua Libri Auctori in hac parte repetitis verbis Cuius igitur iacobus fuisse, quae huius de *Canticum Canticum* dixerint, in libello *Semle* ipsam copulata. Iam ergo augo cuius osium

Adultinum caput nos conuertimus, quod de Propheta tractat. In prima huius capitis parte in uenerabili Auctore de verbis Prophetico, in antro Prophetico, ordine temporis, quo eorum *Υπόμνημα* sine collecta, nec eiusmodi rebus hae pertinentibus, satis copiose et diligentem agit. Quibus propositis, de singulis Prophetis eorumque Libris exponit.

Ex illis commode fortassis iudicari licet, quae huius Libri finis tendat, uideam modo istas breuius partem eius fundam, de Versionibus et Interpretibus *VI. III.* peruenimus. In capite statim primo, doctae antiquitatis hae peritissimae thesauri laudantur. Primum locum merito in commemorandis veterum Versionibus Alexandria occupat, cuius originem *Semle*us Judaeis Alexandriis tribuit.

Dissentiant autem uolentem uiri docti, in constitutione Codice, ex quo translata sit et adornata, an non fortassis litteris graecis fuerit scriptus. Quisque nostrum recentis memoria tenet, quae nuper a Tychsenio, cuius causam *Semle*us ex parte defendere uidetur, aliisque, qui ab altera parte stant, sint in medium prolata. Igitur cum haec controuersia huius nostris temporibus agatur, ne oculos Lectorum obtundat

damus, nil addimus Reliquas deinde Versiones graecas, ceteraque reliquias ex Origenis Hexaplis collectas, pari studio et diligentia A. diiudicauit, nec minori Italica et Vulgarum, Chaldaicam reliquiasque orientales recensuit. Paucis quoque potest de Gothica, Franconica, et Slavonica, mentionem facere. Quo facto, de usu et utilitate Commentariorum, tam ad Iudaeos quam Christianis conscriptorum, disputauit. Quam partem impugnis illis, qui ad interpretationem V. T. velint accedere, nec adhuc studuerunt, quibus potissimum auxilium desiderari, et magno opere commendari debet. Lectis enim his, multo tutius opus aggredi, multoque felicius, coeptum consilium perficere poterunt.

Quam igitur linguas Orientales, imprimis Hebraicam et Arabicam, Ecclesiae latinae doctores iterum tractare coeperint; magno etiam emolumento Sacrae interpretationi hoc fuit. Talis studii initium ab Auctore, nescimus qua causa commoto, aut quo fundamento nixo, in Seculum decimum quintum retulit. Nam nisi vehementer erramus, diu iam ante viri linguarum Orientalium peritissimi inclaruerunt. Nonne exempla a Britannis, e temporibus Carolingicis petita, sunt in promptu? quis Rabanum Maurum, patria Galbam, ignorat? Ex his iam patet, Auctorem nostrum serius quam par est hanc rem ponere.

Studio igitur linguarum Orientalium reuocato, qui Versionibus V. T. latinis operam darent, etiam reperti sunt. His Santes Pagninus, Arias Montanus, alique, viam aperuerunt. Eos deinceps Sebast. Munsterus et Pellicanus sunt secuti; illi tamen nonnisi ad verbum verterunt, hi linguae Hebraicae genium indolemque magis respexerunt. Deinde vero Leo Judae, Bibliander, Castellio prodire, qui non solum textus originarii vim sensumque exprimerent, sed etiam bene latine transferre studuerunt. Denique magister Lutherus, litterarum hebraicarum peritissimus, Biblia in linguam

quam vernaculam conuertit. De florum, aforamque, V. a Junii, Tremellii, Osiandforam Versionibus, nection recentissimorum Paraphrasibus, sufficienter atque locis huc loco est disputatum. Quae porro de Interpretibus dicenda restant, ea ne meris nominibus, aliunde fortasse notis, Lecturibus molestiam afferamus, data opera praetermittimus. Sunt autem primarii omnes, qui Commentarios, aut Observationes exegéticas, aut eiusmodi alia huc pertinentia Praeposuerunt, nominatim de Geographia biblicae, de Chronologia, Pliothora, Antiquitatibus, et sic porro, ab Auctore diligenter perlustrati, ita ut, si quis in Tale re erudiri velit, uno cum salire possit.

OPPIANI POETAE CILICIS, DE VENATIONE

libri III. et de Hificatione libri IV. cum Perophrasi Graeco-Latino

opus de Aucupio, Graece et Latine. Curavit IO.

GOTTLLOB SCHNEIDERUS.

Argentorati, Sumptibus Maenigii, 1776. in Alphab. in 8vo.

Etsi, quod dudum inter rerum peritos constat, libri, qui sub nomine Oppiani Poetae circumferuntur, ob ingenie dicendi eleganciam, artificiumque poeticum, non tam potè sunt commendandi, ut multis aliis veteris Graeciae monumentis sint praefertendi, aut forte equiparandi: ob res tamen praestantiam facile dignè videntur, ut a rerum naturalium indagatoribus non negligantur. Quare existimamus, Schneiderum, cuius amor studiumque graecarum litterarum iam aliunde constat, et nonnullis satis est comprobatum exemplis, merito fecisse, quod hunc Poetam, paulo rariorem, quamquam ad hanc eius editionem magis casu et fato quodam ra-

gens, quam consilio ductus esse videtur, lenius edidit, praesertim quia, quae gratiam aliquam nonitis, recte parerent; Sed etiam ad rem ipsam. Edidit cum Dap. Hieron. ex libris, auctorem librorum quatuor de Venatione, plures alios esse et diversum ab Oppiano Cilicia. Primum enim auctorem Halieuticorum, non modo difert lib. II, vers. 127. Apamea se oriundum profiteri, sed et ipsum carmen, dedicasse Antonino Caracallae, cuius quidem aetatem satis longo tempore in aetate Oppianus Cilici accesserit. Hunc enim imperante M. Antonius vixisse, ex Suida, Eusebio, Hieronymo, et Athanasii memorari auctoribus. Deinde ipsum dicendi genus, quod in utroque carmine satis differreprehendatur, diuersum prodere auctorem. Nam libros de Venatione ita horrido, duro, et sicco esse scriptos orationis genere, ex redero fore furam dictionis, et exemplis latinae linguae expressam, ut nullo modo accedat ad elegantiam et carum et verborum, quae animaduersum in libro de Pfectione. Quamquam negari non posse, hic quoque saepe lectori fastidium creari a nimio studio cumulandarum elegantiarum in verbis, et acuminum captandorum in epithetis. Libri de Aucupio, qui vulgo Oppiano tribuuntur, aut habent auctorem Dionysium, quem diciturque in libro de Pfectione Schneideri, aut alium; ipsi hic non sunt editi, sed prodibunt alio tempore; verum paraphrasis graeca Eutecii, seu quisquis est auctor, addita est.

De historia editionum Oppiani haec fere sunt tenenda. Halieutica, primum latine reddita per Laur. Lippium, prodierunt in oppido Colle, municipio Florentino, 1447. in 4to; Haec latina interpretatio cum Graecis Halieuticis repetita est a Junta 1517. in 8. Tum anno 1555. eadem, cum Cynegeticorum interpretatione latina Hadr. Turnebi, prodit Parisiis in 4. Lippii quoque versionem, una cum Plinio, et Iouio de Pif.ibus, ante iam ediderat Argentorati 1554. Ioannes Caesarius. Graece vero primum edita sunt Halieutica Florentiae 1515. per Iuntam. Hanc editionem in principem, ut optimam et emendatissimam, valde laudat Schneiderus. Eam

excepit Aldina, quae primum libros de Venatione graeco
 adiunctos habet, sed inuenietis inque foeditissimis oblitos
 mendis. Fr. Afulanus, qui curam huius editionis gessit,
 sciat quidem Iuninae vetis a se esse correptos, sed qui sibi
 ex comparatione utriusque editionis lectionum intelli-
 gitur, cum Schneiders existimatur, loci illi ab Afulano ma-
 gnè esse deprauata, quam ornata. Aldinas vestigiis nimis
 religioso promit graeco Cynegetorum editio Parisiensis, apud
 Valartium 1759. in 4. ubi nihil noui, nisi aliquot scrip-
 turae vitia, reponit. Egregiam vero operam nauauit Op-
 piano Had. Parnobas, qui modo editus. Costibus dignis
 aditus haud paucis, quamquam eos, pro more seculi non
 nominet. Nec tamen omnes lectiones, quae illi editioni
 subiectae sunt, et libris scriptis sumtis esse quendam esse
 affant. etiam lectiones Iuninae et Aldinae. Postmodum ad
 Oppianum edendum, accessit Com. Rittershufius, sed eius
 opera nihil recondit nominibus. Etenim primo latina
 interpretatio et commentarius magis oblitus et obcurus,
 quam illustrasse explicasseque auctorem patatur. Deinde
 multa loca, ob ignorantiam graecarum litterarum, perperam
 interpretatur, relique multa negligentiae suppositaque conui-
 sisse insinuat Rittershufius.

Praeter hos Editores subinde exierunt alii, qui et in-
 genio acuminis, laudeque eruditionis conspicui, qui studium
 suum ad emendandum conferrent Oppianum: In his An-
 drew Schottus, in libris Observationum humanarum, qui co-
 dices bibliothecae Vaticanae, et librum Salmaticensis, hanc
 ipsam ob causam diligenter contulit: tom. I. ino. Ruyersius,
 in Variis Lectionibus: Georg. Arnaldus, in Lectionibus gr.
 Io. Pierfonus in Verisimilibus: Com. Guenerus, Io. Ger. Vof-
 fus, Corn. Pauus, et alii. His omnibus usus est Schneide-
 rus subsidiis. Sed alia restare ait, quibus aegre eruit, et
 quae adeo futuro Oppiani Editori relinquit: veluti Paul.
 Jac. Foertschi de Oppiano Poeta libellum, qui Lipsiae anno
 huius Saeculi unde quinquagesimo prodierit in forma octaui:
 ignis

ita personam Italianam Oppiani per Anton. Solviani, quae edita est Florentiae anno XXVI. in 8. David. Pfeiferi versionem metonym. librorum de Venatione, etque Scholia in eodem in Oppianum, ex eod. Mena. ensibus descripta; quorum illa apud Leonerum V. Cl. Collegam nostrum, haec vero in Bibliotheca Guelferbytana asservantur.

Propter ea, quae ante commemoravimus, subsidia, haec quoque Schneideri usui fuerunt, uti ipse ingenue praedicat. Bononiam, in Graecarum, litterarum amator et fons, haud vulgaris, cui, ut multa alia se debere libenter fatetur, ita singularem operam industriamque in hac editione, expolienda tribuit. Is enim in primis curam carminis de Venatione in se suscepit, nisi quod coniecturas aliquot Editor subinde infudit. Mirumque tamen consensu comprobatae, ante. Similiter idem, in reliqua operis parte, haud contemnendam operam navasse, laudatur. Eiusdem quoque viri auctoritate factum est, ut quatuor codices Oppiani, ex regia bibliotheca Parisina in usum Editoris mittereatur. Verum merito dolet Schneiderus, quod hi codices nimis sero sint allati, posteaquam textus graecus typis iam absolutus esset. Hinc lectiones variantes, in quibus nonnullae peregregiae animadvertuntur, haud dubie dignissimae quae in textum ipsum reciperentur, ad calcem libri reuici tantum potuerunt. Praeterea usus est exemplo editionis Aldinae, in quo manus docta libris de Venatione plurimas emendationes, ingeniose excogitatas, adscripserat; unde aliquot in ipsum carmen sunt receptae; item exemplo editionis Rittershusianae, critica Franc. Guetii manu pertractato; ab hoc quoque plurimae lectiones, argute et ingeniose factae, textui sunt insertae. Ex his facile intelligitur, textum huius editionis esse multis in locis mutatum, et multo emendatiorem.

Textum graecum excipit versio latina. Libros de Venatione olim bene latine interpretatus est Turnebus. Hanc interpretationem recudendam curavit Editor, sed passim mutatam, ubi vel perperam interpretatus esse videretur.

Tur-

Turnebus, vel nona recepta lectio, mutationem funderet. At libros de Piscatione, suo more, latine reddidit Editor ipse. Nam ut hi libri certe latine legerentur, et intelligerentur ab iis, qui litterarum graecarum essent experiti, praesertim cum horum lectio in primis rerum animaliumque naturae indagando studiosis, qui sane non omnes graeca callent, non possit non esse longe utilissima et gratissima: id operam dedit, ut, poeticis saepe comparationibus, ambagibus et translationibus, praetermissis, ea tantum redderentur, quae ad rem causamque pertinentia videbantur, atque interdum, ubi opus videbatur, obscura circumseriberentur, plerisque explicarentur. Interpretatio latina Paraphrasis Eusebii in libro de Accipio, summa esse Opus. Quae in editione. Sub caetero libri subiunctae sunt Scholae Animadversiones in omnibus nostris Poetae libris: hic non modo lectiones variantes pleraeque, eaeque principes, notantur, sed subinde etiam redditur ratio mutationum, si quas textus subiit in hac editione; praeterea saepenumero res obscurae et intellectu paulo difficiliore explanantur. Sic v. c. ad libros de Venatione diligenter commemorantur opiniones hominum eruditorum, qui studium suum aut in emendandis Poetae verbis, aut in animalium ab Oppiano descriptorum natura explicanda, cum fructu aliquo collocarunt. Atque in animaladversionibus ad quinque de Piscatione libros hoc maxime agit, ut sedulo loca conferret, quae vel ab aliis ex Oppiano sumi videntur, quemadmodum fere totus liber nonni Aeliani de Hist. Anim. inde constatus est, uti verissime monet Editor, licet Aelianus rem bene dissimulauerit, vel aliunde translata, nomenclaturam, historiam, et rationem capiendorum piscium, ab Oppiano traditam, illustrare putabantur. Etenim recte monet doctissimus Editor, ante Oppianum multos excuisse, qui uniuersam piscandi rationem vel versibus canerent vel prosaica oratione explicarent: veluti Leonidam Byzantinum, Metrodori filium, cuius mentionem facit Aelianus, item Seleucum Tarsoensem, uti et haec quodam Athenaei constat.

NOVA ACTA
ERUDITORUM

publicata Lipsiæ

Calendis Aprilis Anno MDCCCLXXIV.

DIOPTRICAE PARS PRIMA, CONTINENS LI-

brum primum de Explicatione principiorum, ex quibus constru-
itur tam Telescopiorum, quam Microscopicorum, et potendæ

LEONARDO EULERO, Acad. Scient. Borol-

licæ Ductore Viennensi, et Socio Acad. Petropoliensis.

Londin.

Petropoli, 1769. in 4.

Praeclaram Mathematicorum artem, prae reliquis omni-
bus scientiae humanae regionibus, recentiori potissi-
mum aëno, incrementis auctam atque exornatam, et ad in-
signe quoddam perfectionis fastigium euectam esse, repu-
blicae litterarum annales egregie commonstrant. Quas
inter doctrinas Mathematicas quae multis multorum labo-
ribus expolitae, nouam quasi faciem induerunt, ars etiam
Optica, quae faciem praeferens Astronomiae, ad promouen-
dos huius artis fines unice inseruit referenda est. Dio-
ptrica nimirum ab iis, qui superius saeculum praecedunt,
Mathematicis, aut plane non, aut ita tamen pertractata est,
ut falsis ut plurimum, et hodie recte explosis principiis su-
perstructa, nihil fere iucundi, nihil solidi contineat.
Praestantissimus enim Geometra Euclides, pauca tantum de
Optica et Catoptrica chartae mandauit, quae in Oxoniensi
Euclidis τὸν ὀφθαλμικὸν editione leguntur. Qui illum exce-

T

perunt,

perunt, Alhazenus Maurus, et Vitellio, quorum ille circa annum R. S. 1100, hic autem anno 1250, satis amplum de arte Optica opus conscripsit, laudandi quidem sunt, qui in tanta temporum barbarie de illustranda nobilissima hac doctrina cogitauerunt, theoriam autem de lucis propagatione, et de coloribus, ita non pertractarunt, ut vel ullam ex eorum voluminibus percipere possit utilitas, qui ad excolendam Dioptricam accedit. Primum itaque, qui paulo maiora in Mathesi conari solitis, anaclasticam etiam artem comitari quodam habitu oculis hominum exposuit, magnus fuit ille Hevelius. Ab huius enim rebus computanda sunt benigniora sicut Astronomiae, ita et Dioptricæ fata. Ad enucleanda scilicet nobilissimæ huius artis principia accingi se passi sunt summi in hoc genere viri Carstius, P. Cherubinus, Nicolaus Hartloekerus, Guilielmus Molyneux, Huguenius, Smithus, Abbas de la Caille, aliique. Omnium vero labores superavit Leonardus Eulerus, V. G. in auroo, quod summi verisamus, de Dioptrica Opere. Cuius libri, ut breviorém quidem notitiam, ita tamen comparatam, ut ad perspicendam ipsius scripti dotem sufficiat, cum Lectoribus nostris communicare possimus, pauca de usi Dioptricæ artis, eamque tractandi ratione, nobis dicenda sunt. Ultimûs itaque, ut ab hoc ordiamur, Anaclasticæ finis, in eo positus est, ut visionis nostræ imbecillitati, commoda quadam ratione, lentibus adhibitis, succurratur, quo feliciores in tractanda Astronomia, tum vero etiam in eruendis naturæ arcanis, cognoscendisque his corporum particulis, quæ sensus effugiunt, experiri possimus progressus. Facile itaque patet, eos demum in hac arte plausus mereri, qui ita circa illam versantur, ut maxima quaeque eorum ex conaminibus ad Physicos aequae ac Astronomos redundent commoda. Non igitur multa, non noua, non otiosa forsan artificia docuisse sufficit. Ea potius doceantur, ea ex limpidissimis fontibus deducantur principia quibus si insistamus, fieri non potest, quin visionis perfectio, facillima ratione, et ita augeatur, ut minimus

mus inde error metuendus sit. Hic etiam unicus est finis, quem $\delta \kappa \acute{\alpha} \nu$ Eulerus, in nitidissimo, de quo iam nobis sermo est, opere sibi proposuit. Non enim tironibus scripsit, sed viris; non in demonstrandis artis dioptricæ rudimentis, a pluribus iam luculenter discussis, elaboravit, sed mira potius *αὐτῶν* difficiliora et potiora artis illius capita ita adornavit, ut erutorum a se principiorum commodam ad praxin ostenderit applicationem. Quod ipsum ut eo facilius nostris etiam Lectoribus demonstrare possimus, illustriorum, quas in volumine hoc occurrunt doctrinarum, recensum dabimus. Ante omnia tamen monemus necesse est, illotis certe manibus ad pernoscendum praeclarum hoc Eulerianæ eruditionis monumentum accessurum esse eum, qui solida Analyseos finitorum aequæ ac infinitorum destitutus cognitione. Omnia nimirum analytica methode pertractavit Eulerus, eoque ipso id affectus est, ut theoremata, quæ longa aliâ oratione demonstranda fuissent, brevissima litterarum signorumque algebraicorum compositione ob oculos collocare suis potuerit lectoribus. Quibus præmissis, iam ad rem ipsam nos convertimus.

Librum Dioptricæ primum, qui hoc Volumine continetur, et generaliora exhibet principia, ad instrumentorum dioptricarum constructionem necessaria, in septem capita distinxit Auctor laudatissimus. Caput primum in explicanda imaginis per unicam lentem repræsentatæ diffusionem versatur; (pag. 3—47.). ab hoc enim casu simplicissimo, qui in dioptricæ sublimioris theoria occurrere potest, totum omnino opus erat auspicandum. Notum scilicet est artis peritis, figuras lentium sphaericas impedire, quæ minus radii, ab unico puncto diuergentes, et sub diuersis in lentis faciem incidentes angulis, post lentem iterum in uno eodemque puncto coniungi, atque ita distinctam puncti illius imaginem exhibere possint. Unde fit, ut plures eiusdem puncti post lentem repræsententur imagines, quarum illa, quæ a radiis lenti proximis per lentem refractis exhibetur,

tur, principalis imago, quae vero ex concursu radiorum per extremae aperturae lentis puncta transversorum concursu oritur, imago extrema dici solet. (pag. 3—6.). Spatium vero, inter has duas imagines interiectum, spatium diffusionis vocatur. (pag. 8.). Ad hanc autem diffusionem aut penitus tollendam, aut certe tantam, quantum fieri potest, mitigandam, omnemotoni tempore direxerunt Dioptrici laborum. Hinc alii, reiecta lentium figura sphaerica, commodiorem substituendo figuram, huic defectui consulere; alii contra, lentes faciebus sphaericis adornatas retinere, et potius ex natura minime eam constructionem elicere maluerunt, qua adhibita, ipsum diffusionis spatium minimum evadit. Inter illos Cartesius videtur, qui lineas expropter dioptricas invenit, quarum naturam, ab ipso inventore non demonstratam: deinde explicavit Newtonus in Princip. Phil. Nat. Mathem. Lib. I. Prop. 97 et 98. et Leibnizius in hist. Act. Erudit. An. 1689, p. 37. Sed quem in praxi non commode detites patari alia quadam quam sphaerica figura possunt; et fieri certe nequeat, quin huiusmodi lentium ad similitudinem alius cuiusdam curvae efformandarum constructio, longe maiori- bus obnoxia sit difficultatibus, ac esse solent, quae in lentium dioptricarum, sphaericam referentium figuram, occurrunt praeparatione: facile patet, laudandum omnino esse Eulerum, qui alteram potius, quam indicavimus, viam sequi, et, non mutata lentium figura, periculum facere maluit, quantum in hoc genere ab ingenio Mathematicos divitiis lautissime instructo praestari possit? Hunc in finem tum omnes quae in laudato opere proponuntur doctrinae, tum etiam imprimis tractatio de imaginum diffusionem, luculenter compositae deprehendatur. Determinato enim radiorum a puncto lucido in axe lentis sito dimanantium, post transitum per lentem cum axe concursu (pag. 12—23.), pro data lentis apertura spatium diffusionis assignatur, et demum pro datis distantis determinatricibus, atque cognita lentis crassitie, omnes lentes definiuntur, quae conditioni distantiarum illa-

Harum distantiae minimumi obiecti ante lentem, et imaginis principalis post lentem satisfaciunt; tandem, neglecta lentis crassitie, eam inuenire lentem docetur, quae, pro data apertura, minimumam pariat imaginis diffusionem (p. 24—35.). Ex qua tractatione non iis solum, qui dioptricae arti suae dedicarunt operas, sed omnibus Mathematicos studiosis uelissimis, facis colligi potest, quanta sit in methodo analytica intrudendarum quantitatuum indeterminatarum praestantia; utpote quibus adhibitis, longe generatiora theorematum, longe elegantiores efformari possunt hypotheses. Quod ideo monemus, quia per totum hocce opus, quantitates indeterminatae, opinio adhibitae consilio, occurrunt. Ultimam in capite primo locum occupat lentis, quae, pro data quodam apertura, non minimumam, sed datum prodocat spatium diffusionis, determinatio (p. 39—41.); quibus ita discussis, auctor laudatissimus, desinita mutatione, quae imaginis principalis locus patitur parumper longius remoto obiecto, determinataque magnitudinis, quam imago sortitur ad obiecti magnitudinem relatione, facis commodum sibi parat transitum ad doctrinam de diffusionis imaginis per plures lentes repraesentatae, quae in altero capite exponitur.

Omnia nimirum in hac diffusionis, a pluribus in medium productae lentibus, determinatione ad id redeunt; ut loco unius puncti, de cuius repraesentatione in primo capite dictum est, introducatum imaginis puncti cuiusdam per primam lentem iam diffusae, atque nunc iterum per secundam lentem repraesentandae, consideratio. Ad hoc ipsum autem ea iam quodammodo viam sternunt, quae in primo capite de loco obiecti parumper mutato dicta sunt. Facile enim perspicitur, eandem fore repraesentationis imaginis diffusae rationem, quam in obiecto, quod in diuersis locis a se inuicem parumper remotis collocatum, post lentem exhibetur, deprehendimus. Hinc praemisso problemate generali, per cuius solutionem spatium diffusionis determinatur ex repraesentatione imaginis iam diffusae ortum (pag. 48—53.), re-

liqua huius capituli tractatio circa definiendum spatium diffusionis pro objecto in axe collocato, et per duas, tres, quatuor, aut quotcumque demum lentes repraesentato, versatur, et quidem tam in computum introducta, (pag. 53—69.) quam neglecta lentium crassitie (pag. 69—76.).

Abunda huic in modum exarata theoria de objecti cuiusdam per plures lentes certis a se invicem distantis collocatas repraesentatione, in Capite tertio sequitur doctrina de objecto, per plures lentes, aut immediate iunctas, aut tam exiguis tamen spatiis distitas, ut distantiae illae pro nullis commode haberi possint, repraesentato. Lentes hac ratione adornatae, compositae vel etiam multiplicatae dicuntur (pag. 77.), iisque adhibitis efficitur, ut longo minus prodeat spatium diffusionis, quam idem, dum lentibus iunguntur simplicibus, fieri possit. Neglecta igitur lentium super communi axe sibi iunctarum crassitie, primo loco lentes duplicatae, earumque effectus, tum vero etiam lens simplex, quae eundem quem duplicata producat effectum, determinantur (pag. 79—86.); deinde vero ea lentium evolvuntur requisita, quae adesse debent, ut spatium diffusionis prodeat minimum (pag. 86—93.). Quibus discussis, huc usque demonstrata ad casum applicantur, in quo, pro diversis lentibus, diversa obtinet refractionis ratio, et haec usque neglecta inter binas lentes distantia in calculum introducitur (p. 94—99.). Eadem ratione praestantissimus Eulerus circa lentes triplicatas versatur, quas, iam enucleata de lentibus duplicatis doctrina, tamquam lentes considerat ex lente duplicata et lente simplici compositas. Primum enim lentes ex iisdem mediis refringentibus confectas esse ponit (p. 100—120.), earumque distantias negligit; deinde vero et diversas refractionum rationes, et distantias illas, ad calculum revocat (p. 120—127.), ita ut accuratior huius loci tractatio, cui quoque magis absoluta numeris, mente vix concipi possit. Exhibetur porro doctrina de lentibus quadruplicatis, quintuplicatis, quin in infinitum usque multiplicatis, easque ad usum accom-

mo.

modandi ratio luulenter, adhibitis eo sine quantitatibus inde terminatis, hoc est pro arbitrio nostro determinandis, docetur; ultimo deinceps loco ostenditur, satis iam consuli instrumentorum dioptricarum constructioni, si lentes quadruplicatae adhibeantur; quum scilicet spatii diffusionis diminutio, quae lenticulis magis multiplicatis in usum vocatis contingat, ballius fere fit momenti.

Hactenus explicata principia ad solas lentes spectant, neglecta oculi ipsius, qui per illas lentes obiectum conspicit, consideratione. Hinc naturali satis ratione, in capite tertio, ad confussionem visionis, imaginem imaginis apparentem, et claritatem, ipsius oculi constructionis diligenter habita ratione, deuioluitur tractatio. Quo loco prima occurrit visionis distinctae definitio, quod nimirum illa tunc adfit, cum radii a quolibet obiecti puncto diuergentes, in fundo oculi super retina in unum punctum iterum congregantur; quem conceptum, ex ipsa ideae distinctae natura egregie derivatum esse, nemo non videt. Quum autem pro diuersa, diuerforum oculorum constructione, ad visionem distinctam diuersae etiam obiecti ab oculo distantiae requirantur, pauca de differentia Myopes inter et Presbytas agitur, atque hoc interdum non tantum infinitam, sed quoque negatiuam obiecti distantiam exigere, ut distincte videre possint, ostenditur. Istud nonnullis forsan obscurius videri posset. Notamus igitur, negatiuam obiecti distantiam hoc loco dici eam, quae post oculi obseruantis retinam concipitur, atque toties adest, quoties oculus non nisi conuergentibus radiis distinctam nanciscitur visionem. Sed haec hactenus.

Sequitur iam in Opere nostro visionis confusae definitio (pag. 128.), quae adesse dicitur, cum radii, ex quocumque obiecti puncto emissi, non in uno iterum retinae puncto congregantur: quod quom euenire debeat quoties radii illi in puncto quodam, aut ante, aut post retinam sito, concurrant; facile patet, per radios post illud punctum ante retinam situm iterum diuergentes vel etiam ante punctum concursus post retinam situm conuergentes,

tas, cuiuscunque in obiecto puncti, orbicularum in retina, sicut imaginem, huiusque circuli semidiametrum, confusio- nis mensuram exprimere. Haec vero confusio ex ipso dif- fusionis spatio hactenus determinato oritur; quapropter ha- bita spatii illius ratione, confusio, cui visio obnoxia est, defi- nitur (p. 140—143), atque ea erigitur, oculi conformatio, quae minimam admittat confusionem, (p. 143—147). In iis autem, quae hucusque proposuit celeberrimus Eulerus, confusionis mensura determinata est pro spatio diffusionis arbitrario assumpto. Sequitur iam specialior eaque prolixior tractatio, quae pro spatio diffusionis, ab unica, a duabus, tribus, pluribusve lentibus in medium producto, confusionis ipsius mensuram determinat (pag. 147—155), et quanti- tatem, sub qua quacuis obiecti portio, ab oculo in iusta post imaginem ultimam distantia collocato conspicitur (p. 155—159) definit. Quum porro claritas visionis determinetur per conum vel cylindri luminosi, a quovis obiecti puncto in oculum transmissi, amplitudinem, sectionis illius coni circa eiusdem in oculum ingressum, semidiameter definitur (p. 162—163). Atque his omnibus praemissis, ad quaestiones, quanta quocumque lentibus adhibitis obiecti multiplicatio futura sit? quanta claritas? quanta confusio visionis? tam habita crassitiei lentium ratione, quam eadem neglecta, (quum hoc ut plurimum commode fieri possit), responde- tur (p. 165—178); in calculum tandem introductae discre- pantium refractionum rationes, huic capiti addunt colophonem (p. 178—179). In iis, quae praecedunt, doctrinis radio- rum ex unico nonnisi puncto in lentis vel lentium axe col- locato dimanantium, cum axe concursuum, laudatissimus au- ctor consideravit.

Caput proinde quintum campi apparentis, id est, spatii in obiecto, ex cuius singulis punctis radii in centrum lentis obiectivae incidentes, per reliquas lentes omnes transmittuntur, determinationi, definiendoque oculi loco maxime idoneo, de dicavit. Quapropter in primo sta- tum problemate, radii ex obiecti puncto extra axem assumpto trans-

transmissi, cum axe determinatur concursus (p. 180—183). Quum autem oculus, in eo collocatus puncto, in qua radii ab extremis campi apparentis transmissi punctis axem interfecant, non possit non totum campum apparentem conspiciere, hoc punctum praebere locum oculi maxime idoneum, in aprico est. Ea igitur, quae sequuntur, problemata, eo collineant, ut pro obiecto per unicam lentem, vel per duas, tres, aut quatuor lentes conspiciendo, tunc campus apparentis definitur, tum vero etiam locus oculi maxime idoneus (p. 187—200). Jam vero haec quantitates a singularum lentium pendent aapertura; unde iam ratio aperature ad calculum revocatur; quam praestantissimus auctor dicit quatum, ex divisione semidiametri aperature, per distantiam lentis focalem, pro nihilo habita eiusdem crassitie, ortum (pag. 201—204). Quo facto, per haec rationem aperature, posito instrumento quodam dioptrico, quocumque lentibus adornato, singularum lentium distantias, quas dicunt, determinatrices hoc est obiecti ante lentem, huicque respondens imaginis post lentem distantia, exprimiuntur (p. 205—208). idoneus oculi locus definitur, (p. 209—212), atque ea in lentium dispositione conditio determinatur, quae efficiat, ut oculus in loco idoneo collocatus simul distincte obiectum videat (p. 212—215). Agræ denique doctrinarum in hoc capite expositarum claudit, problematis, quod pro quocumque lentibus, quarum crassities negligitur, habita etiam multiplicationis ratione, campum apparentem determinare iubet, resolutio (p. 216—223).

Doctrinis, quae physicam radiorum indolis, non supponunt cognitionem, solide aeque ac eleganter exantlatis, in Capite sexto laudatissimus Eulerus ad confusionis, quae ex diversis radiorum indole originem capit, considerationem

sefo

se conuertis. Omnibus enim, qui vel leuiori solum beneficio physicorum doctrinam attigerunt, notum est, radios, qui a sole ad nos propagantur, singulos septem radiis coloratis constare, quorum quilibet diuersam patitur refractionem, ita ut radii rubri minime, violacei autem maxime refringantur. Posita nimirum refractionis ratione $= n : 1$; pro radiis mediae naturae refractione etiam media obtinebit, ita ut sit $n = \frac{31}{20} = 1,55$; sed, (quod ex observationibus patet,)

pro radiis rubris habebimus $n = 1,54$; et pro violaceis $n = 1,56$. Quorum valorum discrimine pro differentiâ refractionis $= d n$, accepto, in primo statim problemate variatio definitur ex ipsius, quam diuersimode colorati radii patiuntur, refractionis diuersitate, in loco imaginis oriunda (p. 224—226). Jam vero, quum in priori problemate, ad unicam nonnisi lentem accommodato, ipsa obiecti ante lentem distantia constans esset, atque ita artificium illud, quo minimum quantitatis mutationi obnoxiae elementum determinatur, (differentiationem vocant,) non admitteret, in his qui sequuntur casibus, laudatae etiam distantiae capiendum est elementum. Primo enim loco de mutatione quaeritur, quam diuersa radiorum coloratorum refractione, duabus adhibitis lentibus, in ultima producit imagine (p. 227—229); deinde vero eadem mutatio, adhibitis quocumque lentibus, determinanda proponitur (p. 229—234). In utroque scilicet casu, spatium ultimam inter lentem et penultimam imaginem, (quae iam loco obiecti habetur,) intersectum, a loco ipsius imaginis penultimae pendet; haec autem variationi, a diuersa radiorum refractione introducta, obnoxia est. Unde facile patet, non quotidianas esse eas, quae hoc loco discussae leguntur, quaestiones, sed grauissimas, tantisque, quantum Eulerus est, viri, operâ dignas. Expositis hactenus nouae illius confusionis rationibus, iam de modo istam aut tollendi, aut tamen minuendi, agitur. Hinc, quum diuersa radiorum coloratorum refractione, non tantum in ima-

gine

giniis ultimae ab ultima lente distantia, sed vero etiam in ipsa huius imaginis magnitudine, aliquam producit mutationem; ita nimirum, ut imago rubra proximior oculo existat quam violacea, et ut haec etiam maius, quam rubra, spatium expleat: facile perspicitur, unicum nonnisi post lentem punctum concipi posse, in quo collocatus oculus imaginem sine margine colorato videat. Hoc autem punctum erit illud, in quo linea recta, per singularum imaginum limites ducta, cum axelentium concurrat. Quapropter hunc oculi locum, ad evitandam confusionem, quae ex diversitate refractionis diversorum radiorum oritur, determinandi ratio abunde docetur; tum vero etiam ex ipsa minimi natura demonstratur, quoniam uti debeamus artificio, ut tandem omnis omnino confusio evanescat (p. 236—246). Laudandum praeterea, quod hoc etiam loco illius casus habita fuerit ratio, cum lentes e diversis comparatae mediis refringentibus, diversam quoque admittunt refractionem. Eodem studio adornata deprehendimus problemata quae sequuntur, in quibus de ealenticum dispositione definienda agitur, quae adesse debet, ut oculus in eo, quem campus apparens, secundam principia superiora, exigit, loco collocatus, obiectum per plures lentes, diversis licet refractionis rationibus obnoxias aspiciens, tum sine margine colorato, tum vero etiam sine omni videat confusione (p. 246—268).

Ex iis, quae huc usque de doctrinis in praeclearo Eulero opere expositis diximus, eas ita comparatas esse, ut instrumentis dioptriciis melius et accuratius adornandis egregie inseruiant, facile perspicitur. Quae ipsa autem utilitas, ut magis etiam eluceret, in usum adhibitis principiiis superioribus, in capite septimo de constructione instrumentorum dioptricorum in genere agitur. Hoc itaque loco omnia momenta ad visionem pertinentia, primum pro unica lente et pro duabus lentibus, in computum ducta lentium crassitie (p. 269—277); deinde neglecta eadem, pro casibus duarum, trium, quatuor, et quinque lentium determinantur (p. 278—

299); ita ut his principis cognitis, instrumenta dioptrica ad singulorum oculorum naturam accommodata, constructa optima ratione possint. Oculi enim post lentem distantis ex ea definitur distantia, in qua hic oculus obiecta distincte et clare conspiciat: consideratur multiplicatio apparens, ad diametrum obiecti nudo oculo in certa distantia visum relata; gradus claritatis, seu coni luminosi, a quouis obiecti puncto in oculum transmissi, semidiameter; confusio ex ipso diffusionis spatio oriunda; conditiones denique, sub quibus campus apparens maximus evadat; porro, quae efficiant, ut aut margo coloratus aut omnis plane confusio, de qua in praecedente, quod satis est, dictum fuit capite, evanescat, designantur. Postremo demum loco, ea oculi post lentem distantia, quae nullo ad campum apparentem habito respectu, et neglecta lentium crassitie, efficit, ut obiectum sine margine colorato percipiamus, assignatur (p. 299—303.). Sequuntur in calce ipsius libri nonnulla adhuc supplementa, quasi coronidis loco apposita. Et quidem primam in calculum introductis diversis mediis refringentibus, ea, quae laudabilibus visionis momenta determinantur (pag. 303—310); deinde de lentibus obiectivis perfectis, ex diversis mediis diaphanis compositis, fusius agitur (p. 309—337.). Quo loco, mira quadam soliditate et elegantia, de lentibus obiectivis duplicatis et triplicatis, ex vitro communi seu ordinario, et crystallino, (quod Angli Flint-Glass dicunt,) compositis, disputatur; simul vero etiam experimentum, quod celeberrimus Dollondus, cum duobus prismaibus, quorum alterum ex vitro communi, alterum ex crystallino confectum erat, ad definiendam refractionis diversitatem instituit, examinatur; et quae a viro clarissimo non satis determinata fuerunt, analytica methodo determinantur, p. 315. seqq. Et haec fore fuerunt, quae cum Lectoribus nostris de hoc nitidissimo magistri Euleri opere communicanda duximus. Vos autem, quibus cordi est scientiae humanae incrementum, vos, quibus Mathematicos arcanis scrutari expedit, hoc volumen Nocturna versato manu, versate diurna.

DE

MENSIS APRILIS A. MDCEXXIV. 159

DE CANTU ET MUSICA SACRA, A PRIMA

Ecclesiae aetate usque ad praesens tempus, Auctore MARTINO

GERBERTO, Monasterii Congreg. S. Blasii in fluvio nigra

S. R. I. P. ABBATE

Tomus I. typis San Blasianis 1774. in 4 plag. 590.

Tomus II. plag. 409. praeter Indicem utriusque Tomi, et
notas musicas, 112. plag. typis expressas.

Etsi cantus, caeteraeque artis musicae species, eam vim
habent, ut animum humanum suavi quodam religionis
sensu impleant, modo de beneficiis diuinis altisque rebus læ-
tis hilarem cogitare, modo de peccatis rebusque aduersis
tristem dolere iubeant, tardum ad virtutem excitent, cele-
rem a vitiis reuocent, et ab ultima inde hominum memo-
ria cuiusuis fere religionis, quarumvis partium homines, in
sacris faciendis primum voce ac modulatione, dein musicis
quoque instrumentis usi sunt: haud defuerunt tamen, qui
musicam a sacris abesse vellent, religionisque grauitate ac
maiestate indignam arbitrarentur. At qui in ea versantur
opinionem, forsitan id modo genus cantus atque modulationis
templis locisque sacris exulare volunt, quod nimis molle
atque delicatum, scenae potius quam ecclesiae conuenit,
aure titillat, animumque illecebris voluptatum abripit. A
veteris enim Ecclesiae simplici ac deuoto cantu mirum quan-
tum deflexit, a Saeculo XV. imprimis, musica hodierna, ita ut
musica quaecunque, a quibusuis quocunque modo concin-
nata, sacris admitteretur, utque curiositati modo atque ob-
lectationi auditorum, musicorumque laudibus qua ratione
consuli posset, curaretur. Quod quidem satis clare atque
perspicue intelligitur, comparando veterem musicam cum ho-
dierna, cuius utriusque faciem pulcre delineauit Reu. Abbas

Martinus Gerbertus, in opere de cantu et Musica sacra, ita ut prioribus libris duobus de cantu primae Ecclesiae ad Gregorium M. usque; de cantu et musica a Gregorio M. usque ad Saeculum XV. ageret; libro III. cum musicam polyphonam atque mensuratam, tum instrumenta musica sensim in Ecclesiam introducta describeret; libro vero quarto disciplinam Musicae sacrae in Ecclesia Romana, usum cantus, ac musicae apud heterodoxos seu A catholicos, nec non recentiores Graecos, Moscos, et alias extra Europam gentes, delineando, institutionem Musicae sacrae postrema hac aetate describendo, auctores musicae sacrae usque ad praesens tempus commemorando, veterem musicam recentiori comparando, opus omne absolueret. Primum huius operis Voluminum esset absolutum typisque expressum, rapaces flammae, quae praeter alia monasterii S. Blasii aedificia, et typographum consumerent; non solum iam digestam materiam, sed et aduersaria, plurium annorum labore, susceperisque per Germaniam, Italiam, et Galliam itineribus comparata, in cineres abire iusserunt. At de iactura ista sarcinenda, insitus atque innatus amor Musicae, bonisque litteris consulenda studium, Reu. Abbas ut cogitaret, ita incitauit, ut anno septuagesimo quarto uterque Tomus prodire posset.

Et si vero in hoc uniuerso opere tractando doctissimo *Gerberto* ita versari placuit, ut sacra Ecclesiae Romanae potissimum spectaret, eiusque in canendo psallendoque rationem, ordinem, leges ac disciplinam describeret: tamen doctorum quemuis, non fata modo Musicae sacrae a primis initiis inde cognouisse, sed multa quoque ad historiam, sacram imprimis, antiquitatesque pertinentia, ibi reperisse, iuuabit. Omnis vero factorum Musicæ descriptio tribus temporum Periodis definitur, quarum prior ad tempora Gregorii M. vel Saeculum sextum fere profligatum decurrit, cui, Romano Pontifici, ut maxime probabile est, primae atque praecipuae partes in corrigenda adornandaque Musica sacra tribuuntur.

Mu-

Musicae sacrae ante exitum Israelitarum ex Aegypto quum nulla in publico Dei cultu fiat mentio. Dauidem imprimis, atque Salomonem, de musica veteri Iudaeorum praecclare monuisse constat: quaecumque vero de cantus illius ratione, de instrumentis musicis, de usu accentuum musico differuntur, ea meris coniecturis niti videntur. Gentilibus eam fuisse opinionem, ut gratam diis musicam, et amicam templo putarent, innumeris veterum testimoniis constat, inter quos Plutarchi librum de Musica, et Quinsilianum libro I. Instituit. orator. c. 17. laudasse suffeceris. Quae fuerint primorum Christianorum studia in canendis Psalmis, ac Dei laudibus, tum publice, tum priuatim, ex praeceptis apostolicis, exemplis e Scriptura sacra, testimoniis a prima Ecclesiae aetate, satis superque patet. Inde etiam in vetere Ecclesia fuisse narratur peculiaris ordo Cantorum, a Lectoribus, in Oriente saltem distinctus, qui a Socrate histor. eccles. V. 22. ὀνομαστὴς dici videntur, qui sunt iidem cum *νοσητάριαι* ac Latinorum praecentoribus, quos in medio chori stetisse ex Eusebio libr. II. c. 17. colligitur.

Morem alternatim canendi, Ignatium in Ecclesia Antiochena instituisse, atque hunc usum ab ista ad ceteras permanasse, Socrates libr. VI. c. 8. auctor est; sed in Occidente cantus alterni institutio a multis Damaso I. ab aliis Ambrosio tribuitur, de qua re consuli iubetur *Eustachius a S. Ubaldo*, in disquisit. de cantu a S. Ambrosio in Mediolan. eccles. indulto. Cum hac alternis canendi ratione conuenit illa, quam Graeci ὑποψάλλειν, ὑπηχεῖν, ὑπακχεῖν, quae verba eandem vim habere, atque de respondendo in cantu usurpari, Montefalconius tomo I. collectionis Graec. PP. ad Eusebii commentarios in Psalmos T. I. p. 304. obseruauit; idemque Reu. Abbas multis Patrum locis, quibus moris respondendi Amen, nec non doxologias, et vocis Halleluia, mentio fit, illustrauit. Quum non Psalmi modo, sed Hymni quoque, ab ingenio humano profecti, decantarentur: inter auctores Hymnorum referuntur Ignatius, Hierotheus, Clemens Alexandrinus, Athe-

Athenogenes, aliique, quorum catalogum breuem versibus jambicis concinnauit Nicophorus Calixtus, atque praecipuos hymnodos graecos, typis aeneis expressos, licet videre in *Typico Graecorum*, edito Venetiis. Quam primis temporibus etiam Romae graeca lingua in monumentis ecclesiasticis obtinuerit, hymnographorum latinorum serius prouentitiam chorum duxit Hilarius, quem Hieronymus de *Scriptor. eccl. c. III.* testatur scripsisse librum hymnorum quem Ambrosius, Paulinus Nolanus, cuius hymnarium, Gennadius memorat, Morius Victorinus, Iuuenus, Sedulius, Clemens Hispanus sub Theodosio iuniore, Licentius Hipponensis, aliique sequuntur.

In sacra Missae liturgia *Krie elison* primi Christiani una cum doxologia angelica frequenter repetebant, ita ait Apostolici salutantibus respondebant, interlectionem Apostolicam et Euangelium psalmos canebant, in primis vero inde ab ecclesiis primordiis in usu erat gratiarum actio, quae iam *prae fatio* dicitur, et oratio dominica, quae, ut *Gregorius M. libr. VII. epist. 64.* refert, apud Graecos ab omni populo, apud Latinos a solo sacerdote recitabatur. In liturgia Mozarabica a sacerdote quidem dicitur, ita tamen ut populus ad singulas petitiones *Amen* respondeat. Praeter cantum in Missa, canebatur quoque in Vigiliis praecipuorum festorum, in carceribus, in Itatis Litaniarum seu Rogationum processionibus, in conuitiis, in funere, in horis canonicis, et nocturnis vigiliis cum fidelium, tum monachorum praesertim, et clericorum, ut ex Actis Conciliorum, martyrum, sanctorum, Patrum denique locis, fusiis ostenditur. Qualis prima Ecclesiae aetate fuerit cantus, num instrumentis musicis usi sint, quatenusque spectarint finem et modum, capite IV. eoque extremo libri primi ita disquiritur, ut de priore nihil certi affirmari posse statuatur, instrumenta musica in sacris in usu fuisse negetur, canendo autem psallendoque nihil aliud spectatum esse doceatur, quam ut mores Christianorum componerentur et ornarentur.

De cantu aedii aevi quoniam Libri II. Parte I. de can-

cantu antiphona, responso, et tractu, de neumis, de tropis, prosis, et sequentiis, capite III. agatur, solemnissimae Missae decantatio capite IV, musica sacra in administratione sacramentorum, ritusque varius, praesertim in horis canonicis decantandis, capite V. describitur, cantus qualis fuerit in vasis divini officii partibus, veluti in translationibus sanctorum, in benedictionibus Abbatum, Abbatissarum, in vulgaribus probationibus per ignem, aquam, capite VI. enarretur, capite denique VII, libri liturgici, scilicet *lectionarii, Psalterii, Sacramentaria, Gradualia, Antiphonaria etc.* in Anglia, Hibernia, Germania, in Gallis, ac in Oriente commemorantur; sub initium libri doct. Auctor id agit, ut cantus planum, unius constantem vocis modulatione quique in suis, notis aequam seruet mensuram, a Gregorio M. inuentum, in Romana Ecclesia ex cultum, et per totum Occidentem, Radio Pontificum, in primis Leonis II, propagatum demonstraret. In Anglia cantus Romanus adhuc ipsius Gregorii tempore receptus est, si *Ioanni Diacono libro II. c. 8.* fides debetur; in Gallis vero locum usumque obtinuit imperante Carolo M, qui, Eginardo teste, c. 8. in vita Caroli, *Legendi atque psallendi disciplinam diligentissime emendavit.* Ea in primis spectant, consuli que merentur, *Lebeufii dissertationes, de statum scientiarum in Francia post mortem Caroli III. usque ad mortem Roberti regis.* Haec quidem de Tomo priore praestantissimi Operis, de cantu et musica sacra, dicta sunt: de quibus non est quod fufius atque uberius differamus, cum spes sit haud vana, fore, ut et hac breuitate multi alliciantur, ipsumque librum legere cogantur, cumque etiam altero quas tradantur Tomo, paucis commemorare constituerimus.

Inter auctores, restauratoresque Musicae ecclesiasticae, medio aevo, primum locum occupant in Occidente Gregorius M. in Oriente Joannes Damascenus. Coronam melodiarum Graecorum exhibent, *Triodiam, Venetiis a. 1601.* editum, quod et eorum iconas sistit; *Rayæus T. II. Iuris Boland. p. 20. Fabricii Biblioth. gr. vol. X. p. 133.* Tribuen-

Hum est vulgari potius opinioni Ecclesiae Romanae, quam veritati, ubi Gerbertus p. 21. Graecos ab ecclesia scissos variis erroribus etiam diuinitum officium conspurcasse scribit, hymnisque in laudes Sanctorum ipse praerogatiuam tribuit. Guidonem Aretinum, Seculo XI, *claves et lineolas inter ascensum et descensum, notarum etiam per colores discrimina reperisse*, Guido ipse in *Micrologo* a se edito, et ad Theobaldum Episcopum Aretinum missis, testatur his rhythmis:

Quasdam lineas signamus variis coloribus,

Ut quo loco, qui sit sonus, mox discernat oculus

Ordine tertius vocis splendens crocus radicat,

Sexta eius affinis flauo rubet minio,

Est affinitas colorum reliquis inditio.

Ante Guidonis tempora vero, loco notarum usi sunt Graeci et latini litteris, de quibus Kircherus in *Musurgia*, Meibomius in praefatione ad auctores antiquae musicae, et Montefalconius, in *Palaeographia graeca* digni sunt qui consulantur, ex quo posteriore quoque, ut et ex *Ios. Blanchini Kungeliario*, quod Romae anno 1749 editum est, notarum specimen aere expressa per Saecula exhibentur, libri II. capite II. quae singula digna esse videntur, quae ab artis, musicae et antiquitatis studiosis considerentur. Ex capite III. octo ultimo libri II. quod de disciplina cantus medio aetate, canticis modis musicis, cura vocis de Eunuchis, et cantu mulierum, de ludis sacris, multa lectu nec inutilia, nec iniucunda tradit, facile intelligitur, cantum et medio aetate praecipuam fuisse cultus sacri publici partem, nec parum studij acque operae in arte canendi fuisse collocatum.

Libro III. Cel. Gerbertus, quum musicam polyphanam et mensuratam, veteribus incognitam, a Seculo inde undecimo canticis inventam ostendisset; capite III. describit cum or-

organa hydraulica, atque pneumatica, inde a Saeculo VIII. in Occidente usitata, quorum forma varia aeri incisa Tab. XXIII. num. I. Tab. XXVII. num. I. Tab. XXXV. cernitur; tum alia instrumenta, veluti tubam, monochordum, citharam, tympanum, cymbala, campanas, quae cuncta multis figuris aeneis illustrantur.

At paucis quoque nobis enarrandum videtur, quid libro IV. huius Operis contineatur, quoniam semel lectorum patientia aliquantum abusi esse videmur. Postquam capite I. de musicae studio, per decreta Conciliorum et Episcoporum aucto, et propagato, de cationibus morialium, de musicae motetticae usu, de musica instrumentali, in Gallia serius quam in Italia et Germania admissis, actum, et quid Concilii Tridentini, ac Romanorum Pontificum institutis atque consiliis Musica debeat, enarratum esset: etiam capite II. et III. de castu, atque musica eorum, qui ab Ecclesiae Romanae partibus sunt alieni, paucis agitur. Quamvis vero videtur Gerbertus eorum opinioni accedere, qui putant, Hussitas et Lutheranos errores suos per cantilenas propagasse, et per plateas a pueris decantari curasse cantilenas, ad dogmata ecclesiae Romanae conuellenda; serio tamen atque religiose a Lutheranis curari fatetur, ut intra fines legitimos consistat, seseque contineat musica sacra; nec dubitat Lutherum inter patronos ac defensores Musicae praecipuos referre, cuius loca nonnulla in commendationem Musicae, *lorch. Math. son*, in Schediasm. epistol. de eruditione musica, commemoravit. Caput IV. quo docet Auctor de hymnis metricis ab Urbano VIII. reuocatis, de cumulatis figuris Musicae figuralis, de syllabis, quas *solutio-nem* vocent, varie auctis, et inmutatis, de stilo metabolico, de systemate nouo cel. de *Rameau* et *Tartini*, de stilo motettico, madrigalesio, idque genus aliis edisserit, ita comparatum est, ut normis ab artis peritis legi atque intelligi posse, videatur. Capite V. continetur breuis commemoratio doctorum ac professorum Musicae publicorum, per tria Secula. In commemorandis autem Seculi XV. et XVI. Musicis egregius, Ger-

bertus V. Cel. utitur ducibus *Donio*, de *praestantia musicae veteris*, *Glareano* in *Dodecachordo*, *Burney* in *Diario musico*, consuli- que etiam iubet *Oelrich*, von den *academischen Würden in der Music*. Legitur in *Bibliotheca musica Mizleri* epistola D. *Venzky*, correctoris et bibliothecarii Halberstadtensis, ad *Mizlerum*, qua eum ad celebrandum iubilaeum musicae figuratae excitat, ad annum scilicet 1440, dum eo tempore *Dunstaphum*, in Anglia inter Seculi XV. musurgos maxime celebratum, musicam figuralem excoluisse persuasus fuit. *Claudius Sebastiani*, *bello musicali*, tres distinguit classes musicorum; in prima quidem, theoreticorum, etiam *Ockgehem*, et *Iacobum Obrecht* collocat; in altera mathematici, difficiles in multitudine signorum, et obscuri, reperiuntur, *Ioannes Geislin*, *Dufay*, *Ioannes Tinctoris*, *Franchinus*, *Buschae*, *Caronte*; in tertia classe laudantur qui canere et componere, et composita intelligere poterant, *des Prés*, *de la Rue*, *Brumel*, *Henricus Isaac*, *Ludovicus Senfel*, *Adr. Vuillart*, *Lebrun*, *Gombert*, *Crequillon*, *Champion*, *Massenus-Lypus*, *Clemens Herpol*, *Clauvii*. Dantur complures collectiones, factae iam Seculo XVI. diuersarum nationum musicorum. Ita *Norimbergae* a. 1537. impressum est opus musicum sex, quinque, ac quatuor vocibus, ex praestantissimis eius artis magistris collectum. *Venetis* a 1568. impressus extat *Novi thesauri musici* liber primus, *Petri Ioanelli Betgamenst de Gardino* studio. Anno 1588. *Mediolani* prodit *Antonii Barre* liber primus *Musarum*, cum 4. vocibus. *Venetis* denique 1615. lucem vidit *Parnassus musicus Ferdinandeus*, in quo musci nobilissimi, qua suavitate, qua arte profus admirabili et diuini a ludunt, 1. 2. 3. 4. 5. vocum. Seculo XVII. *Corelli*, *Horatius Benevolus*, *Lullus* inter Italos, *Butn-rus*, *Hier. Schulz* seu *Praetorius* *Hamburgensis*, *Vulpus*, *Hammerschmid*, *Kerl*, *Aichinger*, inter Germanos praecipue celebrantur. Quos nostra aetas tulit huius artis maxime peritos, in Anglia, in Hispania, in Italia, in Germania denique, etiam inter Protestantes, eorum quisque, prout meruisse videbatur, laudatur; ac eorum nomi-

minibus atque meritis commemorandis non est quod in-
 maremur, quum artis musicae rudes ista non curare pute-
 mus, huius vero artis gnaros, atque studiosos, ipsum Gerberti
 opus perfrustratos esse credamus, vel sola cupiditate sui
 forsitan nominis legendi inductos, atque allectos. Nec est
 quod argumentum capitis ultimi repetamus, quo vetus Mu-
 sica cum recentiori comparatur, stupendi veteris musicae
 effectus laudantur, quam dispar primitivae Ecclesiae musicae
 adhibendae exercendaeque ratio ab hodierna disciplina fue-
 rit, ostenditur: hoc denique epiphonemate auctoris uniuers-
 o operi, infinitae diligentiae atque industriae, finis imponitur:
*Nulli parcendum operae existi navi, ut dictis fidem commodis as-
 traerem auctoritatibus; conciliaremque. Vel hinc coniciat lo-
 ctor, me haec non vanae aucupandae gloriolae causa conscripsisse,
 sed ut allatis tot tantorumque auctorum, siue publica, siue priva-
 ta dignitate praestantium, testimoniis palam fieret, conclamatum
 esse, omnium proborum sagaciumque iudicio, de corruptela musicae
 sacrae. Utinam, dum sic adexterae satis cecinisse videatur, fere-
 lis eius vox, ac concitatus frequensque clamor, non tantum a
 Petro in adyto, sed per regiones etiam urbis et orbis audiat.*
 Sic Te Deum ac dominum,

Te mente pura et simplici,

Te voce, Te cantu pio,

Rogare curuato genu,

Flendo et canendo discimus.

IO. IAC. HOTTINGERI, Prof. *Eloquentiae in Acad.
Turicensi, nonnullorum in oppugnanda religione ineptiis ac ma-
lis artibus, maxime in Francogalli cuiusdam libro, qui Systema-
tis naturae nomine fertur, conspicuis,*

Libri duo.

Lugd. Bat. 1774. octonis, pl. 8.

Quamquam nonnulli ab antiquioribus iam temporibus in eo
maximopere elaborarunt, ut rebus theologicis, ope
Philosophiae, consulerent atque prospicerent; tamen alii
quoque iustae rerum cognitionis, qua Philosophia contine-
tur, ignari, qui aequè libenter in damnum religionis chri-
stianae ea abuti velle viderentur, non defuerunt. Nostris
temporibus, imprimis Gallia, huius generis Philosophorum di-
cti potest feracissima. Quis indicatum Librum francogalli-
cum, qui *Systeme de la Nature* inscribitur, omnium Libro-
rum contra religionem christianam scriptorum turpissimum
atque perniciosissimum, ignoret? certe eius auctor, omnium
haeresium ex omnibus fere temporibus quintam quasi essen-
tiam, ut ita dicamus, congestisse videtur.

Hottingerus V. Cl. amore erga utramque studium com-
motus, Philosophiae sordidam hanc squalidamque vestem,
qua ab istius Libri auctore male induitur, detrahere sibi pro-
posuit. Tamen vero, ne istius Libelli plagulas, quum ahi
tamiam sat felici successu manus operi adiuverint, praeter
necessitatem augetet eiusmodi tantum loca, quae fraudulentam
atque illiberalem istius hominis mentem luculenter prode-
rent atque testarentur, coquellenda et confutanda sibi
sumsit.

Jam igitur primo loco caput de natura corporum, eorumque motu, discussit atque refutavit. Constat enim, paucis ut repetamus, Systema illud Naturæ in eo, ut Deum profusus tollat, æoque facilius absolutam Stoicorum necessitatem nobis persuadeat, corporum adeo motum ad eorum essentiam referat. Argumentatur nimirum hoc fere inodo: Mundo excepto, omnino nihil est, nec esse potest, erga motus ad corporum essentiam necessario pertinet. Porro, extensio, inquit huius, sententiæ defensor, sine pondere cogitari nequit, exinde igitur motus oritur necesse est. Cui nam, quaeso, lectis his ponderatisque, vetus verbum atque tritum, si tacuisses — reliqua facile intelliguntur, in mentem non veniat? Jam Hottingerus V. G. inde a pag. 16. huius opinionis errorem, qui ne speciem quidem aliquam habet, discutere atque frangere aggreditur. Quaeritur scilicet, quomodo fiat ut corpus quodeunque versus terram semper et ubique sese moueat? Aduersarius parum conuenienter, ope extensionis hoc effici respondet. At noster Hottingerus, vir ingenio prudentiaque clarus, recte ei obiicit, corporum vis mouendi, quam sublatis impedimentis in iis cernimus, si extensione sola nitatur et efficiatur, cur corpus aliquod unum eundemque mouendo cursum tenet, nec potius pro lubitu, mox detrorsum, mox sinistrorsum declinat, mox in altum ascendit, sed semper ad terræ centrum descendit? eius rei nullam causam apparere nullo modo. Quæ quum ita sint, non alienum esse videri statuere, corpora vim motricem extrinsecus accepisse. Jam vero hoc concesso, nisi ad Deum, rerum creatarum auctorem sapientissimum, respicias, quomodo te commode expedire possis nescimus. Nam negato hoc, Deum rebus creatis adhuc adesse, easque adiuuare, tot innumerabilibus difficultatibus impediti tenebimur, ut neque in Theologia, neque in Philosophia, recte quidquam teneri, multo minus defendi possit.

Por-

Porro etiam Systema illud de corporum aeternitate exponit. Si forsitan, ut Systematis auctor, Deus est, ab eo nullo alio modo corpora possunt effecta atque procreata esse; quatenus ut in perpetuum durat. In quam opinionem eum interpretes Scripturae sacrae si adduxerunt, qui verbum hebraicum נֶרְד , bono animo, per *expolire, exornare rem*, et omnibus partibus ac numeris absoluerunt, explicarunt. Quae quidem interpretatio per se omnino non est repudianda. Nam נֶרְד interdum pro נֶרְד ponitur, et Versiones graecae saepissimis per *ornare* reddiderunt. Similiter etiam verbum נֶרְד exponi solet. Attamen haec tria verba, ut scopum scribentis eo certius cognoscamus, simulque linguae praeceptorum rationem habeamus, quantum fieri licet, probe sunt discernenda. Merito igitur is, qui omne horum verborum discrimen, repugnante adeo contextu, in singulis locis tollit, reprehenditur. Noli adeo, Lector doctissime, cum Hottingerus Systematis illius errorem ex falsa interpretatione נֶרְד ortum, aggreditur, existimare, eum illius verbi significationem in uniuersum improbare; imo potius Systematis auctori, qui illa in hac causa abutitur, vitio datur. Quorum vero haec ab auctore Systematis Naturae sunt disputata? Nonne talis sententia, de corporum absque Deo in perpetuum duratione, in animi immaterialitate explicanda summas creat difficultates? Multo igitur libentius Systematis auctor ipsam animi immaterialitatem in dubium vocare, eamque prorsus negare audeat, quam ut de sua sententia decedat. Verum Hottingerus V. Cl. in defendenda animi immaterialitate atque explicanda, non solum aduersarii temeritatem refutauit, sed etiam sua firmissimis argumentis et rationibus confirmauit ac stabiluit; nec illum Systematis errorem, admodum periculosum, qui corpori humano eiusque materiae seditiones tribuit, intactum reliquit. In uniuersum, Auctorem nostrum in capite de animo humano inprimis diligentem sese praestitisse obseruauimus. Absit igitur a nobis longissime, ut aduersarii vestigia sequatur, qui

qui etiam saepe numero, utrum data opera, an ex ignorantia, id factum sit, profecto nescimus, praeccepta Logices notissima, neglexit. Si cui fortassis haec sententia iusto durior videatur, eum Libellus hic, in quo Hottingerus sat multa et perspicua exempla enarrauit, certum reddet.

Hactenus de parte prima; restat ut e secunda quoque momenta quaedam depromamus. Primo Noster erroneam Naturalistae illius opinionem, de diuina natura oppugnare est aggressus. Olim iam nonnulli nimis curiosi Philosophi, quaesierunt, quid in hominum mente potissimum prima circa Dei existentiam cognitionis initia excitauerit? Aliqui istorum huius cognitionis magistrum fecerunt et iudicant, timorem. Hunc itaque errorem Systematis auctor iterum recoxit, ad illud vetus: primus deos fecit timor. Miramur sane, quod vir, qui se philosophum profitetur, eo delabi potuerit, nec ullam nisi hanc videmus causam, eum malo animo et data opera hanc Deo indignam sententiam disseminare voluisse. Sed Hottingerus, quo haec via, si eam prosequaris, ducat, digito quasi commonstrauit. Omnium vero minime Systematis sententia de Deorum natura placet. Ea fere haec continet: omnia, quae homines, de Deo cogitantes, ei tribuere solent, aut negandis et remouendis iis rebus, quae minime ad Deum, sed ad homines solummodo pertinent, aut affirmandis talibus, quales et hominibus, licet longe inferiore gradu, ut v. c. sapientia, iustitia, et sic porro, competunt, comprehenduntur. Hinc fit, ut Deum aut merum hominem efficiamus, aut tam confuse de eo loquamur, ut nemo recte de Deo sentiat. — Tenendum vero ante omnia videtur, Systema illud Naturae, Hobbesii, famosi Seculi XVII. Scriptoris, vestigia premere, qui omne id, quod circumscriptionem excedit, eorum existentiam serie delere conatur, ita ut ne cogitari quidem possit. — Sed quod ad Dei attributa, cum hominibus communia, attinet, quomodo Systematis auctor tam grauiter errare potuerit, iterum non capimus. Quis, per Deum, inter genera et species

NOVA ACTA ERUDITORUM

des magnum discrimen intercedere, ignoret? Jam vero, sic Hottingerus fere pergit, nisi haec prima Logices elementa valorem suum retineant, atque diligenter discernantur, perfacile fieri poterit, ut homines, quoniam natura quaedam habent, communia, inter se permulentur. Porro impossibile ille, adeo nonnulla, Dei attributa, ut iustitiam, benignitatem, et lenitatem, prorsus tollere non dubitat. Ex his liquide iam apparet, hominem istum ad divinitatis naturam investigandam omni modo esse inidoneum.

Contra vero Hottingerus, in his erroribus gravissimis refutandis, talem se praeficit, qualem rei gravitas postulabat. Optandum sane est, ut plures solida eruditione instructi, et integro animo praediti, purae Religionis Christianae doctrinam porro defendant, impostoresque domare laborent. Quo certe minor tantum numerus habetur, qui fortiter religionis hostes invadunt, eo maiorem laudem conferat, vir de hac re, solum ob hunc Librum merentibus, se hic comparavit.

EDUARDI CORSINI, CLER. REG. SCHOLAR.

Piar. in Academia Pisana Humaniorum Litterarum Profess.

foris, Epistola, de Burdigalensi Ausonii

Consulatu.

Pisis, apud Giouanellium, MDCCLXIV. plagg. 3. in 4.

Plenam bonae frugis Epistolam celeberrimi *Corsini*, tarde ad nos delatam, integram Lectoribus nostris malumus, quam excerptam, in manus tradere.

FRANCISCO DE ALBIZIS

Patricio Pisano primatilis ecclesiae canonico et in patria academia pontificii iuris interpreti

EDUARDO CORSINI.

Saxogofinus omnis abfatus,

Et virus podagrae infidens medullis,

Spem nobis vitæ inchoare longam.

Ita nimirum optime vereque dicebat Cato, Franciscæ doctissime, quod ubi corporis animique vires, vel imminente iam senio, vel ingruentis aegritudinis vitio, languere ceperint, de longioribus grauiusque studiis cogitari non potest; sed satis praeclare nobiscum agi putandum est, si breuiora solum, et leuiora quaedam argumenta suscipere et illustrare concedatur. Miserram hanc sortem mihi obtigisse Tu facile profecto intelligis, quippe qui una cum plurimis Exc. Patribus, ac Ciuium corona, superioribus Kalendis Nouembribus perhumaniter intereras, cum pro inuncto Orationis ac Historici munere, adolescentum nostrorum animos, praeclaris Maiorum nostrorum exemplis, ad optima quaeque doctrinarum studia excitarem. Etenim, vix amplissimas Galilei nostri laudes ingressus, vehementi quodam ac inopino vel podagrici, vel acrioris alterius humoris impetu, (refugit enim animus id accuratius inquirere,) repente perculsus, fere absolutam Orationem abrumpere, exhedra abire, semianimis domum referri sum coactus, ubi quatruiduo cum morte conflictatus, maximo tandem Dei beneficio, et doctissimorum hominum praesidio, a morbo recreatus, sensim conualui, et calamus tractare incepti. Itaque reparatis sensim viribus, moeroris ac taedii leuandi gratia, in Aduersaria oculos conieci, in quae iam pridem plurima a me legendo obseruata opportune congesseram, atque ex iis argumentum aliquod selegi, quod mihi facilius, studiisque meis opportunius videbatur. Quum enim Praefectorum Urbis seriem paucis abhinc mensibus adornarem, quae nuperrime in lucem prodit, de Rutilio Numatiano sermonem institui, quem hoc illustri Praefecti munere aliquando functum accepimus. Quum autem is, in Galliam rediturus, tempus ex-

des magnum discrimen intercedere, ignoret? Jam vero, sic Hottingerus fere pergit, nisi haec prima Logices elementa valorem suum retineant, atque diligenter discernantur, perfacile fieri poterit, ut homines, quoniam natura quaedam habent communia, inter se permulentur. Porro impossor ille, adeo nonnulla, Dei attributa ut iustitiam, benignitatem, et lenitatem, prorsus tollere non dubitat. Ex his liquide iam apparet, hominem illum ad divinitatis naturam inuestigandam omni modo esse inidoneum.

Contra vero Hottingerus, in his erroribus gravissimis refutandis, talem se praestitit, qualem rei gravitas postulabat. Optandum sane est, ut plures solida eruditione instructi, et integro animo praediti, purae Religionis Christianae doctrinam porro defendant, impostoresque domare laborent. Quo certe minor talium numerus habetur, qui fortiter religionis hostes invadunt, eo maiorem laudem offer, vir de hac re, solum ob hunc Librum, meritis, sibi comparavit.

EDUARDI CORSINI, CLER. REG. SCHOLAR.

Piar. in Academia Pisana Humaniorum Litterarum Praefes

foris, Epistola, de Burdigalensi Ausonii

Consulatu.

Pisis, apud Giouanellium, MDCCLXIV. plagg. 3. in 4.

Plenam bonae frugis Epistolam celeberrimam *Corsini*, carde ad nos delatam, integram Lectoribus nostris malumus, quam excerptam, in manus tradere.

FRANCISCO DE ALBIZZIS

Patricio Pisano primatialis ecclesiae canonico et in patria academia pontificii iuris interpreti

EDUARDI CORSINI

Y

Sa

*Sexagesimus annus abfuitur,
Et virus podagrae infidens medullis,
Spem nobis vitata inchoare longam.*

Ita nimirum optime vereque dicebat Cato, Francisce doctissime, quod ubi corporis animique vires, vel imminente iam senio, vel ingruentis aegritudinis vitio, languere ceperint, de longioribus grauibusque studiis cogitari non potest; sed satis praeclare nobiscum agi putandum est, si breuiora solum, et leuiora quaedam argumenta suscipere et illustrare concedatur. Miserram hanc sortem mihi obtigisse Tu facile profecto intelligis, quippe qui una cum plurimis Exc. Patribus, ac Ciuium corona, superioribus Kalendis Nouembribus perhumaniter intereras, cum pro iniuncto Orationis ac Historici munere, adolescentum nostrorum animos, praeclaris Maiorum nostrorum exemplis, ad optima quaeque doctrinarum studia excitarem. Etenim, vix amplissimas Galilei nostri laudes ingressus, vehementi quodam ac inopino vel podagræ, vel acrioris alterius humoris impetu, (refugit enim animus id accuratius inquirere,) repente percussus, fere absolutam Orationem abrumpere, exhedra abire, semianimis domum referri sum coactus, ubi quatruiduo cum morte conflictatus, maximo tandem Dei beneficio, et doctissimorum hominum praesidio, a morbo recreatus, sensim conualui, et calamus tractare incepti. Itaque reparatis sensim viribus, moeroris ac taedii leuandi gratia, in Aduersaria oculos conieci, in quae iam pridem plurima a me legendo obseruata opportune congesseram, atque ex iis argumentum aliquod selegi, quod mihi facilius, studiisque meis opportunius videbatur. Quum enim Praefectorum Urbis seriem paucis abhinc mensibus adornarem, quae nuperrime in lucem prodit, de Rutilio Numatiano sermonem institui, quem hoc illustri Praefecti munere aliquando functum accepimus. Quum autem is, in Galliam rediturus, tempus ex-

primere cuperet, quo reditus ille conigerat, 1169 annos ab Urbe Roma condita numeravit; atque annos ipsos in Caetonis, siue potius in Varronis, hypothefi fupputatos esse deprehendi, ut nimirum annus 418 a Christo nato exprimeretur: ut proinde Rutilius ipse ceteris Scriptoribus accenseatur, qui in fupputandis annis ab Urbe condita Varronianam Epocham ufurparunt. Illud autem incertum mirari maxime fubiit, quod Aufonius iisdem ipsis Rutilii temporibus Epocham ab Urbe condita adferret, quae 13. folidis annis a Varroniana differret, atque ipfa posterior foret, et quae iam pridem ab Arnobio quoque praecedenti Saeculo adhibita pateretur; quodque grauius esse debet, haec Urbis Epocham Aufonio et Arnobio tributa a Gregorio-
 tis, Scriptoribus et Interpretibus multis membris facta fuerit, perinde ac fere hactenus Aufonii verborum id omnino fpecie certoque debetetur: Ego vero, fingulis Aufonii locis fubtiliter, accuratèque exploratis, manifestè ostendi poffe putari, quod Interpretes omnes longiffime ab Aufonii mente aberrauerint, tot quorum haec Epocham ipfe tenuere afinxerunt; cum ipfe ipfe non aliam, quàm Varronianam Epocham, Rutilii inftar, in fupputandis annis ab Urbe condita ufurpauerit. Id ego beuiffima hac Epiftola demonftrandum fufcepi, in qua nonnulla feitu iucunda de Confulibus Municipibus opportune obferuauit. An vero feliciter, et ex voto mihi res cesserit, Tuae omnium maxime, FRANCISCE doctiffime, eximia qua polles Historiarum peritia, atque omnigenae eruditionis ubertate, qua merito commendaris, praefertim vero acri fubactoque ingenio iudicare poteris. Mihi vero maxime laetandum erit, quod, et fi quidquid ingenii, virium, ac vitae supererit Academicæ noftrae Historiae conferendae libentiffime confecrauerim; aliquod tamen argumentum aliud, annu leuandi reficiendaque amore, fubfeceris horis effudibrare, Tibique, Vir Ornatiſſime, tenue faltem obfequiū in Te mei, veterisque amicitiae pignus offerre poterim.

II. Quam Aufonius, ut accurate controversiae statum exponam, Romanorum Regum, et Consulum Fastos, perennis serie a sexagesimo, ad Hesperium filium suum dirigeret, elegans hoc Epigramma, et Epigrammatis titulum Operi praefixit.

Aufonius Hesperio filio salutem.

Ignota aeternae ne sint tibi tempora Romae,
 Regibus, et Patrum ducta sub imperio, quae
 Digelli Fastos, et nomina perpetis aeui,
 Sparsa iacent Latiam, si qua per Historem
 Siptuus hic fructus: vigilas accipe noctes,
 Obsequitur studio nostra lucerna tuis.
 Tu quoque venturos per longum confere lapsum
 Ut mea congestit pagina praeteritos.

Exemplum iam patris habes, ut protinus et te
 Aggreget Aufonius purpura Consulibus.

II.
Sipputatio ab Urbe Condita
in Consulatum nostrum.

Annis undecies centum coniunge quaternos
 Undecies, unamquae super trieterida nocte,
 Haec erit aeternae series ab origine Romae.

Ita quoque cum Fastos, aut Consulum seriem, Aufonius ad Proculum quemdam dirigeret, ait:

III.

De eodem ad Proculum.

Urbis ab aeternae deductam Rege Quirino
 Annorum seriem, quam Proculè, accipies,
 Mille annos centumque, et bis fluxisse nouos.
 Consulis Aufonii nomen adusque leges,
 Fors erit ut, lustrum cum se cuncta legeris, ista
 Confestim Proculus signet Olympiadem.

Is sine eiusdem Libri addit quatuor.

Haecenus adscripti Fastos, si fors volet, ultra
 Adiciam, si non, qui legit adiciat.
 Scire cupis qui sum? titulum, qui quartus ab imo est,
 Quare, leges nomen Consulis Aufonii.

III. Itaque Interpretes omnes, Lipsius nimirum, Tol-
 lius, Venerus, ac ne in ceteris recensendis hic immoretur, Lu-
 lianus Floridus, qui pulcherrimam Aufonii editionem ad e-
 sum Delphini adornauit, existimans, perspicuis legis istis
 ostendi, quod cum primus annus Aerae Christianae in an-
 num 754 ab Urbe Roma Condita incidere, ordinarius Au-
 sonii Consulatus in annum V. C. 1112. ideoque Chr. 365,
 vel 366. incidisse debuit, et Aufonius ipse Consulatum seriem
 ad annum usque 1123. protraxit. Ita nimirum, ut Flori-
 dus obseruauit, si quatuor Consules praeter ipsum extremum
 meres, quartus erit Aufonius, quatuor Consules alii post Au-
 sonium Consulibus fascibus ornati, et iam accurata Consu-
 lum ferie memorati iam fuerant; eumque fortasse Consules
 illi, qui anno proximo 1124. erant futuri, dum Aufonius
 Procule scriberet, designati iam forent, Consulatus honorem
 non nisi pro anno 1125. Procule Aufonius optare, vel au-
 gurari iam poterat, ideoque dixit a Procule confestim lu-

strum, aut Olympiadem signandam esse. Haec uniuersis temporum series luce carminibus, nitidisque annorum characteribus hic ab Aufonio indicata, constans adeo, perspicua, certisque rationibus innixa videtur, ut illa facile doctissimorum etiam Viros fefellerit, ut a vera temporum ratione, certis, que monumentis omnibus mire aberrauerint.

IV. Quis enim ignoret, Aufonii Consulis nomen non nisi anno ab V. C. 1132. siue Chr. 379. in Consularibus Fastis occurrere, et Consulatum illum ab eo anno dimoueri, vel in superiora tempora protrahi, atque ad annum 366, immani tredecim annorum discrimine, transferri non posse? Certe in Consularibus Cassiodorii Fastis ad annum 379. perspicue diserteque legitur *Aufonius, et Olybrius*; idemque prorsus Consulatum par, in Florentinis maioribus Fastis, in Idatio, in Prosperi Chronico, in Paschali Litterculo, in Alexandrino Chronico, in Malela, in Socratis (1) Historia memoratur; ac, ne fortasse mendum aliquod irrepsisse putes, Victor in Praefatione testatur, Aufonii et Olybrii consulatum, sexto Valentis, et secundo Valentiniiani Consulatu proxime successisse, qui sane in annum Chr. 378. inciderat. Ac, ne testimonia cetera hic persequar, Aufonius ipse testatur, se a Gratiano Augusto, quem anno Chr. 367. erudiendum suscepit, Consulatus honorem, veluti praemium accepisse; ideoque manifestissime ostendit, hunc Consulatus honorem longe post annum 366. sibi obtigisse. Itaque, aut immanis error in Fastis omnibus admitti debet, aut in Aufonio reperiri, quorum utrumque a perspicuo constantique temporum calculo manifestissime abhorret.

Id optime profecto iam viderant Panuinius, Pagius, Relandus, et Interpretes omnes, qui in illustrandis explicandisque Aufonii Carminibus egregiam operam collocarunt; ideoque, ut implexum hunc atque insolubilem prope nodum dirimerent, nouam quandam Epocham subtiliter excogita-

(1) Lib. V. c. 2.

gitarunt, qua Aufonii calculus cum Fastis edictis conspiraret.

V. Itaque Pastorum pater Panuinius, cum Aufonii Consulatum in anno Chr. 379. in Fastis omnibus collocatum esse conspiceret, simulque tamen in Aufonii Fastis hunc ad annum 366. reuocatum esse intelligeret, id alia ratione fieri, vel explicari non posse putauit, quam si conuincatur, Aufonium anno illos 1118. quibus Consulatus a se suscepti tempus expressit, non in Catoniana aut Varroniana Epocha numerasse; sed illos a peculiari potius, insolito, ignotoque cardine deduxisse, quem Aufonius ipse, a ceteris omnibus mire deflectens, effinxerat. Itaque existimauit, hanc Epocham ab Aufonio usurpatam 13. solidis annis Varroniana posterioriorem esse oportere; ideoque Roman, in Aufonii sententia non anno 3. Olympiadis VI. sed anno 2. Olympiadis IX conditam fuisse: ita nimirum annus 1118. ab V. C. in hac Aufonii Epocha numeratus, cum anno V. C. 1131. Varroniano congrueret; ideoque Consulatus, qui in Aufonii calculo anno V. C. 1118. adscribitur, in annum Chr. non 366. sed 379. incidisset.

Perspicuum hunc Panuini calculum Cl. Pagius (1) amplectitur, simulque obseruat, quod haec ipsa Aufonii Epoch, ab Arnobio quoque longe antiquiori Scriptore, usurpata iam fuerit; cumque deinde haec veluti rudior, et ab vilitatis Epochis aliena, in defuetudinem abiisset, eius memoria prorsus exciderat ut a nullo prorsus adhibita, vel memorata sit. Grauiissima vero Panuini et Pagii auctoritate, simulque perspicuis Aufonii verbis permotus Relandus, in Consularibus quidem Fastis Aufonii nomen anno Chr. 379. optime adscripsit; sed annos tamen ab V. C. ab Aufonio supputatos a peculiari quadam Epocha ductos asseruit, cuius initium in 13. Varronianum annum incidere; idque Gothofre-

(1) Ad an. 302.

fredus etiam, ac Interpretes omnes, una veluti voce confirmarunt.

VI. Quamvis autem hæc constans doctissimorum virorum sententia, vel Ingenio et Ausonio explicandi ratio, maximam, ut ingenue fatear, veritatis speciem præ se ferat, nunquam tamen displicere a me potui, ut absurdam adeo supputandi methodum, veterisque Chronologicæ Ignorantiam, Ausonio, qui certe eruditissimus erat, et hoc ipsum Chronologicæ caput, in digerendis Consulibus et Regum Fastis explorauerat, admissam esse censerem. Quis enim in tanta Fastorum copia, ac historiarum luce, quæ Ausonii temporibus habebatur, 13. solidis annis ab illo aberratum esse putauerit? Quis in Fastis illis, quos Ausonius exscripserat, inmanem hunc hiatum irrepisse putet, qui 13. annorum historiam, totidemque Consulibus paria, absorbuerit, quæ tamen in Capitolinis Fastis, aliisque Scriptoribus, accuratissime occurrunt? Quid vero quod anno Chr. 247. in quem tertius Philippi Augusti Consulatus inciderat, *millesimus* Urbis annus, magnifice splendideque celebratus, ac in Nummis etiam expressus fuit, et Ausonii aetate ignorari certe non poterat, quod ab eo *seculari*, vel *millesimo* Urbis anno, non 117. sed 130. anni iam fluxerant? Quid vero quod ab ipsa quoque Adriani Augusti aetate, tum in publicis Latinis Marmoribus (1), tum in Nummis ipsis, anni P. R. C. nimirum *post Romanam conditam*, exprimi, simulque cum Augustorum annis componi, ideoque notissimis et certis characteribus designari consueverant: ut proinde iis temporibus ne a rudioribus quidem hominibus ignorari posset, quinam annus ab V. C. tunc ageretur. Quod si priscais illis temporibus, ferreisque Seculis, quibus in tanta Fastorum obscuritate, opinionumque dissidio, varietas et error aliquis admitti debebat, in definienda tamen Romanae Urbis origine, Cato a Varrone

vnius

(1) Vid. Grut. p. 300. n. 1.

vnus solum anni discrimine aberravit, et Fabius Pistor, qui longius aberrat, Urbem ipsam *quadrennio* solum recentiorum esse putavit, quis opinetur, Antonium, tot praesidiis instructum, in definendo natali Urbis anno 13. annorum fidiq; a Varronis calculo, qui notissimus esse debuit, aberrasse? Ac, ne fortasse quis temere suspicetur, peculiarem hanc Epocham ab V. C. quae ab Aufonio usurpata dicitur, in Gallia solam, in qua erat, omnemque fere aetatem Aufonius transegerat, usitatum fuisse: insignis ille Rucii Numariani locus, quem opportune iam alibi protuli, ac illustravi (1), manifestissime ostendit, quod annorum calculus ab V. C. a Gallis etiam Scriptoribus non in alia, quam in Varronis hypothesis vel Epocham supputabatur, quod facile et exemplis, et testimoniiis aliis ostendi posset. Itaque, cum in Aufonii textu, vel annorum numero, nullus omnino error effingi possit, illud vnus supererit, ut eius verba, perperam hactenus ab Interpretibus omnibus intellecta, vel explicata dicantur; ideoque, ut noua prorsus ratione exponantur, quae cum Varronis hypothesis, receptaque iam Urbis Epocham congruere, accurateque componi possit.

VII. Ac initio quidem suspicabar, perplexum hunc et obscurissimum Aufonii locum facile dirimi, et explicari posse; si diceretur, quod in Fastis ab Aufonio contextis non modo *ordinariis*, sed etiam *suffecti* Consules recensentur; ac Aufonius ipse anno Chr. 366. *suffectum* Consulatum gesserit, antequam anno 379. *ordinarius* Consul procederet. Ita nimirum Aufonius in Fastis, quos anno 370. descripsisset, de *suffecto* hoc Consulatu loquens, optime accurateque dixisset, se anno ab V. C. 1118. Consulatum adeptum fuisse; neque tamen hic Fastis aliis aduersaretur, quibus Aufonius anno solum 379. veluti *ordinarius*. verasque Consul inscribitur. Haec tamen suspicio, vel coniectura, quae cogitanti mihi pridem affulserat, omnino refelli debet. Siquidem in
Con-

(1) De Praef. Urb. pag. 330.

Consularibus Fastis, ut Eruditi noscent, *ordinarii* solum, non *suffecti* Consules memorari consueverant; nec ullo prorsus indicio, vel argumento, suaderi potest, quod Aufonius ab usitata annorum ab V. C. supputandorum methode recesserit. Accedit etiam, quod si Aufonius ipse prius anno 366. *suffectus*, deinde vero anno 379. *ordinarium* Consulatum suscepisset, anno 379. *secundo* Consul diceretur; ideoque in Fastis iterati Consulatus nota reperiretur. Denique, ne rationes alias mox indicandas hic persequar, si Aufonius anno 366. veluti *suffectus*, una cum ordinariis Consulibus, Gratiano et Dagalaipho, se descripsisset, dicere certe non poterat:

*Scire cupis qui sim? titulum, qui quartus ab imo est,
Quaere, leges nomen Consulis Aufonii:*

siquidem in eo titulo, vel eodem anno, tria Consulatum nomina occurrissent, neque facile deprehendi potuisset, quis *ordinarius*, quisue *suffectus* Consul processisset.

VIII. Quae cum ita sint, id vnum postremo supererit, ut Aufonii verba de suo Consulatu, *alia* prorsus ratione, quam quae doctissimis viris arrisit, intelligi et explicari nunc debeant. Quenam vero vel clarior, vel accuratior, vel verifimilior afferri unquam poterit, quam si dicatur, Aufonium primum quidem Burdigalae anno V. C. 1118. siue Chr. 366. moxque Romae anno V. C. 1131. siue Chr. 379. Consulatum gessisse? Aufonium ipsum duplicem Consulatum Seriem, aut duplicis generis Fastos edidisse, in quorum una *Romanos*, in alia *Burdigalenses* Consules ille complecteretur; in Epigrammate, quod ad Hesperium filium cum Romanis Fastis direxit, de Romano; in versibus autem illis, quibus ab V. C. 1118. annos ad Consulatum suum enumerat, non de Romano, sed Burdigalensi solum Consulatu loquutum fuisse; ideoque in versibus illis, non aliam profecto, quam Varro-
nianam Urbis Epocham, Scriptoribus etiam aliis communem, usurpasse.

IX. Vt autem haec omnia, Scriptoribus quidem ac Interpretibus omnibus ignorata, atque a me primum perspicue certoque, nisi plurimum fallor, demonstrata, clariori, quo poterit, ordine proponantur, observari plurimum velim, quod Ausonius ipse nitide disertaeque testatur, quod is Consulatum Burdigalae, nimirum in patria, aliquando gesserat. Siquidem in *Burdigalae Encomio*, honores omnes Burdigalae simulque Romae a se susceptos enumerans, ait:

*Ditigo Burdigalam, Romam colo; civis in hac sum,
Consul in ambabus; sumas hic, ibi sella curulis:*

ideoque aperte demonstrat, non Romae solum, sed Burdigalae quoque se Consulatum gessisse. Consulatus ipse Burdigalae ab Ausonio gestus eximio quoque Marmoris testimonio confirmatur, quod nuper in Gallia Scaligeri temporibus effossum fuisse, Scaliger ipse testatur (1), simulque epigraphem ipsi inscriptam producit:

DEC. AVSON. COS. OLYMPIADE LXXXIII.

quamvis ingenue fateatur, sibi, dum scriberet, memoria excidisse an vere LXXXIII. siue LXXXIV. legeretur. Itaque dubitari non poterit, quod Ausonius in Gallia Consulatum gesserit, et Consulatus ille *Olympiadis* nomine designari consueverit: quod certe nomen Ausonius ipse usurpavit, dum Proculo scribens ait, *Consecram Procu'us signet Olympiadem*.

Eiusmodi vero Consulatus, quem Ausonius, ceterique Burdigalae gessere, ac *municipalis* optime dicebatur, non *annuus*, Romani Consulatus instar, sed *quinquennalis* erat; ideoque *Lustrum*, vel *Olympias* appellari consueverat, eo plane sensu quo Quidius ipse dixit (2):

In

(1) In Not. ad Auson. (1) de Ponto Lib. IV. Eleg. VI.

*In Scythia nobis quinquennis Olympias acta est,
Iam tempus Lustris transit in alterius.*

Siquidem in Municipiis omnibus, maiores Magistratus plerumque quinquennales esse solebant; ideoque Cives illi, quibus obtigerant, aliquando *Duumviri*, aliquando *Consules*, aliquando *Prætores*, plerumque tamen *Quinquennales*, in Marmoribus appellantur; quemadmodum in Marmoribus ipsis *Lustrum V. Lustrum VII.* memoratur.

X. Illustris quinquennalis huius Consulatus exemplum in Gruteri (1) Marmore reperitur

L. LICINIO

SECUNDO

ACCENSO

PATRON. SVO

L. LICIN. SVRAE

PRIMO. SECUNDO. TERTIO

CONSVLATV. DIVS. IIIIII VIR. AVG.

COL. I. V. T. TARRACON.

ET COL. FLAV. P. BARC.

M. GAL. SIRVS. GRATVS

IIIII VIR. AVG. CONSVL

AMICO OPTIMO

Quis hic aperte non videat, quod *primi, secundi, tertii* Consulatus nomine, nihil profus aliud intelligi possit, quam *primus,*

(1) Pag. 419. n. 5.

mus, secundus, ac tertius, diuturnioris, adeoque facile quinquennalis, Consulatus annus? unde vberissima certe lux Marmoribus illis affulget, in quibus aliquando *Consul I.* hoc est *Consul primo* reperitur, quod de Romanis Consulibus usurpari sane non solet. Sic in Pisano Marmore, quod a Norisio profertur, ac modo prorsus interit, perspicue diserteque legebatur

D. M. S.

FELIX, HERCVLES

EQ. P. AED. II. COS. I.

PONT. PERP.

REIP. PIZ.

quod nimirum ille tunc Pisis *primum* quinquennalis eiusmodi Consulatus annum agebat.

XI. Itaque, cum in Hispania, Pisis, alibique, quinquennales eiusmodi Consulatus occurrant, cum Burdigalæ Consulatus *Lustris*, vel quinquennis *Olympiadis* nomine designatur, cum Aufonius augeretur ut Proculus sibi in Consulatu succedat, novamque Olympiadem initurus, *consuetam* ab Aufonio Olympiadem signet, dubitari certe non poterit, quin Aufonius ipse in utroque Epigrammate, quod Proculo inscripsit, et in quo annorum ab V. C. numerum expressit, de municipali solum, quinquennali, ac Burdigalensi Consulatu loquatur. Etenim, si de Romano, vel antauro Consulatu res foret, non *Lustris*, vel *Olympiadis* nomen adhiberetur, neque integrum Olympiadis, vel Lustris-tempus expectandum fuisse diceret, ut Proculus Aufonio in Consulatu succederet; sed Aufonius amico suo dignitatem illam, vel proximo, vel viciniori saltem anno incundam, auguratus fuisset. Quod enim Interpretes omnes existimarunt, Aufonium ea solum de causa Consulatum Proculo pro anno solum V. C. 1125. augura-

guratum fuisse, quod anni proximi 1124. Consules designati iam forent, non modo futile, sed ab ipsa quoque Ausonii mente alienum conspicitur, qui non designatos hos Consules prius eo manere decorandos, sed Olympiadem solum consociendam vice memoravit; ideoque solum tunc Proculo Consulatum praedixit, cum Olympias cumlato lustro confecta foret; nimirum, peracto iam absolutoque Ausonii tempore, novi futuri Consulis tempus instaret. Ac certe quidem, si de Romano Consulatu loqueretur Ausonius, quid *Lustris*, quid *Olympiadis* nomen usurpasset, cum in Romanorum Consulatum serie nulla prorsus Olympias inveniretur, aut Olympiadum ratio haberetur, ac nulla prorsus Olympias anno V. C. 1125. consocienda vel absoluenda foret.

XII. Quum ergo perspicuis adeo certisque characteribus a me demonstratur, quod versibus illis Ausonius non *Romanum*, sed *Burdigalensem* solum Consulatum expresserit, manifestissime inferri debet, quod, licet Interpretes omnes, Scaligerum sequuti, unicum Fastorum Opus ab Ausonio scriptum putaverint, ille tamen duplicem prorsus Fastorum Seriem, duobus distinctisque Libris expressam, ac duobus distinctisque Viris inscriptam, contexit; ut in vna quidem, Hesperio filio suo dedicata, sola Romanorum Regum Consulatumque nomina expresserit; ideoque Hesperio auguratur, ut ille quoque patris instar, *Ausonius*, hoc est Romanis verisque *Consulibus* accenseatur; in alia vero, Procuro inscripta, patrios, quinquennales, municipales, Burdigalenses nimirum Consules, reconserit.

XIII. Ac prima quidem Consulatum Seriem, vel Romanorum Fastos, Ausonius non anno 379. quo Romanum Consulatum obtinuit, sed anno potius 383. scripsisse debuit, ut ex versibus illis apparet:

Scire

*Scire cupis, qui sem? titulum, qui quartus ab imo est,
Quaerit, leges nomen Consulis Aufonii:*

quo certe loco non *quartus ab uno*, ut in libris aliquot deprauate legitur, sed *quartus ab imo* legendum assero; ut nimirum exprimentur in eiusmodi serie, post Aufonii nomen, quatuor etiam Consulatum paria, vel civiles annos memoratos fuisse; ideoque Seriem in Merobaude et Saturnino desinere, qui anno 383. Consules processere. Ita nimirum optime vereque dicitur, quod ab *imo* postremoque titulo, seu Merobaudis et Saturnini nominibus, si superiores Consules numerentur, *quartus* erit Aufonius, qui anno 379. imperauit.

In altera vero Consulatum Serie, quam Aufonius ipse ad Proculum misit, anni quidem ab V. C. et Romanorum Consulatum nomina exhibebantur; sed simul etiam per Olympiades, siue quinquennia Burdigalæ usurpat, e regione Consulatum Romanorum ipsa quoque Burdigalensium Consulatum nomina expressa fuerant: quemadmodum fere in Diodoro Siculo Consulatum Romanorum nomina, aut Fasti, simulque etiam in primis Olympiadum annis Olympionicarum nomina adscribuntur; atque in Praefectorum Urbis Laterculo, quem Cuspinianus vulgauit, vix cum Romanorum Consulatum nominibus, ipsa quoque Praefectorum nomina coniunguntur. Itaque in editis Aufonii Libris, Epigramma II. cum III. optime accurateque coniungitur, cum ipsorum utrumque demum municipali Burdigalensium Consulatu loquatur; sed Epigramma IV, quod nunc a I. diuellitur, ipsi coniungi, proximeque subnecti debet, cum in utroque de Romano solum agatur.

XIV. Quod si in Epigrammatis, Proculo inscriptis, non Romanum, sed Burdigalensem solum Consulatum Aufonius intelligit, ut hactenus demonstraui, nullus, opinor, ambigendi locus supererit, quin ille hunc honorem anno V. C. 1118. quem ipse semel iterumque expressit, ideoque anno

Chr

Chr. 366. *Intercepit. Nec Terius profecto Consulatum illum in patria fortiri ipse poterat, cum anno proximo 367. quo Gratianus a Valentiniano patre Augusti nomen accepit, Aufonius Burdigala ad aulam accitus fuerit, ut Gratianum ipsum erudiret; eoque Praeceptoris munere decore laudatissimeque persuadus, anno 378. una cum Hesperio filio, Galliarum, simulque Italiae Praetorio praefuerit, moxque anno proximo 379. Romanorum Consulatum fasces, veluti laboris fructum, obtinuerit.*

XV. Quandoquidem vero Lapis a Scaligero memoratus, Aufonium ipsum Olympiade LXXXIII. vel LXXXIV. Consulem fuisse demonstrat, perspicue apparet, quod Olympiades istae, siue *Lustra*, aut quinquennales Consulatus Burdigalae anno V. C. 703. vel 708. instituti fuerant, ut LXXXIII. vel LXXXIV. Olympiadis initium in annum ab V. C. 1118. incidisse potuerit; cumque dignitates illae institui consueverint, cum nova quaedam regiminis forma, vel novum Magistratus nomen institutum foret, facile utrumque Burdigalae circa annum ab V. C. 702. institutum videtur, quo Caesar, Gallias omnibus subactis, anno proximo 703. nunquam rediens e Gallias discessit; ideoque facile Burdigalae Civitati Municipii iura, et municipales magistratus concessit, qui fortasse initio *Duumviri Quinquennales*; deinde vero ambitionis causa *Consules* appellati sunt; quemadmodum prorsus Cicero (1) de Capuanis, qui Coloniae suae Magistratus, non aliarum instar *Duumviro*s, sed novo nobiliorique noque *Practores* vocabant, ait: *nomen arbitramini paucis angis fore nomen Consulis appetituros?* Quod enim Reinseus (2) existimavit, Aufonium in patria *Duumvirum* fuisse, sed metri causa se *Consulem* appellasse, cum

[1] De Lege Agr. c. 34. (2) Epist. 31.

cum ait: *civis in hac sum, Consul in ambabus*, profecto ille fallitur, ut Chimentellius (1) Casaubonus (2), ac Norisius (3) optime demonstrarunt; idque ex superioribus Aufonii verbis rite explicatis uberius ac illustrius inferri iam poterit. Certe, ut Gruteri (4) Marmora omittam, in quibus eiusmodi Municipalium Consuluum nomina reperiuntur, perspicuo Plinii (5) testimonio erudimur, quod ab antiquis usque temporibus Tusculi Consules eligebantur, cum ait: *Est L. Fulvius inter insignia exempla, Tusculanorum reluctantium Consul, eodemque honore, cum transisset, exornatus, confestim a R. P. qui solus eodem anno, quo fuerat hostis, Romae triumphavit ex iis, quorum Consul fuerat.*

Atque ista quidem de celebri, mireque impleto Aufonii loco, quem ab erroris ac oscitantiae nota, temere ac imprudenter hactenus Aufonio inusta, satis a me vindicatum esse confido. Itaque, nisi fallor, in posterum in veratis illis Aufonii Carminibus, non insolens quaedam Epochæ, vel peculiaris quaedam annorum ab Urbe Condita suppurandum ratio, sed eadem prorsus Epochæ annorumque calculus agnosceretur, qui a Varrone institutus, mira constantique Chronologorum omnium consensione confirmatus fuit. Proximum est ut id ipsum de illustri quoque Arnobii loco modo demonstrarem.

XVI. Vehemens ille, et acerrimus Christianæ Religionis, assertor Etanicorum furorem describens (6), quo sacros

(1) De hon. Bifel. (2) In Apol. Apul.

(3) Cenot. Pisan. diss. 1. c. 3. p. 41.

(4) Pag. 351. 5. pag 90. 8. p. 4319. p. 438. 7.

(5) Hist. Nat. Libr. VII, c. 44.

(6) Adv. Gentes Libr. IV, in fine.

cos Christianorum Codices comburi, eorumque Tempora dirui iusserunt, ait: *Quod si haberet vos aliqua pro vestris Religionibus indignatio, has potius Litteras, hos exurere debuistis olim Libros, demoliri, dissolvere theatra haec potius, in quibus infamiae Numinum propudiosius quoties publicantur in Fabulis. Nam nostra quidem Scripta ut ignibus meruerunt dari, ut immaniter Conventicula dicitur, in quibus summus oratur Deus, pax cunctis, et venia postulatur, Magistratibus, exercitiibus, Regibus (1)?*

Huiusmodi vero secreta de comburendis Christianorum Libris, eorumque Templis funditus evertendis, ineunte solum anno Chr. 303: edita sunt; ut proinde Circae in Numidia 3. Nonas Martii anni 305. Concilium celebratum fuerit, in quo poenae Traditoribus infligtae sunt, iis nimirum, qui sacros eiusmodi Codices comburendos inquirentibus Ethnicis tradidissent. Itaque perspicue apparet, quod Arnobius Libros suos adversus Gentis ineunte iam anno Chr. 303. scripsisse debuit; quemadmodum sane alio in loco annos, qui a Christo nato iam fluxerant, indicare volens, ait (2): *Trecenti sunt anni ferme, minus vel plus aliquid, ex quo coepimus esse Christiani, et Terrarum in orbe censeri.*

XVII. Quemadmodum vero sic Arnobius, persecutionis initium terecentis circiter a Christo nato annis expressit, ita quoque tempus illud ad annos V. C. referre, vel ab V. C. supputare volens, ait, ab Vrbe condita ad annum illum mille fere et quinquaginta annos fluxisse (3): *Aetatis Urbis*

A a 2

Ro.

(1) Vid. Euf. Hist. Eccl. Lib. VIII. c. 2.

(2) Lib. I. Vid. Tillem. Hist. Eccl. T. V. n. 6.

(3) Lib. II.

Roma cuius esse in Annalibus indicetur? Annos quicquid quinquaginta, et mille, aut non multum ab his minus. Itaque, si hos mille et quinquaginta. Vrbis annis in Varronis Epochâ enumeres, ipsorum postremas incidet in annum ab V. C. 297. ideoque Arnobius ante annum ipsam scripsisse debuisset; quamvis ex characteribus aliis, ac superiori Arnobii testimonio, manifestissime demonstratur, quod ante annum Chr. 303. scripsisse certe non potuit. Ergo, ut grauis adeo varietas, error, et inconstantia in eruditissimo Scriptore admittatur, necessario dicendum foret, quod Arnobius ipse V. C. annos non in vulgata receptaque Varronis Epochâ numeravit, sed in alia solum, cuius initium quinque saltem annis Varroniano initio posterius esse deberet, ut annus a Christo nato 303. in annum ab V. G. 1050. proxime incidere, si vere Arnobii Liber eodem ipso anno Chr. 303. prodisset.

XVIII. Quid vero si Liber ille non anno Chr. 297. vel 303. sed post annum 303. quo immanis illa Diocletiani persecutio excitata in Christianos omnes ubique gentium concitata fuit, ab Arnobio exaratus, furentibusque in Christianos Ethnicis obiectus videatur? Id sane plurimis certisque temporum characteribus ab *Arnobio* demonstratur. Siquidem excitatae iam persecutionis rabiem describens (1), ait: *Quod tam magnis ingenii praediti Oratores, Grammatici, Consulti Iuris, ac Medici, Philosophi etiam secreta rimantur, magisteria haec expetunt, speratis quibus paullo ante fidebant; quod ab dominis se serui cruciatibus affici quibus statuerint, malunt, solus coniuges matrimonii, exhaereditari a Parentibus liberi, quam fidem rumpere Christianam, et salutari militi-*

(1) Lib. II. adv. Gent.

tias Sacramenta deponere. Quod quum genera pomarum tanta sint a vobis propofita Religionis huius fequentibus leges, augetur res magis, et contra omnes minas atque interdicta forwiduum animofus populus obitatur, et ad credendi ftudium prohibitionis ipfus ftimulis excitetur.

Eiusmodi Arnobii verba Cl. Pagius ani. 302. ad anathar Chr. 297. referri poffe negauit. Tunc enim, inquit, fuit in Militas facitum est; fed post Edictum perfcutionis generalis . . . cum Arnobius loquatur de Christianis cuiuscumque etatis, fexus, ac conditionis, quod ante fequentem annum 303. emiffum non est. Itaque, concludit Pagius, utitur Arnobius Epochæ Vrbis, quam postea adhibuit Aufonius; ideoque aduerfus Gentiles eo tempore fcripfit, quo Galerius omni tormentorum genere Christianos vexabat, anno fcilicet Christi 310. In tanta quippe diuerfitate opinionum, de priori anno V. C. nulla occurrit, cui adherere potuerit Arnobius, præter illam, quam diximus.

XIX. Nollem, Cl. Virum, de Ecclesiastica Historia, omnique prorsus doctrina immortaliter meritum, commentitia illa Aufonii Epochæ abreptum, grauitèr adeo temporum feriem perturbasse. Vt enim omittam, quod error aliquis apud Arnobium in numeros facile irrepsisse poterat, ut merito Baronius ac Basnagius ipse putauit; certe superiora Arnobii verba de leuiori foluunt, ac peculiari quadam perfcutione contra Milites excitata, commode intelligi, ideoque facile ad annum ipsam 297. referri poffent: quis aperte non videat, quod, quamuis etiam post editum generalis per-

secutionis decretum; ideoque post initam annum 303. aureus ille Arnobii Liber editus concedatur; nusquam tamen exculpi inde poterit, quod Arnobius Aufonianam Epocham, si quae fortasse illa foret, usurpauerit, ideoque ex Arnobii loco huic Epochae auctoritas, ac praesidium aliquod, inquiratur? Siquidem obscurior illo, et ambiguus Arnobii locus, id unum ostenderet, quod Scriptor ille in supputandis annis ab V. C. nonnisi serennii discrimine a Varronis Epochae differeret: cum tamen Epochae, quae perperam haecenus Aufonio tributa fuit, integro 13. anteriorum spatio a Varronis Epochae aberrat. Itaque Cl. Pagio libens concesserim, quod Arnobius, furcense iam Diocletiani rabie, ideoque affecto iam anno 303. Librum exarauerit, ibique in supputandis annis ab V. C. et a Christo nato minus accurate feliciterque summam expresserit. At nunquam tamen concesserim Arnobii Librum ad Galerii tempora, ideoque ad annum 310. renouandam esse, quod Pagius ex praeconcepta iam Aufonianae Epochae hypothese existimauit.

XX. Sed quid coniecturis, et argumentis aliis hic immorer, cum aperte satis ostenderim, Aufonianam hanc Epocham, quae hic a Pagio explicandis Arnobii verbis in praesidium vocatur, omnino falsam et commentitiam esse oportere, nec aliunde, quam ex perperam intellectis Aufonii verbis profluxisse? Itaque tum Aufonius, tum Arnobius, Varronianam Epocham usurpauit: hoc tamen discrimine, quod Aufonius tum Romae Conditae, tum Consulatus sui tempus accuratissime compertum habuit, ideoque is perspicue illud expressit; Arnobius vero Christi nati tempus, Christianamque historiam breuius leuiusque attigerat; ideoque vel obscure, vel haesitanter, vel minus accurate a Christo

Christo nata seopus, et posuit: quatenus admodum certe in ple-
ribus ad Christianam doctrinam spectantibus, Arnobius ipse
a communi Patrum aliorum sententia subinde aberravit, ut
Theologi iam obseruarunt. Etenim, cum Arnobius, re-
cens admodum, iam scriberet, Christianam religionem
amplexus foret, nondum eius dogmata et historiam satis
imbiberat, ideoque facile in supputandis annis cespitare ille
potuit: cum praesertim veteres olim Christianos hac in parte
incuriosos, vel indiligentes fuisse, exemplis innumeris osten-
datur.

Haec sunt, FRANCISCE humanissime, quae de cele-
bri Ausonii et Arnobii loco, vel Ausoniana, si superis pla-
ceat, Epochae, differenda putavi, ut suus doctissimo politif-
simoque Scriptori honor constaret, nec absurda opinio te-
mere in posterum ab Interpretibus et Chronologis ipsi af-
fingatur, sed Ausonii carmina noua puriorique luce illu-
scentur. Tuum est, consilium hoc meum, laboremque,
quicumque tandem is fuerit, aequi consulere, atque ubi vel
orationis cultum, vel ingenii vim, vel eruditionis copiam
desse videas, id languentibus adhuc viribus, et infirmas,
qua sum, valetudini, tribuendum intelligas.

Dabam Pisis 16. Kal. Jan. anno 1763.

Dum

Dum bis mille decem quingenti sexque cogerentur

Anni, Roma, tibi, tunc veros Consulis annos

Aufonii, et varios distinxit Epistola Fasces,

Tertius ac decimus quos iam seruerat annus.

NOVA ACTA ERUDITORUM

publicata Lipsiæ

Calendis Maii Anno MDCCLXXIV.

JACOBI ALBERTI VOS, ORATIO PRO LIBRO

Estheræ, dissi. publice d. XXVII. Martii A. MDCCLXXIV.

quæ magistratu academico abiret.

Triecti ad Rhen. 1775. pl. 14. in 4.

Occasionem habendas huius orationis nactus est V. Cl. e variis libris, qui ex aliquo tempore de Canone V. T. in Germania scripti sunt, adspertis de libro Estheræ nomination variis dubitationibus. Nempe Oederus et Semlerus, cum liberum examen Canonis commendare instiguerent, graues sibi reperisse visi sunt causas, quare narrationem de Estheræ, quæ nunc quidem existat, humanum potius quam diuinum opus esse statuerent; et Michaelis, cum horum virorum libros in bibliotheca orientali examinaret, ipse plura indicauerat, e quibus, difficilem et impeditam quæestionem esse, adpareret. Itaque Cl. Vossius hoc egit, ut, præmissis argumentis, quibus cuiusuis narrationis fides nititur, primo ostenderet, hanc quoque de Estheræ narrationem iisdem de causis fidem mereri, quibus omnium aliarum narrationum fides continetur; deinde doceret, librum de Estheræ canonicis V. T. scriptis utique accensendum esse. Ac prius

B b

qui.

quidem, de libri *de iohannis*, his confirmant argumēta. Scilicet, quaecumque in hac narratione de rebus in *hisque* Persarum ac Medorum traduntur, ea omnia cum iis, quae aliunde his de rebus et ritibus cognita habemus, ita bene conspirant, ut nihil, quod recentius confictum, aut ab analogia historiae omnis abhorrens videatur, inde proferrī possit. Nam quae de ingenti pecuniae summa (3. 9) traduntur, et rem e nostrae aetatis consuetudine aestimanti omnem fidem excedere videntur, ea aut non sunt cum nostris moribus conferenda, aut legitima interpretatione facile eo reducuntur, ut nihil sit a vero absonum. Quod autem auctor narrationis, siue Mardocheus ipse fuerit, siue alius Iudaeus, lectores ad annales Medicos et Persicos amandat, id aut fidem facit narrationi, (poterant enim illi annales facile conferri, et, si nihil tale in iis exstaret, commentum detegi;) aut Scriptoris impudentiam incredibilem prodit, quae tandem latere non potuisset, ut mendacium ad posteros secure propagaretur, nec omnes clamarent, falso ut gesta narrari, quae gesta numquam essent. Nam si vel maxime ipsi Iudaei tacuissent, deque commento ipsis honorifico gauisi essent, verendum tamen erat, ne ipsi eorum aduersarii hanc vanitatem gloriandi compescerent, ac deri sui exponerent. Nam doctissimus Iudaeorum scriptor, Iosephus, qui de veritate rei nihil dubitat, et instituta in rei memoriam sacra (Purim), haud exigui sunt ad fidem faciendam momenti. Quod si res, cuius memoria annuis sacris recolitur, numquam accidit, unde sacra illa sunt? cur tantae antiquitatis sunt? cur ab omnibus omnino Iudaeis vnamini consensu celebrata? In Ebris quidem Talmudicis reprehensa dicitur horum Sacrorum institutio, nullo quippe praescripto diuino nixa; sed instituta tamen esse antiquitus, vel sic adparet. Si quis autem veram festi originem obliuione deletam esse, aliamque fictam causam successisse, ei responderi potest non videri veram causam ante Alexandri M. tempora obliteratam, (si modo obliterata est,) cum et quotannis memoria rei repetere-

tereatur, et res ipsa memorabilis fuerit necesse fit. Atqui si veritas ad Alexandri usque tempora tenuit, quo impo-
 rante Judaeos per omnem terrarum orbem dispersos fuisse constat, quis omnibus ubique locorum persuadere potuit, ut repudiata vera causa, in commenticia substituenda consentirent? Ac ne in Ahasueri nomine et persona iusta dubitatio superesset, docuit Cl. Vossius, eum fuisse regem Persiae, cuius imperium ab India ad Aethiopiam usque, (haec enim est Cusch,) pertinuerit: id quod in Mediae regem non conuenit; et si vel maxime Cusch Arabia videretur, tamen inter Arabiam et Mediam interiectum esse Babylonicum regnum, ut adeo Medici regis imperium non pertinere usque ad Arabiam potuerit. Insulae porro, quae sub imperio Ahasueri fuisse dicuntur, si sunt insulae maris mediterranei et Aegaei, ut videtur, id ipsum efficit, Persiae regem intelligendum esse. Accedit, quod in tota narratione Persae praeponuntur Medis, quod rex Persas habuit consiliarios, non Medos, quod Susa, non Ecbatana, sedes regia fuit. Credibile ergo est, Ahasuerum non modo esse Persiae regem, sed nominatim Artaxerxen Longimanum intelligendum; in qua re omnia argumenta Cl. Auctoris persequi nunc non licet, ne nimii simus. Rursus ab aduersariis in ipsa narratione multa inesse dicuntur, quae cum ad intelligendum, tum ad probandum, difficillima sint, veluti, regem Hamani suasu eo adductum esse, quo adductus esse narratur, ut Judaeos, regni sui incolae, interimendos decerneret; Mardocheum porro imprudenter egisse, qui negato προσκυνήσεως honore, se Judaeosque omnes in tantum discrimen deduxerit, cum posthaec, ad summum fastigium euectus, et in aula constitutus, regem hoc signo honoris venerari debuerit; denique omni fide maius esse, tot Persarum millia fuisse a Judaeis impune interempta. De primo respondit Cl. Vossius, non esse super iis, quae bona fide traderentur, philosophandum, utrum fieri potuerit, nec ne; et esse in historia Romana notum Mithridatis exemplum, qui una epistola octoginta millia Romano-
 rum,

in eius regno habitantium, interfecerit. De secundo monet, non usitatum quendam, sed regi similem honorem Hamano fuisse exhibendum, honorem vero, regibus Persarum exhibitum, maiorem humano, ac propemodum divinum, ideoque Judaicae religioni addictis abhorrendum fuisse. Sed, quod bona venia Viri Cl. monere liceat, camen ille honor non nisi civilis, ut dici solet, fuit, et longe aliud est, externo ritu aliquem prosequi, aliud, eum, cui habeatur honor, divinum existimare, et hoc nomine augustius, quam pro humana conditione, venerari. In tertio agnoscit providentiae divinae documentum, quae Judaeos, ab armatis illo die Persis petitis, victores discedere voluerit: fuisse enim vim, qua Judaei illatam sibi vim depellerent.

Hic priori orationis parti adiecit V. Cl. longiorem observationem, qua aliis dubitationibus breviter occurrit. Sed partim ab aliis iam exposita erant, quorum nomina Cl. Vossius indicavit; partim ita sunt comparatae dubitationes, ut eas recte in nos coniecerit, et veluti aliud agendo refutaverit. Nam quod Oedero displicauerit, virgines diu et sedulo unctas esse (Esth. 2), antequam regem convenerint: id quis quaeſo mirari aut addubitare potest, nisi qui veteres libros, moresque orientis, indiligenter legit et tractavit. Ac talia fore sunt cetera.

Pars posterior vindicat eam sententiam, quae narrationem de Esther canonice libris accenset. Facile princeps argumentum est, Josephum tradidisse, tredecim esse libros, post Mosis tempora usque ad Artaxerxis aetatem scriptos, in quibus esse librum de Esther notum est. Cum igitur Josephus Estheram Artaxerxis Longimani aetate vixisse, post hanc aetatem nullos a prophetis libros scriptos esse referat, sequitur, eum non modo rem gestam, sed et librum ad ea tempora retulisse, adeoque canonicis adnumerasse. Reliqua, quae ex disciplina theologica de canone, inspiratione,

ne, et revelatione dicuntur, et ad libellum hunc controuersum accommodantur, nunc non repetemus.

Si quidam Patres, fortasse incisis hebraei sermonis, (quae, quo minus hebraeum librum ab apocrypho discernere, impediant,) aut ignoratione variarum codicis hebraei distributionum, de libro dubitarunt; et alii vicissim eius auctoritatem canonicam agnouerunt.

Breuiter quidem, sed perspicuus et disposito, V. Cl. rem omnem persecutus est, possuntque ea, quibus ornata haec causa continetur, ex hac oratione utilissime et cognosci, quae doctrinae pariter ac modestiae insignis documentum est.

FRID. IOS. GUIL. SCHROEDER, MED. D. et P. P. Q. Dissert. II. de Vitas robore, Tono, et Vitalitate, nec non de medicamentis roborantibus, seu vitas balsamicis, confortantibus, tonicis veris et polykresis, praesidiis: HENR. GEORG. MARSCHALL, et IO. GEORGIO WENDELSTADT, pro gradu Doctoris, disputationibus.

Marpurgi Cantorum MDCCLXXI. quaternis.

Postea quam philosopharum, super argumento supra posito, placuit, in Diss. priore A. enarrauit, diiudicauit, et, ut decet eruditos, quam humanissime confutauit, ad uberiores vias, vitalitatis, et roboris vitalitatis explicationem, in Dissertatione posteriori progreditur, et suam de ipsa vitalitate

te sententiam, magna diligentia proponit. De priore nihil attinet dicere, nam ea tota in, perstringendis Medicorum theorematibus, ad vitam et vitalitatem pertinentibus, occupata est. Sed alteram, quod rarior est, et paucis admodum cognita, plena tamen observationum selectissimarum, (quae res, cuius causa agitur, docte et vero similiter proponit, totam hoc loco describamus, ne forte intereat. Potest ne vero quidquam esse superuacuum, quod ad vires vitae, igitur ad vitalitatem recte cognoscendam pertinet, quae, factente ipso magno *Fridar. Hofmanno*, a Medicis, etsi nolunt negligere videri, tamen vulgo negligitur. Ita vero *Schröderus*.

SECTIO I.

VMERIOR VITAE, ET VITALITATIS, ET ROBORIS EXPLICATIO.

I. Cum vitalitas, siue vis vitae princeps, non sit corporea vis, nec vita vnici legibus corporeis absoluat, (P. I. §§. 29. et 28.) id quod per ill. *HALLERI* inuenta maxime tandem et euidentissime in fibra musculari irritabili eluxit; requiritur nunc; ut eas in natura vires, quas habet incorporeas, liberiores, siue de se ipsis agentes, recognoscamus. In his enim verum vitae fundamentum vnice inuenimus. Neque tamen in terreo quodam, utut simplicissimo, principio, ea vis nititur, cum iners terra nunquam de se ipsa possit agere, nisi viribus alienis requiescat. Atqui de reliquo non nisi triplicem, minus mixtam siue incorpoream vim, in omni natura datur inuestigare. Vel enim vis ea absolute simplex, vel simpliciter sine corporea commistione in partibus suis simpliciter cohaerens est. Absolute simplex autem, et libera vis, duplicis generis esse potest: altera, quae sine omni contactu physico agit, qualis anima; altera, quae motu suo corpusculis impingit, neque tamen cohaeret, sed expansionem eius corpusculi efficit, in quo inclusa tenetur, ceterum libera. Vel igitur vis animae, vel cohaerens vis
ma-

materialis sed incorporea, vel virtus liberior expandens, qualis phlogistiga, ea esse debet, quae vitam causatur. Non anima ea est vis (P. I. §. 17.), licet ad vitam eius nexus requiratur. Vitalitas potius est vinculum inter animam et corpus connerum.

2. Neque simpliciter cohaerens, siue aetherea vis, vitam principaliter efficit (P. I. §. 41—44), quod ut certius cognoscamus, eius vis naturam nunc videbimus, quippe quae iisdem ad vitam requiritur necessaria. Nempe iste simplicissimus aether, omnibus corporibus adhaerens, eo ipso praemittit corpora, eorum gluten primum vniuersale, si ipsis miscetur. Pressione autem simul grauat terrea, et soluens tandem ea fluida reddit, et est in omnibus fluidis et mercurialibus corporibus vera constituens et praecipua pars. Pressione sua etiam quietem, hinc frigiditatem causatur. Per se quidem pellucidus siue translucens est; si vero in fluidis est corporibus laeuigatis, ubi soliaturationem inuenit terream et opacam, representans fit, et est vera representans vis catholica. Per Phlogiston admissum fit ignis, et per tremulum phlogistimotum celeritate agitur rapidissima; ita ut corpora inde incalcescant. Exemplum eius suppeditant miscelae acidorum sulphureorum, ut olei vitrioli cum glacie, aut aliis aethereis. Quod talis simplicissima aetherea substantia datur, nemo ibi incipias: quod autem eadem sit incorporea, ex eo liquet, quod ante corpoream mixtionem aliquid saltem status debeat materiale non mixtum, siue simpliciter cohaerens, in omnibus suis partibus idem et perfecte homogeneous. At tale quid vitam efficere non potest, quia cohaerens de se ipso liberius agere nequit, sed solis adhaesionis suae legibus agitur, et vi phlogistici principii, sibi alieni. Vitalitas autem sui ipsius lex est.

3. Hinc non quidem in phlogisto, sed tamen in solo phlogistico principio, quod per experientiam expansionem
 cau-

causatur, vitæ fundamentum quædamque nobis est. Da-
 tur etiamodi a se ipso et liberius agens principium, quia
 expansio datur activa et libera, et ab ætensionis et potestatis
 facta. Atqui, *expansio principii* ipsum non potest esse ex-
 pansum, quia alia progressus earumque infinitus esset,
 quod absurdum. Neque coherens, aut extensum, id esse
 potest, quia libere, et ex se ipso agit, et strictius dicitur pri-
 ma. Hinc principium *expansum* et *phlogisticum* vero sim-
 plex est, de se ipso agens, et *primæ* esse. At non si, con-
 tactum *expansivum* facere debeat, ut simplex sit, ut
 impingat, acquiritur, sine plenaria tandem admissione. Hinc
 solo motu suo *calidius* et *patiuntur* adimplet, et ex se ipso
 seu ex motu *caliditate* varie hinc emergente, mensuratur.
 Tremulo, sed gyratione motu, agere observatur, et quia
 ipso lucem et calorem efficit, lux *originis*, licet inactiva
 per se, merito nominatur. Lucida eius natura est propter
 propriam *expansivum* motum et pelluciditatem incorporant.
Phlogisticum autem et *calidius* tunc nominatur, quando in
 velle et corporibus sulphureis calorem vel ignem produ-
 cere valet, hoc eius *expansivum* principium unum idem
 quo est, quia omnis *phlogis* est *expansio* ex eodem princi-
 pio eueniens.

4 In hoc principio omnis nature motus et actio, seu vite, primum fundata est, de quo postea uberius (§ 5.) quia ipsum est *primæ et simplicissimum physicum principium*. Hinc idem est *vitalitas omnis nature in genere*, non tamen illud solum omnem vitam absolvi potest, nisi contactu quodam, licet leuissimo et momentaneo, cum reliquis viribus simul agat, earumque motum vel producat, vel propaget et regat. Reliquæ autem vires vel ad motum non satis liberae, vel extra contactum physicum posse sunt. Hoc inter utrasque est intermedium. Connexionem eius cum anima postea videbimus §§ 5. 6. et 55. Videamus quo modo corporibus conueniat sic. Ad eam connexionem phy-

physicam requiritur spatium pro vi *expandente*, quod non datur nisi in satis porosis corporibus, quale calcarea corpora et grossiora habent, et fluida ipseque aether, hanc principio facillime concedunt. Hinc idem non nisi in calcareis, solutis et fluidis, praesertim sulphureis mollibus rebus observatur, et optime mixta motu *glutina sulphurea* tunc consistunt. Tunc autem vis expandens, et premens fluida, in se invicem continuis agentes nec proce ad motum se stimulant, unde motus existit *continuus, tremulus, et oscillans*. Dum porro actio utriusque per vices aequalis sit, centrum autem totius actionis in medio compositi corpusculi vires renitentes aequali vi versus centrum tendunt, idque vi sua concentrata confortant. Unde fluidorum et molliorum *sulphureorum corporum globosa* conditio est, et firmior *mixtio et contractibilitas glutinosa*. Experimenta haec docent. Quod enim in hac corporum cum expandente principio *intima coniunctione*, firmior *conglutinata mixtio*, immo et *sulphur, et glutinatio*, et vnicuique sulphurei glutinaminis vera *contractibilitas*, consistat, id videre est quotidie in omni pasta farinacea manifestum. Nisi pasta, ex sola farina et aqua composita, nunquam in eo gradu sulphurea et glutinosa aut vere *contractilis* inuenitur, quatenus fit eo ipso, si fermentum quaecunque *expandens* eidem admixtum fuerit, vel etiam si igne soluta coquatur. Multorum culinas et doctrinas visitans haec omnia videbis, et ipse experieris si incredulus es. Omnis enim *fermentatio sulphurea* reddit corpora, eaque solvens melius miscet. *Sulphur* itaque purius est principium expandens, cum igneis aqueis et salis particulis calcareis optime temperatis, subtilissimis, et per motum intime ideoque firmiter mixtis, conglutinatum. Ne inflammabile id est, nisi impuritates cremabiles et superfluae admittae sint. Subtilissimum autem, et ex propria vi *hallucinosum*, liberius et purius eiusmodi compositum, dicitur *Spiritu* in sensu physico, si scilicet a superflua mixtione et ab ipsa cohaesione extractus lucidus et purus habetur. Corporeus quidem est, sed tamen ita, ut vis eius infra incorporata

libera superemineat actione sua, et incorporeis legibus determinata, seu per se ipsam potius agat in corpora contacta. Idem minus liber et *spiritus mercurialis* simul est, quando fluidus iterum cohaeret cum sui generis partibus purioribus. Quomodo oriatur ex sulphuribus, quaeritur? Rarefactione sulphuris is fit, dummodo illa non nimia destruens sit. Hanc rarefactionem ipsum quidem expandens efficit, sed cum incarcerationatum sit, liberius reddi prius debet motu e terne accedente et solvente, aut etiam pluribus viribus expandentibus admittis. Tunc altera vis alteram mouendo irritat, auget, et tandem vinculo per expansionem et attritum soluto liberat, ut spiritus sulphureus auolare possit in forma halitus subtilissimi. Quod is maxime potens sit, quilibet a se ipso intelliget, cum vim strictius dictam liberio rem et supereminentem contineat in corpusculo subtilissimo. Nec physica vis ulla potentior cogitari potest.

5 Hinc in vivis etiam liberius agentibus corporibus idem lucidus sulphureus spiritus est princeps vis et *spiritus vitalis*, seu vera *vitalitas*, ex qua tota vita seu actiuitas omnium virium compositi principaliter dependet. Sed in specie spiritus istius animalis conditio inquirenda est, si *vitalitatem animalis* rectius perspicere conemur. Eundem autem non nisi in subtilissimo sanguinis halitu obseruamus, quem antea iam (P. I. §. 40 et 35, 34, 45) descriptum habemus, quem etiam non in vasis sanguine, sed in ipsis fibris muscularibus, quin etiam in nervis, praecipue offendimus, licet ibidem non ut *halitus vitalis*, sed in forma potius cohaerente et fluida appareat, spiritus tunc mercurialis (§. 4) aethereus et igneus factus. Quidquid per rudiora chymicorum experimenta de hocce halitu comperitum est, minus eius naturam veram, quam principia corporea admista quaedam, nos edocere potuit. Sufficit nobis, quod iste halitus vitalis, pro indiuiduitate cuiuslibet corporis, idotismum suum habeat, quod tamen, sicut omnes vapores, pellente et expanden-

dente principio sit praeditus, licet prae omnibus aliis sit subtilissimus, liberrimus, leuissimus, in lucida sua natura vix oculos nostros ferrens, agillimus, maxime irritans et irritabilitatem partium efficiens, seu irritabilis, et dato spatio aut motu per se ipsum efficacior. Quomodo oriatur, e §. 4. cognoscatur, nimirum ex modica sanguinis rarefactione. Effectus eius in specie postea videbimus. Jam vero, quod non solum eiusmodi sulphur animale volatile et vitale redditum, sed etiam immateriale eiusdem principium, in viuo sanguine reuera adit, demonstrabimus ex sanguinis rarefactione, volatilitate proprio motu et leuitate, colore, pelluciditate, et ex praecipuo eius elemento sulphureo, quippe quod totius naturae animalis elementum primum est. Rarefactio docet vim expandentem, hinc immaterialitatem (§. 3.). Volatilitas eandem demonstrat; sed ea tanta est in sanguinis halitu, ut parem vix in tota natura habeat. De motu postea §. 6. nobis diendum est. Leuitas autem non solum oleosi sulphuris, sed viui sanguinis praecipue admiranda, cum ex solo hocce halitu eueniat, euidentissime probat, quod causa ista non sit materialis (P. I. §. 43.). Nam pondus sanguinis multum spissioris etiam emortui tantum est, ut 105. ad 106. aqua grauius, hinc maxime leuis est, et globuli sanguinis natantes cum plurima terra, leuiiores tamen sunt aqua, ut 108. ad 111. (*) Sed magis in viuo sanguine experimenta ab halitu amisso facta docent, quod tunc sanguis mortuus multo grauior, post horas viginti quatuor ad dimidium extensio- nis minutus sit, testante SCHWENCKIO, et tamen, quod mi-
 §. 5. Calor potto vitalis, peculiare sanguinis vius
 phlogistonem, phlogisti hinc et expandentis non materialis
 principi maximam copiam adesse euincit, quod icidem de
 sulphore, primario sanguinis et naturae animalis elemento
 videt. Hoc etiam in tanta copia est, et in sanguine, et magis

C c 2

(*) c. MALLER *physic.* Tom. II. Lib. V. Sect. II. §. 5. conf. de seminis pondere dicta I. XXVII §. II. §.

finis (*) Quomodo scilicet per eam vim hae omnes actio-
nes et vitae phaenomena peraguntur, et quomodo ipsae vires
reliquae in consuetudine sua inter se concatenantur, nostrum
nunc est hic palam facere.

6 Primum et maximum est motus in genere, quem ab
expansione deriuamus. (Vid. §. 4.) Licet enim vis expan-
dendo mouens, sine aliis assistentibus, non moueat, non ob-
stante quod ipsa in continuo motu corpus viuum efficiat: at-
tamen sine ea primum mouente causa motus nullus est.
Nam cum motus sit mutatio loci, quae sine dislocatione, hinc
sine expansione perceptibilis non est, motus omnis primario
ab expansione et ab eodem expandente primo euenit, quod
simul mouent principium est. Hic motus tamen, praecipue
animalis, singulares quasdam leges non mechanicas in ortu
suo primo habet obseruandas. Requiritur enim vel leuissi-
mus contactus, vel perceptio motus, ut, vel spontanea plane
libera vis, vel alia homogenea, motum suum usque ad vim
mouentem propaget, vel resistentia corporea ex copiosiore,
vi soluta et sublata, expandenti maius spatium, adimplendum
relinquat, et simul corporea sua mole motum excitatum adau-
geat, necesse est, si quando eius actio expandens maior fieri
debet. Ex omnibus hisce causis, vis liberior motum perci-
piens, et ex se agere potens, ad motum proprium maiorem
irritatur, et celeritate summa tunc compensat, quidquid nu-
mero virium desit. In hoc a vi corporea et eius legibus
differt. Vt tamen et numero eadem in toto motus est, adeo
ut omnis vis expandens, deficientibus pleribus, a mole corpe-
rea obstant, et adhaesione adhaerent utque fixetur. Por-
ro cum vis in se summa sit in toto natura, scilicet homogenea,
hic quoque valet, ita fit ut tantum pro homogeneitate,
vis expandens motu, aliorum ad eandem suum motum magis

Et 3

irri-

(*) PRAES. Differs. quaedam ad febrium doctrinam spectant,
cap. II.

irriter, seu eius *vis similis*; quod est videre in pulvere py-
 rio accenso; et in quavis ardente flamma; praecipue autem
 in corpore vivo animalis; quod ipsa postea videbitur. Hinc
 expandens *vis percipiens* est motus homogeneus, qui utri-
 tatur exinde propria vi ad motum analem. Obvium
 tamen, si heterogeneitas et mixta est in corpore
 bus. Tunc enim ex adhesionis et passionis hinc *vis ex-*
 pandens imitatur, fixatur, et emittitur; de quos postea phas
 §. 16. Et potius heterogeneitas corporum possibilissima
 contactu ad similitudinem sequitur, ut si hoc per contactum
 heterogenea corpora magis irritantur, non autem in aliam
 fens. De cetero autem similitudo movens in duplici modo
 agit, vel per contactum tenuissimum, vel per representationem
 non sui motu in proxima vi sui generis et propagata, ut
 mirum exinde motus non fiat, in corpore sublimi, hinc
 subtile fuerit, ut translucidum sit ad representationem;
 tunc motus analor per solam representationem fit, et conta-
 xis ipse immittit. Posterius probatur ex actione flammam
 lucens analogi, quae aera expansa corporecula translucenda
 tantum movet, ita ut calorem non reperzullionem producat
 in fine, licet ab ipsa calida flamma non ea omnia corporecula
 attingantur. Si hanc explicationem assumere nolle-
 mus, tunc effectus ignis per leges corporum in omni, seu in
 puncto contactus ultimi, minor deberet esse; quod tamen
 contra experientiam est; cum ibidem calor sit maximus ob
 vires unitas simul et in eodem gradu resolventes tandem
 agentes in corporibus. Hinc leges corporum et mechanicae
 etiam non quadrant. Tandem et hinc *vis expandens* et
 gula observatur; quod duplior et minimam expandens, vis
 culo suo rupto, in aera adherere abeat, effectus hinc cessat.
 Hinc vires motus confirmantur, si corpora non sint dura,
 firma, et elastica fuerint. Hinc postea motus omnes in cor-
 pore animali explicati sunt faciles, ex halitu vitali et oris ex-
 pandente principio.

amblyopos (§. 4.), nec coram, et fluidi hinc/iter absque hac
 inquam est. Hinc sicut mixtio est totius corporeae compa-
 gis et vitae fundamentum, ita mixtionis animalis prima ba-
 sis est principium expandens in sulphure sanguinis contem-
 tum: et tota vita hinc maxime et primario in illo nititur,
 ita ut vitae quidem firmitas ex mixtionis firmitate, hanc ap-
 tem cum densitate fluida ex illa dependant principio.

9 Ad partes vitae iam traferamus, ubi veracitas: motum
 sensationemque cum repraesentatione videbimus. Li-
 det enim *sensationis vis* et actio in ipsa anima: sensus magis
 sit posita, non tamen et sine serije sensu, nec voluntarium
 motum praedecere valet. Nervi autem et sine anima mo-
 ueantur et moeant, et sine anima, si non sentiant: utramque
 repraesentant, ut vera *repraesentatio vis* in corpore animali,
 animaeque vinculum. Haec autem omnia a spirituoso
 mercurio contento sumunt, dudum ostendit est. Quis igitur
 negabit, hos spiritus animales ex halitu sanguinis vitali
 oriundos esse, licet formam halitus: omiserint massae fluidi
 facti? iam autem compam nervorum vitam et actionem in-
 telligere licet. *Repraesentatio cum motu* ex ante dicta (§.
 6.), et ex perceptione quae est in halitu vitali, et ex trans-
 lucida substantia liquoris acruis concipitur, una cum horum-
 rum irritatione. *Sensatio* non est nisi repraesentationis hal-
 itus conscientia in anima, quae obtusa est, quando motus
 confusus, et liquoris corruptio exoritur, aut nervi ad sensationem
 non minus compositi sunt. De motu ad masculas propa-
 gato animali postea dicam (§. 10.) *Visculus* autem animalis
 in nervis ex eo est, quod ipsa anima est mobilis motus sensu
 mota continua et percipiens vis, licet contactu suo minus
 non moveat; sed motus sui spontanei varia repraesentatione
 Nec ab eis canis immovetur, sed repraesentatione in perceptione
 Ceterum, quia nervorum vis simul fluida et *adhaerens* est,
 hic motus non interruptitur, et ex eadem causa celerrimus est.

NEC 27.2 VI. 1777
 ra. 70-

10. *Tonus*, seu tonica vis musculorum, et elastica, et cum perceptione vitali irritabilis, nec non omnis *musculorum motus*, ex eodem principio vitae derivandus est, ac mixtio et neruorum vis. Partim enim ex ipsa mixtione optima sulphurea dependet, qui est *tonus physicus*, seu *elasticitas et contractilitas* fibrae firmitioris; partim ab halitu vitali, qui *irritabilitatem* cum perceptione vitali, et *tonum vitam* constituit, elasticitate et proprio motu auctis; partim quoque a nervis vis ea augetur et stimulat, ad maiorem motum et elasticitatem, imperante aut cooperante praesertim anima. Tunc ea vis *animalis in specie* dicitur. Sed explicanda singulatim nunc sunt et elasticitas tonica, praesertim animalis, cum contractilitate, et irritabilitas, et motus animalis musculorum. *Elasticitas* cum contractilitate quadam in genere fit, ex firmitate sulphureis corporibus exsiccatis aut bene mistis (§. 3. et 4.) accedente, quorum phlogiston expandens non consumptum, omni vi prementi vel tendenti renititur, et spatium suum pristinum, cessante vi externa, de novo cum violentia quadam et celeritate praeponderante occupat. Hinc totum corpus animale glutinosum, seu optime mixtum, elasticum est et contractibile. Sed *singularis musculorum elasticitas tonica et irritabilitas*, non ex sola glutinis mixtione dependet, sed simul ex eorum structura per vires accedentes ad eum gradum adhaerent, in statu praesertim viuo. Nam fibrae illae sunt glutinosae, quae totius canaliculi elastici ceteri respellendi (*), pro recipienda vi alia confortante expandere nituntur, licet facilius confundantur, nisi continuo refluantur. Illae ipsae nervi intra musculos in membranis contextim vertuntur, et una cum arteriarum ultimis seralis in minima fibra cunctantur, fibra minima muscularis non solum cum vascula et serie globulorum articulata rugosa et in contractione aspera observata est, ut ex utraque

(*) HAMBERGER physiolog. §§. 637. et 1178.

que parte vim expandentem dento recipiat; sed etiam a quolibet ingresso vapore aquae tepidae, sanguinis, et maxime aethere, ad contractionem maiorem stimulata est (*). Ex his elucet, quod vis quaedam expandens subtilior accedat elasticis fibris, et inclusa in illis retenta elasticitatem cum contractilitate adaugere ad tonum usque possit, usque dum consumatur. Sed haec maior contractilitas nondum *vitalis tonus et irritabilitas*, seu *vitalis motus* est, nisi ipsa haec contractio ex halitu vitali liberrime oriatur, alterno continuo agat, et motum suum ex se ipsa adaugtum in eodem gradu continuare possit. Hicce enim halitus iisdem fibris continuo inhabitat, et restauratur continuo; iam irritatur etiam per nervos et arterias, licet consumatur continuo destructus et tandem in auras evanescat, aut pro nutritione inferuiat fixatur. Hicce etiam solus perceptionem habet vitalem, quae reliquis crasseribus vaporibus deest; quippe non satis homogeneis (§. 6.), nec lucidis. *Perceptio enim vitalis (irritabilitas)* est ea motus subtilissimi impressio seu communicatio, quae per ipsam vim insitam expandentem liberiosam adaptat, in eodem gradu longius in eadem continuatur, quam ea impressio durat. Haec non nisi in fibra musculari ad huc vius observatur, quia structura angustioris obserantis canalculi hanc praerogativam illi concedit, unde tonus physicus et elasticitas in illa augetur, praecipue a vi halitus expandente et libertati. Nam halitu liberios vis physica in corpore animali nulla invenitur, nullaque maior; et ea vis consumpta continuo restauratur in vivis a sanguine. Percipit quidem motum, sed *vitalis* perceptionem non nisi in musculis exercere potest. Leges eiusdem vide antea (§. 4.) Hinc motus alterans et continuus, hinc etiam mirabilis illa virium musculi exuberantia per solum agentia summam celeritatem, absque aethanico adminiculo augens, intelligitur. Sed *motus animalis*, siue per nervos ad musculos

(*) cf. v. HALLER L. XI. S. II. §. 5. in fine.

les propagatus et auctus, nunc quoque facilius intelligitur ex natura spiritus nervi eiusdem generis, seu homogenea, cum halitu vitali et vitalitate musculorum. Haec enim actio fit itidem pro impulsu et stimuli nervi celeritate, aut continuatione, maior aut minor, prout etiam animae motus fuerit fortior aut minor. Nervium autem fluidum, motu halitosum redditum, per homogeneitatem optimus est stimulus vis insitae muscularis, sicuti halitus et caenum musculum intus optime stimulat.

¶ Quod est videre in corde et vasis sanguiferis, quorum vitam et vim is similiter praeparatis constituens efficit, cum subsequente pulsu et sanguinis circulo; unde reliqua omnis vita animalis fere dependet. Non enim datur aut observatur in corde et musculis fortior stimulus subtilissimo vapore aut sanguinis, aut ignis, aut aeris. Nihil pulsum facilius reddit, ex hoc nostro principio unice nunc deducendum; quae graevissima vitae pars nobis explicanda superat; Cordis autem triplex vis, partim insita est, partim a nervis, partim etiam a sanguinis irritatione completur. Ubique halitus vitalis manifesta eius vis et causa est, qui et primam vim ipsi cordi, ut musculo insitam antea, constituit (§. 10.). Sed tamen triplex porro hinc nobis exortitur demonstratio. Primum docendum est, quod non nisi ex halitu vitali irritatio cordis vere vitalis et sufficiens existat; deinde quod ea irritatio vis cordis cum pulsu vere etiam constituat, vel saltem addat causam ad impellendum sanguinem; ultimum autem est, quod ipsa etiam propria vis insita cordis, et systole, ab hac irritatione vitali ita dependeat, ut illa etiam ab hoc constituantur, et vel augeatur, vel minuatur, adeo ut irritans vitalis vis omnium sit maxima, potior, et cordis etiam prima vis. His enim demonstratis res nostra salva erit, et vita animalis ex maxima sui parte explicata. Quoad primum, per experimenta satis innotuit, quod non nisi interna cordis irritatio, et per vapores effecta, vitam cordi restituerit,

qui vapores quò fuerint subtiliores eo se praestiterunt ma-
iores: adeo ut ipsa fluida hanc vim non tribuant nisi vapore
subtili euoluto per calefactionem. Legamus de hac verita-
te quae collegit H. HALLER physiol. Lib. IV. S. V. §.
4. et 14. et L. V. S. IV. §. 8. (*) Coctum omnino dixe-
ris,

(*) *Autem Irritationes, quaecumque demum fuerint, breuem ef-
fectum producunt, et post paucas palpitationes quies duratur: reddi-
t. Multo tempore et perfectiore et bono ordine superat is cordis mo-
tus qui ab interno irritatione succedit. Eiusmodi sunt pulsationes,
quae a calore omnia penetrante, et sanguinem forte viscosum rarefa-
ctum in cordis cavitate pollente, adeo durabiles superveniunt. Sed
viam aqua cordis immissa, aut vasis eam potentiam accretet. Sanguis
vero etiam magis, cuius vis simulans ad cordis naturam commu-
surata fuisse videtur. — In experimentis tamen meis non alius sti-
mulus, quam aeris, potentior fuit. — Nam et in rana, circa aeris
bulla in corde et auricula receptam, cumque viscido sanguinis fero
salutem, nonnullis et deo integris boris, et in multum notum cor
contrahit, et aeternum laxatur, optimi et vitalis simillimo ordine: et
in cane septem integris boris, ab eodem elemento immisso, cordis pul-
sationem superasse vidi: et in univessum, aere impulsu, cor a qui-
ete reuocari, quando ad omnes alios stimulos surdum erat. Ita duo-
decim a morte boris, et integris diebus, ab aliis claris viris aeris viti-
osum quidem suscitasse legitur. — Neque solum rubrum aut pondro-
sum sanguis eo officio fungitur, sicut et in pullo cor prius aeriter sub-
at, quam sanguis purpureus inducit, et ipse aer millies sanguine le-
nior, perinde et rectius cordis motum resuscitat. — Anus et viri-
tatis etiam in aere putrefere etc. — Neque tamen dubium est, cor esse
inanimatum quiescere, et alium atque quum sanguinis aeternum parte ma-
iori subiecto continuo de motu desinat. Alias, ventis ligatis, omni-
mo cordis motum integrum superesse vidi. Quoties enim con ligatis
venis non quiescit, et ne expressum et alium quidem a motu deficit,
boris sanguinis aliqua particula in ventriculo reses deprehensa est.
Mouentur quidem, equum, et imprimis tenuissimum aeternum, cor efficaciter
sunt per motum stimulant, et ablati est vehementer agitari, et omnino
maxime et irritabili vi tollere, quando ventum quoddam rubri
apparet. Non ideo repugauerunt, sanguinis motum aqua cor
irritare, siquidem cum aqua et aquoso sanguine vis laxans et irrita-
tiones consopiens coniungitur. Et canis disperit, quando ab impulsa
aqua sensibus non velle dicitur.*

ris, qui ex hisce collatis experimentis videre recusaret, quod fluida, non quae fluida adherentia, aut ponderosa impulsiva; sed solo suo emissio vapore cor ad motum incitent. Alias enim fluidum maxime dilutum, aut ponderosius et fluidissimum, ut aqua, maximam effectum sedere deberet, quod contra experientiam est. Magis hoc perspicies, si addas quae idem vir illustr. de aqua et frigideitate in hac causa profert (*): *frigore pulsuum numerum ad octavam fere partem minui, calore irritari — sed etiam in perfectioribus animalibus et puncti salientis pulsus frigida affusa deleri, et cor felis evulsus vivideque pulsans subito ad quietem cogi.* Cum igitur per facta experimenta vapor saltem aereus, vel immo subtilior, ad perdurantem cordis vitalem irritationem requiratur, visu etiam est facillimum, quod praeter halitum vitalem sanguinis nihil ejusmodi sufficiens in corde et sanguine inveniatur; dum nempe sanguis ipse, nec mole sua ponderosa, nec fluiditate, neque ex alia corporea premente causa, hoc loco agat.

Q. E. D. Secunda mihi incumbit demonstratio, quod haec irritans causa vim cordis addat, eamque et pulsam et impulsam sanguinis efficiat. Facillima et haec est demonstratio, quippe cum sine ex irritante causa cor numquam agat, nec agere potens sit, ita ut ipse Illustris HALLEKVS, qui alias vim cordis insitam et propriam pro maxima et prima habuit, fateri tamen coactus fuerit, quod *duplex ex causa vis augeatur, qua humores impelluntur (**)*. Conferantur etiam quae superius, de dilatatione cordis per expansionem vitae sientem, dicta sunt. (§. 7.) Nihil igitur superest, quam ut tertio etiam insitam, quoque vim et ipsam systolen cordis ab hac irritante vi sanguinis principaliter dependere, augeri, et minui, cum huius actio et vis minus sit composita et prior quam illa muscularis. Sed per experientiam quoque lex summa cordis et omnis eius actionis

D d 3

ob-

(*) L. c. L. IV. S. IV. §. 34.

(**) Lib. V. S. IV. §. 8.

obseruatur, quod eius propria vis et systole semper sit proportionata irritationi suae et expandenti irritanti vi, quae est in sanguine viuo, et eius vitalitate. Hinc maxima et prior vis cordis non est eius propria aut infinita q. e. d. Ipse etiam ill. HALLER hoc antea cognouit, cuius verba mentione digna iterum iterumque legantur. (*) Addimus, quod prima omnis actio vitalis, seu prima quoque vita sit in actione sanguinis, per halitum cor irritante. Hinc ortum vi-

tas

(*) L. IV. S. V. §. 14. Si subtracto sanguine cordis vires franguntur, augentur certe congesto. Eo maior, celerior, diuturnior, vehementior systole in corde percipitur, quo cor copiosus sanguine repletum fuit (sc. spirituofo.) Hinc in peripneumonia pulsus robur et violentia est in ratione sanguinis, qui per liberam partem pulmonis transit, et cum ea copia aut languet, aut incitatur. Hinc in viuo animale cor atrociter laborat, et constringitur vehementissimum, et pulsus distinctissime, quando arteriis ligatis sanguine se deplere impediunt perpetuo stimulo agitur. — Manifestius adhuc vis stimuli percipitur, quando aut sanguinis cor perambulans NUBEM oculis sequimur, aut aequam, aut inflatum aerem. Tunc enim adparebit, venam caenam primam repleti, et primam, postquam repleta fuit, contrahi. Deinde etiam auriculam et ventriculum paulo post constringi, ut perenni ordine ea semper pars constringatur, quam paulo prius intellus liquor irritauit. — Sed etiam quoties unica pars cordis repletur, etiam unica illa paulo post contrahitur. — Denique, ubicunque cor irritatur, ibi initium motus est. Indeque sanguis directionem accipit. Atque adeo irritatioe causa procul dubio est, quare cor contrahitur. Hinc vir ill. vim vitalem confortantem, densiore in sanguine latentem, nobiscum adeo maximam fecit, ut L. V. S. IV. §. 8. Coniuncta verba addiderit: Apparet adeo, et plures etiam rationes supersunt, quae latentes istas causas adiuuant, quas exposuimus, apparet, inquam, quam necesse sit, densitatem sanguinis conferuare, amissam vero et eiusmodi medicamentis restaurare, quas cordis contractionem adiuuant. Apparet perinde, quam plena periculo CORNELII BONTEKOE scissa fuit, qui male accusata sanguinis transiit, integritatem valetudinis fere unice in tenuissimo sanguine posuerit, eoque aliquosam indolem aqua, cui thea infusa fuisset, unice conatus sit adsequi. —

atque explicare datur. Nam ubi sanguis maternos femine paterno spirituosus primum satis reagens et irritabile in puncto saliente tandem inuenit, ibi tunc actio vitalis composita incipit motu proprio sanguinem nunc pellens, ex quo reliqua vitae sane subsequuntur.

12 Sed etiam *respiratio*, quae est sustentaculum vitae necessarium, ex nostro principio unice intelligitur, una cum omni sustentante nutritione vitalis principii. Angustia autem limitum, quibus circumscriptus sum, omnia me dicere vetat. Quis tamen ex se ipso nunc non intelliget, expandens ex aere principium, respiratione in sanguine continuo restaurari, respirationemque ex hac causa necessariam esse calidioribus animalibus, quia purius et nondum fixatum hocce principium ex aere sanguini per respirationem accedit? cum alimenta simul idem, sed magis inuolutum et fixum suppeditent. *Nutritio* igitur vitae non fit, nisi ex feminibus et satis glutinosis sulphuribus, quae in fatis magna copia principium expandens et confortans inuolutum et bene mixtum continent, et in quibus concentrata eiusmodi vis est cum quadam elasticitate et mixtionis firmitate. Purius tamen istud sulphur non est.

13 *Leuitas* peculiaris viuentium explicanda superest; quam alioquin ex leuissima materia falso deducunt; quod contra experientiam dictum fuisse, antea iam monitum est, (P. I. §. 43.) ubi leuitas in genere iam explicata fuit. Nam vapores ascendentes, et cum grauissimis corpusculis, contrarium docent. Nec vita vigiliae rarefactio et motus, quae lenant corpora, his leuiorem materiam addunt. Hinc in ipso principio vitali et mouente, eiusque rarefactione, est leuitatis principium, contra grauantem materiam agens expandendo et sursum ascendendo, si vinculis cohaesionis soluta corpora, a plurima et liberiori hac vi aguntur, etiam in corpore animali. Hinc volatilis spiritus animalis oritur (§. 4), et

et omne volatile leuitatem addit, per solam experientiam satis cognitam. Nec sine hac vi et eius actione liberiori *transpiratio* alla penitus cognosci potest, nec sudoriferorum vis vapores expellens intelligi. Ex hac etiam causa experimentum mirabile de peculiari leuitate opii soluti, aliorumque sulphureorum factum, cognosci poterit. (°)

¶ 4 Porro, omnis *saler* hinc etiam *vitalis* non nisi ex phlogisto est, nec aliunde derivari potest (**). Principium autem nostrum vitale est phlogiston (§. 3.) quam diu in sulphure sanguinis contentum retinetur. Reliqua per se facile intelliguntur, ex attritu, ex solutione igneae materiae; quam tamen sales non praestant, cum in contrarium copiosior adhaerens immo et crassior materia, qualis acida et salis, motum expansiui cum calore minuatur, nisi forsitan attritum augeat. Hinc frigiditas cum frigoris sensu et humorum inspissatio euenit. Bona autem mixtio cum continua vitali *resolutione*, fluiditate, et excretionem crassiorum vaporum, a principio vitali liberiori, non tamen nimium liberato, est. Nimia destructio sulphurei elementi animalis cum calore non vitali eodem modo *verbes* et *mortem* causatur, ac nimia inspissatio. Ad vitam sanam autem iusta et aequata huius elementi conditio et mixtio unico requiritur. (§. 8. 4.)

¶ 5 Sed antequam de hac et vitae robore agamus, *animae vinculum* et *inuentiam* per idem principium vitale, seu halitum spirituosum fieri, obseruabimus. Non aliud enim possibile est vinculum mentis et corporis, nisi per repraesentationem et perceptionem motus ex utraque parte in tertio. Atqui repraesentationem et perceptionem vitalem cum vi

(*) CL. EBERHARD Gedanken von der Wirkung der Arzneymittel §. 28.

(**) Id. ibid. §. 32.

repraesentante et percipiente, non in alia corporis parte nisi in halitu vitali, et inde effecto fluido nerveo, habemus. Hinc certo certius in eodem vincum est animae et corporis vinculum atque commercium. Q. E. D. Nee video, quae difficultas explanationi omnium exinde euenientium actionum, et veri influxus reciproci, superfit, si motus utrinque per vim mouentem simplicem et percipientem communicantur. (§. 6. et 9.) Sic animi solus motus per repraesentationem lucet, et mouet, et calefacit terram. Sic omnem vitam, licet fugiente calamo, realiter et vere explicauimus ex vera vitae et unico principio, spiritu nimirum halituoso vitali, quem et animale dicimus, in neruis et fibris existentem, et percipientem, et repraesentantem.

16 Nunc tandem quid sit *rabur vitae* perfectius dici potest. Hoc enim non nisi in copia maiore et moderate celeri actiuitate liberiorum virium vitalium, quas dixi, et quidem duplici modo existit, dum vires haec copiosiores vel in potentia tantum, vel actu evolutae et agentes, adsunt. Alterum est *tenacitas vitae*, *tonus in sensu laetari*, alterum *vigor vitalis*. Ad tenacitatem vitae et tonum, qui vigoris est basis, requiritur vita perfecte sana (§. 14.), et bona sulphuris animalis mixtio (§. 8. 4.) descripta, et eius copia (§. 11. not.). Hinc obseruatur, quod animal robustius sit, quo maior est vis globalorum sanguinis, plethoram non morbosam constituens (*), quod gluten animale optime sulphureum in iunioribus animalibus irritabilitatem cum vita augeat (**), et quod animalia imperfectiora, quibus sanguis densior et frigidior est, et insecta magis irritabilia et vitae sint tenaciora. Vigor autem vitalis requirit simul spirituam vim a-

ctua-

(*) v. HALLER *Physiol.* L. V. S. II. §. 14.

(**) v. HALLER *ib.* L. II. S. II. §. 11.

Etualium sustentatam quidem a sulphuris animalis copia cum elasticitate a vi expandente ad summum gradum adaucta (§. 10.) sed cum celeritate vis eius liberioris maxima. Hinc a spirituoso vino, et a feminis animalis vi spirituoſa, vis irritans cum robore vigente obseruatur (*). In utroque casu, praefertim autem in omni vigore, mira celeritas actiuarum virtutum vitalium ea obseruatur, quae sola maiorem effectum edit, quam qui ex legibus naturae corporeae consuetae euenire potuerit; cum sine difficultate pauci saepe muscoli corque et humores viui pondus eleuent toto corpore humano multo maius, et tamen nixus longe maxima pars absque effectu visibili pereat. Neque solum aequilibrium superant, sed magnam praeterea et superantem velocitatem addunt, contra motus principia mechanica. Porro corporeae vis et motus principia mechanica non sunt nisi ponderis pressio et impulsus coniunctus cum suis legibus. Haec autem vitalis vis robur suum amittit potius ab omni pressione et corporis impulsu, immo ab adhaesione corporea, adeo ut a corporea vi non perinde irritetur, si magis homogenea haec adhaereat, sed potius ab heterogeneis corpusculis, leuissimo tantum contactu agentibus, stimuletur tantummodo (§. 6.). Robur itaque vitale non aliam legem agnoscit praeter suam ipsam vim copiosiore et celeritatem, quae nunquam a corporea natura aut mechanismo oritur. Summa enim celeritas non obseruatur nisi in omnium subtilissima et libera mobilissima materia. Eiusmodi corporea non est. Hinc incorporea tantum celeritatis legem facit, et suum ipsius robur in corporibus motu bene admittis. De reliquo omnia (§. 6.) dicta huc applicari debent, si robur vitale rite cognoscere velis. De *partium robore vitali* ut dicam, sapere est. Vigor enim obseruatur vel in ipso animae liberiori statu, et *mentis alacritate*, vel in neruorum *sensibilitate*, vel in sola sanguinis optime mixti *leuitate et calore* cum cordis *animositate* coniar-

da,

(*) v. HALLER L. XXVII, S. III. §. 3.

Et, vel etiam in musculorum firmiterum tono vitali et eius irritabilitate maiori, si nimirum in dictis partibus ad vitam requisita superabundant halitu vitali liberiori. Ipse enim animae status ab hac sanguinis neruorum et musculorum conditione ita dependet, ut haec singula ad perfectum vitale robur requirantur.

SECTIO II.

DE VITALITATIS ET ROBORIS VITALIS DEFECTIBUS.

17 Quod si vis quaedam in corpore animali non recte constituta est, aequilibrio virium sublato, *morbus est*; si autem vis vitalis in genere non rite se habeat, *morbus vitalis* hic est *primarius*, morbus κατ' ἐξοχήν, eoque periculosior deficiente robore, quia *mors*, id est vis huius abolitio, exinde facillime consequitur. Attamen in omni fere morbo vis haec praecipue tandem patitur, quia primaria est. Hinc uniuersale et fonticum quoddam in genere morborum eius constitutio varia constituit, ut sine eius scientia medicatio rationalis fere impossibilis sit. Non quidem cum ΤΕΙΧΜΕΙΕΡΟ (*) spasmum et atoniam pro omnis morbi causa immediata et formali habemus, cum genus uniuersalius morborum sit deprauada mixtio humorum, et robur eius potius sit consecretarium. Attamen primum et potissimum consecretarium semper est. Interea vis haec varie affecta, vel peccat in toto, mixtione humorum deprauada, vel in partibus tantum corporis vitalibus. Vario autem modo affecta peccat ut robur deficiat. Vel enim nimia est vis haec, solutione et rarefactione destruens et mouens; vel in contrarium obru-

E e 2

obru-

(*) Diss. de analogia morborum, eorumque curatione per polychres. Sa, 1732.

obruta in motu suo, fixata, aut plane deficiens quoque ostenditur. In utroque casu mors imminet, si nimirum opprimitur, aut expandendo consumitur, aut materia sulphurea et glutinosa eam suppeditans deficit, dum nimium aquosa aut destructa haec fuerit. Sed vbiuis mixtio optima, quae est totius vitae et sanitatis fundamentum, (§§. 8. 14.) deficit (*). Hinc in omni morbo mixtionis deficientis praecipua cura sit necesse est, quae restituta natura restituitur, et robur vitae subsequens ex motu sanitatem per se restaurat. *Natura* enim optima est morborum medicatrix, et in sola hac mixtionē fundata. Hinc etiam roboris vitalis defectus summum in omni medicina momentum est. In genere defectus hic observatur ex causis quae motum vis expandentis et vitalis augent et minuunt, quae sis vide (§§. 6. 4—16.). Hinc vitia partium vitae singula virium motus omne non unice absoluunt, quod putatur, sed virium plurimum in ipso sanguine latet.

18 In specie autem et in partibus corporis animalis ad vitam requisitis offendimus varios vitalitatis defectus, ex variis causis (§. 7—15.) allatis. Si enim motus sanguinis progressivus, cum pulsu cordis ex quacunque occasione alteratus fuerit, statim robur vitale afficitur eum ipsa vita et vitalitate. Motum eiusmodi inordinatum efficiet vel sanguinis ipsius disproportion, anaemia, aut conditio aquosa, aut terrea et spissior, vel vasorum actio alioquin alterata, et male proportionata. Tunc autem vis seu robur cordis potissimum deficiet, viribus vel consumptis, vel obrutis et fixatis. Cumque triplicem cordis vim agnouerimus §. 11. ex triplici occasione, eaque etiam varia, vis haec vel nimia erit, vel immunita, robore tamen semper deficiente, dum nimia etiam vis consumitur, aut male proportionata est. Quamdiu autem re-

(*) IO. HALLERI, Diss. de virium in et a morbis instauratione, praefide IVNKERO. Halae, 1745. §. 4.

restauratio virium ex sanguine bene mixto possibilis, tandiu periculum vitae minus est.

19 Si vero motus intestinus sanguinis in specie vel est deficiens, vel nimius, aestuosus, et destruens, ex mala mixtione obortus, tunc virium summa iactura non sine vitae maximo periculo apparet. Haec tamen virium strages non ex lassitudine artuum, aut voluntariorum motuum remissione, diiudicatur, cum talis remissio in febribus potius fiat, ut reliquarum virium impensae parcat natura (*), cumque lassitudo etiam non sit virium defectus in genere, sed innocens sit, temporarius tantum in musculis voluntariis defectus, nisi nimia atonica et stupida fuerit. Haec igitur bene distinguantur a medico rationali.

20 Tunc quoque, si quando vires vitales vere deficiunt in sanguine, et anima facilius deficit, et nerueque vis deest. Haec tamen utraque constitutio vel etiam ex ipsa anima, et ex ipsis cerebro et nervis proficisci poterit. Motus animi nimii in terrore, et deficientes in tristitia et metu observantur, cum subsequente iactura virium. Ex quo manifesto videtur, vim etiam animae cooperantem ad vim vitalem requiri. Consuetorum adeo defectus ex hac causa virium defectum efficit, dum sensu animum afficit. Nervi autem cum cerebro per se patiuntur, nimia actione sensuum et repraesentationum, et motu, et vigiliis, et vitio malae mixtionis et conformationis, et pressione, et somno etiam nimio: praesertim ex phlegmate sulphur in sanguine nimis supergrediente, vel etiam nimia siccitate spirituosa.

21 Tonicum fibrarum robor deficit, quando vel nutrimentum vitale, vel nervus influxus nimius aut minutus, in fibris muscularibus est. Hoc ipso enim elastica etiam firmi-

E c 3

tas

(*) Io. HALLER L. c. §. 23. seq.

tas et cohaesio tollitur. Debilitatem fibrarum alias per minorem cohaesionem unica solent explicare (*) ex glutine nimium aquoso, aut ruptione et tensione. Sed haec omnia rem non exhauriunt, quae, nisi in vitalitate, saltem in elastico expandente principio maxime sita est, quippe cum per illud unice firmior cohaesio sit motu in renitente glutine et fibra, ut proportionata, contractio fiat (§§. 10. 4.). Caeterum, amissio haec virium vel est a priori, sine materiali causa proportionata et ex influxu motus animi coöperantis, vel a posteriori post labores, vigilias, aut ex nimis euacuationibus et resolutionibus, ex acredine macilentorum, ipsas fibras tandem abstergente, putredine, narcosi, malaque mixtione et lentore sanguinis aut fluidi nervei, quod bene semper distinguendum est.

22 Sed quoque nutritio non bona, et aeris impuritas, et respirationis vitia, suum et huc, et in genere ad virium defectum contribuant. Hinc singularis neruea quaedam scorbucorum quorundam, phthysicorum, vel etiam sedentium et hypochondriacorum debilitas obseruatur, quae solis saepe euacuationibus sanata est, tono pulmonum respiratorio restituta, et vitae principio melius sustentata. Nam et omnis sustentatio virium deficiens vires deficere facit, hominibus caeteroquin sanis et robustis. Ex parte etiam morbus huc referatur falso dictus *das Nervensieber*.

23 *Nimirum robur* in genere quidem non est morbus aut virium defectus, quia nimium non esse potest, quamdiu corporeae reliquae vires satis sunt proportionatae: at tamen idem praesertim vigor, robustioribus hominibus defectum virium facilius parit, mixtione et aequilibrio virium quodammodo tantum sublato. Hinc iidem et grauioribus mor.

(*) LOESEKE, *Abhandlung auserlesener Arzneymittel* Cl. II. Cap. II. §. 12.

morbis et facilius iisdem succumbunt. Duplex autem tunc nimium robur incommodum habet, prout etiam partes ab eo affectae patiuntur. Si enim in sanguine tantummodo dominatur spisso, plethora falso sic dictus morbus nominatur, quae varia est. Vel si temporaria tantum rarefactio sanguinis oboritur nimia, disproportion et consumptio virium vires frangit; sic etiam ubi in musculis aut nervis robur est nimium disproportionatum fibris, spasmi, et convulsivi alique motus nervorum morbofi cum variis symptomatibus oriuntur. Exinde vires ipsae vitales tandem vel consumuntur, vel obruuntur spisso humore, et ipsa atonia ex altera parte simul subsequitur. Huc etiam referatur rigiditas et strictio fibrarum. Sed ad finem dissertationis properare copia rerum suadet.

SECTIO III.

THERAPEUTICA, DE MEDICAMENTIS ROBORANTIBUS.

24 Iam ut usum fructum ex theoreticis nostris positionibus capiamus, pauca saltem de corroborando corpore animali subiungere lubet. *Roborans* aut *confortans* remedium *vulgo* dicitur, quod vires qualescunque deficientes addit, ut integritatem actionis virium restituat. Sed in hoc sensu latissimo quodvis remedium, morbis recte adhibitum, roborans est, et ipsa enervantia, humectando relaxantia, et adeo aquosa remedia, possunt in quibusdam rerum circumstantiis roborare. Sic ex. gr. aqua, aestu calentes et sitientes confortat. De hoc lato nominis sensu mihi nunc non est sermo, partim quia omnem medicinam pertractare hoc loco non possum; partim quia etiam de classe quadam roborantium medicaminum in specie et distinctius agi debet a quovis medico artis suae bene perito. Interea defectum quandam
 hu-

huius pertractationis in libris medicorum me obseruasse lubens fateor: nam licet de confortantibus varie scribant medici, strictius tamen de medicina motus, seu de *mouentibus* remediis, non agunt, sine quibus nihilominus tota medicina non recte intelligitur. Plerumque enim potius de confortatione partium duntaxat *Solidarum Corp. Hum. cordis, et neruorum* tractant, quam ut de ipsius vis mouentis in humoribus latentis confortatione dicant in genere. (*) *Roborans* igitur *medicamentum* in sensu strictiori mihi est, quod vim, quae strictius ita dicenda est, corpori animali affert, et restituit in casu necessitatis. Haec autem vis est simplex, expandendo mouens, et vitalis cum halitu suo, antea mihi descripta, si nimirum in corpore suo recte constituta est. Hinc duplici modo vis eiusmodi affertur, si vis ipsa de nouo conceditur, et etiam si ista in corpore recte constituitur. In genere autem haec constitutio, seu recta et optima primi elementi animalis sulphurei mixtio, cum eiusmodi principio suo expandente, est unice roborans, et simul polychresta metus medicina (§§. 17. 4. 8. 14.). Omne igitur roborans est sulphureum. Hinc tamen *duplex est polychrestorum roborantium classis*, altera eorum, quae physico mechanico modo constitutionem corpoream et sulphuream illius vis tantum afficiunt, *roborantia physica*, seu *tonica*, in sensu latiori; altera autem classis eorum est, quae, licet physico chymico modo agant, simul tamen immaterialem vim ipsam addunt, irritant, et de nouo constituunt, *roborantia vitalia*, seu *balsamica* sanguinis remedia, quae non nisi sulphura subtilissima, optime mista sunt, et phlogistica puriora, sed sanguini homogenea, nec nimis volatilia. Notum quidem est, quod medici non nisi mechanicam medicamentorum operationem concedant, et ipsum phlogisticum medicamentorum principium corpus esse

(*) Vide classes medicamentorum in LORSECKE *Abb. Cap. III. S. I. §. 58.* et S. II. §§. 3. 4.

esse putent. (*) Sed errorem ex parte iam demonstravit el. EBERHARD (**), licet vim phlogisti liberiores cum materialibus viribus et ille confundat. Vis autem phlogisti expandens, a phlogistica seu inflammabili materia separata, merito discernitur, si cœtius philosophari velimus. Nam expandens in inflammabili, et inflammabile ipsum, non sunt unum idemque. Ad illius vis actionem mechanica philosophia, ne latius quidem sumpta, quadrat. Interim tremore agere eam concedimus; plurima eius actionis latent.

25 Pauca tantummodo de modo operandi remediorum motus addere nunc licet, quippe cum contra expandens principium maior renixus glutinis contractibilis sit (§. 4.), et eo ipso motus æquabilis sit et maior. *Polychrestum roborans* in genere tunc agit, dum mixtionis seu compositionis sanguineae æquilibrio restituito, non modo spiritus suppediat sæpè, et vitalium humorum circuitum expansione proportionata iuvat, et excretionem solvendo et secernendo prævoget, sed etiam aucto fibrarum renixu aut tono periculosas obstructions impedit. Quippe instructum est partim pauco salino, partim sulphureo principio, partim terreo exsiccatore et subadstringente, vel etiam acido pingui subtili istimius adhaerente et condensante: ita ut expandat, motuque irritet et resolvat, simulque miscendo compagem densiorem reddat. (***) *Tonica* autem simul vel condensando nimium motum sedant, consumptilemque spiritum conservant, vel solvendo etiam et secernendo vim vitalem pressam ex parte interdum liberant, quando ipsa in humore spisso nimium ob-

(*) LOESEKE l. c. Cap. III. S. I. §§. 15. 46.

(**) l. c. Praef. et §§. 12. 13. 16.

(***) FR. HOFMANN Diss. de modo operandi medicamentorum A. 1718. §. 4. seq.

prubata et fixata est. Nam propter homogeneitatem maiorem facilius sanguini adhaerent una cum sulphureo suo principio, et ex adhaerentibus principis ista praecipue consistant, siue sint illa aetherea fluiditas, siue acor, siue glutinosum sulphureum quid. Plerumque soluendo simul tamen potius exsiccant. *Balsamica* tandem, quae sunt purissima sulphura, quod contra cl. HOFMANNUM (*) dicere liceat, cum neque aerius resinorum orgasticum, nec viscidius crassum aut vaporosum quid contineant, neque tamen volatilia sint, sed sanguinis sulphuri perfecte homogenea, paululum acrida, spiritum vitalem facillime sustentant, et eum tandem constituentes lenissima rarefactione augent, irritant, et motum tranquillum cum optima mixtione reduunt, segregatis et expulsis heterogeneis omnibus sibi non miscilibus. Haec saltem materialitatem sanguinis pinguem adaugent, attenuant, et ita vires celerrime instaurant. (**). Rarefactio enim sanguinis moderata subsequens vim quoque vitalem liberat, sine iactura et noxa (§. 4.).

26 Distinguntur haec remedia merito a nervinis excitantibus, et a cardiacis calidis remediis, quae utraque robur firmum et verum corpori non addunt, licet roborantium spuriae quaedam sint species. Sed ipsas varias species roborantium nunc videamus, quae partium quidem robur excitando efficiunt, sed minus durable, nisi sanguis bene mixtus fuerit mediante motu intestino moderato, et phlogisto fixiori admiscendo. Cum sulphur et phlogisticum principium (§. 4.) genus roborantium et mouentium medicaminum constituat (§. 24.) species eorum pro varia sulphuris commixtione inter se differunt vnice. Datur enim sulphur purius, et inflammabile, et non inflammabile, et volatile, et minus volatile aut fixum, in quo nihilominus idem expandens phlo-

(*) Diff. de medicamentis balsamicis a. 1715. §. 1.

(**) ABR. VATER Diff. analepsis rationalis a. 1727. Th. IX.

phlogiston principium est, licet non comburatur; datur etiam sulphur vel acrius resinofum, vel vaporofum et humidum, vel terreum etc. *Calidum* igitur *orgasticum* et *calefaciens sulphur* acrius aut resinofum est, quod heterogeneitate sua et magis stimulat, et destruendo magis rarefacit sanguinem, quia corpori non plane admiscetur, sed leui contactu continuo repetito ad pulsus agit. (§. 6.) Eiusmodi duplex remedium datur gradu diuersum, et vel *cardiacum*, vel immo *sudoriferum*, quod acrius est, et tamen non prius quam in ipso sanguine demum soluitur, cum cardiaca sine ista acriedine maiori constituta non adeo soluantur. Sudor non alio modo explicari potest, nec umquam eius in aerem ascensus recte explicatus fuit ex alia ratione, quam ex sulphurei principii liberati magis expandente et sursum expellente vi. Cardiaci notio etiam confusa fuit vel cum neruinis, vel cum omnibus aliis remediis, ita ut Cl. HEISTER (*) et temperantia et refrigerantia inter cardiaca ponat, et tamen sibi ipsi postea contradicere coactus fuerit (**). Cardiaca stimulaudo tantum motum sanguinis promouent, et cordis robur in specie augent, quod tamen non optimo semper consilio fit. *Analepticum* contra remedium est, quod agit sulphure per acida aut aliter fixato, motum sanguinis intestinum sedando, viresque eius et cordis conseruando, vel etiam quod ipsum sanguinis sulphur rarefactum sine noxa condensat. Si autem vaporofum eiusmodi sulphur in remedio est, *anodynum* et *narcoticum* oritur etc. *Neruinum* et *excitans* remedium est omne sulphur volatile, quod neruis temporarium robur affert, verum autem roborans non est. Sub nomine sulphuris volatilis non comprehendo inflammabile, sed spirituosum purius, siue ex cohaesione sua liberatum et rarefactum sulphur, quod etiam sine inflammatione esse potest, ut fit in sale volatili, et aliis solatis sulphureis, seu

F f 2

fir

(*) Diff. de medicamentis cardiacis p. 1729. §. 17. seq.

(**) L. c. §§. 27. 28.

firmius mixtis corporibus. Ex his enim halitus confortans, et spiritus stimulans nervus statim augetur, mox iterum disperiturus cum omni robore. *Adstringens et subadstringens* remedium est fibrarum ex sulphure adhaerente terreo et exsiccante, et acido, et quod *amarum* simul est, sanguinis ipsius tonicum adhaerens remedium, quando alcalicum aut ex sale compositum est. Hoc modo exprimuntur et consolidantur fluidae partes ex solidioribus, et condensatio exsiccans oritur. Unde primus affluxus humorum exoritur, non quidem ex nervis, sed ex ipsis partibus contractis. Amara, si tonica eadem sunt, ut puriora sulphura, sunt simul *stomachica*, leuissima sua irritatione et adstrictione fibrarum. *Nutrientis* autem est, quod balsamicum purius sulphur in minore copia ita continet, ut post stomachi digerentem concoctionem tantummodo separari possit. Nutrientia medicamina ea sunt, quae leuissima digestionis stomachi opus habent.

27 Sunt et alia remedia robur adiuvantia, ex aeris respiratione, ex motu, ex calore, ex frigore, ex balneis, ex venae sectione, ex somno, ex mentis curatione, ex ipsis consuetudinibus, ex humectatione, evacuationibus, etc. petita, quippe quae omnia sanguinem et vis vitalis constitutionem alterant. quae tamen lubens nunc praetermitto. Sic enim suspiria, et aeris haustus longior continuatusque, aut pulveris nicotianae odorisque usus, confortasse observatum est. Sic equitatio et exercitatio seu motus, sine labore, ad antiquioris medicinae normam cum anhellu instituta, robur addit. Sic frictio ex calore et balneis et igne electrico, si nimia non fuerit, sic etiam venae sectio, libertatem expandentibus viribus procreant. Ex somno enatum robur, viribus reseruat, saepius miraculosum fuit. Sic etiam mentis exhilaratio et tranquillitas serena robur vitae non solum conservat ad longaeuitatem, sed etiam restituit. Quoad evacuationes nullum robur firmius conservatur aut restituitur, sine conveniente heterogeneorum excretionem.

28 Sed superest ut de individuis omnium supra memoratorum roborantium nunc dicam. Omnia quidem et singula referre non possam, sed tamen plurima. Ex sulphuribus purioribus vere balsamicis et vitalibus, quae saltem leuissima concoctione segregata, puriora, et sanguini nostro homogenea redduntur, si impuritates eorum satis crudeae sint, habemus ipsum sulphur minerale, succinum, ferrum, sulphur antimonii purius siccum, et tincturam Ludolphi, aurum philosophice praeparatum seu volatile redditum, ambergrum, et ex regno animali bezoar, oleum animale, phosphorum, sed urinae, coctionem, et bilem praecipue; ex regno vegetabili balsama fere omnia ut opobalsamum seu balsamum de Mecca, solutanum, peruvianum, de Copaiba, myrrham, gummi elemi, mastichen, et alia gummata, s. g. copal et anime, tacamahac, olibanum, et thus, quibus addantur subtiliora quaedam, caeterum magis spirituosae, benzoe, liquidaterra, styrax pura, calamita et ladanum. Addantur et saponaceae ea, quae simul diuresi cruditates suas facilius separant, ut terebinthina, gummi ammoniacum, bdellium, galbanum, gummi hederac, opopanax, sagapenum, pix liquida, naphtha, et petroleum, cum radicibus paucis quibusdam saponaceis, s. gr. taraxaci. Porro his adnumerantur amara fere omnia non nimis acris, qualis ipsa bilis est, radices et herbae et salia ipsa amara, in parca dosi, et fuligo sine salibus concessa, et cortices peruvianus, winterastus, cascarrillae, ligni sassafras, costus verus, iuniperus, cinamomum, cum lignis aloes, rhodiis, et santalo citrino. Et quis omnia enumerare poterit? Zedoariam, melissam, scordium, radicem ninsing, flores chamomillae, boraginis, semina emulsa, nucleos caesaeae, butyrum cacao, vinum, cum ipso eius spiritu concentrato sed fixato, et citra et aurantia posna extracta cum vino aut spiritu vini, pro potu confortante, vel etiam puluerem cordialem Cellensem, essentiam dulcedm Halensium, et pilulas balsamicas Iunckeri genuinas, per fermentationem et sine omni laxante praeparatas. Haec autem omnia ne ni-

mis rarefacta sint solutione caueatur. *Tonica* nunc sunt ex hisce quae terrea et acida aut falsa exsiccant et subadstringunt simul, et quae fixiora sunt, ut amara omnia et salia, sal urinae, ipsumque nitrum, tartarus, balsamicae pilulae, cortices et ligna, viduum recens nec generosum, mispitus, myrcilli, cydonia, gummatz copal et animae, sanguis draconis, olibanum, tacamahaca etc. ferrum, aurum, succinum, quibus adde millefolium et haematitem, et ipsam calcem viuam, vitrioli sulphur, et zincum, si cum igne suo bene praeparata fuerint. Inter nutrientia referimus spiritum panis, et lactis recentissimi et adhuc calidi epoti, oua sorbilia cum butyro, gelatinas, et semina emulsa cum butyrocatiao, ossifrago potu, et spirituosis potionibus.

29 *Cardiaca* in specie sunt moschus, et acris zibethum, aromata calidiora, vinum generosius, balsamica acriora, salia volatilia oleosa cum ipso borace, spiritus e. gr. Cornu cerui, et alii acriores, camphora, ossa Helmontii, et phosphorus, puluis cellensis, radices serpentariae virginianae, contraieruae, cariophyllatae, aristolochia, galanga, helonium, doricum, aegagropili, et ita dicta alexipharmaca omnia, seu sudorifera, cum carminatiuis quibusdam feminibus acrioribus etc. *Analeptica* sunt spiritus fixati acidi ipsiusque vini, fructus acidi, et acida fere omnia, fragrantia, praesertim et cum saccharo dulcificata, nitrum, acetum, tartarus, et dulcia sulphurea, et ipsa aqua, praesertim si odorata fuerit. *Anodyna* autem sulphurea, quae, licet in maiori dosi debilitent potius, in parca tamen lactificant, et somno nervos adeo confortant, sunt suaueolentia omnia, non acria, flores fragrantés, iasmini, rosae, tuberosae, aurantium etc. species lactificantes Rhasis et Galeni, spiritus praesertim acidi vaporosi subtiliores, oleum vini, spiritus melissae, oleum caicut, oleum animale, sulphur vitrioli volatile, nitrum, castoreum, opium, peganum, pollen cannabis, crocus, hor-

horminum, et valeriana, cum camphora et aliis vaporosis nervinis (*).

30 *Nervinus autem excitantia sunt, si in iusta dosi adhibentur, cardiaca volatiliora, et lactificantia spirituosa et aromatica, e. gr. baccae juniperi, cubebae, camphora, ros marinam, laudula, spica, maiorana, basilicum, serpillum, mentha, origanum, marum, marrubium, matricaria, spiritus nervini ita dicti, cum salibus volatilibus, odor spirituosus ex ipso pane, nec non ignis praesertim electricus adhibitas. Iusta tamen proportio remedium istorum est omne id, quod aut nervinum robur, aut relaxationem motus nervi heruos supprimendo, constituit. *Adstringentia* demum et *excitantia subadstringentia* sunt millefolium, consolida varia, bistorta, tormentilla, cortices peruvianus, quercinus, et granatorum, et alii, ipsaque tonica, ut myrtillus uterque, mispilas, cydonia, acacia, et omnia acida et terrea, terra catechu, et calces, quibus adde ipsa amara et herbas traumaticas, alchymillam, pyrolam, faniculam, hederam terrestrem, veronicam variam, agrimoniam, plantaginem, tussilaginem, hypericum, capillos veneris etc. De stomachicis in specie non dicam.*

31 Et de usu horum omnium in specie non dicam, sed de roborantibus vitalibus et tonicis in genere tantum leges therapeuticas praescribam, cum eas partim neglectas, partim parum cognitatas, usumque ipsum vitalium balsamicorum medicaminum fere praetermissum offendam. Licet enim maximi viri usum huac quadantenus experti, HOFMAN, STAHL, VATER, JUNCKER, aliique, encomiis suis eundem fati celebrent, mirum tamen, nescio qui fiat, ut eorum fontica verba nec hodie ponderentur. Eiusmodi annotatum est cl. JUNCKERI: *notuum defectum feliciter*

(*) conf. cl. DELII *diff. species lactificantes*, Erlang. 1763.

*restaurantia desiderantur: — Sola temperate balsamica peculiari sua crassi naturae amica sunt, quarum quidem operandi intimior ratio non adeo perspecta, experientia tamen satis confirmata est. (*) Neglectum gravissimae rei eo minus comprehendere licet, cum sine his medicamentis ne mixtio quidem in sanguine humano alteratur, HIPPOCRATES autem iam de modo agendi remediorum uniuersalium enunciauerit: sanitas restituitur addendo et adimendo, hinc per bonam humorum mixtionem effectam. Et vere, si umquam uniuersale potens remedium est, in hocce genere unice id inuenire licebit, cum antea iam polychrestum id esse visum fuerit (§§. 17. 24. et 25.). Nullum igitur tam lato patenter, tamque uberrimum usum medicina ex alia quacunque re capere poterit, quantum ex hisce vitae praesidiis. Es dictum nunc sit in omnis humani generis solatium, quod nullus fere morbus, nullumque medicamen sit, in quo horum non sit usus euentissimus, omni experientia teste. Paucos istos casus excipias velim, ubi nimia sulphurea vis antea sanguini admixta fuerit, quod sit e. gr. bile in sanguinis massam retrogresso, aut in ebrietate etc. Attamen tantum abest ut haec remedia organismum inducant prudenter adhibita; ut potius eundem, et dolorem in morbis (§. 23.) dictis, et aliis, sedent, et omnem motum nimium quoque auferant euacuando (**), et in ipsis febribus putridis, et viscerum vitis, quam maxime profint (***) . Omnibus reliquis remediis haec corrigentia admiscenda esse docet FR. HOFMANN (****). Quae singula quiuvis per se mane facile intelliget, et vera esse videbit ex nostris ante dictis, si ea bene secum pensauerit. Hinc explicationem nunc de-
aue*

(*) IOAN. HALLER *Diff. de virium in et a morbis inflammatione* §. 37.

(**) HOFMANN *Diff. de balsamicis* §. 34.

(***) *Id.* l. c.

(****) *Id.* l. c.

non facere superfedeo. Vnicam legem generatim praeferi-
 do pro roborantium usu. In genere enim nullus umquam
 morbus sine excretionem congrua curatur, id quod summam
 therapeuticam legem constituit. Si itaque remedium roborans
 congruam euacuationem ipsum praestare nequit, tunc
 euacuans aliud quoddam semper coniungendum est. Reli-
 quae practicae regulae pauciores sunt, et non nisi cautela: e.
 gr. specificae roborantia non semper satis tuto adhibentur, et
 Medici uberiores cognitionem et diiudicationem requirunt;
 uniuersaliter roborantia autem vix umquam nocebunt, nisi
 nimia fuerint adhibita. Semper iuuant, et saepissime per
 se morbos vincunt si continentur, quia naturam euacuan-
 tem instaurant. Expertis nobis haec concedas velim. Ne-
 que in rigiditate, aut spissitudine, aut motu partium nimio,
 damnum haec afferre possunt. Dosis largam tamen non
 exposcunt, sed repetitam, et longius pro re nata continua-
 tam. Interea distinguas ea, quae heterogeneum crudum in
 copia habent, a reliquis purioribus sulphuribus; vel de re-
 liquo videas an aliquid proficuum iis admixtum in corpore
 animali remanere possit, et cuius indolis id sit in quouis
 remedio indiuiduo quaeras. Volatilia, et nimis rarefacta et
 aciora, fuge.

32 Tandem illustrationis gratia de sulphure minerali pu-
 riore in specie ea adferam, quae ex aliorum obseruatis pro
 nostra confirmanda sententia innotuerunt, ex quibus ratio
 eo magis patebit, quam habemus, ad eius et reliquorum
 sulphurum laudes maxime extollendas. Iam olim cel.

ABR. VATER, (*) *At enim, inquit, postquam calida re-
 media reiecit, de genuino et vero usu sulphureorum, summo cum
 gaudio et animi oblectatione sequentia tradimus, ea in morbis
 haud paucis nos vix deserere, ut potius iusto tempore in conue-
 niente forma et dosi applicata, ad analepsin aegrotantibus nostris
 exoptato conciliandam sint apta. Quae porro sequuntur ver-
 ba, praesertim de spiritus vini roborante vi etc. legas velim*

suo

(*) Diff. *Analepsis rationalis* th. IX.

suo loco. Sed sulphur minerale, veteribus (*) et antiquissimis quidem Medicis iam usurpatum, et summopere laudatum, nescio an non recentiori aeuo nostris demum temporibus primum rationaliter tentatum sit. Legamus quae clariss. A. S. GUMPERZ in suis adnotatis ad materiam clariss. LOESEKE in hanc causam collegit. (**)

Die Wirkungen des Schwefels in allrhand Krankheiten werden verschiedentlich gerühmt, insonderheit erhebt ihn Cheyne, de arthritide, als ein untrügliches Mittel wider das Podagra, zu der Zeit da der Paroxismus nachgelassen, mit einigen Loeffeln Milch gegeben: Er will wunderbare Curen damit verrichtet haben, und glaubt, er habe keinen geringern Nutzen in andern langwierigen Krankheiten. Ebendasselbe versichern auch andere heutige geschickte Aerzte, und recht gute Chymici, unter andern Pringle: und obgleich die Art und Weise, wie er ins Geblüt übergebracht werde, unbekannt ist, so können doch so viel Erfahrungen von vernünftigen Chymicis nicht deswegen umgestossen werden, weil sie sich mit einer größtentheils eingebildeten Theorie nicht reimen wollen. Ich berufe mich unter andern auf das Zeugniß des Herrn Cartheusers in seiner materia medica, wo er gesteht, daß etwas vom Schwefel in unsern Saeften aufgelöst werden kann, und halte dieses instar omnium — Von dem Balsamo sulphuris habe ich verschiedene gute Erfahrungen, so gar wo schon haemoptysis war, wenn ich ihn mit einem opiato versetzt. Porro ibidem haec verba leguntur: Es ist unbekannt, wodurch der Schwefel in den ersten Wegen dergestalt aufgelöst werde, daß er ins Geblüt übergeht, und die am Hals getragene Münzen schwarz gefärbt habe. Item: Es sind einige welche ihn in großer Menge, und zu wiederholten malen gegeben, eine laxirende Kraft zueignen. Hanc thesin satis experientia quotidiana confirmat, si scilicet cruditates in primis viis excernendae adsint, e. gr. in febre catharrhali, etiam maligna et petechizante, purpura maligna, et aliis putridis febribus, ubi pauciora grana

cun-

(*) cf. MATTH. VNTZER de Sulphure ad. 1619. qui summorum virorum experientias collegit in febribus, et putridis, peste, phthisi etc.

(**) Cap. IV. S. III

eundem effectum exhibuerunt. Quod tandem hac ratione sulphur plane non sit organicum, et tamen calorem naturalem sine aestu augeat, licet eius etiam scrupulus sumtus fuerit, id testatur nobiscum cal. EBERHARD. (*) Idem de camphera dudum quidem innotuit, modo omnia acrodo admixta praecaveatur in hisce sulphureis remediis. Acida vero, et nitram admixtam, non nocent, nec tamen opus sunt. Sed limitum angustia plura nos dicere nunc vetat: conf. cel. PRAES. Diff. *quoadus ad febrium doctrinam spectantia*: Dissertationem cal. DETHARDINGII *de sulphure praestantissimo bezoardico*, legere mihi nondum contigit.

33. Videant lectores beneuoli ex haecenus allatis, an iure quodam non polychrestum solummodo, sed etiam *catholicum vitale et absolutum remedium*, omnibus morbis possibile, statuamus. Possibile enim est, purissimum quoddam sulphur, cum subtilissima quadam penetrante acoris aut falis vi, quod concoctione nostra non indigens sanguini homogeneum totum admiscetur, eiusque intimam sulphuream miscelam penitus tunc alterando corrigit, vimque naturae mouentem eo ipso confortat, et heterogenea omnia tunc separata ex corpore expellit. Hoc facto certo certius tandem omnes humorum morbi curabiles superantur ab ipsa animali natura. Sed Medici vel falsum conceptum plerumque de ista medicina sibi fingunt, vel adeo falsis hinc formatis ratiociniis eam oppugnant. Ex altera parte loquentem si audiamus cel. TEICHMEIERUM, (***) dantur analeptica uniuersalia, quae archeam seu vitae principium roborant. Sed negligitur in ista sententia optima humorum mixtio, qua sola mediante vitae principium defenditur, et a dissipatione et ab incarceratione sua, et simul viribus demuo constituentibus augetur, et tranquillo motu irritatur. Ex altera parte negat possibilitatem huius remedii cel. HEISTER (***) . Nunc, inquit, *motus humorum temperandus est*, nunc

G g 2 lan.

(*) Loco saepius citato §. 43.

(**) Diff. *de analogia morborum eorumque curatione per polychresta* 1732.

(***) Diff. *de cardiacis*.

languidus excitandus, utque humores deficientes restituendi, non abundantantes minuendi sunt, his haec omnia ab uno eodemque medicamento expectari nequeunt. Sed experientia huic asserto contraria est: nam haec omnia per unicam restitutam bonam temperatamque humorum mixtionem, heterogeneis euacuatibus, quotidie fiunt, (§. 17.) Cum igitur unum idemque sit medicamen, quod superflua remouendo mixtionem unice bonam vere afferat, et superflua expellat; nimirum purius sulphureum, quod simul segregationem et mixtionem nouam inducit (§. 24), medicamentum uniuersale datur, et vitam prolongare valet.

IOS. ANT. RIEGGERI, EQU. AUGG. A CONSILIIS, et Iuris Eccl. Prof. Ord. in Academia Albertina Opuscula ad Historiam et Iurisprudentiam Eccles. pertinentia.

Friburgi Brisgouiae 1773. octonis.

Quamuis Rieggerus, titulo indice, de rebus tantum ad Historiam et Iurisprudentiam Ecclesiasticam pertinentibus, se disputaturum significauit: tamen dimidia fere pars a se posita est seiuncta. Enumeramus primo quae proprie huic pertinent: de Amoenitate Studii iuris publici ecclesiastici; de receptione corporis Iuris Canonici in Germania; de collectione Decretalium Honorii III. P. Rom. de Gratiano auctore Decreti; de paleis Decreto Gratiani insertis. Aliena vero ex nostra sententia videntur haec: de cultu latini sermonis ICTo haud negligendo; de historiae litterariae praestantia; de iurisprudentiae cultura per saltum; an detur traditio sacra; de institutione Academiae Albertinae Friburgensis.

Jam de parte ea, quae cum Libelli titulo conuenit, primo aliquid nobis est dicendum. Orationem vero, de Amoenitate studii iuris ecclesiastici, quacum duodecimam de necessitate studii iuris publici ecclesiastici, velim coniungas, plane silentio praeterimus, nec habemus quod moneamus.

Nam quae ullam ad hocce studium tractandum alliciendi vim praebere possunt, A. omnia excussis atque

pro-

proprietat; similiter duodecima bene se recteque habet, nisi fortassis quis dicat, hanc Orationem Pontificios potius, quam Protestantes respicere. Sed maioris momenti aestimatur id, quod de Receptione Corporis iuris Canonici in Germania ab A. est disputatum. Nimirum Germani, quod ex tot Conciliis, Synodis, Canonumque collectionibus clarissime patet, inde a primordiis religionis Christianae studiose Canones ecclesiasticos coluerant. Studio atque animi fervore abrepti; ne Isidori quidem Decretales spurias respuebant. Omnium minime igitur sententia eorum placet, qui initium iuris Canonici inter Germanos usque ad Seculum XIII. demittunt.

Procul dubio Conringius, Kulpifius, aliique huius erroris defensores, quocumque etiam sine, opinione sua falluntur. Nonne Santesca quidam, qui commentatione Decretum illustravit, sub initium Seculi XIII. floruit? Quia etiam Seculo iam duodecimo Gratiani Collectio reliquis omnibus in Germania palmam eripere coepit. Multi enim Germanorum, discendi causa eo tempore Innerium, vel potius Guarnierium, Bononiensem, adibant. Illic Papa Eugenius III. anno 1141. etiam Decretum Gratiani misit, acque in scholis tractari iussit, his mandatis, ut et Decreti Gratiani, et iuris civilis doctores, dignitate aequali haberentur. Quamobrem Fridericus primus, Imperator, maxime in aulam, viros utriusque iuris, et civilis et canonici peritos, accessit, maximeque eos honoribus ornavit. Et filium suum Henricum in apostolicis institutis et legibus imperatoris institui curavit. Anno 1179. iussu huius Imperatoris, Bertholdus, ob insignem decretorum legumque peritiam, Archiepiscopus Bremensis eligitur. Recepto hoc modo in Germania iure Canonico, postea quoque reliquas eius partes, quae per varias occasiones sunt additae, facile recipiebantur. Sic anno 1328. Constitutiones Clementinae in publicum prodire, etiam in Decreto Ludovici Bavari, anno 1338. publicato; quod sub nomine Iuris Pontificii extat, nisi Auctori nostro fidem derogemus, iam receptas fuerunt. Licet haec A. sententia sola collectura nitatur; tamen nonnunquam doctet, quia Germani hanc Constitutionem inter Iuris Canonici partes inchoant

Sæculi XV. retulerint. Nonne etiam posthæc Ioannis XXII. (aliis XXI.) *Extravagantes*, uti appellantur, ad Corpus Iuris referebantur?

Sequitur Collectio *Decretalium Honorii III.* quæ inter antiquas Decretalium Collectiones, (h. v. Ante Gregorianas,) ultimum locum occupat, de qua A. nunc copiose exponit. De reliquis per aliud tempus oblatum commentari promittit. Vulgo hæc Honorii III. Collectio *quinta* dici solet; sed de hac re, quum ne mediocrem quidem utilitatem præbeat, nihil A. commemoravit. Sufficit scire, eam immediate Gratianam secutam esse, eoque consilio ab Honorio confectam, ut etiam foris, et in scholis, usum suum haberet. Autor vero huius Collectionis, quod et Rieggerus demonstrare studet, haud dubio ipse Honorius III. Papa fuerit. Sunt quidem alii, qui Tancredum quendam, Bononiae Archidiaconum, eam iussu Papæ curasse defendunt: at ex ipsa Honorii III. bulla ad eundem Tancredum, contrarium patet, ubi dicit, *se epistolâs decretales compilari fecisse, easdemque illi destinandas curasse.* Accedit, quod Scriptores illis temporibus propinquiores Tancredum hunc omnino ignorant, contra vero uno ore Honorium ipsam Collectionis auctorem tradunt. Quod dein ad usum valoremque huius Collectionis attinet, omnino fatendum est, eam non admodum diu viguisse. Nam paulo post Gregor. IX. exoriri atque illius memoria obliterari coepit, ita ut recentiores plane fugeret donec Cironius quidam, ut Tolosæ anno 1645. typis imprimeretur, curaret. Noster, collatâ hac editione cum Codice manuscripto Bibliothecæ Vindobonensis, hanc Collectionem Honorii emendatam. Viennæ anno 1761. 4. iterum in lucem edidit. Cuius Codicis, ut et ipsius Collectionis conditionem, A. in hoc *Tractatu* accuratissime descripsit.

Videamus nunc de Gratiano, Decreti auctore, Dissertationem, quæ tanta diligentia est composita, tantaque eruditione exornata, ut quisque in ea acquiescere possit. Etenim A. de Gratiani personâ, operibus, patria, muneribus, loco ubi illud hoc Decretum perfectis, diligenter atque perspicue tradidit. Qui igitur luci Canonico operam dedit, eiusque Hi-

libris delectatur, is una cum laudata Dissertatione sequentem de Paleis, Decreto Gratiani insertis, coniungat. Ceterum omni dubio caret, Gratiani Decretum sequenti tempore addita quaedam, quae recte etiam referas quae Paleas dicuntur, accepisse. Sed de nomine r̄i Paleas, viri docti tanta fuit in varietate ac dissensione, ut eorum molestum sit sententias diiudicare. Alii Paleum Gratiani discipulum fuisse, et postea in praecceptoris Decretum Scholia scripsisse, statuerunt; alii contra aliter; de his A. inde a §. 17. usque ad 27. §. disputavit. Est autem, quid de Paleis Decreto huic insertis statueret, dubium; igitur Bibliothecam Vindobonensem, quae quatuor Codices Decreti huius manuscriptos fertat, consuluit, Codd. inter se collatis, per coniecturam vidit, alias Paleas ab ipso Gratiano, alias vero ab alio Scriptore propemodum coaeuo, esse profectas. Alius enim Codex plures, alius pauciores continet; alius Paleas in textum recepit, alius in margine posuit. Ut igitur et alii, usu illorum Codicum destituti, de iis indicare possint, A. circa finem huius Tractatus omnes omnino Paleas, tam Codicum Vindobonensium, quam Librorum typis impressorum, commemoravit.

Jam restat ut et de reliquis, licet neque ad Iurisprudentiam, neque ad Histor. Ecclesiasticam pertineant, mentionem faciamus. Est Dissertatio: an detur Traditio sacra; Super hoc argumentum inter Pontificios et Lutheranos scriber olim est pugnatum, nec raro tantum in verbo Traditionis haerebant. Vulgo Traditio ita describitur, ut pro regula fidei vitaeque oretenus dictata habeatur. Quae in uniuersum, aut in diuinam, seu immediate a Deo trino profectam, aut in humanam, si ab Ecclesiae doctoribus orta, diuiditur. Alii praeterea inter Traditionem diuinam apostolicam, et non apostolicam, discrimen ponunt, quorum vero sententiam A. repudiat. Quid igitur Rieggeras per Traditionem sacram, quam in hac Dissertatione affirmare atque argumentis stabilire suscepit, potissimum intelligit? Nihil aliud intellexisse videtur, quam religionis Christianae dogmata, ab Apostolicis re tantum prolata, quae vero, quum sint diuinae originis, auctoritate et obligatione reliquis scriptis haud quaquam cedant. Argumenta

partim e nonnullis Pauli locis, ubi *καταδοξος* aut *καταδιδόχης* occurrit, partim a consuetudine Ecclesiae, quae semper Traditiones magni aestimavit, sunt petita. Verum enim vero haec omnia nobis nihili sunt, siquidem eiusmodi Traditio Scripturae sacrae perfectionem prorsus tollit, quae sublata, meo de modo salutem aeternam consequendi certus esse potest. Loca Pauli, quae sunt laudata, de dogmatibus religionis quidem, quae Paulus oratione, non epistola proposuit, agunt. In his vero A. non acquiescit, sed etiam Ecclesiae disciplinam et caerimonias simul subintelligit, sicuti Traditionem de utroque, dogmatibus et caerimoniis, explicat. Verum quod ad dogmata attinet, ore tenus solum ab Apostolis tradita, res nullo argumento firmari potest. Nam Prophetas et Apostoli, quum Religionem non solum ad suae aetatis homines, sed ad omnes etiam futuri temporis pertinentem docerent, inconsulto sane egissent, si homines alia viua voce, atque per Libros relictos docuissent. Id vero lubenter concedimus, eos dogmata, quae postea litteris mandarunt, olim verbosius explicasse, et saepius repetuisse. Denique A. ad Ecclesiae consuetudinem, quippe cum omni tempore ad depellendos errores in ea Traditiones adhibitae, atque adeo in Conciliis ne usu quidem, (laudat Nicaenum et Constantinopolitanum primum,) fuerint desitutae, confugit. At quis tandem, si ad Concilium Nicaenum attendas, de diuinitate Christi Traditionem solummodo non scriptam umquam putarit? Praeterea si Patres in controuersis, Ecclesiae superioris consensum in testimonium vocant, nihil aliud intelligunt atque eo probare volunt, quam loca Scr. S. quibus ad refutandos aduersarios utebantur, doctores Ecclesiae semper in eundem sensum fuisse interpretatos. Numquam vero per consensum Ecclesiae, licet A. hanc sententiam defendat, Traditionem aliquam Apostolorum oralem, litteris haud expressam, intellexerunt. Si itaque nobis dicendum est, quid ad quaestionem propositam, an detur Traditio sacra? respondeamus, lubenter fatemur, nos Traditionem hoc sensu sentiam, quo A. sumit, penitus ignorare, nec argumentis certis eam et indubitate confirmari posse. Nam A. argumenta ad hanc rem probandam nihil praesentunt.

NOVA ACTA ERUDITORUM

publicata Lipsiae

Calendis Junii Anno MDCCLXXIV.

VETVS TESTAMENTVM HEBRAICVM CVM

Varis Editionibus edidit BENIAMINUS KENNICOTT

S. T. P. Aedis Christi Canonicus, et Bibliothecarius

Radclivianus. TOMUS

PRIMUS.

Oxonii, e Typographeo Clarendoniano, MDCCLXXVI. Fol. majori, pag. 684. praeter praefationem, et Indicem eorum, qui sumtus erogarunt.

Quam gratiam in textu graeco N. T. recensendo, varietateque Codicum notanda, Io. Millius, R. Küsterus, P. A. Bengelius, et A. I. Wetsenius, apud omnes litterarum sacrarum intérpretes graues et doctos iniere; eadem quoque ratione textus hebraici V. T. deberi videtur Ven. B. Kennicotte, qui neque laborum molestia, neque sumptuum multitudine, neque vocum, quibus antiquitas Codicum, lectionisque cum grauitas, tum bonitas, dubia redderetur, quibus.

H h

busque Codicibus Synagogicis Judaeorum summa fides tribueretur, insolentia atque iniuria, se detorreti passus est, quominus consilium, textum impressum cum Codicibus manuscriptis conferendi, quod ante hos viginti fore annos ceperat, exsequeretur, ac divino auxilio fretus, principum ac privatorum munificentia et liberalitate adiutus, splendidissimi ac praestantissimi Operis, V. T. cum septingentis Codicibus collati, primam partem, quae Pentateuchum, Iosueam, librum Iudicum, et quatuor libros Regum continet, typis mandandam curaret, omniumque vsibus et intelligentium iudicio exponeret. Ex quo vero tempore Celeb. Kennicottus consilium suum, de Codicibus conferendis duabus dissertationibus, *The State of the Printed Hebrew Text of the Old Testament considered*, inscriptis, annis LIII. et LIX. huius Seculi editis, aperuit, multa multi cum in utramque partem disseruerint, haud nobis id officii impositum esse credimus, ut vel eorum qui Kennicotti consilio institutoque fauent, partes sequamur, vel iis, qui se Variis lectionibus Codicis sacri infestos atque inimicos ostentant, indignemur, multo minus de vetustate atque auctoritate Codicum, quibus usus est Vir Celeberrimus, et de bonitate Lectionum hoc vel illo loco, sententiam feramus. Haec res enim integra sacrarum litterarum Interpretibus, multis litterarum copiis Criticesque longo usu instructis, relinquenda videtur; quum nobis nihil aliud agendum sit, quam ut eorum, committendis inseruiamus, quibus non datur hoc splendidum et sumtuosum opus consulere, sibi que comparare. Quid igitur Ven. Kennicottus hoc Opere praestare voluerit, quaque ratione suum consilium executus sit, breviter ostendemus.

In fronte quidem conspicitur augustum nomen Magnae Britanniae regis, cuius auspiciis, favore, munificentia, hoc opus inchoatum, adiatum, confectum, quam Augustissimae regis munificentiam, ut et aliorum Factorum liberalitatem, ce-

lebrat Ven. Semlerus, in *Admonitione de observandis Hebraicorum MStorum Membranis*, edita Halae 1764. cuius verba huc spectantia Kennicotius hic repetenda curavit. Novem folia, tum orantur nominibus eorum, qui vel obtulerunt pecunias erogandas in Collationem Codicum, Variarum lectionum praeparationem ad praecium, vel praenuncandis pecuniis, suum studium in adiuvando Opere extenderunt.

Praefationem, qua uniuersi Operis ratio breuiter exponitur, excipiunt cum ea, quae de Variarum lectionum colligendarum necessitate pariter, ac utilitate, differuere Erasmus in Praefatione primae N. T. gr. editioni praemissa, in Apologia editioni subsequenti praefixa, in Argumentis ante Editiones postremas, *Walton. Bibl. Polyglott. Proleg. VI. §. 3. Buxtorf. Vindic. Verit. Hebraeae par. I. c. 12. Hottinger Biblioth. p. 157. Loescher, de causis linguae Hebraeae p. 445. Grabe Septuag. Proleg. Tom. II. c. 1. prop. 9. §. 39. Jablonski Praefat. bibl. Hebr. 1699. §. II.* tum ea, quibus Viri docti Kennicoti institutum approbarunt, laudauerunt. Litterae scilicet, ut non commemoremus *Loethium* de sacra poesi hebr. praefat. ed. II. 1763. *Caroli Chaise* Pastoris Hagae Comitum 1769. scriptae, *testimonia Romanum et Geneuense*, nec non *diplomata Regiae Societatis Goettingensis, Academiae Electoralis Scientiarum Theodoro Palatinae, et Academiae Regiae Inscriptionum Parisinae.* quae omnia celeberr. Kennicotus huic Operi praemisisse videtur, non ut famam nominis sui inde quaereret, sed ut tela aduersariorum eo fortius repelleret, haberetque quibus causam suam tueretur. Quam uniuersa huius Operis historia, omniumque qui hic laudantur Codicum descriptio, in Tomi Secundi finem, sub titulo *Dissertationis generis*, referuntur: in Praefatione huic Tomo praefixa agitur cum de Textibus in hanc Editionem selectis, et receptis, tum de modo, quo sint legendae atque intelligendae Lectiones Variarum textui subiun-
dae.

Textus quidem Hebraeus ductus est ex editione *Eustardi van der Hooght* Amstelodamensi 8vo. 1705. ne minima quidem sponte facta literarum mutatione, si excipias errores typographicos, ad imam quamque paginam notatos: necesse enim erat textum quendam fundamenti loco ponere, Hooghtianus vero prae ceteris correctus, atque a vitis alienus putatur. Latere sinistro adiectus est textus Samaritanus, p Bibliis Polyglottis Londinensibus ductus, ita tamen, ut verba Samaritana literis exhibeantur Hebraeis, eorum causa, qui characteres Samaritanos ignorant; dein ea sola expressa reperiantur verba, quae ab Hebraeo textu discrepant, reliquum vacuum spatium lineolis signetur, quae res oculis laegentium ingrata nobis quidem videtur, atque interpretibus, accuratius aliquem locum tractantibus, fidemque Kennicotti habere notentibus, ipsa Biblia Polyglotta consulendi necessitatem imponit. Quodsi in alteratro Textu litera desideretur, in altero extans, defectus notatur Asterisco. At istae quae desiderantur literae sunt plerumque litterae quiescentes *ינ*, *matres* ut constat *lectionis* dictae, ut oculo fugiente observare licuit. Has litteras, in ipso Textu sacro olim adhibitas loco Vocalium, quamvis sint qui, ut antiquitatem punctorum defendant, negent, ex hoc tamen Opere Kennicotti, si res postularret, multis exemplis demonstrari posset.

Quum Codicum Manuscriptorum et Impressorum, in quibus conferendis celeb. Kennicotti atque Adiatorum versata est industria, tanta sit copia, ut numerus fere septingentesimus expleatur: placuit Editori doctissimo, Codices numerare, numerisque distinguere, quod singulos Codices describere longior fuisset labor, atque difficilius negotium; pluraque requirentur Volumina. Ita vero Codices numerandi ratio id incommodi habere videtur, ut, praeterquam quod operae in tanta diuersorum numerorum multitudine facile errare potuerunt, lectores de huius illiusue lectionis

fide

fide, ac bonitate, hanc prius sententiam ferre possint, quam dum Kennicotti *dissertationem*, quam promisit, *generalem* viderint; cui rei, cui incommodo, forsitan occurrere poterit, si Codices vel Librariorum, qui eos descripsissent, vel Possessorum, in quorum manibus essent, vel locorum, quibus ferrentur, nominibus essent insigniti, acque distincti, qua re multis doctorum, huius vel illius Codicis inspiciendi, nonnunquam et de Codicis pretio iudicandi, copia daretur. Quam breuitati studeret Cl. Editor, ita tamen, ut obscuritatem vitaret, vocem in Textu quandoque Variarum Lectionum in notis adiunxit; saepe tamen Variam imprimi curauit Lectionem per se, nulla voce textuali praeposita.

In Variarum Lectionum numero notatae reperiuntur voces et litterae maiusculae et minusculae, nec non nominis *FNTP* per *us* scribendi ratio, quod ex his Codicum *MStorum* aetates, gradusque superstitionis colligi cognoscique posse viderentur. Quod ad Variarum lectionum discrimen declarandum, commoditatique lectorum consulendum imprimis necessarium videbatur, notulis certis uti, Variationes duae pluresque eiusdem vocis iunguntur lineola recta —, quum vocum diuersarum varietates in eodem versu suo sequantur ordine, spatioque modo a se inuicem separentur, ad vocum vel litterarum transpositionem notandam adhibetur notula *or*, sed vocis, vel vocum additio, designatur per vocem textualem, vel praepositam, vel subiunctam; vocis denique vel litterae omissionem indicat notula *Vau* inuersi *A*; rasuram tandem litterae obelisco indicare placuit. In Codicibus *MStis*, si recentioris manus cernerentur vestigia, ratione litterarum, punctorum enim a posteriori quodam scriba adscriptorum nullam plane Kennicottus rationem habuit, addita est vocula *primo*, si prius lectio certo constaret, si longe aliter se res haberet, *forte* adiectum est. Quod si prima lectio euaniit vel deleta est, et altera superinducta clare cognoscitur, Kennicottus usus est voce *nunc*, et in voce obscurius

rius scripta verbum videtur adhibuit, ut Genes. I, 14. מִנְרָתָא primo מִנְרָתָא 155, 349, 419. Genes. XIX, 19. מִנְרָתָא nunc מִנְרָתָא 150, 151—ibid. 26. מִנְרָתָא : מִנְרָתָא 9, 11, 18. etc. forte 139. Quia in margine Codicum saepius notantur Variae lectiones ex aliis Codicibus, vel diserte, vel probabiliter petitis, votum vel a textualibus verbis differentium, vel in textu omisissarum: hoc verbis *margo addit*, illud per *marg.* annotare visum est. Sic Gen. IX. versu ultimo pro וַיִּדֶּי in nonnullis Codd. legitur וַיִּדְּו, in aliis, et quidem permixtis, וַיִּדְּו margini ascriptum cernitur, ex quo nos quidem colligimus, librarium quendam primum ex coniectura margini alleuisse וַיִּדְּו, eamque lectionem inde ex alio in aliquo Codice derivatam propagatamque esse. Tristius factum focieri Samsonis Iud. XV. 6: his verbis describitur: וַיִּשְׂרַפּוּ אוֹתָהּ וְאוֹת מְכִיָּה בָאֵשׁ, in nonnullis Codd. legitur וַיִּשְׂרַפּוּ בֵּית מְכִיָּה, ut et legere Alex. Interpretes *ἐκείνην αὐτῆς καὶ τὸν οἶκον τῆς κατὰ αὐτῆς*, vnus modo Codex 240. margini addit בֵּית, vel quod librarius, ut nobis quidem videtur, hanc vocem in describendo praeterisset, vel quod illam in alio Codice reperisset, textui tamen inferere dubitaret. Librarii enim in describendis Codicibus, non eo solum, quem describerent, Codice usi esse, sed unum quoque alterumque inter se comparasse videntur; quod etsi non ab omnibus, a multis tamen factum esse, maxime probabile est. *Morinus*, quum, ut constat, e Codice Oratorjensi ediderit Pentateuchum Samaritanum, ex eodemque Codice *Houbigantus* dederit lectiones ab Hebraeo diuersas: huius quoque (*Houbigantii*) ab hoc (*Morino*) dissensum suis locis annotare Kennicottus visum est operae pretium: veluti Gen. I, 26. מִנְרָתָא Morin. sed Houb. מִנְרָתָא; v. 29. מִנְרָתָא Morin. sed Houb. מִנְרָתָא, quo utroque loco discrimen cernitur in permutatione litterarum ב and ר forsan quoque ortum ex errore operarum. Loca quoque parallela Coleb. Kennicottus inter se comparauit, vel potius iuxta se inuicem imprimi curauit: cuius rei exemplum pag. 71, extrema cernitur. In Editione Hooghiana quatuor mo-

modo capita Exod. XV. Deuter. XXXII. Iud. V. 2 Sam. XXII. more poetico impressa sunt, sed Kennicottus quoque Gen. XLIX. Num. XXIII. et XXIV. Deut. XXXIII. 1 Sam. II. 2 Sam. XXIII. per hemistichia exprimi curavit, servato tamen ordine verborum Hooghtiano. Observationes vero in has Sacri Codicis partes, una cum notis criticis quamplurimis, quibus de causis nos laeret, Tomo Secundo inseri utilius commodiusque visum est. Codicem denique impressorum dissensus, (discrepare enim feruntur in locis plus quam decies mille,) invidiosissimum, (ipsis utimur Kennicotti verbis,) praebent argumentum contra Textus impressi integritatem, rem adhuc a quibusdam inter Christianos acriter propugnatam, ipsis quoque Iudaeis, Variationes in sacris suis Codicibus dari quamplurimas fatentibus, nec Masoram certam veritatis regulam agnoscentibus. Nostrum non est tantas componere lites: haud tamen facile quemquam fore credimus, qui in magna multorum, Iudaeorum maxime, incitia et negligentia, operarum quoque incuria, consensum Codicem impressorum in singulis litteris atque apicibus dari, vel postulari modo posse, sibi persuadeat, haud ignorans, innumera diligentissimum quoque et acutissimum oculum hominis fugere, nisi, modo dissensus ita sit comparatus, ut, quae vera sit sententia scriptoris plane ignoretur, ad coniecturas confugiendum sit futiles atque inanes, nostrosque maiores in Codice Sacro legendo interpretandoque nihil vidisse, vel videre potuisse, existimemus.

Ut vero Celeb. Kennicottus quid de suo ipse Opere sentiat, qua spe, quam praeclara, quam certa laetetur, eo melius intellegatur, non alienum, nec ingratum Lectoribus nostris humanissimis fore putantur, si paragraphum vigesimam primam praefationis hoc loco repetendam curemus. *Tomo interea primus, iam typis excusus, traditur in manus Platorum suorum, qui partem hanc anxie postulant, desiderio Operis, de cuius utilitate bene augurantur. Nec immerito augurari*

rari videntur, respicientes numerum Codicum hic collatorum prope septingentesimum, et multitudinem Variarum Lectionum rix vera mirandam. Lectoribus his una cum aliis inter eruditissimos quamplurimis) uti et Editeri persuasum est, Textum Bibliorum Hebraeorum impressum, multis in locis corruptum, ex codicibus MSis fœpius emendatum iri. Esi igitur cum Editore consentienti in piissima gratiarum actione, ob codices MSos tot tanti, que momenti usque ad hæc tempora conservatos; infesta quorum perscrutatione corrigi possunt multa, quae in fœssum V. T. textum irreperunt vitia; siue sint orta ex transpositione, additione, omissione, siue alia quacumque mutatione, per ultima hæc octo seu decem Secula. Nec indecurum sane laetari, quod ad Secula octo seu decem adhuc superiora attingant horum Codicum utilitates: constat enim, Versionibus antiquis ex MSis Hebraeis nunc collatis deriuari haud parum ponderis atque auctoritatis. Nec infima debetur laus MSis codicibus Textus Samaritani, quod uariis eorum Lectionibus saepe emendatur hic Textus, pluribus in locis, in tribus istis Editionibus, uisite impressus. Sed in præsens, de his hæcenus; quorum omnium elucidationem exhibebit *Dissertatio generalis*. Hæc Kennicottus.

Dam igitur prodeat illa, quam promissit Kennicottus, *Dissertatio generalis*, expectandum esse uideatur Lectoribus, non de numero, sed de aetate et auctoritate Codicum; non de multitudine, sed de pretio Variarum Lectionum sallicitis, atque cur Kennicottus Codicum alios per totum, alios in locis selectis modo conferendos curarit, quidque inter hos illosue interfit, cur, cum inter septingentos Codices forsitan multi quoque fuerint punctati, etiamsi puncta a recentiore manu profecta sint, diuersitatis punctorum nullo unquam loco rationem habendam putarit, scire cupientibus, atque in iis locis, in quibus veteres Versiones de varietate lectionis cogitare, eamque suspicari iubent, in Codicibus Kennicotti nihil plane reperiri mirantibus. Amplius enim Opere hoc aperitur campus, in quo exspatari possit doctrina atque

mo.

modestia Criticorum, de exploranda vel confirmanda Textus sacri integritate cogitantium, ac longa praebetur materiae atque occasio, salua religione, salua auctoritate atque integritate litterarum sacrarum, de hoc illoque loco differendi disputandique; cuius rei paucissima exempla proponere haud ingratum Lectoribus doctissimis fore putamus. Verba Caini ad Abelem Gen. IV, 8. quae desiderari videntur in hebraico textu, nec in ullo Codicum Kennicotti leguntur, cum reperiantur in Textu Samaritano, כְּלֵדָה הִשָּׁחַת, et in Alex. versione δέχθαι μὲν ἕς τὸ πῆδιον; Alexandrinos haec verba non ex libro Apocrypho, ut docet Ichelion Cyrilli a Montefalconio laudatum, sed ex Samaritano textu defuisse probabilius videtur; quam tamen in viginti duobus Codicibus inter יין et יין spatium cernatur, quaeri posset, utrum Codices isti propius accedant aetatem Samaritani textus, quam ducenti fere in quibus nullum sit spatium; an potius librarii Codicum viginti duorum, propterea, quia reliquerint spatium, hic aliquid deesse, vel sponte sua, vel indice libro quodam, suspicati sint. Quum verba Seporae, uxoris Moysi, Exod. IV, 26. לְטוֹרֹתַי אֲרִיבֶנּוּ ab Alexandrinis, quasi legissent אֲרִיבֶנּוּ, reddantur ἐστὶ τὸ αἷμα τῆς περιτομῆς τῆ παιδὸς μου, et in Hexaplis Origenis haec verba legantur, ὁ δὲ Ἑβραῖος, ἐσφράγισε τὸ αἷμα τῆς περιτομῆς, אֲרִיבֶנּוּ vero recte verti possit per ἐστὶ, ut docuit Fischerus V. C. Proluf. de Verf. gr. V. T. p. 13. Mirandum profecto est, huius Varietatis, et antiquae, et facilis, in Codd. a Kennicotto collatis nullum plane reperiri vestigium. Capite sequenti Exod. v. 9. pro שָׁחַת Samaritanus habet שָׁחַת, quocum consentit Onquelosus, et Alexandrini καὶ μεμνημένων ἀντὶ, atque haud dubie vera est lectio iudice Fischeri l. c. p. 158. Kennicottus tamen ne uno quidem inter septingentos Codice est usus, in quo haec litterarum transpositio reperitur, nilque notavit, nisi hoc, כְּלֵדָה sup. ras. 103. Aequè mirum videatur 1 Sam. VIII, 16. quo loco Samuel asperitatem et iniquitatem, qua usuri sint reges Israelitarum, commemorat.

seruorum seruorumque mentione facta, etiam כְּסֵפֵי laudat, Alexandrinos verba כְּסֵפֵי כְּסֵפֵי reddidisse *καὶ τὰ βιβλία ἑαυτῶν*, quod legerent כְּסֵפֵי, sicque legendum ipsam orationis seriem suadere: ad huius tamen lectionis veritatem auctoritatemque confirmandam, Kennicotti Codices plane nihil conferre.

Kennicottus locum 1 Sam. XVII. a versu 12 usque ad 31 uncis inclusit, quod in editione Romana LXX. deessent, in Cod. Alexandrino suppleta, quodque Dissertatione II. *super ratione textus hebr.* pag. 403 et 542 vers. lat. egregie et docte, (iudice scilicet Bahrdto ad Hexapla p. 561.) demonstrasset, hos versus omnes ex hebraeo esse expungendos, eamquam ab otiosa manu interpolatos, atque in ipso MS. Alexandrino primitus omisso: quid sentiendum putemus de fide Kennicotti qui non modo Lectores de hac interpolatione ne verbo quidem admonendos censuit, sed etiam multorum Codicum, qui hunc locum *ex hebraeo expunge dum* continent, Varias lectiones laudauit. Hosne igitur Codices, *ab otiosa manu interpolatos*, alicuius auctoritatis habendos, aliquaque fide dignos censendos arbitremur? At horum tamen, ut aliorum Codicum auctoritate et consensu utitur Kennicottus, ad confirmandam lectionem versu 34 huius ipsius capituli, quo voci textuali אֵף vox marginalis אֵף substituenda iure meritoque putatur. Quum versus, qui spectant tribum Ruberis non reperiantur in antiquis Codicibus, teste Masora et Kimchio, nec in iis, quibus Hieronymus usus est, et ex priori Paralip. VI. 78. 79. huc traieci a multis possentur, legantur tamen in Chaldaica et Alexandrina versione: digna quoque sunt, quae de hac Codicum diuersitate Kennicottus notauit, ut a Viris doctis, quibus integritas textus sacri curae cordique est, diligentius examinentur. Kennicottus usus est 59 Codicibus, in quibus hi versus desiderantur, 137 in quibus legantur, in textu, 12 in quibus adscripti sunt margini. In priorum numero sunt tres ma-
nu-

manuscripti, et quinquaginta sex impressi; inter posteriores sunt 126 manuscripti, 23 impressi. At quum huius loci exami-
nandi ratio a consilio nostro sit plane aliena, haec sufficient.
Satis enim intelligi potest, multa inesse haic Operi, quae
doctrinam et industriam Interpretum grauium atque pio-
rum exercere possint, nec operam in hoc Bibliorum Opere
perlustrando sine fructu atque utilitate collocari.

Carsten Niebuhrs Reisebeschreibung u. erster Band.

i. e.

*DESCRIPTIO ITINERIS, QUOD IN ARABIAM
et vicinas Orientis partes susceperat C. NIEBUHR: Volu-
men Primum.*

Hafnia, ap. Möllerum Typogr. Aul. 1774. 4. 504. pp.
cum tabb. aen. 72.

Postquam Cl. Auctor, rationem eorum, quae in itinere
suo littorario, ad augendas ornandasque litteras, com-
parasset, in uniuersum redditurus, et desideris Arabiam re-
cte cognoscere cupientium satisfactorum, qualem hanc ter-
ram ipse reperisset, peculiari libro explicuerat, unde nuper
excerpta dedimus: iam alios libros instituit edere, quibus
uniuersa huius itineris natura et ratio amplius innotesceret,
et prior illa descriptio Arabiae, veluti Commentariis, magis
illustraretur. Itaque in hac itineris narratione hoc sibi pro-
positum habuit, ut, per quas regiones iter factum, quid
hic illic actum memorabile, quid singulis in locis visum, re-
pertum, cognitum esset, id ordine et seris nobis traderet.

Li 2

Com-

Completitur autem prius hoc volumen, quod indicamus, professionis Aegyptiae et Arabicae historiam. Nam cum Societas litteraria, quam auspiciis Danici Regis iser fecisse constat, maxime quidem Arabiam perlustrare, sed tamen Aegyptum quoque Persiamque, et Turcis subiectas regiones visere iussa esset, per Germanicum, Atlanticum, et Mediterraneum mare, relicta Melite, Smyrna, Tenedo, Constantinopoli, Rhodo, Aegyptum petiit, Alexandriam, Raschidum, Damiatam, Cahiram, omnemque inferiorem Aegyptum, accurate iustravit, hinc per oppidum Sueffum ad Sinaiticam montem descendit, inde reversa, conscendens in Sinu Arabico nauibus, Giddamque praeteruecta, Loheiae appulit, et terrestre iter per terram Jemenensem fecit; in qua regione cum plerique focii mortui essent, reliquam itineris partem A. fere solus absoluit, qui ubi e portu Mochenfi soluisset, Bombaiam Indiae petiit, hinc Mascatam in Arabia reuersus, trans Sinum in Persiam nauigauit, et conspectis Persepolitans reliquiis Basram, inde per Arabiam Desertam, Syriam, Minoremque Asiam, venit Constantinopolim, unde per Hungariam, Poloniam, Germaniamque, ad Danos reuersus est. Huius amplissimi cursus narrationem duobus voluminibus absoluerit A. statuit, et hoc priori, quidquid a die 4. Ian. 1761. quo nauem Hafniae conscenderant, ad d. 11. Sept. 1763. quo Bombaiam peruentum est, a se lociisque actum fuerat, complexus est; quod quale sit, quamquam non nisi legendo libro ipso plane cognosci potest, tamen lektoribus nostris aliquo modo studebimus ostendere, enotandis iis, quae prae ceteris digna memoria videntur.

Non immerabimur pagg. 22. prioribus, quibus, quemodo Hafnia Constantinopolin nauigatum sit, exponitur: sufficiat commemorasse, ut post molestos periculososque duorum mensium errores, in Sinu Codano, Martio Mense in Mare Germanicum, Maio ineunte Mediterraneum, intrauerint, a. d. 14. Iun. Melitae nauem applicuerint, (per quam

occasionem, praeter alia, natura saxi e mari eminentis, quod Melite vocatur, et Salinarum in hac insula ratio, explicatur p. 29.) tum d. 13. Jul. Smyrnas, et tandem d. 30. Cistlim peruenierint. Observationes super Constantinopoli, quae p. 22—34. leguntur, plerumque sunt topographicae, sed iucundae lectu, inprimis cum illustrentur plane noua et accurate ab A. confecta urbis ichnographia, in qua praeter ipsam urbem, eiusque suburbium *Ejub*, oppida trans portum sita, *Kura agag*, *Kasim basiha*, *Galata* et *Pera*, et trans Bosporum *Sustarin* et *Chalcedonia*, (vel Kadikoi,) exhibentur; quae omnia, quia vulgo solens Cistli accenseri, narrationes de ingenti et vasto urbis ambitu pepererunt. — Invidemus hic in locum (p. 28.) in quo A. vulgarem appellationem *Portae Ottomanicae*, ex ambiguitate verbi turcici *Kapı* ortam, contendit; nam cum hoc verbum et portam, et palatium, Cistli vero etiam *nar' ikoyn* palatium Praefecti Praetorio (Wisiri) significet, in quo cotidie Legatorum regionum interpretes conueniant, Europaeos, qui eos in *Kapı* conuenire audierint, ignorantia rei de palatio Sultani hoc accepisse, atque ita aulam Sultanicam *Kapı*, vel Portam appellare soluisse. Jam etsi hoc satis probabiliter disputari videtur, tamen a vero alienum est: nam *portam* pro *regno* dicere Orientis populis antiquitus familiare fuit, quod apparet ex *Xenoph. Cyrop. I, 3. §. 2.* et confirmatur usu loquendi N. T. *Matth. XVI, 28.* — Ceterum obeliscum illum, quem prope palatium Imperatorium, ubi olim Hippodromus fuit, positum constat, A. multo accuratius aliis, sed et audacius inspexit, et cum adhuc bases tantum tituli descripti essent, etiam hieroglyphas omnes figuras, quae ei insculptae sunt, descriptas dedit tab. IV. — Pag. 34—41. exponitur de ultima huius navigationis parte, Constantinopoli Alexandriam; ubi in primis legi merentur, quae de situ, natura, et constructione munimentorum, quibus Dardanellarum nomen est, notata sunt,

In Alexandriæ descriptione p. 43—54. breui esse Auctori licebat, omnem pleraque a Pocokio et Nordeno accurate tradita essent. Inter duas portus urbs sicca est, quorum alter amplius, profundus, tutus, tantum Mohammedanorum nauibus patet, alter, etsi lapidibus tam fere obstrutus, tamen semper repletus est Europæorum mercatarum nauibus, quæ ex Europa per Africam in Aegyptum, vel hinc illie merces vehunt, et portorii magnam viam inferant.

Alexandria quamquam terrestri via Cahiram proficisci societas cupiebat, ut nondum descriptas ab aliis regiones videret, tamen, ut vagantium Arabum atrocitiam vitaret, nauibus ire coacta, et Raschidam, insigne emporium, præteruecta, per ostium Nili valde periculosum, alioquinque qui apud Raschidum in mare effluit, Cahiram peruenit. Haud procul urbe Raschid, iuxta flexum aluei, nuper effossæ erant columnæ marmoreæ, quæ ab incolis reliquias Cæopi esse putabantur. (p. 54. R.) A Cahira maralem excursionem A. fecit Damiatam (p. 60—70.) quæ quoniam iuxta ostium Nili minus periculosum media inter Aegyptum Syriamque sita est, admodum idonea mercaturæ reperitur, eamque agit sane sodulo, sed Europæos mercatores habet nullos. Cum autem breue hoc iter eo consilio susceptum esset, ut nauigato altero alueo Nili, qui versus occidentem effluit, etiam is qui orienti propior est videretur, Auctor, quæ de utriusque cursu, de oppidis vicisque in utriusque ripis positæ, atque hinc de situ et constitutione eius regionis, quæ nunc Delta vocatur, ipse cognouit, retulit in tabulam geogr. quam Tab. X. exhibet, et quæ possit in supplementum tabulæ Nordenianæ adhiberi; hanc tabulam illustrauit annotationibus p. 70—94. quibus, more Itinerariorum veterum, loca in utraque ripa alueorum notantur. — Per hanc occasionem inseruit A. p. 94—105. Commentatiunculam, in qua modeste admodum, et plerumque probabiliter, ut videtur, coniecturas de situ veterum nonnullarum in Aegypto

urbium, profectus. De Alexandria et Canopo, itemque de Tanicas urbis rudericibus, et de Bilbai oppido, dixerat antea; nunc nobis narrat, in occidentali ripa alicui Raschidense, prope villam Ramfis, itemque in ipsa Delta prope Sathagar, rudera antiquorum oppidorum visa esse, unde accepta quaedam monumenta cum figuris hieroglyph. tab. XI. depinxit; Heliopolis situm accurate ostendi docet eo loco, quem nunc quoque Arabes *Sinchaem* appellant (عين شينش) 2 horarum itinere a Castra versus septentrionem, prope vicum Magaré; tumulum vero ex rudericibus congestum, 2 mill. german. ab eo loco distantem, qui ab incolis Judaeorum tumulus dicitur, olim templum Oniae celeberrimum habuisse, suspicatur.

(Haec coniectura non est sine multa veri specie, si modo certum est, celeberrimam illam Heliopolin, iuxta quam ab Onia templum conditum est; eam ipsam fuisse, cuius reliquiae dicto loco cernuntur: quod in gravem dubitationem adduxit *Bryantus* Disqu. singulari de duplici Heliopoli, in *Obscurat. and Inquiries*, Camb. 1767. 4.) Memphis urbem negat fuisse, ubi nunc Gise est, potius inter pyramides et Sacaram structam fuisse docet, non modo veterum auctorum, sed imprimis Geographi Nubianensis testimonio usus, quae eam *Masr el atik*, s. veterem Masram vocat. Scilicet metropolis Aegypti Arabes *Masr* nominant; sed postquam Arabes, occupata Babylone, in orientali fluvii ripa, et iuxta eam structa nova urbe *Fostat*, hanc ipsam sedem regni fecerant, Fostat dicta est Masr, et Memphis Masr el atik coepit nominari; postea, cum illa regni sedes esse desisset, nova metropolis *Cahira*, an. H. 373. aedificata, nomen Masrae tulit, Palaemoniasrae appellatione urbi Fostat relicta, quam etiam nunc servat: sed cum Europaei hoc non recte intellexerint, duplicem Cairam inde fecerunt, novam et veterem, quae nulla est.

Cahirus ipsius descriptio, cum vicinis et prope contiauit oppidis *Bulak*, (iuxta quam portus est Cabiriorum, in quo de mercibus omnibus vel Nilo deuehendis ad mare, vel a mari sursum aduectis, portorium Sultano soluitur,) *Kasbat*, vel *Masr el atik*, et *Gise* in opposita fluminis ripa, sequitur p. 105—131, cum ichnographia horum oppidorum tab. XII. Ibi imprimis memoranda sunt, quae de insula Rodda narratur, inter oppida *Bulak* et *Gise* interiecta; est enim in ea positum Nilometrum, cuius naturam cum tempore et diuersa altitudine crescentis aquae fluminis, incrementique, quotidie per Praefectum (Schech) metiendi, et altitudinis indicandae modo, deducendae denique in agros aquae ratione, A. diligenter enarrauit. — Reliqua, quae variis capitibus super *Cahira* et *Aegypto* in uniuersum A. tradidit p. 131—205, magnam continent utiliam rerum, scituque iucundarum, copiam, quarum e numero quasdam apponemus, reliquarum argumentis certe indicatis. Incolae *Cahirae* ex diuerso hominum genere misti sunt; maximam partem Arabes, Turci, Mohammedanique, alii efficiunt, quorum qui sunt indigenae, Schafena placita sectae Sunniticae sequuntur; post hos numerosiores ceteris sunt Christiani Copti, veterum Aegyptiorum posterii, (unde fit ut per contemptum Pharaonis posterii dicantur,) quorum Patriarcha sedem habet in urbe *Fosta*; sequuntur Iudaei, cum Rabbanisae, tum *Karaitae*, sed illi copiosius degunt, et cum dignitate, sorteque fruntur laetiori, quam in ceteris omnibus ciuitatibus Turcorum; Graeci duas ecclesias habent, quarum altera sedes est Patriarchae Alexandrini, altera Episcopi Sinaitici; Armenorum exiguus est numerus; ex Europacia hic quidam mercatores, et mercaturae causa a nonnullis in Europa ciuitatibus legati viuunt, itaque Monachi multi degunt. — Administratio prouinciae Aegypti pendet a Praefecto, qui e numero summorum Praefectorum est, (*ein Pascha von drei Rostschweissen*;) sed non ipse pro arbitrio omnia administrat, verum Senatam, qui ex summis regni magistratibus, (*Bej*) quo-

quorum numerus, est 24; ducibus exercitus, et familiarum
 Cahorianum principibus, conficitur, in consilium cogitur ad-
 hibere. Magistratus erant quidem Praefectus, sed non faci-
 le alios, nisi commendatos sibi ab Aegyptiis, qui fere serui
 priorum magistratum fuissent; moris enim est apud Aegy-
 ptiorum principes, seruos, qui plerumque in pueritia ex
 Georgia Mingreliaue allati sunt, cum ingenū dōmibus ornati
 reperiuntur, bene educatos, ciuilibus curationibus admo-
 re. — Sequuntur varia de statu mercaturae in Aegypto,
 deque vario genere mercium, quae vel exportantur, vel ab
 Europaeis inuehuntur, vel inuectae per alios commutantur,
 p. 139. ff. de machinis aquariis, molendinis, aratris, plau-
 stris, triturariis, fornacibus ad Sal Ammoniacum coquendum,
 et ad pullos excludendos, p. 148. ff. de vestitu, et vario ve-
 stimenti ornaementique genere, in prius de ingenti varietate
 capitis legendi, quam infinito número imaginum A. illustra-
 nit tab. XIX—XXIII, quibus haud aegre caruissimus. Pag.
 156. ff. de vario genere corporis agendi, ludendi, saltandi,
 instrumentisque musicis, p. 168. ff. tab. XXV. et XXVI.
 Vltimum caput est de antiquitate Aegyptiae monumentis
 p. 191. ff. ubi de pyramidum seu, magnitudine, et ambitu,
 accuratius aliis se tradidisse A. proficitur; titulos quosdam
 pontium arabicos proponit tab. XXVII. ff. et explicat, quan-
 tum potest, p. 193. (Ex inscriptionibus p. 104. media
 quam explicari posse A. desperat, licet peruerso scripta et
 obscura, hoc saltem indicat, pontem refectum esse a Mohamedo
 ibn Saif eddin a. H. 716, a. C. 1316.) Tandem de
 variis monumentis hieroglyphicis tradit, eorumque ma-
 gnam copiam depictam exhibet tab. XXX—XLII. Re-
 prehendit autem viros doctos, qui interpretando scripturae
 hieroglyphicae periculum adhaere fecerunt, quod vixit eos
 haeserint maioribus imaginibus, spem solliciti de minori-
 bus figuris, quae fere litterarum characteribus similes vide-
 antur: sibi enim imagines illas non nisi symbola rerum me-

kk . . . . .

incomprehensibilem esse, earum vero explicationem, et quae vere scriptura hieroglyphica dici possit, minoribus characteribus contineri videri. Itaque ut sensus reperiendi artificium adiuuaret, A. non sine molesta diligentia figuras et imagines omnes, quaecumque in monumentis reperit, collegit, et iuxta se postas lectorum oculis subiecit tibi XLI. (Nobis quoque iam datum videbatur maiores illae imagines ideo posita esse, ut vel rerum sensibilem imagines oculis subicerent, vel ceterarum notiones ipsas menti insinuant; minores vero figuras, et singuli ductus additi, ut notionum illarum coniunctionem et *quae* exprimerent, atque adeo singula verba indicarent, suis litteris scriptas, sine quorum accessione non intelligebamus quemmodo hoc scripturae genus potuerit ad monumenta publica inscribenda, fidemque rerum gestarum seruandam, adhiberi. Itaque ut legi haec possent, putabamus opus esse veteris linguae aegyptiae, et litterarum quibus tum verba aegyptia scribebantur, plena cognitione; quae, dubitatio non est; quin haud parum adiuuetur, si, quod A. suspicatur, in sepulchris et conditoris Saecularibus, libros veteres abditos iacere, euentu et usu ipso librorum comprobatum fuerit.)

Atque haec quidem de Aegypto; hinc A. Cl. cum sociis Arabiam petiit; quo consilium omnè profectiois cecidit; et primum quidem Cahira Suesum profectus est, et in montem Sinaicum p. 209—254. Nam cum Christianis non liceret, inter Mohammedanos sacrorum caussa peregrinantes versari, non potuerunt huius itineris litterarii focii per Arabiam Petraeam, Meccam usque, terrarum itinere peruenire; sed ut nauibus oras legerent, Suesum in coacti sunt, unde solute possent. Hic ergo nobis A. modum enarrauit rationemque cum agmine viatorum profecti scendi; et quae inuis adinaduertit, eorum naturam et situm transtulit ad illustrandam profectiois Israelitarum historiam, et loca Moisi Num. XXX. 6, Exod. XIII. 20, XIV. 2. ex-
pli-

plisanda. — Oppidum ipsam Sues ricens, (quippe Brodenbachio a. 1483. nondum memoratum,) exiguum, non valde cultum, in recessu Sinus Arab. occidentali litori appositum est in regione sterili, victumque omnem et alimenta ex Aegypto, Sinaiticoque monte, sicut a Gazensibus adeo accipit. — Ex oppido Sues profectus A. cum Hareis, quibus tribus Arabum phylarchis, sed malis et fallacibus excursionem fecit ad montem Sinaiticum, et alebrium illud, qui litteris inscriptus (جبل مكنب) videndum. Atque hunc quidem non reperit, cum duces viae ne nomen quidem Gaebbel Mokateb-cognitum haberent; sed quis tamen lucri cupidus mox eam quendam hoc nomine insigniverat, A. ascendit, miratusque est se repente plantium in saxo monte videre, monumentis sepulchralibus et cippis rectis praecipue refertum, in quibus multa hieroglyphica scripta essent (vid. tab. XLV. | XLVI.) Propter has sepulturas aegyptias, quae prius ipse reperit narravitque, multo magis memorabilem hunc montem A. iudicat, quam illum ab Anglis tanopere celebratum, qui inscriptiones varias habet, insimul. si haec similes fuerint earum, quas ipse in viae hie illic saxa incisae vidit; (tab. XLIX. L.) in quo facile ei assensum: at illud probare non possumus, quod in hoc monte vel sepulera Israelitarum, Num. XI. 33. memorata, vel montem Hor, Num. XXXIII. 38. se reperisse suspicatur, cum monumentis hieroglyphicis villentur praesens ostendere, coloniam aegyptiam olim hie sedisse, quae fortassis interurbis iudeis sub Persarum imperio Aegyptum vastantes, aut tempore antiquiori huc eodem migrasset. — Certum A. cum valleis Girondel fertilissimam, (haec fuerit forte Eden Mosi) transisset, praeterea valleis Pharan actis gressus, venit tandem XXX. milib. a Sues ad praedilectam Cacherine, appositam sibi, quae Graeci montem Sidiit tunc vocant, quod in toto illis montium tractu una sine terminis, qui intermontesque sinus arabici recessum postenduntur, et ab aecolis montes Misae (جبل مساء) dicuntur.

sed monasterium ipsum ei intrare non licuit, ut qui literis commendatoris Episcopi Sinitici caruerit, qui Kahiræ sedem habet; itaque contentus eo fuit, quod rectius, quam factum adhuc erat, montis et monasterii faciem depictam dedit (tab. XLVII: VIII.) Sæcæ Giddam navigantibus, quæ visa et cognita sunt (p. 257—271.) intelligi non possunt, nisi Sinus Arabici Tabula, quam in Descriptione Arabiæ cerni viximus, comparatur. De Gidda vero ipsa quæ traduntur usque ad p. 285. huc fere redeunt, emporium esse satis celebre, unde ex prouentibus terræ amygdala masticis et opobalsami aliquid, Cassiæ et foliorum Sennæ, ex Jemena hæc parua uenturæ, Europæarum uero mercium, imprimis argenti aurique signati cum Indicis mercibus permutatio laudæ erigua fiet; eamque rem valde utilem esse dominiis, cum præter decimam partem pro portorio soluenda sit, unde alteram partem ad Scherifum Meccanum, alteram ad Turcos, redire: — Jemenensium uentibus depingitur tab. LVI. et LVII. — Gidda Lebiam porrerunt, (p. 287. — 311.) qui primus portus est in ditione Imami Jemenensis, a septentrione uenientibus. Hæc cum exscendere ab initio non uissent, quippe qui, metu Arabum hæc regiones incolentium, per earum terras proficisci nunc non auri, in Indiam nauigare decreuissent, unde Anglorum ope tatius in Arabiam se reliquos sperantes: tamen uentis rotentibus et amicorum sermonibus persuasi, quidæ Jemenensibus melius sperare eos iusserunt, saltim experiendi causa appulerunt. Necque eos spes fecerit: nam a præfecto urbis, (qui Bani vocabatur, cum in aliis urbibus Dola dici solet,) aliisque incolis, tanta comitate excepti, tanta beneuolentia suscepti, tanta denique liberalitate adiuti sunt, quantum uix intercutissimos Europæe populos exspectari fuissent. Ceteram urbem Lebiam cocena est, originemque debet, ut plurimum per Arabiam urbem, sepulchra cuiusdam Gælei, qui nunc petromus urbis colitur; portum habet non valde bonum, muros nullos, mercatorum diligenter curâ,

Relictis hinc urbem a. d. 20 Febr. 1763. terrestri itinere regnum Inami peragere coeperunt; cuius itineris partes ab A. multa cum diligentia describuntur, annotatis in modum Itinerariorum veterum singulis locis et stationibus; ad quas pervenerant; quae omnia tum demum intelligi resiste et ad usum geographiae poterant adhiberi, si tabularum Itinerarum, quae huic libro in fine adjecta est, in subsidium lector vocaverit. Itaque nos pauca hinc enotabimus. In narratione itineris ab oppido Eoficiano ad Beir el Fakihonse (p. 321—321.) occurrit descriptio diversorii publici, (*Manfal*), in quo proficiscentes per aliquot dies gratis aluntur; quis vero sumtus in hanc liberalitatem erogat, non additur. — In urbe ipsa celeberrimas per omnem terrarum orbem mercatus Cassaeae viget. — Ab hac urbe, in qua Societas ad aliquod tempus sedem fixerat, variae excursiones factae sunt, aliae ab Auctore solo, in regiones maritimas et montanas versus occidentem sitas (p. 321—336.) aliae, *Forscalio* comite, in austrum et orientem, (p. 337—355.) hic nobis A. p. 322. explicat modum et rationem itinerum in his regionibus, victum et cultum Arabum montanorum enarrat p. 338. ff. et a *Forscalio* visum accurate examinatumque esse opobalsamum fruticem, tradit; (eius descriptionem edidit libello peculiari ad Ill. Linnaeum, qui inscribitur, *Opobalsamum declaratum*.) — Mocham cum Societas venisset, haud bene excepta, et male habita est fraudibus mercatoris, in cuius fidem se receperat; sed peius affecta morte *Havenii*, qui a. d. 25 Maji hic perit morbo, quem ex vitioso victu contraxerat; ceterum non magno detrimento litterarum obiisse videtur; quantum enim ex isto colligere licet, quae Cl. Auctori hic illis exciderunt, nec diligentem admodum industrium se praebuit, nec vero eam in uniuersam huic Itineri bene aptus videtur fuisse; Conf. p. 354. — Reliqui socii cum aliquantum Mochae sommorati essent, inde a. d. 9. Jun. profecti per oppidum *Taes*, ubi aliquot dierum moram fecerunt (p. 373—393.)

sed monasterium ipsum ei intrare non licuit, ut qui litterarum commendatoris Episcopi Sinitici caruerit, qui Kahire sedem habet; itaque contentus eo fuit, quod rectius, quam factum adhuc erat, montis et monasterii faciem depictam dedit (tab. XLVII: VII.). Goida Giddam navigantibus, quae uisa et cognita sunt (p. 257—271.) intelligi non possunt, nisi Sinus Arabici Tabala, quam in Descriptione Arabiae coram dicimus, comparatur. De Gidda uero ipsa quae traduntur usque ad p. 285. huc fere redeunt, emporium esse satis celebre, unde ex prouenicibus terrae amygdala maxime et opobalsami aliquid, Caffae et foliorum Sonnae, ex Jemena haud parum euahatur, Europaeorum uero mercium, imprimis argenti aurique signati cum Indicis mercibus permutatis haud exigua fiat; eamque rem valde utiliter esse dominis, cum praeterea decima pars pro portorio soluenda sit, unde alteram partem ad Scherifum Meecanum, alteram ad Turcos, redire. — Jemenensium uestitus depingitur tab. LVI. et LVII. — Gidda Lohiana porroerant, (p. 285. — 311.) qui primus portus est in ditione Imami Jemenensis, a septentrione uenientibus. Hic eam ascendere ab initio non uisissent, quippe qui, metu Arabum has regiones incolentium, per earum terras proficisci nunc non ausi, in Indiam nauigare decreuissent, unde Anglorum ope ratius in Arabiam se redire sperantes: tamen uentis rotentibus et amicorum sermonibus persuasi, quidem Jemenensibus melius sperare eos iusserunt, saltem experiendi causa appulerunt. Neque eos spes fefellit: nam a praefecto urbis, (qui Basia uocabatur, cum in aliis urbibus Dola dici solet,) aliisque incolis, tanta comitate excepti, tanta beneuolentia aucti, tanta denique liberalitate adiecti sunt, quantum uis intercussissimos Europae populos exspectari fuissent. Ceteram urbs Lohia uocata est, originemque debet, ut plurimum per Arabiam urbem, sepulchra eiusdem Gales; qui nunc patronus urbis colitur; portum habet non ualde bonum, muros nullos, mercatuum diligenter solia,

Relictis hac urbe a. d. 20 Febr. 1763. caestri itinere regnum Inani peragrare coeperunt; cuius itineris partes ab A. multa cum diligentia describuntur, annotatis in modum Itinerariorum veterum singulis locis et stationibus, ad quas pervenerant; quae omnia tum demum intelligi posse et ad usum geographiae poterant adhiberi, si tabulam itinerariam, quae huic libro in fine adiuncta est, in subsidium lector vocaverit. Itaque nos pauca hanc enotabimus. In narratione itineris ab oppido Eoficiano ad Beir el-faki-honse (p. 321—321.) occurrit descriptio diversorii publici, (*Manfale*), in quo proficiscentes per aliquot dies gratis stantur; quis vero sumtus in hanc liberalitatem erogat, non additur. — In urbe ipsa celeberrimus per omnem terrarum orbem mercatus Caffeeae viget. — Ab hac urbe, in qua Societas ad aliquod tempus sedem fixerat, variae excursiones factae sunt, aliae ab Auctore solo, in regiones maritimas et montanas versus occidentem sitas (p. 321—336.) aliae, *Forscalio* comite, in austrum et orientem, (p. 337—355.); hic nobis A. p. 322. explicat modum et rationem itinerum in his regionibus, victum et cultum Arabum montanorum enarrat p. 338. ff. et a Forscalio visum accurate examinatumque esse opobalsamum fruticem, tradit; (cuius descriptionem edidit libello peculiari ad Ill. Lirnaeum, qui inscribitur, *Opobalsamum declaratum*.) — Mocham cum Societas venisset, haud bene excepta, et male habita est fraudibus mercatoris, in cuius fidem se receperat, sed peius affecta morte *Havenii*, qui a. d. 25 Maji hic periit morbo, quem ex vitioso victu contraxerat; ceterum non magno detrimento literarum obiisse videtur; quantum enim ex iis colligere licet, quae Cl. Auctori hic illis exciderunt, nec vero etiam in aniversam huic itineri bene aptus videtur fuisse; Conf. p. 354. — Reliqui socii cum aliquantulum Mochae commorati essent, inde a. d. 9. Iun. profecti per oppidum Taes, ubi aliquot dierum moram fecerunt (p. 373—393.)

Sanaam, quo sedes regni est, contenderunt (p. 394—430.) Sed itineris molestiae cum ceteris omnibus valerudinis aduersam attulissent. *Forscalho* mortem adeo conciliarunt; nam cum aegre Ierimum perlatus esset, ibi decessit a. d. 10. Jul. 1763, non sine summo reliquorum dolore, qui et rerum scientiam, peritiamque sermonis, tum studii intentionem et animi indolem, quae in eo erant omnia egregia admirabant, et nunc aegre se eius consuetudine carituros sentiebant. Qui superstites erant, Sanaam venerunt a. d. 16. Jul. sed post aliquot denuum dies ad colloquium Inami admissi sunt, a quo benenole excepti et liberaliter habiti, (imaginem colloquii solennis exhibet tab. LXX.) satis comode in urbe commorati sunt, et quae maxime scitu digna viderentur, ea vel viderunt, vel personari studuerunt. — Ex sede regni alia via, saepe asperrima et molestissima, Mocham redierunt, (p. 430—447.), quae fuit ultima pars itineris Arabici. Hic memoratu digna sunt, quae de singulari natura cuiusdam, ad illustranda nonnulla in Quaest. 94. Michaelis p. 435. de singulis Sandis singulis opificum generibus inter Mohammedenos praefectis, p. 440 de Mochae urbis casibus, quae a. 1738. a Franco galis oppugnata est, p. 441. de commerciorum Europaeorum, quae in hac urbe aguntur, ratione, p. 443. et traduntur. — Tandem a. d. 23. Aug. a partu Mochano soluerunt, cum in Iemenico regno 3 menses, in Arabia vero in uniuersum, et quo Suellam venerant, annum integrum consumsissent.

Finitur hic liber in narratione itineris, qua in Anglica naui ex Arabia in Indiae portam emporiumque Bombaium transfretarunt (p. 447—457.) et quod societati fore exitiale fuit. Nam cum plerique minus comode valentes nauem conscendissent, in ipsa naui mortuus est *Bourasind* pictor, et mox Bombaii *Crauerus*, medicus, ita ut unus *Nisburus* superstes in Europam rediret. Enimvero socios suos ipse sibi mortis artifices fuisse, libere A. fatetur p.

459. quod in Oriente videtur cultumque orientalem non statim imitati essent, quod aestu coeli et regionis calentes minus sibi a frigore a cessione cauissent, quod dissensionibus et studiis contrariis ipsi sibi inuicem molestias haud exiguas et tædya bene multa creassent. — Ceterum cum fretum maris rubri (Bab el Jeb) A. perfretauerit, de eius situ et simplicitate, deque insula Perim, quae in mediana diuidit, nonnulla tradit, et per hanc occasionem quaestionibus, a quodam in Germania Ecclesiæ Societati propositis, quantum potest respondet p. 449. — Bombaium Cl. Niebahr venit a. d. 11. Sept. 1763.

Diximus hic prius hoc Volumen finem habere, alterum, non minus utile iucundumque seditum Auctoris per Persiam et Desertam Arabiam narrabit, et inter alia Persepolitanas reliquias, accuratius quam adhuc factum est, descriptas dabit; eius summam simulatque copiam libri literario orbi fecerit Cl. A. industria, statim enarrabimus. Sed nunc de appendice aliquid dicendum est, quæ hanc partem auxit (p. 458—469). Continet enim observationes geographicas scriptas in variis per Iemenam itineribus a quodam Batavo natione, sed Mohammedana sacra amplexo; quocum consuetudinem A. contraxerat. Sed nec idem de aliis viris doctis quaerere neglexit, qui per has terras videndi cognoscendique causa profecti sint. Itaque comperit, (p. 453.) ex societate litteraria, quam Rex Sardiniae in Orientem misisset, post varias dissensiones unum remanere iussu Donatum quendam, insigni studio et forti animo virum, quem quæcumque cognouisset in schedulas retulisse, sed mortuum esse in ipso itinere Mascatae, nec de eius schedulis quidquam certi constis; monuit tamen, apud quos verissime sit eas conditas iacere. — (Conf. de hoc Donato Ferberi Epistolæ ex Italia p. 373.) Item et alium audiuit ex Gallia missum fuisse, *Simonem*, Academiae Parisiensis socium, et in Syria Mesopotamiaque aliquandiu commoratum, tandem ad
Mo-

Mohammedanosum sacra transiisse, et in comitata praefecta, cuiusdam mortuum esse, fructus vero itinerum suorum ad litterarum incrementa, quantum constaret, nullos reliquisse.

ARTIS POETICAE LIBER IV. AUCTORE M.
CHRISTIANO DAVIDE JAN, Gymnasii Halensis
Correctore.

Hilae, impensis Orphanotrophi 1774. 8. plag. 749.

Ex quo tempore mos ille maxime incommodus, bonis quoque litteris, diuinae imprimis Poesi, noxius magis quam utilis, ubique fore inualuit, ut, qui vix elementa linguae Latinae nedum artis Poeticae capere, atque intelligere possent, carmina scribere, verbaque non intellecta, atque inepta, pedibus numerisque vincere iuberentur, duce quoque sapientissimo magistro, neque ab ingenii vi satis instructo, neque lectione poetarum accurata ac diligenti satis exercitato: ex eo inde tempore accidit, ut, cum subsidiis in re angusta atque tenui opus esset, abacus prosodiacus, Gradus ad Parnassum, Smetii Prosodia, alique eius generis libelli adhiberentur, qui non excitarent acuerantque ingenium iuuenis, sed frangere atque obtundere potius viderentur, et quid scribendum sit nescientis, et voces aptas anxie conquirentis. Quum vero ingenium iuuenis exciteretur, alatur, augeaturque, praestantissimorum poetarum lectione, et ab ista recensiti animi rei metricae praecepta facillime influant: temerarium profecto videtur, a puero decenni postulare, ut versus scribere discat, nec curare, ut discipuli classici, et qui scholis relictis, altioribus, quas vocant, disciplinis se tradunt, id agant, ut suum ingenium ad veterum poetarum exemplum conforment, et in hoc genere studii se exercent. Quare cum

cum Clar. et doctissimus Jani rogaretur, et promtuarium sermonis poetici latini, simile illi, quod *gradus ad Parnasum* vocatur, cuius prolegomena modo *Kicizius* V. Cl. perfecerat; morte immatura oppressus, ad finem perduceret, cum partibus muneris sui recte satisfacisse, tum artis poeticae studiosis egregie consuluisse videtur, talem librum edendo, qui non modo quantitatem vocum doceret, sed et ad legendos interpretandosque veteres poetas plurimum prodesse videretur. Quum vero huius usus latius pateat, quam illius, utrumque vero ei, qui in poetarum numero esse cupit, scitu maxime necessarium sit: id fuit propositum Clar. Jani, ut et adolescentibus de re metrica praecipiendo consuleret, si ipsi versus scribere vellent, et etiam ea, quae ad poetas Latinos intellegendos pertinerent, tradendo, iis prospiceret, qui legendis poetis delectarentur. Inde in Prolegomenis Capite I. cum breuem poeseos Latinae historiam proposuit, tum ingenia poetarum Latinorum praecipuorum descripsit; qui denique, quo ordine, quove modo legendi sint poetae, tradidit. Interpretem poetarum primum argumentum totius carminis, vel si ingenium non sufficiat, ampliori operi cognoscendo, aliquot versus sum spectare, tum quid veri insit huic sententiae, quid quantumque ornatus causa accesserit, considerare iubet. Quod posterius nullo alio modo fiet, quam si verborum singulorum propriam sentatur vim, animadvertatque, quomodo translatum sit verbum ad alia; si quant aut novitatis gratiam, aut iacunditatis speciem, aut imaginis nobilitatem nacta sit sententia hac translatione, intelligere studeat, quale epitheton additum sit, quam illud vim habeat, quam conveniat naturae rei, quam sit exquisitum, quam respondeat verborum coniunctio ipsa carmini, quam recedat a pedestris sermonis genio, modo in aliis abhorreat a vulgata ratione: in sententis denique si vident, quomodo hic exemplorum specie ostendantur, ibi nudiore forma commendantur, in imaginibus nitorem, vigorem, varietatem obseruet, haec demum aliorum poetarum similia comparet. Altera

prolegomenorum parte, quae ad rem metricam pertinent, tradit, de quo haud opus esse videtur, ut quid dicatur a nobis, qui non adolescentibus scribimus. Quare ad ipsam artem Poeticam veniamus, cuius liber I. *grammaticam poeticam*, seu doctrinam de proprietate sermonis latini, qua et uti possint poetae, et utantur saepe, complectitur. Caput I. quaedam de orthographia proponit, quo refert Clar. Iani Prosthesis, Epenthesis, Syncopen, et Apocopen, nec non et Crasin, atque Metathesis. Capite II. traduntur quae pertinent ad flexionem, usum, ac significationem vocabulorum, atque laudantur insolitae declinationis atque coniugationis exempla, tum vocabula poetica, quae vel omnino, vel certe ea significatione poetis sunt propria; tandem locutiones poeticas. Exempla denique adduntur per multa Antimerias atque Enallages, quae facile adolescens inter legendum, vel sua sponte, vel monitore magistro, observat.

Syntaxis poetica continet praecipua de convenientia, de rectione, de ellipsi, de pleonasmo, de perturbatione ordinis denique, et compositionis. Ratione rectionis Clar. Iani inter alia per multa collegit exempla adiectiuorum, quae infinitiuo iuncta reperiuntur, et adiectiuum in certas classes ratione significationis distribuens, et hanc construendi rationem poetis propriam, Horatioque inprimis usitatam, observans. Ut uniuersus iste liber de grammatica poetica dignus est, qui commendetur tironibus, sic quoque merentur legi ea, quae de hypallage cum communi, tum nobiliori, praecipiantur. Communem vocat hypallagen inuersam constructionem, quae non exquisitiorem ornatiorisque efficit sententiam; nobiliorem, quae vel elegantiorum excellentiorumque sententiam, vel versum numerosiorem reddit, in cuius utriusque exemplis afferendis copiosior quidem esse videtur Auctor Clar. quam opus esset, illa tamen copia tironibus maxime consuluit.

At progredimur ad librum alterum, qui de elegantia ornataque carminis praecipit. Elegantia cernitur in negligentia et venustate. Negligentia patet ex usu vocum obsoletarum, nouarum, peregrinarum, nec non locutionum graecarum. Venustas vero oritur cum ex decore poetico, cum et carmini uniuerso, et cuique carminis generi suum dicendi genus, suus orationis habitus, suus character et color tribuitur; tum ex suauitate, aptoque et naturali lepore, qui iucunda quadam voluptate afficit lectores, et comparatur mutatione adiectiui in substantiuum, usu deminutiuorum, adiectiuorum, pro aduerbiis, comparatiui pro superlatiuo, numeri definiti pro indefinito, et id genus aliiis. Ad hunc numeri definiti pro indefinito usum Clar. Iani recte, ut videtur, retulit locum Horatii Carm. I. 13, 15. *Osula, quas Venus quinta parte sui nectaris imbuit*, i. e. multo nectare, magna dulcedine. Huic de elegantia poetica eleganti loco subiectus cernitur index foemularum poeticarum, quam vel in legendis poetis, vel in componendis proprio Marte versibus, tirones cum fructu adhibere possint. Capite II. persequitur doctissimus Auctor ornatum, quem afferunt tropi, figurae, compositio, structura, et numerus, nec non copia, eaque illustrat innumeris locis Virgilii, Ouidii, atque Horatii, nec non vnum alterumque locum breuissimis interpretatur.

Superfunt quaedam dicenda de libro III. de copia epithetorum, substantiuorum, verborum, aduerbiorum, in quo hunc ordinem sequitur Clar. Iani, ut, praemissis prolusionibus duabus, ex ordine litterarum proponat epitheta, appellatiua, patronymica, et gentilia, nomina propria, aduerbia denique, ita ut in quauis forma praemitantur ea, quae a vocali incipiunt; quae quem habeant usum, prolusione II. ostenditur. Primam prouenturii huius dotem esse dicit, quod ad cognoscendam quantitatem utile sit, alteram autem ac

L 1 2

prae-

praecipuam, quod tironibus adiumento sit ad epithetorum ac synonymorum copiam comparandam.

Verendum quidem est, ne tirones in deligendis epithetis saepius errent, copia obruti, nec satis valentes iudicio: sed Clar. Iani postulat, ut magistro duce ad huius praeceptorum usum instituantur, et ad manum habeant lexicon, aut vocabulorum germanice expositorum enchiridion. Ista vero via, qua ad poesin tirones ducuntur, nobis videtur, et longior quam pro patientia iuuenili, et incertior quam pro tironum iudicio; nec iuuentuti poeseos amanti melius confuli potest, quam si assidua lectione poetarum ingenium acuant, aures numericis adsuefaciant, copiam vocum aptarum memoria condant, magistrum sibi idoneum ducem atque comitem eligant, ac tum demum ad carmen scribendum accedant. Quae quamuis ita sint, nolumus tamen hoc quoque praesidio iuuentutem orbari atque destitui, nec diffitemur, et magistros, et discipulos, multum utilitatis atque suauitatis ex hoc artis poeticae commentario capere posse: illos quidem, ut haec atque illa rursus in memoriam sibi reuocent, atque hac via, si placeat, suos ducant; hos vero, ut quandam quasi familiaritatem cum sermone poetico contrahant. Nec poenitebit artis poeticae studiosos, quinque Indices deorum, atque heroum, descriptionum, comparationum, periphrasium ac troporum, semel atque iterum perlegisse; ex qua lectione num quis fructus sperandus sit, ut lectores nostri iudicare possint, primam cuiusuis indicis vocem describendam curauimus. *I. Achilles: Pelides. Acaides. Genus Aeasi. Nereius nepos. Dux vel heros Thessalicus, Ammonius, Larissaeus, Phthius, Thessalus. Danaum fortissimus. Caput insuperabile bello. II. Aetas aurea. Ouid. Met. I. 89. XV. 96. Am. III. 8. 35. Horat. Epod. XVI. 41. Claud. Ruf. I. 282. R. P. III, 19. Tibull. I, 3. 35. Virgil. Ecl. IV. Georg. I, 125. III. Amor comparatur cum hederâ. Catull. LIIX, 33. cum ulmo vitem amante, Stat. Silu. V,*

i. 46. *cum sera et pruinâ*, Quid. Metam. III. 487. *cum ture
 ai tedis*, Quid. Her. VII, 23. *cum segete incensa*, Heroid.
 XV, 9. *cum plumbo funda cecidit*, Metam. II, 727. *cum Her-
 cule Octaon, et Aetnae incendio; cum igne, flamma, vulnere, et
 cet.* IV. *Abundantia*: *Pleno copia cornu*. Hinc tibi copia
 manabit ad plenum benignae ruris honorum opulenta cornu.
Aurêa fruges Italiae laeto diffudit copia cornu. V. *Accen-
 dère: infandum accenditæ ballem*, Virg. *Bello animos accendit a-
 gresses. Sol accendit diem*, Claud.

Ex his igitur, credimus, satis superque patebit, quanta
 Clar. Iani in hoc libro conscribendo fuerit industria atque
 diligentia, et quam praecclare agatur cum tironibus, qui ta-
 les habeant in poetis legendis, carminibusque scribendis, du-
 ces atque comites,

*JOANNIS HENRICI VERSCHUIR, S. TH. DO-
 ctoris, et Linguarum Orientalium Professoris, Dissertationes phi-
 lologico-exegeticae, quibus varia S. Codicis loca illustrantur, et
 noua ratione explicantur. Addita est Oratio
 eiusdem inauguralis.*

Leouardiae et Franequerae MDCLXXIII. pagg. 228.

Collectio harum Dissertationum, a doctissimo Litterarum
 sacrarum interprete profectarum, diligentiaque haud
 vulgari compositarum, quin magnam virorum huius rei
 peritorum gratiam sibi conciliauerit, non est quod dubitare nos
 sinat. Perponde, quaeso, Lector doctissime, quae Verschurius
 V. Cl. docte pertractauit: Ab initio habes Dissertationem de
 Oraculo Bileamitico Num. XXIV, 17 — 20. 2) de le-
 ctionis varietate in loco Deutr. XXVII, 4. contra Kenni-

cottum. 3) de aemulatione Israelitarum mutua; 4) de illustri Dei apparitione, Prophetæ Eliae in monte Chorebo facta, ad I Reg. XIX, 11. 12. 5.) ad locum Michæ IV, 14. 6) ad locum Hagg. II, 6 — 9. 7) de IV. cornibus et IV. iis oppositis fabris, Prophetæ Zachariæ in viso propositis, cap. II, 1—5. 8) de Paronomasia Orientalibus multum adamata; denique 9) Oratio de Interpretatione V. T. grammatica, hoc nostro Saeculo ad magnum perfectionis gradum perducta, porroque ad maiorem perducenda, sequitur. Jam de singulis Dissertationibus, pro instituti ratione, breuiter et accurate disputabimus.

Prima inter præstantissimas huius Collectionis Dissertationes, de Oraculo Bileamitico Num. XXIV. 17—20. noua plane ratione exponit. Recensuit igitur Auctor atque refutauit argumenta eorum, qui hoc vaticinium de Christo intelligunt. Reiecta iam hac vulgari explicatione, nouam, quæ toto coelo ab illa recepta differt, in medium protulit. Nimirum, hunc locum Edomitaram et Moabitarum fata sub Dauidæ et Maccabæis, maxime vero Ioanne Hircano futura exponere atque prædicere, noster certissime sibi habet persuasum. Nec omnino hæc noua, quantum nobis constat, interpretatio, omni legitimo fundamento destituitur. Verchurius V. Cl. circumspexto undique quo prolata sententiam defenderet, non solum orationis seriem consentientem vidit, sed etiam historiam ad hanc interpretationem confirmandam egregie adiuuare, cognouit.

Secunda dein Dissertatio, uti modo diximus, de Kenicotto, lectionis Samaritanæ in loco Deut. XXVII, 4. defensore acerrimo, qui *Garizim* pro *Ebal* legi suadet, copiose tradit. Quæ lectionis varietas, ab aliis iam viris non indoctis, atque iusta linguarum Orientalium cognitione instructis, omiſſis aliis, Maknighthus in Harmonia Evangelica Tom, I. pag. 183. editore Ruckersfeldero, nominari meretur,

tur, omnibus rebus, quas ad Samaritanam recipiendam faci-
 ant, diligenter ponderatis, profus est reiecta et repudia-
 ta. Sed licet alij iam hoc argumentum porrastrauerunt, nihilo-
 minus Dissertationis Auctor vtilem suscepit laborem: et
 nim ille fractis Kennicotti argumentis, pro Samaritana lectio-
 ne alienis, hebraeam ab omnibus obiectionibus vindicauit, at-
 que in tutelam quasi recepit. Nimirum Kennicottus, quo-
 niam in monte Garizim benedictiones, contra in Ebal ma-
 ledictiones, tradente textu hebraeo Deut. XI, 29, essent au-
 ditae, lectionem Pentateuchi Samaritani praestantior, et
 contextui aptior, iudicauit. Noster vero difficultatem
 hanc eo sustulit, ut altare illud, de quo sermo est, ad con-
 firmandum stabilisandumque Moabiticum foedus exstructum
 fuisse confirmet; quod scilicet foedus, ab illo in monte Sio-
 nis inito eatenus tantum, quatenus minas in populum ino-
 bedientem fulminabat, solum differret. Dato hoc, quis de
 lectionis hebraeae puritate dubitare audeat? Vt igitur hu-
 ius explicationis veritas melius intelligeretur, Dissertationis
 Auctor foedus Moabiticum paulo accuratius descripsit. Mo-
 sen omnino, iussa Dei, populum Israeliticum, cum in eo
 iam esset ut terram Canaanis intraret, tam promissionibus
 liberalissimis propositis, quam minis grauissimis adhibitis,
 ad verum cultum Deo praestandum excitare, commouere, et
 allicere oportebat. Hoc est foedus illud solenne, (sic fore
 circa finem cap. XXVIII. loquitur,) quod ego, ex Dei man-
 datis, praeter illud Sinaiticum, cum Israelitis in terra Moa-
 bifica pepigi. — Ne enarrandis reliquis Kennicotti argu-
 mentis, quae facile fracto principali corruunt, tempus per-
 dere videamur, statim coniecturae, circa finem huius Dissert-
 ationis ab Auctore prolatae, mentionem iniicimus. Per-
 tinet ea ad locum Ep. ad Hebr. cap. XII, 24. ubi Verſchurjus
 V. Cl. Ἐβαλ pro Ἀβαλ forte legendum esse suspicatur. Quae
 quidem coniectura omnino non incommodum sensum efficit
 hunc: multo praestantiora ac laetiora noui foederis sanguis
 annuntiat, quam sacrificiorum illarum sanguis in monte
 Ebal

Ebal oblatorum, ubi nil nisi minae grauíssimae exardiebant. Attamen vero, si libere fatendum est, quid nobis de hac scite excogitata coniectura videatur, nos vulgarem potius lectionem retinendam arbitramur.

Tertia, quae nunc ordine sequitur, Dissertatio, de aemulatione Israelitarum, tanquam vera causa scissae et debilitatae Iudaeorum republicae, inscribitur. Quamquam de populo Israelitico in XII. tribus diuiso satis superque constat, hunc unam solummodo ciuitatem, scilicet iudaicam, constituisse; etsi singulae tribus multum a se, vel diuitiarum magnitudine, vel ciuium multitudine differrent. Hinc illud aemulationis studium! hinc crudelissima illa bella inter eos gesta! Noster igitur in hac Dissertatione Scripturae sacrae loca, e quibus perspicue hoc studium cognoscere licet, diligenter collegit, uberiorque explicauit. — Inter tribus reliquas maxime Ephraim et Iuda opibus florebant; quid igitur mirum, si, tradente Propheta Is. IX, 18. 19. 20. et XI, 13: de principatu acerrime contenderunt armis? Nonne Gideonem, Midianitarum victorem, Ephraimitae (Jud. VIII.) acriter reprehenderunt, atque adeo post eius mortem a familia relicta supplicium grauíssimum (Jud. IX. 9.) sumserunt? Idem Jephthae, qui Amoritae sine Ephraimitarum consensu deuicera, accidit; unde tristissima horum fata, quae Jud. XII. legimus, originem ducunt. Quae aemulatio usque ad Salomonis et Davidis tempora viguit, atque non raro bella ciuilia durissima peperit, atque adeo huius regni interitum accelerauit. Caeterum haec Dissertatio multa alia scitu necessaria continet, nec argumenti grauitas solum, sed etiam animaduersiones philologicae ab Auctore adiectae, animos virorum doctorum in legendo facile retinebunt.

Quarta porro Dissertatio, super loco 1. Reg. XIX, 11, 12. scripta, ab initio de huius apparitionis occasione per-

perspicue et odipole exponit, postea vero doctissimus Auctor ipsa huius loci verba, obscura sane, luce perfundere studet: Missis illis de visionis occasione, eo statim veniendum est, in quo caput et arx totius rei consistit, ut tecum Lector, quae Noster de verbis textus est commentatus, communicemus. Ad ordinem eorum, quem peruersum et corruptum iudicat, quod attinet, sciendum est, Auctorem nostrum verbis: *וַיִּצְמַח מִצֶּדֶן יַעֲקֹב הַמֶּלֶךְ הַחַדָּשׁ* statim v. 13 coniungere. Sed omnino durior et audacior eiusmodi transpositio nobis videtur, quam ut pro scribarum vitio, ex incuria arto, haberi possit; nec est quare vulgarem verborum collocaationem, quae nihil obscuritatis prae se fert, turbemus. Jam propius ad visionis, et maximo rerum ante Dei apparitionem factarum explicationem, accedimus. Tria haec praecipue sunt recte intelligenda: primo *ventus ingens*, quem Libri Auctor de exercitu Hazaelis, Regis Syriae, regnum Israeliticum vastante; interpretatus est; porro *terrae motus* de turbis illis intestinis, temporibus Jehu, ab eoque motis cum in eo versaretur, ut idololatriam tolleret, imprimisque Ahabii familiam extirparet, intelligitur; *ignis* denique, ex mente Auctoris, ita est capiendus, ut poenas in Ahabum, omnesque omnino idololatriae cultores, futuras significet. Sensum huic verbis vere subesse, non temere ex vers. 15. 16. et 17, ubi ipsa Jehouae verba legimus, colligitur: Hazaeli Syriae regem constituo — Jehum Israelitarum regem ungito — Eliseus tuas partes suscipiat — Ceteroquin etiam harum rerum significatio symbolica hanc interpretationem suadet, atque adeo confirmat. Sed grauissimum omnium et euidentissimum argumentum, quo vel solo acquiescere quisque potest, ex ipso rerum euentu ducitur; in quo exortando A. inde a. §. 10, usque ad 14. §. omnem operam, cum summa doctrina coniunctam adhibuisse, testamur. Quod reliquum est, frequens verborum repetitio: *Jehu in vento — in terrae motu — in igne non erat*, ita accipienda vi-

detur, ut Dei benignissimi, et a poenarum immiſſione libenter abſtinentis, niſi diuinæ iuſtitiæ repugnarit, *mifericordiam, benignitatem, lenitatem, et ſic porro, hominibus confirmet.* Cuius interpretationis fundamentum certiffimum in verbis: *ignem ſequatur, uti Caſtello verit, tacita vox et exilis, A. poſitum habet.* Quibus haud dubie et Propheta admonitus, ut in promouenda Dei gloria, et exſequendis diuinis mandatis, mitius ſe gereret.

Sequitur Diſſertatio quinta, lectu digniſſima, qua Michaë locus cap. IV, 14. tam verborum, quam rerum obſcuritate plane inſignis, illuſtratur. Quem viri docti ſemper, ut difficultates obuias effugerent, tam varie ſunt interpretati, ut magis eum obſcurarent, quam vt clariorem redderent.

Noſter Cocceium, qui $\text{קצ"ט} \text{—} \text{קל"ג}$ in quo omnes ſere Interpretes hæerere et diſſentire ſolent, de Romanis, duce Pompeio Hieroſolymam oppugnantibus, intellexit, maxima ex parte eſt ſecutus. Primum, quod A. protulit argumentum, primo intuitu ſpecioſum et graue, e contextu eſt peti- tum. Verſi. 9. 10. de captiuitate babilonica, nec non reipublicæ Judaicæ reſtitutione; iam verſi. 11. 12. 13. de aliis Judæorum hoſtibus, nempe Syris, quos Judæi, diuturnis magnisque bellis geſtis, tandem ſint victuri, exponit; denique v. 14. ex A. ſententia, aliud hoſtium genus, quod vim crudelitatemque in oppugnatione urbis Hieroſolymæ exereret, commemoratur. Jam de hoſtibus quinam poſſi- ſimum ſint intelligendi, quaeritur. Romani, ait Cocceius et qui partes eius ſequuntur. Nam Romanorum exercitus ex turmis ſeu legionibus conſtabat; porro Propheta de iſdem hoſtibus prædixerat, quod principes Judæorum liber- aliter ſint tractaturi; denique in eos omnino cadit id, quod Judæi ſemper in eorum poteſtate ſint manſuri. His propoſitis, Propheta ſtatim de Chriſti natiuitate verba fecit.

Ha-

Hæc hinc huic interpretationi contextus egregie conuenire videtur; verum si ea quæ sequuntur, comparemus, longe aliter res se habebit. Conferamus capituli V. comma 3. quò manifesto de reditu ex captiuitate babilonica est sermo; nec quisquam facile negabit, hæc comma cum duobus præcedentibus archifiane coherere, atque unam eandemque rem enarrare. Liceat igitur nobis suspicari, Auctorem nostrum doctissimum ea verba, quæ locum illum quem sibi explicandum fuisse sequuntur, non curasse. Quæ negligentia seductus, in eam quam protulit sententiam incidisse videtur.

Ad sextam Dissertationem quod attinet, quæ explanationem Hagg. II. 2—9. complectitur, ea et argumenti gravitate, et Auctoris diligentia, æque ac reliquæ, mirum in modum Lectoribus sese commendat. Assentiri fere Noster in explicandis verbis: *propediem erit, quum ego coelum, terram, mari, secumque commouebo etc.* iis, qui de Alexandri M. et proximo sequentibus temporibus ea intelligunt. Eam sententiam ex rebus historicis ita firmavit et corroborauit, ut nullum fere dubium sit reliquum, quin Haggæus illa tempora atque Alexandri res gestas in animo habuerit. — Quo facto ad verba: *מְבִרָה כִּלְכִלְתָּם וְנִכְרַתְתָּם*, quæ in summas sententiarum diuersitate sunt posita, A. accedit. Plerumque tamen optimi quique Interpretes hunc locum de Messia non temere capiunt; sed Verschurius V. Cl. relicta hac vulgari interpretatione, potius *desiderium gentium* de Hierosolyma et templo simul, rectius accipiendum esse censet. Huius conditio et status, Maccabæorum temporibus, imprimisque Simone et Ioanne Hircano regnante, felicissima putatur. Argumenta, quibus adductus ut illam de Messia negligeret, quatuor ab Auctore sunt laudata. Primum, Messiam in præcedentibus non commemorari; secundum, verbum *מְבִרָה* semper et ubique Judæis opponi; tertium, gentes Messiam ignorasse, ergo desiderium gentium dici non posse; denique, ipsa gentium conuersio, Christi temporibus demum futura, et

quam postea templum non viderent, Auctorem huius Diss. commouit, ut de noua huius loci interpretatione cogitaret. Verum enimvero haec argumenta omnia nullam nobis imponunt necessitatem, ut priorem, usu receptam, sententiam mittamus. Ad primum enim quod attinet, probe est sciendum, in Libris propheticiis rem aliquam saepe inopinatae intercalari; porro מִלְּיָדָי non solum de gentibus, sed etiam de Judaeis, inprimis cui opponatur ubi non habet, usurpanti; deinde Messiam, eodem sensu, quo Gen. XLIX, 10. מְשִׁיחַ אֲרָמָי, commode desiderium gentium dici posse. Illa autem ultima difficultas statim cessat, simulac recordamur, ante Christi iam tempora, gentiles multos, qui Profelytae sunt dicti, Judaeorum sacra adiisse atque celebrasse. Praeterea Ellypsis מִלְּיָדָי, quam doctissimus Auctor excogitauit, durior nobis videtur, neque simile habetur exemplum. Nam allatum illud longe est alienum. Caeterum Verschurius V. Cl. hunc locum sensu mystico de Messia accipi posse, negare non audet.

Septima Dissertio, de quatuor cornibus, et quatuor iis oppositis fabris, Prophetae Zachariae in viso, propositis cap. II, 1—15. inscribitur. Verba huius loci singula tam clara et perspicua sunt, ut accuratiore et longiore explicatione opus habere non videantur; etsi ratione rerum historicarum tot tantisque difficultatibus laborat, ut dictu sit difficile, quinam huius loci verus sit sensus et genuinus. Noster in hoc dissensu, suam ad Vitringae interpretationem, ac commodauit. Primum cornu regnum babylonicum, et fabrum ei oppositum, Cyrum significare, ambo unanimiter contendunt. Quod deinde ad eorum secundum attinet, utrique rursus in eo, ut de Persis et Medis sit cogitandum, amice conspirant; verum de fabro, qui id frangeret, longe a se inuicem differunt. Vitringa nimirum, Graecorum, Themistocle atque Cimone ducibus, victorias de Persis et Medis reportatas intelligere voluit. At Graecorum res gestae in

in Persia non tantae fuerunt, ut regnum Persicum funditus everterent. Itaque rogius Alexandro M. fabri secundi expeditio, qui totum Persarum regnum in potestatem Graecorum redegit, tribuitur. Jam cornu tertio procul dubio reges Aegypti, Ptolomaei, significantur, quorum faber non tamere Antiochus M. putatur. Qui fortasse in hoc dissentit, sibi que persuasus habeat, Judaeos Ptolomaeorum imperio, vitam omnino felicem et tranquillam duxisse, iis Diss. Auctor, quos quantisque calamitatibus fuerint adfecti, clare demonstravit. Cornu denique quartum de Syrorum regibus, et faber oppositus de Maccabaeis accipitur.

Ultima adhuc Dissertatio, de Paronomasia orientalibus multum adornata, restat. Explicato Paronomasiae verbo, hanc quoque figuram apud Scriptores Graecorum et Latinorum elegantiae studiosos fuisse usitaram demonstratur. Quod deinde ad eius figurae elegantiam recte aestimandam attinet, a Michaeli Goettingensi, longe Auctor dissentit. Nam Michaelis V. Gl. ad Eowthi Librum de Poesi Hebraea in nota pag. 297. Paronomasiae, linguae nostrae vernaculae genio haud dubie deceptus, parum elegantiae tribuere videtur. Placeat igitur nobis Verschurii sententia, quam exemplis multis, e Scriptoribus, qui venustatis dicendi laude florent, petitis, veluti Jesaia, Jeremia, Micha, aliisque, in quorum scriptis omnes verborum et sententiarum lepores reperiantur, comprobavit. De frequenti autem huius figurae apud Arabes et Hebraeos usu, tam multa ex utroque genere exempla a Nostro sunt collecta, ut, qui fortassis dubitet, lecta hae Dissertatione, omnem omnino dubitationem praefus abicerit.

Ultimo denique loco Oratio inauguralis, ad demandatum doctoris publici munus adendum habita, de Interpretatione V. T. grammatica, hoc nostro Saeculo ad magnum perfectionis gradum perducta, porroque ad maiorem perducta.

additur. Qua Verschurius V. Cl. non solum V. T. interpretationis subsidia verissima, quo maxime linguas cognatas, uti vocantur, Arabicam, Chaldaicam, et Syriacam refert, commemoravit; sed etiam quo modo ex iisdem fontibus unice certa et legitima textus hebraei interpretatio sit habuenda, demonstravit. Eius rei testem quasi Schultensium, linguae Arabicae omnium iudicio peritissimum, produxit. Quid? haec sola, inquires, idoneum V. T. interpretem efficiunt? minime: imo potius ut futurus V. T. interpretis licetis Graecis et Latinis operam studiosissime impendat, quibus Schultensius ipse multam debebat, A. serio monet. Porro in eligenda vera lectione, a qua omnis interpretatio incipit, interpres laepissime Historia et Geographia carere non potest; harum igitur rerum expertus et rudis, cum manus interpretis in se fuscipit, facile ubique in errorem rapitur. In uniuersum Verschurius V. Cl. per multa in hac Oratione de ratione V. T. interpretandi, licet in nonnullis, quae a Schultensio veniunt, dissentiamus, utilia et necessaria nos docuit.

10. MATTH. GESNERI PRIMAE LINEAE ISAGOGES in eruditionem uniuersam, nominatim philologiam, historicam, et philosophiam, in usum praeelectionum ductas. Accedunt nunc praeelectiones ipsae per 10. NICOLAUM

NICLAS. Tom. I. et II.

Lipsiae sumtibus Fritschii 1774. et 75. Alphab. 32. octonis.

Olim bis illae Primae lineae Isagoges ab ipsa Gesnero sunt editae; nunc vero prodeunt auctae locupletataeque

que praefectionibus ipsis, quas calamo excepit ex ore praeceptoris *Nichasii*, tunc discipulus Gesneri assiduus et probatissimus, nunc Scholae Lüneburgensis Rector meritissimus. Esti vero uniuersae praefectiones, ab auditoribus calamo exceptae, admodum lubricae habentur fidei, et, si conuigentur, facile de auctoritate praefectoris detrahere, famamque eius minuire possunt, multas ob causas; hae tamen a tali suspitione et periculo liberae esse videntur. Eoenim primum a *Nichasio* exceptae sunt omni qua fieri potuit diligentia, qui hanc ipsam ob causam, ut aliquando ederentur in vulgus, scripsit, et adeo his ipsis scholis ter interfuit; deinde Gesnerus ipse, si fides habenda est editori, manuscriptum periustrauit, et aliquot locis auctum atque emendatum probauit. Accedit, quod interdum editor obseruationulas interfert, quibus vel perperam dictum, (vel etiam scriptum,) corrigeretur, vel mancum suppleretur, vel non satis definitum uberius explicaretur. Praeterea, ne forte quid elapsum esset, aut, quod alio tempore a Gesnero dictum esset ignoraretur, libros scriptos aliorum virorum doctissimorum, veluti nostri *Dathii* et *b. Zemischii*, qui iisdem olim interfuerant scholis, sedulo contulit, et supplementa, aut meliores lectiones, in suum usum conuertit. Caeterum, eiusmodi praefectiones tamquam sermones pedestres sunt considerandi, et frustra hic quaesieris subtilitatem ordinemque in differendo, membrisque coniungendis, aut summam dialecticorum *artibus*, aut elocutionis elegantiam munditiemque. Ne quis forte miretur, cur Gesnerus hic subinde germanismos committat, qui Latinitatis, ut aliunde satis constat, unus omnium scientissimus erat, sciendum est, eum in his scholis usum esse patrio sermone, ut ita quoque indoctiores rudioresque linguae eruditorum res intelligerent, et forte ad amorem studiumque humanitatis, quae tantopere in hac usagoge commendatur, allicerentur. Veruntamen haec sermonis vitia minime impediunt, quom-

minus auido et iacunde Gesseri sermo hic legatur. Cetero possumus confirmare, eos non potuisse satiari libri lectio-
ne. Nam varietas rerum, ipsa *ἀφειρα* sermonis, populari-
tas et mira facilitas in rebus tradendis, iudicia subtilia, quas
passim inspersa leguntur, de libris, de viris quibusdam do-
ctis, iocum sine scurrilicose, et alia sexcenta, mirum in modum
animum legentis suspensum attentumque reddunt, nec fi-
unt fastidium lectionis oriri ullum.

Hæc in uniuersum dicta sint: age paucis videamus de
rerum hic traditarum ordine et argumento. Post prooemi-
um, ubi de encyclopaediis, earumque natura, differentia,
usuque exponitur, sequitur pars libri prima, quae agit de
philologia, siue linguis. Summa eius huc redit: linguam
patriam quidem non contemnendam negligendamque esse
censet, sed negat, eam solam, qui est nonnullosum barba-
rorum imperitorumque error ridiculus, eam solam suffice-
re ad laudem verae eruditionis, nec aliam, inprimis grae-
cam latinamue, discendam esse viro docto: atque rectissime
damnat morem academiarum, inde a Thomasi illius barba-
ri temporibus inductum, omnes omnino promiscue disci-
plinas artesque tradendi in sermone patrio. Eodem fere mo-
do, quo lingua vernacula vulgo discitur, suadet quoque
discendas esse linguas externas, h. e. usu tantum ab initio et
ἀλόγω τριβῇ, sine praeceptis grammaticis, quae commodius,
et maiori cum fructu tradantur tum, cum iam idonea lin-
guae notitia et copia verborum formularumque usu ac con-
suetudine sit comparata. Tum progreditur ad linguam
latinam, et docet illius necessitatem ad laudem verae doctri-
nae in omni litterarum genere. De ratione discendarum
linguarum, inprimis graecae latinaeque ille, si ob certa impedi-
menta posset fieri, suaderet, potius a graeca quam a latina
initium discendi faciendum. De legendorum Graecorum
ordine auctor est, ut initium fiat vel ab Homero, vel certe a
nar-

sermionibus Xenophontis, et sermonibus Epicteti apud Arrianum potius, quam a libris Novi Testam. Et hic quoque, uti verosimile est, commendare conatur usum Chrestomathiarum: quam rem, quantum inutilem, et bonis litteris magis aduersantem quam amicum, facile nos caeteris viri meriti longe maioris condonamus. Cognitione linguae hebraicae, et cognatarum, opus esse arbitratur non modo Theologiae studiosis, verum etiam ad polymathiam quandam aspirantibus, atque ubique observationes ingeniosas, praecipuaque utilissima adspargit. Praeterea nec plane linguas quaedam Europae recentiores negligendas esse praecipit, veluti Gallicam, ob operam quae ei colendae expoliendaeque sic adhibita, et ob usum illius sat amplum; Italicam, quae floreat cum maximo in aulis Principum; Anglicam, ob ortum Germanicum; Hispanicam, quam putat imprimis valere ad linguae latinae origines inuestigandas, et matrem esse nonnullorum vocabulorum, quae in Germanicam sint inuecta; Belgicam denique, Danicam, et Suevicam, quippe quae sint filiae Germanicae. Tum coepit A. tractare poësin, eius naturam, diuersa carminis genera, atque deuertitur tandem ad artem oratoriam. Hic deridentur Meierus, alique iactatores cuiusdam artis, aestheticam ipsi vocant, atque de Klopstockii poësi quaedam docentur, quae non magno opere placebunt Klopstockianis nostris. Ad extremum quoque de inscriptionibus, arte musica, pictoria, haud paucis, praecclare et exquisitè traduntur.

Atera libri pars complectitur historiam, amplissimo sensu sanctam. Nam exponitur ibi de vi, natura, diuisione, et fide historiae: de geographia omni, cum vulgari, tum mathematica, terrestri et coelesti, atque de eius origine, incrementis, erroribus, et scriptoribus: de chronologia,

N n

eius

eiusque diuersis aetis seu epochis, aliisque rebus, quae factae sunt dignissimae: de historia generali, seu catholica: de historia antiqua ciuili, atque recentiori. Hic semper fere fontes veri et subsidia cognoscendi indicantur, praecipue idonea exhibentur, et errores quidam vulgares refelluntur. His addita est delineatio, sed iusto breuior, genealogiae, heraldicae, peregrinationis, numismaticae, et diplomatice. Postea aggreditur auctor historiam ecclesiasticam; inprimis Noui Testamenti, differitque de praecipuis temporis epochis, euentis, et Scriptoribus. Denique recenset historiam literariam, eiusque quatuor studia percurrit, ut scilicet eruditionis per tempora et gentes, singularum disciplinarum historiam, vitas eruditorum, et bibliothecas; quibus adiungitur, tanquam appendix, historia breuis artium.

In tertia parte recensenda, quae constituit Tomum alterum, et ubi exponitur de philosophia, possumus esse breuiores, propterea quod Auctor in rebus tradendis eandem rationem ordinemque fere sequitur, quem adhibuit Ernestius, Collega noster, in Initiis; ad quorum ductum omnino haec Hagoge delineata esse videtur, praetermissis tantum physicis et politicis. Nam politica nuper donum ab Ernestio sunt edita. Veruntamen haec quoque pars lectu est dignissima et iucundissima. Nam non modo Germani opinionones de rebus quibusdam cognoscuntur, verum etiam anecdota de viris quibusdam, ioci, explicationes, aliaeque, lectorem non minus delectant, quam docent. Inprimis mirifice nobis probatur non modo historia philosophica, quae Tomo est praemissa, sed etiam dogmata quorundam historia, quae subinde est immixta.

IOH. CHRISTOPH. GOTTLIEBER A. M. et AFR. A.

ni Reff. Scholia ad Lexicon Novi Testamenti

Schoetgenianum.

Aίψα (ad n. 2.) notari potest, hoc verbum plerumque
 appoi simpliciter, interdum vero addi αἰψάσας, si de
 navigatione, huc iucere maritimo sermo sit: veluti apud
 Polyb. T. II. Exc. Log. p. 764. ἰσὼν ναυσι, ut apud Thu-
 cyd. I. 29 IV. 129. et ναυσι, apud eundem I. 52. τὰς μὲν
 ναυσι ἀφ᾽ ἄλλης ἀπὸ γῆς, quod dictum vero insolenter videtur;
 δαίψας enim frequentior est: v. Waff. et Duck. p. 37.
 Junguntur quoque praepositiones huic verbo, ἐκ et ἀπὸ, ut
 apud eundem ut c. II. 103. ἀφ᾽ ἄλλης ἐκ τῆς Ἀναγνῆς, et I. 52.
 τὰς μὲν ναυσι ἀφ᾽ ἄλλης ἀπὸ γῆς. Subintelligi quoque potest
 ἴσῃα, item ἄρῃον, si de terrestri iucere sermo est: cf. Bos
 Ellips. p. 95.

Ἀπάτω et ἀμέτω potius est, ἄε, cuius parentibus nō
 proditum est memoriae in scripturis. Plura erudite dispu-
 tat Wesseling, Obs. II. 10. p. 177. cf. Raphael. adnot. ex
 Arrian. p. 663.

Ἀε φῆρα φήματα ad locum 2. Cor. XII. 4. illustrandum
 faciunt ἴσα ἢ φήρα ἢ ἴσα φῆρα γόρου, apud Herod. VI. p. 501.
 Sacra quae ad virilem sexum efferri nefas est.

Βεουχίαν) Io. XII. 28. Βεουχίαν Κυρίῳ ΠΑΤΕΡΙ ΠΥΡΡΙ Ιεφ.
 LIII. 1. est Filius Dei, qui et δυναμῆς ὑψίστου vocatur; ΠΝ e-
 nim de filio adhibetur, ut Deut. XXI. 17. Fortasse Βεουχίαν
 Θεῷ Luc. I. 57. est Filius Dei, it. Act. XIII. 17. ubi dicitur
 & Deuteronomio Deus eduxisse populum μετα Βεουχίαν
 Ν n 3 ὑψίστου.

ἀλάξ, vel ut est ἰν ταῖς δ', ἰν χειρὶ κραταιῆ, ἢ, ε. ἰν χειρὶ μέ-
εῖν, per hebraismum, cf. Exod. XIII. 21.

Γεύομαι) differt a γῆνω, quod gustum, in primis rei
vendendae, notat, γέυσθαι est gustare, v. Wesseling. et Valk.
ad Herod. VII. 532.

Διαλογίζομαι) Matth. XVI. 7. διαλογίζοντο ἰν ἑαυτοῖς, h.
e. cogitabant. Ita Plato simplex adhibet in Apolog. 6. πρὸς
ἐραυτὸν ἐλογιζόμενος, antea utitur τῷ ἰσχυρισμῶς, quod et oc-
currit hac vi Matth. I. 20. XI 4.

Δίδναι) vulgo explicatur edere, ad illud Matth. XXIV.
24. δάσεις σημεῖα μεγάλα καὶ τέρατα, edent miracula magna
et prodigia, quae tamen hi falsi Christi non patrarunt. Ca-
piendum potius τὸ δάσαι ut τὸ ἰσθῆ cui vis promittendi sub-
iecta est, ut manifestum est ex Deuter. XIII. 2. "ἢ quis a-
pud vos vates exstiterit, ΠΝ—ΠΝ h. e. et promiserit edere
miraculum; sequitur enim v. 3. ΝΒ) "quod deinde euenierit.
Sed Graeci quoque τὸ δάσαι, de eo, qui se donaturum pro-
mittit, nunquam tamen dat, adhibent. Vide Antigonus
δάσαι cognominatus fuit, ut auctor est Plutarchus in Aem.
Paullo, T. II. p. 257. Reisk. Ita apud Latinos quoque
verba quaedam de conatu intelligenda. Suet. Caes. 29.
Cum aduersariis autem pepigit, h. e. pacisci voluit. Iuuen,
Sat. III, 78.

Graeculus esuriens in coelum iusseris, ibit,
i. e. iturum se promittet, v. Casaub. ad Suet. p. 24.

Ἐγκαταλείπω) 2. Cor. IV. 9. ἐγκαταλειπόμενοι non sunt
gladiatores, qui nusquam, ne a tergo quidem, ab hoste tuti
sunt, sed potius in stadio relictī, s. cursu superati. Ad
il.

Μετράνδρῳ ἴσιν locam perīnes. utice Herodotus, (L. VIII. p. 644.) ubi Themistocles Adimanto, duci Corinthiorum, dicenti: in certaminibus ii, qui ante tempus surgunt, flagris caeduntur: respondet: εἰ δὲ ἠγασσάλασπέμενοι ἔσονται. Flutarchus in Them. p. 461. Reisk. eos vocat simili in loco: ἀπολαρθείτας. cf. Valcken. ad Herod. l. c. p. 644.

Ἐδημῶν) quid sit h. v. accurate intelligitur e Thucyd. l. 70. ubi ἔδημοι opponuntur ἀποδημηταῖς, h. e. peregrinationis cupidis, sive ξίνοις apud Theognidem v. 792. ἔδημοι sunt igitur qui domi manent, nec peregrinantur, Vide ἔδημῶν et ἐδημῶν opponuntur, 1. Cor. VI, 6, 8. ἐδημῶσαι πρὸς τὸν Κύριον, eleganter beati vocantur, qui sempiternum domiciliū habent apud Deum: v. Waff. ad Duk. ad Thuc. l. c. cf. Polluc. VIII. 1. S. 10. p. 980.

Ἐπιπίπτω) Luc. I. 12. φόβος ἐπέπεσεν ἐπ' αὐτόν. Si plures Codd. consentirent, legendum videretur ἐπέπεσεν, quod habent duo Mss. Quod verbum de hac re adhibetur fere semper. Herod. VII. 531. νυκτὸς φόβος ἐπὶ τὸ στρατόπεδον ἐπέπεσεν: cf. L. IV. 203. VIII. 37. φόβος ἐπέπεσεν αὐτοῖς.

Ἐπιφώσκω) Matth. XXVIII. 1. ἐπιφωσκῶν sc. ἡμέρας, quae vox interdum additur, v. e. apud Herod. III. p. 242. ἡμέρας διαφωσκῶν. A Iobi interprete c. XXXI, 26. dicitur ἥλιος ἐπιφώσκων; Polybius habet in E. L. p. 764. διαφώσκοντες se. θεῶν, quod idem est. Ansea plene p. 762. εὐσκοπέζοντες ἀπὸ τῶν θεῶν. Illud autem est: prima luce, ubi primum dilucularet, ὄρθρου βαθῆτος Luc. XXIV. 1. Plato Legg. XII. p. 989. Francof. ἀπ' ὄρθρου μεχρὶ πρὸς αὐτὸν ἥλιος ἀνίσχῃ, quae faciunt ad locum Matth. XXVIII. 1, recte intelligendum.

ἡγοροί (2.) domi praenatis. Matth. XXV. 14. ἡγοροί. τὴν δὲ ἀγορὰν ἐκείνην ἐκείνην. Praenata numerata, quae domi manet, ut ἀγορὰν ἐκείνην κείνην, et. quaestio in ἡγορᾷ. Unde χηματα ἐγγυα elegantior opponuntur τῶν ἀγορῶν: v. Salm. de fact. tr. p. 439. Valter. ad Herod. VIII. p. 651.

Εὐεργέτης) Hoc cognomen datum fuit regibus orientis, nempe Seleucidis, deinde Augustis, et aliis Imperatoribus. Apud Philonem Leg. 995. dicitur Caius κοίτης καὶ Εὐεργέτης. Adeo populus R. ita vocabatur. v. Mangum ad l. l. pag. 549. Cypriote de his cognominibus regum disputant Spanh. Diff. VII. p. 416. et Valent. Hist. Prolem. p. 44.

Ζῆς) contumescere: ita Io. IV. 50. 51. ὁ υἱὸς τοῦ ζῆ. cf. v. 53. Simili modo Hebraei suum זַהַל, quod opponitur τῷ זַהַל 2. Reg. XX. 1. De Hiskia apud Is. XXXVIII. 9. זַהַל זַהַל, ὁ δὲ καὶ αὐτὸν ἐκ τῶν μαλακίαις αὐτοῦ, 2. Reg. XX. 7. ubi de eodem Hiskia: זַהַל ὁ δὲ καὶ ὑγιάνει. Puffo ante v. 1. ch. cap. ἐν τῷ τῷ ὅτι ἐκ ἀπεθνήσκουσιν ἐν καὶ ὁ ζῆς.

Θέλω) Col. II. 18. μὴ τις καταβουβούκηθαι θέλων, h. e. cupide circumueniat, decipiat. Haec vis τῷ θέλων subiecta, confirmatur loco Herodoti I. VIII. p. 697. Μαρδοχῆος ἰστέρας ἐπιπέσει πρῶτος προπερᾶν, — so audito, θελήσειτο θέλων, consultabat cupide. Aeschyl. Choeph. v. 791. θέλων ἀμείβεσθαι, libens retribuet. v. Abresch ann. in Aesch. II. 14. p. 334. Sed τὸ θέλων quoque significat. ἰστέρας, v. c. 2. Petr. III. 5. λαθροπραγίας αὐτῶν τῶν θελοῦντων.

Ἰουδαίον) Non modo simpliciter Iudaei, sed interdum Synedrium, veluti Io. V. 10. ubi Iudaei dicuntur Iesum oc.

addere velle ob sanatum hominem, ad quae de se divinae
 quoque legatione differuerat, ut constat a v. 23. collato cum
 I. Ioannis v. 19. ubi Iudaei, h. e. collegium illud sanctius,
 miserant legatos, Sacerdotes et scribas, quae sunt, quisnam
 esset Ioannes? Quae explicatio miraculum Iesu, quod ommem
 memoratur I. c. Ioannis, ab hoc iudicio Iudaeorum supra-
 mo confirmatur.

Καὶ ἄδ ν. ἰδὲ αἰσθητοὶ ῥαββ. III. γ. ἴσ. ἀφ. ἰ
 ἰσθ. αἰ; 2. Γαθ. II, 2. οἱ γὰρ — καὶ τὸ — ἰσθ. ἰσθ. αἰ; per
 ἰσθ. ἰσθ. αἰ; potest, ut vult Abraham Dil. Thuc. p. 19. ubi
 multa exempla huius significatus. Ita ἰσθ. ἰσθ. αἰ; potest
 est I. Cor. XV. 29. τὸ καὶ βαρ. ἰσθ. αἰ; τὸν ἰσθ. αἰ;, vel
 αἰσθ.

ἰσθ. ἰσθ. αἰ; p. 689. Recte monetur, haec verba
 non una ratione verbi posse. Forma loquendi responderet he-
 braicae, et similis est illi, quae existit 2. Sam. XVI. 10.
 וְהָיָה לִי כְּעֵשֶׂת, ubi Dauides ad filios Zeruiae: quid mihi
 molestiant consilio vestro intempestius facistis? vel: quid
 aliam rem curatis? quid ex res ad vos pertinet? Matth.
 VIII. 29. Genii illi mali, quos Iesus exire iusserat: τὸ ἰσθ.
 καὶ αἰ; h. e. quid nunc commisiimus? quibus iniurias te ad-
 fecimus? quae verba sunt suppletantur. Verba Christi ad
 matrem: τὸ ἰσθ. καὶ αἰ;, in Lexico Schoetgeniano ita con-
 uersa sunt: mater, non alibenas res, et ad te nihil pertinen-
 tes, curare. Quas versio aliquid in concinni habere videtur,
 nec persona Christi erga matrem facis digna. Equidem sic
 verba interpretanda videntur: non opus est admonitione, sponte
 mea hoc factum est. Latini quoque similem loquendi formam,
 nihil mihi est cum eo, vel, quid mihi cum eo est? non ea-
 dem ratione adhibent. Interdum significat, nihil ei de-
 beo, alio sensu est apud Livium, (L. IX, 9.) vbi Post-

humilis, auctor patris Cardiano, ad P. C. "*Nihil ergo vobis, nec nobiscum est, quibus nihil mandatis, nec cum Samnitibus, cum quibus nihil egistis.*" i. e. nihil nos curare debetis, quod tandem calamitas nos maneat, quod non iussit nos pro vobis spondere; nec Samnites vos appellare, vel a vobis aliquid postulare possunt, quod ipsis nihil spondentis. De graecorum usu in hac formula, v. Raphael, ad. *Metac.* VIII. 29.

μαλακία) est morbus, et respondet τὸ ἄγριον quod ἴ: ἴta interpretati sunt Isf. XXXVIII. 9. de Hiskias: *et dicitur in τὴν μαλακίαν αὐτῶν.* Ita quoque τὸ *μαλακία* dicitur apud eundem Isaiam, XXXVIII, 9.

NOVA ACTA ERUDITORUM

publicata Lipsiæ

Calendis Julii Anno MDCCLXXIV.

DE VITA IOANNIS IACOBI REISKII, MEDICINAE DOCTORIS, ARABICAE LINGUAE PROFESSORIS IN ACADEMIA LIPSIENSIS, SCHOLAE NICOLAITANAE LIPSIENSIS RECTORIS: SCRIPTIT SAM.

FRID. NATH. MORVS gr. et lat. lingu. Professor Lips.

Lipsiæ, sumtu Gotth. Theoph. Georgi MDCCLXXVII.

Omnis fere Reiskianae vitae summa fuit, non cedere malis, sed audentio-
rem contra ire. Quantacumque
intelligi potest paupertatis foeditas, eam omnem Reiskius
expertus est. Quidquid cruciatus habet ille morbus, se-
dentariae vitae proprius, id diu noctuque animum et cor-
pus eius laceravit, cum post vicesimum fere aetatis annum
saepenumero omnis cogitandi acies hebetaretur, et post
diurnas inactiones, aut insomnes essent noctes, aut tumul-

O o

tate-

sompnis aetate: unde malum ad eam senectutem pro-
 cessit, ut interdum se plane destitutum existimaret, ut nul-
 lum senectutis diem doloris sensu vacuum ageret, ut summa
 tristitia eum ad literas, amicos, munera, res domesticas co-
 mitaretur, ut anxietas et metus adstantibus lacrimas extor-
 querent. Adde his lacrimam parentum, incepta centies ir-
 rita, multa multorum odia, aliosque per omnem vitam gra-
 vissimos casus. Poteritne maior hac calamitas fingi, aut
 literarum studio tristius impedimentum obici? Etiam si ve-
 ro tanta sunt haec mala, ut singula singulorum vitam satis
 reddere possint ærumnosam: tamen Reiskius, his omnibus
 vnus obrutus, multarum literarum scientiam perfecit, mul-
 tos libros scripsit, multis hominibus inseruit, muneribus
 cum fide functus est, et, copiis suis omnibus in librorum
 editiones impensis, nouo plane modo orga viros doctos libe-
 ralis fuit. Huius ergo viri vitam propius nosse, et ipsius
 et literarum causa fas est. Quamquam enim doctrina eius,
 in libris expressa, omnibus ad cognoscendum proposita, et
 ad immortalitatem famae satis commendata est: non nulla
 tamen, quæ ut e scriptis intelligi nequeunt, ita haud paulo
 plus admirabilitatis habent, videntur narrando promenda,
 ut, quidquid fuerit in eo, quam luculentissime adpareat.

Misenenfis fuit, in oppidulo Zoerbigenfi, anno huius
 seculi sexto atque decimo, die quinto et vicessimo Decem-
 bris natus, e Ioanne Balthasaro, coriario, et Ioanna Christina
 Klossia: a quibus filius decennis, usus aliquamdiu priuata
 Meisneri disciplina, in orphanotropheum Halense deductus
 est, ubi quinquennium exegit, interque alios praeceptorem
 nactus est Sigismundum Iacobum Baumgartenium, super
 theologum Halensem longe celeberrimum et eruditissimum,
 cuius memoria tam grata fuit Reiskio, ut, si quid molesti
 habuisset illud tirocinii tempus, id omne suauitate nominis
 Baumgarteniani compensaretur. Saepius vero dolebat, se
 non ab omnibus illius scholæ praeceptoribus eo ductum es-
 se, quo debebat, hoc est, ad eas artes, quibus reliquarum
 di-

disciplinarum commentatio continetur: cum plerumque in recentiorum quorundam epistolis latinis detineretur, rara veterem latinis genuinae scriptorem cognosceret; aut, si quem attigisset, non tam bona eius, quam verba exterramque speciem intueri et admirari iuberetur. Nec fuerat ea philosophiae et matheleos scientia imbutus, quam illius aetatis intelligentia commode capit, carebatque multis, quae eum academiae maturum redderent. Igitur anno tertio aetate tricesimo Lipsiam profectus, cum certam literarum viam neque ingressus esset antea, neque ingredi sciret, ab alio ad aliud delatus, tandem in libris magistrorum iudaicorum et literis arabicis haesit, incurius de reliquo, quare eas, et quo modo disceret: satis erat, eo sequi, quo nescio quis impetus animi fluctuantem abstulisset; quamquam senex confessus est, adolescentiam suam in hac quidem re, stimulis gloriae ac famae potissimum concitatam esse. Unde etiam curtam supellectilem arabicis et rabbinicis libris coemendis impendit, nec ullum aliud vitae sustentandae praesidium aut oblatum accepit, aut sponte quaesivit, modo situm istam expleret, ac totus in adamatis literis esset. Nec reprehendimus hunc ardorem, sine quo nihil egregium existere potest; miramur tamen, multos in aliquo genere excellentes viros ab initio fere sine duce, sine ordine, sine consilio et dilectu versatos esse, et temporis viriumque magnam iacturam fecisse, donec redirent ad se, cognita digererent, et studium ordine prudentiaque moderarentur: qui si statim perito monitore usi essent, incredibiles videntur facturi fuisse progressus, seque ipsos superaturi. Sed quem semel accerrimum honoris et gloriae studium agitare coepit, ei, praesertim iuveni, vel summa festinatio tardior videtur.

Inter haec accepit a Wolfio, theologo Hamburgensi meritisimo, librum arabicum Hafirii, manu scriptum, quem cupidissime cognitum anno septimo et tricesimo Lipsiae edidit. Qua re studium illud tantopere confirmatum est, ut, cum magnam arabicorum librorum multitudinem passim in

bibliothecis, Leidensi nominatim, latere inaudisset, occasionem iis utendi quouis modo quaerendam esse existimaret. Decreuit ergo, quamquam nemini apud externos notus, et eum maxime multo grauioribus, quam antea, rei familiaris difficultatibus impeditis, Leidam petere, ut, praeter codices arabicos, etiam viros doctissimos, qui Bataniam orientalem literarum excellenti disciplina illustrabant, cognosceret. Tanta vis cupiditatis fuit, in eo praesertim ingenio, quod rem inchoatam deponere nesciebat. Ipse haec de se factus est in meletematibus de modo adiuuandi studii literarum arabicarum, quae versioni germanicae dissertationum academiae Parisinae adiecta sunt *).

Ingressus est iter anno duodequadragesimo, in quo Raphelnum vidit, et Wolsium, de quo diximus, qui et omnino animum iuuenis confirmavit, et laetiores incepti spem ei obtulit. Doruillio enim, apud quem amicitia plurimum valebat, ita tradidit Reiskium, ut commendationis fructus mox enasceretur: quamquam in ipso Reiskii ardore, quem omni modo testatum faciebat, haud exiguum fuit ad conciliandam Doruillii voluntatem momentum. Promisit nempe Doruillius sexcentorum florenorum stipendium, si Reiskius ipsi in conferendis ac describendis codicibus operam amicam addicere vellet. Quam quidem conditionem noster renuit, non quo fugeret huiusmodi negotia, aut lucrum tale sibi necessarium esse dubitaret; sed quoniam incredibilis arabicorum codicum amor urgebat, ut Leidae mallet arabica pauper discere quam alibi, securus egestatis, in aliis literis tempus et operam collocare. Leidae igitur, victis tandem obscuritatis difficultatibus, Schultensio patri innotuit, per eumque veniam codicibus bibliothecae publicae arabicis utendi impetrauit, in quibus legendis ac describendis quinquennium fere versatus est. Edito inter haec carmine arabico

(Tha-
*) Tom. XI. p. 148-200. Opus ipsum sic inscriptum est: *Historia academiae humaniorum literarum Parisinae*: quod Gottsche-
dia, doctissima nuper femina, a francogallico sermone in vernaculum transtulit.

(Tharaphae Moallakah), multo etiam magis se in gratiam Schultensii insinuavit, ab eoque iussus est catalogum codicum arabicorum Leidensis bibliothecae conficere. Premebat vero Reiskium gravissima paupertatis moles. Nam labor catalogi conficiendi non fuerat magnopere fructuosus, et cetera, quibus adlevare onus egestatis solebat, partim operosiora, quam pro magni lucris expectatione, fuerunt; partim non omnino prospere cesserunt. Cum enim errores typographorum correctoris nomine notaret, nominatim in Petronio Burmanniano, et glossarii Hesychiani tomo prior: coeperat subinde in textu Petronii quaedam sponte mutare, iustoque longius emendandi studio progressus, et graevam sibi contraxerat reprehensionem, et alios ad mandandum sibi tale munus cunctantiores reddiderat. Una occupatio haecior fuit, cum graecarum literarum studiosos, in his Schultensium filium, privatim erudit. In omnibus tamen his vicissitudinibus Doruilliana amicitia non modo integra mansit, sed arctius adeo copulata est, perpetuaeque studiorum societate ad suavissimam familiaritatem progressa. Scilicet Reiskius, in villam Doruillianam Leida vocatus; saepius mensem unum et alterum cum amico vixit, codices in eius usum contulit, Charitonis codicem Florentinum descripsit, ipsumque opus quamquam paulo breviori temporis spatio, latinum fecit, et alia, a Doruillio sibi demandata, curavit, atque interdum haud parvam eius liberalitatem expertus est. Huius amicitiae insignis monumentum exstat in praefatione anthologiae graecae *), a Reiskio editae: nemo enim videtur maiore erga aliquem veneratione uti posse, quam illo in loco erga Doruillium Reiskius: adeo se ei postponit, adeo obsequanter veniam rogat, quod edenda anthologia succedere in locum praestantissimi Doruillii sustinuerit. Sed cum ab uno amico omnia vitae fortunatarumque praesidia neque peti possent, neque expectari, et Reiskius tamen, omnibus

*) Pag. XXIV.

coopiis deficiente, multis indigeret, praefertim qui, ceteris quondam amicis, nunc uteretur paulo alienioribus, munusque Conrectoris Campensis oblatum sibi declinasset: et monitus est ab amicis, et ipse decreuit, in patriam reuerti. Ante vero, quam Batavos reliquit, Leidae anno sexto et quadragesimo Doctor medicinae creatus est. Nam Schultensius, postquam integro biennio Reiskium cognorat, ei suadere coepit, ut medicinae operam daret: id quod ita praeslitit, ut anatomiae studio in primis occuparetur, ceteras disciplinae medicae partes cognosceret quidem, sed non pari cum cura et ardore. Atque ut ei contigerat, celeberrimos medicos, quorum fama tunc omnes externos adlicebat, sequi, ita Doctoris honores ab his et sponte et gratis oblatos accepit, agente potissimum Schultensio patre. Per quam occasionem observationes, e medicis arabicis petitas, edidit, quae paucis abhinc mensibus, curante Grunero, Professore Ienensi doctissimo, et veterum medicorum interprete intelligentissimo, recusae sunt. Sed posthaec, sine voluntate, sine vitae genere, ad philologiam reuersus, per omnem vitam in hac unice elaborauit.

Dicendum videtur, priusquam reliqua persequamur, quos fructus aut ipsi Reiskio, aut literis tulerit illa linguae arabicae scientia, tredecim annorum continuo studio parta, codicibus omnis generis, veluti nutrita, auctoritate et exemplo summorum virorum gubernata, et omnis vitae tenore excolta. Ac cetera quidem praemia, quae ipse tulit, fere pauca, nec ullum illustre, praeter munus Professoris linguae arabicae in academia Lipsiensi: sed ipse tanto plus aliis profuit, honestissimamque recte factorum mercedem meruit. Si enim non spernendum est, ab omnibus in aliquo genere excellentem haberi, non quia fama sic ferat, sed intelligentissimi viri ita esse et sibi et aliis persuadeant: quis tandem neget, Reiskium hac existimatione felicem fuisse, quem plerique in arabicis consulere et audirent, cuius cognoscendi causa exeri Lipsiam ventitarent, cuius essent per omnem

Ger-

Germaniam discipuli multi, qui, quae a ceteris essent desperata, explicaret commode, qui, quod indolem linguarum et dantiis codicum, grammaticorum, ac scriptorum omnis generis haurisset, non e lexicis paucisque librorum non nullorum fragmentis, praeter ceteris audendus videretur, qui plures codices arabicos sua manu descripsisset, quam alii legere contigisset, qui ornata quoque Arabum scripturam, quam quidem calligraphicam apud illos in parte doctrinae et lectu difficillimam esse constat, expedite legere atque excicare posset. Cum enim Nieburius, Darius, ex arabico itinere redire, Reiskium salutasset, tanta viri admiratione captus est, ut in descriptione Arabiae *) , quae anno huius seculi secundo et quadragesimo Hafniae prodire, profiteretur, neminem se vidisse, cuius in hoc genere scientia Reiskianam aequaret, cum ea adeo, quae in Arabia nemo sibi detegere potuisset, Lipsiae patefecisset Reiskius. Vidimus ipsi Reiskium, periculi faciendi causa, illas Nieburianas tabulas eo tempore explicantem, non celeriter motu, sed et doctus, cum vel de lingua, vel de formis literarum et compendiis, vel de ritibus Arabiae, de antiquitate et historia, uberius differeret, quam in magna diligentia commentari, labore multo consignati, expectari potuisset. Tantum erat orationis flumen, tanta seruat copia. Et in hac scientia, in hac laude, tamen arabicis literis paruum statuere solebat pretium. Nemo fere eius disciplinam experit, quin ab eo graviter deterreretur, non quidem augendis difficultatibus, quarum cogitatio neminem debet a discendi spe conatuque depellere, sed quod homines putare plus adiuventi inde sperare, quam ipsa res pateretur: nam si quis historiam Arabiae spectaret, cetera, libris arabicis tradita, non tanti videri, ut his multum temporis consecraretur. Sed fortasse huius animi aliterioris causae fuerunt in taedio repetendi centies eadem illa elementa, quae ingenio aetiori diu placere nequeant, aut in casibus adversis, inter quos ipse ad illud perti-

*) Pag. 96. et praefat. pag. XXV. et XXXIII.

tiae fastidium adscenderat: quorum quanta sit vis ad minuendam rerum iucundissimarum oblectationem, quis ignorat? praesertim, si cui paullo mollius sit ac humanius pectus, quod alios, simili studio deditos, in simili miseriae locietatem venturos esse, frustra quidem, sed amanter veretur. Nihilo minus, quem nactus fuerat discipulum, hunc tantam cum fide et comitate adiunxit, quasi ipse eum aduocasset, eiusque constantiam blanditiis demerendam putaret. Neque enim tempus modo, matutinum pariter ac vespertinum, et horam, quam ceteri fere oblectationi et honestae quieti tribuunt, discipulorum arbitrio indulsit; sed praeterea facillimos habuit aditus, sermonesque, quandocumque vellent, cum iis conferuit, longe amicissimos illos et utilissimos. Atque his discipulis suis omnem adparatum librorum arabicorum massa scriptorum, ex Batavia adlatorum, liberalissime concessit; eos tractare docuit, describi permisit, etiam typis imprimi, sine ulla invidiae significatione, aut lucri cupiditate: notis itam additis suam sententiam discipulorum interpretationibus adiunxit, ut in illa Syriae tabula, quam celeberrimus Koehlerus edidit. Eadem humanitate alios, non e sua schola profectos, amplexus est, in his Eichhornium, Professorem Ienensem eruditissimum, qui nuperrime *) monumenta antiquissima historiae Arabum edidit, ad quae tractanda multa sibi a Reiskio praesidia subministrata factus est, cuius etiam notas inseruit, et ad calcem libri animadvertiones criticas Reiskianas in Hamzae historiam regni Jostanidarum, ab Alberto Schultensio editam. Alia quaedam, studio Reiskii ornata; existant in doctissimi Hirtii anthologia arabica **). Ipse plura edidisset, si emtorum maiorem copiam, aut bibliopolarum paratius studium expectare sustinisset: saltem duas has causas saepe indignabundus commemoravit. Ad illustrandam hebraicam linguam raro et cunctanter arabicis usus est, profecto non incitia hebraei sermonis, quem pari studio cum literis rabbinicis excoluerat,

*) Gothae 1775.

**) Ienae 1774.

rat, nec vanitate opinionis, aut eorum, qui hoc agerent, contemptu. Nam, ut in notis ad anthologiam Constantini Cephatae professus est *) commentarium in librum Iobi, quem sine literis arabicis vix dimidium intelligi posse iudicabat, paratum habuit; sed gravibus de causis diuulgare veritus est. Adeo non spreuit hebraica. Verum statuebat, indolem potius utriusque sermonis comparandam esse, quam singulorum vocabulorum similitudinem sectandam: illud habere plus laboris, quam pro suis occupationibus, quibus aliud atque aliud consilium capere, et vix coepta abicere plerumque cogeretur, hoc esse perquam lubricum, cum de cautionibus, ad eam rem necessariis, nondum satis constaret, et sine his libido omnia conferendi irrepere posset, nimiamque etymologiae studium. Quamdiu enim tanta librorum arabicorum typis impressorum paucitate laboraremus, tamdiu fieri non posse, ut homines nostri ambitum totius linguae ometirentur, omnemque usum loquendi perspicerent: latere item grammaticos Arabes, quorum non nulli admodum subtiliter scripserunt: sed pluribus impressis libris, cognatisque linguae copiis, euenturum, ut nexus singularum significationum, uni verbo tributarum, non fingendo et philosophando excogitaretur, sed observandis exemplis reperiretur; id vero demum ad hebraica recte illustranda valere, hoc est, similitudinem indolis utriusque linguae aperire. De his, ut de omni ratione, quam in discendis excolendisque arabicis literis tenuit, ipse scripsit, in meletematibus de modo adiuuandi studii literarum arabicarum, quorum paulo ante mentionem fecimus. Quod autem diximus, in fructibus arabicarum literarum eum potissimum posuisse scientiam historiae arabicae, id ipse prae ceteris spectauit. Nam reliquit historiam arabicorum regnorum, copiose elaboratam, sed pressam in hunc usque diem, eadem illa de causa, de qua supra conquesti sumus, quoniam, qui sumtus faceret operi diuulgando, neminem reperire potuit.

tuit. Huius operis specimina proposita sunt in excerptis prolixis uniuersae historiae, quae in Britannia instituerunt Guthrie et Gray, viri clarissimi, unde in vernaculam translata iam a pluribus inde annis Lipsiae deinceps prodierunt. Hic cum ad volumen sextum ventum esset, quod historiam Arabiae comprehendit, Reiskius cum Heymio, Professore Goettingensi longe doctissimo, qui de hoc opere praecclare meritus est, communicauit animaduersiones suas, magnumque ornamentum doctrinae suae huic volumini adiunxit. Ceterum plura ad illustrandas literas arabicas, iam parata prelo, reliquit, in his diatriben de nominis Arabum, et versionem germanicam omnium carminum, quorum auctor Montanabbi fuit, cuius versionis specimen annis abhinc vadedim Lipsiae vulgatum est.

Sed veniamus ad reliquum vitae decursum. Dum ergo Reiskius Batauos relinquit, Zwollae salutatur Abreschium, virum doctissimum, cuius in se excipiendo ornandoque humanitatem singularem saepe praedicauit. In Germania adiit viros, earum urbium, quas transibat, celeberrimos, multosque eorum deinde amicos habuit, et constantia et integritate probatos, Reimarum in primis Hamburgensem, cui notas ad Cassium Dionem, Reimarianae editioni insertas, exhibuit, quas ipse tamen in volumine animaduersionum ad scriptores graecos seuerè castigauit. Tandem Lipsiae substitit unde fuerat ad Batauos egressus: in qua quidem urbe se reperiturum sperabat, quo modo in literis doctorumque virorum consuetudine adquieteret, nec vitae praesidia, quibus ipsa illa Lipsia tot alios instruxisset, sibi vni defutura. Sed altera haec spes eum diu frustrata est. Nam medicinae faciendae consilium, ut diximus, abiecerat, eum ipse sibi diffideret, nec medicum haberet exercitatum, cuius consiliis et commendatione adiuuaretur. Itaque ut vitam quomocumque toleraret, molestissimos labores subire coactus est, indices maiorum operum conficere, mendas typographicas emendare, francogallicos libros ad arbitrium

bi

bibliopolarum facere germanicos. Sed incredibile est, quas interea molestias pertulerit, famem, vigiliam, frigus, quae item sibi negauerit, neglectis propemodum omnibus, in quibus spes tuendae vitae atque sanitatis posita est. Itaque per hos annos exiguas roboris reliquias ita exhaustis, ut nunquam ad iustam valetudinem rediret. Nihilominus, ut erat literarum amantissimus, eodem tempore non modo volumina animaduersionum ad scriptores graecos inchoauit, et anthologiam graecam edidit; sed e libris etiam recens editis summam excerptis, inferendam actis eruditorum, bibliothecae britannicae, aliisque huiusmodi libris, multis item accessionibus miscellanea Lipsiensia auxit. Duo tamen commoda calamitatem illius temporis minuerunt: alterum, munus Professoris arabicae linguae in academia Lipsiensi, cum annuo salario; alterum, Ernestii humanitas, quae integro biennio Reiskium consuetudine et conuictu quotidiano ita exhilarauit, ut anxia de vitae necessitatibus sollicitudo euanesceret.

Sic transactis pluribus annis, a Senatu Lipsiensi muneri Rectoris scholae Nicolaitanae anno duodecesagesimo praefectus est, habuitque ad finem vitae, unde commodius viveret. In eo munere hoc egit, ut discipulos ad facultatem intelligendi scribendique proueheret; nec diutius in eodem loco detineret, sed, multis omissis, quae vel ad minutias referebant, vel perfectioni reseruanda iudicabat, ad familiaritatem cum scriptoribus ipsis adduceret, omninoque fide et assiduitate satisfacit officio. Quidquid autem temporis reliqui fuit, id impendit legendo ac scribendo. Nam continuauit animaduersiones ad scriptores graecos, edidit Theocritum, vertit in vernaculum sermonem Thucydideas conciones et Demosthenem, instituitque inde ab anno sexto et sexagesimo editionem oratorum graecorum.

Sed, ut de his libris eo breuius dicere possimus, experiendum videtur, an ea ratio, quam in crisi et interpretatione tenuit, sic a nobis describi possit, ut graecarum literarum

studiosi de ea recte iudicent. Omnia fere legerat graecæ, quæ quidem aetatem tulerunt, multa etiam inedita, et ita legerat, ut non tam linguae ipsius amplissimam cognitionem sectaretur: nam obiter notabat, quæ ex hoc genere essent; quam ad ipsam rem et sensum festinaret. Ipse multis locis factus est, se iis parum delectari, quæ uni memoriae seruirent, iudicio nihil magnopere adiumenti præberent. Iam etsi nullas consulto collegerat grammaticas obseruationes, tamen omnem huius linguae usum ita habebat in promptu, ut ei statim succurreret, quo modo quidque dicendum esset, ut aetates scriptorum diuersas accurate dignosceret, exquisitamque atticistarum graecitatem egregie teneret, ac quædoquaque vellet, fas magnam exemplorum copiam ex adparatu illo, obiter congesto, depromeret. Cum ergo, velut impatiens morae, ad ipsam rem potissimum contendere soleret, raro diserebat de ambitu alicuius verbi uniuerso, nec, nisi in Polybianis animaduersionibus, in quibus ipse sibi videbatur se superasse*), omnes eius significationes pluribus exemplis illustrabat: illud agebat, ut, quod videretur ad sensum cuiusuis loci necessarium, breuiter et sine ostentatione adderet, atque vitiosa loca non magis, quam dubia et obscura illis emendaret. Ac talia fere sunt animaduersionum ad scriptores graecos volumina, in quibus conficiendis ne codices quidem, aut editiones priscae, vel omnes, vel principes, consuluit: ut adeo omnia fere sint ingenio tribuenda, siue idoleum spectes, a tarditate in singulis haerendi abhorrentem, et ad emendandum procliuem, siue sagacitatem, vel deprehendendi vitia, vel corrigendi. Nec videmur iniuriam facturi Reiskio, si multa hic subito scripta dicamus: nam ipse passim ea retractauit. Sed ne quis eum ingenio quidem excelluisse, ei vero indulgisse, ac laboris in re critica necessari in expertum, aut verae rationis, cui adstricta esse debet critis, ignarum existimet, adeat editiones ipsas

*) Praefat. ad Vol. I, animadu. ad scr. gr. pag. 2, it. praef. ad Vol. 3, pag. 12.

ipfas scriptorum, quos Reiskius consulto sibi tractandos sum-
 sit: et intelliget, cum codicibus et editionibus antiquis pri-
 mum locum tribuisse, nec labori colligendarum lectionum
 variarum ullo modo pepercisse, cum in glossariis atque scho-
 liis velut habitasse, et, sicubi essent alia adiumenta, diligen-
 tissime collegisse. Quas ut teneret, non modo sumtus fe-
 cit permagnos, sed ipse omnia sua manu, suis oculis contu-
 lit, enotavit, disposuit. Nactus ergo materiem deligendi
 et iudicandi, id, quod ipsa res in quovis loco postulare vi-
 debatur, in textum intulit, atque adeo, si illa materia nihil
 probabile haberet, excogitavit ipse, quod congruere videretur
 rei, historiae, antiquitatibus, chronologiae, idque in
 oratione ipsa scriptoris posuit. Quae quidem libertas eius
 a variis varie reprehensa est. Non ex dico, quae vulgus
 crepat, se non cupere coniecturas interpretum, sed lectio-
 nes ipsorum scriptorum: quae interdum mera est inscitia.
 Quid enim? Tenemusne scriptoris verba, si aperte corru-
 pta sint? si nullum sensum habeant? Nonne librarii saepe
 manus est, quae lectionem, in se quidem probabilem, sed
 ab hoc loco alienam, nobis prodidit? An parum constat,
 saepe interpretationes loco verae lectionis irreplisse? Et sen-
 tentia viri docti non potior erit aperto vicio? aut minoris
 pretii, quam subita scribentis librarii opinio? Ita haud par-
 vus numerus emendationum, quae in textum recipi solent,
 ista criminatione liberatur. Sed etiam doctissimi viri inter-
 dom optarunt, ut Reiskius parcior esset in recipiendis emen-
 dationibus. Ille vero sic statuebat, textum esse exhiben-
 dum, qui posset ubivis intelligi, neque aperta vitia contine-
 ret; satis se cavere errori legentium, si indicaret disertis
 verbis, quidnam ipse mutasset. Quae sententia ab illo in-
 genio, quod paulo ante diximus omnia ad sensus integrita-
 tem retulisse non abhorret. Vtrum recte ita statuatur, an
 perperam, nunc non attinet interpretari; etiam si, praefer-
 tim in obscurioribus locis, nec aperte corruptis, paulo len-
 tius festinandum est, cum alii feliciores nobis in experiendo

sensu exoriri possiat: sed sufficit demonstrasse, quo sensu fuerit Reiskius, et quibus de causis sic potissimum egerit: Quod autem hae ratione efficere voluit, id praestitit: lectores enim, qui in corruptis, aut difficilioribus locis haerent, plerumque reperiunt in Reiskianis animadversionibus, quidnam ad perspicuitatem desit, possuntque hoc adiumento facilius ad cetera progredi, quam si in medio rerum nexu subsistere, earumque veluti filum rumpere cogereantur. Tum vero contigit ei haec felicitas, ut, qui posthaec animadversiones eius ipsis scriptorum editionibus insererent, Reinarus Dionii Cassio, Wesselingius Herodoto, Ernestius Xenophonti et glossario Polybiano, Rhoerius Porphyrio, Wyttenbachius et Krigelius Plutarcho, ut ergo hi coniecturas Reiskianas saepissime summi acuminis laude ornarent: sed Theotriti editoribus, suam in explicando et emendando hoc poeta rationem perraro probavit.

Videamus de praecipuis operibus eius, nominatim de editione Oratorum graecorum. Cuius operis consilium quomodo enatum sit, quam angusti fuerint ab initio limites constituti, (voluerat enim in uno Demosthene versari,) quomodo prolati sint, ut, praeter Isoeratem, tractaret omnes, ordinemque primo institutum mutaret, satis dictum est ab ipso editore in singulorum voluminum praefationibus, unde nunc repetere non opus est. Mutandi quidem consilii causae plerumque fuerunt fortuitae, cum vel ab amicis monebatur, ut nunc quidem hunc vel illum oratorem, sposito Demosthene, tractaret, vel felicitate quadam nanciscendi codices, aliaque praesidia, adiuuaretur, aut, mora et difficultate impeditus, interea in aliis versari cogereatur, quam quos nunc tractare mallet. Sed res habuit immensum laborem. Quid dicam, codices consultos esse, editiones priscae undique collectas, grammaticos et rhetores aetatis mediae, qui libellos suos exemplis antiquorum oratorum illustrarunt, perlectos, scholiasten ineditum in lucem protractum, schedas Taylorianas, ab Askewio Viro celeberrimo transmissas,

exa-

examinatas et excerptas, confectos indices, consignatas pa-
 ginarum tabulas, ut una editio cum altera conferri posset,
 commentarios denique conscriptos. Quae si indefessum la-
 borem postulant, cum unum scriptorem tractamus, quanto
 videtur grauius onus, tot volumina conficere, tam diuersos
 scriptores tractare, quorum alii multos omnium aetatum ad-
 miratores, imitatores, et interpretes habuerunt, ut editor
 ne legere quidem omnia possit, alii ita venerunt in obliuio-
 nem, ut eorum scripta multis in locis corrupta sint et de-
 sperata. Et tamen Reiskio nihil omnino adiuuenti oblatum
 est, quo non uteretur, quantumuis molestus esset labor: ni-
 hil usquam latuit, quod, modo sciret, non promeret, quan-
 tumuis procul arcessendum esset, magnoque sumtu consta-
 ret. Sed haec in aliis quoque singula fuerunt, in quibus-
 dam etiam coniuncta. Illud Reiskio proprium fuit, quod
 omnia haec suis oculis tractauit, suis manibus scripsit, sua
 unius opera perfecit, nec, praeter coniugem, ullum um-
 quam habuit socium et adiutorem. Quot noctes fere in-
 somnes exegit, quantam hebetioribus iam oculis iniuriam
 fecit, quot horas, quas honesto otio exhilarare potuisset,
 hac cura occupauit, quot oblectationes recusauit! Et in hoc
 immensi labore sumtus etiam ipse suppeditauit omnes, om-
 nia, ad imprimendam diuendendamque editionem necessaria,
 ipse administrauit, rei familiaris racturam fecit, sanitatem
 penitus fregit, et cum pauciores nactus esset emtores, tamen
 animum non abiecit, aut, si quando labasceret, coniugis dul-
 cissimae cohortatione se confirmari facile passus est. Neque
 vero aut conscientia huius studii, cuius nos saepe fuimus
 testes, aut suorum meritorum opinio, cum ad fastum vel
 arrogantiam prouexit! iaro adeo tam modeste et sollicito de
 huius operis imperfectione propemodum conquestus est, ut
 ipse sibi plus iusto detraheret, et apud alios, qui nihil ipsi
 examinant, noceret. Sed conceperat animo eam perfectae
 editionis imaginem, cui nihil facile respondere posset, ideo-
 que, cum opera sua multum ab illo exemplari abesse cerne-

ret, exiguum iis statuit pretium, nec aliud fere sibi reliquit, quam fortunam quamdam, aut absoluendi, quae ab aliis essent inchoata, aut colligendi, in quibus tamquam materia posteri elaboraturi essent. Atque haec sunt re ipsa illius operis dotes, et meritum Keiskii est, viam aliis ad editiones absolutas munisse. Quare aequum est, virum hunc e sua professione aestimare, et quoniam, quae professus erat, praestitit, grata mente venerari; non carpere, si quid desit; non dicere, imperfectam esse editionem. Voluit praesidia critica futuris editoribus exhibere; et exhibuit: noluit historiam, antiquitates, ius Atticum, aut graecitatem illustrare. Si quis ergo critica in his voluminibus quaerat, is ita demum de meritis viri, de consilio et utilitate librorum, recte iudicare poterit.

In meditatione huius operis merito ponimus versionem Demosthenis germanicam, quae anno quarto et sexagesimo Lemgoviae quinque voluminibus prodit. Ea quia expresserit sensum exemplaris graeci, nemo dubitat; sed an omnes bonae versionis laudes mereatur, de eo multum disputatum est; improbantibus aliis nimis multa impolita et obsoletae dictionis germanicae vestigia, et *κίτριον* potius, quam *κίτριον*; aliis tenuitatem carpendibus, quae non aequaret diuitias, ornatum, atque vim Demosthenis; aliis denique offensis humilitate. Neque nos dubitamus, emolli quaedam potuisse, et ad comtorem habitum conformari; sed decreuerat, nihil nisi sensum reddere, sibi que persuaserat, eam linguae nostrae rationem, quae apud maiores obtinisset, cum efficacia verborum, tum simplicitate omnis conformationis, multum praestare ei, quae nunc vigeret. Itaque eiusdem fuit tenacior aliquot annis ante in vertendis concionibus Thucydideis, in cuius libri praefatione obiurgatoribus paulo quidem acrius, sed ita respondit, ut quam haberet normam, demonstraret. In his vero concionibus Thucydideis idem fecit, quod in latina versione Lysiae, ut propter breuitatem scriptoris, paraphrasin potius, quam versionem, exhiberet.

No

Nobilissimus est liber de caerimoniis aulae Byzantinae, qui ad Constantinum Porphyrogenetum auctorem refertur, et Reiskio curante in manus hominum doctorum venit. Ac Leichius quidem, Professor quondam Lipsiensis eruditissimus, qui hoc ipsum opus e codice Lipsiensi edere coeperat, cum ad paginam tomii prioris ducenteseptimam sextam atque decimam progressus esset, ei immortuus est. Statim omnium consensus absolutionem operis Reiskio demandandam esse censuit, qui ita successit in locum Leichii, ut reliqua omnia graeca imprimenda curaret, versionem latinam ab eo inde loco, ubi Leichius subsisterat, elaboraret, ac priorem librum copiosissimo commentario illustraret. Facendum igitur est, Reiskium ad absolvendam editionem multo plura contulisse ipso Leichio, in cuius schedis non nisi pauculae animadversiones et excerpta reperta fuerant, quae Reiskius locis suis inseruit: nec dubitari potest, commentarium ipsum multi laboris esse multaeque doctrinae, tum vero illustre documentum scientiae rituum ac rerum, illi temporis propriarum. Sed quae causa Reiskium in medio huius commentarii cursu subsistere coegerit, ut ultra priorem librum non progrediretur, id quidem nobis non constat, et dolemus, talem librum, qui e codice primum ederetur, non penitus ab eo absolutum esse, qui coeptam ab alio telam pertexendam sumserat.

Ediciones aliorum Scriptorum, ut Theocriti, Plutarchi, Dionysii Halicarnassensis, Maximi Tyrii, ideo adgressus est, siue potius recepit, quoniam optimas horum Scriptorum editiones repetere bibliopoli placuerat. Ne ergo omnia carerent accessione, praefuit operis, quid, et quo ordine recudendum esset, quidnam e recentiorum libris addi posset, quaequam hoc pertraxerit, monuit, editiones veteres passim contulit, notata olim e schedis promisit, examinavit, et atque in editiones additamentis notarum locupletavit. Quantum ergo opera tumultuaria, sic enim ipsa adpellat, effici poterit, tantum praestitit: et hoc spectare debent om-

nes, ne contra, quam edisior ipse voluit, his utantur, eaque diiudicent, praesertim cum magna harum animaduersionum pars non multo ante mortem, et erepta penitus spe recuperandas valetudinis, scripta sit, pleraque item ad mortem edita, quae, si ipsi denuo percurrere licuisset, aliam fortasse habitura fuissent speciem. Verum Constantini Cephalaeanthologiam studiosissime perpoliuit, neque tantum consensuario illustravit, sed in primis tradenda notitia posterum, quorum carmina ibi exhibentur, effecit, ut opus ipsum multo utilius ac facilius intellectu esset.

Praeter haec immensae prorsus industriae documenta, et alia scripta quorum indicem huic narrationi adiunximus, tamen multa penitus elaborata viduae doctissimae reliquit, notas ad Philostratum, Libanium, Aristidem. Ac Libanii quidem orationes cum tractaret, ea felicitate usus est, ut non modo lacunarum insignium complementa in codicibus deprehenderet, sed integras etiam orationes, haecenus ineditas, quarum unam Reiskia nuper imprimendam curavit. Aristidis vero scholia nactus est permulta, et magna variarum lectionum apparatus congestit. Tum vero notae dignissima sunt collectanea ad Herbelotii bibliothecam orientalem, cuius editionem cum instituisset, in margine notat innumera, et propemodum eo progressus erat, ut, si quis librarius opus hoc redimere voluisset, brevi petuisset prelo parari. Quae expectatio cum etiam in graecis Scriptoribus, quos modo diximus, vius Reiskio frustra fuerit, eo magis laetamur, propinquam spem editionis Libanii a Reiskia factam esse, optamusque, ut, in quibus vulgandis fortuna marito aduersa est, in his voluntatem et liberalitatem viduae adiuet.

Nondum diximus de ea felicitate, quae Reiskio contigit, cum anno quarto et sexagesimo matrimonio sibi iunxit Ernestinam Christinam Muellieriam. Ea enim, praeterquam quod amore, fide, concordia, comitate, integritate, industiendique studio iucundissimam efficit societatem, in literarum

rum confortium ita cum marito venit, ut singularis esset exempli. Nam, cum exquisitè retentiorum linguarum scientia animum ad omnem elegantiae sensum aduëfecisset, et veteres graecos latinosque Scriptores e versionibus cognosset: mirum non erit, in consuetudine mariti, qui Scriptores illos omnes perspectos haberet, coniugem etiam exardescere amore earum linguarum, quae laudatissimis illis scriptoribus fuisse vernacula. Itaque graeca et latina discere coepit, et eo statim processit, ut poetas atque oratores legeret. Quae res ut multum admirabilitatis habet, si ab illo ferri non nisi ad oblectationem honestamque sciendi cupiditatem conferatur: sic noua plane ratione adhibita est ab eruditissima Reiskia, ad leuandos mariti labores. In codicibus enim describendis et conferendis, in variis lectionibus digerendis, inque omni illa molestia, editori veterum Scriptorum necessaria, sic adfuit marito, ut nihil desiderares. Vbi ergo hanc vxoris operam laudauit, ut in praefatione operis Demolthenici, ibi non existimandus est amor plus, quam veritati, tribuisse: nam infra merita eina est oratio. Itaque, cum Reiskio non contigisset, totam illud opus editionis Oratorum graecorum absolutum videre, tres ultimos tomos, elaboratos quidem illos et digestos, inoriens ita tradidit uxori, ut omnia e schedis imprimenda curaret. Quod illa tanta fide et dexteritate praestitit, ut iam fruamur Reiskii doctrina et labore, non locus ac si ipse eius nos participes fecisset.

Animum habuit, miseris laboribusque perferendis non paupertate modo et aduersa fortuna aduëfactum, sed multo etiam magis amore literarum, cogitatione honesti, et magnitudinis sensu confirmatum. Nam cum, munere Reetoris scholae Nicolaitanae suscepto, ut ante diximus, haberet, unde commodius viueret, nihilo minus tantum laborauit, quantum vix pauperrimus quisque vitae conseruandae causa sustineat. In omnibus negotiis multum valuit utilitatis publicae cogitatio, quae quidem effecit, ut in docendo mercedem non magnopere spectaret, ut, quos ipse posside-

res codices, cum aliis libenter communicaret, ut iis, qui fraterum editiones molirentur, consilio et re adesset, iisque altro offerret, si quid ipse haberet praesidii, ut eorum causa alios per literas adiret, iis codices externos atque alia adiumenta curaret, omninoque neminem sua bona, suas copias celaret. Hinc si quid melius institui posse opinaretur, suadebat, et ipse adeo cum offensione aliorum operam suam interponebat: aut si quid iam haberet institutum, quod publice profuturum videretur, vel cum valetudinis et operum industria perficiebat. Se solum vivere dicebat, nulla magnopere cum aliis necessitudine coniunctum; nullas autem vii homini opes corradendas videri: se grauiora olim pertulisse, atque uxori carissimae, se mortuo, non defuturum auxilium diuinum. Sententiam de aliis non magis, quam de se ipso, liberrime dixit. Quoties factus est, se non nisi inchoasse aliquid, in quo alii essent elaboraturi; sua multum abesse a perfectione, se tantum monere alios, se non omnibus praesidiis adiutum, se aliis occupationibus distractum esse, se festinasse. Neque vero in hae modesta oratione erat laudis captatio, aut ulla simulatio: satis erat laudatus et spectatus, ut his artibus non opus esset. De se igitur ita statuens, idem de aliis, quos non ad metam peruenisse sentiebat, profitebatur, non reprehendendi aut obrectandi studio, sed quae monendos alios putabat, ne opinione, auctoritatis praesertim, decipi se paterentur. Quae quidem libertas complurimum animos ab eo abalienauit. Sed habebat impetus animi paulo acriores, nec premere talia poterat. Vnde reprehensoribus plerumque paulo vehementius respondebat, iis maxime, qui nec causas reprehensionum idoneas, nec meliorem rationem demonstrarent. In sermonibus omnes fere laudabat, ipsos adeo illos, a quibus iniuriam sibi factam putabat; aut si quid moneret, tantum apud familiares hanc veniam sibi indulgebat. A quibus autem amari se sciebat, his plane deditus erat, seque totum consecrabat, nec ullam fidelis amicitiae partem negligebat. Multos igitur habuit
 ami-

amicos, multas doctrinae pariter ac facilitatis summae admiratores, sub extrema praesertim vitae tempora, cum nemo apud nos aulus est de eo nisi reuerenter loqui: mortuusque tantum sui desiderium reliquit, ut consentiens omnium vox esset, bene cum liberis actum videri, si omnes iis ita, ut Reiskius, se totos darent, et eusa earum studio tantum publicae rei amorem coniungerent.

Initia morbi, quo tandem absumtus est, ducenda sunt ab inopino casu, quo praeter modum commotus fuerat, ut paucos quidem dies decumberet, sed tota aestas ad colligendas vires non sufficeret: imo adeo ex eo tempore in dies magis debilitatus est. Accessit anno primo et septuagesimo tussis violentior, quae omne robur penitus haufit, omni medicina potentior esse coepit, corpus emaciavit, animum hebetavit, et tandem anno quarto et septuagesimo, die quarto decimo Augusti, Reiskium extinxit. Atque ut paucis ante mortem diebus, cum vix posset ferre morbum, tantum non defuit cum typographis agere, et in institutis operibus pergere, sic, quidquid vellet fieri de his, quae elaborata reliquit, accurate mandavit, ut, eo mortuo, omnia recte absolvi possent. Vxor is amori, omnes has aerumnas mirifice adleuanti, pari amore respondit. Amicos salutantes, dolentes, valedicentes, excepit humanissime, in aediis corporis doloribus ipse eos consolatus est, summaque verborum humanitate iis et gratias egit, et memoriam sui commendavit. Tanta fuit constantia, tanta doloris tolerantia. Nobiscum paulo ante mortem de rebus humanis eum ea animi magnitudine locutus est, ut iam ad altiora enifus videretur; tantopere sentiebat, gloriam, praemia humana, occupationes innumeras, aut multum vanitatis habere, aut omnia mentionda esse modo ac consilio, quo quis ea quaereret, iis uteretur, dicebatque de his ea vocis contentione, eo item orationis genere, ut animum debilitati corpuseculi iam oblitum agnosceremus. Hunc talem sensum, haec melioris vitae

praefensionem multum confirmavit religionis christianae cogitationi, cui immortuus est. Ita nobis quidem, multis beneficiis ab se ornatis, desiderium sui acerrimum, et indelebilem doctrinae, benevolentiae ac humanitatis memoriam, tum vero laboris, industriae, tolerantiae, et, quod maximum est, graue confirmati ad morem unithi exemplum reliquit.

INDEX LIBRORVM

IOANNE IACOBO REISKIO EDITORVM

1. Abi Mohammed el Kafem Bascensis vulgo Haririi confessus XXVI. Rakah s. variegatus dictus. E cod. MS. cum scholiis arabicis et versione latina. Lipsiae 1737. 4.
2. Taraphae Moallakah cum scholiis Nahas et versione latina. Lugd. Bat. 1742. 4.
3. Miscellaneae observationes medicae ex Arabum monumentis. Disputatio pro gradu Doctoris. Lugd. Batav. 1746. 4.
4. De principibus Muhammedanis, qui aut ab eruditione, aut ab amore literarum claruerunt. Lipsiae 1747. 4.
5. De Arabum epocha vetustissima, Sail ol Arem, i. e. ruptura catarrhactae Marebensis. Lipsiae 1748. 4.
6. Constantini Porphyrogeneti libri duo de caerimoniis aulae Byzantinae, Gr. et lat. Tom. II. fol. Lipsiae 1751-1754.
7. Animaduersiones ad Sophoclem. Lipsiae 1753. 8.
8. Animaduersiones ad Euripidem et Aristophanem. Lipsiae 1754. 8.
9. Anthologiae graecae, a Constantino Cephalo editae, libri tres. Duo nunc primum, tertius post Iensium iconum

- rum editi, cum latina interpretatione, commentariis, et
 notitia poetarum. Lipsiae 1754. 8. (Hic liber Oxonii
 1764. cura Whartoni recusatus est.)
10. Abulfedae annales Moslemici. Latinos ex arabicis
 facti. Lipsiae 1754. 4.
11. Thograis so genanntes Lommisches Gedicht aus dem
 Arabischen übersetzt, nebst einem Entwurfe der arabi-
 schen Dichterey. Friedrichstadt 1756. 4.
12. Abulwalidi Rifalet s. epistolum, arabice et latine cum
 notulis. Lipsiae 1756. 4.
13. Animadversionum ad graecos auctores volumen pri-
 mum, quo Diodorus Siculus, Dio Chrysostomus, et Dio
 Cassius pertractantur. Lipsiae. 1757. 8.
14. Sammlung einiger arabischen Sprüchwörter, die von
 Stocken oder Staeben hergenommen sind. Leipzig
 1758. 4.
15. Animadversionum ad graecos auctores volumen secun-
 dum, quo Lyfias et Plutarchi opuscula miscellanea per-
 tractantur. Lipsiae 1759. 8.
16. M. T. Ciceronis Tuscul. disput. libri quinque. Acce-
 dit libellus variarum lectionum et animadversionum. Li-
 psiae 1759. 12.
17. De Zenobia, Sophista Antiocheno. Lips. 1759.
18. De quibusdam e Libanio repetitis argumentis, ad hi-
 storiam ecclesiasticam christianam pertinentibus, imprimis
 de Optimo Episcopo. Lipsiae. 1759. 4.
19. De rebus ad scholam Nicolaitanam Lipsiensem perti-
 nentibus: expositio. Lips. 1759. 4.
20. De Aflamo, philosopho arabico. Lipsiae 1760. 4.
21. Animadversionum ad graecos auctores. volumen ter-
 tium, quo Thucydides, Herodotus, et Aristides pertra-
 ctantur. Lipsiae 1761. 8.
22. Teutische Uebersetzung der Reden aus dem Thucy-
 des. Leipzig. 1761. 8.

23. Animadversionum ad auctores graecos, volumen quantum, quo Polybii reliquiae pertractantur. Lipsiae 1763. 8.
24. Demosthenis und Aeschinis Reden, verteutscht, und mit nöthigen Anmerkungen erlaeutert, Lemgo 1764. 8. Volumina quinque.
25. Proben der arabischen Dichtkunst in verliebten und traurigen Gedichten, aus dem Montanabbi, arabisch und teutsch, nebst Anmerkungen, Leipzig. 1765. 4.
26. Theocriti reliquiae cum scholiis graecis et commentariis integris variorum, tribus libris animadversionum, et indicibus. Tomi II. Lipsiae 1766. 4.
27. Animadversionum ad auctores graecos, volumen quintum, quo Libanius, Artemidorus, et Callimachus pertractantur. Lipsiae 1766. 8.
28. Animadversiones ad Porphyrii librum de abstinentia a carnibus, insertae editioni Rhoerij, V. Cl. Vltraiechi. 1767. 8.
29. Abilsedae geographia, latine reddita, inserta Collectaneis historicis et geographicis Bueschingii, V. Cl. 1770. His collectaneis anno 1771. inserta est Marai Geschichte der Regenten in Egypten.
30. Oratorum graecorum volumen primum et secundum, s. textus Demosthenis, cum scholiis e cod. Bursico et Augustano. Lipsiae 1770. 8.
31. Apparatus Critici ad Demosthenem volumen primum, secundum, tertium, quae Wolfianas, Taylorianas, et Reiskianas notas continent. Lipsiae 1774. et 1775. 8.
32. Indices operum Demosthenis. Lipsiae, 1775. 8.
33. Oratorum graecorum volumen tertium, Aeschineta complectens. Lipsiae 1771. 8.
34. Oratorum graecorum volumen quantum, continens varietatem lectionis et indicem graecitatis ad Aeschineta, item tres orationes Dinarchi, vnam Lycurgi, quintam Andocidis. Lipsiae. 1771. 8.

35. Oratorum graecorum volumen quintum, Lyfiae textum cum notis Taylori, Marclandi et Reiskii continens. Lipsiae 1772. 8.
36. Oratorum graecorum volumen sextum, fragmenta Lyfiae, Taylori lectiones Lyfias, latinam Lyfiae versionem a Reiskio confectam, varietatem lectionis, et indicem graecitatis continens. Lipsiae 1772. 8.
37. Oratorum graecorum volumen septimum, Ifaei et Antiphontis reliquias, notas, versionem Ifaei, et indices graecitatis continens. Lipsiae 1773. 8.
38. Oratorum graecorum volumen octauum, continens reliquias Lesbodactis, Herodis Attici: Anaxagoras, Alcibiadamantis, et Gorgiae, latinam versionem Antiphontis, et indicem graecitatis. Lipsiae 1773. 8.
39. Plutarchi quas supersunt omnia, graece et latine. E principibus editionibus castigauit, virorumque doctorum suisque annotationibus instruxit I. I. Reiske. Vol. I. 1774. Vol. II. et III. 1775. Vol. IV. et V. 1776. 8. Lipsiae. Reliqua volumina, iam parata prelo, deinceps omnia prodibunt.
40. Dionysii Halicarnassensis opera omnia, graece et latine, cum annotationibus Henr. Stephani, Sylburgii, Porti, Casauboni, Vrsini, Valesii, Hudsoni et Reiskii. Vol. I. et II. 1774. Vol. III. IV. et V. 1775. Vol. VI. 1777. Lipsiae. 8.
41. Maximi Tyrii dissertationes, e recens. Dauisii. Editio altera, cui Marclandi notae accesserunt. Recudi curauit et annotatiunculas addidit I. I. Reiske. Lipsiae. Vol. I. 1774. Vol. II. 1775. 8.

DIOPTRICAE PARS II. CONTINENS LIBRUM

*Secundum, de Constructione Telescopiorum Dioptricum, tum
Appendice de Constructione Telescopiorum Catoptrico Dio-
ptricorum; Auctore LEONHARDO EULERO, Acad.*

Scient. Borussicae Directore vicenniali, et Socio

Acad. Petrop. Parisin. et Lond.

Petropoli 1770. pagg. 588. in 4. c. 8. tabb. aen.

Summis, qui vel unquam eruditionis laude incluserunt, viris ea semper docendi ratio maxime placuit, quae, dum genuinum veritatis inveniendae artificium ob oculos ponit hominibus, faciliorem iis ad doctrinam, de qua agitur, parare aditum solet. Non enim sibi viuunt viri, miro quoddam ingenii acumine, mirarum grauissimarum notitia exornati, sed humano generi; non vana gloriae affectatione abrepti, difficillima, in quae post multos magnosque labores inciderunt, theoremata, sine ulla demonstratione, et Delphico veluti e tripode oracula, proponunt; sed potius omnia conamina, omnes quas efformarunt hypotheses, quibus tandem factum est, ut ad abstrusus scientiae humanae peruenirent sacrarium, diligenter suis cum lectoribus communicare amant. Quae doctrinas euoluendi ratio, si in illa arte, certe in Mathematicorum scientia commendari satis numquam potest. Nullam enim euidentiā: quae tamen, (quae maxima Matheseos laus est,) una inter omnes artes eminet illa inveniendarum quantitatum scientia, eorum prae se ferro possunt scripta, qui neglectis demonstrationibus, neglecta etiam historia progressuum, quos in conuenianda doctrina, quam eruditorum oculis exponunt, tandem experti sint, ingentem regularum congeriem, quarum rarius etiam applicationem ad praxin docere solent, pro ve-

ro artis systemate nobis obtrudunt. Laudandus itaque omnino praestantissimus Eulerus, qui nouam nobis Dioptricam proposuit, (veterem *Hugenius* docuit,) et simul de proferendis huius artis finibus sollicitus, eam, qua ipse progressus est, viam, diligenter indicando, aliis etiam ansam praebuit, ad instituendas de nobilitissima hac doctrina meditationes. Sed egregia haec perspicuitas, quam modo laudata docendi ratione assecutus est auctor laudatissimus, non unum est libri, quem iam manu versamus, bonum, utpote qui praeter accuratam Dioptrices theoriam, nullibi fere non practicas etiam sistit observationes. Quapropter operae pretium nos facturos rati, agere exhibeamus lectoribus nostris ipsius operis Euleriani conspectum, eaque inprimis annotemus, ex quibus egregiae huius voluminis dotes intelligi optime possint.

In prima Dioptricae Eulerianae parte, cuius nuper recensum dedimus, quum generaliora de lentibus componendis, et inde efformandis instrumentis dioptricis principia luculenter exposita legantur, in hac parte altera iam sequitur principiorum illorum ad constructionem telescopiorum applicatio. Sectio itaque voluminis huius secundi prima, generalem quandam de Telescopiis doctrinam; deinde omnium plane telescopiorum in tria genera distributionem, de qua mox paullo fusius dicemus; tandem primi generis telescopiorum theoriam sistit. In primo nimirum capite primo loco elegans suppeditatur telescopii definitio quod nimirum sit instrumentum dioptricum, obiectis valde remotis spectandis inseruiens (pag. 3.), ad quam hoc tantum obseruamus, obiectum valde remotum dici in hac de telescopiis tractatione omne id, cuius distantia maior impedit, quominus distincte ab oculo percipi possit, ita ut ultimus telescopiorum finis eo absoluetur, ut obiecta remotiora visibili distincte offerantur. Laudatur deinde (pag. 4.) ratio, campum apparentem in telescopiis determinandi, utpote in quibus ille non ex ipsa obiecti, quod consideratur, quan-

titate, sed potius ex angulo aestimandus est, sub quo pars obiecti conspicua oculis nudis offertur. Generali tandem regula, de multiplicationis per telescopium productae aestimatione, praemissa auctor laudatissimus elementa exponit, quibus uti solemus ad telescopiorum constructionem determinandam (pag. 6—11.). Huc autem recte referuntur 1) Rationes refractionum, in diuersis vitri speciebus ad lentes adhibitae diuersae: 2) Distantiae lentium determinatrices: 3) Numerus arbitrarius, quo celeberrimus Eulerus ad determinandum spatium diffusionis utitur, et quem pro diuersis refractionum rationibus litteris λ , λ' , λ'' , λ''' etc. designat: 4) Distantiae lentium focales: 5) Rationes aperturarum. His ita disputatis, conditiones determinantur, sub quibus singularum lentium ad telescopium adhibitarum distantiae fiant positivae, seu > 0 ; definiuntur congruae lentium aperturae, sicuti et multiplicationis rationes; tandem locus oculo idoneus post ultimam lentem ocularem assignatur. (pag. 11—23.) Sequitur semidiametri campi apparentis, sicut et semidiametri confusionis, determinatio; tandem, ex parte dioptricae prima, (ibique pag. 267. 268.) conditiones definiuntur, sub quibus obiecta per lentes, in telescopio certa lege dispositas, repraesentata, tam a vitio marginis colorati, quam etiam ab omni plane confusione per diuersionem radiorum refractionem in medium producta, liberantur (pag. 23—40.).

In capite secundo praestantissimus Eulerus ad satis amplam transit, de lentibus obiectivis compositis atque perfectis, tractationem. Primo itaque loco lentis obiectivae simplicis, ita adornandae, ut minimam pariat confusionem, constructio describitur, et simul annotatur, multum interesse utrum lente plano-convexa adhibita, facies eius convexa, an vero plana, versus obiectum dirigatur, quum nimirum in casu posteriore confusio oriatur plus quam quater maior, quam in priore (pag. 40—43.). Pro eadem deinde mi-

primae confusionis conditione, lentis obiectivae duplicatae, in qua ambae lentes ex eadem vitri specie conficiantur, item lentis triplicatae constructio docetur. (p. 44—50.) Quum autem haec lentes multiplicatae, non adhibitis diversis vitri speciebus, nihil plane conferant ad alterum confusionis genus, (quod ex diversa oritur refractione, quam radii, pro colorum quibus tacti sunt diversitate, patiuntur,) e medio tollendum, iam principia in parte prima de lentibus obiectivis ex diversis vitri speciebus compositis demonstrata, ad telescopia applicantur. (pag. 51—56.) Quoad usum vero practicum notamus, inter lentes obiectivas perfectas triplicatas eam potissimum eminere, quia lens prima et tertia ex vitre coronario (pro quo $n = 1,53$), media ex crystallino (pro quo $n = 1,58$), est confecta. Huiusmodi enim lens maximam admittit aperturam, atque ita etiam campum apparentem maximum.

Caput tertium, quod ad accuratius intelligendam omnem de telescopiis doctrinam, utramque certe facis paginam, circa telescopiorum in tria genera distributionem occupatur. Quem in finem imagines tam verae, quam fictae, definiuntur. Illae nimirum per radios, ex uno puncto divergentes, in unum iterum punctum congregatis, formantur; haec autem duplicis iterum sunt conditionis. Aut enim radii convergentes ad eas formandas quidem diriguntur, sed actu ad easdem non perveniunt; aut ab iis divergendo ulterius procedere videntur, quum tamen ab iisdem vere non prodierint, (pag. 56.) His definitionibus suppeditatis conditiones definiuntur, sub quibus aut imago vera oritur, aut ficta. Prius enim contingit, quoties binas intervalluarum lentium partes, distantiae puta imaginis a priore et a posteriore lente, utraeque sunt positivae; posterius autem, quoties alterutra harum partium est negativae, (p. 57—61.) Sequitur iam ipsa telescopiorum in tria genera distributio. Quum enim instrumentis dioptricis, in quibus duae depre-

hondentur imagines veræ, omnes certe perfectiones, quæ vel unquam expectari queant, conciliari possint: celeberrimus Eulerus ad primum telescopiorum genus ea refert instrumenta dioptrica, in quibus nulla plane occurrit imago veræ; ad alterum, telescopia quæ unicam imaginem veram; ad tertium denique ea, quæ duas sistunt imagines veras (p. 63. 64.). Quo facto, in essentialia cuiusque generis requisita inquiritur, et quidem in primo telescopiorum genere lentem ocularem esse debere concavam, et obiecta situ erecto repræsentari; in genere secundo lentem ocularem esse convexam, et obiecta situ inverso repræsentari; in tertio genere, lentes omnes convexas requiri, obiectum verò situ erecto exhiberi; et, si ulterius progredi velimus, in quarto genere, (quod tres imagines veras sistit) ad minimum quatuor lentes adesse debere, obiecta autem situ inverso conspici, docetur (p. 65—72.).

In Capite quarto de telescopiis primi generis in specie exponitur, et quidem constructiones telescopiorum, quæ huc spectant, ex duabus et tribus lentibus compositarum, evolvuntur (p. 73—90); deinde vero, quia lentes obiectivas perfectas ad perfectionem huic telescopiorum generi conciliandam frustra adhiberiprehenditur, diversæ vitri species in usum revocantur, ita ut pro data quadam multiplicatione, determinationes ad constructionem huiusmodi *telescopii*, quod tamquam ex tribus lentibus componenda consideratur, necessariæ describantur, si lentium, quæ lentem obiectivam duplicatam constituunt, vel prima ex coronario, secunda ex crystallino, vel prior ex crystallino, secunda ex coronario vitro, fuerit conficienda, (p. 91—102.). Tandem lente obiectiva triplicata adhibita, cuius prima et tertia lens ex vitro crystallino, secunda autem ex vitro coronario conficiatur, lente autem oculari ex vitro coronario confecta telescopium ita adornare docetur, ut illud nullam plane admittat confusionem, (pag. 102—112.).

Quum

Quum in quarto capite lentes quidem obiectivae multiplicatae, non autem vere plures quam duae lentes adhibitae fuerint, quumque telescopia ibi descripta campi apparatus angustia maxime laborent, caput quintum de ulterioribus telescopiis primi generis exponit perfectione, quam nimirum una pluribusve lentibus adiectis consequimur. Quapropter primo loco tres lentes a se invicem separatae, hoc est, ita dispositae, ut intervalla inter eas interiecta sint positiva, in usum vocantur, iisque adhibitis, quantum fieri potest, maximus telescopio conciliatur perfectionis gradus (p. 113—144); deinde vero etiam momenta investigantur, quae adesse debent, ut huiusmodi telescopium, quatuor constantibus lentibus, ab omni vacuum sit confusione (p. 144—151.). Generaliora, quae in hoc postremo problemate errata leguntur, principia, ad speciales deinceps casus applicantur. Et quidem primo loco casus evoluitur, in quo trium priorum lentium intervalla penitus evanescent (p. 151—172.); deinde alter proponitur casus, in quo duae priorae lentes ita sint comparatae, ut radii per eas transmissi iterum inter se fiant paralleli; quae omnia luculentis exemplis ad praxin accommodatis illustrantur. (p. 172—183.).

His ita discussis, ad sectionem secundam transit laudatissimus Eulerus, in qua principia de telescopiis secundi generis constructione, solide evolvuntur. In Capite scilicet sectionis huius secundae primo, de telescopiis ad alterum genus referendis simplicioribus, ex una tantum vitri specie confectis, agitur. Quo loco prima occurrit simplicissima horum telescopiis species, ex duabus lentibus, et eadem vitri specie, pro data quadam multiplicatione, conficienda. (p. 192—199.). Describitur deinde eiusdem generis telescopia, adhibitis tamen lentibus obiectivis aut duplicatis, aut triplicatis, construendi ratio (299—306.), et simul mentio iniicitur telescopiis quae vulgo nocturna vocari solent. Totum nimirum, in illorum constructione, artificium coe-

dit, ut maximus illis concilietur claritatis gradus, quo tempore crepusculi, vel etiam lucente Luna, ad obiecta non nimis remota coetemplanda iis uti possimus. Jam vero, quum summus claritatis gradus in medium producat, si semidiametrum coni luminosi = y , aequalem statuamus semidiametro ipsius pupillae, seu = $\frac{1}{2}$ dig., tanto autem claritatis gradu adhibito, telescopii longitudo nimis augeatur; facile patet, ad hoc incommodum euitandum, multo minorem, quam quidem in aliis instrumentis dioptrici fieri potest, a telescopiis illis nocturnis exigendam esse multiplicationem. Sequitur constructio telescopii huius generis lente obiectiva quadruplicata instructi, quae efficit, ut omnis plano confusio euanescat (p. 206—211); quo loco notatu dignum occurrit paradoxon dioptricum (p. 210). Quum enim alia aucta multiplicatione, ipsius etiam telescopii longitudo augeatur, in hoc postremo casu, inuersa prorsus ratione, multiplicatione = 50 adhibita, plus quam dupla maior prodit telescopii longitudo, quam eadem assumpta multiplicatione = 160 deprehendebatur.

Expositis huc usque principiis, quae obseruari debent ut longitudo telescopii diminuat, iam ad rationem augendi campum apparentem sese conuertit celeberrimus auctor. Quum autem campus apparens ab apertura lentis ocularis pendeat, haec vero augeri possit, si loco lentis ocularis simplicis, lentes multiplicatas adhibere uelimus, in his, quae sequuntur, lentes oculares duplicatae et triplicatae ad usum reuocantur, (p. 212—223.) Tandem, ne radii peregrini, cum radiis ab obiecto et ab imaginibus in oculum emissis, confundantur, atque ita uisionem turbent, diaphragmata, quorum diameter maior non sit quam radiorum ad uisionem necessariorum transitus postulat, in locis imaginum collocanda esse docetur, ita ut hac ratione radii peregrini prorsus excludantur, (p. 223. 224.)

In Capite secundo, in ulteriorem inquiritur perfectionem, cuius capax esse possit telescopium secundi generis, non adhibitis diuersis vitri speciebus. Quum autem huiusmodi telescopium hac sub conditione perfici non possit, nisi pluribus lentibus ad usum reuocatis, primo statim loco commoda inuestigantur, quae noua lente inter lentem obiectiuam et ocularem, et quidem in ipso loco imaginis collocata, consequi possimus? (p. 225—232.) quae certe non sunt spernenda, quum haec lens, et campum apparentem augeat, et marginem coloratum penitus e medio tollat. Quum vero etiam non leuia esse soleant huius lentis in ipso loco imaginis collocatae incommoda, utpote cuius minimae etiam inaequalitates distinctam ipsius imaginis visionem turbare queunt, lente inter obiectiuam lentem et imaginem collocata: in conditiones inquiritur, quae adesse debent, ut et confusio ab apertura lentium oriunda destruat, et margo coloratus tollatur, (p. 234—257.). Haec vero noua telescopiorum species, nouis iterum naeuis laborat, dum longitudo telescopii nimis augeatur, campo autem apparenti nullum fere afferri possit incrementum. Quamobrem iisdem, quas in praecedente problemate laudauimus, conditionibus praescriptis, inter lentem obiectiuam et imaginem duae lentis inseruntur, et hoc loco peculiaris casus euoluitur, in quo binae priores lentis ita sint dispositae, ut radii per illas transmissi iterum euadant paralleli, (p. 257—273.). Ad conciliandam tandem telescopiis secundi generis summam perfectionem, campumque apparentem efficiendum maximum, quinque lentis adhibendas, et quidem tres ante imaginem realem, duas vero post eandem collocandas esse, docetur; ultimq demum loco quarta etiam lens obiectiua ad usum reuocatur, ita, ut hac adhibita campus maximus obtineatur, (p. 273—296.). Methodus autem in resoluenda aequatione, pro margine colorato destruendo, hoc loco obseruata, secundum quam litterae (π) rationem aperturae denotanti, definitus statim valor tribuitur, quum calculi

commodis egregie inferuiat, ad nouum telescopiorum casum applicatur, qui exigit, ut tres lentes priores ad omnem confusionem remouendam, tres vero posteriores ad campum apparentem triplicandum, adornentur, (p. 296—304.).

Sequitur in tertio capite tractatio de augenda telescopiorum secundi generis perfectione, quam diuersas vitri species adhibendo assequimur. Primus autem occurrit casus, telescopi ex tribus lentibus adornandi, in quo, quum diuersis licet vitri speciebus ad usum reuocatis, confusionem ex diuersa radiorum refractione oriundam remouere non possimus, hac specie relicta, statim momenta exponuntur, quae ad perfectionem telescopi ex quatuor lentibus compositi vim aliquam habent, (p. 305—334.). Sed telescopi tanta in hoc casu prodit longitudo, quae sine perfectionis ipsius instrumenti dioptrici detrimento tolerari non possit; quapropter noua proponitur huiusmodi telescopiorum constructio, quae eo absoluitur, ut tres lentes priores ad constituendam obiectiuam, tres autem posteriores ad ocularem lentem referantur, (p. 334—343.); Calculo autem ad diuersas vitri species applicato, eam dispositionem lentium praestantissimam esse deprehenditur, in qua lens secunda ex vitro crystallino, prima vero et tertia ex vitro coronario conficitur. Qui casus proinde, quum telescopi longitudinem insigni ratione contrahat, peculiari studio enoluitur, et ad praxin luculenter applicatur (p. 343—452.), nonnullis hunc in finem exemplis propositis.

Egregie iam exantlatis de telescopiorum primi et secundi generis constructione principiis, in sectione tertia, de telescopiis tertii generis, quae duas nimirum imagines veras exhibent, et obiecta situ erecto repraesentant, exponitur. Quum autem simplicissima telescopiorum huius generis species ex tribus componi lentibus debeat, in capite primo primum hoc problema pro data quadam multiplicatione re-

fol-

soluitur; sed quia hoc in casu telescopii longitudo fere in infinitum excreceret, nova lente inter lentem obiectivam et primam imaginem collocata, constructio horum telescopiorum describitur, (p. 355—376.). Quo loco, casus prorsus singularis contrahendae telescopii longitudini aptissimus proponitur. Posita enim ratione aperturae secundae lentis = $i\xi$; et sumto $i = 0$, omnes telescopii dimensiones desinuntur; quod tamen instrumentum dioptricum vitio campi apparentis nimis angusti obnoxium esse deprehenditur, (p. 369—373.). Quapropter laudatissimus auctor ad investigandas conditiones, sub quibus omnia plane perfectionis momenta telescopiis huius generis conciliari possint, properat; et hunc in finem problema resoluit, de telescopio ex quatuor lentibus ita adornando, ut lentes duae mediae ambae inter imaginem priorem et posteriorem collocentur. Quae lentes mediae, quum vel ita disponi possint, ut in intervallo inter eas interiecto radii conuergant, atque ita fictam producant imaginem; vel ita, ut per idem intervallo radii parallelo inter se situ transcant: facile patet, recte praemitti problema generale, cuius resolutio ad utrumque casum quadret (p. 376—381); deinde vero, non sine insigni laborum practitorum commodo, speciales euolui casus (p. 381—387.). Inter quos primus occurrit casus, in quo, posita imaginis a lente secunda distantia = β ; eiusdem vero imaginis a lente tertia distantia = c ; euadit $\beta = Q =$

∞ ; ita ut $c = 0$, atque hinc imago secunda in ipsum lentis tertiae locum cadat. Alter, qui euoluitur casus, iterum notatu est dignissimus, utpote qui supponit $\beta = c = \infty$, atque ita $Q = \frac{\beta}{c} = i$; unde, quia $\beta = B b$; et $B = \frac{\beta}{b}$,

efficitur $B = \infty$ et $\mathfrak{B} = 1$, atque omnium plane dimensionum pro hoc telescopiorum genere expressiones, eam formam induunt, quam telescopia vulgaria terrestria, ex duobus

bus quasi tubis astronomicis composita, exigunt. His ita disputatis, ad nouam iterum telescopii tertii generis constructionem laudatissimus Eulerus quatuor quidem lentes adhibet, sed unam ex illis inter imaginem secundam et lentem ocularem collocat; cuius tamen problematis resolutionem, quod ad tollendum marginem coloratum attinet, esse *in ratione aduersionis*, sequenti modo ostenditur, (p. 387—388.). Possitis enim distantis lentium determinatricibus, a , b , β , c , γ , d ; porro posito, $\frac{a}{b} = P$; $\frac{\beta}{c} = Q$; $\frac{\gamma}{d} = R$; tandem P

$= -x$, et $Q = -x'$ demonstratur esse debere $R < 1$.

Suntis porro rationibus aperturæ pro lente prima $\pi = -\omega \xi$, pro secunda autem $\pi' = i \xi$, ex æquatione pro margine colorato inuenitur $R = \frac{1}{\omega x' - 1}$; et semidiameter

aperturæ deprehenditur $= \frac{\omega + i + 1}{m - 1} \xi = M \xi$ existente

$M = \frac{\omega + i + 1}{m - 1}$. Tandem vero $\omega = -\zeta$, et $i = -\gamma$ ponitur, unde pro campo apparente habemus $M = \frac{1 - \gamma - \zeta}{m - 1}$,

ideoque $\gamma + \zeta < 1$. Sed quum nouis his valoribus in locum priorum substitutis eadæ $R = \frac{1}{\gamma - x' \zeta}$ atque ita multiplicatio per telescopium nostrum producta $= m =$

$R x x'$, prodeat $= x x'$, facile patet quia $R < 1$; et

$R = \frac{m}{x x'}$ esse debere $\frac{m}{x x'} < 1$; atque hinc $x x' > m$.

Quia denique ex æquatione pro multiplicatione $= m$ suppeditata eruitur $\gamma = \frac{x' \zeta + x x'}{m}$ manifestum est fore $\gamma > 1$,

atque ita multo magis $y + z > 1$, quod quum conditioni supra allatae e diametro repugnet, nemo est qui non videat, problema subius, quae propositae sunt, conditionibus, resolvi non posse. Nos Euleri demonstrationem ideo cum Lectoribus nostris communicandam esse duimus, ut distinctiorem sibi de methodo analytica, qua totum hoc nitidissimum opus concinnatum est, efformare possint ideam.

Sequitur in capite Sectionis huius tertiae secundo uberior de telescopiis terrestribus, eo, quem iam laudauimus modo adornandis, tractatio. Telescopii autem terrestris essentia, quum in eo quaerenda sit, ut radii per secundam lentem transmissi iterum fiant paralleli, ob distantias determinatrices $\beta = c = \infty$, et multiplicationem $= P Q R$; porro $P = \frac{p}{q}$; $Q = \frac{\beta}{c} = 1$; et $R = \frac{r}{s}$; (si nimirum di-

stantias lentium focales litteris; p, q, r, s , designare velimus); facile patet, multiplicationem per tale instrumentum dioptricum in medium productam fore $= \frac{p r}{q s}$. (391-393).

Quibus principiis praemissis, pro data quacumque multiplicatione, momenta in constructione huiusmodi telescopii obseruanda indagantur (p. 393-397.). Ut autem horum telescopiorum longitudo prodeat minima, loco lentis obiectivae, binae lentes ex eadem virri specie confectae adhibentur, et simul docetur, quibus modis effici possit, ut per hanc lentem duplicatam confusio, etiam a reliquis lentibus oriunda, e medio tollatur. Hunè autem finem duplici ratione nos assequi posse ostenditur: et quidem primo, si lentem priorem conuexam, secundam vero concavam faciamus; deinde vero etiam si primam lentem concavam, alteram faciamus conuexam; sed hoc posteriori casu longitudini telescopii diminuendae optime consuli, sumque ideo priori esse

anteponendum, recte monetur, (p. 398—414.). His ita discussis, diuersae vitri species ad usum reuocantur, atque in casu praecedente primam lentem obiectiuam concavam ex vitro crystallino, reliquas autem lentes ex vitro coronario esse conficiendas, docetur, si non solum a margine colorato, sed etiam ab omni omnino confusione telescopiae haec terrestria liberare velimus; simul vero etiam maximi momenti theorema, ex iis quae praecedunt, abstrahitur, secundum quod nimirum longitudo telescopii eo magis contrahi potest, quo magis dispersiones a speciebus vitri, quas adhibemus, in medium productae, a se inuicem differunt. (p. 414—424.). Ultimo demum loco cautiones ab artifice in construendis his telescopiis diligenter obseruandae, quae ad id maxime redeunt, ut prioris lentis obiectiuae concavae plura conficiantur exempla, e quibus ad usum optimum eligi possit, recensentur, et diaphragmatum in locis imaginum collocandorum dispositio determinatur (p. 425, 426.).

Quum in capite praecedente prima telescopiorum tertii generis species principalis considerata fuerit, caput tertium circa doctrinam de altera eorundem telescopiorum specie occupatur, in qua nimirum lens secunda ante primam imaginem realem, tertia vero post eandem, et quidem in eo loco, ubi lentis primae, tamquam obiectum consideratae, imago a secunda lente proiiceretur, collocanda est, (p. 427—429.) Qui casus, quum iam in theoria generali de tertio telescopiorum genere discussus legatur, hoc loco tantum de nouis perfectionibus dictae speciei conciliandis A disputat, et hunc in finem inter binas postremas lentes nouam lentem, qua campus apparens augeatur, inferendam esse docetur (p. 429—441.). Quo facto, ad omnem confusionem penitus e medio tollendam, sexta lens, et quidem concava, ante primam lentem praefigenda, ad usum reuocatur, et enumeratis telescopii haec ratione adornati commodis, campum apparentem, pluribus lentibus ante ultimam imaginem realem

tem dispositis, pro lubitu augeri, atque ita instrumenta dioptrica ad summum tandem perfectionis fastigium euchi posse, luculenter ostenditur (pag. 442—466.)

Quae huc usque in laudatissimo magni Euleri opere discussa leguntur principia, ad sola telescopia dioptrica pertinent. Quam autem multis multorum eruditorum conatibus factam sit, ut Astronomi, potissimum ad observationes suas, telescopia partim ex speculis, partim ex lentibus composita, adhibere coeperint, propterea quod in his telescopiis confusio ex diuersa radiorum refractione oriunda magna ex parte euitatur: celeberrimus Eulerus ad conciliandam his telescopiis catoptrico dioptrici maximam perfectionem, in supplemento operi suo subiuncto accingi se passus est. Quamobrem in capite huius appendicis primo, generaliora de imaginibus, per specula sphaerica repraesentatis, principia euoluuntur. Primo itaque loco inuestigatur punctum, in quod radii axi proximi, a puncto quodam in axe speculi constituto diuergentes congregantur (p. 469—474); deinde vero etiam ostenditur, magnam intercedere similitudinem inter phaenomena in lentibus supra obseruata, et ea quae in speculis catoptriciis deprehenduntur. Posito nimirum speculi radio = f , obiecti distantia a speculo = a , imaginis huius obiecti a speculo distantia = a inuenitur = $\frac{a f}{2 a - f}$.

Jam vero posita distantia $a = \infty$, euadit imaginis a speculo distantia = $\frac{1}{2} f$; ita ut, si distantiam speculi focalem pona-

mus = p , fiat $f = 2 p$. Unde efficitur, distantias illas determinatrices, a et a , ita semper a se inuicem pendere, ut sit $a = \frac{a p}{a - p}$; et hinc $p = \frac{2 a}{a + 2}$ seu $\frac{1}{p} = \frac{1}{2} + \frac{1}{a}$. Quae

eadem prorsus est relatio, quam in lentibus intercedere inter distantiam focalem, et distantias quasuis determinatrices,

ces, prima dioptricae principia docent. Jam inuento imaginis unius puncti in axe positi loco, ad definiendam veri cuiusdam obiecti, quod axi perpendiculariter insistere ponitur, imaginem, porro ad spatii diffusionis determinationem pergit laudatissimus auctor. Posito nimiram angulo, sub quo radii in extremam speculi peripheriam incidunt = α , et semidiametro aperturæ speculi = f . sin. $\alpha = x$, prodit intervallum inter imaginem a radiis axi proximis formatam, et eam quæ a radiis in peripheriam speculi incidentibus representatur, seu spatium diffusionis = $\frac{(a-f)^2 \cdot x^2}{f(2a-f)^2}$; quod,

substituto pro radio f valore (ex formula $\alpha = a/f$) evadit

$$= \frac{(a+\alpha)(a-\alpha)^2 \cdot x^2}{8a^2\alpha}$$
; ita, ut spatium diffusionis in

speculis, eadem plane ratione, qua in lentibus, semper sit ut quadratum semidiametri aperturæ (p. 473–479). His præmissis, mutatio $d\alpha$ inuestigatur in loco imaginis contingens, quoties distantia obiecti a speculo particula quædam minima = da , augetur (p. 480). Quia enim $\frac{1}{\alpha} +$

$$\frac{1}{\alpha} = \frac{1}{p} = \frac{2}{f}; \text{ radius autem } f \text{ semper eandem retinet ma-}$$

gnitudinem, utcumque etiam distantie a et α augeantur, vel minuantur, facile patet, fore:

$$d\left(\frac{1}{\alpha} + \frac{1}{\alpha}\right) = \frac{da}{a^2} + \frac{da}{\alpha^2} = 0; \text{ et hinc } d\alpha = -\frac{\alpha^2 da}{a^2}$$

Cui propositioni aliud lemma subiungitur, de inveni-
 endo angulo = ψ , sub quo radii reflexi ad axem speculi in-
 cli-

clinantur. Angulo nimirum, sub quo inciduat radii illi, posito = ϕ , proxime est $\phi = x$ et hunc $x = a \phi$; sed $\psi =$

x ; et hinc $\psi = a \phi$. Duarum harum propositionum egregie

gius deinde usus ostenditur in resoluendo problemate, quod, dum radii ab imagine prima iterum divergentes, in aliud speculum super eodem axi cum primo speculo constitutum, incidere ponuntur, tum novam imaginem principalem, tum vero etiam eius diffusionem, determinare iubet, (p. 480 — 485.) Quibus hunc in modum disputatis, sequitur telescopii catoptrico-dioptrici, in quo nimirum loco lentis obiectivae adhibetur speculum concavum, foramine congruo portulum ex quo radii reflexi in aliud speculum minus, ex hoc autem in lentem ocularem incidunt, consideratio analytica, (p. 485 — 492.)

Quam tam artificis, quam illius quoque, qui ad observationes quascumque telescopia catoptrico-dioptrica adhibet, interfit, incommoda etiam, quibus huiusmodi telescopia obnoxia esse solent, nosse; in capite secundo, de computo confusionis, quae in instrumentis catoptrico-dioptriciis occurrit, exponitur. Hunc vero in finem formulae inuestigantur, quae, speculis loco lentium adhibitis, pro spatio diffusionis ex hisce speculis oriundo, ad generalem illius spatii expressionem reuocari debeant (p. 493 — 498.), deinde autem etiam confusio determinatur, quam imago ultima diffusa, a binis speculis, et a quocumque lentibus repraesentata, in oculo producat (p. 499 — 510.). Quo loco ex inuentis ibi formulis eorum refutatur opinio, qui confusionem diminui statuunt, si lens obiectiva circa medium obtegatur; quo nimirum in casu, nullam expectari posse confusionis diminutionem, nisi forte pars obiecta totius lentis remissam superet, quo tamen ipso claritatis non posset non maxima fieri iactura, luculenter docetur, (p. 505.). In calce denique huius capituli, septem casus pro instrumentis catoptri-

co-dioptricis, euoluendos esse ostenditur, (p. 508—510.) Quam enim telescopica catoptrico-dioptrica ad duo potissimum genera redeant, prouti nimirum speculum minus vel ultra focum primi speculi, vel intra eundem constitutus, ex inuentis, pro distantia focali secundi speculi = q , limitibus, in utroque genere tres potissimum casus euoluendos esse docetur. Posito nimirum femidiametro aperturae speculi secundi = $y = \varepsilon x$, limites pro distantia focali, q ; in primo genere inueniuntur: $q < \varepsilon p$ et $q > \frac{\varepsilon(1 + \varepsilon)p}{1 + 3\varepsilon}$;

quapropter tres pro hoc genere casus statuuntur, in quorum primo $q = \varepsilon p$; in secundo $q = \frac{\varepsilon(1 + \varepsilon)p}{1 + 2\varepsilon}$; in ter-

tio denique $q = \frac{\varepsilon(1 + \varepsilon)p}{1 + 3\varepsilon}$ ponitur. Pro secundo autem,

genere, quum limites inueniantur: $q > \varepsilon p$ et $q < \frac{\varepsilon(1 - \varepsilon)p}{1 - 3\varepsilon}$

tres iterum casus euoluendi proponuntur, in quorum primo $q = \varepsilon p$; in altero, $q = \frac{\varepsilon(1 - \varepsilon)p}{1 - 2\varepsilon}$; in tertio, $q =$

$\frac{\varepsilon(1 - \varepsilon)p}{1 - 3\varepsilon}$ statuitur. Ultimo tandem loco septimus indi-

catur casus, quo nimirum $\varepsilon = \frac{1}{3}$ statuitur, et in quo speculo minori plano uti licebit.

His ita dispositis, in capite tertio laudatissimus Eulerus ad ulteriorem telescopierum catoptrico-dioptricorum primi generis pergit considerationem. Ad horum autem constructionem adhibendum est speculum minus concuum, quod veram proiciat imaginem. Unde primo loco casus euoluitur, in quo secundi speculi a primo distantia est = $(1 + \varepsilon)p$; distantia autem focalis speculi secundi = εp , et pro hoc casu binæ lentes cum speculis coniungendæ definiuntur (p. 511—519), ita ut, prima ex his lentibus in ipso maioris speculi foramine collocata, radii in illam incidant paralleli. Quæ parallela radiorum directio non leui-

incommodo hanc telescopiorum speciem afficit. Fieri enim plane nequit, quia radii ab objectis vicinis emissi, qui itidem paralleli in lentem illam incidunt, in transitu per lentes simili modo refringantur, atque ita objectorum, a quibus proficiuntur, confusas efformantes imagines, visionem turbent. Quam ob causam alius evoluitur casus, in quo mirum minoris speculi a maiore distantia = $(1 + s)p$, ipsa autem speculi secundi distantia focalia = $s(1 + s)p$, ut

$$\frac{1}{1 + 2s}$$

pro eo iterum momenta ad binas lentes cum speculis coniunctas spectantia, determinantur, (p. 519—525.). Prima autem huius problematis resolutio docet, fore, ut prima lens in ipsum imaginis secundae locum incidat, unde ad vitanda incommoda, quae metuenda sunt nisi lens illa ex purissimo vitro sit confecta, ex ipsa aequatione pro margine colorato tollendo, eliciuntur determinationes, quae adesse debent, ut imago secunda post lentem primam cadat; et haec omnia luculentis exemplis illustrantur (p. 525—539.).

In capite denique quarto, quod ultimum est in vasso hoc et nitidissimo opere Euleriano, doctrina de telescopiis Catoptrico-dioptricis minore speculo conuexo instructis, exantlat. In iis enim, quae praecedunt, (Cap. I. §. 21.) demonstratum est, ad secundum telescopiorum catoptrico-dioptricorum genus adhibendum esse speculum minus conuexum, nisi forte tantum in speculo maiore admittere velimus foramen, quod tertiam diametri ipsius speculi partem excedat. Quam autem objecta per telescopia repraesentata, aut inuerso, aut erecto situ oculo offerantur, in problemate, quod hoc loco occurrit, primo, constructio telescopii catoptrico-dioptrici, quod objecta situ inuerso repraesentet, et in quo una tantum imago vera seu realis occurrat (p. 539—546.); in altero vero problemate, ratio, tribus lentibus adhibitis, per tale telescopium objecta situ erecto distincte oculo offerendi, docetur (p. 547—558.). Haec autem ultima telescopii constructio, quae tam exiguam lentis secundae aperturam admittit, ut ad radios peregrinos a transitu

per reliquas lentes arcendos sic aptissima; nouo perfectionis gradu augetur, dum addita insuper quarta lente, campus apprensus telescopii insigne accipit incrementum. (p. 558—564.) Quae omnia, ut eo melius intelligantur, telescopiorum catoptrico dioptricarum secundi generis commoda, et quo facilius ad usum accommodari possint, nonnulla subiunguntur exempla (p. 564—592.), quae agmen claudunt doctrinarum, in hoc opere a celeberrimo Eulero tam solide, tamque eleganter expositarum, ut lectio huius voluminis omnibus certe, quibus haec studia placent, satis commendari nunquam possit. Unicum restat, quod, quin iam proferamus, continere nos haud possumus, votum. Operae mirum omnino pretium facturus esset, qui pleniorum quandam de Microscopiis doctrinam, eadem, qua magnus Eulerus suum de Telescopiis librum concinnauit, methodo adornatam, cum eruditorum republica communicaret. In Microscopiorum enim constructione, non minore certe *auxilio* quam in telescopiis construendis opus esse, nemo est qui non videat. Quam scilicet ultimus Microscopiorum finis ad id redeat, ut illorum auxilio obiecta minima, quae aut plane non, aut tamen non distincte visione percipi possunt, oculo multiplicata et distincte offerantur: facile patet, potissima perfectionis Microscopiorum momenta his absolui, ut 1) obiectis per microscopium multiplicandis, quantum fieri potest luminis affundatur, quia alias distincta visio numquam obtinebitur, adeo ut hunc in finem saepius etiam specula, modo sphaerica, modo plana, adhibenda sint; 2) ut multiplicatio prodeat maxima; et 3) ut ea imprimis euitetur confusio, quae a diuersa radiorum diuersis coloribus tinctorum refractione oritur; nam hac non remota confusione, veri partium minutissimarum colores percipi plane non possunt. Sed haec haecenus. Eum certe, qui hunc in se suscipiet, non ingratum laborem, laeti manent omnium qui artem physicam excolunt, omnium denique qui mathematicis studio suas consecrarunt operas; plausus.

DE

DE SEPTIMIO et S. EPIPHANIO DISS. DUAE
*Theologico-Criticae, in quibus Anthropomorphismo neutrum la-
 borasse ostenditur, auctore JOSEPHO ANTONIO CAN-
 TOVA, Mediolani in Braydenſi Vniuerſitate Soc.*

I. S. Theol. Prof.

Mediolani 1773. octonis.

Omnium iam multis idem, quod admodum multos re-
 centiores de Deo eiusque essentia cogitantes decipit,
 accidisse videtur, nimirum, ut Deum corpore humano et mem-
 bris nostris similibus praeditam sibi fingerent. Eiusmodi homi-
 nes, quos Anthropomorphitas appellare solemus, summum
 Numen non nisi figura quadam animo concipere poterant;
 circumspicis igitur, cogitatisque omnibus undique rebus, cum
 nullam humana formosiore et pulchriorem formam
 reperirent, hac statim Deum inducunt. Sic Cicero de Nat.
 Deorum. libr. I. c. 18. dixit: quae figura, quae species, hu-
 mana potest esse pulchrior? — homines esse specie deos con-
 ſtitendam est. — Caeterum, de huius erroris grauissimi o-
 rigine constat, eum Saeculo V. maxime in Aegypto viguisse:
 atque inualuisse; postea vero hanc luem, ut ita dicam, per
 alias quoque regiones sensim sensimque serpsisse, nemo no-
 scit. Ex veteris Ecclesiae doctoribus, imprimis Tertullianus
 Afer, et Epiphanius, Salaminae in Cypro Episcopus, apud
 quosdam recentiores interdum male audiunt, atque istorum de-
 fensionem nunc Auctor his duabus Dissertationibus suscepit.

Jam primo Auctoris nostri Apologiam Tertulliani cau-
 sa susceptam, et prolatam, inspiciamus. Exhibet illa ab in tio
 locorum Tertullianicorum, qui Anthropomorphismi speciem
 praebere videntur, explicationes quaesitas; deinde vero,
 Diss. Auctor Augustini testimonia, quae in Tertulliano hunc
 errorem reprehendisse putatur, refutauit. Ex utraque par-
 te, ut Lectores de Cantouae diligentia et ingenio melius iu-
 dicare possint, exempla nunc quaedam commemorabimus.
 Tertullianus igitur in Libro contra Praxeam cap. VII. scri-
 bit: *quis enim negabit, Deum corpus esse, et si Deus Spiritus*

est? Spiritus enim est corpus sui generis in sua effigie. Sed et invisibilia illa, quaecumque sunt, habent apud Deum et suum corpus et suam formam, per quae soli Deo visibilia sunt etc. Quamvis hic locus primo intuitu luculentissime Anthropomorphismi errorem prodero videtur; tamen aliam, et longe aptiorem interpretationem Cantoua V. Cl. in medium protulit. Primo in unicum, antequam ad ipsam verborum interpretationem propius accedat, Tertullianum contra Praxeam, hoc est virum, qui vnam solummodo in Trinitate personam admitteret, disputasse, rectissime observavit. Jam quid Tertullianus per verbum *corpus* intellexerit, sollicito disputatum ab eo est. Nam primo statim intuitu, verbum *corpus* a vulgari et recepto loquendi usu longe recedere, nemo non videt atque intelligit. Diss. Auctor hoc verbum ambiguum scite per *Substantiam* explicavit, hancque significationem, habita in primis contextus ratione, probabilem h. l. efficere laboravit. Sed ex aliis quoque Tertulliani scriptis, peculiarem verbi *corporis* usum, nullibi facile nisi apud N. T. scriptores obvium, (ubi *σῶμα*, in oppositione *πνεῦμα*, pro re quae reuera existit usurpatur,) discere possumus. Noster igitur pag. 8. e Libro de Carne Christi cap. II. locum, ubi verba his simillima legimus: *omne quod est, corpus est sui generis; nihil est incorporale nisi quod non est*, in auxilium recte vocavit. Ceterum, quod vel solum ab huius erroris suspicione Tertullianum liberat, hoc est, quod Deo omnia ea, quae propria illi sunt, tribuit, contra vero ubique humana quaevis ab eo diligenter removere studet.

Alius aequae controversus locus in secundo libro contra Marcionem cap. 16. extat, cuius verba sic habent: *quanta erit diversitas divini corporis et humani, sub iisdem nominibus membrorum tanta erit et animi divini differentia, sub iisdem licet vocabulis sensuum: quos tam corruptorios efficit in homine corruptibilitas substantiae humanae, quam incorruptorios in Deo efficit incorruptibilitas substantiae divinae*. In his verbis, qui ab altera parte stant, certissimum Anthropomorphismi testimonium se reperisse arbitrantur. At quis, quae, propterea

Ter-

Tertullianum haereticis, atque adeo Anthropomorphitis adscribere audeat? nonne litterarum sacrarum auctores, viri *Σεβαστοι*, ut ad ingenium viresque hominum intelligendi eo magis sese accommodarent, saepissime *ἀνθρωπομορφῶς* de Deo sunt locuti? Quaecunque igitur ad phrasas Scripturae sacrae huius generis explicandas defendendasque valent omni iure in Tertulliani causa tuenda, qui haud dubie sua e inde sumserit, adhiberi possunt ac debent. Scriptores autem divini, et Spiritus sanctus, cuius impulsu haec quoque sunt tradita, eiusmodi descriptionibus ab hominibus defumtis, atque Deo tributis, nisi nisi notitiam de Deo eiusque essentia, quam nemo mortalium plene et perfecte animo concipere potest, hominibus clariorem efficere studuerunt. Porro Tertullianum ab Anthropomorphitarum stupore et somnio liberum atque longe remotissimum fuisse, ex eodem libro contra Marcionem colligi potest. In primis locus ille, qui de divina imagine in homine habitante exponit, (*in ea substantia, inquit, quam ab ipso Deo traxit, id est, animae ad formam Dei spondentis et arbitrii sui libertate et potestate,)* huc trahi meretur. Haec si animo ab opinione praecipitata libero expendimus, nullum de Tertulliano remanet dubium, quin de Deo recte senterit.

Explicatis nunc ipsis Tertulliani locis, Auctor ad Augustini loca, e quibus dissentientes argumenta depromere amant, recedit. Cantona V. Cl. in primis locum contra Optatum cap. 4 laudavit. *Mirandum non est, hoc* (de anima materiali) *somniaffe Tertullianum, qui etiam creatorem Deum non esse nisi corpus opinatur.* Scite sane Diss. Auctor h. l. docet, cuiusque scriptoris sententiam ex ipsius verbis esse aestimandam, minime vero ex aliorum mente, qui aequae facile in errorem rapi possunt, iudicandam. Sed Augustinus bono animo, ne scilicet Materialistae, uti crasso nomine appellantur, Tertulliani auctoritate niterentur, haec scripsisse videtur. Nam Tertullianus ab eodem, in Libro de Haeresibus, plane huius erroris expers declaratur. Porro in Commentario in Genesim ad litteram, ubi in causam, qua Tertullianus commotus, ut *Deum esse corpus* diceret, diligentius inquisivit, hanc in primis adfert rationem: *quia timuit, ne nihil esset,*

fit, si corpus non esset. Et ipse Augustinus, in Epistola quadam ad Hieronymum, animum nominare corpus non dubitavit.

Nonnullis et Epiphanius in Anthropomorphismi suspicionem venire videtur. Argumentum principale ex verbis in laudem Audaei, Anthropomorphitarum auctoris, ab illo dictis, desumitur. Verum, licet Audaeum quasi patrocinio suo Epiphanius tueri videatur, indetamen minime sequitur, cum istius errorem probare ac defendere. Imo potius, Epiphanium stultam Audaei interpretationem loci Genes. cap. I, 26. quae ansam erroris praebuisse dicitur, valde improbasse, certo constat. Sunt autem ceteroquin in Libris Epiphanius alia loca, quae, quam longe ab hoc errore abfuerit, clare et perspicue tradant. Etenim palam faetur, Deum esse spiritum, materiae expertem, et inuisibilem. Reliqua huius generis loca, quae Noster quidem diligenter collegit, data opera praetermisimus.

Quemadmodum vero Cantoua V. Cl. in Tertulliani Apologia, Augustini iudicium, quod ab aduersariis saepissime in contrariam partem rapitur, protulit; ita et Socratis atque Sozomeni de Epiphanio testimonia, quibus dissentientes niti firmiter solent, commemoravit atque exploravit. Tradunt nimirum ambo, Theophilum, Episcopum Alexandrinum, composita de Deo corpore praedicto controuersia, cum Epiphanio amicitiam inisse. At haec res, etiam si Bellarmini et Baronii iudicium taceamus, qui nec Socrati, nec Sozomeno, multum fidei tribuunt, minime extra omnem dubitationem est posita. Praecipua, quae Noster habet, eo fere redeunt: Cyrillus Alexandrinus, aliique Scriptores coaeui fide dignissimi, et qui ex instituto de Anthropomorphismo eposuere, Epiphanii mentionem non fecerunt. Porro Diff. Auctor omnem criminationem Origenianis, quorum e numero ipse Socrates fuit, tribuit. Denique Anthropomorphismi defensores Epiphanius ipse haereticos pronunciat.

Haec fere sunt, quae de Cantouae V. Cl. Dissertationibus elegantissimis, pro instituti ratione, commemorare libuit. Noli autem, Lector doctissime, in his acquiescere; siquidem hae Dissertat praeter id, in quo rei caput est positum, multa lectu dignissima, veluti quae ad Origenianorum historiam spectant, exhibent.

NOVA ACTA ERUDITORUM

publicata Lipsiae

Calendis Augusti Anno MDCCLXXIV.

NOTITIA CODICVM MANVSRIPTORVM
*graeorum Bibliothecarum Mosquensium sanctissimae Synodi or-
 thodoxae Graeco Rossicae, cum variis Anecdotis, tabulis aeneis,
 et inlicibus locupletissimis, edidit CHRISTIANVS FRIDE-
 RICVS MATTHAEI, Gymnasiorum Vniuersitatis Mos-
 quensis Rector.*

Mosquae, typis Vniuersitatis Anno 1776. pagg. omnino
 66. in Folio.

Quam magna Codicum Manuscriptorum in Bibliothecis
 Mosquensibus latentium detur copia, eorumque con-
 sulendorum doctis hominibus cum desit cupiditas, tum ne-
 getur facultas, singulorum librorum argumentis nondum sa-
 tis cognitis ac perspectis, multisque laboribus atque mole-
 stis cum hoc negotio coniunctis: magnae profecto debentur
 grates Clar. atque doct. *Matthaei*, qui, ut omne tem-
 pus Mosquae litteris, doctorumque usibus solet tribuere,
 sic quoque praeclearum nuper cepit consilium, Codices grae-

cos Bibliothecarum Mosquensium, describendi; et munificentia ac liberalitate Celsissimi atque Illustrissimi Principis, *Gregorii Alexandridis Potemkin*, adiutus, et nullas molestias perhorrescens, atque ultra tertium annum Codicibus inspiciendis propemodum intatescens. Partis vero primae Sectione prima, quam solum nobis adhuc videre contigit, cum uniuersum opus per interualla temporis prodire iubeatur, describuntur Codices graeci in folio, qui seruantur in Bibliotheca sanctissimae Synodi, numero quinquaginta, quorum singulorum argumenta, qua breuitate fieri poterit, commemorabimus.

I. Codex in charta laenigata Seculi XV, qui fuit olim in Bibliotheca Maximi, Episcopi Cytherorum complectitur Alexandri Tralliani libros XII. Therapeuticorum, quorum librorum ordinem Cl. Mathaei diligenter notauit, et Rafis libellum de peste fol. 112. incipientem, capitibusque XV. constantem. *II.* Codex chartaceus Seculi XV. aut forsitan XIV. foliis CCLV. Andreae Cretensis magnum canonem cura interpretatione copiosa continet. *III.* In Codice chartae. Sec. XV. CCCXII. foliorum, legitur Antiochi Monachi Πανδέκτης, quo capitibus LXXX. varia argumenta theologica pertractantur. *IV.* Codex membranaceus foliorum CCCXIII. Seculi X. vel XI. tradit *Praxapostolum* seulectiones ex Actis, Epistolis Catholicis et Pauli. *V.* Codicem chart. Sec. XV. foliorum CCCCLXIV. scripsit Theognostus Metropolitae anno post Chr. natum 1425. Absoluitur tribus partibus: prima pars a folio tertio ad folium 104. continet Acta Ap. septem epistolas catholicas, et quatuordecim Pauli, cum argumentis et capitum indicibus Eustathii; altera a folio 112. ad fol. 407. varias variorum Patrum orationes in Ecclesia praelegi solitas, cum sedecim orationibus Gregorii Nazianzeni; tertia pars a folio 408. ad 464. varias Patrum narrationes complectitur. VI. VII. VIII. tribus Codicibus Seculorum XVI. et XV, continentur Aristotelis Μεταφυσικά,

ca, libri VIII. Physicæ additionis, cum scholiis Simplicii, in compendium redactis a Georgio Scholario, et varii Aristotelis libri, IX. Vitæ Sanctorum in codice membranaceo Seculi XI. foliorum 301. leguntur. X. In Codice chartaceo Seculi XVI. foliorum CLXXIII. reperiuntur Arsenii Archiep. Monembasias *Violatum*, h. e. Prouerbia, Apophtegmata, et Sententiæ ex variis auctoribus. Ex hoc libro multa sanctorum auctorum loca posse constitui, multa etiam ibi legi ex scriptis desumpta, quæ vel ex parte, vel tota interierunt; Cl. Matthæi ita testatur, ut doctis huius libelli edendi cupiditatem iniicere velle videatur. Huius optimi viri diligentia debentur cum specimina ex Cod. XI. qui *Patericum* seu varias narrationes et adhortationes ex scriptis et vitis Patrum continet, tum Variæ lectiones ex duobus fragmentis eiusdem Codicis ad vitam S. Petri scriptam, ut putatur, a Clemente. XII. Codex chartæ læuigatæ foliorum CLXXXV. Seculi XV, cui inest Origenis *Philocalia*, consentit in numero capitum cum editione Contabrigiensi A. 1658. in 4 XIII. Varia scripta Barlaami Monachi aliorumque, contra, Latinos v. g. de primatu Papæ, de processione Sp. S. codice chartæ læuigatæ fol. 132. Sec. XVI. legere quis poterit. XIV. XV. Cum in Codice membranaceo Sec. XI. fol. CCLI. reperiuntur 42. orationes Basilii M. omnes iam editæ: in alio Sec. XI. fol. CCCLXVII. varii leguntur libri, quorum in numero sunt Basilii Archiep. Cæsareæ in Cappadocia oratio in Spiritum S. Narratio miraculorum Martyris Georgii, Vita Simeonis, Narratio certaminis et miraculorum S. Modesti. XVI. XVII. His duobus Codicibus iacent orationes Basilii M. utrique scripti sunt Seculo XI. unus foliorum GCGVI. alter fol. CCCLXXVII. diuersum orationum ordinem in Cod. XIV. et XVII. scire si quis desideret, et huius desiderio diligentia Matthæi V. Cl. satisfecit. XVIII. In hoc quoque Codice seculi XI. fol. 199. leguntur novem orationes Basilii M. et epistola Gregorii Nysseni ad fratrem Petrum Episcopum. XIX. Iste codex Metrophanes Hiero-

romonachus A. C. 1475. descripsit Genesim et Exodum cum catena patrum, reliquos libros Moſis ſine ſcholiis, librum Joſue, Judicum, Judith, Tobiae Chronicon Eclogam, ex Gregorio Nyſſeno, et alia. **XX.** Codex membranaceus ut et **XXI.** **XXII.** **XXIII.** complectuntur orationes, et varios libros Baſilii M. ſcriptique ſeculo XI. videntur, atque translatus vigefimus tertius ex Iberorum monaſterio puratur. **XXIV.** et **XXV.** In utroque Codice, altero chartae laevigatae ſec. XV. fol. 278. altero ſec. XI. fol. 430. reperitur catena Patrum in Eſaiam, ſed una ab altera multum diuerſa. **XXVI.** In Codice membranaceo ſec. X. fol. CCCIX. varii libri, inprimis elogia ſanctorum, leguntur, atque videtur iſte Codex ex ſancta Laura Athanaſii huic translatus eſſe. **XXVII.** **XXVIII.** **XXIX.** Tribus Codicibus ſeculis X. et XI. ſcriptis continentur Baſilii M. Aſcetica, ſed diuerſo ordine; priori quoque adieſtae ſunt Athanaſii reſponſiones, et Nili capita CLIII. *καὶ ἡγορευχῆς.* **XXX.** In prima parte codicis chartacei ſec. XV. fol. 277. ſcripta a Nicodemo quodam, a fol. 7. ad fol. 265. reperiuntur libri V. T. omnes, praeter prophetarum libros; altera vero pars ab alio, eoque diligentiori ſcriba, ſec. XV. ſcripta, Eccleſiaſten, Canticum, et Sapientiam Salomonis complectitur. **XXXI.** Eadem eſt huius Codicis ratio, ſeculo X. ſcripti fol. 440. Recentior manus ſec. XV. in charta uſque ad fol. 59. notauiſt varietates Aquilae, Symmachi, Theodotionis, et reliquorum. Liber Geneſeos diuiſus eſt in capita 150, quorum argumenta in fronte foliorum leguntur. **XXXII.** Codex membranaceus ſec. X. fol. 198. complectitur Chryſoſtomi homilias in Genesim, inde ab homilia **XXXIII.** ad **LXVII.** At **XXXII.** Codex chartaceus ſec. XVII. foliorum CVI. cum et propter negligentiam ſcribae, et propter argumentum, iudice Cl. Matthaeci, non ſit magni pretii; nec eſt quod huic deſcribendo immoremur. **XXXIII.** Maioris momenti videtur eſſe codex membranaceus ſec. XII. fol. 394. in quo reperiuntur Conſtitutiones Pauli et Petri, canones Patrum, variorum

Im-

Imperatorum Nouellas, collectionem eorum quæ in Codice, Digestis, atque Nouellis leguntur de Episcopis, Clericis, eo Monachis. *XXXIV.* Qui hunc proxime sequitur codex chartaceus Sec. AV. ab initio est mutilus, complectitur vere collectionem canonum cum interpretatione Ioannis Zonarca, ut doct. Matthæi sibi quidem persuader. *XXXV.* In codice chartaceo Sec. XVI. fol. 256. Acta Concilii Florentini legas. *XXXVI. et XXXVII.* His duobus Codd. membranaceis Sec. X. scriptis, vno fol. 169. altero fol. 200. insunt Dionysii Areopagitæ scripta, additis in margine scholiis, et *XXXVIII.* in Codice membr. exeunte Sec. XII. scripto fol. 127. Dorothei Abbatis opera Ascetica leguntur. *XXXIX. et XL.* Uterque codex Sec. XI. fol. 247. et fol. 175. continet Ephraemi Syri scripta, priori tamen septem orationes aliorum insertæ sunt. *XLI.* Codice membranaceo Sec. X. fol. 160. cum vitæ atque martyria Sanctorum descripta, tum epistolæ Gregorii Nazianzeni et Basilii M. mutuae insertæ leguntur. *XLII—XLIX.* sunt Codices Euangelorum *XLVI.* tamen est codex chart. scriptus a quodam Benedicto, anno p. C. n. 1552. atque complectens Xiphilini Archiep. Constantinop. 37. homilias in Euangelia. *L.* Ultimus denique, qui hac Sectione describitur, Codicum, est Sec. XV. scriptus fol. 509. atque Euthymii Zigabeni Pannopliam complectitur. Singulorum igitur Codicum breuiter mentionem fecimus, nullo alio consilio, quam ut, si qui sint, quibus non contingit a Cl. Matthæi editam Notitiam Codicum suis perustrare oculis, non ignorent, quæ sint argumenta Codicum Graecorum in Bibliothecis Mosquensibus: periundorum, utque Lectorum beneuolorum gratiam ineamus, optantium, ut doct. Matthæi de litteris praeclare, atque indies magis, egregie mereri studens, hanc primam Sectionem propediem aliam sequi iubeat, nec prius, quamuis magno illius desiderio teneamur, Mosqua decedens in patriam redeat, quam hoc magnæ utilitatis opus absoluerit.

CAROLI ANDREAE BELII D. POES. PROF.
*Publ. Orat., Lips. de Lectione Scriptorum veterum Graeco-
 rum Latinorumque ad sensum honesti morumque probitatem re-
 ferenda,*

Dissertatiuncula.

Qui non honestate, sed commodis suis, non utilitate, sed gloria, studiorum rationes metiuntur; adeoque non qua ratione ingenii fordes deponantur, aut literarum currentur vulnera, sed quo modo laus capretur, quaerendum esse existimant, iis fortasse tenuis, et, ne quid gratius dicam, inepra haec dissertatiuncula videbitur. Quibus ut suum sensum non invidemus, ita firmiter tenemus, veram gloriam non aliunde, quam a multis magnisque, vel in patriam; vel in ciues suos, vel in uniuersam hominum societatem meritis proficisci, et qui aliorum commoda proferre studeat, eum esse laude dignissimum. Antoninus quidem Imperator et Philosophus, Libro V. Περὶ ἑαυτὸν cap. 29. hominem κατὰ φύσιν ζῶον κοινωνικόν appellat, hoc est, animal a natura ita factum, ut aliis quid impertire, et cum iis communicare possit, - et vero etiam debeat. Neque dubito, quin prudentes et aequi lectores in hoc mecum consentiant, eum maximo sibi beneficio quemque obstringere, qui, ut animum ipse ad omnem honestatem excoluit, ita, quo modo erudiri alii possint, ostendere iis et demonstrare, vel suo ipsius exemplo valeat.

Cum hoc tempore scriptionis edendae suppeditata mihi occasio est, fanaticorum voces, legendis graecis latinisque Scriptoribus peiores fieri adulescentes; et paganos, frangere constitui, atque perspicuum facere, eam lectionem ad sensum honesti morumque probitatem omnino pertinere.

Ha-

Habet ea res cum meo munere maximam coniunctionem, estque iis, quibus potissimum scribo, convenientissima, atque ad rationem temporis accommodatissima. Nam crebras atque gravissimas de re scholastica deficiente, et magis magisque labente, querelas, praesertim nostris in regionibus, quis non audit? Sed haec, ne cum quidem gratiae, quando necessariae sunt, nunc certe a principio absint.

Neque vero nostri instituti est, omnes illarum querelarum causas inuestigare, et quomodo sit iis occurrendum docere. Sufficit nobis indicasse, non modo literarum doctrinarumque detrimenta, sed honestatis etiam probitatisque defectus, vulgo a re scholastica non bene constituta accessi; quo autem iure, quae iniuria id fiat, nunc non inquiremus. Cum iis tantum res nobis erit, qui scholas nostras criminantur, nocere moribus, quod in iis adolescentum ingenia lectione Scriptorum veterum Graecorum Latinarumque, plus iusto, ut aiunt, exerceantur, et subigantur. Nec nostris demum temporibus haec criminatio nata, sed, quantum scio, iam antiquissima Ecclesiae Christianae aetate a nonnullis, Judaico forsitan odio aduersus literas concitata, occupata, et inde ad eos, qui religiosiores mallent videri, quam esse, propagata est. Veruntamen omnibus quoque retro seculis existisse constat viros, pariter eruditos atque pios et sanctos, qui illorum peruersitatem castigarent, literarumque Graecarum et Latinarum studia ab illa calumnia vindicarent. Quo magis mirum, istas querelas usque repeti, quae, si recte cognoscantur, nec pietatis, nec humanitatis speciem habent. *Basilii* quidem *magnus* integram nobis orationem reliquit, qua ostenderet, qui, et quomodo fructus ex libris veterum graecis capiantur, et permulta *Gregorii Nazianzeni*, *Clementis Alexandrini*, *Hieronymi*, *Augustini*, *Lactantii*, aliorum veterum ecclesiae doctorum, afferri possent testimonia, quibus haec studia commendantur; nisi ab instituto nostro alienum esset, et alii iam dudum

dum id praestitissent. Hoc autem neminem fugere debet. *Lutherum* nostrum, in scriptis suis, creberrime, et interdum magna cum feueritate, lectionem veterum Scriptorum studiosis literarum, et in scholis, et in Academiis, inculcare. Cui quantum ipse tribueris, cognoscere licet e loco quodam, quem inter multos alios, hanc in rem egregios, ex eius Oratione ad Proceres Germaniae scripta, de scholis constituendis, enotauimus. *Quanta non ducor poenitentia, inquit vir aetate et meritis venerabilis, ob non plures poetas et historiographos a me lectos, et a nemine mihi traditos: quorum loco stultorum Philosophorum nugas incanes, et sophisticam barbariem, immeritis et vigiliis et laboribus, nec minore ingenii dispendio, et pretiosissima temporis iactura, discere cogebar; quam fecem nec hodie prorsus exhausti.** Quis autem ignorat, quanta cura industria diligentiaque, *Melanthon*, communis ille Germaniae praeceptor, et ipse scripta veterum Graecorum Latinorumque versauerit, et quam sedulo, quamque severe, ad eorum lectionem ubique iuuentutem adhortatus sit? Omitto reliquos Theologos inter nostrates facile principes, qui eadem via ad veram eruditionem contenderunt, et alios ea ducendos recte existimarunt. Quod si lectionem Scriptorum veterum Graecorum Latinorumque honestati vitae, morumque probitati obesse putas, istos viros, (sed quantos, quamque egregios,) aut truncos et stipites fuisse, aut per malitiam et desiderium perdendi omnia, pessimo generi humano consuluisse dicas, necesse est. Mihi vero potius videntur probe intellexisse, ex literis Graecis Latinisque, in studio honestatis non modo nihil detrimenti, sed multum adeo utilitatis capi. Quod quomodo se habeat, iam dicam. Et si enim contra larvas et umbras pugna-

*) Utitur latina huius Orationis versione, ab Anonymo quodam facta, quam *Nicol. Selmeccerus* adiecit Libello suo, quem Notationem de studio Sacrae Theologiae inscripsit.

gnare quibusdam possimus videri, tamen aliae nobis fuerunt causae, supra quoque commemoratae, quibus ad hanc rem proponendam impelleremur. Neque vero dicimus, veteres Graecorum atque Latinorum libros propterea legendos esse, ut inde sensus honesti concipiatur, probitatisque studium incendatur et alatur: at cum nemo verae accurataeque eruditionis et doctrinae studiosus hoc literarum genere carere possit, ostendere in animo est, tantum abesse, ut ab illorum librorum lectione corruptio morum et improbitas timenda sit, (quae est stulta fanaticorum opinio) ut potius ab ea, recte instituta, plurimum possit ad studium recti honestique adiumenti peti. Quod ut appareat, erit nobis explicandum, quid scripta veterum Graecorum Latinorumque ad sensum illum honesti et morum probitatem valeant; ostendendumque deinceps, quo debeant modo tractari, ut hunc fructum studiosa istarum literarum iuventus percipiat.

Sensus autem honesti in eo, nisi fallor, cernitur, ut scias, quae hominis actiones cum legibus naturae, iisdemque diuinis, consentiant, quae minus: quod qui recte et firmiter tenet, adeoque in dirigendis actionibus suis omnibus id agit, ut isti normae conueniant, utque pulchritudinem, constantiam, ordinem in consiliis factisque conseruare studeat, cum probitati morum operam dare recte dixeris. Jam vero constat, ad illam scientiam non uno modo perueniri. Nam vel sensu quodam diuinitus animis nostris insito cognoscimus, alia esse facienda, alia omittenda; vel exemplis utroque in genere illustribus instruimur. Primum igitur, aut omnia me fallunt, aut ex libris Graecorum Latinorumque scriptorum certissime discimus, hominum animos, etsi nullis a natura virtutum seminibus gaudeant, tamen ita conditos esse, ut cultum honestatis capere possint. Nam ego sic statuo, de indole et naturali hominis conditione posse non melius iudicari, quam si eam in homine, qua-

sis a natura est, nondam cognitione officiorum diuinitus im-
 buto, inuestigatam deprehenderis. Quamquam enim lar-
 gior, educationem disciplinamque in formando hominis de
 puichro et turpi, de honesto et inhonesto, sensu, pluri-
 mum valere; seminem tamen arbitror futurum, qui, re
 accuratius considerata, non intelligat, eo ipso se prodere in-
 genium hominis, et manifestum fieri, prout disciplina et
 institutio aliorum quis bene vel male utitur. Nero qui-
 dem, Caesarum Romanorum pessimus, optimum praecpto-
 rem nactus Senecam, improbitate militumque doctrinam e-
 jus ita elusit, ut Suetonio auctore, petulantiam, libidinem,
 luxuriam, auariciam, crudelitatemque, in eo naturae vitia
 esse appareret. Fac vero, naturae perversitatem educatio-
 ne et institutione liberali saepissime corrigi, nemo tamen ne-
 gabit, illa, quibus in animo sensus honesti fingitur, praeco-
 pta, ab ipsa hominis rerumque humanarum natura duci.
 Quae quamuis omnibus sine ulla dubitatione hominibus
 communis est, nobis tamen, qui doctrina diuinitus tradita
 gaudemus, multo emendatior atque excellentior; si in eius
 vim accuratius inquirere velimus, opus esse intelligimus, ut
 eos audiamus, qui sola ratione, quid honestum esset, cogne-
 uerunt, considerata animi humani corporisque natura, pro-
 prietatibus, facultatibus, propensionibusque insitis, et ex-
 plorata ceterarum rerum ratione, quae aliquam in homi-
 nem vitamque humanam possent vim habere. Ita vero,
 quod volumus, obtinuisse nos arbitramur, nimirum, scri-
 pta veterum Graecorum Latinorumque studiose lecta, ad
 sensum honesti formandum non parum adiumenti afferre,
 quod ex iis cognoscitur, quae sit naturae lex et ratio, quam-
 que ea in animum hominis vim habeat. Nam siue proborum
 cupiditatem laudis praemiorumque ex recte factis, si-
 ue sceleratorum metum poenae turpitudinisque ex flagitiis,
 spectes; in omnibus aliquem honesti sensum agnosces, quem
 nulla vis extinguere potuit. Vnde fit, ut illorum lectio,
 recte instituta, eo imprimis valeat, ut bona naturae nostrae
 per-

perficiamus, et perficere studeamus. Quo in studio, quam consentiens tota Philosophorum cohorte, omnia fere redeant ad praeceptorum gravitatem, et exemplorum copiam, dispiciamus, quem hic usum assidua et diligens Scriptorum veterum Graecorum Latinorumque nobis praestet. Hic vero tam larga sese mihi offert differendi materia, ut, unde exordiar, aut ubi desinam, vix reperiam. Nihil itaque dicam de Philosophorum Graecorum et Latinorum scriptis, quibus ex instituto id agunt, ut mores hominum emendent, et ad honestatem animos alliciant: quamquam eorum in hoc genere philosophandi rationem toto coelo praestare ea, quam recentiorum plerique sequuntur, aequus et peritus rerum aestimator mecum existimabit. De Poetis tantum et Historicis loquar, quidque eorum scripta in studio honestatis probitatisque prosint, quam fieri potest breviter differam. Primam quidem hoc praecipui habent Poetae; inprimis Graeci et Latini, et si qui sunt horum imitatores, ut cum utilitate delectationem coniungant: unde fit, ut saepe numero scripta eorum sint scriptis Philosophorum tanto utiliora, quanto iucundiora sunt. Nec immerito Horatius hanc verissimam iustissimamque poetae laudem tribuit:

*Quid sit pulchrum, quid turpa, quid utile, quid non.
Plinius ac melius Chryssippo et Crantore dicit.*

Plinius quidem, quod non ieiunis definitionum partitionumque formulis lectorem fatigat, sed motum affectumque humanarum imaginem, et uniuersam vitae communis rationem, tot, tamque variis in omni genere exemplis, accurate et perfecte exprimit; melius vero, quod non monitis solum et praeeptionibus, nudisque sententiis docet, sed iucunditate carminis, pulchritudine imaginum, fabulae artificioso, veritateque imitationis, animum lectoris ad se rapit, et ita tenet, ut ad honestatem vel iustum, vel etiam inuitum deducat, cum praeepta non rationi solum commenda-

det, sed infundat etiam atque admisceat affectibus. Quae cum ita sint, ut praeter alios ROBERT. LOWTH egregie docuit, Libro nunquam satis laudato, de *Poesi Hebraeorum Sacra*, Praelect. 1. facile intelligi posse putamus, nullo modo iuvenes a lectione Poetarum Graecorum Latinorumque arceandos et auocandos, sed ad eam potius impellendos et incitandos esse. Accedit, quod Poetae, suavi isto et rotundo dicendi genere, fortius mouent, et quaecumque breuiter simpliciterque praeceperunt, memoriae infigant altius. Et si vero haec maxime volumus de istis veterum carminibus accipi, quae utilia morum praecepta, egregias numinis diuinae virtutisque laudes, et reconditas atque abstrusas sententias continent: tamen nec cetera prorsus reiicienda esse credimus. Nam ipsi comoediarum auctores, quibus plurimos maxime constat infectos esse, quid aliud voluerunt, quam communium morum casuumque exempla proponere, et consiliorum humanorum quandam imaginem depingere, ut ea veluti admoniti, prudentius de rebus humanis iudicemus, et quomodo mores, totamque vitam nostram componamus, doceamur.

Huc quoque referrem *deorum* poetarum, quibus deorum suorum multitudinem, natales, facinora, merita celebrant; nisi longe aliam earum rationem esse ipsi gentilium Philosophi affirmarent. Aristoteles quidem adeo necessarium esse contendit, ut poetae crebra in carminibus suis mentionem deorum faciant, ut iis quae finxerint, sanctitatem quandam et maiestatem concilient, et rude vulgus, quod magis fabulis, quam veritate teneatur, ubique et semper religionis admoceant. Nec inde periculum nostris hominibus, qui talia legunt, timendum esse censeo: quin potius cognita illorum cura diligentiaque deorum suorum, qui nihil erant, colendorum, multum opinor adiuuari aliquo posse nostrum in Deo vero omni pietate venerando studium, imprimis si miseram illorum hominum iam toto stupore con-

ditionem, cum magna nostra per veritatem evangelii feliciter comparemus.

Sed aperiemus iam fontes in scriptis veterum Graecorum Latinorumque, ex quibus aliquis honesti sensus, nostro quidem iudicio, hauriri possit. Ac profecto saepe miratissimum homines, quos maxime decebat humanitatis esse studiosos, tam inhumanos esse, ut lectione horum librorum, qui optimarum artium vias aperiunt, et sine quibus studia humanitatis plane nulla sunt, tam severe interdicerent, et qui eos legent hos pariter omnes gentilismi postularent et condemnarent. Multa istiusmodi dicuntur in quorundam scholis; sed credere omnia vide ne non sit necessarium. Salva nobis res est. Scripta veterum Graecorum et Latinorum praeceptis morum saluberrimis, et exemplis maxime illustribus esse plenissima, omnis erudita antiquitas, et recentior aetas perpexit. Nec difficile fuerit ostendere, assiduis atque diligentibus horum lectione, in studio honestatis plus proficere posse, quam ex ieiunio usque frigidis recentiorum quorundam de moribus praeceptiunculis: quantum si quis mihi in vita recte instituenda utilitatem monstraverit, ego stellas aquam potare, quae a sole illis ordine ministratur, cum Luciano facile defendam. Nam ut a Poetis transeam ad veteres Historicos, nullo dubitari potest modo, quia nulla studiorum humanitatis pars, et iucundior sit, et fructuosior, Graecorum Romanorumque historia. Mito iam, quod ille apud Platonem sacerdos Aegyptium Soloni dixisse narratur, semper pueros esse, qui vetustatis cognitione careant: illius quidem omnium rerum humanarum moderatrix prudentiae non aliunde maior vis, quam ex historia colligi potest. Enim vero vix ullius gentis historia est, quae aut magnitudine, aut pulchritudine, aut virtutum et vitiorum omnis generis exemplorum multitudine et varietate, possit cum Graecorum Romanorumque historia contendere. Cuius per se tanta pulchritudo est,

ut etiam si horrido aliquo et inculto orationis genere perferenda esset, tamen studia hominum excitare possis: sed nacta est eiusmodi scriptores, quorum in dicendo praestantia rerum magnitudinem assequeretur. Quos ut tacitus admirari malo, quam laudando tenuitatem prodere; ita me operas pretium facturum arbitror, si, quem praeter cetera commoda usum in formando honesti sensu, et probitate morum adiuuanda, eorum lectio habeat, demonstrarem. Nam siue consiliorum factorumque et euentorum humanorum cognitio, siue exemplorum virtutis vitique contemplatio, ad honestatem mores conformare videatur; quem scripta Graecorum Latinorumque historica in eo nihil adiuuant, cum nec aliis humanis magnopere profecturum arbitror.

Nec de hoc dubitare poterit, qui vel paucos huius generis libros recte et accurate legerit. Nam ut ab ultimo incipiam, ab exemplis maxime illustribus doctrinam de moribus maximam nancisci visum, usque omnium Philosophorum consensu constat: quorum cum insignem multitudinem varietatemque Scriptores Graeci Latini que collectam conseruauerint, quis lector sobrius, et mente docili praeditus, iis non moueatur, ut, virtutis pulchritudine captus, eam statuat sequendam esse? Frugalitate atque temperantia Lycurgus, Solon, Philoposmenes, Quintius Cincinnatus, Cato, aliique, gloriam sibi atque laudem tantam comparauerunt, ut et a suis colerentur, et apud posteros in admiratione essent. Quos ne vixisse quidem sciremus, nisi veterum monumenta memoriam eorum ab oblivione vindicassent. Neque pietatis erga parentes et patriam, ceterarumque virtutum exempla egregia, Scriptorum Graecorum et Latinorum diligentia nobis inuidit; e quarum libris collectionem fecit Valerius Maximus, hac tota de re videndus. Verum profecto non eiusdem videtur esse animi virtutem laudare et vitium amplecti; non sensio laudat, qui non et concupiscit, non ex animo admiratur, qui non et imi-

imitatur. Cicero quidem, vir maxime probus et honestus, se, quae summa sint, his ex fontibus hausisse ingenue profitetur. *Nisi multorum praeceptis*, ait in Orat. pro Archia, *multisque literis mihi ab adolescentia fuisset, nihil esse in vita magnopere expectandum, nisi laudem atque honestatem: in ea autem persequenda omnes cruciatus corporis, omnia pericula mortis atque exilii, parvi ducenda esse: nunquam me pro salute vestra in tot ac tantas dimicationes, atque in hos profligatorum hominum quotidianos impetus, abiicissem.* Porro ad emendandos mores, et coercendos deprimendosque hominum insolentium animos, quantum conferat fortunae mobilitatis, rerumque humanarum vicissitudinis contemplatio, nemo ignorat. Atqui haec contemplatio veterum Historicorum lectione ita alitur et adiuuatur, ut, nisi animus ad omnia virtutis incitamenta plane induruerit, et quasi callum dixerit, magna inde honestatis adiumenta habiturus sit. Quis enim tam durus atque excors est, ut non moneatur atque percellatur variabili rerum humanarum conditione, quam auctoritatis scriptorum veterum, et mutationes imperiorum, et priuatae singulorum hominum sortes loquantur? Assyrios opprimunt Medi; hos vix imperis potitos deturbant Persae; Persas expugnant Graeci, quibus offensum magis, quam vindictam rerum dominum, Romanis cedit: nec horum quidem felicitas, quanta quanta fuerit, si calculos recte ponis, valde diuturna fuit, sed paulatim lapsa, ad extremum, cum mole laboraret, suo ipsius pondere ruit. Ac ne sim in re manifesta longior, tacitam rerum humanarum vicissitudinem vel sola Graecae historia demonstrat, ut, quo diligentius in eam intueor, eo magis auctoritatem *Atheni* sequendam esse putem, qui libro IV. Var. Hist. Graeciae primum inter insignia mutationis rerum exempla locum tribuit. Nec facile quis incertos rerum humanarum casus enumeret, quibus pleni sunt libri veterum Graecorum et Latinorum. His quidem consideratis, *Diodorus Siculus* Libr. XVIII. Biblioth. prudenter monuit: *Τὸ γινώσκον*

ἐν λαβῶν ἰστοίαν τῆς κατὰ τὸν ἀνδραπέπων βίον ἀνωμαλίαι, καταπλοσγίην τὴν ἐπ' ἀμφοτέροις τοῖς μέρει τῆς τύχης παλιέροιαν; ἢ τις ἐν ταῖς κατὰ τὴν εὐτυχίαν ἐξουσίαις πισυύσας ἀναλάβοι φρονήμα μᾶλλον τῆς ἀνδραπέπων ἀσθενείας. His itaque exemplis scripta veterum historica, ad vitam sobrie prudenterque instituentiam, lectores suos incitant. Verum alia quoque eorum commendatio ex eo accedit, quod vix fieri posse putamus, ut, qui haec diligenter cognoverit, non ubique divinae providentiae, tum in rebus secundis hominum, tum in adversis, vestigia impressa deprehendat. Vnde, quam illa litterarum monumenta habeant cum religione coniunctionem, facile potest intelligi. Mihi quidem talia in veterum scriptis legenti saepe in mentem venit pulcherrimum illud praesentiae divinae, et curae rerum omnium, encomium, quod opus suum *Aratur* exorsus est:

— μοσαὶ δὲ Διὸς πᾶσαι πῆν ἀγνῶται,
 Πᾶσαι δ' ἀνδραπέπων ἀγοραὶ: μῆτη δὲ θάλασσα,
 Καὶ λῆμπος πάντη δὲ Διὸς κεκρήμεθα πάντας

Neque vero alios tam coecos esse existimaverim, ut, si viderint, idem mecum perspicere nequeant. Ceterum hac de re, praeter Theologiae naturalis auctores, exposuerunt *Huetius* in *Demonstrat. Evangel. et Grævius* de *Veritate Relig. Chrsit.*

Haec haestonus, pro argumenti quidem amplitudine breviter disputata, sufficient, ni fallor, ad demonstrandum atque confirmandum, satis ubere esse, quem Scriptorum veterum lectio ad sensum honesti formandum, probitatemque morum adiuvandam, ostendat, et uti volentibus offerat, fructum. Nec eo quidem carere potest, nec unquam caret, si modo recte instituat talis lectio. Venimus igitur, necessitate eo delati, ad alterum, quod hac scriptura explicanda suscepimus, ut ostendamus, quo tandem

pa-

pacto animi iuueniles praeparandi sunt, ut ex lectione Scrip-
 torum veterum Graecorum Latinorumque illo fructu po-
 tiantur. Ego quidem sic statuo, omnem perversitatem pra-
 uitatemque, quam animi moresque multorum ex harum
 literarum studio traxisse dicuntur, non tam ipsi rei, quam
 potius vel discens ingenui vitio, et animo mala educatione
 corrupto, prauisque cupiditatibus occupato, vel negligentiae
 doctorum, tribuendam esse. Magni utique refert, unde ho-
 nestatis probitatisque elementa primum hauriantur; tum,
 quem ad haec ducem nanciscatur adolescens, praesertim ri-
 dibus illis annis, quibus ingenium, veluti cera mollis, in
 omnem fugentis habitum sequax est. Quanquam vero for-
 tasse non prorsus falsum est, quod Aristoteles alicubi dicit,
 adolescentes philosophiae morali discendae non idoneos esse;
 tamen eius auctoritatem eo valore non putamus, ut, quod
 omnes, humanitate ita postulante, largiuntur, in dubium
 quis vocare possit, et negare audeat, a teneris statim va-
 guiculis, ut aiunt, animum sensu quodam honesti imbuen-
 dum esse, ut exuta omni ferocitate mitescat, et placide ar-
 cipiat ea, quibus stimuli ad emendandos mores efficacissimi
 concipiantur. Quo in negotio cura, unanimi doctorum
 prudentiorumque consensu, bonae literae plurimum nobis
 praesent, multum interest scire, quantum, et quo modo,
 ex earum fontibus hauriamus. Sapienter itaque et recte a
 maioribus institutum esse arbitror, ut a prima statim aetate
 pueri literis Graecis Latinisque imbuerentur. Unde intel-
 ligimus necessarium esse, ut non modo mature discant iu-
 stum his literis pretium statuere, sed in ipsa quoque Scri-
 ptorum veterum lectione assuefiant diligenter obseruare,
 quo pacto non solum iis animus pascatur atque delectetur,
 sed ingenium etiam alatur, intelligentia acuatur, sensus ho-
 nesti conseruetur, virtutisque studium adiuuetur. Sed in
 his veterum scriptis ad hunc usum transferendis, tanquam
 in tabula quadam Apellis, magni refert, quis adsit com-
 monstrator. Qui si consingat peritus et egregius artifex,

istorum lectio bonis honestisque moribus non parum adiu-
menti afferet.

Diligenter vero et studiose notandi sunt loci, qui hanc ad rem aliquam habere vim videantur; quorum quosdam supra posuimus, pluresque indicare poteramus, si omnia hoc scripto comprehendere licuisset, aut quae ab aliis dicta essent repetere animus fuisset. Neque vero quicquam honestatis studium si iuuare videntur, qui ex omnibus promiscue fabulis, et ex mythologia poetarum veterum, nihil nisi praecepta ad vitam et mores pertinentia arcessunt. Quod iam olim quosdam in enarrandis Homeri carminibus fecisse ostendit *Longinus*, in libello qui a *Suida* ipsi tribuitur, *Homerus fueritne Philosophus?* quod argumentum etiam nostris temporibus tractauit *Theophilus Stollius*, praeceptor olim meus in Dissertatione: *An Homerus fuerit Philosophus uerbalis*. Quamuis enim huius generis fabulis, (nam de morali earum genere certe res est,) non omnem in moribus conformandis utilitatem denegamus, tamen eorum rationem plane non ferimus, qui allegorias in iis interpretandis conseruant, et anilis philosophiae materiam colligunt. Nam pleraeque potius poetici ornatus causa, et hoc consilio fictae atque elaboratae videntur, ut oblectatione lectorem tenerent, attentumque et discendi cupidum redderent, utque illud verum, quod proprie enunciatum sola a nobis mente arripi potest, sensibus quoque obiceretur, et ita animo altius indigeretur. Veruntamen interpretationem harum fabularum, rerumque mythologicarum, qua accurata scriptorum veterum enarratio carere non potest, non in uniuersum reiciio, sed eas tantum non obtorto quasi collo, praeter scriptoris consilium, in hunc usum, de quo hoc loco disputamus, cogendas esse nego. Neque hunc usum obtinebunt ii, qui, cum Scriptores Graecos Latinosque legunt, aut enarrant, in explicandis verbis loquendique formulis toti haerent, et, ut ita dicam, spreto nucleo cortices studiose et
cum

cum fadore exultant. Quamvis enim libenter concedo, et ipse acriter defendo, scripta illa praesertim propterea legenda esse, et mature versanda, ut Grammaticam inde didiciss, linguarumque cognitionem tibi compares, sine quibus non nisi facile ad litterarum doctrinarumque thesauros aditus patet: tamen nolim tam iniquus esse, ut huius lectionis utilitatem tam angustis limitibus circumseribam. Ac profecto vereor, ne aduersarii atque inimici librorum veterum, illo fructu, quanquam satis magno, pro sua scilicet subtilitate, neglecto, mox, quod volunt, obtineant, et Scriptores Graecos atque Latinos, infamia notatos, sinibus suis plane depellant: quod iam pridem tentatum esse, Torrentius, Valerius Maximus, et quis non Scriptor gentiliam Latinus, in Christianum transformatus, testatur. Cui quidem periculo cauere potest, si tenera adolescentulorum aetas ita horum librorum lectione erudiatur, ut simul ad rerum cognitionem perducatur, nec quidquam temere praetermittatur, quod ad animum vitis purgandum, et sensu honestatis imbuedum, facere videatur. Nec huic operae in tractandis veterum libris materiam deesse, vel ex iis, quae pro instituto meo supra protuli, intelligi potest. Nam et in sententiarum grauitate, elegantia, ac vel simplicitate, vel subtilitate, et in exemplorum multitudine varietateque, egregium et efficax honestatis motumque adiumentum esse, constat. Ad haec igitur, qui legendis Graecorum Latinorumque scriptis moribus proficere cupit, diligenter attendere, et ea, ut loquuntur, in succum et sanguinem vertere debet. Quemadmodum enim in mente pictoris eximia quaedam pulchritudinis species insidet, quam intueas, eo in ea defixus, ad illius similitudinem artem et inaniu dirigis: ita et nos formam quandam honestatis animo imprimere debemus, quam assidue contemplantur, et in consilium adhibeamus, quoties vel de nostris, vel de aliorum moribus atque officiis, iudicaturi sumus. Quod quidem ita fiet, quando lectissimorum Scriptorum sententias diligenter cognouerimus.

In exemplis porro virtutis vitiorumque a Scriptoribus Graecis et Latinis propositis considerandum, qui sint hominum mores, quae studia, qui affectus, quae consilia, actiones: in ipsis affectibus, quae causae, adiuncta, progressionis, effectus; actionum denique causae, modos agendi, euenta, spectari debent. Nec in his recte cognoscendis veterum illorum Scriptorum diligentia studia nostra eludet. Pleni sunt libri eorum, locis, in quibus hominis naturam, vimque omnem humanitatis, et causas eas, quibus aut irascitur mens animique impetus, aut recunditur, eiusque omnes motus, oratione tam diligente et gravi, quam elegante, non modo explicant, sed effingunt, pleneque oculis subiiciunt. Haec ut non modo recte intelligant, sed memoriae etiam mandent, semperque in promptu habeant, tirones admonendi sunt. Ita vero fiet, ut in dies non fiat modo doctiores, sed etiam meliores, utque non obscura sit eorum in scriptis veterum legendis diligentia, sed in formandis honestate moribus conspicua, et in tota denique vita, communi maxime, fructuosa. Quo pertinere etiam videtur tota illa apud Xenophontem disputatio Socratis cum Euthydemo. Hic enim adolescens, in colligendis veterum libris valde studiosus, sola eorum ope putabat se eo profecturum esse, ut doctorum institutionem spernere, et sua ipsius ingenii vi, atque lectionis diligentia, Sapientum octavus esse posset. Qua adolescentis temeritate perspecta, Socrates eum ita contacet disputando, ut ad extremam ingenii fateretur, se, cum verum librorum usum ignoraverit, nihil profecisse. *Nemo solus satis sapit*, dixit aliquis apud Terentium. Quod cum ita sit, diligenter videndum est, ut aliorum doctrina recte uti discamus.

Sed sufficienter haec dicta. Ceterum non putem, quemquam in animum sibi inducturum esse, me asserenda scriptis Graecorum veterum Latinorumque quadam, et fortasse maiori, quam vulgus sentit, in moribus formandis, et ho-

honestate adiuvanda, utilitate, rem auxisse, et quodcumque illegitimo lectioni concesserim, id omne disciplinae religionis nostrae derogatum videri. Nam ab hac suspitione meus me sensus de vi atque efficacis doctrinae divinae liberat; ipsius autem rei veritas sententiam meam confirmat, pro qua me adeo parum scripsisse scio.

CHRISTOPHORI FRIDERICI LOESNERI OB

seruationis ad Novum Testamentum & Philonem

Alexandrino.

Lipsiae 1777. 8. Alpha 1. pl. 13.

Nullus facile est scriptor graecus, qui viriusque testamen-
ti interpretibus tot offerat utilitates, quot a libris Iosephi et Philonis expectari possunt. Ac Philo quidem, praeterquam quod multa habet, ad historiam, ritus, ipsiusque doctrinae sacrae summani utilia, usus etiam est illo genere interpretandi allegorico, cuius tot exstant in sacris N. T. libris exempla: nec fieri potuit, quin in similitudine et argumenti, et modi, quo illud tractatur, et fontis, unde doctrina huiusmodi hausta est, etiam genus dicendi Philonianum ei, quo sacri scriptores usi sunt, multis in locis responderet. Utilem ergo operam, in hoc Scriptore cum libris N. T. ex omni parte comparando, Cl. Loesnerus collocavit, qui, si quis alius, huic negotio aptus erat, siue omnino eius in graecis latinisque literis excellentem facultatem spectemus, siue amicissimam et diuturnam cum Philone familiaritatem, quam dudum professus fuerat editis Lectionibus Philonianis. Quo quidem specimine virorum doctorum expectationem ita commoverat, ut, quicumque

Y y 3

eum

cum noſſent, aut huiusmodi obſervationes, quales nobis be-
neficio eius habemus, aut editionem Philonis ab eo flagita-
rent. Et ſatisfecit expectationi hoc obſervationum volu-
mine, quod eſt exquisitae doctrinae, multae ſelectionis, et
bonae ſtyle pleniffimum. Quamquam autem Cl. Autor
conſilii ſui ita memor fuit, ut in libris N. T. illuſtrandis
nice verſaretur, et ab alienis abſtineret, tamen cum ea,
quae omnino ad linguam graecam, tum quae ad Philonem
interpretandum, vel emendandum, pertinent, haud raro
adſperſit, ſed ita, ut obiter tantum monere velle videretur,
iſtaque hac breuitate et varietate librum ſtauiſſime
condiret. Secutus autem eſt ordinem librorum N. T. et
de ſingulis locis, ſi qua ſe in Philone obtuliſſent, ita dili-
genter notauit, ut nihil videatur eius attentionem obſer-
uandique curam effugiſſe.

Plura occurrunt in N. T. libris, aut rariora, aut ex
opinionum ſcriptorum conſuetudine proſecta: quorum
exempla etiam in Philone, cuius tantum fuit exquisite ſcri-
bendi ſtudium, paſſim inueniri, facile intelligi poſſe. Ta-
lia ſunt, quae Coloff. 2, 18, leguntur, *καταβαθίνων,*
ὑπερβαθίνων, quorum illud Cl. Loesnerus vertit, *circumuenire,*
hoc, in rebus indagandis operam conſumere. Nec Philonianis
tantum locis haec confirmantur, ſed et alia ſignificationes
harum et inueniendarum, et confirmandarum, praefidia
commemorata ſunt. Ibidem *φυσικός* multis e Philone
exemplis illuſtratur. Ad eiusdem epistolae c. 3. v. 15.
ἡσυχαστῶν commodè explicatur, quare ſit *moderari et guber-
nare, et signum Deū ſcienter veritatem: ſtudium concordiae, deo
dignum, ipſiusque exemplo nobis commendatum.* Obiter Phi-
lonis locus e legat. ad Cai. p. 992. B. vindicatur, ne quis
cum Mangeo *ὑπερβαθίνων* pro *ἡσυχαστῶν* ponat: ſenſus enim
loci e verſione Cl. Loesneri eſt hic: *cauſa eſt, quia de praesentibus
fit iudicium, ſine reſpectu futurorum.* In tertio prio-
ris ad Timoth. v. 6, multa verbi *ὑπερβαθίνων* exempla propo-
nun-

nuntur, et v. 3. *παραλία* maxime refertur ad petulantiam, qua quis alteri contumeliam et iniuriam facit. Partim enim oppoſita hoc poſtulant, partim vius linguae, quem (L. Loesnerus e Platone, Philoſo, Demoſthene, bene illuſtrat, permittit. Et fuerat idem ab aliquo admonitum nuper in gloſſario ad Xenoph. anabaſin, edit. Lipſ. vbi locus Chryſoſtomi additur, qui de his ipſis verbis Pauli ſic iudicat: *ὁ τὸν μῦθόν φησι, ἀλλὰ τὸν ὑβρίστην, οὐκ ἀνθάδη.* Ibidem v. 8. *προσέχειν τῷ* vertit, *ἀνθι, trahi, delectari aliqua re*, et hanc rariorem ſignificationem negat a quopiam exemplis confirmatam eſſe. Ergo profert e Philon. de prof. p. 472. *Ε. ἢ προσέχουσα ἀνδρῶν, καὶ τὴν ἐνὸς αἰκαρίας ἀγαπῶσα*: de vit. Moſ. p. 605. *Δ. ἢχ ἤδετο γέλωσι καὶ παιδιαῖς, ἀλλ' ἀκέρμασι καὶ δαίμασι — προσέχεις*, vbi adeo permutantur *ἤδεσθαι* et *προσέχειν τῷ*. Ex his tamen non tam incognita haecenus verbi ſignificatio oritur, quam illud intelligitur, *προσέχειν τῷ* ſignificare, *deditum eſſe alicui*. Defenditur poſt Weſſelingium verbum *προσέχεισθαι τῷ*, *dare ſe ad aliquid, id ſeſtari, amplecti*, maxime eo, quod Phil. de Gig. p. 289. dixerat, *γινώμῃ προσέχεισθαι τῷ*. Coniectura vero eorum, qui *προσέχεισθαι* maluerunt, etiam ideo reiicitur, quia in N. T. ſemper occurrit actium huius verbi, non item medium. Ad 2 Tim. 1, 6. *ἀντζωπυρεῖν* ſic tractatur, vt primo propria verbi vi declaratur, deinde duae tropicae ſignificationes exemplis confirmantur: prior, *vires recreare, vitam reddere, vehementius perſurbatione commotis animum addere*; poſterior, *excitatore quouis modo, alere, fouere*. Paulus ergo cohortatur Timotheum, *vt acceptum miniſterii donum alat et conſeruet, precibus et vitae uſu, ne ipſi fruſtra datum ab eccleſia videatur.* Item *διδωμῆτος, qui donauit*, 2 Petr. 1, 3. exemplis abunde confirmatur.

Sed iam alia promiſcus ponemus: difficile enim eſt, vbi pleraque ſunt bona, delectu meliorum vti. Multis in locis magna ſimilitudo ſententiarum in Pauli et Philonia ſcri-

scriptis ostensa est, velut in illo ζῶσα ρῆματα, 1 Tim. 5, 6: quod aliquoties apud Philonem occurrit. Similiter illa ἀσθαίσεις ὀχυρωμάτων 2 Cor. 10, 5. eodem fere modo in utroque scriptore dicitur, ut sit, vim alicuius rei imminuere, remittentem compescere. De vi verbi ἀεμόζεσθαι ad 2 Cor. 11, 2. differitur, quoad ei locus est in se coniugali, ostenditurque, etiam parentes dici ἀεμόζεσθαι, in medio, despondere. Locus autem Philon. de cogit. p. 706. E. emendatur: ἰλεῖ τὴν αἰχμάλωτον, ὅτι γοεῖς ἐκ ἐγγυῶσι, τὴν εὐλαταστάτην σύνοδον ἀεμοζόμενοι, (sic pro ἀεμοζομένην legi vult). Quia καταναρκῆν est obtorpere, concluditur, 2 Cor. 11, 8. vertendum esse, nemini vestrum oneri fui; causam vero tropi in eo positam videri, quod torpida membra sint prauiora suo onere pressa et immota. Παραιτεῖσθαι est caecere, fugere, deinde deprecari, denique repudiare, aspernari: singula exemplis aptis ad 1 Tim. 5, 11. comprobantur. De ἀνπαύζεσθαι ad Matth. 5, 47. sic differitur, ut apud Philonem ostendatur his significationibus occurrere: 1) salutare, blande alloqui, 2) sequi, sectari, 3) amare, studio rei duci. Τίθει τὰς πόλεις, peragrate orbis, Matth. 10, 23. denuo firmatur exemplis graeci latinique sermonis, et ellipsis, τίθει τὴν ὁδὸν διὰ τὰς πόλεις, explicatur. Sensus loci Matth. 11, 12. redit huc: doctrina diuina magna ope traditur, et aequae eminentibus hominum studiis auditur et excipitur. Exemplum verbi βίαις est apud Phil. de agric. p. 200. C. Rursus γένεσις, et ἡμέρα γένεως, de die natali apud Philonem legitur. Marc. 3, 21. Cl. Loesnerus iis assentit, qui τὰς παρ' αὐτῶ interpretantur propinquos, propter v. 31. vbi post digressionem oratio redit per εἰ ad v. 21. In Marc. 11, 13. tenet quidem hoc, Christum exacto tempore legendarum ficuum accessisse, et ut verum hominem ignorare aliquid potuisse; sed examinat tamen aliorum sententiam, qui καίρον etiam de loci opportunitate dici docuerunt, et e Philone haec addit: θῆεν ἑκαταίρον, de sic opportuno, cui simile est, ἡ τοκίη παρ' τὴν θῆεν ἑκαταίρη, de vita Mos. 1. p. 637. 638.

638. In Apocal. Io. 2, 24. τὰ βάρη sunt *calliditas, astutia magna*: adduntur exempla, vbi ἐπισήμη βάρεια *magna scientia* dicitur, tum a latinis *altiludo*, de consiliis occultis. Ad Rom. 3, 2. recte praefert eorum interpretationem, qui Judaeis oracula Dei concedita esse h. l. dici statuunt: illa enim altera ratio, haec oracula *vera reperta esse euentu*, non potest idoneis argumentis confirmari. Verba Apostoli, Rom. 4, 17. καλεῖν τὰ μὴ ὄντα ὡς ὄντα, non tam ad creationem referri vult, quam ad consuetudinem vaticiniorum, qua res, quae nondum sunt, tractantur vt praesentes; locumque ita vertit: *Deus absentia, necdum exstantia, adpellat, habet et censet, quasi praesentia essent*. Cum porro Act. 3, 21. ἀρχὴ χρόνων ἴσθι, *per tempora, dum illa tempora labuntur*, quod pluribus confirmatur exemplis, (χρόνος autem semper significet *tempus durans*;) sequitur, vt ἀποκατάστασις πάντων non sit extremi iudicii tempus, sed decursus temporum N. T. quibus omnia, quae ad expediendam hominum salutem pertinent, ad aliam rationem componenda sunt. Act. 7, 45. διαδεξάμενοι non sunt *successores*, sed qui *tabernaculum sibi traditum acciperunt*. Exempla adduntur perspicua. Bene docetur ad Act. 17, 4. προσκληρῶσαι τῷ esse, *accedere, adhaerere, se adiungere*, qua significatione, tot exemplis comprobata, recte concluditur, quam male Mangens ad Phil. T. 2. p. 698. in loco Lucae et Philonis προσκολλῆσαι pro προσκληρῶσαι scribi debere opinatus sit. In alio Act. loco, 22, 25. προτείναν esse vult, *tradere*, quod monuerant nonnulli. Sed exempla, e Philone commemorata, nobis quidem non videntur hoc confirmare. Nam cum temperantia dicitur προτείνειν ὑγίαιαν, sensus est, *ostentare, polliceri sanitatem*, et in altero loco, vbi aliquis dicitur δεικασθεῖς τοῖς προτεινομένοις, sunt προτεινόμενα quae *ostentantur, promittuntur*. Notissimum enim est προτείναν hoc significatu, vt Clem. Alex. Strom. l. 2. p. 408. ed. Sylb. dixit: αἱ δυνάμεις φαντασίας δεικασμάς προτείνουσι, ὡς περ οἱ ἀπελευθύνοντες τὰ θρέμματα θαλάσσης προτείνοντες: (sic enim leg. pro προείοντες, v. Ruhnken.

ad Tim. p. 99.). Sed nolumus pugnare. Placuit locus Philonis Alleg. p. 74. C. ubi de mente dicit, *εταρ τελευθῆ* (*metam attingit*) καὶ βραβείων καὶ σοφῶν ἀξίωθῆ, qui egregie illustrat Paulinum ad Philip. 3, 12.

PROGRAMMA

SEU PVBBLICA INVITATIO A COLLE-

gio professorum publicae institutioni, facta omnibus libris scientiarum elementari, pro palatinis Gymnasiis scripturis.

Poloniae Iuuentutis institutioni praefecti, quo certius quod exoptant consequantur, suarum esse partium censuerunt, illud, quod in votis habent, palam enodatasque exponere. Quamobrem praesentem promulgari voluere inuitationem, certa in capita tributam, quae id quod obtinere satagunt complectatur. Itaque omnibus spem scribendorum librorum, qui scientiarum pro classibus Palatinis elementa contineant, assumentibus, quae consequantur certis capitibus digestae leges regulaeque sedulo legendae, laborique suscipiendo prudenter accomodandae erunt.

CAP. VII.

Quid Scholarum Palatinorum nomina veniat.

Scholae Palatinae illae consentur, quae per Prouincias, vulgo Palatinatus dictas, publicae institutionis confectae sint, ut Polonia iuuentus optimis moribus imbuatur, et ad opportunas disciplinas erudiatur; sicque e ludis deinceps in publicam lucem educta; cuiuscunque vitae conditioni arripiente.

dae, scientiisque illis, quae arctiore quovis cum vitae statu vinculo illigantur, excolendis idonea reddatur: quo fiet, ut optissima Patriae commodis eueat. *)

CAPUT II.

Quibusnam disciplinis in Palatinis Scholis locus est futurus.

Illis duntaxat disciplinis locus in Palatinis Scholis est futurus, quarum certa est atque manifesta necessitas, ad omnem vitae conditionem, tempusque omni protensa, quaeque homini cuius et cui, viam ad conquirenda et procuranda patriae commoda, propriamque suam felicitatem obtinendam, aperiant. Huiusmodi vero artes et disciplinae sunt sequentes:

1. Doctrina Christiana.
2. Doctrina Morum.
3. Historia rerum ab hominibus gestarum.
4. Historia naturae.
5. Disciplinae Mathematicae.

6. Phy-

*) Disciplinam cuius conditionis vitae propriae, et eorum hominibus Ecclesiasticis, militibus obligatis, castricis, ad rempublicam accedere cupientibus, aemulii curam aliquam gerentibus, etc. maioribus in Scholis, quas Vniuersitates vocant, potest in idoneum ordinem reuocandis, tradentur. Ad huiusmodi scientias discitendas Scholarum Palatinorum curriculo peracto, cuius, pro ratione conditionis vitae, ad quam adspicit, proque animi sui propensione, liberum erit accedere.

6. Physica.

7. Mechanica.

8. Logica.

9. Lingua Polona et Latina.

10. Notiones praecipuae ad Eloquentiam
utramque pertinentes.

CAPUT III.

Quinam iidem in disciplinis ordo fit servandus.

Patet id ex adiuncta tabula, quae ordinem inter se scientiarum, in Palatinis Scholis, describit.

CHRISTIANA
MORUM. (a)

IV.	CLASSIS V.	CLASSIS VI.	CLASSIS VII.
RIA.	PHYSICA.	LOGICA.	IVS.
	Algebra.	Mechanica. Hydraulica.	Rhetorica. Poe- sis.
es rei	Institutiones rei agrarias.	Praecepta de con- servanda homi- num valetudine.	Elementa artium, scientiarum, et opi- ficiorum.

rioribus tribus Classibus intra ludi literarii priuatos parietes, de-
basi insistentem, suis per omnes Classes incrementis amplis-
simis principia.

decim annorum, et sic deinceps. Parentibus nihilominus B-

rioribus Classibus peculiari ratione addicantur, quod in consequen-
tibus etiam, pro virili, cura, ne peregrinarum linguarum magi-

us in primis tribus Classibus explanabitur, in reliquis lectioni

stinebunt, maioribus literis hac in tabella enarrantur.

6. Physica.

7. Mechanica.

8. Logica.

9. Lingua Polona et Latina.

10. Notiones praecipuae ad Eloquentiam
utramque pertinentes.

CAPUT III.

Quinae iisdem in disciplinis ordo sit servandus.

Patet id ex adiuncta tabula, quae ordinem inter se scientiarum, in Palatinis Scholis, describit.

CHRISTIANA.
MORUM. (a)

IV.	CLASSIS V.	CLASSIS VI.	CLASSIS VII.
RIA.	PHYSICA.	LOGICA.	IVS.
	Algebra.	Mechanica. Hydraulica.	Rhetorica. Poe- sis.
es rei	Institutiones rei agrarias.	Praecepta de con- servanda homi- num valetudine.	Elementa artium, scientiarum, et opi- ficiorum.

ioribus tribus Classibus intra ludi literarii priuatos parietes, de-
basi insistentem, suis per omnes Classes incrementis amplia-
regum principia.
decim annorum, et sic deinceps. Parentibus nihilominus B-
riores Classes peculiari ratione addicantur, quod in consequen-
titur etiam, pro virili cura, ne peregrinarum linguarum magi-
as in primis tribus Classibus explanabitur, in reliquis lectioni
stinebunt) maioribus literis hac in tabella enarrantur.

CAPVT IV.

Quarumnam scientiarum libri elementares desiderantur.

Delecti ac designati nominatim faere a Collegio praefectorum publicae institutioni, qui, quod ab iis postulatur, probe edocti, libros elementares conscribant, doctrinam Christianam, doctrinam morum, historiam rerum ab hominibus gestarum, Polonicae ac Latinae linguae institutiones, et praecepta conservandae hominum valetudini apta, complectentes: desiderantur itaque, facta omnibus Polonis exterisque scribendi potestate, dataque omnibus ad praemium concurrenti facultate, libri elementares historiae naturalis, Physices, Arithmeticae, Algebrae, Geometriae, Mechanices, Eloquentiae, et Poeseos, ea, quae subsequitur, ratione descripti.

CAPVT V.

Explicatio disciplinarum et scientiarum, quarum, data concurrenti de praemio facultate, libri elementares sunt conscribendi; simul expositio succincta eorum, quae a Collegio Praefectorum publicae institutioni circa scientias illas ac libros desiderantur.

I. *Elementa Matheseos.* Continebunt ea Arithmeticeam uniuersam, Algebra, Geometriam, (Euclidea methodo,) libellandi artem, Trigonometriam denique planam, quae totum opus terminabit. Arithmeticae cum aliis scientiis locus erit in prima et secunda Classe, quas decem vel undecim annos nati pueri adire consueuerunt. Arithmeticae adiungentur specimina selecta conficiendarum probe rationum, ad rem domesticam, oeconomiam, et commercia spectantium.

Algebra non ultra aequationes secundi gradus pro-
tendetur. Constitutus illi est locus in Classe quinta, quae
adolescentes quatuordecim ferme annorum complectitur.

2. *Elementa historiae naturalis.* Coalescere illa neces-
se est ex accurata, breui tamen descriptione quadrupedum,
auium, piscium, eorum praesertim quos alit Polonia.

Dabitur, secundum alias disciplinas, huius scientiae lo-
cus in prioribus duabus classibus, ubi pueri ad decem vel
vndecim annorum aetatem pertingunt. Classis tertia eam
historiae naturalis partem attinget, quae maxime necessariae
fossilium, praesertim in Polonia, notiones comprehendit.

3. *Elementa rerum Oeconomicae.* Continebunt, primo
vniuersam hortorum culturam, prout illa ad plantas, legu-
mina, arbores, praesertim fructiferas, protenditur; his ad-
iungentur notitiae viles arborum syluestrium, fructum,
herbarum etiam, ita ut ad usum, quem in valetudine con-
seruanda aut instauranda habere possunt, attendatur; ea ni-
hilominus caute adhibita, ut plantis indigenis princeps
locus tribuatur.

Secundo complectentur rem vniuersam agrariam, ita
ut certas, utilitatis probatae, experimentoque comproba-
tas, Poloniae denique solo aptatas agrorum colendorum
rationes exponant. Archetypa etiam illorum, quae operi
rustico deseruiunt, instrumentorum, accurate descripta ob o-
culos sistant. Pars prior pertinebit ad quartam Classem,
cum aliis disciplinis quae in eadem sunt ab adolescentibus
tredecim aut quatuordecim annorum pertractandae; poste-
rior ad Classem quintam, in qua discipuli decimum quintum
ferme aetatis annum attingunt.

4. *Elc*

4. *Elementa Physicæ.* Haec præterum in generales corporum proprietates inquirent, dein quatuor illa, quae in corporibus observantur, elementa, enucleatius exponet, ita ut ad illorum utilitatem usu obvio firmatam semper respiciant. *) Vbi res ipsa postulaverit, aut opportunitas permiserit, quae ad Physicam experimentalem spectant, apposite adiungantur, sic tamen, ut prolata in medium experimenta auditoribus exponi queant in rebus notissimis, siue a natura, siue ab arte profectis: aut si machinae omnino sint adhibendae, eae duntaxat usurpentur, quae aliis simplicitate praestant, atque ab omnibus nulla impensa experiendi gratia possunt comparari.

Huic scientiae cum aliis locus erit in Classe quinta, ubi auditores decimum quartum aut decimum quintum aetatis annum superant.

Eiusdem scriptoris erit, expositis suo loco Mechanicæ et Hydraulicæ principiis, accommodare eadem machinis, usque minimum compositionis habentibus, vulgaribus, atque vltis quocidians. Parti huic Mechanicæ dabitur locus in Classe sexta, cum aliis simul disciplinis, eique destinantur auditores qui decimum quintum vel sextam aetatis annum iam excefferunt.

5. *Elementa Logicæ.* Complectentur quae ad penitus agnoscendas animi facultates, eiusdemque actiones spectant; quibus accedent animaduersiones de sermonis, in communicandis animi sensibus, usu. Sextae Classis auditores, quindecim vel sexdecim annos nati, Logicæ disciplinis imbutentur; ii tamen ipsi, per omne Classium curriculum, exemplis

A a a 2

plis

*) Sicubi auctori aliquid e Geometricis disciplinis in opus suum transferendum fuerit, rem gratissimam faciet, si ex Euclidæis illud fontibus hauserit.

plis magis quam præceptis, ad Logicam practicam, hoc est prudentiam rationis usum, informabuntur.

6. *Elementa Eloquentiae, tum solutae, tum ligatae.* Ex iis, quae utroque hoc in genere in publicum sunt vulgata, accurate perpenſis, eliciendae erunt obseruationes, quarum cum dignitate coniuncta necessitas in comperto sit. Haec elementa scripturus in eo potissimum elaborabit, ut docentem opportunis suffulciat consiliis, ad certam discipulis viam praemonstrandam, qua ad eloquentiam possint peruenerere.

Quod artem patria lingua scribendi, auctoresque legendi spectat, in eo quanta poterit maxima acuratione versabitur. Vtrique huic Eloquentiae operam daturi sunt, qui vltima in Classe sexdecim aut septemdecim annos nati continentur.

7. *Compendiaria descriptio, noſiones maxime necessariae complexae, omnium scientiarum, artiumque liberalium ac illibera-
lium.* Quid hoc libro pertractandum sit, satis ipse titulus indicat. Descriptioni cuiusuis scientiae artisue, subiungendus erit index opt morum auctorum, quorum de illa scientia vel arte exstant commentarii. Liber hic eorum usibus destinatur, qui ad vltimam Classem peruenerunt.

CAPUT VI.

Animaduersiones quaedam scripturis libros elementares pernecessariae.

Præ oculis semper habendus est is, ad quem omnes disciplinae, omnes libri, collimant scopus, utilitas scilicet inde in societatem humanam deriuanda. Multum ad educationem

nem confert doctrina; educatio vero eo dirigenda est, ut qui instituitur, ipse felix, aliisque proficiuus evadat.

2. Scripturo libros elementares nunquam ex animo excidat, laborem illum pro pueris, pro adolescentibus propriis qui tum primum ad scientiarum lumen accedunt, sustipit, eamque ob causam omnia eorundem intelligendi modulo aptanda esse. Mentis amplitudini, concessisque a natura viribus libros respondere oportet; itaque longe a perfectione operis distant, qui naturam ipsam obtorto collo ad suas cogitandi rationes pertrahere nituntur. Inde factum est, ut in allato superiore capite, librorum qui desiderantur elencho, aetatis discentium perpetua mentis sit iniecta, propositaque omnium conspectus fuerit scientiarum, vel sibi succedentium, vel sese mutuo stipantium, ordo continuus. Multa igitur in elementaribus libris consulto praetermittenda, multa eorum etiam, quae arctiore cum explicanda scientia nexu coniunguntur, in subsequutura tempora, cum experientia creverit, sunt differenda.

3. In rerum descriptione sedulo cavendum est, ne communia singularibus composita simplicibus, intricata facillioribus, seiuncta atque mentis conatu a sese mutuo segregata, his, quae sub sensu cadunt, praeponantur. Quomobrem libros elementares scriptari a tropis figuris, et reconditionibus scribendi modis abstinendo, et tum duntaxat his utuntur, cum propriis loquendi modis deficientibus, ad illos improprios, necessitate id praecipiente, erit confugiendum. Ipsa ratio scribendi suum cuique rei locum tribuens, veritates seu assertiones alias ex alijs apte eliciens, idoneisque omnes commissuris in unam compagem nectens, adolescentem Logicam practi, am usu ipso condocet. Ad haec si pura sit, si non incompta oratio, id quod ea explicatur, et facilitate intelligendi, et elegantiae illecebris, iuvenes

pertrahet, sensumque pulchri, vel aliud etiam agendo, animis instillabit.

4. Propriae scientiis atque artibus voces, quae technicae vulgo appellantur, accuratam et perspicuam rerum ipsarum definitionem subsequantur; quae neglecta cautione faceret, ut ignotae vocis quodam quasi terriculo perstricta mens iuuenum, a perspicuis rerum notionibus acquirendis in reliquum vitae tempus arceretur.

Itaque tituli, singulis capitibus praefixi, ab eiusmodi vocibus, nisi iam in antecessum explanatae fuerint, prorsus sint immunes. Omnis etiam doctrinae apparatus, et insolens quidam eruditionis deuitandus est fastus; ex quo nulla in scribentem utilitas, maxima in eos, qui libris usuri sunt, pernicies redundat.

5. Librorum, praesertim eorum, qui inferioribus classibus destinantur, pars longe minor quae a pueris discenda sunt contineat, potissima vero versetur in suppeditandis consiliis, quibus praeceptores dirigantur in ipsis disciplinis tradendis, ut puerorum institutionem ad prudentiae normam exigant; ut iter illis liberum a saebris in domestica et umbratili exercitatione commoneant; ut denique, quod caput est, inspirent illis desiderium rerum, quas condiscant, utili experimento comprobandarum. Quare praecipuionibus artium scientiarumque, quas explicant, subiunguntur animaduersiones in usum praeceptorum, ut, ex iis, quamquam auditoribus ratione agendum sit, intelligant, inque aditus scientiarum intimos, earumque vera firmamenta penetrant, cum scientiae cuius sua subit Metaphysica.

6. Si quid elementarem librum scripturo, de ea cui calamum addixit scientia, apud alios Scriptores occurrerit quod ob insignem utilitatem, atque cum proposito a nobis in-

institutionis sine cohaerentiam, in eius scripta transferri iure optimo mereatur; id omni metu deposito suum faciat, certus, se vel inde laudem reportaturum, nullamque ab iis, qui nunc negotio praesunt, difficultatem experturum.

7. Libri memorati patriæ Polonorum lingua sunt scribendi; *) Voces atque appellationes artibus ac scientiis propriae, sicubi iam notiores atque vsu comprobatae praesto fuerint, vsurpabuntur; his deficientibus, veteres a Latinis Graecisue commodatae retinebuntur, adiuncta ad calcem paginae voce patriæ, quæ rei huic exprimendæ videbitur aptissima.

8. Qui in eo, quod a nobis postulatur, quodque vel libros elementares condendos, vel disciplinarum inter sese ordinem attinet, amplioribus quam quæ isthic continentur explicationibus, quod dubitationes occurrentes dispellat, indigere sese putauerit, is Gregorium Piramowicz, Collegii, ut aiunt, Secretarium, Varsoviae degentem, praesens, aut per literas conueniat, is omnem adhibebit curam in dissolvendis, quæ illi expositæ fuerint, difficultatibus.

CAPUT VII.

Modus, in Synopsi elementarium librorum conficienda, atque ad Societatem huic rei praefectam transmittenda, ab iis, qui hunc laborem susceperint, observandus.

Non ipsi continuo libri efformandi, arbitrioque Societatis eum in finem erectæ sunt permittendi, sed a librorum Synopsi conficienda initium est capiendum. In ea synopsi, seu

*) Quod paragrapho hæc continetur, solos duntaxat Polonos spectat. Exteris vero spartam libri elementaris scribendi exornaturis permittitur, in eo opere perficiendo, vsus linguae Gallicæ aut Latinae.

seu typo, exponet author libri totius seriem, capita ex quibus opus integrum coalescet, partium inter sese commissuras, methodumque scientiae tractandae: his adiunget causas, quibus impulsus eam scribendi rationem suscepit, atque aliis praeferendam putauit, elenchum authorum, ad quos sibi recurrendum sensuit, ad extremum vnum aut duo capita, perfecto iam operi olim inserenda, ceu promulsidem quandam subnectet.

Initio synopsis Lemma aliquod aut illustre dictum adscribet.

Huiusmodi synopsis scheda obsignata comitabitur, in qua interius nomen scriptoris, atque locus quem incolit, foris supra memoratum lemma descriptum exstabit.

Scheda huiusmodi nulla aperietur ante, quam sententia de synopsi feratur, eademque caeteris praeposenda iudicetur. Quorum synopses hac de laude vni alicui concesserint, earum authores incogniti manebunt, schedis eorum illaeso sigillo in ignem coniectis.

Et synopsis, et scheda eidem annexa, vno eodemque inuolucro clausa, mitti debent ad supra memoratum Collegii Secretarium, Gregorium Picamowicz, Varsoviae degentem.

Quae hucusque satis prolixè descripta fuere, confici mandarique debent ita, vt omnino ante euolutum mensem Nouembrem anni quidem 1775. Varsouiam perueniant. Authores synopsion, quorum labor ratus habitus fuerit, priuatim publiceque ad opus ipsum perficiendum inuocabuntur. Opus suis absolutum numeris non ultra mensem Ianuarium anni 1777. differri poterit, atque ad eum ipsam iam memoratum Secretarium mandari debet.

Si quis eorum, qui Societatem librorum elementarium causa stabilitam ingrediuntur, opus ediderit, quod ab eadem Societate fuerit approbatum, approbatio illa arbitrio permittetur delectorum a Praefectis publicae institutioni hominum, ad eam Societatem minime pertinentium.

CAPUT VIII.

Praemia.

Publicae institutioni Praefecti auctoribus librorum elementarium, qui caeteris praecellere visi fuerint, sequentia praemia decreuere.

Elem. Mathematicos — — —	100.	Aurei nummi.
— Historiae Naturalis — —	50.	
— Rei agrariae etc. — —	150.	
— Physicae et Mechanicae —	150.	
— Logicae — — —	50.	
Compendiar. descript. scientiarum, artium etc.	100.	

Statim atque synopsis approbata fuerit, auctori pars quarta praemii designati persoluetur, tres reliquae in id tempus differuntur, quo de opere ipso, num expectationi responderit, a Societate eam ob rem stabilita fuerit pronuntiatum. Auctori, praeter praemium, honos etiam ille tribuetur, quod eius, ceu auctoris nomen, libro inseretur. Alia laboribus ipsis, ob superatum laborandi taedium, solertis ingenii amplitudini alia debentur praemia; huic non interituram gloriam, huic gratiam huius et omnium quae subsequenter aetatum memoriam, praemium longe dignissimum pollicentur patriae iuuentutis institutioni Praefecti:

IGNATIVS Princeps MASSALSKI E. V. Praefet.

MICHAEL Princeps PONIATOWSKI E. P.

AVGVSTVS Princeps SVLKOWSKI C. P. O.

IOACHIM CHREPTOWICZ Cancell. M. D. Lit.

IGNATIVS POTOCKI Not. M. D. Lit.

ADAM Princeps CZARTORTSKI.

ANDREAS ZAMOYSKI E. A. A.

APPENDIX

PROGRAMMATI ADIECTA.

IDIBVS MARTII MDCCLXXVI

Elapso, quod praestitutum erat Synopsis Elementarium librorum mittendis tempore, ii, qui Collegium Publicae Institutioni Praefectorum componunt, secum ipsi reputantes, defuisse prorsus Synopses aliquorum, qui postulati fuere, Librorum; in nonnullis, vnicam futuri Libriformationem missam, delectui locum nequaquam concessisse; in plerisque earum Synopsium, quarum plures diversis & partibus pervenerunt, parum habitam fuisse rationem propositarum Legum in *Programmate*, seu publica imitatione facta omnibus, *Libros scientiarum Elementares scribere voluntibus*; haec, inquam, Praefecti Publicae Educationi secum ipsi reputantes, protrahendum mandandis eiusmodi Synopsibus praefinitum tempus censuerunt, atque reapse ad diem ultimam Decembris Anni 1776. sequentibus cautionibus adiectis, protraxere.

I. Li.

I. Libros Elementares Scripturi, illud cūprimis sci-
ant, Synopsin Libri Elementaris, Rem oeconomiam com-
plectentis, cui praefixum erat lemma: *Infelix ager, cuius
Dominus villicum audit, non docet*, sententia eorum, qui
Collegium Librorum Elementarium causa institutum com-
ponunt, perutilem, atque ad leges Programmatis accommo-
datam, adoptatam fuisse, apertaue scheda, auctori eius,
Vigiliarum in Exercitu Poloniae Praefecto, Domino de Ri-
oule, praemium, ea quae articulo proximo describitur ratio-
ne, decretum oblatumque fuisse; quo fit, vt de rebus oe-
conomicis, nullae amplius conficiendae transmittendaeque
sint Synopses.

II. Quo maior huiusmodi laboris suscipiendi excitetur
alacritas, novam praemiorum facta fuerit incrementa, vt in
subiuncta tabella, in veteris locum sufficiens, patet.

Elemen. Matheseos	— — — — —	150	Aurei nummi.
— Historiae Naturalis	— — — — —	100	
— Rei agrariae etc.	— — — — —	200	
— Physicae et Mechanicae	— — — — —	200	
— Logicae	— — — — —	100	
— Eloquentiae vtriusque	— — — — —	100	
Compend. descriptioni scientiarum, artium, etc.		150	

III. Illud cumprimis ab iis, qui Elementares Libros
scripturi sunt, postulant Praefecti Publicae Institutioni, vt
Programma integrum, non decerptas ex eo particulas, in-
tento animo legant; praeque oculis, dum laborem ipsum
suscipiunt, perpetuo habeant, quae Articulis VI. et VII. e-
iusdem Programmatis continentur; cumprimis autem in
eorum semper haereat memoria, Libros hosce pro pueris,
proque iis, qui tum primum ad scientiarum limen accedunt,
postulari; eamque ob causam locum in iis subtilioribus
B b b 2 quae.

quaestionibus aut dissertationibus tribui non debere, quum si qua non praetermittenda videbitur, ad Annotationes, Magistrorum vsibus destinatas, reiicienda erit; e quibus Mantissa quaedam, vel Appendix, libro subiungenda, coalescet, profutura Magistris, atque illis, qui perfectio scholarum curriculo, plura condiscere exoptauerint: quo fiet, vt multum et de mole, et de pretio in librarium officinis debeat libri ipsius Elementaris, qui perspicua breuitate, aetati atque intelligentiae puerorum, quam maxime sese accommodabit. Ad extremum, auctores Synopsium eius etiam legis rationem accuratam habeant, qua obligantur ad duo capita, aut minimum vnum, elaboratum iam et expositum, quale perfectio iam operi olim inseretur, Synopsi totius operis subnectendum.

Consilium ipsum, quod ab inclutis Poloniae Magnatibus, Viris sapientissimis, initum est, de scholis instituendis et reformandis, nobis non potest non vehementer placere; nam a recta Iuuentutis institutione quanta in reipublicam commoda redundent, nemo est qui nesciat: verum ratio instituti, quae programme significata est, non ea nobis videtur, quae proposito fini consequendo omnino sufficiat. Igitur libere hoc loco, super ea re sententiam nostram aperientibus, speramus fore vt venia concedatur. Nostra monita ad haec duo poterunt capita reuocari: primum quaedam de re scholastica in vniuersum, sed breuiter, (memores, nos non tironibus scribere, sed viris rerum peritissimis et prudentissimis,) commemorabimus; deinde ad quaedam loca nonnihil adnotabimus.

Omnino in hac instituti ratione duo deprehenduntur incommoda. Primum enim quaedam *necessaria*, quae abesse
recte

recte non possunt, desiderantur; deinde quaedam *ἀδύατα* institui et imperari videntur. De utroque genere iam videbimus.

Cur graecae linguae studium tantopere contemnitur, ut ne vlla quidem eius mentio fiat? Omni tempore, apud omnes gentes, quae recte literas coluerunt, summo fuit in pretio elegantissima haec atque ditissima lingua, adeo ut recte existimarent, neque linguam latinam recte disci sine ea posse; neque caeteras disciplinas, sine illius linguae notitia, cum fructu posse tractari: cur, igitur, in his scholis, ubi fere omnium artium atque disciplinarum ambitus, quantum quantum est, ut e Programmate intelleximus, docetur, plane nihil loci relictum est litteris graecis? Etsi enim libenter concedimus, notitiam graeci sermonis non omnibus, qui has Scholas frequentaturi sunt, esse necessariam: non tamen videmus, qui fieri possit, ut quis theologiae cultor, idoneus Medicus, probabilis historicus, et omnino homo litteratus, qui recte hanc laudem tueri possit, existat sine graecarum litterarum accurata intelligentia. Multis argumentis stabiliremus sententiam hanc nostram, nisi nobis superuacuum videretur, ea hic, certe non suo loco, repetere, quae iam sexcenties sunt a viris doctissimis dicta super ea re, atque idoneis argumentis comprobata. Talium autem neglectus, scholasticae disciplinae restituendae, nobis quidem non videtur conuenire. Deinde si omnes disciplinae, in his nouis gymnasiis, tradendae sunt, de quibus Programma loquitur, quid relinquitur Academiis, seu Vniuersitatibus litterarum? Quomodo poterunt ea omnia ita discere adolescentuli, ut plus, quam quod memoria tenent, sciant. Seuerioribus disciplinis confirmata aetas, vigor ingenii et iudicii, non illa tenera puerorum, conuenit. Est igitur, ut nobis quidem videtur, *ἀδύατον*, discere in his scholis discipulos, quae deinceps discere in Academiis debebant.

Videtur etiam Programmatistis auctor errare in eo, quod plus iusto libris tribuit. Nam et si delectus est habendus librorum, ad quorum ductum disciplinae traduntur, ut iusta breuitate rerum, verborum, sententiarumque elegantia, et sermonis perspicuitate et munditie, praestent caeteris: nisi tamen idonei sint magistri, qui omnia rite dispensent, eligant, explicant, etiam optimi elementares libri erunt inutiles. Igitur quaerendum potius est, in quibus cernatur bonus Scholarum magister, et quas esse oporteat eius virtutes. In hos potius faciendi sumtus sunt, quam in libros, qui boni si nondum adsunt, intra tam breue tempus recte confici non poterunt, aut si qui iam adsunt, vti sunt, rectius erogari sumtus possunt largienda annua viris doctis pecunia, qui consiliis iuuent institutum, et perficiant. Etiam si autem compendia eiusmodi non soli iuuentuti Polonicae scripta sunt, tamen nihil refert. Ratio discendi omnibus omnino mortalibus eadem est. Sic, verbi gratia, nihil est aptius imbuendis primis disciplinarum elementis adolescentibus, Initiis solidioris doctrinae Ernestianis, quibus Philosophia, Mathesis, Rhetorice, ita explicantur, ut explicari dilucidius non possint: igitur cum fructu in nonnullis Italiae et Germaniae locis Scholarum magistri us vtuntur, et vtentur Poloni.

Addimus quaedam de quibusdam capitibus. De ratione elementorum *historiae naturalis* hoc in primis monendum videtur, quod non satis sit definitum, quid intelligatur per *Descriptiōnem quadrupedum* etc. Certe facile fieri potest, ut minus recte capiatur a scripturis. Nam ad hanc rem non solum pertinet nuda nominum notitia, sed multa alia, v. c. *locus*, vbi quodque animal nascitur, *tempus*, quod viuendo explet, *natura et vires*, quibus praeditum est, *visus*, quo vtitur, *usus* varius et multiplex, quem hominibus affert, *propagatio et educatio*, et *differentia*: adeoque rite fa-

facienda est divisio in genera et species. Id quod etiam de altera parte, de *natura Rossiium*, mutatis mutandis, intellectum volumus.

De ratione *Physicæ*: etsi concedimus, locum habere posse illam antiquam distributionem in quatuor elementa, quas inuenta est ab Aristotele, et deinceps Scholasticis placuit philosophis, (quàmquam tota ista ratio minus subtiliter, aut ad rei naturam accommodate, excogitata esse videtur): tamen non videmus, quomodo nonnisi experimenta tangi debeant ea, quae facile, et sine sumtu fieri possint. Nam si recte, iucunde, et vtiliter physica tradenda est, certe antliam pneumaticam, machinam electricam, microscopia, prismata, et alia instrumenta plura, in promptu esse oportet.

De *Lingua*; qua vitendum sit in libris conscribendis, cur Polonica adhibenda est? De quibusdam libris libenter damus, Polonice scribi oportere, nempe de iis, qui ad eos pueros tantum pertinent, qui eruditi fieri nosint; sed disciplinae rhetoricae, logicae, et aliae nonnullae, debent communi eruditorum lingua tradi. Nam ita 1) liber elegantè scriptus, (nec vllus alius, nisi talis, probandus est,) iuuabit ipsam latinae linguae intelligentiam. Ceterum fieri potest, vt lectiones ipsae sermone patrio habeantur, etiam si liber latine scriptus est. Neque 2) verendum erit, librum ab extero latine scriptum, ab inscitia interpretis corruptum iri.

De *Synopsi librorum* hoc nobis videtur. Quantum intelleximus, e Synopsi instituitur iudicium de libro ipso scribendo. At hac ratione nihil potest esse fallacius. Nam etsi ordo in synopsis bonus est, tamen, nisi liber ipse delectum argumentorum, sententiarum, verborumque habeat, nisi perspicue, pure, et elegantè scriptus sit, liber ipse

ipse indignus est, qui recipiatur. Et quid fiet, si mentiantur synopses, ut saepe numero ipsi librorum tituli? — Sed ponimus calamum, eaque omnia, quae hic scripta nobis sunt, ita accipi volumus, ut quisquis legerit, nos esse restituendae disciplinae scholasticae, adeoque inuenturis recte imbuendae, studiosissimos.

D. Car. Andr. B.l.

5. feqq.

NOVA ACTA ERUDITORUM

publicata Lipsiae

Calendis Septembris Anno MDCCLXXIV.

**REDUCTIO FVNCTIONVM TRANSCENDENTA-
rum simplicium, quae a Circulo petuntur, et quarum uniuersa-
lior est usus.**

*Auctore Archidiacono IOHANNE FRANCISCO DE
TVSCHIS A FAGNANO, ex S. Honorii Marchionibus,
Patritio Romano, et Senogallienf.*

PARS I.

I.

Descripta sit inter Asymptotos CK, CO Hyperbola ae-
quilatera TAV, cuius semiaxis CA = 1.

Si sumpta Abicissa CS = x, ducatur ordinata ST, et iun-
gantur Puncta C, et T. Notum est, quod $S, d x = \frac{dx}{x^2 - 1}$

Seti ACT. Modo ducatur Tangens verticalis AN,
quae rectae GT occurrat in D, $\text{siq. } A D = \frac{1}{2} x$, erit per
Cec

parallelas AD, TS; TS²: AD²: : CS\CAJ: Hoc est in Terminis Analyticis x² - 1: u²: : x²: 1; ideoque x² = 1, atque x = 1, et differenciando dx =

$$\frac{u \, du}{(1-u^2)\sqrt{1-u^2}}; \text{ sed per praecedentem Analogiam } u \, x = \frac{u \, du}{\sqrt{1-u^2}}$$

$$\sqrt{x^2-1}; \text{ idest } u = \sqrt{x^2-1}, \text{ erit igitur } dx = \frac{du}{\sqrt{x^2-1}}$$

$$\frac{du}{\sqrt{x^2-1}}; \text{ Atque integrando } S. \frac{dx}{\sqrt{x^2-1}} = S. \frac{du}{1-u^2}, \text{ et per eop-$$

sequens S. du = 2 Sect. ACT.

II.

Ex ipso etiam Calculo facili negotio deduci poterat Binomii $\frac{du}{1-u^2}$ integrationem haberi per Hyperbolae Qua-

draturam. Nam $du = \frac{1}{1-u^2} du + \frac{1}{2(1+u)} du = \text{diff. L.}$
 $\frac{1}{\sqrt{1+u}} - \text{diff. L. } \frac{1}{\sqrt{1-u}}; \text{ ideoque } S. du = L. \frac{\sqrt{1+u}}{1-u^2} - \frac{\sqrt{1-u}}{1-u^2}$

III.

Ducantur ad Assymptotum Ordinatae AM, TZ, atque haec posterior producatur, donec occurrat CS in Q. Vidimus in Artic. I, quod $\sqrt{x^2-1}$, hoc est TS = u,

sed ex Hyperbolae aequilaterae Natura SQ = TS, erit er-

go $SQ = u$: Per eundem Articulum I. $CS(x) = \frac{1}{\sqrt{1-u^2}}$,

erit ergo $CQ = 1 + u = \frac{\sqrt{1+u}}{\sqrt{1-u}}$. Vltorius ob Paralle-

las AM, QZ ; $CA(1) : CQ \left(\frac{\sqrt{1+u}}{\sqrt{1-u}} \right) :: CM \left(\frac{1}{\sqrt{2}} \right) :$

CZ ; ideoque $CZ = \frac{1}{\sqrt{2}} \frac{\sqrt{1+u}}{\sqrt{1-u}}$, et $\frac{CZ}{CM} = \frac{\sqrt{1+u}}{\sqrt{1-u}}$;

sed $L.CZ = 2$ Spat. $MATZ$, ergo $L. \frac{\sqrt{2+u}}{\sqrt{1-u}} = 2$ Spat.

$MATZ = 2$ Sect. ACT , ut in Articulo praecedenti.

IV.

Vidimus superius $u = \frac{\sqrt{x^2-1}}{x}$, ergo $L. \frac{\sqrt{1+u}}{\sqrt{1-u}} = L.$

$\frac{\sqrt{x+\sqrt{x^2-1}}}{\sqrt{x-\sqrt{x^2-1}}}$, et $S. d u = \frac{L. \sqrt{x+\sqrt{x^2-1}}}{1-u^2} - \frac{L. \sqrt{x-\sqrt{x^2-1}}}{1-u^2}$

V.

Similiter, cum sit (ut patet, utramque partem ad Quadratum elevando) $\frac{\sqrt{x+\sqrt{x^2-1}}}{\sqrt{x-\sqrt{x^2-1}}} = \frac{x+\sqrt{x^2-1}}{1}$

erit $S. d u = L. \frac{(x+\sqrt{x^2-1})}{1} \cdot \frac{S. d u}{(1-u^2)} = \frac{L. 1}{1-\sqrt{x^2-1}}$

VI.

Vicinius $\sqrt{1+u} = \frac{\sqrt{1+u} \times (\sqrt{1+u} - \sqrt{1-u})}{\sqrt{1-u} - \sqrt{1-u}} = \frac{1+u - \sqrt{1-u^2}}{1-u - \sqrt{1-u^2}}$

$$1+u - \sqrt{1-u^2} = u + (1 - \sqrt{1-u^2})$$

$$\frac{1+u - \sqrt{1-u^2}}{1-u - \sqrt{1-u^2}} = \frac{u + (1 - \sqrt{1-u^2})}{1-u - \sqrt{1-u^2}}$$

$$\frac{1+u - \sqrt{1-u^2}}{1-u - \sqrt{1-u^2}} = \frac{u}{1-u - \sqrt{1-u^2}}$$

VII.

Sit radius CA descriptus Quadrans Circularis AFG B, qui occurrit Axi secundario in puncto extremo B; si ad eundem A. emittatur ordinata TP, quae Tangentem verticalem AN sectet in R; et iungantur puncta C, et R. Erit per Hyperbolae aequilaterae naturam CR = TP = CS. Hinc ducta per punctum E, quo recta CR occurrit Quadranti AFD ad AC normali FG, cum per parallelas AR, FG, habeatur CR:RA::CF:FG; CS(CR):TS(RA)::CA(CF):AD, erit FG = AD = u; ideoque si fuerit Arcus AF = A, notum est, quod dA = $\frac{du}{\sqrt{1-u^2}}$ et dA = du; erit ergo S. dA = 2. Sect. BCA $\frac{du}{\sqrt{1-u^2}}$ Cof. A $\frac{1}{\sqrt{1-u^2}}$ Cof. A.

per Artic. I. Per Artic. vero II, IV, V, et VI.

(1) S. dA = L. $\frac{1}{\sqrt{1+u}} = L. \frac{1}{1+u}$

(2) S. dA = S. $\frac{1}{\sqrt{x+\sqrt{x^2-1}}} = S. \frac{1}{\sqrt{x^2-1}}$

(3) S. dA = S. $\frac{1}{\sqrt{x+\sqrt{x^2-1}}} = S. \frac{1}{\sqrt{x^2-1}}$

IV

308

(3)

$$(3) \frac{S. d A}{\text{Col. A.}} = L. \frac{(x + \sqrt{x^2 + 1})}{1}$$

$$(4) \frac{S. d A}{\text{Col. A.}} = L. \frac{1}{(x - \sqrt{x^2 - 1})}$$

$$(5) \frac{S. d A}{\text{Col. A.}} = L. \frac{(1 + \sqrt{1 - u^2})}{u} \cdot \frac{1}{(1 - \sqrt{1 - u^2})}$$

VIII.

Vidimus superius $CR = CS \frac{1}{\sqrt{1 - u^2}}$. Per Constru-

ctionem $AR = TS \frac{1}{\sqrt{1 - u^2}}$. Hinc: si per secantem CL ac-

qualiter secetur Ang. $A'CF$, habebitur $CR + CA$:

$\frac{(1 + \sqrt{1 - u^2})}{\sqrt{1 - u^2}} : CA(1) :: AR \frac{1}{\sqrt{1 - u^2}} : A'L$; ideoque

$A'L$; hac est Tang. $A = \frac{u}{1 + \sqrt{1 - u^2}} = \frac{1 - \sqrt{1 - u^2}}{u}$

IX.

Si ergo in secunda Parte aequationem (1), (2), (3), (4), (5) furrogentur valores lineares ex Circulo desumpti, quae sequuntur, emergent aequationes.

$$(6) \frac{S. d A}{\text{Col. A.}} = L. (AR + CR)$$

$$S. \frac{dA}{\text{Cof. } A} = L. \frac{\sqrt{CR + RA}}{\sqrt{CR - RA}}$$

$$S. \frac{dA}{\text{Cof. } A} = L. \frac{CR + RA}{CA}$$

$$S. \frac{dA}{\text{Cof. } A} = L. \frac{CA}{CR - RA}$$

$$S. \frac{dA}{\text{Cof. } A} = L. \frac{CA + AL}{CA - CA \times AL}$$

$$S. \frac{dA}{\text{Cof. } A} = L. \frac{CA + AL}{CA - CA \times AL}$$

hoc est per Naturam Hyper-

$$bolae aequilaterae$$

(7) $S. \frac{dA}{\text{Cof. } A} = L. \frac{AN + AL}{NA - AL \times NA}$

$$S. \frac{dA}{\text{Cof. } A} = L. \frac{AN + AL}{NA - AL \times NA}$$

X.

Per nota Theoremata Trigonometrica aequatio praecedens immutatur in

$$(8) S. \frac{dA}{\text{Cof. } A} = L. \frac{\text{Tang.} (\text{Arc. } 45. \text{ gr.} + \text{Arc. } \frac{A}{2})}{2}$$

XI.

Si fiat Ang. QCE = Ang. ACL = Ang. ACF erit

per Hyperbolae aequilaterae naturam Ang. ACE = Ang. 45 gr. + Arc. ACF, proinde producta Tangente AN,

donec occurrat radio CE in I, erit

$$S. \frac{dA}{\text{Cof. } A} = L. \frac{\text{Tang. } AI}{2}$$

XII.

XII.

Si secunda Pars præcedentis æquationis cum secunda æquationis (6) Parte comparetur, sequens oritur Theorema Theorema.

In Circulo B P A D B, dato quocunque Arcu A F si novus sumatur Arcus A E = (Arc. 45 gr. + Arc. $\frac{A F}{2}$)

erit. Tang. Arc. A F vna cum secante eiusdem Arc. A F æquabitur Tangenti (Arc. 45 gr. + Arc. $\frac{A F}{2}$).

XIII.

Cum sit $d A = d u$; erit $d A = d u = d u + u d u$;

sed $u^2 d u = \frac{1}{2} \text{diff. } u - \frac{1}{2} d u$; ergo $d A = d u + \frac{(1-u^2)^2}{2} \frac{d u}{(1-u^2)}$ atque integrando S. $d A = \frac{1}{2} S. \frac{d u}{(1-u^2)} + \frac{\text{Cof. } A^2}{2} S. \frac{d u}{(1-u^2)}$
 $u = \frac{1}{2} S. \frac{d A}{\text{Cof. } A} + \frac{1}{2} S. \frac{A}{\text{Cof. } A^2}$ hoc est per æquationem (8).

(9) $S. \frac{d A}{\text{Cof. } A^2} = \frac{1}{2} L. (\text{Tang. Arc. } 45 \text{ gr.} + \text{Arc. } \frac{A}{2}) +$

$\frac{1}{2} \frac{\text{Sin. } A}{\text{Cof. } A^2}$.

XIV.

$\frac{d A}{\text{Cof. } A \times \text{sin. } A^2 u^2 (1-u^2)} = \frac{d u}{u^2} + \frac{d u}{(1-u^2)}$ Hinc integrando

S.

$$\frac{S. d A}{\text{Cof. } A \times \text{fin. } A^m} = -\frac{1}{\text{fin. } A} + \frac{S. d A}{\text{Cof. } A}; \text{ ideoque}$$

$$(10) \frac{S. d A}{\text{Cof. } A \times \text{fin. } A^m} = -\frac{1}{\text{fin. } A} + L. (\text{Tang. Arc. } 45 \text{ gr. } +$$

$$\text{Arc. } \frac{A}{2}$$

XV.

$$\frac{d A}{\text{fin. } A^m} = \frac{d u}{u \sqrt{1-u^2}} = d u \times u^{-m} \sqrt{1-u^2} + u^{m-1} \frac{d u}{\sqrt{1-u^2}};$$

$$\text{sed } d u \times u^{-m} \sqrt{1-u^2} = -\frac{\text{diff. } u^{1-m} \sqrt{1-u^2}}{m-1}$$

$$u^{m-2} d u; \text{ ergo } d A = -\frac{1}{m-1} \text{Diff. } u^{1-m} \sqrt{1-u^2}$$

$$\frac{(m-1) \sqrt{1-u^2}}{\text{fin. } A^m} \frac{m-1}{m-1} + (m-2) u^{-m+2} d u, \text{ atque integrando } \frac{S. d A}{\text{fin. } A^m} =$$

$$\frac{u^{1-m} \sqrt{1-u^2}}{m-1} + \frac{(m-2) S. d u}{(m-1) u^{m-2} \sqrt{1-u^2}}, \text{ id est: } \frac{S. d A}{\text{fin. } A^m} =$$

$$\frac{\text{Cof. } A}{(m-1) \text{fin. } A^{m-1}} + \frac{(m-2) S. d A}{(m-1) \text{fin. } A^{m-2}}$$

XVI.

Vbi $m = 1$, aequatio praecedens exhibet $\frac{S. d A}{\text{fin. } A} =$
 $-\frac{\text{Cof. } A}{0} - \frac{1}{0} \frac{S. d A}{\text{fin. } A^{-1}} = \text{quantitati infinitae.}$

XVII.

XVII.

Hic adnotandum, quod $dA = du$; sed $\frac{du}{\sin A} = \frac{du}{u \sqrt{1-u^2}}$

diff. quantitatis $\frac{(1 - \sqrt{1-u^2})}{u \sqrt{1-u^2}}$ diuiso per $(1 - \sqrt{1-u^2})$

ergo integrando S. $dA = \frac{S. (1 - \sqrt{1-u^2})}{\sin A} = L. \frac{u}{(1 + \sqrt{1-u^2})}$

hoc est per Artic. VII. S. $dA = L. \frac{\text{Tang. } A}{2}$

Si haec aequatio cum illa praecedentis Articuli conferatur, videtur in Contradictionem incidisse, sed haec statim evanescet, si in postrema aequatione Constans addatur, fiet $dA = L. \frac{u}{1 + \sqrt{1-u^2}} + k$; sed ubi Arcus $A = 0$

siue $\sin A$ aequatur nilo, eritque $L. \frac{0}{1 + \sqrt{1-u^2}} + k = 0$

ideoque $k = -L. \frac{0}{(1 + \sqrt{1-u^2})}$; Consequenter S. $dA = L. \frac{u}{(1 + \sqrt{1-u^2})}$

$\frac{u}{(1 + \sqrt{1-u^2})} = L. \frac{0}{(1 + \sqrt{1-u^2})}$ = quantitati infinite vt in praecedenti articulo.

Ex hac obseruatione patet, quod in Integrationibus, quae praecesserunt, et quae sequentur, de Constanti ratio haberi debent.

XVIII.

$\frac{dA}{\text{Cof. } A \times \sin A} = \frac{du}{u \sqrt{1-u^2}}$ = diff. quantitatis $\frac{u \cdot di}{\sqrt{1-u^2}}$ uisa

ergo S. d A X fin. A = L. (Tang. (Arc. 45 gr. + Arc. A)
 Col. A
 — Tang. Arc. A.

XXIII.

Pariter $\frac{1}{\sqrt{1-u^2}} = \frac{1}{\sqrt{1-u}} + \frac{u}{\sqrt{1-u^2}}$; sed $\frac{1}{\sqrt{1-u^2}} = \frac{1}{\sqrt{1+u}} + \frac{u}{\sqrt{1-u^2}}$
 Ergo $\frac{1}{\sqrt{1-u^2}} = \text{Tang. Compl. (Arc. 45 gr. + Arc. A)}$
 ergo L. $\frac{1}{\sqrt{1-u^2}} = L. (\text{Tang. Compl. Arc. 45 gr. + Arc. A})$
 + Tang. Arc. A).
 Consequenter S. d A X fin. A = L. (Tang. Compl.
 Col. A
 Arc. 45 gr. + Arc. A + Tang. Arc. A)

XXIV.

Per Articulum ergo praecedentem, sublata expressio-
 ne Logarithmica Tang. (Arc. 45 gr. + Arc.) A — Tang.
 Arc. A =
 Tang. Compl. (Arc. 45 gr. + Arc. A)
 + Tang. Arc. A.
 et transponendo Tang. (Arc. 45 gr. + Arc. A) = b Tang.
 Arc. A + Tang. Compl. (Arc. 45 gr. + Arc. A). Iterum
 que ad Logarithmos transeundo L. Tang. (Arc. 45 gr. +
 Arc.

$$\frac{1}{2} \left(2 \text{Tang. Arc. A} + \text{Tang. Compl. (Arc. } 45 \text{ gr.} + \text{Arc. A)} \right)$$

et per aequationem (8) $S. d A = L. (2 \text{ Tang. Arc. A} + \text{Cof. } 4A)$

$$+ \text{Tang. Compl. (Arc. } 45 \text{ gr.} + \text{Arc. A)}$$

XV.

In Artic (X), (XIII), (XIV) et (XV) demonstrantur Formulae Eulerianae quae habentur absque demonstratione in Regiae Berolinensis Academiae Commentariis Tomo XII. Pag. 212.

De quatuor Functionum Transcendentalium, quae a Circulo petuntur, et quarum universalior est usus.

Auctore Archidiacono Johanne Francisco de Tufchis a Fagnano ex S. Honorii Marchionibus Patrio Romano, et Senogallensi.

PARS II.

Insuper ad memoriam revocare, quod si vocetur fin. Arc. B, u , erit $d u = d B$; ideoque $d u = d B / \sqrt{1-u^2}$

Id est Diff. fin. B. $= d B$. Cof. B. Patet etiam, quod $u d u = \frac{1}{2} d B = \frac{1}{2} d B \text{ fin. B}$, consequenter Diff.

Cof. B $= \frac{1}{2} d B \text{ fin. B}$

II.

Si ergo fuerit $B = S. A$, erit Diff. fin. $B = \frac{d A}{A} \text{Cof.}$

$L. A$, et Diff. Cof. $B = - \frac{d A}{A} \text{fin. } L. A$. Et si fuerit

$B = L. \frac{1}{A}$, erit Diff. fin. $B = - \frac{d A}{A} \text{Cof. } L. \frac{1}{A}$, et Diff.

Cof. $B = \frac{d A}{A} \text{fin. } L. \frac{1}{A}$

III.

Cum sit igitur $A d A \text{fin. } A = - A \text{Diff. Cof. } A$, erit $A d A \text{fin. } A = - (A \text{Diff. Cof. } A + d A \text{Cof. } A) + d A \text{Cof. } A$, et integrando $S. A d A \text{fin. } A = - A \text{Cof. } A + S. d A \text{Cof. } A$, et per Artic. 1.

(1) $S. A d A \text{fin. } A = - A \text{Cof. } A + \text{fin. } A$.

IV.

$A^2 d A \text{fin. } A = - (A^2 \text{Diff. Cof. } A + 2 A d A \text{Cof. } A) + 2 A d A \text{Cof. } A$; ergo $S. A^2 d A \text{fin. } A = - A^2 \text{Cof. } A + 2 S. A d A \text{Cof. } A$; sed $S. A d A \text{Cof. } A = S. A \text{Diff. fin. } A$; ideoque

(2) $S. A^2 d A \text{fin. } A = - A^2 \text{Cof. } A + 2 S. A \text{Diff. fin. } A$ sed $S. A \text{Diff. fin. } A = S. (A \text{Diff. fin. } A + d A \text{fin. } A) - S. d A \text{fin. } A$, idest $S. A \text{Diff. fin. } A = A \text{fin. } A - S. d A \text{fin. } A = A \text{fin. } A + \text{Cof. } A$ per Artic. I. Factis igitur in aequatione (2) surrogationibus, obtinebitur

(3) $S. A^2 d A \text{fin. } A = - A^2 \text{Cof. } A + 2 A \text{fin. } A + 2 \text{Cof. } A$

D d d 3

V.

V.

Similiter cum sit $A^3 d A \text{ fin. } A = - (A^3 \text{ Diff. Col. } A + 3 A^2 d A \text{ Col. } A) + 3 A^2 d A \text{ Col. } A$ erit intendendo:

(4) $S. A^3 d A \text{ fin. } A = - A^3 \text{ Col. } A + 3 S. A^2 d A \text{ Col. } A$; sed $3 A^2 d A \text{ Col. } A = 3 (A^2 \text{ Diff. fin. } A + 2 A d A \text{ fin. } A) - 2 X 3 A^2 d A \text{ fin. } A$. Ideoque $S. 3 A^2 d A \text{ Col. } A = 3 A^2 \text{ fin. } A - 2 X 3 S. A^2 d A \text{ fin. } A$ et substituendo aequatio (4) eradet $S. A^3 d A \text{ fin. } A = - A^3 \text{ Col. } A + 3 A^2 \text{ fin. } A - 2 X 3 S. A^2 d A \text{ fin. } A$ et per aequationem (1):

(5) $S. A^3 d A \text{ fin. } A = - A^3 \text{ Col. } A + 3 A^2 \text{ fin. } A + 2 X 3 A \text{ Col. } A - 2 X 3 \text{ fin. } A$.

VI.

Non fecus, cum sit $A^4 d A \text{ fin. } A = - (A^4 \text{ Diff. Col. } A + 4 A^3 \text{ Col. } A d A) + 4 A^3 \text{ Col. } A d A$, erit

(6) $S. A^4 d A \text{ fin. } A = - A^4 \text{ Col. } A + 4 S. A^3 \text{ Col. } A d A$; sed $A^3 \text{ Col. } A d A = (A^3 \text{ Diff. fin. } A + 3 A^2 \text{ fin. } A d A) - 3 A^2 \text{ fin. } A d A$. Consequenter $S. A^3 \text{ Col. } A d A = A^3 \text{ fin. } A - 3 S. A^2 \text{ fin. } A d A$ et per aequationem (3) $S. A^3 \text{ Col. } A d A = A^3 \text{ fin. } A + 3 A^2 \text{ Col. } A - 2 X 3 A \text{ fin. } A - 2 X 3 \text{ Col. } A$. Ideoque substituendo aequatio (6) immutabitur in $S. A^4 d A \text{ fin. } A = - A^4 \text{ Col. } A + 4 A^3 \text{ fin. } A + 3 X 4 A^2 \text{ Col. } A X$
 $\left\{ \begin{array}{l} - 2 X 3 X 4 A \text{ fin. } A \\ - 2 X 3 X 4 \text{ Col. } A. \end{array} \right.$

VII.

$A d A \text{ Col. } A = A \text{ Diff. fin. } A$. Ideoque per aequationem in Artic. IV. demonstravimus,

(3)

(8) $S. A \, d A \, \text{Cof. } A = A \, \text{fin. } A + \text{Cof. } A$. Per ea
 quae pariter in Artic. V. demonstrauiimus; $S. A \, d A \, \text{Cof.}$
 $A = A^2 \, \text{fin. } A - 2 S. A \, d A \, \text{fin. } A$, et per aequationem (1).

(9) $S. A^2 \, d A \, \text{Cof. } A = A^2 \, \text{fin. } A + 2 A \, \text{Cof.}$
 $A - 2 \, \text{fin. } A$. In Articulo VI. iam inuenimus.

(10) $S. A^3 \, d A \, \text{Cof. } A = A^3 \, \text{fin. } A + 3 A^2 \, \text{Cof. } A$
 $- 2 \times 3 A \, \text{fin. } A - 2 \times 3 \, \text{Cof. } A$ similiter $A^4 \, \text{Cof.}$
 $A \, d A = (A^4 \, \text{Diff. fin. } A + 4 A^3 \, \text{fin. } A) - 4 S. A^3 \, d A$
 $\text{fin. } A$ et per aequationem (5)

(11) $S. A^4 \, \text{Cof. } A \, d A = A^4 \, \text{fin. } A + 4 A^3 \, \text{Cof. } A$
 $- 4 \times 3 A^2 \, \text{fin. } A \left\{ \begin{array}{l} - 4 \times 3 \times 2 A \, \text{Cof. } A \\ - 4 \times 3 \times 2 \, \text{fin. } A \end{array} \right.$

VIII.

Quoties igitur fuerit m numerus integer, iisdem Cal-
 culi vestigiis inhaerendo, in comperto erit, vtramque Dif-
 ferent. $A^m \, d A \, \text{fin. } A$; $A^m \, d A \, \text{Cof. } A$ integrationem
 admittere, hoc solo discrimine, quod in prioris Integratio-
 ne, si m fuerit impar, vltimus Integralis Terminus erit
 $\text{fin. } A$, si vero par, erit $\text{Cof. } A$; E contra, si fuerit sermo
 de posterioris Integratione.

IX.

Eadem methodo, parique facilitate poterat, vt sequi-
 tar, ordiri Calculus. $A^m \, d A \, \text{fin. } A = - (A^m \, \text{Diff.}$
 $\text{Cof. } A + m A^{m-1} \, d A \, \text{Cof. } A) + m A^{m-1} \, d A \, \text{Cof. } A$.
 Ideoque $S. A^m \, d A \, \text{fin. } A = - A^m \, \text{Cof. } A + m S. A^{m-1}$
 $\, d A \, \text{Cof. } A$ sed $m A^{m-1} \, d A \, \text{Cof. } A =$
 $\left\{ \begin{array}{l} (m A^{m-1} \, \text{Diff. fin. } A + m(m-1) A^{m-2} \, \text{fin. } A \, d A \\ - m(m-1) A^{m-2} \, \text{fin. } A \, d A \end{array} \right.$
 Consequenter $m S. A^{m-1} \, d A \, \text{Cof. } A = m A^{m-1} \, \text{fin. } A$
 $- m$

— $m(m-1)S. A^{m-2} \sin. A d A$ sic proseguendo tandem ad sequentem generalem Formulam pervenietur:

$$S. A^m d A \sin. A = \begin{cases} -A^m \text{Cof. } A + m A^{m-1} \sin. A \\ + m(m-1) A^{m-2} \text{Cof. } A - m \\ (m-1) X (m-2) A^{m-3} \sin. A \dots \\ + m(m-1) X (m-2) \dots X \\ (m-q+2) S. A^{m-q+1} d A \sin. A \end{cases}$$

si fuerit m numerus integer, et impar, si vero par tunc in postremo termino loca $S. A^{m-q+1} d A \sin. A$, haberetur $S. A^{m-q+1} d A \text{Cof. } A$. Me non monente, liquet esse

$$q = m + 1. \text{ Non secus, cum sit } A^m d A \text{Cof. } A = \begin{cases} (A^m \text{Diff. sin. } A + m A^{m-1} d A \sin. A) \\ - m A^{m-1} d A \sin. A \end{cases}$$

erit $S. A^m d A \sin. A = \begin{cases} - (m A^{m-1} \text{Diff. Cof. } A + m(m-1) A^{m-2} \text{Cof. } A d A) \\ + m(m-1) A^{m-2} \text{Cof. } A d A \end{cases}$

Itaque $m S. A^m d A \sin. A = -m A^{m-1} \text{Cof. } A + m(m-1) S. A^{m-2} \text{Cof. } A d A$, et calculum continuando habebitur $S. A^m d A \text{Cof. } A =$

$$\begin{cases} A^m \sin. A + m A^{m-1} \text{Cof. } A - m(m-1) A^{m-2} \sin. A \\ - m(m-1) X (m-2) A^{m-3} \text{Cof. } A \dots \\ + m(m-1) X (m-2) \dots X (m-q+2) S. \\ A^{m-q+1} d A \sin. A \end{cases}$$

si m fuerit numerus integer, et par, si vero impar, tunc ultimus seriei terminus foret $S. A^{m-q+1} d A \text{Cof. } A$; eandem retinet q significationem.

$$\frac{d A \sin. A}{A} = (\sin. A \text{Diff. } L. A + L. A d A \text{Cof. } A) - L. A d A \text{Cof. } A;$$

$$\text{ergo } S. \frac{d A \sin. A}{A} = \sin. A. L. A - S. L. A d A \text{Cof. } A.$$

Sic modo Q Circuli Quadrans, et Arcus R Complementi

mentum Arcus A ad Quadrantem, erit = Q - B; d A = - d B; Cof. A = sin. B, et L. A d A Cof. A = - d B sin. B L. (Q - B) sed L. (Q - B) = - (B + B² +

B³ + B⁴...), consequenter L. A d A Cof. A = d B sin.

$\frac{3Q^2 + 4Q^3}{2Q}$
 B (B + B² + B³ + B⁴...), hoc est L. A d A Cof. A = -

d A Cof. A $\left(\frac{(Q - A)^2 + (Q - A)^3 + (Q - A)^4 \dots}{2Q} \right)$

Sed, secunda pars praecedentis aequationis per Artic. VII. Integrationem admittit, ergo etiam pars prima integrabitur, et per consequens etiam Differentialis

$\frac{d A \sin. A}{A}$

XI.

$\frac{d A \text{ Cof. } A}{A} = (\text{Cof. } A \text{ Diff. } L. A - L. A \text{ d } A \text{ sin. } A) + L. A \text{ d } A \text{ sin. } A$

et integrando S. $\frac{d A \text{ Cof. } A}{A} = \text{Cof. } A L. A +$

S. L. A d A sin. A; sed firmis praecedentis Articuli suppositionibus: S. A d A sin. A = - d B Cof. B L. (Q - B); sed est L. A d A sin. A = d B Cof. B (B + B² + B³ +

B⁴...), siue L. A d A sin. A = - d A sin. A $\left(\frac{(Q - A)^2 + (Q - A)^3 + (Q - A)^4 \dots}{2Q} \right)$

$\frac{4Q^3}{3Q^2} + \frac{(Q - A)^3 + (Q - A)^4 \dots}{3Q^2}$. Cum sit

Ecc igi-

igitur per Artic. VI. huiusce aequationis secundum Membrum integrabile, erit et Primum, ideoque etiam Differentialis $\frac{d A \text{ Cof. } A}{A}$.

A

XII.

$$\frac{d A \text{ fin. } A}{A^2} = - \frac{(\text{fin. } A \text{ Diff. } 1 + d A \text{ Cof. } A)}{A} + \frac{d A \text{ Cof. } A}{A}$$

Per consequens

$$(12) \text{ S. } \frac{d A \text{ fin. } A}{A^2} = - \frac{\text{fin. } A}{A} + \text{S. } \frac{d A \text{ Cof. } A}{A}$$

$$\frac{d A \text{ fin. } A}{A^3} = - \frac{(\text{fin. } A \text{ Diff. } 1 + d A \text{ Cof. } A)}{2 A^2} + \frac{d A \text{ Cof. } A}{2 A^2}$$

$$\frac{d A \text{ Cof. } A}{2 A^2}; \text{ ideoque:}$$

$$(13) \text{ S. } \frac{d A \text{ fin. } A}{A^3} = - \frac{1 \text{ fin. } A}{2 A^2} + \text{S. } \frac{d A \text{ Cof. } A}{2 A^2}$$

$$\frac{d A \text{ fin. } A}{A^4} = - \frac{(\text{fin. } A \text{ Diff. } 1 + d A \text{ Cof. } A)}{3 A^3} + \frac{d A \text{ Cof. } A}{3 A^3}$$

hinc

$$(14) \text{ S. } \frac{d A \text{ fin. } A}{A^4} = - \frac{\text{fin. } A}{3 A^3} + \text{S. } \frac{d A \text{ Cof. } A}{3 A^3}$$

militer inuenietur

$$(15) \text{ S. } \frac{d A \text{ fin. } A}{A^5} = - \frac{\text{fin. } A}{4 A^4} + \text{S. } \frac{d A \text{ Cof. } A}{4 A^4}$$

$$(16) \text{ S. } \frac{d A \text{ fin. } A}{A^6} = - \frac{\text{fin. } A}{5 A^5} + \text{S. } \frac{d A \text{ Cof. } A}{5 A^5}$$

Et sic continuari poterit in infinitum, si in Differentiali $\frac{d A \text{ fin. } A}{A^m}$ denotet m quemcunque numerum integrum af-

A^m

firmatium. Poterunt etiam praeecedentes aequationes, et simul ille Articuli sequentis reddi simpliciores.

XIII.

Pari ratione inuenietur, sequentes locum habere aequationes:

$$(17) \frac{S. d A \text{ Cof. } A}{A^2} = - \frac{\text{Cof. } A}{A} - \frac{S. d A \text{ fin. } A}{A}$$

$$(18) \frac{S. d A \text{ Cof. } A}{A^3} = - \frac{\text{Cof. } A}{2 A^2} - \frac{1}{2} \frac{S. d A \text{ fin. } A}{A^2}$$

$$(19) \frac{S. d A \text{ Cof. } A}{A^4} = - \frac{\text{Cof. } A}{3 A^3} - \frac{1}{3} \frac{S. d A \text{ fin. } A}{A^3}$$

$$(20) \frac{S. d A \text{ Cof. } A}{\text{Cof. } A^2} = - \frac{\text{Cof. } A}{4 A^4} - \frac{1}{4} \frac{S. d A \text{ fin. } A}{A^4}$$

$$(21) \frac{S. d A \text{ Cof. } A}{A^5} = - \frac{\text{Cof. } A}{5 A^5} - \frac{1}{5} \frac{S. d A \text{ fin. } A}{A^5}$$

Et sic ulterius progredi poterit.

XIV.

Per aequationem (17) aequatio (13), euadet:

$$(22) \frac{S. d A \text{ fin. } A}{A^3} = - \frac{\text{fin. } A}{2 A^2} - \frac{\text{Cof. } A}{2 A} - \frac{1}{2} \frac{S. d A \text{ fin. } A}{A}$$

Per aequationes (18), et (12) aequatio (14) inmutabitur in

$$(23) \frac{S. d A \text{ fin. } A}{A^4} = - \frac{\text{fin. } A}{3 A^3} - \frac{\text{Cof. } A}{6 A^2} + \frac{\text{fin. } A}{6 A} - \frac{1}{6} \frac{S. d A \text{ fin. } A}{A^2}$$

E e e 2

$\frac{1}{6} S. d A \text{ Cof. } A.$ Aequatio (15) per aequationes (19), et

(22) degenerabit in

$$(24) \frac{S. d A \text{ fin. } A}{A^2} = - \frac{\text{fin. } A}{4 A^4} - \frac{\text{Cof. } A}{12 A^3} + \frac{\text{fin. } A}{24 A^2}$$

+ $\frac{\text{Cof. } A}{24 A^2} + \frac{1}{24} S. d A \text{ fin. } A.$ Aequatio (16) per aequationes (20), et (23) conuertetur in

$$(25) \frac{S. d A \text{ fin. } A}{A^6} = - \frac{\text{fin. } A}{5 A^5} - \frac{\text{Cof. } A}{20 A^4} + \frac{\text{fin. } A}{60 A^3}$$

$$\frac{\text{Cof. } A}{120 A^2} + \frac{\text{fin. } A}{120 A} + \frac{1}{120} S. d A \text{ Cof. } A.$$
 Hinc colligitur,

quod excepto casu, in quo sit m unitati aequalis, si fuerit n positius integer, et impar, postremus Terminus Integralis $S. d A \text{ fin. } A$ erit = $S. d A \text{ Cof. } A$ diuis. per $(m-1) \times (m-2)$

$\frac{A^m}{A}$ $\times (m-3) \times (m-4) \dots \times 1$; si vero fuerit m integer, et par, dictae Integralis vltimus Terminus erit + $S. d A \text{ fin. } A$ diuis. per $(m-1) \times (m-2) \times (m-3) \times$

$(m-4) \dots 1$, qui postremus terminus integrabitur per Artic. X, vel XI.

XV.

Aequatio (18) per aequationem (12) fiet

$$(26) \frac{S. d A \text{ Cof. } A}{A^3} = - \frac{\text{Cof. } A}{2 A^2} + \frac{\text{fin. } A}{2 A} + \frac{1}{2} S.$$

$$\frac{d A \text{ Cof. } A}{A}$$

Aequatio (19) per aequationem (21) euadet.

(27)

$$(27) \frac{S. d^A \text{Cof. } A.}{A^4} = - \frac{\text{Cof. } A}{3 A^3} + \frac{\text{fin. } A}{6 A^2} + \frac{\text{Cof. } A}{6 A}$$

$$+ \frac{1}{2} \frac{S. d^A \text{fin. } A.}{A}$$

Aequatio (20) per aequationem (23) convertetur in

$$(28) \frac{S. d^A \text{Cof. } A.}{A^5} = - \frac{\text{Cof. } A}{4 A^4} + \frac{\text{fin. } A}{12 A^3} + \frac{\text{Cof. } A}{24 A^2}$$

$$\frac{\text{fin. } A}{24 A} + \frac{1}{24} \frac{S. d^A \text{Cof. } A.}{A}$$

Aequatio (21) per aequationem (24) in

$$(29) \frac{S. d^A \text{Cof. } A.}{A^6} = - \frac{\text{Cof. } A}{5 A^5} + \frac{\text{fin. } A}{20 A^4} + \frac{\text{Cof. } A}{6 A^3}$$

$$\frac{\text{fin. } A}{120 A^2} - \frac{\text{Cof. } A}{120 A} - \frac{1}{120} \frac{S. d^A \text{fin. } A.}{A}$$

Ideoq; deducitur, quod excepto casu, in quo $m = 1$, si fuerit m numerus positivus, et impar, ultimus Terminus Integralis Different. $\frac{d^A \text{Cof. } A.}{A^m}$ erit $+$ $\frac{S. d^A \text{Cof. } A.}{A}$ diuis.

per $(m-1) \times (m-2) \times (m-3) \times (m-4) \dots \times 1$, si vero par, tunc postremus dictae Integralis Terminus erit $+$ $\frac{S. d^A \text{fin. } A.}{A}$ diuis. per $(m-1) \times (m-2) \times (m-3) \times (m-4) \dots \times 1$, qui per Artic. X, vel XI integrabitur.

XVI.

Firmis Denominationibus Artic. X. $\frac{d^A}{A} = - \frac{d^B}{\text{fin. } A \cdot \text{Cof. } B}$,
 ideoque si fiat $\text{fin. } B = v$, erit $\frac{d^A}{A} = \frac{d^v}{(1-v^2)}$

E e e 3 S.

S. $\frac{dA}{\text{fin. } A} = \frac{1L \cdot (1+v)}{2 \cdot (1-v)}$; ideoque $A \cdot \frac{dA}{\text{fin. } A} = ((Q - B) \cdot \text{Diff.}$

$\frac{1L \cdot (1+v)}{2 \cdot (1-v)} - dB \cdot \frac{1L \cdot (1+v)}{2 \cdot (1-v)}) + dB \cdot X \cdot \frac{1L \cdot (1+v)}{2 \cdot (1-v)}$

et integrando S. $\frac{A \cdot dA}{\text{fin. } A} = (Q - B) \cdot X \cdot \frac{1L \cdot (1+v)}{2 \cdot (1-v)} + S.$

$dB \cdot X \cdot \frac{1L \cdot (1+v)}{2 \cdot (1-v)}$; sed $\frac{1L \cdot (1+v)}{2 \cdot (1-v)} = v + \frac{v^3}{3} + \frac{v^5}{5} \dots$

erit ergo S. $\frac{A \cdot dA}{\text{fin. } A} = (Q - B) \cdot X \cdot (v + \frac{v^3}{3} + \frac{v^5}{5} \dots) +$

S. $dB \cdot (v + \frac{v^3}{3} + \frac{v^5}{5} \dots)$, id est

$$(30) \frac{S. A \cdot dA}{\text{fin. } A} = A \left(\text{Cof. } A + \frac{\text{Cof. } A^3}{3} + \frac{\text{Cof. } A^5}{5} \dots \right)$$

+ S. $(-dA \left(\text{Cof. } A + \frac{\text{Cof. } A^3}{3} + \frac{\text{Cof. } A^5}{5} \dots \right))$. Notum

est, seriem $-dA \left(\text{Cof. } A + \frac{\text{Cof. } A^3}{3} + \frac{\text{Cof. } A^5}{5} \dots \right)$. In-

tegrationem non respuere, quoniam in Terminis Analyticis expressa Exponens variabilis extra vinculum unitate auctum aequale eris Exponenti intra vinculum, vel eius multiplo.

XVII.

Vidimus in Parte I. huiusce Elucubrationis S. $\frac{dA}{\text{fin. } A} = -$

$$\frac{\text{Cof. } A}{\text{fin. } A}; \text{ ideoque } A \cdot \frac{dA}{\text{fin. } A} = \left(-A \cdot \text{Diff. } \frac{\text{Cof. } A}{\text{fin. } A} - \frac{dA \cdot \text{Cof. } A}{\text{fin. } A} \right)$$

+ $\frac{dA \cdot \text{Cof. } A}{\text{fin. } A}$, et integrando S. $\frac{A \cdot dA}{\text{fin. } A} = -A \cdot \frac{\text{Cof. } A}{\text{fin. } A} + S.$

dA

$\frac{d A \text{ Cof. } A}{\text{fin. } A}$, sed per Artic. I. $\frac{d A \text{ Cof. } A}{\text{fin. } A} = \text{Diff. Sin. } A$,
consequenter $\frac{S. d A \text{ Cof. } A}{\text{fin. } A} = L. \text{fin. } A$, eritque

$$(31) \frac{S. A d A}{\text{fin. } A^2} = \frac{A \text{ Cof. } A}{\text{fin. } A} + L. \text{fin. } A.$$

XVIII.

Per Artic. XV. praecedentis scripti

$S. d A = - \frac{\text{Cof. } A}{\text{fin. } A^{m-1}} + (m-2) \frac{S. d A}{\text{fin. } A^{m-2}}$; con-

sequenter $A d A = - \frac{(\Delta \text{Diff. Cof. } A)}{\text{fin. } A^m} + \frac{d A \text{ Cof. } A}{(m-1) \text{fin. } A^{m-1}}$ +

$(m-2) \frac{A d A}{(m-1) \text{fin. } A^{m-2}} + \frac{d A \text{ Cof. } A}{(m-1) \text{fin. } A^{m-1}}$. Ideoque $S. A d A =$

$\frac{A \text{ Cof. } A}{(m-1) \text{fin. } A^{m-1}} + (m-2) \frac{S. A d A}{(m-1) \text{fin. } A^{m-2}} + \frac{1}{(m-1)} \frac{S. d A \text{ Cof. } A}{\text{fin. } A^{m-1}}$

Uterius $\frac{1}{(m-1)} \frac{S. d A \text{ Cof. } A}{\text{fin. } A^{m-1}} = \frac{1}{(m-1) \times (m-2) \text{fin. } A^{m-2}}$,

facta igitur in praecedenti aequatione substitutione, erit

(32) $S. A d A = - \frac{A \text{ Cof. } A}{\text{fin. } A^m} - \frac{1}{(m-1) \times (m-2) \text{fin. } A^{m-2}}$

+ $(m-2) \frac{S. A d A}{(m-1) \text{fin. } A^{m-2}}$ si ergo fuerit $m = 3$, habebi-

ter.

(33) $S. A d A = - \frac{A \text{ Cof. } A}{2 \text{fin. } A^3} - \frac{1}{2 \text{fin. } A} + \frac{1}{2} \frac{S. A d A}{\text{fin. } A}$

quae aequatio per aequationem (30) integrabitur. Si $m = 5$,

aequatio (32) dabit: $S. A d A = \frac{2}{3} \frac{A \text{ Cof. } A}{\text{fin. } A^3} -$

$\frac{1}{4 \text{fin. } A^4}$

$\frac{1}{3 \times 4 \sin. A^3} + 3. S. Ad A;$ Per consequens cum haec aequatio ab aequatione (33) dependeat per aequationem quoque (30). ut illa integrabitur.

Ideoq; colligimus, quod si fuerit m numerus integer affirmatiuus, et impar, Integrale Different. $A d A$ per aequationem (30) semper haberi.

XIX.

Si $m = 4$, aequatio (32) dabit $S. Ad A = -A Cof. A$

$$\frac{1}{2 \times 3 \sin. A^2} + 2 S. Ad A \text{ si vero fuerit } m = 6, \text{ erit}$$

$$S. Ad A = -A Cof. A + \frac{1}{5 \sin. A^5} + 4 S. Ad A$$

Cum haec igitur aequatio a praecedenti dependeat, et illa ab aequatione (31), vtriusuue Integrale habebitur per $L. \sin. A$,

Patet igitur, quoties fuerit m numerus integer affirmatiuus, et par, Integrale Different. $A d A$ per $L. \sin. A$ semper obtineri.

XX.

$$d A = d u = \text{Diff. } L. (1 + u); \text{ consequenter}$$

$$S. d A = \frac{Cof. A}{(1 + u^2)} - \frac{1}{2} (1 - u)$$

$$\frac{Cof. A}{3} - \frac{1}{5}$$

(34)

(34)
$$\frac{S. dA}{\text{Cof. } A} = \frac{\text{fin. } A}{3} + \frac{\text{fin. } A^2}{5} + \frac{\text{fin. } A^3}{7} + \dots$$

$$dA = du \frac{du}{\sqrt{1-u^2} \times (1-u^2)^{3/2} (1-u^2)^{5/2} \dots}$$
 ; ideoque

(35)
$$\frac{S. dA}{\text{Cof. } A^2} = \frac{u}{\sqrt{1-u^2}} \frac{dA}{\text{Cof. } A} = \frac{du}{\sqrt{1-u^2} (1-u^2)^{3/2} (1-u^2)^{5/2} \dots}$$
 , et per consequens

$$S. dA = \frac{u}{\text{Cof. } A^2} + \frac{2 \cdot S. du}{3 \cdot (1-u^2)^{3/2}} + \frac{1}{2}$$
 et per sequens

(36)
$$\frac{S. dA}{\text{Cof. } A^3} = \frac{\text{fin. } A}{3 \text{Cof. } A^2} + \frac{2 \text{ fin. } A}{3 \text{Cof. } A} \frac{dA}{\text{Cof. } A^2}$$
 ; ideoque integrando

$$S. dA = \frac{u}{\text{Cof. } A^3} + \frac{4 S. du}{5 (1-u^2)^{5/2}}$$
 et per aequationem praecedentem,

(37)
$$\frac{S. dA}{\text{Cof. } A^4} = \frac{\text{fin. } A}{5 \text{Cof. } A^3} + \frac{2 \times \text{fin. } A}{3 \times 5 \text{Cof. } A^2} + \frac{2 \times \text{fin. } A}{5 \times 7 \text{Cof. } A} + \dots$$

Praecedentium aequationum subsistentia differentian-
do demonstratur patetque Differentialem $\frac{dA}{\text{Cof. } A^n}$ quoties

FFF fue.

fuerit numerus integer affirmativus, et par, posse semper absolute integrari.

XXI.

$dA = du = \frac{du}{\sqrt{1-u^2}}$, consequenter integrando

$$\frac{S. dA}{\text{Cof. } A^2 \sqrt{1-u^2}} = \frac{u}{2(1-u^2)} + \frac{1}{2} \frac{S. du}{(1-u^2)}, \text{ id est}$$

$$(38) \frac{S. dA}{\text{Cof. } A^2 \sqrt{1-u^2}} = \frac{\text{fin. } A}{2 \text{Cof. } A^2} + \frac{1}{2} \frac{S. dA}{\text{Cof. } A}$$

$dA = du = \frac{du}{\sqrt{1-u^2}}$, et integrando

$$\frac{S. dA}{\text{Cof. } A^3 \sqrt{1-u^2}} = \frac{u}{4(1-u^2)^2} + \frac{3}{4} \frac{S. du}{(1-u^2)}, \text{ ideoque per aequationem (38)}$$

$$(39) \frac{S. dA}{\text{Cof. } A^3 \sqrt{1-u^2}} = \frac{\text{fin. } A}{4 \text{Cof. } A^2} + \frac{3}{4} \frac{\text{fin. } A}{\text{Cof. } A} + \frac{3}{4} \frac{S. dA}{\text{Cof. } A}$$

$dA = du = \frac{du}{\sqrt{1-u^2}}$, et integrando

$$\frac{S. dA}{\text{Cof. } A^4 \sqrt{1-u^2}} = \frac{u}{6(1-u^2)^3} + \frac{5}{6} \frac{S. du}{(1-u^2)^2}, \text{ et per aequationem (39)}$$

$$(40) \frac{S. dA}{\text{Cof. } A^4 \sqrt{1-u^2}} = \frac{\text{fin. } A}{6 \text{Cof. } A^3} + \frac{5}{6} \frac{\text{fin. } A}{\text{Cof. } A^2} + \frac{3}{2} \frac{\text{fin. } A}{\text{Cof. } A} + \frac{5}{6} \frac{S. dA}{\text{Cof. } A}$$

Etiam in hoc Articulo aequationum veritas differentiando demonstratur, simulque deducitur, quod si fuerit numerus integer affirmativus, et impar, Different. d A

$$\text{Col. A} =$$

Integralium haberi per S. & A, id est per aequationem (34),

$$\text{sempre per } (\text{fin. A} + \frac{\text{fin. A}^2}{3} + \frac{\text{fin. A}^3}{5} + \dots)$$

XXII.

Per aequationem (35) d A = Diff. fin. A, ideoque

$$\frac{A d A}{\text{Col. A}^2} = \left(\frac{A \text{ Diff. fin. A}}{\text{Col. A}} + \frac{d A \text{ fin. A}}{\text{Col. A}} \right) - \frac{d A \text{ fin. A}}{\text{Col. A}}, \text{ e. g.}$$

integrando S. $\frac{A d A}{\text{Col. A}^2} = \frac{A \text{ fin. A}}{\text{Col. A}} - \text{S.} \left(\frac{d A \text{ fin. A}}{\text{Col. A}} \right)$, sed

$$\text{per Artic. L. } - d A \text{ fin. A} = \text{Diff. Col. A}, \text{ ergo } \frac{S. A d A}{\text{Col. A}^2} = \frac{A \text{ fin. A}}{\text{Col. A}} + \text{S. Diff. Col. A}; \text{ id est}$$

$$(40) \frac{S. A d A}{\text{Col. A}^2} = \frac{A \text{ fin. A}}{\text{Col. A}} + \text{L. Col. A}.$$

Similiter per aequationem (36) A d A =

$$\left\{ \frac{1}{3} \frac{A \text{ Diff.}(\text{fin. A} + 2 \text{ fin. A})}{\text{Col. A}^2} - \frac{1}{3} \frac{d A (\text{fin. A} + 2 \text{ fin. A})}{\text{Col. A}^2} \right\} + \frac{1}{3} \frac{d A (\text{fin. A} + 2 \text{ fin. A})}{\text{Col. A}^2}$$

F f { s

Ergo

$$\text{Ergo } S. A d A = \frac{1}{3} \frac{A (\sin. A + 2 \sin. A + 1 S)}{\text{Col. } A^4} - \frac{1}{3} \frac{A (\sin. A + 2 \sin. A)}{\text{Col. } A^3} - \frac{1}{3} \frac{S}{\text{Col. } A}$$

$$\text{d } A (\sin. A + 2 \sin. A) = \frac{\text{Col. } A^5}{3} - \frac{\text{Col. } A^4}{3} - \frac{\text{Col. } A^3}{3}$$

$$\text{Sed } S. = \frac{d A \sin. A}{\text{Col. } A^5} - \frac{1}{3} \frac{d A \sin. A}{\text{Col. } A^4} - \frac{2 S}{\text{Col. } A^3}$$

$$= 2 L. \text{ Col. } A \text{ per Artic. I; ergo}$$

$$(41) S. A d A = \frac{1}{3} \frac{A (\sin. A + 2 \sin. A) + 1}{\text{Col. } A^4} - \frac{1}{3} \frac{A (\sin. A + 2 \sin. A)}{\text{Col. } A^3} - \frac{1}{3} \frac{S}{\text{Col. } A^2}$$

$$= 2 L. \text{ Col. } A). \text{ Per aequationem (37) } A d A =$$

$$\frac{1}{3} \frac{A \text{ Diff. } (\sin. A + 2 \times 2 \sin. A + 2 \times 2 \times 2 \sin. A)}{\text{Col. } A^6}$$

$$\text{Ideoque } + \frac{d A (\sin. A + 2 \times 2 \sin. A + 2 \times 2 \times 2 \sin. A)}{\text{Col. } A^5} - \frac{d A (\sin. A + 2 \times 2 \sin. A + 2 \times 2 \times 2 \sin. A)}{\text{Col. } A^4} - \frac{d A (\sin. A + 2 \times 2 \sin. A)}{\text{Col. } A^3} - \frac{d A (\sin. A)}{\text{Col. } A^2}$$

$$S. A d A = \left\{ \begin{array}{l} A (\sin. A + 2 \times 2 \sin. A + 2 \times 2 \times 2 \sin. A) \\ + S - d A (\sin. A + 2 \times 2 \sin. A + 2 \times 2 \times 2 \sin. A) \\ - d A (\sin. A + 2 \times 2 \sin. A) \\ - d A (\sin. A) \end{array} \right\} \frac{1}{\text{Col. } A^6}$$

$$\text{Sed per Artic. I. } S. = \frac{d A \sin. A}{\text{Col. } A^5} - \frac{1}{3} \frac{d A \sin. A}{\text{Col. } A^4} - \frac{2 S}{\text{Col. } A^3}$$

$$= \frac{2 \times 2 \times d A \sin. A}{3 \times 5 \text{ Col. } A^3} - \frac{2 \times 2 \times d A \sin. A}{3 \times 5 \text{ Col. } A^2} - \frac{2 S}{3 \times 5 \text{ Col. } A}$$

$$\frac{2 \times 2 \times d A \sin. A}{3 \times 5 \text{ Col. } A} = \frac{2 \times 2 \times d A \sin. A}{3 \times 5 \text{ Col. } A} - \frac{2 S}{3 \times 5 \text{ Col. } A}$$

endo:

(42)

414. NOVA ACTA ERUDITORUM

$$\frac{d A \text{ fin. } A}{2 \text{ Col. } A^2} = \frac{-1}{2 \text{ Col. } A}, \text{ ergo integrando aequatio (43)}$$

ouades:

$$(44) \frac{S. A d A}{\text{Col. } A^2} = \frac{A \text{ fin. } A}{2 \text{ Col. } A^2} + \frac{A (\text{fin. } A + \text{fin. } A^2 + \text{fin. } A^3 \dots)}{2 \quad 3 \quad 5}$$

$$\left\{ \begin{array}{l} \frac{-1}{2 \text{ Col. } A} \\ + \frac{1 S. - d A S. d A}{2 \quad 2 \text{ Col. } A} \end{array} \right.$$

Per aequationem (39) $A d A = \frac{\text{Col. } A}{\text{Col. } A}$

$$\left\{ \begin{array}{l} A \text{ Diff. } \left(\frac{\text{fin. } A + 3 \text{ fin. } A}{4 \text{ Col. } A^2} + \frac{3 S. d A}{2 \times 4 \text{ Col. } A^2} \right) \\ + d A \left(\frac{\text{fin. } A + 3 \text{ fin. } A + 3 S. d A}{4 \text{ Col. } A^2} \right) \\ - d A \left(\frac{\text{fin. } A + 3 \text{ fin. } A + 3 S. d A}{4 \text{ Col. } A^2} \right) \end{array} \right.$$

Ideoque.

$$(45) \frac{S. A d A}{\text{Col. } A^2} =$$

$$\left\{ \begin{array}{l} \frac{A \text{ fin. } A^2 + 3 A \text{ fin. } A + 3 A S. d A + S. - d A \text{ fin. } A}{4 \text{ Col. } A^4 + 2 \times 4 \text{ Col. } A^3 + 2 \times 4 \text{ Col. } A^2 + 4 \text{ Col. } A} \\ + \frac{3 S. - d A \text{ fin. } A + 3 S. - d A \text{ fin. } A}{2 \times 4 \quad \text{Col. } A^2 + 2 \times 4 \quad \text{Col. } A} \end{array} \right.$$

sed per Artic. I. $S. - d A \times \text{fin. } A = \frac{1}{4 \text{ Col. } A^4} + \frac{3}{3 \times 4 \text{ Col. } A^3}$; 3 S.

-d A

— d A fin. A = — 3 , et per aequationem (34)

$$\frac{2 \times 4 \text{ Cof. } A^2}{3 A \text{ S. } d A} = \frac{2 \times 4 \text{ Cof. } A}{3 A (\text{fin. } A + \text{fin. } A^3 + \text{fin. } A^5 \dots)}$$

Factis igitur substitutionibus in aequatione (45), eadem evadet:

(46) S. A d A =

$$\frac{\text{Cof. } A^5}{A \text{ fin. } A + 3 A \text{ fin. } A^3 + 5 A (\text{fin. } A^5 + \text{fin. } A^7 + \text{fin. } A^9 \dots)}$$

$$\frac{4 \text{ Cof. } A^2 \cdot 2 \times 4 \text{ Cof. } A^2 \cdot 2 \times 4 \cdot 3 \cdot 5}{2 \times 4 \times \text{Cof. } A^2 \cdot 2 \times 4 \text{ Cof. } A^2 \cdot 2 \times 4 \cdot \text{Cof. } A^3 \cdot 5}$$

Per aequationem (39) A d A =

$$\frac{\text{Cof. } A^7}{A \text{ Diff. } (\text{fin. } A + 5 \text{ fin. } A^3 + 3 \times 5 \text{ fin. } A^5 + 3 \times 5 \text{ fin. } A^7 + 6 \text{ Cof. } A^6 \cdot 4 \times 6 \text{ Cof. } A^2 \times 4 \times 6 \text{ Cof. } A^2 \times 4 \times 6 \text{ Cof. } A^2)}$$

S. d A) — d A (fin. A + 5 fin. A + 3 X 5 fin. A + 3 X 5 fin. A + 6 Cof. A^6 4 X 6 Cof. A^2 2 X 4 X 6 Cof. A^2 2 X 4 X 6 Cof. A^2)

$$\frac{3 \times 5 \text{ S. } d A + (-d A \text{ fin. } A - 5 d A \text{ fin. } A - 2 \times 4 \times 6 \text{ Cof. } A^2 - 6 \text{ Cof. } A^6 - 4 \times 6 \text{ Cof. } A^2)}{3 \times 5 d A \text{ fin. } A - 3 \times 5 d A \text{ S. } d A}$$

$$\frac{2 \times 4 \times 6 \text{ Cof. } A^2}{2 \times 4 \times 6 \text{ Cof. } A^2}$$

Atque integrando.

(47) S. A d A =

$$\frac{\text{Cof. } A^7}{A \text{ fin. } A + 5 A \text{ fin. } A^3 + 3 \times 5 A \text{ fin. } A^5 + 3 \times 5 A \text{ fin. } A^7 + 6 \text{ Cof. } A^6 \cdot 4 \times 6 \text{ Cof. } A^2 \cdot 2 \times 4 \times 6 \text{ Cof. } A^2 \cdot 2 \times 4 \times 6 \text{ Cof. } A^2}$$

$$\frac{\text{S. } d A + \text{S. } -d A \text{ fin. } A + 5 \text{ S. } -d A \text{ fin. } A + 3 \times 5 \text{ S. } -d A}{\text{Cof. } A^2 \cdot 6 \text{ Cof. } A^2 \cdot 4 \times 6 \text{ Cof. } A^2 \cdot 2 \times 4 \times 6 \text{ Cof. } A^2}$$

— d A

$$\left\{ \begin{array}{l} \frac{d A \sin A + 3 X 5 S. - d A S. d A}{\text{Col. A} \quad 2 X 4 X 6 \quad \text{Col. A}} \\ \text{Sed S.} = \frac{d A \sin A}{6 \text{ Col. A}^2} = \frac{1}{5 X 6 \text{ Col. A}^2} \quad ; S. = \frac{5 d A \sin A}{4 X 6 \text{ Col. A}^4} \\ \frac{3 X 4 X 6 \text{ Col. A}^3}{3 X 5} \quad \text{et per aequationem (34)} + \frac{3 X 5 A X}{2 X 4 X 6 \text{ Col. A}} \\ \text{Sed A} = \frac{3 X 5 A (\sin A + \sin A^3 + \sin A^5 \dots)}{\text{Col. A} \quad 2 X 4 X 6} \end{array} \right.$$

Factis igitur substitutionibus in aequatione (47) obtinebitur:

(48) S. A d A =

$$\left\{ \begin{array}{l} \frac{\text{Col. A}^2}{A \sin A + 5 \sin A + 3 X 5 A \sin A} \\ \frac{6 \text{ col. A}^2 \quad 4 X 6 \text{ Col. A}^3 \quad 3 X 4 X 6 \text{ Col. A}^4 \quad 5 X 6 \text{ Col. A}^5}{-5 \quad -3 X 5 \quad + S. \quad -3 X 5 d A} \\ \frac{3 X 4 X 6 \text{ Col. A}^3 \quad 2 X 4 X 6 \text{ Col. A}^4 \quad 2 X 4 X 6}{\text{Sed A} + 3 X 5 A (\sin A + \sin A^3 + \sin A^5 \dots)} \\ \frac{\text{Col. A} \quad 2 X 4 X 6}{3 \quad 5} \end{array} \right.$$

Constat igitur, quoties fuerit *m* numerus integer affirmatiuus, et impar S. A d A dependet a S. d A S. d A, id

est per aequationem (34) a S. d A $\frac{\text{Col. A}^m}{(\sin A + \sin A^3 + \sin A^5 \dots)}$

quae series, cum illius exponentes sint numeri impares, temper integrationem admittet.

XXIV.

$A^m d A \text{ fin. L. } A = A^{m+1} d A \text{ fin. L. } A$, ideoque per

$$\frac{A}{A}$$

Artic. II. $A^m d A \text{ fin. L. } A = - A^{m+1} \text{ Diff. Cof. L. } A$;

id est $A^m d A \text{ fin. L. } A =$

$$\left\{ \begin{array}{l} - (A^{m+1} \text{ Diff. Cof. L. } A + (m+1) A^m d A \text{ Cof. L. } A) \\ + (m+1) A^m d A \text{ Cof. L. } A \end{array} \right.$$

et integrando:

(49) S. $A^m d A \text{ fin. L. } A = - A^{m+1} \text{ Cof. L. } A +$
 $S. (m+1) A^m d A \text{ Cof. L. } A$. Vltcrius $(m+1) A^m$
 $d A \text{ Cof. L. } A = (m+1) A^{m+1} d A \text{ Cof. L. } A$; ideoque

$\frac{A}{A}$

per Artic. II. $(m+1) A^m d A \text{ Cof. L. } A =$

$$\left\{ \begin{array}{l} ((m+1) A^{m+1} \text{ Diff. fin. L. } A + (m+1)^2 A^m d A \text{ fin. L. } A) \\ - (m+1)^2 A^m d A \text{ fin. L. } A \end{array} \right.$$

et integrando:

(50) S. $(m+1) A^m d A \text{ Cof. L. } A = (m+1)$
 $A^{m+1} \text{ fin. L. } A - (m+1)^2 S. A^m d A \text{ fin. L. } A$. Ideo-
 que facta substitutione in secunda Parte aequationis (49) e-
 rit $S. A^m d A \text{ fin. L. } A =$

$$\left\{ \begin{array}{l} - A^{m+1} \text{ Cof. L. } A + (m+1) A^{m+1} \text{ fin. L. } A \\ - (m+1)^2 S. A^m d A \text{ fin. L. } A \end{array} \right.$$

et transponendo:

$$(51) S. A^m d A \text{ fin. L. } A = \frac{A^{m+1} \{ (m+1) \}}{(m+1)^2 + 1}$$

$\text{fin. L. } A - \text{Cof. L. } A$

XXV.

Per aequationem (50) $S. A^m d A \text{ Col. L. } A = A^{m+1} \text{ fin. L. } A - (m+1) S. A^m d A \text{ fin. L. } A$. Consequenter per aequationem (49) $S. A^m d A \text{ Col. L. } A = A^{m+1} (\text{fin. L. } A + (m+1) \text{ Col. L. } A - (m+1)^2 S. A^m d A \text{ Col. L. } A \text{ et tandem:}$

$$(52) S. A^m d A \text{ Col. L. } A = \frac{A^{m+1} ((m+1) \text{ Col. L. } A + \text{fin. L. } A)}{(m+1)^2 + 1}$$

Col. L. $A + \text{fin. L. } A$.

XXVI.

$$A^m d A \text{ fin. L. } \frac{1}{A} = A^{m+1} d A \text{ fin. L. } \frac{1}{A} = A^m$$

Diff. Col. L. $\frac{1}{A}$, Art. II. Ergo $A^m d A \text{ fin. L. } \frac{1}{A} =$

$$\left\{ \begin{aligned} & (A^{m+1} \text{ Diff. Col. L. } \frac{1}{A} + (m+1) A^m d A \text{ Col. L. } \frac{1}{A}) \\ & - (m+1) A^m d A \text{ Col. L. } \frac{1}{A} \end{aligned} \right.$$

et integrando

$$(53) S. A^m d A \text{ fin. L. } \frac{1}{A} = A^{m+1} \text{ Col. L. } \frac{1}{A} - (m+1) S. A^m d A \text{ Col. L. } \frac{1}{A} \text{ sed } (m+1) A^m d A \text{ Col. L. } \frac{1}{A} = (m+1) A^{m+1} d A \text{ Col. L. } \frac{1}{A}, \text{ hoc est per Art. II.}$$

II.

If. $(m+1) A^m d A \text{ Cof. } L. \frac{x}{A} = - (m+1) A^{m+1} \text{ Diff. } \frac{x}{A}$

fin. $L. \frac{x}{A}$; ideoque $(m+1) A^m d A \text{ Cof. } L. \frac{x}{A} =$
 $\left\{ \begin{aligned} & - (m+1) A^{m+1} \text{ Diff. fin. } L. \frac{x}{A} + (m+1)^2 A^m \\ & d A \text{ fin. } L. \frac{x}{A} - (m+1)^2 A^m d A \text{ fin. } L. \frac{x}{A} \end{aligned} \right.$

et integrando:

(54) $(m+1) A^m d A \text{ Cof. } L. \frac{x}{A} = - (m+1) A^{m+1} \text{ fin. } L. \frac{x}{A} + (m+1)^2 S. A^m d A \text{ fin. } L. \frac{x}{A}$. Facta igi-

tur in secunda Parte aequationis (53) substitutione erit $S. A^m d A \text{ fin. } L. \frac{x}{A} = A^{m+1} (\text{Cof. } L. \frac{x}{A} + (m+1) \text{ fin. } L. \frac{x}{A}) - (m+1)^2 S. A^m d A \text{ fin. } L. \frac{x}{A}$ et tandem:

(55) $S. A^m d A \text{ fin. } L. \frac{x}{A} = \frac{A^{m+1} ((m+1) \text{ fin. } L. \frac{x}{A} + \text{Cof. } L. \frac{x}{A})}{(m+1)^2 + 1}$

XXVII.

Per aequationem (54) $S. A^m d A \text{ Cof. } L. \frac{x}{A} = -$

Ggg 2

$$A^{m+1} \text{ fin. L. } \frac{1}{A} + (m+1)^n \text{ S. A}^m \text{ d A fin. L. } \frac{1}{A}, \text{ ergo}$$

$$\text{per aequationem (53) S. A}^m \text{ d A Cof. L. } \frac{1}{A} =$$

$$\left\{ \begin{aligned} & A^{m+1} \left((m+1) \text{ Cof. L. } \frac{1}{A} - \text{fin. L. } \frac{1}{A} \right) - (m+1)^n \text{ S.} \\ & A^m \text{ d A Cof. L. } \frac{1}{A} \end{aligned} \right.$$

et demum

$$(56) \text{ S. A}^m \text{ d A Cof. L. } \frac{1}{A} = \frac{A^{m+1}}{(m+1)^2 + 1} \left((m+1) \text{ Cof. L. } \frac{1}{A} - \text{fin. L. } \frac{1}{A} \right)$$

Monitum.

In hisce omnibus Integrationibus, vt advertimus Artic. XVII. primae Partis, ratio habeatur de Constanti suo loco, et tempore addenda.

THE

MENSIS SEPTEMBRIS A. MDCCLXXIV. 428

*THESAURVS IVRIS ECCLESIASTICI, POTISSI-
mum Germanici, siue Dissertationes selectae in Ius Ecclesiasti-
cum, quas iuxta seriem Institutionum eiusdem iuris a se edita-
rum in ordinem digestit, animaduersionibus novis illustravit, lu-
cubrationibus propriis adauxit, ANTONIVS SCHMIDT,
S. I. in Electorali et antiquissima Vniuers. Heidelberg. S. S.*

Can. Prof. P. O. TOMVS I. ad Partem primam

Institutionum suarum.

Heidelbergae, Bambergae, et Wirceburgi, sumtibus Goeb-
hardi: 1772. quaternis pagg. 608.

Coepit Schmidius, vir Iuris Ecclesiastici peritissimus, fa-
luberrimum consilium, quorundam virorum in hoc
genere doctissimorum Dissertationes, ob miram in his ter-
ris earum raritatem, in vnum corpus colligendi. Talis in-
stitutae rationem haud dubie nemo eorum, qui Iuris Eccle-
siastici difficultates innumeras cognitas habent, (nihil dici-
tous de doctorum virorum diuersissimis opinionibus,) faci-
le improbaturus est. Promisit simul Auctor doctissimus,
non solum aliorum Opuscula suis animaduersionibus, vbi
necessum videretur, dicere, sed etiam de suis integros Tra-
ctatus intexere, aliosque, nondum typis impressos, liben-
tissime recipere. Prima Dissertatio huius Tomi est *Ne-
pomuceni Endres etc.* Dissertatio canonica, de necessario iu-
risprudentiae naturalis cum ecclesiastica nexu, et illius in
haec vsu: Wirceburgi 1761. II). *Eiusdem* Dissertatio po-
litico canonica, de diuerso iuris Germanici ad civile Roma-

G g g 3

num

rum et Canonicum commune habitu: ibid. 1771. Auctor harum Dissertationum in primis operam dedit, ut, quomodo Ius Germanicum, Romanum, et Canonicum, se invicem in foro hodie excipiant, quid de unoquoque adhuc valeat, aut contra quid usu destituatur, demonstraret. Quod quidem propositum, praesertim si Iuris Canonici usum hodiernum spectares, in univrsam atrigisse videtur. Atamen vero nunquam haec res tam accurate describi potest, ut omnis ubique excludatur exceptio. III.) *Pauli Ruggeri* Dissertatio de Decreto Gratiani: Vindobonae 1760. Nuper modo Rieggeri mentionem iniecit, igitur omnia ea, quae in laudem huius viri doctissimi possunt dici hic praetermittimus. Eminent sane eius Dissertationes super hoc argumento scriptae, inter reliquas huius generis omnes. Sequitur IV.) *Eiusdem* Praefatio ad Opera Innocentii Cironii recusa Vindobonae 1761. quae, uti satis constat, accurate et breuiter Corporis Iuris Canonici in Germania receptionem exponit. Est quidem, si accurate haberem dicere velimus, haec pars ab Auctoris iustitiam aliena, verum quoniam Cironii Opera omnia pauci tantum sibi possunt comparare, Schmidius potius iustissimis laudibus efferi, quam reprehendi meretur. Nam, nisi omnia nos fallunt, Auctor huius Collectionis non solum apud Iuris Canonici studiosos sed etiam apud omnes Historiae Ecclesiasticae amatores, magnam inuit gratiam. V.) *Petri Gallade S. L.* etc. Dissertatio ad cap. Hadrianus 22. Dist. XXIII. Heidelbergae 1755. Summa totius Dissertationis fere eorredire videtur, ut Auctor laudatum locum non esse genuinum ostendat. VI.) *Ge. Christoph Nelleri* etc. Dissertatio iuridica de certis 5. Concilii Basileensis decretis, maxime hierarchicis, a Germania et Gallia Anno 1438 et 1439. receptis, Germaniae ab Eugenio IV. S. P. specialiter indul-

nis, per harum Nationum cum S. Sede Concordata Anno 1448 et 1516. immutatis, vel non. Augustae Treuirorum 1764. Ipsa huius Dissertationis inscriptio satis et accurate e. ponit omnia ea, quae Lector de argumento hoc expectare hic debeat. De Dissert. autem praestantia, quid opus multis? quis nostrum est, qui eximiam Nelleri eruditionem, quae ex omnibus eius scriptis elucet, ignoret? adhibuit sane in hac disputatione elaboranda, imprimis in pertractanda parte ea, quae ad Concordata pertinet, omnem diligentiam, omnemque curam. VII.) *Io. Ge. Schloer etc.* Dissertatio iuris publici ecclesiastici ad Concordata Germaniae, de natura et indole illorum ut sunt pacta, siue ad textum Bullae Nicolai V. eaque rationabilia et salubria etc. quatenus haec sint legitime interpretanda: Moguntiae 1771. Fuerunt omnino inter aulae Romanae affectus et fautores, qui Germaniae Concordata ita acciperent atque explicarent, ut potius privilegia Pontificum, quam pacta esse viderentur. His recte Diss. Auctor sese opposuit, demonstravitque Papam, eadem ex ratione nullam Concordatis mutationem posse inferre; licet a parte Germanorum vetus usucapio locum omnino habere possit. Ultima denique pars est de legitima Concordatorum interpretatione, ubi semper cauendum est, ne aut Imperator, aut Imperium, aut Episcopi capiant detrimentum. VIII.) *Ipsius Editoris* Distrib. de Imperatore Concordatorum protectore, ad illustrandum art. 14. Capitulat. Caesar. §. 1 et 3. Heidelbergae 1770. Imperatoris utique est, ut quouis modo contra omnes omnino laesiones, Concordata, praesertim Germanorum, protegat atque defendat. Hoc autem ius maxime ornitur in eo, ut, simulac Papa aut amici eius, contra Concordata aliquid decernunt, aut adeo inimice agunt, sese opponat, eorumque consilia per Legatum

tum irrita reddere satagat. Nec Imperator hoc modo Pa-
 pam in iurisdictione sua ecclesiastica interpellat. Nam pro
 legitimo Ecclesiae protectore Imperator rectissime habetur,
 unusquisque igitur hoc nomine eum adire potest. Aliter
 contra res se haberet, si quis in rebus proprie et stricte ad
 Ecclesiam pertinentibus iudicium seculare eo consilio velit
 adire, ut inquirat, decernat, atque decreta exsequatur.
 Haec si probe discernuntur, Papa nullo modo in iure suo
 impeditur, imo potius utilitatem capit haud sperendam.
 Ex his fere totius Dissertationis argumentum cognosci pot-
 est. Vnum modo, quod ab Auctore est allatum, praeter-
 misimus, ubi in rebus iis, quae ex aequo sunt iudicandae, ad
 Ordines omnino Imperii et ius comitorum provocare lice-
 re, contendit. IX.) *Franc. Ignat. Wedekind etc.* Dissertatio
 historico iuridica, succinctam historiae pacificationem
 religiosam concernentis synopsis exhibens: Fuldae 1738.
 X.) *Eiusdem* Dissertatio, succinctam historiae sublequentis,
 a pacificatione religiosa usque ad ipsos Tractatus Pacis
 Westphalicae, synopsis praesentans: Fuldae 1740. Vtri-
 usque Diss. argumentum Auctor, nisi quod a partium stu-
 dio, et consueto in Protestantes odio, non sit alienus, in vi-
 tium vertatur, haud vulgari diligentia elaboravit. XI.) *Io.*
Petri Banniza, etc. subsidia interpretationis doctrinalis Pacis
 Religiosae et Westphalicae, ac utriusque synopsis historica:
 Wirceburgi 1741. Defendit Auctor, atque fundamenti
 loco utitur hoc: nulla, nisi quae in Pace Religiosa et West-
 phalica iura Protestantes nominatim acceperint, iis esse con-
 cedenda. At haec, nisi omnia nos fallunt, decretis et pactis
 Pacis Westphalicae prorsus repugnant. XII.) *Ipsius Editio-*
ris Vindiciae pro sententia Cel. L. B. ab Ickstadt, de iusta

et

et efficaci summi Pontificis protestatione aduersus pacem Religiosam et Westphalicam, obligationem eius intrinsecam et pactitiam inter compaciscentes, haud infringente, aduersus nuperam Cl. *Schotti*, Prof. Lipsiensis, censuram. Heidelbergae 1772. Schotti censura, qua Vindiciarum Auctor commotus est vt haec scriberet, dissentium a sententia de iusto et efficaci summi Pontificis protestatione continet. Jam Libelli Auctor hic Schotto respondit, suamque receptam sententiam pro viribus exornauit atque confirmauit. Attamen vero Noster profecto multa, quae pro sua sententia valide militant, habere videtur. XIII.) *Eiusdem* Dissertatio de guarantia pactorum Religionis in Germania; Heidelbergae 1772. Primum caput de pactorum solennium fide in vniuersum; secundum de pactorum religionis diuersitate in Germania; tertium, de guarantia pactorum religionis, tam Pacis Westphalicae, quam aliorum, in Germania, exponit. Quod reliquum est, Auctorem in his rebus pertractandis parum noui, (quid igitur longiori narratione opus est,) protulisse in medium, vbique obseruauimus. XIV.) *Io. Valens. Strauff, etc.* Dissertatio historico-canonicopublica, de possessore Catholico non obligato ad bona secularisata pristinis vsibus ecclesiasticis restituenda: Moguntiae 1740. Libelli Auctor animo commoto et irato, contra Thomasiu nominatim atque Boehmerum, contendit, nunquam a Magistratu seculari bona ecclesiastica permutari posse. Quamquam vero Strauffius, ab hac sententia numquam, nisi summa necessitate cogente, esse recedendum iudicauit; tamen de bonorum in Pace Westphalica secularisatorum restitutione concessit, neminem, vt eiusmodi bona pristinis ecclesiasticis vsibus reddat, cogi posse. Qua in re a Strauffio Anonymus quidam (cuius opusculum sub hac in-

H h h

scri.

scriptione in Schmidtii Thesauro extat; *Anonymi* Discussio, an bona ecclesiastica, factis A catholicorum secularisata, postmodum vero ad manus catholicas reuersa, restitui debeant ecclesiis, quibus erepta sunt? statim dissentire coepit.

Sed haec *Anonymi*, qui modestiam iustam, et *Straussii* famam laedere non dubitauit, ita est comparata dissertatio, ut sine taedio legi plane non possit. Ne igitur Lectores a reliquarum Dissertationum a Schmidtio in Thesauro Iuris Ecclesiastici collectarum lectione auocemus, has scopas dissolutas mittimus. Ceterum, ut Auctor huius Thesauri doctissimus, in opere inchoato, quod haecenus multa lectu dignissima Iuris Ecclesiastici amatoribus exhibuit, strenuus pergat, vehementer optamus.

HENR.

MENSIS SEPTEMBRIS A. MDCCCLXXIV. 417

HENR. NORISII S. R. E. PRESB. CARD. OPE-

ra omnia Theologica, Petr. et Hieron. Fratrum Ballerini ob-
servationibus illustrata, nouo ordine digesta, et uberrimis adno-
tationibus aliisque pluribus locupletata a P. IO. LAVR. BER-

TI, Flor. Ord. Erem. Sr. Augustini, cum vitis

Norisii duabus,

Venetis 1769, Tomi III. in Fol.

Quamquam huius Saeculi iam anno IX. cura Zozzeri, et
nuper anno XXXII. Ballerinarum fratrum studio;
Norisii Opera Theologica, V. Tomis in Fol. Veronae pro-
diere; vtraque tamen editio admodum rara fuit, et difficilis
comparatu. Qua exemplarium penuria commotus P. Ber-
tius, nouam, atque reliquis adeo accuratiorem et commodio-
rem, instituire coepit. Eius opera maxime in aptiori sin-
gulorum Norisii Librorum dispositione; deinde vero etiam
in animaduersionum, praesertim earum, quae Pelagianor-
um fata respiciunt, copia et bonitate cernitur. Diuisit
cuiusque editor totum Opus in tres minutae molis partes,
quarum prima statim ab initio Norisii Vitam, a Zozzerio
compositam, exhibet, quam deinde altera Ballerinarum ex-
cipit. Vtraque, etsi Ballerinarum opera longe est accura-
tior, tamen ita est comparata, vt attento animo legi, et in
describendis virorum clarissimorum Vitis exemplo esse pos-
sit. Erat autem Norisius magno inter eruditos XVIII mi Sa-
eculi loco. Veronae natus anno 1631. Augustinianorum

H h h 2

Ordi-

Ordini nomen dedit, deinceps, post perpeſſa calumniatorum multa opprobria, ab Innocentio XIII. Cardinalitæ dignitate ornatus, mortuus eſt anno MDCCIV. Bibliothecæ Vaticanæ Præfeſtus. Plura de Vita eius addere non eſt opus, nam Noriſium nemo ignorat doctorum hominum.

Præcipua autem, quæ Vir doctiſſ. ſcripſit, his titulis comprehenduntur et inſigniuntur: *Hiſtoria Pelagiana*; *Diff. de Synodo V. Oecumenica*; *Vindiciæ Auguſtinianæ*; *V. Diſſertationes*; *Synopſis hiſtoriæ Godeſchalci*; *Hiſtoria Donatiſtarum*; *Diff. de Seditate Siricii Papæ*; reliqua data opera prætermiſimus: Primus Tomus in Pelagianorum hiſtoria tradenda fere totus eſt, atque obſervationibus lectu digniſſimis exornatus, quas partim Ballerinis, partim P. Bertio, partim Theologo cuidam Auguſtiniano debemus. Longe tamen inter omnes Ballerinorum, quæ ad calcem Libri leguntur, eminent. Exemplis res omnium optime patebit. Ita Noriſius Origenem, fretus Patrum quorundam veteris Eccleſiæ iudiciis, et locis quibuſdam Libb. *περὶ Ἀρχῶν* commotus, hæreſeos Pelagianæ auctorem pronunciare non dubitavit; P. Bertius, (cuius animadverſiones finito quovis capite ſtatim ſunt adſperſæ,) licet Garnerio, qui Paulum Samofatenum facit auctorem, non aduerſetur, conſentire videtur. Verum enim vero Ballerini ſimul, qui hanc traditionem non omnino negarunt, nam Origenem aſam hæreſi præbuiſſe demonſtrarunt, quin potius Noriſiana omnia, quorum alia valde incerta, alia plane ſunt aliena, diligenter explorarunt. Porro Fratrum diligentia et ſtudio in inquirenda et inueſtiganda veritate, numne Ruſinus, Aqui-

Aquileiensis, (qui Origenis Opera in latinum transtulit), Pelagii placita probarit, exemplo esse potest. Haec iam pro instituti ratione de notis Ballerinorum praestantissimis sufficiant. Nam perdifficilis eligendi ratio videtur, quum omnes ita sint comparatae, vt Historiae Ecclesiasticae studiosi et amatores, ne minima quidem carere velint, aut sine incommodo possint. De ipso Norisii Libro, vt separatim agamus non opus videtur: nam inter viros doctos de eo satis superque constat. Accedimus potius ad Prosperi Carmen *de Ingratis*, quod in fine Tomi primi, ob arctissimam argumenti coniunctionem, positum est. In eo sententia Augustini et dissentientium, nempe Pelagianorum et Semipelagianorum, de Gratia, perspicue et accurate proponitur atque explicatur. Quod ad verbum Ingrati attinet, neminem fugit, id ex graeco ἀχαριστος factum esse, atque omnes omnino in hac re dissentientes significare.

Tomus secundus, Dissertationem de Synodo V. Oecumenica, Vindicias Augustinianas, et alia, quae proxime ad haec accedunt, continet. Dissertatio haec imprimis omnium est lectu dignissima. Norisius iam in ea permulta, quae ad historiam Nestorianorum recte intelligendam et diiudicandam prosunt, docte pertractavit; sed Ballerini hoc opus omni ex parte absoluerunt. Exempla afferemus. Norisius vna eum plerisque viris doctis, Heraclam, Episcopum Alexandrinum, condemnasse Origenem contendit. Sed Ballerini confirmarunt, et clare demonstrarunt, sententiam hanc omni legitimo fundamento esse destitutam. —

lidem, in opinionem Norisii, de Iustiniani decreto

H h h 3

con-

contra tria, uti vocantur, Capitula, quorum primum ad Theodorum Mopsuestenum, alterum ad Theodoretum, tertium denique ad Ibam pertinebat, libentissime discedunt. Nimirum Dissertationis Auctor, primum Iustiniani decretum periisse, saltem ab eo quod hodie superest, et sub eo nomine venditur, longe diuersum fuisse, rectissime contra Baronium defendit. Argumenta Norisii omnia sunt identissima.

De reliquis nonnisi, quid Norisius et Ballerinide Epistolae, quae sub nomine Theodereti Sessione quinta Concilii Chalcedonensis legitur iudicant, videamus. Scripta nimirum est ad Ioannem, Episcopum Antiochenum, cuius auctor Cyrillum acerbissimis contumeliis insequitur, eiusque morte vehementer laetatur. Baronius et alii, quoniam de mutua inter Theodoretum et Cyrillum concordia satis constat, ipseque Ioannes prius Cyrillo diem suum obiit, iudicant, hanc Epistolam niti mendacio; alii contra, veluti Petrus de Marca, Garnerius, Pagius ad ann. 444 (qui tamen ad ann. 553. mentem mutauit,) atque Norisius adeo contrariam sententiam defenderunt. Ballerini autem, ut paucis dicamus, prioribus assensum praebere videntur.

Peruenimus iam ad historiam Donatistarum, quam Norisius quidem inchoauerat, Ballerini vero, eo mortuo, ex chartis relictis denum in ordinem redegerunt, suis auxerunt et hoc modo totum, Opus absoluerunt. Quod sane in

tra-

tradenda haereticorum historia, quemadmodum Vossii in enarrandis dogmatibus, reliquos huius generis Libros omnes, praestantia longe superat. Et P. Bertius in hac editione, ut quae sint Norisii, et quae Ballerinorum facile posset discerni, diligentè curavit. Sciendum etiam est: Ballerinos eas Norisii Praelectiones Pisae habitas, quae propius ad hoc argumentum accedunt, in textum recepisse; reliquas vero, quae ex parte tantum huc trahi possunt, sub nomine appendicis ad historiam Donatistarum addidisse. Prima earum inscribitur: *de spectularum origine et usu*; tum apud Romanos, tum apud Christianos: item *de Salsamariis et Agapetis*: 2) *de Consulatus Epochâ*. 3) *de re vehiculari et de Canali*: 4) *de Tractatoriis*: 5) *de iuramento per caput Donati*: 6) *de tonsura clericali*: 7) *de Constantini M. patriae parentibus*: 8) *de religione Constantini*: 9) *de dedicatione Constantinepolis*: 10) *de Constantini morte et Epitaphio*. Nos haec eo consilio hic proposuimus, ut Historiae ecclesiasticae studiosos ad ipsam huius Operis lectionem excitaremus atque alliceremus; etsi enim poteramus multa huc adscribere scitu et digna et iucunda, tamen malumus Lectores ea omnia ex ipsis Norisii operibus petere.

NOVA ACTA ERUDITORUM

publicata Lipsiae

Calendis Octobris Anno MDCCLXXIV.

*AVRELII THEODOSII MACROBII V. C. ET
illustris Opera, cum notis integris ISAACI PONTANI,
IO. MEYRSII, IAC. GRONOVII, quibus adiunxit et
suas IO. CAR. ZEVNIUS.*

Lipsiae, Impensis G. Theoph. Georgi 1774. in 8.

Quum lectio librorum Macrobiani, sacri cubiculi praefecti, Honorii ac Theodosii iun. sub imperio florentis, non modo ob argumenti multiplicis varietatem, sed etiam propter innumera veterum Auctorum loca, poetarum imprimis, laudata, et inde vel confirmanda, vel emendanda, unicuique antiquiorum litterarum studioso longe gratissima ac utilissima sit; et colloquia conuiuarum septem diebus Saturnaliorum, super variis argumentis, suavis, atque reconditae doctrinae, multum voluptatis legentibus afferre videntur, nec horrido Macrobiani utatur scribendi genere, sed multorum iudicio conspicuus in sententiis, in verbis floridus reperiatur: optandum sane videbatur, ut, cum post editio-

Iii.

nema

nem Patavinam quadraginta effluerint anni, aliquis inueniretur, qui de noua Macrobianae editione paranda cogitaret, editiones veteres, Basileensem in primis, 1535. a Ioach. Camerario e Codicibus Ms. diligentissime emendatam, et hac priorem Coloniensem a. 1521. ex Arnoldi Vesaliensis recensione, inter se compararet, varietates lectionis, a viris doctis Nicolao Heinſio, Petro Lambecio, Petro Victorio, aliisque notaras, colligeret, quaque ratione posset commodis Macrobianae consuleret. Huius vero voti ac desiderii nondum facti videremur compotes, nisi Collega noster, *Belius*, litteris iuuantis orandisque intentus auctor Bibliopolae extitisset, ut Gronouianam Macrobianae editionem, propter raritatem et praestantiam, recudendam curaret, qui cum ius suum Lipsiensi Bibliopolae concessisset, Cl. *Zeunius*, Graecae litterae qui nunc plurima cum laude Vitēbergae proficetur, rogatus est, ut, parte iam dimidia confecta operis praecisset, et si quid haberet adderet. Is igitur inde a libro quinto Saturnaliorum vetera vitia deleuit, melius distinxit, suum cuique loco laudato numerum, cum ad diuersorum Auctorum loca facile discernenda, tum aliorum quorundam commodorum gratia, adscripsit, plagulas denique purgandas, et numeros Indicium ad paginas nouae editionis reſingendas duobus amicis commisit. In obseruationibus, quas calci adiectas videbis, id in primis doct. *Zeunius* sese spectasse fatetur, ut loca corrupta, vel lectione antiqua, a qua non semel *Stephanus*, quem secutus est *Gronouius*, temere recessisse deprehenditur, vel coniecturis, e legibus linguae, vsu Macrobianae, et orationis serie petitis, emendarentur. Eo consilio consulit editionem Macrobianae Coloniensem eam, cura Arnoldi Vesaliensis anno seculi sexti decimi septimo vigesimo quae prodit, non priorem, quae anno 1521. ex Arnoldi Vesaliensis recensione lucem vidit, istamque solam, quod angustia temporis impediretur, quo minus omnes omnino Editiones Macrobianae posset excutere. De notarum

Por-

Pontani, Meursii, Gronouii, quae integrae textui subiectae sunt, non est quod quid dicatur, quum satis cognitae sint, Macrobianis lectoribus; sed maxima pars observationum Zeunii continet cum lectiones editionis Coloniensis, quae vetus appellatur, tum numeros locorum a Macrobio laudatorum: multa tamen ex historia atque antiquitatibus illustrantur, loca difficiliora explicantur, nonnunquam et coniecturis locus datur, sed rarius, atque ita, ut facile intellegas, Clar. Zeunium non vana atque temeraria quavis emendandi libidine irretitum teneri. Ut nostris verbis habeatur fides, quaedam ex animaduersionibus describenda atque excerpenda videntur. Quaesito dignum videtur Macrobio, quod attinuerit in libris de rerum publicarum statu, inter gubernandarum urbium constituta, *de stellarum modo, de coeli conuersione tractare: si modus est verbum sacrum, scribit Zeunius. Auctor intellexit de magnitudine et pulcritudine siderum. Verum fortassis legi debet motu, h. e. cursu. Cap. II. Somnii p. 6. Macrobius loquentem inducit Coloten Epicureum, qui patet, a philosopho non oportuisse fabulam confingi, quoniam nullum figmenti genus veri professoribus conueniret. Cur enim, inquit, si rerum coelestium notionem, si habitum nos animarum docere voluisti, non simplici et absoluta hoc insinuatione curatum est, sed quaesita persona, casuque excogitata nouitas, et composita aduocati scena figmenti ipsam quaerendi veri ianuam mendacio polluerunt? Extrema verba vitio laborare videntur Zeunio, rationemque mendandi suppeditari arbitratur ab Edit. Colon. ubi legatur pollueret. Excidit igitur, ex sententia Zeunii, ante ipsam aut quae sc. scena, aut quod scil. figmentum, aut, quod melius videtur, ut mutato ipsam in ita; alioquin pollueret non haberet ad quod referretur. Itaque sensum loci Cl. Editor putat hunc: *Ex composita, h. e. facta ad decipiendum est. aduocati, h. e. aliunde sumti, veluti e mythologia, fabulis philosopho indignis, scena figmenti, h. e. persona ficta, qualis inducitur a**

Comicis, *ut ita quaerendi vcri ianuam*, h. e. initium disputationis de vero inuestigando, *mendacio pollueret*, h. e. ficto isto Ere, quantum in ipso fuit, refutaret, vanum et irritum redderet. At defendi quoque posse nobis videtur vulgaris lectio, *polluerunt*, quod refertur ad vtrumque, scil. ad *casus excogitata nouitas et scena figmenti*, atque posterius explicandum ex priori. Respondent sibi inuicem *casus et scena, excogitata et composita nouitas et aduocati figmenti*, atque vtrique ex aduerso ponitur *simplex et absoluta insinuatio*. Ad verba Macrobiani 1. 3. p. 15. *In hoc genere est Ἐφιάλτης* illustranda de nomine, de natura, et causis huius mali e disciplina veterum disputatur, ita vt inprimis Virgilius Aen. XII, 908. sequ. atque Lucretius IV, 1005. seq. laudentur. *Vt numeri septenarii plenitudo pressus noscatur*, scribente Macrobio libro I. c. VI. p. 29. *primum merita partium inuestigamus: membra partium legendum esse* doct. Zeunius recte coniecit, vt etiam ex sequentibus facile intelligitur. Macrobius, mentem ex Deo creatam esse contendens, et originem animae a mente deriuans lib. I. c. 14. p. 78. scribit: *Rursus anima partem quam intuetur, induitur*. Hic ex Ed. Colon. legendum recte censet clar. Editor, *anima patrem h. e. mentem, qua intuetur, induitur*.

In Saturnalibus hoc inprimis actum est, vt lectiones Edit. veteris i. e. Coloniensis diiudicarentur, quod qua ratione factum sit vt intelligatur, nonnulla afferemus, ex quibus pretium reliquarum Observationum aestimari posse videatur. In Praefatione p. 205. sine compendio in Edit. vet. quum scribatur *Viri Consularis, Consulares* appellatos esse prouinciarum Praesides ostendisse narratur Gronouius in Obseru. Eccl. c. 21. Ad pag. 208. explicatur forma loquendi, *venustatem reprehensionis incurrere*, orta ex male mutatis Gellii verbis XI, 8. *iuste venusteque reprehendere*; et p. 210. formula, *mitti in digitos*, h. e. numerari, computari di-

gitis. Quum Cap. II. p. 211. haec verba legantur: *An vero dubitandum non est quin*, videntur. linguae leges iubere vt non omittatur. Ad laudem Flauiani p. 226. quod attinet, *qui quantum sit, mirandum, viro venusto patre praestantior, non minus ornatu morum grauitateque vitae, quam copia profundae eruditionis afferuit*, legendum esse *qui quantum sit, mirando viro; venusto patre praestantior*, iam vidit Pontanus; sed cur vocem *minus* hic simpliciter et satis steriliter positam arbitretur Clar. Zeunius, adeoque vel corrigendum *ornatus*, vel reponendum *laudis*, patet, eius quidem rei rationem nos quidem haud intelligere fatemur, cum n. b's persuasum sit, Macrobius nihil aliud voluisse dicere, quam Flavianum superasse patrem, mirandum virum, atque venustum aequae ornatu seu elegantia morum, vitaeque grauitate, ac copia profundae eruditionis. Quum Vettius p. 228. de se dicat, *quid in me scire aestimandus sim si nomen ignoro etc.* et priora verba sine sensu sint, Clar. Zeunius hanc medelam affert, vt vel *quid de meo scire aestimandum sit*, vel *quid? num me scire aestimandus sim*. Quid vero si deleatur vocula *in*? Decimo Kalendas ferias esse Iouis, quae appellentur *Larentinalia*, Macrobio libro I. Saturn. c. X. p. 251. scribente, ex metri necessitate Ouid Fast. III, 55. et analogia, scribendum esse potius *Larentalia* docetur; dein hoc festum ab Acca Larentia, Romuli nutrice, originem duxisse, testimoniis veterum ostenditur. Nolumus vero his diutius immorari, praesertim cum doct. Zeunius in reliquis libris breuitatis studiosior fuerit, cui breuitatis studio tribuimus quoque, quod neglexerit laudare Victorii Var. et antiquarum lectionum librum XVI. cap. XXIII, vbi laudatur non modo Macrobius in V. libro Saturnaliorum c. 21. de *Cissyrii*, ex hedera facto poculo, disputans, sed et locum Euripidis non ex *Andromacha*, sed ex *Andromeda*, (vt et in editione Gronouii legitur,) ductum, omnemque disputationem Macrobi de poculis, ex Athenaei Dipnos. XI. 7. desumptam, indeque Macrobius

ipsum pluribus locis emendari posse docetur, qua de causa etiam hoc Victorii caput, in Indice, *Macrobius furta* inscribitur. Clar. tandem Zennius, sub finem præfationis, tanta modestiâ de se loquitur, ut non modo pretium libri accessione suarum Observationum minime auctum esse confirmet, sed etiam eorum arbitrio plane relinquat, velint ne Observationes suas ad illustrandum adhibere Macrobiump, an vero mulierculis et mercatoribus, hæc piperque vendentibus, vendere. Etsi vero non ignoremus, esse, qui de industria sua depriment scripta, atque contemnant, ut eo altius efferantur, eoque magis laudentur; tamen ab hac palliata atque latente arrogancia humanissimum Zennium longe abesse scimus, quum eandem non suae famae gloriaeque inhiare, sed vnicè hoc agere nouimus, ut aliis proffit, et ad literarum, imprimis Academiae in qua docet, salutem, quantum possit, conferat, quo felicitatis genere ut quam diuissime fruatur, vehementer optamus.

HERMANNI CANNEGIETERI, ICTI ET ANTECESSORIS, Observationum Iuris Romani Libri Quatuor, in quibus plurima Iuris civilis aliorumque Auctorum loca explicantur et emendantur.

Lugduni Batauorum, apud Luza cum, 1772. pag. 444. quaternis.

Nuper Cannegieterus, vir doctissimus, observationum Iuris Romani Libro primo, quem anno 68. huius Seculi iamiam in lucem ediderat, tres alios, antea nondum editos, demum adiecit; curauitque ut Liber primus, muta-
to

to paululum capitum ordine, simul repeteretur. Permittere igitur Lector, ut, in eorum gratiam, qui Librum primum, antea separatim editum, sibi comparauerunt, ordinem primae editionis seruare nobis liceat. Deinceps vero, ubi peruenimus ad ea quae antea fuerunt inedita, recensum omni diligentia continuare apud animum constituimus. Iam, praemissis his, conata sine mora exsequimur.

Primum Libri primi caput locum L. 42. pr. D. de bon. libert. proponit. Eius legis rationem Papinianus reddidit hanc: *nam, inquit, cui non exheredato talis adoptio noceret, nocere debet exheredato; quoniam poenam, quae legibus aut edicto irrogaretur, adoptionis remedio non obliteraretur.* At huius loci difficultates haud leues, quis Iurisprudentiae peritorum est qui perspectas non habeat, atque cognitae? Auctor itaque, ut eas tolleret, hanc proposuit explicationem, quae, fratrem arrogatum, licet non sit exheredatus, per arrogationem tamen iure patronatus in patris sui libertinos, quippe quod iure agnationis nititur, carere, contendit. Porro sub *poena*, quae in laudato Papiniani loco commemoratur, partim ipsam exheredationem, partim poenam ex Legibus in filium constitutam eiusmodi, quae patrem, ut eum iure hereditatis priuaret, commouit, haud dubie intelligendam esse probare studet. Verum, etsi hanc interpretationem, quoniam sane veri speciem habere videtur, non omnino improbamus, tamen, minime ad omnes omnino, quibus implicitus tenetur Papiniani locus, nodos soluendos valere, fateri cogimur.

Capite II. emendatio loci L. 30. D. pro Socio; admodum contorta, ab Auctore nostro, qui in verbis Seruii, quae a Paulo laudantur, particulam *nec* posse societatem contrahi, in *recte* posse etc. permutare non dubitauit, proponitur. At hanc coniecturam temeritatem sapere, atque contextui rept-

gna-

gnare, quis est qui non videat? Verba Seruii statim rationem continent: *Neque enim lucrum intelligitur, nisi omni damno deducto, neque damnum, nisi omni lucro deducto*, haec prorsus commutationem illam non admittunt. Causa autem qua commotus Auctor Seruii verba in hunc modum correxit, fortasse posita fuerit in eo, ut eo magis Seruium a Mucio opinionum dissensione discrepare appareret. Nam §. 2. l. de Societate, Seruium in sententiam Mucii Scaeuolae contrariam ire, disertis verbis dicitur. Quamquam vero haec omnia, quae de diuersitate sententiarum Seruii Sulpitii et Mucii Scaeuolae proferri possunt, concedimus; tamen nullam, quae a vulgari lectione recedere nos cogat necessitatem, videmus. Nam commode hunc locum ita interpretamur, ut Mucius, eiusmodi societatem prorsus nulla ratione aut conditione locum habere posse, contendat; huic sententiae Seruius assentiri quidem videtur, ita tamen, ut inter lucrum et damnum, quod antequam vtrumque diligenter ad aequipondium est deductum, non apparere videtur sed demum deducto vno ab altero vere remanet, probe distinguat: in priori casu plane cum Mucio consentit, in posteriore vero prorsus ab eo recedit.

Cuiacius iam olim et Schultingius, omissis aliis, apud Vlpianum Fragm. XX, §. 10. nomen: diuus Augustus *Marcus* spurium esse animaduertent. Noster itaque capite III. cum de huius loci restitutione cogitaret, lectionem hanc in lucem protraxit: *diuus Augustus militibus (i. e. in gratiam militum,) constituit familiae miles — testamentum facere possit*. Nimirum vir doctissimus nomen *Marcus* ex M. a scribis male intellecto, quoniam inprimis idem compendium Valerius Probus inter alia explicauit per *miles*, originem ducere certo sibi habet persuaasum. Sic recte quidem cum Valerio Probo res sese habere potest; **verum**

rum nobis de Vlpiani loco, qui emendationem eiusmodi, quae praecceptis Grammaticorum repugnat, proſeſu reſpuit, ſermo eſt.

Capite IV. Schultingii coniectura, de colore apud Romanos in luſtu viſitato, quam ad Paulli Rec. Sent. lib: L. T. XXI. §. 14. prolatam legimus, rationibus et argumentis magis magisque confirmatur. Inprimis Libri Auctoris, Norſii Marcelli loco, ſub v. *pallus color*, qui, quoniam res poſita eſt in incerto, multum utique adiuuat, nititur. Caeterum per multa circa finem capituli, ad lugubres mulierum Romanarum veſtes pertinentia, v. c. de riciniis, et talibus, quae certe ab omnibus non ſolum iuris, ſed etiam litterarum elegantiorum ſtudioſis, legi merentur, docte et accurate pertractavit.

Capite V. et VI. Auctori noſſimas de teſtamento decenniſ Conſtitutiones quas, quarum altera L. 27. C. de teſtam. altera L. 6. C. Th. de teſtam. eo codicill. illustravit. Res autem ita eſt comparata, ut nobis nullo modo arſidere poſſit. Priorem ſi reſpiciamus Conſtitutionem, Noſter contra Markartum imprimis, teſtamentum, niſi integris decem annis exactis, tolli non poſſe, defendere ſuſcepit. Quod vero ad alteram Conſtitutionem attinet, maxime contra Iacobum Gothofredum de ea diſputatur. Verum argumenta Auctoris omnia non facile quemquam, ita ut eandem ſententiam defendat, commovebunt.

Capite VII. locus L. 63. §. I. D. de cond. et dem. qui variis et plane diuerſis interpretationibus turbatur, iterum ad examen vocatur, atque ex Auctoris mente in hunc modum reſtituitur, ut pro vulgari lectione: *Nam et ceteris omnibus nubere prohibetur, et Titio, cui inhoneste nuptura eſt, cum nubere labetur* — hanc potius ſubſtituas; et *Titio, cui*
 K k k in-

inhonestis nuptura est, cum nubet, nubere subetur. Verumtamen ut de verborum mutatione hic cogitemus, opus omnino non videtur. Immo si modo verba, *et Titu.*, ad praecedentia, *nubere prohibetur*, referamus, omnia bene cohaerent.

Capite VIII. locus L. 5. D. de interd. et relig. atque L. 7. D. eo. quae repugnantiae speciem praese ferre videntur, non sine eximia elegantia inter se conciliantur. Tota autem difficultas ex eo, quod in Vlpiani loco duo tantum, in illo contra tres a se invicem diversi exilii modi commemorantur, oriri coepit. Quae vero, simulac cum Auctore in priore loco de exilio in genere, in posteriore de relegatione separatim exponi defendimus, omnis statim tollitur. Hanc sane interpretationem, quae praeterea, si verba *late fuga*, ex Auctoris sententia, de eo qui omnibus locis, excepto vno ex legibus praescripto, excluditur et fugatur, intelligamus non leue accipit ornamentum, haud facile quam improbauerit. Addidit quidem noster eorundem verborum et aliam explicationem, admodum probabilem, quae tamen prior, in qua igitur potius maneamus, longe est.

Capite IX. locus Marciani L. 4. D. de poen. Ievi mutatione ab Auctore felicissime emendatur. Verba *ut relegatus interdictis locis non excedat*, omnium optime, conuulsa inter verba *locis*, et *non*, posito, ab omni ambiguitate liberavit. Quod deinde ad diversos eius, qui mandatum de relegatione violauit, poenarum modos siue gradus attinet, Cf. Canegeterus Marciani et Callistrati sententiam conciliare ainitur. Nec adeo est, cur a Nostro, qui Callistratum temporibus Severi et Antonini, Marcianum vero nonnulla demum post illorum mortem scripisse, de

defendit, quae res ex multis Pandectarum locis probari potest, dissentiamus.

Caput X. dissertatiunculam super loco L. §. D. de d. uort. et repud. ubi uxori, cuius maritus in bello est captus, praecipitur, eam donec inortuus sit, alii nubere non debere, exhibet. Noster apud Romanos iam olim hanc rem viguisse, argumentis ab aequitate desumptis confirmare nititur. Quod quidem in uniuersum, sicut ius apud Romanos saepissime cum aequitate pugnet, speciem saltem veri habere videtur. At tamen vero Auctoris argumenta infirmiora videntur, quam ut ita ab omnibus, quibus veratur dubium, haec sententia liberari possit.

De possessoribus civitatis, quae res omni attentione digna haberi debet, ad locum L. I. D. de decret. ab ord. fac. Cl. Canegieterus capite XI. disputavit. Possessores civitatis totam, ex Auctoris mente, in municipiis idem fere, quod Romae equites valebant; aut, si inanis, cum populo respectu Senatus et plebis comparari possunt. Nam L. vn. Cod. Th. de pastor. dent. fil. nutr. diserte *curiales plebei, et possessores*, distinguuntur.

Caput XII. ubi locus L. 4. §. 3. D. de his qui not. inf. ex antiquitatibus illustratur, apteque emendatur; et caput XIII. ubi de anaulorum in obsignandis litteris publicis, praesertim testamento, usu differitur, commode praetermitti a nobis possunt.

Caput XIV. L. 44. §. I. D. de relig. Pauli verba: *id est caput, cuius imago fit, inde cognoscitur*, in hunc modum Auctor correxit ut verbum *quis*, cum obsoleto illo *quouis* commutaret, et quidem ita, ut primam syllabam repetat; hinc habes seriem verborum hanc: *quo i. e. quia, quouis imago fit,*
 K k k 3 inde

inde cognoscitur. Sed haec nova plane lectio admodum dura et temeraria videtur, igitur aliam, quae saltem difficultates, quibus Auctor permotus cogitavit de emendatione, auferre valet, addere non dubitamus. Legas, locum eum in hunc modum: *id est caput. Cuius imago fit, inde cognoscitur*, melius et rectius cum Ionho cognoscimus; nam centies litterae r et s a Scribis sunt permutatae. Si igitur post verbum *caput* interpungas, omnis, vti nobis videtur, tollitur difficultas.

Capite XV. dissensus de Papirii praenomine inter Dionysium (Antiqu. Rom. lib. III.) et Pomponium (L. 2. §. 2. et 36. D. de Orig. Iur.) tractatur. Hunc ut Auctor tolleret, utrumque, et Dionysium et Pomponium, de alio Papirio, qui aliud et plane diversum praenomen haberet, alio etiam tempore vixerit, atque adeo alia scripserit, loqui contendit. Sic Dionysii, ut ita dicam, Papirius, tantummodo Numae Leges et Constitutiones de rebus sacrum collegisse dicitur. Ab hoc vero plane diversus putatur is, cuius apud Pomponium fit mentio, qui omnium omnino Romanorum Regum Leges in unum corpus redegit creditur. Quam quidem coniecturam elegantem, scienterque excogitam, nisi in ipso Pomponii loco duplex Papirii praenomen occurreret, non sustineremus reprehendere. Quodsi vero Perizonium, qui hanc praenomine Papirii diversitatem pro scribarum vitio habet, audiamus, illa difficultas tollitur, et Cl. Canegieteri opinio ad veritatem proxime accedere videtur.

Praetermissis capite XVI. ad duo quae sequuntur, in quibus citra modum Auctor cupiditatem studiumque emendandi prodidit, iam nunc accedimus. Paucis tantum exempli loco afferemus. In §. 1. Inst. quib. alien. licet vel non, pro: *at ex contrario omnes res pupillo — legere at ex con-*

contrario o i. e. non omnes vix pupillo etc. iubet, propterea quod alias exempla, quae adduntur, cum re conuenire non videantur. Porro L. 20. §. 9. D. qui testam. fac. poss. ad testamentum hanc adhiberi posse, pro vulgari textus lectione: ad testamentum adhiberi posse. Denique L. 3. D. si pars hered. pet. textunt: sed et tergeminos. Seniores cinctos vidimus Horatios, ita, ope, vt ait, geminationis, mutare, sed et tergeminos esse natos et Curiatios vidimus, vidimus Horatios, non dubitas. Plura quidem, si fuissent tanti vt commemorarentur, proferre potuissetus: ne vero Lectoribus doctissimis molestiam cretemus, in his acquiescimus.

Capite XIX. etymologiam verbi *possidere*, quod a *pede sedibus* deducere conatur, satis ridicule, inuestigare A. in animum induxit. Possessio igitur, si quis sequamur etymologiam, erit: *Sessio* siue *positio pedis in fundo aut re alterius, ad constituendum sibi ius aliquod.*

Capite XX. Imperatores demum post mortem nomine *diuorum* exornatos fuisse, interpositis lectu dignissimis animaduersionibus, acque explicationibus quorundam locorum ambiguum: admodum idoneis, demonstratur.

Caput XXI. in recensendis et emendandis quibusdam Codicis et Pandectarum locis totum consumitur. Laudanda saltem a nobis sunt, nam lectores certe longiorem narrationem non expectant, loca, quorum restitutionem Auctor petissimum curasse videtur. Huc autem pertinent: L. 14. C. de fund. patrini. L. 12. §. 1. D. commod. L. 3. pr. D. de sepulc. viol. L. 40. §. 1. D. de damn. inf. L. 2. §. 12. D. de O. I. denique L. 60. §. 6. D. locat.

Caput XXII. de verbi *littoria* apud veteres Scriptores, quibuscum, uti ex hoc ipso capite satis apparet, Nostro magna fuit familiaritas, usu, et variis significationibus, perauultas utiles atque doctas continet observationes.

Capite XXIII. ad Theophili Paraphrasin, quam nouis quibusdam exornauit coniecturis, A. accedit. V. c. §. 6. quib. mod. *tas* patr. pot. solu. particulam *καὶ* inter *νομιμαὶ* et *μεσος τῆς* eiiciendam esse putat. Ordo igitur verborum existit hic: *καὶ ζυγοστάτης ἐκπεφραμένους ζυγοί, καὶ χαλκοὶ νομιμαὶ μεσος τῆς*. Causa autem, qua A. commotus hanc mutationem textus occcepit, procul dubio posita fuit in eo, ut Boethium, qui rauduseulum nullo modo libripendi, sed euntori tribui vult, cum Theophilo consentire ostenderet. Caeterum tamen, Reizii explanationem, quae in hac obscuritate longe lateque elucet, valde desideramus.

Capite XXIV. locus L. 14. D. de transact. cuius sensum expleuit eo, ut verbis: *si iidem creditores essent*, adderet, *conuenire posse eos*, tractatur. Sed, ut paucis dicamus, contextus huius loci potius, ut *conuenire eos non posse* suppleamus, postulat. Alia, quae huic capiti immiscentur, ut eo citius ad ea, quae nuper his Auctor addidit, veniamus, silentio praeterimus.

Jam sequitur Libri II. caput septimum, quae illa, quae antea inedita fuerunt, locum sortita sunt. Auctor nimirum, uti supra diximus, capitum ordinem paululum mutauit. Antea enim liber primus XXIV. capitibus, ita ut sex priora, quae nunc sunt libri secundi, simul caperet, constitit; postea vero A. totum librum primum XX. capitibus absoluere, reliqua in secundum referre decreuit. Ad caput igitur septimum, quo textus L. 16. §. 3.

D.

D. de curator. fur. ad examen a Noſtro vocatur, pergimus. Verba autem, quæ maxime huc pertinent, ſic habent: *Sed per omnia iudicium teſtatoris ſequendum eſt, ut quem pater vtro conſilio prodigum credidit, cum magiſtratus præpter aliquod forte ſuum viciam idoneum puſauerit.* Primus Auctor pro ne, nescimus qua cauſa commotus, nec legere manuſ; deinde vocem *vitium* mutauit in *iudicium*, eo ſenſu, vt verbis *conſilio patri* opponeretur; denique *aliquid* per *aliquid* quid explicare vult. Quorſum vero hæc emendatio? nonne *vitium* apud optimos quosque Scriptores latinos sæpiſſime pro *culpa*, quam aut nimia feſtinatione, aut negligentia quis commiſerit, ponitur? Et vero hæc vocis *vitii* ſignificatio h. l. commodum omnino ſenſum efficit. Nam de magiſtratu, qui imprudentia peccauerat, ſermo eſt. Porro *vitium*, eo quo diximus ſenſu, melius quam, *iudicium*, verbis, *vero conſilio patri*, quorum cauſa Auctor lectionem vulgarem cum exquisitori conuertere tentauit, conuenit, et tunc nulla amplius verborum, *ne et aliquid*, opus eſt mutatione. Cæterum, in duobus aliis locis, quorum alter L. 2. §. 16. ne quid in loco publ. alter L. 4. D. de piguor. legitur, coniunctionem, vti Grammatici loqui ſolent, *niſi in ne ſi*, eo ſenſu, vt *ne quidem ſi* ſignificet, vertere doctiſſimus Libri Auctor non dubitauit. De primo loco, cuius verba hæc ſunt: *neque ſic conceditur, niſi forte quis hoc impetrauerit etc.* coll. præſertim §. 10. nos Auctoris ſententiæ aſſurgere fateamur. Sed, an multi reperiantur, qui etiam in illo altero loco cum Noſtro conſentiant, nescimus. Verba huius loci ſunt: *ubi vtro conuenit, ne diſtraheretur, creditor, ſi diſtraxerit, furſi obligatur, niſi ei ter fuerit denunciatum vt ſoluat, et ceſſauerit.* Primum Auctor *niſi*, eo quo ſupra diximus ſignificatum ſuntum, in *ne* conuertit, et in fine, poſt *ceſſauerit* verbum *diſtrahet*, quod a recentiori manu eſt proſectum, retinuit, atque ſic, *ne quidem diſtrahere licebit, ſi ei, hoc eſt debitori, ter fuerit denunciatum*, explicauit. De re ipſa vt nihil dicamus,

camus, verbum *diffrahere*, ex nostra opinione, et fortassis plures rei criticae periti, ad quos prouocamus, nobiscum consentiunt, plane omittendum est. Caeterum autem, verbo hoc in textum recepto, uoculam *is* nullam aliam aequo commodam, quam Noster, interpretationem admittere, libenter concedimus.

Capite VIII. cum Auctore, qui liberorum hominum poenas, v. c. infamiam, cuiusuis generis poenas pecuniarias, capitis deminutionem, relegationem, et sic porro, nullo modo in seruos cadere, recte contendit, vltro facimus. Verum emendatio loci L. 12. §. 4. D. de Accus. qui vulgo sic legitur: *idemque dicendum est in ceteris legibus, quibus pecuniaria poena irrogatur, vel etiam capitis, quae seruorum poenis non conuenit, sicut relegatio, non satis apta atque idonea videtur.* Nam pro *sicut*, legendum esse Auctor censet *sic et aut sicut et*. At, pace tua, Vir doctissime, haec Ellipsis, siue *irrogatur, siue seruorum poenis non conuenit* repetamus, durior videtur quam ut ferri possit. Si contra vulgarem textum retineamus, verba, *sicut relegatio*, ita sunt accipienda, ut ad *vel etiam capitis* pertineant, eaque illustrent. Et *capitis poena* haec loco minime de supplicio, sed de capitis deminutione intelligi posse, patet exinde, quoniam seruorum poena atrocissima fuit supplicium.

Inde a capite IX. usque ad XIII. Auctor loca L. 6. §. 7. D. mandat. L. 10. D. si pars hered. petat. L. 1. C. ne fil. pro pat. L. 1. C. Th. de Burgariis, et L. 17. D. de statu homin. sine, omni fere textus mutatione, illustrauit atque explicauit.

Ad caput XIV. de vno tantum, quid sentiamus, verbo, breuiter dicemus. Nimirum Auctor doctissimus verbum *imperare*, quod de fidei commissis vna cum vocabulo

de

dehinc pro commode adhiberi posse, a Paulo ad Recept. Sentent. lib. IV. Tit. I. §. 6. dicitur, sine vlla dubitatione in *specare* commutauit. Cuius rei rationem ipse, si recte eius mentem percepimus, in ipsa fidei commissorum natura ponit. Obiicitur enim, imperium in hac re, quoniam semper precario, nulla vi cogente, alterum vt hoc manus in se suscipiat, rogare solemus, plane non posse habere locum. At haec omnia non efficiunt, vt cum nostro consentianus. Si enim v. c. herus per testamentum seruum donasset libertate his verbis: heredi meo *impero*, vt Stichum manumittat? haec sane libertas non potest dici legata, sed fideicommissoria. Caterum autem, verbum *specare* in legatis fideicommissis recte adhiberi posse, acriter cum Auctore Libri defendimus.

Capite XV. Auctor, quoniam de Librariis satis constat, eos verborum desinentium in o vltimam syllabam in *o* saepissime peruertisse, nonnulla Pandectarum loca, vt L. 7. D. Fam. ercisc. L. 45. de vltucap. et vlturp. denique L. 5. si ex nox. caus. agat. adhibita hac coniectura, integritati pristinae restituisse videtur. De vltimo loco Codicem adeo Florentinum, qui praeterea post *supplicium* legit *cum*, habet consentientem. Sed tamen locus, qui L. 14. §. 2. D. ad Sc. Trebell. occurrit, quamuis emendatione indiget, hoc modo non sanatur. Audiamus primo lectionem vulgarem: *Plane si bona venierint, non oportet praetorem, nequidem pupillum restituere, nisi ex causa, ut Divus Pius rescripsit.* Noua autem, et quantum nobis constat antea incognita, sic se habet: *Plane si bona venierint, non oportet praetorem rem nequidem pupillo restituere, nisi ex causa, ut Divus Pius rescripsit.* Recte autem ex nostra opinione doctissimus Cannegieterus, recepta in textum lectione, *Praetorem*, quam alius ex coniectura iam vidit, vulgarem dereliquit. At qua ex causa sit insertum *rem*, et *pupillum*

gillum mutatum in pucillo, qua mutatione adeo sensus pervertitur, non facile capimus. Sufficit sane, nisi omnia nos fulsint, ad omnes huius loci tenebras dispellendas; ut Praeceptorem pro Praeceptore substituamus.

Jam quae in vitimis V. capitibus occurrunt, ad us, quorum haecenus recensum dedimus, plane sunt diversa. Capite XVI. Auctor Supplementa ad Iacchi de Negation. Pandect. quae omnino non sunt spernenda, protulit. Porro XVII. cap. coelibes, ex iure Romano antiquo, filios adoptare non potuisse, probare studet. Deinde cap. XVIII. utrum iudicio et voluntate filius in locum dignitatis eius, qui eum adoptavit, etiam succedat, disquiritur. Probe autem distinguat Auctor inter familiae dignitates et honores; hos adoptivo concedit, illos vero ei denegat. Tum capite XIX. de tempore, quo ius arrogationis a populo ad Imperatores sit translatum, Auctor exponit. Quam vero disputationem ita instituit, ut arrogationem sub primis Imperatoribus promiscue, interdum per populum, interdum per Imperatorem esse factam, probaret. Qua re commotus, certum huius rei tempus definire non est ausus. Denique capite XL. adoptionem per testamentum factam esse legitimam Auctor defendit.

Capite Libri tertii primo difficultatem, quam Interpretes de loco L. vn. §. i. D. si quis ius dic. non obediunt, moverunt, tollere molitur. Quare verba *sed duci* ab Auctore cum verbis *nee duci* permutantur. At omnis difficultas, simulac verba: *extremum in iurisdictione* recte intelligantur, scilicet de iudicii publicatione, non de executione, ut vulgo putant, tollitur.

Capite II. Auctoris de Disputationibus fori sententiam habemus propositam, quam vero defendere non aude-

mus.

nov. Audiamus ipsa Auctoris verba: „*De fori disputationibus, nullus iurisconsultus est quin aliquid tradiderit, tradet, quotidie, sed id. m. omnes: ex Racuardo plerique sapiunt, qui alicuius industriam supergressus videtur. Hunc quasi ducem sequuntur, nec in devium et errores ruentem aut deserunt, aut in viam redeunt.*“ Haec omnia esse falsissima, quis nostrum est, qui ignoret? Nonne Bachius, in Historia iurisprud. Rom. de hac re copiose atque accurate disputavit? Quae cum ita sint, plane non est cur Noster de opinione sua iactanter loquatur.

Capite III. nonnulla Papdectarum loca, veluti L. 93. D. de V. S. L. 100. §. 3. de leg. III. L. 44. §. 1. de iuro dot. L. 61. de furt. mutato *§* in *nisi*, de quibus vero praeterea nihil dicemus, clariora redduntur. — Capite IV. alios locos, scilicet e L. 112. §. 1. 2. de condit. et demonstrat. levi mutatione restituitur. Per quam occasionem simul Auctor de vedigalibus mortuorum, apud Romanos usitatis, quaedam disputavit. — De cenotaphiis capite V. agitur, ubi maxime inquiritur in id, num fuerint loca religiosa. De qua re Marcianus L. 6. §. ult. D. de rer. diuis. et Ulpianus L. 7. eo longe a se inuicem discrepant. Quorum igitur dissensum A. ut tolleret, hic verbum *religiosum* sensu iuridico consueto, ille contra grammatico sumisise, dicitur. — Capite VI. quaedam Aucter loca, ex quibus verbum aliquod, ob alterius similitudinem, excedisse videtur, collegit. Eiusmodi loca, ex Auctoris mente sunt L. 32. §. 1. de leg. I. L. 12. de duob. re. const. L. 1. pr. de publ. et vedig. L. 7. C. de murileg. et Paull. Rec. Sent. libr. V. Tit. XXV. §. 6. re. legenda. — De Pegaso, iureconsulto Romano, capite VII. Auctor fecit mentionem. Quem virum et Iureconsulti, et ii qui litteris elegantioribus operam se dedisse profitentur, quoniam a Iuvenalisatyr. IV 72. laudatur, haud dubie accuratius nosse cupiunt. — Capi-

te VIII. nonnulla loca, quae vero breuitatis causa obui-
tantum indicabimus, diligentius explorantur, nec sine ma-
gna elegantia emendantur. Primus eorum legitur L. 16.
§. 1. de pignor. et hypoth. L. 3. D. Si pars hered. petat.
L. 36. D. de ritu nupt. L. 21. D. de off. praef. L. 27. §.
1. D. de instr. v. instrum. leg. L. 1. §. 4. D. de his qu. in
testam. del. L. 20. D. poen. L. 27. §. 1. D. de fart. et L.
vn. pr. D. de off. praef. praef. — Verbi conuicti vim et si-
gnificationem Auctor vt cap. IX. determinaret, simulque lo-
cum L. 15 §. 4. D. de iniur. corrigere, in animum induxit. —
Caput X. in emendandis locis L. 23. §. 2. D. de fidei-
comm. L. 21. D. de opt. leg. L. 11. §. 10. de donat. int.
vir. et vxor. L. 36. pr. ad municip. §. 3. Proem. Inst. et
L. 10. D. de iure patron. totum consumitur. Digna autem
inprinitis est commemoratiōe loci primi explicatio. Nimi-
rum Auctor *damnum voluntatis*, quod fortasse nemo facile
improbabit, per *damnum voluntarium* est interpretatus. Re-
liqua, quae inde ab XI. vsque ad XVII. sequuntur capita ad
vnum omnia, Triboniani apologiam aduersus Ramosum con-
tinent. Sic v. c. Ramosus sententiam Triboniani, qui Le-
gem Pompeianam *noua* poena parricidium sanxisse conten-
dit, acriter reprehendit. Noster igitur in gratiam Tribon-
iani, *nouam poenam per magnam et singularem poenam* ex-
plicauit. — Capite XVII. lectio duorum de iure pigno-
ris locorum, quorum alter apud Catonem de re Rust. lib.
I. c. 145. alter apud Isidorum Origin. lib. V. c. 25. legitur,
ad examen vocatur. — Capite XIX. in loco L. 29. pr.
D. p. soc. Auctor pro vulgari lectione: *placet valere, si
modo etc.* potius *placet valere: valet et, si modo etc.* legen-
dum esse censet. Hanc coniecturam statim alia, ad locum
L. 16. D. de re iudic. exōipit; qua approbata, commode
hic locus alio L. 63. pr. D. p. soc. qui alias pugnare vide-
tur, conciliari potest. — Capite XX. Auctor nouam et
adhuc, quod longissime a vero abest,) incognitam *farti per lan-*

eam et licium concepti explicationem, in medium se protulisse autumat. Audiamus verba Auctoris: *Sed-an, inquit, licuit intrare iniussu domini quaesitum rem furtivam? Debit licere, sin minus, nunquam rem furtivam concipere h. e. inuenire licuit, siquidem creabile est, dominum furti conscium semper aruisse ab aedibus suis quaesituros furtum. Licuit itaque, sed habemus, ut non intrarent nisi licio cincti, nisi lanceam habentes: licio cincti, ne rem furtivam inferrent in aedes: lanceam gestantes, ut significarent, se non mulierum causa intrare, quin, si usus esset, se lance oculis obiecta, matronarum virginumque adfectum sibi interscludere velle. At quis nostrum est, qui, re diligentius explorata, summam huius novae interpretationis non nisi loco Festi de hac re satis vulgari, niti, non intelligat? —*

Capitibus VIII. prioribus libri IV. Auctor de ritibus circa nuptias, apud Romanos antiquissimos usitatis, inprimisque de coemptione, copiose, nec indocte disputavit. — Capite IX. novam plane, quantum nobis constat, de secunda Legi Aquilliae Constitutione, sententiam proposuit. Auctor enim poenam remunerationis, in XII. Tabulis praescriptam iis, qui alterius corpus facerent, Constitutione ferenda, cur vero hac ipsa secunda? esse abrogatam, coniectura auguratur. — Capite X. locum XII. Tabularum de membro rupto, et offe fracta, omni industria et cura pertractavit. — Denique capite XI. Auctor de divorcio, eiusque ex Legibus Romuli causis legitimis, disputavit, atque tum Libri totius finem fecit.

PO. CAROLI ZEYNN, GRAECAR. LITTERAR.
in Vniuers. Wittebergenſi Prof. Publ. Ord. Animaduerſio-
nes ad Theocriti Idyllium XXI.

Priusquam ad rem ipsam accedam, mea quae sit de locorum corruptorum, imprimis per coniecturae audaciam emendandorum, ratione, sententia, paucis declarare non alienum esse duco. Est genus duplex Grammaticorum, quod mihi magnopere inuisum esse non nego: alterum eorum, qui tam pertinacis difficilisque sunt ingenii, ut nihil probandum recipiendumque esse ceſeant, nisi quod in libris editis iam reperiatur, atque citius ad ineptissimas quasque et contortissimas confugiant interpretatiunculas, quam ut concedant, vulgarem corruptam esse lectionem. *) Alterum complectitur eos, qui leuitate quadam animi, ne quid grauius dicam, inducti, temere, et sine vlla necessitate, ad verbum paulo insolentius, aut sibi certe obscurius, delendum, mutandum, aut transponendum aduolant. Talium ardentium malam sedulitatem merito castigat Burmannus, in Praef. ad Phaedrum. Igitur ne quis forte in alterutrum incidat vitium, haec praecepta tenenda esse arbitror. Primum videndum diligenter est, si ne locus aliquis corruptus, nec ne, h. e. repugnet legibus linguae, versui, vsui loquendi, quo idem auctor alias solet uti, naturae rei, et aliis eiusdem auctoris locis, vbi vel eadem res, vel certe affinis traditur, ita ut ne interpunctionis quidem arbitrio possit adiuuari.

De-

*) Huiusmodi homines castigat Graevius Praef. ad Ciceronis Offic. *Ineptire malant, inquit, miserrime in corruptis corruptius exponendis, quam librarii aut fidem, aut manum, aut interpolatoris imperitiam, accusare, et alterius solertiam, parua litterae aut vocis mutatione nebulas omnes discussionem, agnoscere.*

Deprehensa ita loci corruptione, quaerendum est, an forte vitium operatum sit habendum, ut adeo statim ad meliorem editionem corrigas, ne stulte inter lectiones variantes referas, et rerum peritis te deridendum. *) Tunc confusio non modo caeteras editiones, imprimis antiquiores, et quas principes vocant, sed etiam, si copia detur, libros scriptos, an forte verae lectionis vestigia quaequam impressa deprehendas. Emendatio vero ipsa, quam tentaueris, quam proxime accedat ad scripturam loci corrupti; sit facilis; conveniat vsui loquendi, non tam aliorum scriptorum, quam auctoris ipsius, cuius locum emendas; ne abhorreat, si locus poetae est, a legibus metri. Sed hic magna cautio adhiberi debet, ne vel cum nonnullis, qui diversitate et aetatis et dialecti graecae, exceptionibus quibusdam a vulgari prosodia, (licentias vocant,) quae tamen ipsae legibus quibusdam sunt subiectae **), et forte corruptione locorum decipiatur, audeas negare, poetis Graecis certum quoddam propositum fuisse metrum, adeoque nil referre, quod verbum ponas, dummodo ne a sensu loci id abhorreat: vel temere, si quid a legibus metricis, quas tu tibi fingis, aberratum esse videris, ad versum mutandum abripiaris, nulla ratione habita earum exceptionum, quas modo commemoravi. Caeterum coniectura, quamvis speciosa, aut non debet omnino in textum recipi, aut, si recipienda visa fuerit, id tacendum non est; nam semper tamen periculum relinquatur, ne auctor aliter scripserit. Accedit hoc quoque, quod, ut sua cuique matri filia videtur formosissima, ita sui cuique critico ingenii foetus praestantissimus facile pro-

*) Exemplum huius rei commemoravi ad *Christi Abhandlung von der Litteratur und Kunstwirkung des Aeschylus*, pag. 257.

**) Eiusmodi hominibus auctor sim, ut diligenter cognoscant, quae Clarkius, diligentissimus in hoc genere, passim de hac re tradit ad Homerum.

probari potest, ut si in tali iunctura eundem referendum esse censeant. Haec tantum breuiter dicenda esse existimari, quae, si copiosius tractarentur et argumentis exemplisque comprobarentur, facile librum possent implere. Sed accedamus nunc ad id, quod nobis propositum est, et videamus primum de Idyllio Theocriti.

Lectionem Aldinae versu 3. *ἰσχυρίσασθαι* pro vulgari *ἰσχυρίσασθαι* recto probat Reiskius ad Idyll. XVI, 36. Nam haec est nominum talium apud Dores ratio. In versu sequente vero male idem vel editor Theocriti mutauit interpretandi rationem, vulgo probatam. Etenim τὸν ὕπνον pertinere ad antecedens: *ἰσχυρίσασθαι*, sensus, opinor, facile docet. Sermon enim non potest esse de parte uellus exigua, quae est opinio Reiskiana, repugnante rei natura, sed de breuitate somni, quem facile turbant curae. Esti vero libenter concesserim, verbum *ἰσχυρίσασθαι* fere iungi casui alteri: nec tamen desunt exempla, ubi cum quarta connectitur. Bracker enim locum Oppiniani Haliac. IV, 512. quem laudauit cl. Smothius, exactae eiusmodi constructio apud Orpheum Lapid. vers. 36. ubi anguis dicitur *ἡματρε ἀκρον ἐπιφανῆν ἀκικαίς*. Caeterum Poeta haud dubie spectauit locum Homeri Odyss. τ', 515. sqq. ubi Penelope lugens et sese excrucians ob mariti absentiam, sic inducitur:

Αὐτὰρ ἐπὶ νύξ' ἔλθῃ, ἔλθοι τε κοῖτος ἅπαντας,
καί μοι ἐνὶ λέκτρῳ, πυκινὰ δέ μοι ἀμφ' ἄδιν' ἀνῆρ
Ὀξείαι μελεδῶναι ὀδυρομένην ἐξέθυσσιν.

Atque Iliad. ν', 132. sq. ψαύειν et ἐφιστάμεν coniunguntur, uti nostro loco:

Ψαύειν δ' ἐπὶ κόμῳ κρυφῶς λαμπροῖσι Φαίλαισι
Νεώντων ὡς πυκνοὶ ἐφίστασαν ἀλλήλοισιν.

Ver-

Verfu 10. inter τὰ τῶν χριστῶν ἀθλήματα, h. e. *instrumentis piscandi* quoque commemorantur τὰ Φυκίοντα τε λήδα. Sed quid verbo λήδα sit faciendum, inter grammaticos non convenit. Xylander intelligit *retia*. Hanc rationem series quidem orationis egregie probat; at loquendi vsus plane damnat, quo nunquam talis potestas subiecta reperitur huic nomini. Praeterea neque apud Oppianum Halieut. III, 30. sqq. quem locum debeo diligentiae Strothii, nec apud Pollucem Onomast. pag. m. 29. vbi de instrumentis piscatorum singulis exponitur, vlla λήδου fit mentio. Contra id nomen apud veteres herbarios, de quodam fruticis genere, adhibetur. Quid? num corrigendum est λῆρα, quae saepe numero in carminibus Homeri occurrunt? Metro quidem conveniunt, sed non aequè sensui: quia ista *tenua tegmina linter* ad nostrum locum non pertinere videntur. Meliorem et faciliorem non notū emendationem, nisi Brodaeī, quam ipse Reiskius comprobat, nimirum λῆρα, h. e. *funes, quibus hamus arundinis iungebatur*. Etenim primum ex ΑΙΝΑ per negligentiam librariorum facile fieri potuit ΑΗΔΑ. Dein de λῆρα cum apud alios Scriptores, tum apud Pollucem in Onomast. l. I. inter piscatorum instrumenta commemorantur. Pollux enim, τὰ δὲ ἐγγαλῆα, inquit, τῶν ἀλιεῶν κίλαραι, ῥάβδοι, λῆρον, τρίχες ἰππικοί, ἀγκίστρα, ἀγκυδύτα, δόκτις, ἀμφίβληστρα, πέρκοι, κύρτοι, γέφοι, πάναγρον, λῆρος, φελλοί, μολοβδῶνα. Apud Plinium quoque Hist. nat. lib. XXIV. cap. 9. occurrunt *lina piscatoria*. Idem nomen λῆρον apud Homer. Iliad. ε, 487. de *reti* adhibetur, sed de funiculo huius apud Mahneonem vers. 279. Ἀγρεῦτῆρι λῆρον ἀνεφέλλεται ἐκ ἀλός ἰχθύων. At vero huic emendationi impedimentum hand contemnendum obicitur a ratione metris, cum ita syllaba prima, contra morem omnium poetarum Graecorum, producat. Nam in locis Oppiani omnibus corripitur, apud Theocritum ipsum Id. I, 139. VIII, 58. XXVII, 16. apud Homerum l. I. item Odyss. γ, 118.

de linteo, in quo Vlyffes dormiens cubat, Odyff. η, 198. de filo Parcarum, Hymn. in Apoll. 104. apud Orpheum Lap. XVIII, 67. de linteo, et XVI, 23. de filo Parcarum: apud Nicandrum aliquoties, praeter vnum locum Alex. 452. Δὴ ποτε δ' ἠ' ῥ' ἀδείοιο νέον θύοις ἐν τρηχί λίνω. Sed locum esse corruptum, et legendum esse, vti dudum coniecit Doruillius ad Charit. p. 767. λίνω, h. e. linteo, non solum Scholiastae indicio patet, qui per ῥήιον explicat, sed et codicis Medicei auctoritate, vbi reperitur λίνω. Apud Nonnum Dionys. XLVIII, 459. quidem producit, sed Doruillius l. l. docet, hunc ipsum locum vitio laborare, aliudque esse substituendum nomen. Quae etsi ita sint, tamen arbitror λίνω esse genuinam lectionem. Nam si verum est, quod nonnulli sat speciose contendunt, hoc Idyllium non habere auctorem Theocritum; improbable non est, auctorem istum forte profodia latinorum deceptum, recessisse ab ipso Theocriti aliorumque antiquiorum poetarum Graecorum consuetudine. Apud Latinos enim primam syllabam nominis *lini* produci, vel inter pueros constat. Deinde etiam si Theocrito vero Idyllium illud tribuendum esse censueris; nec tamen adeo magnopere negari debet, in hoc nomine inconstantem fuisse, cum deprehendatur aliis quoque in nominibus quandam commisisse inconstantiam, adeo ut modo Doricam, modo Ionicam sequeretur profodiam. Sic v. c. prima syllaba nominis *καλῆ* apud veteres Ionas, vti exemplo Homeri satis intelligitur, constanter producebatur *), sed in carminibus recentiorum aliusque dialecti poetarum corripitur eadem. Vtramque igitur rationem in eodem hoc nomine a Theocrito adhiberi videmus, quae plerisque in locis quidem primam, more vulgari, corripit, sed interdum veterum Ionum consuetudinem secutus, producit, veluti II, 125. VI, 14. 19. VII, 132. VIII, 43 etc.

Quas

*) Conf. Clark, ad Iliad. β, 43.

Quas Poeta versu 11. vocat *εργασίας*, eadem Polluci l. I. dicuntur *τρίχες ἰππεοί*.

Male probat lectionem Aldinam *κῶα* versu 12. Reiskius, quae praeterquam quod sensum loci non adiuvat, a legibus versus plane abhorret. Etsi vero *κῶα* dicitur pro *κῶατα*, haec contractio tamen hic non magis longam efficit syllabam, quam in nomine *κρέα* pro *κρέατα*, Theocrit. Idyll. VII. 108. Vulgaris igitur lectio *κῶας* versum quidem iuvat, at turbat sensum, qui requirit nomen, quod commode ad *χεροῖν ἀθλήματα*, de quibus est sermo, possit referri. Quare mirifice mihi probatur coniectura cl. Strothii, qui emendabat *κῶαι*, *remi*; praesertim cum statim sequatur *λέμβος*.

Reconsitis singulis suppellebilis curtae piscatorum illorum generibus, addit Poeta vers. 14. *Οὗτος τοῖς ἀλιεύσιν ὁ πᾶς κόπος, ἕτος ἑ πλῆτος*. Hic mihi suspectum videtur nomen *κόπος*. Etenim, siue interpreteris per *laborem*, *exertitionem*, *γυμνασίαν*, ut saepenumero imprimis apud Hippocratem occurrit, siue per *dolorem*, *molestiam*, neuter significatus orationis seriei convenit. Nam intelligi *ea*, quae per *laborem* sunt *parta*, non videtur admittere usus loquendi. Itaque opinor, a manu auctoris forte esse *βλος*, h. e. *videtur*, quae ad vitam sustentandam sunt *necessaria*. Sic enim per exertationis aut gradationis figuram commode cum *πλῆτος* iungi potest.

Versus sequens quoque, omnibus facile concedentibus, vitio laborat: *Οὐδείς δ' ἔχ' ἕτραν εἰχ' ἔχ' ἴνα*, seu *ἔκῶα* secundum Aldinam. Sunt qui corrigere conentur *ἔκ' ἴνα*, adeo ut *ἴνα* sit genus mensurae aut poculi. Sed frustra, quia leges versus obstat videntur. Coniectura Io. Aurati, *ἔκ' ἴνα*, quam recepit Reiskius, omnino perturbat sensum. Ratio Xylandri, emendantis *ἔχ' ἴνα*, propterea ferri non potest, quod *ἕτραν* requirit *μίαν* in genere feminino. Mihi probatur Scaligeri *ἔχ' ἴνα*. Nam non modo versus, sed sensus quoque comprobatur. *Κοῦς* enim recte de poculo dicitur.

Verba, quae proxime sequuntur, satis sunt deprauata; et ab aliis aliter tentata et vexata, quorum labores apud Reiskium deprehendes, qui ipse nescit, quam loco laboranti afferat inedelam. Nos, praetermissis caeterorum coniecturis, tentabimus, an lex lectione Aldinae succi boni quam exprimamus, qui sensui sit salubris, nec noceat versui. Aldina autem sic: πάντα περισσά Πάντ' ἰδόναι τήναι ἀγροπενία ἢ σφάϊς ἰταλίας. Igitur equidem, ut, quantum fieri potest, minime recedatur a scripturae huius vestigiis, legendum distinguendumque esse ita censeo: πάντα περισσά Πάντ' ἰδόναι τήναι ἀγροπενία ἰταλίας, h. e. *Esti tamen curta illis erat supellex: nulla tamen re egero videbantur, quippe communis labor piscandi eos coniunxitat reconciliatque socios, adeo, ut alter alterum adiuuaret in piscando, ad victum facile quaerendum, vitamque sustentandam.* Idem igitur ferofensus efficitur, qui paulo inferius versu 31. est expressus: ὡς καὶ τῶν ἀγροπενία, τῶν εἰρησά πάντα μωρζεν.

Verba versu 17. εἰδεις δ' ἐν μέσσω γείτων, nil significant, nisi, *non aderat vicinus.* Etenim ἐν μέσσω εἶναι notat *adesse, praesentem esse.* Sic apud Terent. Adolph. III, 4, 33. *reperitur, mater virginis in medio est, h. e. adest.* Caeterum his verbis continetur descriptio solitudinis, et hic quoque spectasse et imitatus esse videtur Poeta locum Homeri Odyss. ε, 489. ἄγροπενία ἐν ἰσχατιῆς; ἢ μὴ πάρα γείτονες ἀλλοι, vbi res eadem describitur.

In verbis sequentibus eiusdem versus, Πενία δὲ παρ' αὐτὴν, nomen Πενία, quae est nonnullorum librorum lectio, abhorret a sensu loci. In Florentina reperiri dicitur πάντη, h. e. *undique*, pro quo Stephanus, ut ad idyllii dialectum accommodaret, rescripsit παντῆ. Reiskius, qui negat, recte tuguriolum illud dici posse *undique mari esse cinctum*, vult legi aut πένει α, sed satis contorte et inepte; aut πελία, h. e. *mare glaucum*; malleo potius πολία, quod epitheton dicitur mari iungi, v. c; Odyss. ε, 564. Iliad. ε, 120. ε,

219. α, 350. 359. ξ, 31. etc. at *πάλια* non item: Verum enim vero, forte lectio *πάντη* seu *παντᾶ* non erat sollicitanda: Nam primum etiamsi Reiskio concederemus, hoc tugurium in littore positum; nec adeo undique; si rem ad vivum vsque refecis, mari cinctum fuisse: tamen, opinor; Postea recte adhibere potuisset *πάντη*; si nonnisi vnum alterumve tugurium latus fluctus alluissent; quoniam in primis apud Poetas eiusmodi verba non subtiliter debent accipi: Quemadmodum etiam, qui in aliis scriptoribus proprietatem verborum, nimis; h. e. nullā rei vsusque loquendi habita ratione; promunt, magis temere et stulte arguari, quam recte et scite interpretari existimantur Grammatici. Quis quæso rerum peritus ferret interpretem, et sine risu audiret, qui veluti illud $\pi\eta\lambda\alpha$ Genesios III. mathematica *ακρίβεια* acciperet, et inde colligere sustineret, arborem illam, quæ primis hominibus eorumque posteris tam fatalis et exiciosa extitit, in medio paradiso, tanquam in centro mathematicorum fuisse plantatam? Deinde nihil impedit, quo minus statuamus, imo multa sunt quæ suadeant, hanc ipsam casam fuisse in insula deserta et perparua, vt adeo commode dici possit a mari cingi et allui. Accedit hoc, quod *πάντη* egregie commendatur a serie orationis: Etenim ita magis determinatur et vberius explicatur illa solitudo, vacua ab omni vicino, quia *πάντη* erat hæc casa mari circumscripta. Quare, si quid hic mutandum esset, malletm illud *αὐτὴν* mutari *ἀκτὴν* seu in *ἀκτῆ*, h. e. *iuxta littur*, adeo vt casus quartus *καλύβαν* penderet a sequente verbo *προσέβαλε*.

In versu 18: non est quod casum *θλιβομένων* cum Reiskio mutemus in rectum *θλιβομένων*, repugnantibus libris omnibus, nec vlla omnino necessitatis ratione urgente: Nam casa ipsa, quæ fluctibus alluebatur marinis, rectissime *θλιβοθεῖν* dici potest, h. e. *leniter et suaviter premi*. Nam hæc est verbi vis et potestas: Sic v. c. Theocrit. XX, 4. puella delicatior osculo dicitur: *θλιβὼν χρίλα*, h. e. vt in
M. m m 3; ali.

aliquo-Epigrammate Misc. Lips. Tom. IX. p. 142. extat, *χαλκεία γλυκεροῖς χεῖρεσι, συμπίεζεν*: apud Musaeum 114. Leander *ἤεμα θλίβει* manum puellae amatae.

Illud *τρυφερόν προνήχεν* est *leniter adnatare* seu *affluere*. Sic *τρυφερόν λαλεῖν* apud Nostrum Idyll. XX, 7. est *moliiter, delicate, fracte loqui*, seu *pronunciare*, non rustrice, voce rauca et stentorea, sonoque Deum istum furtiuum facile fugante, sed ἡδὺ λαλεῖν, quod apud eroticos Poetas subinde occurrit, v. c. in Epigr. Misc. Lips. IX. p. 299. Atque *τρυφερός χεῖρ* est *cutis mollis, tenera*, ibid. p. 108. qualis cutis Graecis quoque ὕγρος vocatur. Sic *βίος τρυφῆς* est *vita iucunda et remissior, quae rebus abundat suauibus sensusque demulcentibus*. Puella, Veneris Cupidinisque castris aptior, quam Vestae sacellis, in Epigr. Meleagri Misc. Lips. IX. 315. dicitur *τρυφερόν θάλος*, *planta tenera et mollis*, *Μεῖδημα τρυφερόν* l. l. pag. 459. et *τρυφεραί*, passim in Epigrammatis Graecorum appellantur puellae, vt l. l. pag. 455. 457. etc. Atque *μικοτρυφῆλαι*, h. e. *leniter premi et suauiter mulceri* dicitur, facies eius, qui osculatur gratam puellam, ibid. p. 693.

Verf. 20. ἐκ βλεφάρων δὲ ἵπνον ἀπασάμενοι σφριζέας Φρεσὶν ἤρεθον ἠδᾶν.) Similiter canit Orpheus Hymn. 77, 9. *Ἡνίκα τῶν γλυκύν ἵπνον ἀπὸ βλεφάρων ἀπασείησι*: Πᾶς δὲ (lege γῆ, quae particula saepenumero a librariis permutata est cum δὲ) *βρεσὶς γῆθει* etc. Caeterum forma *φρεσὶν ἐρεθεῖν ἠδᾶν*, h. e. *animum inuitare ad cantandum, s. cantare corripisse*, paulo insolentior mihi esse videtur. Nam *ερεθεῖν* sumitur in sensu malo, et significat *excitare, rem ingratam et acerbam*. Sic. v. c. Odyss. τ', 517. curae *ἐρεθεῖν* dicuntur, quo minus quis dormiat; Hymn. in Mart. 14. ira *ἐρεθεῖν* dicitur ad pugnandum; Iliad. α', 519. maledicta *ἐρεθεῖν* iram; simili ratione Iliad. γ', 414. occurrit de animo irritando et prouocando ad iram. Vnus locus, si non est corruptus extat apud Anacreontem Odar. XXII. vbi *ἐρεθίζω* de fonte vsurpatur, qui leni gratoque spurro oblectat et inuitat.

Verfus

Versu 26. verba ἀσφαλίων μέμφοι τοῦ καλὸν θεῶς, quae sunt initium orationis, qua piscator socii perulo respondet, male habent interpretes. Qui nomen proprium viri in ἀσφαλίων quaerunt, quale occurrit Odyss. 8, 216. de Menelai apparitore, recte nesciunt quo sese vertant, vt. tolerabilem extorqueant sensum. Igitur alii, vt hunc scopulum vitent, ad coniciendi audaciam confugiunt, sed qui, vti fit in re dubia et incerta, admodum inter se deprehenduntur discrepantes. Henr. Stephanus tradit, esse, qui legendum suspicentur ἀ φίλοι μὴ μέμφοι. Verum praeterquam quod haec coniectura non satis digna esse videtur persona dicentis, etiam nimis recedit a scriptura librorum. Transpositio, quam Heinsius factam esse comminiscitur, vix digna est quae commemoretur et refutetur. Reiskius pro ἀσφαλίων quadruplicem proponit coniecturam, μαψιδίος, μαψιδιον, αἰψα λίαν, et ἀσφάλιον, h. e. ex sententia Viri, tutius. Vltimam recipere sustinuit in textum, quae tamen omnium pessima videtur. Nam non modo omnino est inusitata forma comparatiui, sed et sensus admodum existit frigidus et ineptus. Cl. Strothius proponit duplicem coniecturam, ἀσκαλίον et ἀσφαδίον. Neutra quidem inepta, aut a sensu aliena est existimanda. Bern. Martinus Var. Lect. 111, 14. exhibet ὡς γ' ἄλιον. Fortasse non male. Quod si coniciendi necessitatem esse existimarem, forte conicerem αἰ ἄλιον, h. e. iterum temere, aut ἀσκαλέως h. e. ἀσκαλέως, pertinaciter, vt Iliad. τ', 68. vbi verbo μεναινεῖν iungitur, quod satis ad similitudinem nostri μέμφοισθα accedit. Verum haud dubie ἀσφαλίων vera habenda est lectio, quae significat Neptunum, vti tradit Macrobius Saturn. I, 17. et Plutarchus in Thest. sub finem. Igitur prae indignatione noster piscator. fere eadem exclamatione vititur, qua ille Demea Terentianus Adelph. V, 3. 4. O coelum, O terra, O maria Neptuni! Imo Nostro admodum conuenit nominare Neptunum Regem maris, vnde piscatores victum quaerunt.

Vers.

Verf. 27. negatur tempus transire *αὐτομάτως*, h. e. *per se, sine impulsu suo arbitrio, contra leges naturae.* Sic Iliad. β', 408. Menelaus ad fratris conuiuium venire dicitur *αὐτόματος*, h. e. *non vocatus, sed sua sponte.*

Verf. 28. cura dicitur somnum *κόπτειν*, h. e. *ἐκκόπτειν, θορυβεῖν, ταράττειν, ἀκωθεῖν, ἀποσείων.* Proprie autem significat *vehementer mouere, percutere, tundere, v. c. τάρμαμα, κudere, θύρειν, πύλαρειν, τήθος, περθεῖν, πλάνγειν.*

Verf. 35. Inter causas, cur piscator somnum exoptare minus possit, commemoratur quoque, quod cubet in *φύλλοις* i. e. *ἐν φύλλοις*, uti Aldina vitiose legit. Sane non satis apta videntur *φύλλα*, quae faciunt cubile mollius, causis insomniæ. Fortasse his rebus commotus Reiskius desiderauit adiunctum *τῷ κύματι*. Igitur si correctioni est locus, reponi possit *εἰνάλιος ποτὶ κύματι*. Certe idem epitheton paulo infra occurrit apud Nostrium, et apud Orph. Hymn. XVI, 6. *εἰνάλιος ῥοῖζει*, et Argon. 1279. *ῥῆσαι εἰνάλιαι*, et 341. *δαίμονες εἰνάλιαι*. Verum fortasse non sollicitanda erat vulgaris lectio *ἐν φύλλοις*, cum in loco Homeri, quem supra commemorauimus spectari a Poeta nostro, aliquoties occurrant *ἐν φύλλοις*, praesertim cum non alienus efficiatur sensus.

Verf. 36. Aldina habet *ἀλνος ἐν ῥάμνῳ*, Florentina *ἀσμενος ἐν ῥάμνῳ*, Reiskius correxit *ἀσμενος ἐν φάμνῳ*, cl. Strothius legi iubet *ἀσμενος ἐν δάμνῳ*. Equidem, praeter Florentinam, non probo aliam lectionem. In Reiskiana certe hoc incommodi videtur, quod primum *ῥάμνος*, ut trisyllabum est accipiendum, cum tamen semper, et apud Nostrium, et alios Poetas, ut quadrisyllabum, sit pronuntiandum, v. c. Idyll. XI, 14. XV, 133. Iliad. ε', 36 etc. Deinde, si prius *φύλλοις* expungitur, uti suadet idem Reiskius, desideratur id, quo eiusmodi homines utantur ad mollius cubandum, praesertim cum in loco Homeri adfinem *ῥάμνῳ* et *φύλλῳ*, in quibus cubat Ulysses ad litus Phaeacum

electus. Contra ἄσμενος, h. e. *suauiter*, μεθ' ἡδονῆς, vti explicat Scholiastes Thucydidis, non modo vniuerso loco, sed et verbo καθένθεν egregie conuenit. Nam εἶδεν non nisi de suavi et facili somno dicitur, vid. Schol. ad Iliad. β', 2. et sic semper idem verbum apud Anacreontem occurrit. ἄσμενος vero est *sine metu, periculo, molestia*. Nam Iliad. v, 350. Aeneas, qui ope Neptuni euadit vim Achillis, dicitur Φυγῆν ἄσμενος ἐκ θανάτου; Odyss. 1, sub finem Ὀδυσσεύς focii, manibus Polyphemi elapsi, πλείστον ἄσμενος ἐκ θανάτου, cf. Odyss. x', 134. Iliad. ε', 108. Deinde si retinetur illud εἰ ἄσμενος, inest simul ratio, cur minus facile homo possit dormire, nempe ob *asperitatem cubilis*. Nam Theocrit. IV, 57. εἰ ἄσμενος rubi, vt asperi, occurrunt. Est enim frutex spinosus, de quo vid. Dioscorid. I, 119. Igitur omnia bene cohaerent, afficiuntque hunc sensum: *Sine tibi exponi somnium, quod modo vidi, praesertim cum sit otium. Nam 1) nihil possumus laborare (piscari), cum hic iacemus ad fluctus marinos, 2) neque somnum recte capere licet ob durtiem asperitatemque cubilis, 3) neque ob noctis obscuritatem piscari possumus.*

Verf. 36. noua crux interpretibus obiicitur ab obscuritate loci, τὸ δὲ λυχνιον ἐν περτανεῖω φαντὶ γὰρ αἰεὶ ἄγχεαι τὸ δ' ἔχεν. Haec est vulgaris lectio, in qua Stephanus nil, nisi λυχνιον, emendauit. Alii aliter locum sunt aggressi. Xylander interpretatur hunc in modum, sed satis inepte: *Quid impedit, quo minus nos pauperes sique piscatores per noctem obdormiscamus, sed de piscium captura cogitemus, quando Athenienses continuo de captura aliqua cogitant etc.* Auratus olim coniecit, pro λυχνιον legendum esse δίκτυον, et περτανεῖον interpretatus est de maris aliquo loco piscoso. Reiskius illud αἰεὶ ἄγχεαι mutauit in ἀγροκυσίαν, satis ingeniose. Cl. Strothius nihil mutandum esse censet, sed explicat, *Nos pauperes lucernam non habemus, quae seruetur semper in pry-*

tanuo, quod habet unde oleum coëmat. Et si πρυτανείον non de aedificio intelligatur, vti Strothio placet, vbi victus quotidianus publice praebebatur bene de rep. meritis, sed de templo Vestae, vbi sempiternus alebatur ignis*): nec tamen ita durities ista, quae huic interpretationi inest, collitur omnis. Magis mihi, fateor, probatur Aurati ratio: adeo vt πρυτανείον dicatur de loco piscoso, vel quod hic locus piscatoribus instar prytanei victum praebentis esse fingitur, vel quod erat iuxta prytaneum in ora maritima situs. Nam in saepenumero esse apud, iuxta, inter omnes factis constat. Igitur ex hac ratione efficeretur sensus hic: *Nec est quod surgamus, et solliciti sumus de capiendis piscibus propterea, quod res est in loco eo, vbi piscatio facilis et larga esse dicitur.*

Verf. 40. δεῖναι ἐν ὥρᾳ est *coenare legitimo et consueto tempore.* Sic ὥρα reperitur quoque in fragmento Sapphus apud Hephaestionem: Δέδυκε μὲν ἀσελάνα, καὶ κληιάδες, μέσαι δὲ Νύκτες, παρὰ δ' ἔρχεσθ' ὥρα, Ἐγὼ δὲ μένα καθεύδα.

Verf. 44. καὶ τις τῶν τραφεῶν ὤρεξαστο, non significat, vti Cl. Strothius opinatur, *unus (piscis) captus est, seu fuit se trahi ad terram.* Nam per τραφεῶν pl. intelligi τραφεῶν sing. h. e. *terram*, admodum durum et plane insolens reperitur. Tum ὀρέγεσθαι τῆς γῆς pro, *finere se trahi in terram*, dici, prohibet vsus loquendi. Igitur, si locus non est corruptus, retinenda est vulgaris interpretatio, qua τραφεῶν sunt pisces grandiores et obesiores, atque post ὤρεξαστο ex antecedentibus intelligi debet ἐδάδα.

Versu sequente reddit rationem, cur pisces somniauerit, καὶ γὰρ ἐν ὑπνοῖς πᾶσα κίνη ἀετως μαντεύεται. Erasmus in Adag. pag. 992. edit. Manut. non inepte conicit ἀγλαῖς aut

*) Vid. quae de hac re ex Casaubono ad Athenaeum disputat Gesnerus in Thesauro L. L.

aut *ἀγρᾶς*. Nam utique canis audior cum sit carnis, quam panis, citius de venatione, quam pane, fomniabit.

Verf. 48. male probavit lectionem. Aldinae τῶ *χέει* *τενομένοι περικλάμενον εὐρον ἀγῶνα* Reiskius, sed lectio vulgaris τῶ *ὄμιενος* *περὶ κνώδαλον* vnice est probanda. Nam in Aldina hoc plane absurdum, et ab omni consuetudine alienum est, quod eidem nomini vno in loco duplex tribuitur genus, masculinum et femininum. Etenim non ignoro quidem, *χέει* modo in fem. modo in masc. apud scriptores adhiberi: nego autem hoc fieri in tali orationis contextu, qualis hic reperitur. Deinde illud *εὐρον* necessario debet esse prima singularis propterea, quod et eadem praecedat *ἔχον*, et sequitur *ἔλω*. Igitur et *τενομένος*, ut referatur ad nominativum, qui latet in *εὐρον*, requiritur. Tum *ἀγῶν περικλάμενος* certamen tortuosum et contentiosum, nisi velis tererum peritis deridendum praebere, dici non potest. *Ἄτ* *περὶ κνώδαλον εὐρὸν ἀγῶνα* I. e. in bellua tractanda laborare, facile et commode dici potest. Namque *κνώδαλον* cum de bellua terrestri, tum de marina occurrit. Notum est illud Hesiodi, *Κνώδαλα ὅσα περ ἤπειρος τρέφει ἠδὲ θάλασσα*. Atque Scholiastes Aristophanis ad Vesp. *κνέως*, inquit, ἐπὶ τῷ *Θαλαττίῳ* *Θηρίῳ* *εἴρηται*, καὶ ἐπὶ τῷ *χερσαίῳ* *κνώδαλον*, *παρὰ τὸ πῦρ ἐλίσκουθαι*. Et sexcentis locis occurrit idem nomen de omni genere animantium grauiorum, in carminibus Nicandri; v. c. Alexiph. 389. hoc nomen per *κωβιόν*, genus piscis quoddam, explicatur. Cum Scholiaste Aristophanis plane conuenit Scholiastes Homeri ad Odyss. ε', 317. *κνέως* *μὲν τὸ θαλάσσιον* *Θηρίον*, *τὸ κῆτος* *νῦν δὲ Θηρίον ὑπὸ κνωῶν ἐλίσκουσιν*, conf. Schol. Nicand. ad Theriac. vers. 98 et 760. Caeterum *ἀγῶν* hic est ipsa intentio, *actio*, rei administrationis, ut egregie explicat Col. Morus in Animaduers. ad Longin. p. 33.

Verf. 49. rectissime Reiskius pro *πῶς μὲν* vult legi *πῶς αὖν*. Nam *μὲν* h. l. omnino ineptum est existimandum. Atque *πῶς αὖν*, aut poetice *πῶς αὖν* saepissime occurrere, non ignorabunt qui in lectione Poetarum sunt versati.

Verf. 52. Pro *ἦνυσ' ἰδῶν* placet mihi ratio eorum, qui legi iubent *ἦνυσσ' ὄν*.

Cum in versu 53 primum legissem *αἶψα δὲ σῆμα* in editione Reiskiana, statim ob feriem orationis conieci *αἶψα με δῆμα* h. e. *metus me cepit*. Verum posteaquam hanc ipsam coniecturam iam occupatam cognoua a libris fere omnibus, miratus sum, cur Reiskius ab ea recesserit, et receperit ineptam Aldinae lectionem.

Verf. 54. pro isto absurdo *πέλει* restitue vulgare *πέλοις*. Ratio, quae me moueat, facile patebit locum ipsum inspicienti.

Verf. 58. lectio Aldina *καὶ τὸν μὲν πισύσασα κατὰ γὰρ τὸν ἠπείρατον* plane sensu caret, nec vulgaris. *καὶ τὸν μὲν πισύσασ' κατὰ γὰρ ἠπείρατον*, quae tamen a Zachariae Calliergi ingenio profecta putatur, satis commodum sensum efficit. Nam vox *πισύσασ* est nihili. Forte legi debet *πλευτήσι* h. e. *retibus* s. *sportulis*, ne nempe quicquam periret ex hoc tam pretioso pisce. Certe *πλευταί* apud Pollucem p. m. 547, 18, numerantur inter *τὰ κυνήγετα σκυῖη*.

Verf. 61. Verba *τὸ δ' ὦ ξένο*, *λοιπὸν ἔξει δὲ τὸν γνώμων* perperam intelligere videntur interpretes, contexto et vsu loquendi repugnantibus, de animi attentione et consideratione, pro *ἔπεχε τὸν νῦν*. Nam primum *γνώμη* non est vis attendendi et auscultandi, sed animi propositum, consilium, causa *τῆς βουλῆς*. Sic Xenoph. Ages. X, 1. *γνώμη, ὅπερ βουλῆς ἔργον*, h. e. *officina deliberationis*. Deinde *ἔξειδεν* significat *σφείζεν*, *fulcire*, *firmare*, *stabilire*. Igitur *γνώμη ἔξειδεν* est

est animus, qui in dubio est, nec scit quid capiat consilii, firmare, liberare a dubitatione, ut habeat quod certo sequatur sine metu. Hinc apud Aelianum Var. Hist. IV, 8. ἀναρρωσθῆναι τὴν γνώμην dicitur is, qui ob causam aliquam firmatur ita, ut certum sequatur consilium. Vis huius metaphoræ quoque intelligi potuisset ex Latinis, v. c. Cic. Att. VIII, 22. *Et simul scito, labare meum consilium illud, quod iam satis fixum videbatur.* Denique series orationis facile indicat, piscatorem haec interrogasse propterea, quod dubitaret, quid de obligatione iurisiurandi per quietem praestiti sibi esset faciendum. Nam statim addit, *ὄχρον γὰρ ἐγὼ, τὸν ἐπίμοσα, ταρβῶ.* Non modo ex particula γὰρ, sed et ex verbo ταρβῶ fit clarum, in antecedentibus proxime verbis remedium metus dubitationisque esse quaesitum. Sic omnia egregie cohaerent. Verum si, uti Reiskio visum est, pro *ταρβῶ* recipiendum putaueris *θαρβῶ*, quod in sola Aldina editum est: sensus omnino perturbatur, atque verba sequentia *ἀγχι μὴ τρίστερ* non habent ad quod referantur, sed calci sine arena sunt similia.

Verf. 63 *ἰδί γὰρ ἰχθύν χεύσον εἶδες ἢ εὐρεῖ.* Melior lectio est Aldinae *χεύσον, ὡς εἶδες, εὐρεῖ*, dummodo cum Reiskio, (id quod metri necessitas requirit,) corrigas *ἰδα*. Nam existit ita verior faciliorque sensus.

Verf. 64. *ἴσας δὲ ψούδασσιν ὄψης.* Lectio vulgaris *ἴσας* non debet a Reiskio sollicitari et mutari in *ἴσα*, id quod plane ingulat versum. Nam Aldinum *ἴσα*, ad quod prouocat, est corruptum, sed tamen vera lectio facile poterat inde erui. Nam transpone litteram, et habebis vulgare et verum *ἴσας*.

In postremis idyllii nostri versibus lectio reperitur admodum perturbata. Nam versum primum Aldina altera legit: *Εἰ με γὰρ κλύσσω τῆτο χάρις ταῦτα μαρτύουσι,* vulga-

res editiones, in quibus ingenio Calliurgi lectionem mutam esse censet Reiskius, habent Εἰ δ' ὕπνου (Florentina dicitur legere *ως*) κνώσσαν τὸ τὰ χερσὶα ταῦτα ματεύσας, Reiskius mutavit Εἰ μὲν γὰρ κνώσσαν κατὰ χερσὶα ταῦτα ματεύσας: alterum verum Aldina altera exhibet: Ἐλπίς τὸν ὕπνον (sed altera et caeterae editiones τῶν ὕπνων) ζατεῖ τὸν σάρκινον ἰχθύν, Reiskius vero corrigere tentavit Ἐλπίσῶν ὕπνον χάτεν (h. e. *desiderio*), τὸν σάρκινον ἰχθύν. Nolo in refellendis aliorum istis coniecturis fastidium creare lectori, sed sufficiat hic proponere duas emendandi rationes: 1) Εἰ μὴ γὰρ, γνώσσω τὸ τὰ χερσὶα ταῦτα, ματηθεὶς Ἐλπίδι τῶν ὕπνων, ζατῆ τοῦ σάρκινου ἰχθύν. Μὴ σὺ θάνης λιμῶ καὶ τὰ χερσοῖς ἐν (pro χερσοῖς) νεύοις. h. e. *Nisi enim, cum tu aurum istud somnias, deceptus spe somniorum quætras carneum piscem: verendum est, ne, licet in pureis somniis, fame pereas.* 2) Εἰ δὲ γὰρ, *ως* γνώσσω, τὸ τὰ χερσὶα ταῦτα ματεύσας, Ἐλπίδι τῶν ὕπνων, ζατεῖς τὸν σάρκινον ἰχθύν etc. h. e. *Si enim segnitè, ob spem per somnium tibi offensam, hæc maris loca peruestigas, quærisque carneum piscem: vereor, ne etc.* Caeteram μὴ θάνη est elliptica dicendi forma, satis frequens; intelligitur autem βλάπτει, aut σκόπτει, aut δίδοικα etc. vt in illo Nicandri Theriac. 305. Μὴ ποτέ τοι θήλει' αἰμορροῖς ἰὸν ἐνείη. Alia exempla reperies apud Lamb Bos. Ellips. sub σκοπέω et φοβέσθαι. Sed hæc sufficiant de Theocrito. Alio tempore Animaduerfiones dabo in vtrumque Nicandri carmen.

MENSIS OCTOBRIS A MDCCCLXXIV. 471

*CODICES MANUSCRIPTI LATINI BIBLIOTHECAE NANIANAE, a IACOBO MORELLIO relati. Opera
secula inedita accedunt, ex iisdem deprompta.*

Venetis, typis Antonii Zatta, 1776. 4. mar.
plagg. 27.

Quamquam ab inuenta arte typographica, tanta librorum copia exercuit prela, vt, quicquid ante litteris conlignatum erat, iam diuulgatum; eorumque adiumento cum viris eruditis communicatum videatur: tamen non pauca, eademque nec spernenda, et ad prouehendam rem litterariam in primis vtilia, in variis adhuc latent scriniis, quibus, si in lucem prodeant, bibliothecam haud mediocrem instruere possis. Nolumus hoc tempore ad Codd. linguis eorum populorum perscriptos prouocare, quorum pluresque, ob causas et varias, et graues caligo premet sempiterna. Latent in bibliothecis, pub. cis priuatisque, libri alii, linguis non aequae incognitis scripti, quorum vsus non parum adiuuaret rem litterariam vniuersam, si quidem eorum copia fieret viris eruditis, qui talium rerum gnari, vti par est, vtilitatem inde capere possent. Vnde plausu singulari vel hodie excipiuntur libri, e scriniis, vbi saepenumero tineas et blattas pascebant deprompti, et, communis omnium vtilitatis causa, cum viris doctis communicati. Laudantur etiam, ac iure quod in suo laudantur, qui eiusmodi libros e squalore depromptos perpolitosque in lucem emittunt; vel qui Codd. sua in suppellectile adhuc latentium indices a viris doctis gnarisque conficiendos curant,

rant, confectos promulgari patiuntur. Quò nomine quàm optime de artibus ingenuis meruisse censendi sunt tam Excellentissimi Nanii, patricii Veneti, nobilitate generis splendidissimi, bibliothecae possessores, quam summe Ven. Morellius, & Clericis, quos dicunt, Saecularibus, vir longe eruditissimus, Indicis, de quo dicturi sumus, auctor; cuius industriam, sollertiam, et prudentiam, hæc labore significatam, non minus quam illorum in artes optimas studium et amorem, nemo facile erit qui non maximi faciat, debitisque laudibus extollat.

Indicis huius auctor celeberr. in prooemio non iniuria conquestus de eo, quòd ipsius populares, superiori tempore, vetustos Codd. MStos, vel incitria, vel auri cupiditate, exteris vendiderint, aut susque deque habitos colligere noluerint, breuiter strictimque agit de primis bibliothecae huius Nanianae auctoribus. „Ao e Naniis quidem, inquit, „Bernardus natu maior, quum ad reip. administrationem, in „qua est summa eum laude versatus, muneraque praecipua „gessit, litterarum, ac eruditionis in primis antiquae, quam „adamabat, studium et patrocinium adiecisset, nedum mar- „moribus inscriptis, signis, torseumatibus, nummis, papy- „ris, aliisque id genus monumentis; verum etiam Codici- „bus manuscriptis colligendis impense animum adionxit. „Hac eadem sollicitudine Iacobus eques, summus qui mo- „do Venetae classis Praefectus est, vir belli ac pacis artibus „egregie instructus; quò etiam Aleysio fratri, Senatorii or- „dinis viro, gratum faceret, omnino est usus: quum enim „pro rep. nauibus gubernandis ipse praecesset, in iis praeser- „tim insulis, quae Ionio, Cretico, et Aegaeo mari intersper- „sae sunt, antiquitatis reliquias quamplurimas, itemque
Co-

Codices Graecos perquisiuit, et ad fratres afferri diligentif-
 sime curauit. His vero vita immature functis, quo Grae-
 cis Latini quoque ac Italici Codd. accederent, Equitis eius-
 dem, et Ioannis fratris, Episcopi Brixienfis, moribus-inte-
 gerrimis, litterisque sacris ornatissimi, cura, Antonii Coc-
 chii, viri celeberrimi, libri manuscripti magno pretio coem-
 ti sunt, iisque alii ex aliis bibliothecis postmodum adiecti.
 Jam ipsius possessores eo nomine mirifice laudat, quod sta-
 los complures, in rep. litteraria perquam celebres, genero-
 so animo adiuuerint, atque cum ipsis, libros varios edentibus,
 Codd. Mscpt. hac e bibliotheca communicauerint.
 Neque vero, inquit, tanta est a Naniis diligentia adhibita,
 vt (quod hominibus plerisque vanis et illiberalibus vsu
 venit,) monumenta haec omnia sibimetipsis tantum conge-
 sta vellent, quin rei litterariae consulentes, studiosis quibus-
 cunque viris eadem nunquam non patere vouerunt. No-
 runt, qui antiquitatis eruditionem tenent, quam multa e
 Museo Naniano protulerint Muratorius, Corsinius, Gori-
 us, Passerius, Bartolus, Zanetius, Paciaudus, Polcastri-
 us, Zacherius, Perellius, Donatius, aliique, quos fere
 omnes Bernardus ipse Nanius vel suo exemplo prouocauit,
 quum nummos duos a Regibus Russiae ad typos Venetos
 percussos pereleganti opella edita illustraret. Vna illa
 profecto columna, ex insula Melos in Museum deportata,
 litteris Graecis, at antiquissimis, inscripta, tam multis com-
 mentariis explicata, Naniorum de vetustis monumentis cu-
 ram, et in iis communicandis facilitatem, posteritati manda-
 bit. Codicum vero quam saepe copia facta sit, nouissi-
 mae Scriptorum Ecclesiae veterum editiones maxime de-
 clarant; in quibus a Bongiouannio, Mingarelliis fratribus,
 Galliciollo et Gallandio, quum scripta grauissima sunt ex iis re-
 censita, tum opuscula nonnulla vulgata. Ac id ipsam ex

„eo etiam cognoscere est, quod V. Cl. Ioannes Benedictus
 „Mitarellius, Abbas Camaldulensis, de Codice saeculo quin-
 „todecimo exarato, quem a Naniis mutuo acceperat, opel-
 „las plurimas illius praefertim aevi sumsit, ac in Bibliotheca
 „ca manuscripta Coenobii S. Michaelis Murianensis nuper
 „impressa dedit; nullum quamvis indicium fecerit Codicis
 „Naniani, quo ipse usus fuerat.“ Istud de nonnullis bi-
 „bliothecae huius libris testimonium sane ita comparatum est,
 „vt lectores multum boni de ea existimare debeant, sequae o-
 „perae pretium facturos credere, si hunc librum versare,
 „et codd. in eo descriptos nosse potuerint.

At enim vero, huiusmodi thesauri vt ne penitus late-
 „ant, sed quantum fieri potest, viris doctis innotescant, et
 „quasi pateant, prouisum est a Naniis, omni laude nostra
 „maioribus. Id quod Morellius, V. Cl. testatur his qui-
 „dem verbis: „Et Graecos primum Ioanni Aloyfio Ming-
 „rellio, Congregationis Rhenanae Canonico Sanctissimi
 „Saluatoris Antistiti, eiusmodi litteraturae peritissimo, eo
 „consilio expendendos dedere; a quo est Commentarius de
 „iis, iam absolutus, breui emittendus. Deinde Latinos et
 „Italicos ego vt proponerem, perhumaniter iusserunt: quod,
 „et obsequii viris excellentissimis praestandi desiderio exci-
 „tatus, et monumenta litterarum recondita cognoscendi ac
 „euulgandi studio incensus, lubentissime suscepi.“ Expe-
 „posuit igitur non solum de Codd. MS. Latinis, quod ipsa
 „libri inscriptio plane docet, sed de Etruscis etiam, in libro
 „singulari, huic adiuncto, qui inscriptus est: *I Codici
 „Manoscritti volgari della libreria Naniana, riferiti da
 „Don Jacopo Morelli. Saggiungono alcune operette inedi-
 „te da estratte;* quem, apud eundem bibliopolum,
 „eodem anno, eademque forma, plag. 27. procursum, su-
 „pe-

periori additum esse, iam diximus. In utroque conficiendo quam viam et rationem secutus sit, ipse verbis significat, quae sequuntur: „Scripta singula, quae in Codicibus existant, eo plerumque titulo, quem prae se ferunt, indicavi; typis edita quae fuerint, quae differentia, id ubi opus erat, comonstravi; de iis, quae impressa nunquam sunt, at scitu tamen dignum quid habent, ut et de auctoribus, quorum non adeo peruulgata fama est, nonnihil descripsi; neque librorum formam, aut aetatem, silentio praeteriui: adhaec opuscula quaedam protuli, et Latina, et Italica, quae lucem exposcere omnino visa mihi sunt.“ Atque vidimus profecto, editorem longe celeberrimum haec omnia, magna cum laude sua, praestitisse, initaque hac ratione multa adspexisse, quae ad historiam litterariam prouehendam multum valeant. Observationes ipsius breues sunt, variae, et hanc ob causam ita comparatae, ut tanquam Ilias in nuce haec ob oculos poni nequeant. Igitur eas omnes perlegat, necesse est, qui, quantum potest emolumentum inde capere velit.

Codd. CXXVII. Latini, qui in bibliotheca Naniana seruantur, hoc ordine sese excipiunt, ut I—XXV. continent biblia Latinae conuersa, item libros ad theologiam, historiam ciuitatis Christianae, et disciplinas sanctiores pertinentes; XXVI—XXXII. instituta singularia, et priuata quorundam oppidorum Italicorum iura; XXXIII—XXXVIII. commentarios, quibus quaestiones mathematicae, mechanicae, astrologicae, item geomanticae explicantur; de quorum postremo, qui inscriptus est, *Theophili Monachi, qui et Rugerus, Libri tres, I. de temperamentis colorum, II. de arte vitriaria, III. de arte fusili; descripti ex antiquo Cod.*

O o o 2

mem.

membranaceo MS. Augustissimae Bibliothecae Caesareae Vindobonensi, de hoc auctor doctissimus copiosius disputat, simulque optat, ut a viro harum rerum intelligente, castigatus in lucem proferatur, eo quod totam picturae artisque vitriariae ac fusoriae rationem, sex, amplius, seculis ante visitam, enarret, opificia multa iam dudum obsoleta commemoret, eorum praeterea temporum instituta et placita quaedam apertius declaret, et multa denique contineat vocabula, a Cangio, Carpenterio, aliisque sequioris Latinitatis λεξιλογάφους non explicata. Reperiuntur in Codd. XXXX—XXXVIII. libri Dialectici, metaphysici, physici, item politici atque ethici, in quibus sunt varia Ciceroniana, sed a librariis indoctis transcripta; XXXVIII—LI. libri miscelli, et epistolae singulares; LII—LXVI. commentationes, quibus res ad physicam, botanicam, artem salutarem, oeconomiam, nec non alchymiam pertinentes, explicantur; LXVII—LXXXI. commentarii historici atque chronologici, in quibus etiam Salustiani Curtianique sunt, una cum quibusdam poeticis; LXXXII—LXXXVI. rhetorici, in quibus Ciceronis libri nonnulli, et *ἀνείμις* ad Herennium exstant, variaeque orationes; LXXXVII—CIV. epistolae tam veterum, ut Ciceronis, quam recentiorum, complures Pontificum R. quae Bullae, Breues, dicuntur, item mandata ad legatos varios transmissa, cet. CV—CXVIII. commentationes poeticae, ut Plauti quaedam fabulae, Terentii omnes, Catulli, Tibulli, et Propertii elegiarum libri, nonnulli Nasonis, denique etiam poetarum recentiorum; CXVIII—CXXVII. commentationes, quibus quaestiones antiquariae, grammaticae, mythologicae, explicantur. Tum *ἀνείδωρα* quaedam adiicere placuit auctori eruditissimo, ut Bernardi Naugerii orationem in funere Andreae Gritii, Serenissimi Venetiarum Principis, habitam, quae quidem in-

integra hoc loco typis exscripta est; de qua supra, ad Cod. LXXXX, quo una cum aliis continetur, plura, quae ad rem litterariam, et sigillatim ad ipsius historiam praestantiamque pertinent, commemorat. Commentationes reliquae exponunt res ad remp. Venetam spectantes; unde non possunt non tam ipsius popularibus, quam exteris, eximiae videri. Claudit librum index auctorum eorum, quorum commentarii in bibliotheca Naniana existant, itemque inscriptionum Codd. illorum, quorum auctores vel prorsus ignorantur, vel certe sunt dubii.

In Volumine altero, quo Codd. Italica lingua scriptos recensuit, eandem rationem sequutus est auctor eruditissimus. Eius generis volumina CLXVI. numerantur, quibus res et multas, et multum dissimiles, illorum auctores explicuere, quorum primi et optimi haud dubie sunt qui ad artes varias, ut architecturam, picturam, rationem bellicam, inprimisque ad temporum posteriorum historiam pertinent. Inde nosces viros non paucos, hodie fere neglectos, et varia simul de illorum vita, rebus gestis, ac libris, hauries. Verum in his recensendis non possumus aequè copiosi esse, ac fuimus in superioribus. Adiecta sunt tanquam noua et arduora: I. *Discorso di Benvenuto Cellini dell' architettura*, h. e. Benuenuti Cellini commentatiuncula de Architectura, e Cod. XIII. desumpta; II. *Lettera di Girolamo Vecchiotti a N. N. sopra la vita di Giovambatista Vecchiotti, suo fratello*, h. e. Hieronymi Vecchiotti ep. ad N. N. de Ioann. Baptistae Vecchiotti, fratris, vita, quae Cod. CXVIII, continetur; III et IV, duae *Galilei*, Mathematici celeberrimi, epistolae super Systemate, quod vulgo nominant, Copernicano, quae Cod. CXXXI, et sequ. repertae sunt,

sunt, et quartum posterior ad virum aliquem Summe Venerab. Petrum Dinium, Florentinum, missa, nusquam integra in lucem exiit; prior, ad eundem, vt videtur, scripta, heic loci primum promulgatur. Vtraque lectu est dignissima, nam nonnulla, quae ad Galilei vitam causamque pertinent, persequitur. Tandem addita sunt duo Daniela Barbari poemata, vulgo Sonnetti dici solita, quae ad nos non magnopere pertinent. Coronidem toti operi imponit index superiori similis. Ceterum, Naniis, Vir. amplissimis, bibliothecae huius auctoribus praestantissimis, gratias habemus maximas, quod huiusmodi Codd. non solum conquirere, sed etiam, ad artium optimarum incrementum, et virorum eruditorum vtilitatem, de iis exponere iusserint Morellium, virum omni laude dignissimum: cuius labor efficit, vt similem Mingarellii, codd. graece scriptos recensere iussi, auidè expectemus.

NOVA LITTERARIA.

Libaniam, cuius editionem integram litterariis orbis non vidit, suis sumptibus nitide curabit. typis Richteris excudendum Gottl Eman. Richter, Alteburgi bibliopola. Extat quidem editio *Ferrariae* 1517 in lucem emissa, eaque mere graeca; sed non solum parum obuiam, verum etiam mancam esse, multasque orationes in ea desiderari, norunt harum rerum periti. Idem valet de *Morellii* editione duobus Voll. in Fol. comprehensa, quae insuper adeo scatet naeuis, vt iustae eruditorum querelae de mira incuria orientur, quam omissis verbis, lineis, mutilatis orationibus, quaelibet fere pagina arguit.

Omnes

Omnēs vero isti naevi et lacunae in nona hac editione emendabuntur et explebuntur, debebiturque beati Reiskii magna optimorum codd. Mscptorum copia adiuti studio integra Libanii operum editio.

Initium fiet ab orationibus, a *Morellio*, *Guthofredo*, *Bongiovannio*, et *Fabricio* in Bibl. Gr. vulgatis, quibus septem, adhuc nondum editae, accedent.

Vniuersum opus cum lectionis varietate notisque Reiskii constabit circiter IV. Voll. octon. mai. quorum quodlibet LX. plagg. continebit.

Si forsan sint, qui latinam desiderent versionem, non deerit eorum voluntati Richterus, sed eam scorsum typis curabit excudendam.

Editionis huius praestantia, ut intelligatur, suffecerit nomen Viri nosse, qui in ea adornanda maximam operam et diligentiam collocavit.

Iam pauca de ipso Libanio. Laudatur, vituperatur, et quis auctor omnibus probatur? Reiskius magni eum faciebat, et tantum *Demosthenis discipulum*, felicemque eius imitatore, venerabatur. Omnes Libanii orationes testantur de exquisita animi humani cognitione; picturae ad rei veritatem quam proxime semper accedunt, saepe mores salse perstringunt, saepe ad risum inuitant.

Orationes si eruditorum tulerint suffragium, sequentur tribus circiter Voll. Epistolae, suauissimae et concinnae, quarum a lectione Wolfii editio fere deterret; adiungetur his brevis descriptio eorum, ad quos datae sunt, a Reiskio conscripta.

Vs-

Vsque ad elapsas nundinas autumnales Lipf. 1777. celebrandas, quibus finitis prelo opus subiicietur, litterarum graecar. ac Reiskii laborum aestimatores rogamus, nomina sua subscribant, cuius facti, cum ob pretii minuendi commodum, tum ob chartae purioris (*scriptoriae*) nitorem, eos haud quaquam poenitebit.

E. C. Reiske, vidua.

Gottl. Eman. Richter,
Bibliopola.

NOVA ACTA ERUDITORUM

publicata Lipsiae

Calendis Nouembris Anno MDCCCLXXIV.

GOTTHILFCHRISTIANI RECCARDI, S. THEOL.
Doct. et in Acad. Regiomontana Prof. Ord. S. R. M.
in Consistorio Borussiae Consl. etc. *Solutiones quaestionum
quarundam chronologicarum, quae festum Pascha Iudaeorum
concernunt.*

Cum in calculo temporis, quo Iudaei veteres festum Pascha, aliosque dies festos celebrarunt, rite et accurate instituendo, opus sit ut non solum nouilunia e tabulis astronomicis eliciantur, sed prima quoque lunae phasis determinetur; magnique igitur in chronologia sacra usus sit, ut demonstretur, qua ratione hi calculi institui debeant: nuper problematis huius, quod auctores alii vel plane transierunt, vel leuiter tantum attigerunt, disquisitionem et solutionem proponere suscepimus. In causas igitur, quae primam Lunae post coniunctionem cum Sole phasin vel accelerant, vel retardant, primo generatim inquisiimus, postea ipsum problema exposuimus, quomodo dies, in quem incidit prima lunae nouae phasis, calculo definiiri possit. Quoniam

P p p

niam

niam vero calculis iste prolixus et operosus est; regulas quasdam generales, quarum ope facilius in dato quolibet casu diiudicari possit, in quorum post synodum diem prima phaſis lunae incidat, eruere promissimus, id quod nunc praestare propositum nobis est.

Vt ordine procedamus, eliciendas hasce regulas ad tria sphaerae genera accommodabimus. Ergo

I. In sphaera quae dicitur recta.

A) celerissima lunae novae apparitio contingit, quando luna a coniunctione recens 1) circa perigaeum, 2) vel circa punctum aequinoctiale vernal, simulque circa limitem australem, vel circa punctum aequinoctiale autumnale, simulque circa limitem borealem versatur.

Enim 1. in perigaeo luna celerissimo motu proprio in orbita progreditur, adeoque citius distantiam a sole ad primam phaſin necessariam habebit. 2. Quando luna circa punctum aequinoctiale vernal, simulque circa limitem australem, vel circa punctum aequinoctiale autumnale simulque circa limitem borealem versatur: ecliptica horizontem occidentis luna secat angulo in hac sphaera univoco, qui scilicet complemento obliquitatis eclipticae aequalis est, et ita quidem pars eclipticae, in qua sol diurnum inclinatur ad partem horizontis, in qua luna latitudinem in priori casu australem, in posteriori casu borealem habens, occidit, consequenter circulus latitudinis ad horizontem convergit eamque secat angulo qui obliquitati eclipticae est aequalis. Quod si igitur eodem tempore, quo synodus celebratur, sol occideret, luna a sole in priori casu versus meridiem, in posteriori casu versus septentrionem distans remanet supra horizontem. Vt vero sole 2 gradibus sub horizonte latente, luna in orbita sua progressa supra horizontem remaneret, id eo citius eveniet, quo magis orbita ipsius ab ecliptica di-

$5^{\circ} 18'$ ad finem lateris quaesiti quod sic invenitur $2^{\circ} 18'$.
 Jam haec quantitas $2^{\circ} 18'$ subtrahatur a quantitate supra
 inuenta $13^{\circ} 6'$. Residuum $10^{\circ} 48'$ indicat differentiam
 longitudinis solis sub horizonte et lunae occidentis, seu ar-
 cum longitudinis quem luna a coniunctione progrediens in
 orbita percurrere debet, ut sole 12 gr. profundo in hori-
 zonte haereat. Circa perigaeum, si omnes quae motum
 lunae accelerant causae conveniant, motus horarius verus
 lunae iuxta tabulas Mayeri est 38 minut. 12 sec. Solis ve-
 ro horarius verus circa aequinoctia est $2^{\circ} 29'$. Hoc ab il-
 lo subtracto, remanet motus horarius lunae a sole $35'$ $43''$,
 dum enim luna a loco ubi coniunctio celebrata est progredi-
 tur, sol in eandem partem, sed lentius, procedit, et lunam se-
 cundum ordinem signorum subsequitur, quae motu lunae
 a sole in calculo opus est. Cum igitur $35'$ $43''$ sit ad 10°
 $48'$ uti 1 hora ad $1 \frac{1}{2}$ horas 8 minut. sequitur lunae a sole
 progredientem arcum longitudinis $10^{\circ} 48'$ percurrere $1 \frac{1}{2}$
 horis 8 minutis. Sol in hac sphaera 40 minutis post occasum
 suam profunditatem 12 graduum habet, his igitur 2 minutis
 eo praecedente detractis, residuum 17 hor. 20 minut. cum
 cum parallaxis lunae primam phaenomenon semper retardet, nu-
 mero rotando $17 \frac{1}{2}$ hor. determinat tempus brevissimum ad
 novilunium usque ad occasum solis numeratum ad primam
 phaenomenon requiritur. In omnibus enim casibus veritas ubi
 esse est, ut luna non maiorem orbitae partem post occasum
 lunium percurrat, antequam sole 12 gr. profundo, in hori-
 zonte se conspiciendam praebere possit, et circa punctum
 solstitialia arcus orbitae seu potius longitudinis quam solis
 post novilunium usque ad primam phaenomenon percurrere debet
 aequalis est arcui visionis. Hinc sequens regula

Regula I. In sphaera recta celerissima apparitio novae
 lunae contingit $1 \frac{1}{2}$ horis post novilunium. Quando igitur
 luna circa perigaeum, simulque vel circa punctum aequino-
 ctiale

Etiale vernali et circa limitem australem, vel circa punctum aequinoctiale autumnale, et circa limitem borealem versatur, nonilunium vero $17\frac{1}{2}$ horis ante proximum occasum solis contingit: tunc eodem die prima lunae phaesis conspicietur. Quando vero intervallum temporis inter nonilunium et proximum occasum solis minus est $17\frac{1}{2}$ horis, tunc prima phaesis certe incidit in vespertam diei proxime sequentis, seu in diem secundum post nonilunium.

(B) Tardissima lunae novae apparitio evenit, quando luna a conjunctione recens. 1) circa apogaeum, 2) vel circa punctum aequinoctiale vernali, simulque circa limitem borealem vel circa punctum aequinoctiale autumnale simulque circa limitem australem versatur.

Etenim 1. in apogaeo luna lentissime progreditur, adeoque fore ad distantiam pertinet quam in prima phaesi habere debet. 2. Quando luna circa punctum aequinoctiale vernali simulque circa limitem borealem, vel circa punctum aequinoctiale autumnale simulque circa limitem australem versatur, tum pars eclipticae in qua sol movetur, tum arcus latitudinis lunae a parte horizonis in qua luna occidit, divergunt. Quod si dicitur eodem tempore, quo eximio fit, sol occideret, luna in priori casu versus septentriones, in posteriori casu versus meridiem a sole distans, iam ante occasum sub horizonte. Ut vero sole magis profundo luna in horizonte conspici possit, id eo tardius accidet, quo magis orbis eius ab ecliptica distat, ergo tardissime, quando luna apogaei in limite versatur. In hisce igitur casibus prima phaesis maxime retardatur.

Quaeramus nunc tempus ipsum, quod ad eandem requiritur. Hic vero multo labore opus non est. Quilibet enim globum contemplans facile perspiciet, in hac casu

eodem triangula esse saluenda, quae in casu priori sunt descripta, nihilque mutandum, nisi ut quantitas prior supra tringenta scilicet $13^{\circ} 16'$ et quantitas posterior scilicet $1^{\circ} 18'$ in vnam summam redigantur. Quae summa $15^{\circ} 24'$ indicat differentiam longitudinis solis sub horizonte et lunae occidentis, seu arcum longitudinis quem luna a coniunctione progrediens percurrere debet, ut sole 12 gr. profundo in horizonte conspici possit. Circa apogaeum si omnes quae motum lunae retardant causae conueniunt, motus horarius verus lunae secundum tabulas Mayeri, est $29' 28''$. Solis horarius ut supra est $2' 29''$; ergo motus horarius lunae a sole $26' 59''$. Consequenter, luna a sole recedens arcum longitudinis supra inuentum $15^{\circ} 24'$ percurrit 34 horis 14 minutis. Subtractis ab hoc numero 48 minutis post solis occasum praeterlapsis, residuum 33 hor. 26 min. seu numero rotundo $33\frac{1}{2}$ hor. determinat tempus longissimum a nouilunio usque ad primam phaem requisitam. Hinc sequens constructur

Regula II. In sphaera recta tardissima apparitio nouae lunae accidit $34\frac{1}{2}$ horis post nouilunium, quae nunquam eodem die quo nouilunium contingit. Quando igitur luna circa apogaeum, simulque vel circa punctum aequinoctiale vernum et circa limitem borealem, vel circa punctum aequinoctiale autumnale, et circa limitem australem versatur; nouilunium vero 94 horis ante proximum occasum solis contingit, (subtractis scilicet 24 horis, quae integrum diem constituunt a numero $33\frac{1}{2}$ hor.); tunc hinc nouilunium proxime sequente prima lunae phaem conspicietur. Quando vero intervallum temporis inter nouilunium et occasum solis proximum intercedens minus est $9\frac{1}{2}$ horis, tunc prima phaem certe incidet in diem tertium post nouilunium; numquam autem in hac sphaera longius, (nisi ob causas accidentales) retardabitur.

Ergo

Ergo in sphaera recta prima lunae phasis semper vel eodem die quo coniunctio fit, vel die secundo, vel ad summum die tertio post nouilunium, observabitur.

II. In sphaera quae dicitur parallela, per totum semestre aestivum, quo sol signa borealia percurrere non occidit, luna, sicut reliquae stellae, non conspicitur. Semestri autem hiberno, quo sol sub horizonte continuo latet, luna conspicitur a tempore quo sol gradum secundum Scorpii intrat, (tunc enim declinationem australem 12 gradibus maiorem habet,) usque ad tempus quo ad 28 gradum Aquarii pervenit, (postea enim declinatio eius meridionalis minor est 12 gradibus,) i. e. a fine Octobris usque ad Februarium; nam ante et post hoc tempus numquam ad profunditatem 12 graduum pervenit, et luna nudis oculis se conspicendam non praebet, nisi hanc profunditatem sol habeat. Loquimur hic de sphaera parallela in hemisphaerio terrae boreali; etenim in hemisphaerio australi contrarium obtinet. His praemissis

LEMMA A). Celerrima apparitio novae lunae evenit, si sol circa tempus nouilunii 28 gradum Aquarii oppositumque sit, (scilicet circa perigaeum, 2) circa hanc tem-
 porum veretur. Sol enim in gradu 28° declinationem borealem 12° graduum, consequenter profunditatem ad primam phasim requisitam habet, luna vero perigaea, et latitudinem maximam borealem habens, celerrime tantum elevatur a sole, et supra horizontem exolat. Nam si 18 gradum piscium pervenerit, ubi declinatio sua 5 graduum est, ob latitudinem maximam borealem supra horizontem erit elata. Iam luna perigaea a gradu 28° ad gradum 18° motu a sole proprio progreditur intra 33 horas 35 minuta. Hinc derivatur

Re.

Regula I. In sphaera parallela celerrima novae lunae apparitio contingit 33 $\frac{1}{2}$, vel potius, cum parallaxis hic magnum habeat effectum, 34 horis post novilunium. Quodsi scilicet sole circa 28 gradum Aquarii constituto, i. e. medio circiter Februarii, novilunium incidit, et luna tunc circa perigaeum simulque circa limitem borealem versatur: prima lunae phaesis nunquam quidem eodem die, sed proximo sequente, vel die saltem tertio post novilunium, observabitur.

B) Tardissima novae lunae apparitio contingit, si sole in Scorpio, luna vero circa nodum descendentem versante; factum est novilunium. Sol enim Scorpii gradum secundum intrans, profunditatem ad primam phaesin requisitam manescitur; luna vero si in hoc signo synodum cum sole celebravit, simulque circa nodum descendentem versata est, non signa solum reliqua australia percurrere, sed longius adhuc progredi debet, antequam supra horizontem ascendere possit, siquidem cum tempore novilunii circa nodum descendentem fuerit, nunc latitudinem australem fere maximam habebit, adeoque ad gradum saltem 13 Arietis progredi debet ante, quam ad aequatorem accedat, consequenter horizontem transcendere possit. Jam nunc ad secundum gradum Scorpii, in quo conjunctio celebratur, usque ad 13 gradum Arietis progrediendo saltem 17 dies integras consumat. Hinc nascitur

Regula II. In sphaera parallela tardissima apparitio novae lunae ad diem usque duodecimum, vel tridecimum post novilunium, adeoque fere usque ad oppositionem seu plenilunium protrahitur, si novilunium sit Scorpio, i. e. circa finem Octobris sit, et luna paulo ante novilunium nodum descendentem transit.

III. In sphaera quae dicitur obliqua, prima phasis lunae, praeter caeteras causas, pro diuersa altitudine poli, vel acceleratur, vel retardatur. Vt igitur regulas nostras ad certam quandam poli altitudinem alligemus necesse est, hinc, cum ad diiudicandas Iudaeorum noemenias praecipue sint designatae, eas ad urbem Hierosolymorum, i. e. ad latitudinem borealem 31 grad. 50 minut. accommodabimus, quae tamen ita erunt comparatae, vt in aliis quoque locis, imo in tota fere zona temperata hemisphaerii borealis, in plerisque casibus, absque errore sensibili valeant. Plura vero quam in reliquis sphaeris casus distinguere ac determinare operam exis precium. Hinc

A) Si luna a coniunctione recens, circa puncta aequinoctialia, et quidem

a) circa punctum aequinoctiale vernum, et simul

aa) circa nodum vel ascendentem vel descendentem versatur.

aa) celestissima apparitio nouae lunae contingit, quando luna a coniunctione recens circa perigaeum versatur. Cum hoc in, qui ea quae supra de prima phasi in sphaera recta exposuimus perpendere, simulque globum artificialem inspicere, vel figuram ad hunc casum accommodatam, iuxta descriptionem mox addendam construere velint, perspectu difficile esse non possit, statim ad ipsum calculum huius casus progredimur.

Sit igitur punctum aequinoctiale vernum cum noua luna in horizonte occidentali, sol vero in signo piscium morans, profunditatem 12 graduum sub horizonte habeat. In triangulo sphaerico rectangulo, cuius vnum latus est arcus visionis, secundum arcum horizontis inter punctum veri occasus, seu verticalem primarium, et verticalem in quo sol tunc

abratur, interceptus, tertium arcus eclipticae inter punctum aequinoctiale et centrum solis interceptus; e latere primo 12 graduum et angulo quem latus secundum cum tertio includit, aequali inclinationi eclipticae ad horizontem, quae in hoc casu aequalis est summae altitudinis aequatoris et obliquitatis eclipticae, i. e. sub latitudine Microsolymitana $81^{\circ} 40'$ (nam altitudo aequatoris $58^{\circ} 10'$ et obliquitate eclipticae $23^{\circ} 30' = 81^{\circ} 40'$) quaeratur latus tertium subtrahendo logarithmum sinus $81^{\circ} 40'$ a logarithmo sinus $12'$. Residuum est logarithmus sinus lateris quaesiti quod sic reperitur $12^{\circ} 8'$. Sol igitur tunc $12^{\circ} 8'$ distat ab aequinoctio proximo, adeoque versatur in $17^{\circ} 52' \text{ X}$.

Jam cum luna in hoc casu in ipso aequinoctio verno sit constituta: arcus longitudinis quem luna a conjunctione progrediens percurrere debuit, ut sole 12 gr. profundo in horizonte conspici potuerit, etiam est $12^{\circ} 8'$. Motus verus horarius lunae perigaeae est $38' 12''$. Solis horarius circa aequinoctia: $2' 26''$, hinc motus horarius lunae a sole $39' 43''$. Consequenter, luna a sole progrediens post conjunctionem, $12^{\circ} 8'$ percurrit 20 horis 23 minutis. Ut tempus inuehiatur, quod ab occasu solis usque ad motum quo sol 12 gr. profundus est praeterfuit, calculo operus est sequente. In triangulo sphaerico rectangulo, cuius latus unum est arcus visionis 12 gr. secundum arcum horizontis inter verticalem solis et punctum horizontis ubi sol occidit, seu punctum in quo circulus diurnus solis horizontem secat interceptus, tertium solis a puncto eodem distantia, seu arcus inter solis centrum et punctum horizontis ubi sol occidit interceptus: e latere primo, et angulo lateris secundi cum tertio, qui aequalis est altitudini aequatoris $58^{\circ} 10'$ quaeratur latus tertium, subtrahendo logarithmum sinus $58^{\circ} 10'$ a logarithmo sinus 12° . Residuum est loga-

rith-

MENSIS NOVEMBRIS A. MDCCLXXIV. 493

sihms sinus lateris quaesiti, quod sic reperitur $14^{\circ} 10'$ quem sol in circulo diurno percurrere debet, vt ad profunditatem 12 graduum in hoc horizonte perueniat, aequalis est arcui aequatoris, qui intra idem tempus per horizontem seu per meridianum transit; conuertatur igitur in tempus primis mobilis ad rationem $15 : L$. Sic inuenitur tempus quod sol ab occasu vsque ad profunditatem 12 gr. motu communi progrediens, sub hac latitudine loci consumit, scilicet 56 min. 40 sec. seu fere 57 min. quae quantitas in omnibus casibus sequentibus semper eadem manet. His 57 minutis a tempore supra inuenito: 20 hor. 23 min. subtractis, residuum est 19 hor. 26 min. Ex his praemissis nunc construat

Regula I. In sphaera obliqua sub latitudine boreali $31^{\circ} 50'$, si luna circa punctum aequinoctiale vernum et sic circa nodum versatur, celerrima apparitio nouae lunae contingit $20\frac{1}{2}$ horis post nouilunium. Quando igitur nouilunium $19\frac{1}{2}$ horis ante occasum solis contingit, tunc eodem die prima lunae phasis conspicitur. Quando vero intervallum temporis inter nouilunium et proximum occasum solis minus est $19\frac{1}{2}$ horis, tunc prima phasis certe incidit in vespeream diei proximo sequentis.

bbb) Tardissima apparitio nouae lunae contingit, quando luna a coniunctione recens circa apogaeum versatur. Manentibus enim hic reliquis omnibus vt in casu praecedente, motus verus horarius lunae apogaeae est $29'$ $28''$, ergo horarius lunae a sole $26'$ $59''$. Consequenter luna apogaea arcum longitudinis supra inuentum $12^{\circ} 8'$ percurrit 26 horis 59 minutis. Quantitate constanter $57'$ min. ab hoc numero detracta, residuum est 26 hor. 2 min. Hinc enascitur

Regula II In sphaera obliqua sub latitudine boreali $31^{\circ} 50'$, si luna circa punctum aequinoctiale vernali et simul circa nodum versatur, tardissima apparitio novae lunae contingit 27 horis post nouilunium, ergo nunquam eodem die in quem nouilunium incidit. Quando igitur nouilunium 2 horis (retracto scilicet die integro a 26 horis) ante occasum proximum solis accidit, tunc die secundo post nouilunium prima lunae phasis conspicietur. Quando vero intervallum temporis inter nouilunium et occasum proximum solis minus est duabus horis, tunc prima phasis erit incidit in diem tertium post nouilunium.

bb) Circa linitem borealem:

222) Celerrima apparitio novae lunae contingit, quando luna a conjunctione recens simul circa perigaeum versatur. Ut regula hunc casum tertium numeris definitis inveniat, quaeratur primo distantia solis ab aequinoctio operis eiusdem trianguli, quod in casu primo descriptum et scriptum est, scilicet $12^{\circ} 8'$. Porro in triangulo alio sphaerico rectangulo, cuius unum latus est latitudo maxima lunae in limite boreali $5^{\circ} 18'$, secundum arcum horizontis inter centrum lunae occidentis et punctum veri occasus seu aequatorem et parallelum lunae interceptus, tertium arcus eclipsicae inter punctum aequinoctiale et arcum latitudinis lunae interceptus: e dato latere primo, angulo quem istus secundum cum tertio includit, aequali inclinationi eclipticae ad horizontem, quae in hoc casu totum est $81^{\circ} 40'$ quaeratur latus tertium, addendo logarithmum secantiae $81^{\circ} 40'$ ad tangentem $5^{\circ} 18'$. Summa est logarithmus sine lateris quaesiti, quod sic invenitur $0^{\circ} 47'$. Jam haec quantitas $0^{\circ} 47'$ subtrahatur a distantia solis ab aequinoctio scilicet $12^{\circ} 8'$: residuum $11^{\circ} 21'$ determinat arcum longitudinis, quem luna a conjunctione progrediens percurrit.

re debet, ut sole 12 gr. profundo, in horizonte conspici possit. Motus verus horarius lunae perigaeae est 33' 12", solis vero horarius circa aequinoctium 2' 29", hinc motus horarius lunae a sole 35' 43". Consequenter luna a sole progrediens post conjunctionem arcum longitudinis 11° 21' percurrit 19 horis 4 minutis. Quantitate constante 57 min. subtracta, residuum est 18 hor. 7 min. Hinc

Regula III. In sphaera obliqua sub latitudine boreali 31° 50', si luna circa punctum aequinoctiale vernali et simul circa litem borealem versatur, celerrima apparitio novae lunae contingit 19 horis post novilunium. Quando igitur novilunium 18 horis ante occasum solis contigit, tunc eodem die prima lunae phasis conspicietur. Quando vero intervallum temporis inter novilunium et proximum occasum solis minus est 18 horis, tunc prima phasis certe incidit in diem proxime sequentem.

bbb) Tardissima apparitio novae lunae contingit, quando luna a conjunctione recens simul circa apogaenam versatur. Cum enim motus horarius lunae apogaeae sit 29' 52" et horarius lunae a sole 26' 59", luna arcum longitudinis 11° 20' percurrit 25 horis 14 minutis. Quantitate constante subtracta, residuum est 24 hor. 7 min. Hinc

Regula IV. In sphaera obliqua sub latitudine boreali 31° 50', si luna circa punctum aequinoctiale vernali et simul circa litem borealem versatur, tardissima apparitio novae lunae evenit 25 horis post novilunium, ergo eandem eodem die in quem novilunium incidit. Quando igitur novilunium circiter semihora ante proximum occasum solis accidit, tunc die secundo post novilunium prima lunae phasis conspicietur. Quando vero intervallum temporis inter novilunium et proximum occasum solis minus est se-

mihora, tunc prima phaſis certe incidit in diem tertium poſt nouilunium.

cc) Circa limitem auſtralem

aa) celerrima apparitio nouae lunae fit, quando luna a coniunctione recens circa perigaeum verſatur. Si figura ad hunc caſum accommodata delineatur, facite appareat, hic omnia fere manere vti in caſu tertio, niſi quod triangulum ibidem deſcriptum, cuius vnus latus eſt maxima latitudo lunae, verſus auſtrum ſitam fit, quare quoque quantitas ope huius trianguli inuenta, ad quantitatem ope trianguli prioris in caſu primo deſcripti inuentam addenda eſt, vt inueniatur arcus longitudinis, quem percurrere debet luna verſus auſtrum diſtans, vt in horizonte conſpici poſſit, quando ſol profunditatem 12 graduum habet. Iam cum quantitas ope trianguli prioris inuenta ſit $12^{\circ} 8'$, quantitas vero ope trianguli poſterioris inuenta $0^{\circ} 47'$; ſumma $12^{\circ} 55'$ deſinit arcum longitudinis, quem luna percurrere debet in hoc caſu, vt ſupra horizontem extollatur. Atqui hunc arcum luna perigaea percurrit 21 horis 42 minutis. Quantitate conſtante $57'$ ab hoc numero detracta, reſiduum eſt 20 hor. 45 min. Hinc

Regula V. In ſphaera obliqua, ſub latitudine boreali $31^{\circ} 10'$, ſi luna circa punctum aequinoctiale vernum, et ſimul circa limitem auſtralem verſatur, celerrima apparitio nouae lunae contingit 21 horis 42 minutis poſt nouilunium. Quando igitur nouilunium 20 $\frac{3}{4}$ horis ante proximum occaſum ſolis contigit, tunc eodem die prima lunae phaſis obſeruabitur. Quando vero interuallum temporis inter nouilunium et proximum occaſum ſolis minus eſt 20 $\frac{3}{4}$ horis, tunc prima phaſis certe incidit in diem proxime ſequentem.

b b b)

bb) Tardissima apparitio nouae lunae fit, quando luna a coniunctione recens circa apogaeum versatur. Arcum enim longitudinis in casu antecedente determinatum luna apogaea percurrit 28 horis 43 minutis, et subtracta quantitate constante 27 hor. 46 m nutis. Hinc

Regula VI. In sphaera obliqua, sub latitudine boreali $31^{\circ} 50'$, si luna circa punctum aequinoctiale vernali, et si, vel circa limitem australem versatur, tardissima apparitio nouae lunae contingit 28 horis 43 min. post nouilunium, ergo numquam eodem die quo coniunctio facta est. Quando igitur nouilunium $3\frac{1}{2}$ horis (subtractis scilicet 24 horis seu integro die a 27 hor. 46 min.) ante proximum occasum solis contingit, tunc die secundo post nouilunium prima lunae phasis obseruari potest. Quando vero intervallum temporis inter nouilunium et proximum occasum solis minus est $3\frac{1}{2}$ horis tunc prima phasis certe incidit in diem tertium post nouilunium.

Ex his sequitur, tempore verno primam lunae phasim in zona temperata semper vel in eundem diem, quo synodus lunae cum sole celebratur, vel in diem secundum, vel ad summum in diem tertium post nouilunium, incidere, numquam vero longius, (nisi ob causas accidentales,) protrahi. Consequenter Neomenia paschalis Iudaeorum veterum, pro diuerso lunae in orbita situ, in eosdem dies est transferenda.

Casus reliquos primae phasios, scilicet luna circa punctum aequinoctiale autumnale, et circa puncta solstitialia versante, alio tempore exponemus, et calculo determinabimus.

CAROLI

CAROLI ANDREAE BELII D. DE LIBRIS CATACRIANIS Hadriani Imperatoris ad Cap. XV. Spartianum;
de vita Hadr. Disquisitio.

Hadrianum Imperatorem, decus sui Seculi, eruditum Principem, nisi vanum et curiosum, si quis hominum meae sortis illudatum praetermittat, nae illae, qui vir fuerit, et quam sit de litteris bene meritus, turpiter ignoret. Qui omnes professores et honoraui, et ditauit, etiam non potentes, licet eos quaestionibus semper agita-
uerit, scribente *Spartiano*, eum nos inornatum sibi vidimus? Sed non est nunc nostri instituti id agere. Animus est commemorare quaedam ad locum *Spartiani* de vit. Hadr. c. XV. quo de libris ab Imp. scriptis refert; ibi, inter alia: *Catacrianos, ait, libros obscurissimos, Antimachum imitando, scripsit.* Quid vocis sit, *Catacrianos*, dici non potest quam anxie quaesierint Grammatici. Hominum istorum quisque erat ingeniosior, velletque sapientior ceteris videri, cornereque acutius, hoc ineptius vocem eam interpretatus est. Jam eum ante hos triginta quinque annos, et quod excurrit, *Ioecherus* nostras, Historiarum Prof. Ord. de libris Hadriani Catacrianis Programma ederet, mihi quoque videretur tenebris inuoluisse omnem eam de vi vocabuli definitionem: rogavi per Epistolam *Neumannum*, celeberrimum tempore Goettingensium Philologum, cum quo frequentem mihi litterarum commercium intercedebat, docere me, nam discere a tali viro non debebat me pudere, quid non solum de Catacrianis libris in vniuersum, sed etiam atque inprimis, de coniectura *Ioecheri*, videretur. Respondit humanissime, vt erat vir ille ad omnem humanitatem natura et arte factus, deditque ad me paullo post super his libris obscurissimis commentariolum diligentissime scriptum. Latuerat hic in scriniis meis inde ab eo tempore, excidissetque memoria, nisi venisset in manus meas editio *Scriptor. hist.*

hist. aug. minor. quae ante triennium hic Lipsiae prodit, consultissimae *Püttmanni* cura et studio exornata. Recordabar tum scriptunculæ Heumannianæ, quae varias variorum super eo loco coniecturas contineret; eius igitur per hanc occasionem ex autographo edendae consilium cepi, quod etiam in hac Lipsiensi editione catacrianos libros reperirem, ne verbo quidem depravatae lectionis facto indicio. Ita igitur *Heumannus*:

„In vita Hadriani scribit Spartianus: *Catacrianos libros obscurissimos, Antimachum imitando, scripsit.* Critici plerique fatentur, se verba haec non intelligere. *Marcellus Donatus* opinatur, esse Graecum verbum, *εκατα κελων* et vovs compositum, ac scripsisse Imperatorem de mente *Principis*. Idem *Donatus* putat, posse etiam id verbi compositum esse ex *κατα* et *κελων*, ut significet *contra usum*. *Janus Parrhasius*, qui invenerat in aliquot codicibus MSS. *catacrianos*, existimat, Hadrianum diras in Accianum effudisse, atque ita legi iubet: *κατ' Αντιμαχου libros obscurissimos, Callimachum imitando scripsit.* *Linus Gregorius Gyraldus* credit, legi oportere *κατ' Αρτιμαχου*, quem infectatus sit his in libris Hadrianus. *Hermolaus Barbarus* credidit, scribendum esse *catacrianos*, ut a *tembris* nomen acceperint hi libri. Alio tempore pigabat, legi oportere *κατ' Αρτιμαχου*, quia videlicet ipse de se scripsisset. Sunt qui non *Antimachum*, sed *Callimachum* legant, quod obscuris carminibus Apollonium Rhodum sit infectatus Callimachus, et non *catacrianos* legendum esse, sed *catacriticos*.

Sub examen vocat aliquas harum cogitationum *Casauhanus*, et, nullam earum eiusmodi esse censet, in qua merito iudicia doctorum acquiescant: quam sententiam etiam fert de Scaligerana emendatione. *Salmafius* tradit, in longe vetustissimis Spartiani excerptis scripturam se reperisse, quae disertim habeat *catacrianos*. Hanc solam esse veram

Scripturam sibi persuadet, suspicaturque, τὰ κατὰ Κάινος scripsisse Hadrianum, et legendum esse: τὸν κατὰ Κάινος libros obscurissimos, Antimachum imitando, scripsit. Τὰ Κάινος esse res ad Cammas gestas, ut itaque memorabilem illam Cannensem cladem Romanorum verbis descripserit Hadrianus, exemplo Antimachi, qui bellum Thebanum composuerat.

Sed quid opus est, complures Criticorum de hoc loco coniecturas, seu suavia potius somnia, recensere, quae singula ex reliquis Hadriani consiliis, institutis, rebusque quae molitus est aut peregit, nihil firmamenti aut vero similitudinis accipiunt, atque eadem facilitate negantur, qua ab aliis sunt prolata?

Desperarunt itaque cum Egnatio plerique, de probabili *catacrionum* librorum explicatione, neque in ea ingenii vires periclitari sustinuerunt. Verum enimvero, non omnem esse abiiciendam arbitror spem, de vocis, aut istorum voluminum sensu, eruendo. Ego in aliquam incidam suspicionem, quam vnus alterue interpretum iam leuiter attigit, sed quae ex his, quae de Hadriano prodidere Scriptores, insignem speciem accipit. In hanc scilicet ingredior opinionem, *libros catacrionos* fuisse poema Graecum de urbis Troiae e cidio. Venit etiam Salmasio in mentem; sed cum istud *catacannas* ei magis placeret, hanc statim abiecit. Fecit eam deinceps suam *Vricus Obrichius*, atque reliquis omnibus praetulit. Ita vero iudicando, non acutissime doctissimum virum, eamque sententiam ex illis, quae de Hadriano relata legimus, insigne robur et praedictum acquirere, prorsus existimo. Afferam, ut hoc planum reddatur, ex praestantissimis auctoribus nonnulla: atque sic quidem rationes subduco.

H-

Hádríanus, vt in doctíssimis Imperatorum merito habetur, ita paradoxarum opinionum erat studiosíssimus. Ciceroni, quem omnes probabant, Catonem; Virgilio Ennium; Sallustio Coelium praeferebat. Tam inique etiam cum Homero egit, eo Antimachum longe esse venustiores censens, huncque loco Homeri, prorsus abolendi, in scholis praelegi cupiens atque praecipiens.

Fuit hic *Antimachus*, Colephonius, poeta atque grammaticus Graecus, quem ante Platonem vixisse confirmat Suidas, quod tamen non ita accipiendum, quasi Plato post mortem Antimachi demum natus sit. Vidit enim et audiuit hunc senem. Plura peperit ingenii sui monumenta, in quibus principem locum tenet *Thebais*, ingens opus, in quo adeo verbosus fuisse traditur, vt ante, quam septem duces circa Thebana moenia induceret, viginti et quatuor libros scripserit. *Jacobus Nicolaus Loëns* versus ex eo carmine reliquos collegit, ostenditque, Statium hunc poemam leebitasse, et imitatum esse. Hic itaque est Antimachus, quem Homeri loco in Scholas introducere gestiebat Hádríanus. Cum vero omnibus in manu et deliciis esset Homerus, eiusque potissimum *Ilias* assidue euolueretur, opera ab Imperatore danda erat, vt illa in contemptum, ac tandem in obliuionem adduceretur. Id vt obtineret, maxime opportunum fore arbitrabatur, si ipse *de excidio Troiano* Graecum poemam adornaret, in eoque superaret Homerum: quod poemam non solum, vt iste, Troiae obsidionem caneret, sed et urbis expugnationem incendiumque exprimeret. Cum itaque *Iliada* post Homerum cantaret, ad Antimachi modum, quo is in *Thebaide* vsus erat, se composuit, siue, vt Spartiani verbis utar, *libros obscuríssimos, Antimachum imitando, scripsit*. In quo itaque poemam imitatus est Imperator, similitudine argumenti, an dictionis obscuritate? fortassis in vtroque ad eius se morem composuit. Nam et si

Antimachus non adeo magnae erat existimationis et celebritatis, quin etiam plerisque ne nomine quidem antea cognitus, ut Dio Cassius scribit, tamen Imperator, ubique paradoxo consecratus, eum super omnes efferre, suaeque auctoritate implexum eius et tenebricosum scribendi genus litterarum cultoribus commendare studebat.

Sed, quaeso, num confidere poterat Imperator, fore, ut Romani, abiectis Homeri voluminibus, qui adhuc in scholis regnabat, eius *de Ilio* poema, ad modum Antimachi constatum, legèrent, et in deliciis haberent? Poterat, ut mihi quidem videtur, quodammodo, Primo enim, cum omni doctrina liberali politissimus esset, et vix quicquam in literis ignoraret, a tam excellentis doctrinae Imperatore nonnisi praeclara posse proficisci, cives eius merito sibi persuadebant. Plures etiam, plaudensibus Romanis, iam excluderat felicissimi ingenii foetus, neque erat cur non nouo operi successum aequae felicem auguraretur. Deinde multum, imo plurimum studii operaeque in graecae potissimum poeseos exercitio posuerat, et haud pauca linguae huius versibus scripserat luculenter. Quare spes affulgebat, fore, ut hoc etiam carmen, quo obscuranda erat Homeri gloria, ad legem poeseos Hellenum, exemplo Antimachi, ab exercitato in hac palaestra Principe summo studio elaboratum, omnium stomachi esset. Praeterea Imperator de se suaque doctrina, et in artibus quibuscunque ἐξοχῶν, tam praeclare sentiebat ipse, ut neminem sibi anteferri, neminem putari parem, pateretur. Et cum in hoc se uere animaduerneret, qui hanc ei gloriam vel dubiam reddere uelle videbantur, neminem fore existimabat; qui palmam ei prae Homero non sit delaturus. A dignitatis denique, quod tenebat, fastigio, multum commendationis poema suum accepturum sperare, et, cum opinionibus regatur mundus, augurari haud vanus poterat, plerosque sen-

senfuros esse, quod potentissimus, isque doctissimus Princeps condidisset, longe dignius esse quod omnibus manibus teratur, et iuventuti praelegatur carmen, eo, quod miser, inops, et coecus quondam pepigisset Graeculus, id est. Homerus. Scribit Dio Cassius, Imperatorem nonnullos, qui de palma secum contendere videbantur, affecisse supplicio.

Haec vero cuncta, etsi fortassis aliqua specie non carent, illud tamen plerisque sollicitos habere intelligo, cur illi Imperatoris libri dicti sint *catacriani*, et, quae huic nomini subiecta sit potestas. His responsum velim, hanc vocem nostram coniecturam egregie confirmare, tantum abest ut eam labefactet. Scilicet vox *catacriani* est perplexabile vocabulum; inanis et sine sensu sonus, nomen nihil significans: quod dudum perspexere de eius explicatione desperantes, et scribarum incuria hoc vocabulum esse corruptum, aliudque in eius locum debere substitui, odorati sunt perspicacissimi Criticorum. Quae est itaque vox, quam olim adhibuit Spartianus, quamque descriptores negligentes deformarunt? Illam ipsam suppeditant nonnulli codices antiqui, nostraeque sententiae non leue praesidium afferunt. Nimirum regiae membranae; Puteani codices atque editio, praeferunt *catacimos* seu *catacaymos*, pro *catacrianos*, quod Casaubonus et Salmasius, testes *αὐτοπτοι*, probant. Haec vox tota est Graeca, legendumque in Spartiano *κατακαυμους*, id est, incendia, seu libros de incendio scripsit Hadrianus, Antimachum imitando. Sed de quo incendio commentatus est Imperator? Multifariam exponi posse hunc titulum, probe intellexit Casaubonus, vel quod orbis terrarum incendium, quod Phaethontis temeritas accendit, eo tempore descripsisset, vel quod Heracliti et quorundam aliorum philosophorum sententiam, de futura conflagratione, qua totum mundum peritulum pronuntiabant, iis libris tractasset:

quorum utrumque argumentum obscuritatis sit capacissimum. Sed ut, quid sentiam, profitear, neutram harum coniecturarum iuvant historiae monumenta, neque ex his, quae de Hadriano tradunt, vel leuissima suspicione colligi potest, aut de Phaethonte, aut de Heraciteo incendio, scribendi consilium cepisse Imperatorem. Propius ad meam accessit Salmasius, qui, de incendio Troiano commentatum esse Principem, coniecit. Sed cum ei illud *catacrionis* magis probaretur, coniecturam hanc statim inerum abiicit. Mihi vero haec ipsa opinio omnium maxime videtur probabilis, ideo potissimum, quoniam ea, quae ex vita Hadriani adduxi, eidem admodum sunt consentanea, nosque ad eam amplectendam inuitant, et quasi compellunt.

Haec est eorum, quae hactenus copiosius differi, summa: Hadrianus Imp. maximi faciebat Antimachum, Homero ipsi eum praeferebat, eiusque libros loco Homericorum legi volebat. Id ut consequeretur, esse princeps Homeri opus de Troiano bello tollendum e manibus literatorum videbat. Itaque ipse Graecum adornabat poema, quo non solum urbis obsidionem, sed et excidium eius atque incendium, canebatur, idque incendium *κατακρυσίων*, scilicet Illii, inscribebat, librique ipsi *catacrionis*, incendia, sive libri de incendiis Troianis, vocabantur. Ut ad Antimachi modum hoc opus composuerat totum, ita Romanis, vatis huius scribendi genus, etsi esset obscurum, magis magisque commendare, suaeque vena et auctoritate confusus efficere studebat, ut Antimachus assidue lectitaretur, Homerus vero negligeretur,

Sed quaecunque de Hadriani libris *catacrionis* disputanti, non nisi coniecturarum loco haberi cupio, quae quantum a certa et indubia veritate absint, optime ipse intelligo.

Ve.

Verum dantur huius generis in humanioribus literis plura. Quod hoc consilio moneo, non vt earum culteres, laboris molestia territos, ab his studiis avocem, sed potius vt eosdem ad soluendos feliciter, qui restant, nodos Gordios excitem, eosque illud, χαλεπὰ τὰ κλάε, assidue cogitare iubeam. Sunt enim istis etiam difficultatibus suae Veneres, certaue eos manent praemia et emolumenta, qui in Musarum castris fortiter egerunt. Videmus, ipsum Ioecherum dubitare, an verum verbi *catacrionis* sensum sit affecutus: atque hoc nomine eum laudandum duco. Veram verbi *catacrionis* scripturam nunc profero. Scribendum κατὰ Πιανῶν, contra *Rhianum*, poetam. Eum summa cum voluptate lectirabat Tiberius: cuius rei Suetonius testis est, cap. 70. Cum igitur Hadrianae magis placeret Antimachus, obscurae orationis poeta, libros contra Rhianum, poetam planissimum, et obscuritatis fugientissimum, componere induxit in animum. Librarius scripsit *crianos* pro Πιανῶν, ex spiritu aspero, cuius figura literae ε' similis est, faciens ε'.

Haec de libris Hadriani obscurissimis Heumannus, ipse fluctuans. Neque debet cuiquam mirum videri, obscuros libros Imperatorem scripsisse, cum etiam nostris temporibus, qui tamen non sunt Imperatores, scribant libros *catacrionos*, tenebrarum plenissimos, quos ne Enandri quidem mater intelligat: sed spes est, vt illos Hadriani, nullo litterarum incommodo, interituros. Mihi quidem libri *Catacrionis* orti videntur ex κατ' Ἀδριανῶν, duabus vocibus in vnam coactis ab imperito librario, qui et circumflexum in ω transformavit in ε, scripsit igitur libros *catacrionos*. Atque haec mea coniectura, profecto non quaesita, si probe tur viris doctis, laetabor; sin minus, suum cuique sensum libens relinqua. Neque est res tanti, vt litem cuicumque demum moueam,

ΣΕΙΡΑ

ΣΕΙΡΑ ΝΕΥΤΡΟΜΗΜΑΤΙΣΤΩΝ ΕΙΣ ΤΗΝ

Κατάτευχον καὶ τὰ τῶν Βασιλέων κ. τ. λ.

i. e.

CATENA COMMENTARIORVM IN OCTA-*teuchum et Libros Regum — cura Nicephori, Hieromona-**chi Deiparæ: TOM. I. continens ea, quæ sunt in Penta-**teuchum. TOM. II. interpretationes Librorum Isaai,**Ruth, Iudicum, et quatuor Librorum**Regum.*

Lipsiæ apud Breitkopfios 1772 et 1773. in fol.

Inter Gregorii Alexandri Gkikæ, Moldaviæ Principis, beneficia, quorum in *Nicephorum*, virum doctissimum, Constantinopoli quondam habitantem, tam multa et magna extant, aditus quoque concessus ad instructissimam Bibliothecam, quo litterarum amatoribus nihil felicius fortunatiusque euenire potest, iure meritoque refertur. Quod sane beneficium in virum non indignum fuisse collocatum, ex eo, cuius recensum paucis dabimus, Libro, cognosci et que intelligi potest. Prima autem Nicephori V. Cl. cura, coepto consilio, Catenam antea propemodum ignotam, in lucem edendi, occupabatur in eo, ut, quocum Gkikanum Librum conferre posset exemplar reperiret. Diu maluit, quæ apud exteros adeo eiusmodi frustra quaesivit, donec tandem, quum omnem spem pæne deponeret, ex Alexandri Protespatharii Bibliotheca acciperet. Quo autem collato cum Gkikano, illud et librorum numero, et ætate, ab hoc quam longissime differre cognouit. Desiderantur nimirum

Li-

Librorum Moſis primus, ſecundus, et quartus, libri etiam Samuelis et Regum. Ad aetatem porro huius Voluminis quod attinet, eam in Alexii Comneni, Imp. Conſtantinop. tempora incidere, ex addita ſubſcriptione haud difficulter colligitur. Sed contra de Catenae huius codice manuſcripto altero, ex litterarum forma et membranae colore, Nicephorus, harum rerum peritiſſimus, iudicavit, eum Certe annis ante fuiſſe conſcriptum. Hunc igitur ante omnia Nicephorus accurate deſcribi, curavit et dein cum Alexandri Protospatharii Libro quam diligentiffime comparavit. Quo facto Excerpta, ex aliorum ſcriptis deſumpta, cum Libris editis, ſi vlla ratione potuit fieri, contulit; imprimique operam dedit, vt auctores eorum, quae ſine nomine occurrunt, inueſtigaret atque adſcriberet, item vt lectionis varietatem, paſſim in utroque codice manuſcripto obuiam, diligenter annotaret, atque publici faceret iuris. Nec de reſtituenda textus integritate minori laboravit ſtudio; tanta tamen moderatione vſus, vt ea, quae coniectura eſſet conſecutus, in textum recipere non auderet, ſed in notis adiectis tantum proponeret.

Præſationem ſtatim catalogus Scriptorum, et brevis cuiusvis vitae deſcriptio, e quibus Excerpta, quae hanc Catenam efficiunt, collecta ſunt, excipit. Jam ſequitur Catena ipſa, quae etiamſi forte nullum alium haberet vſum, quod tamen bona venia dixerimus, quam vt Verſionis Alexandrianae textum a Codice manu ſcripto antea nondum inſpecto nobis exhiberet, omni omnino iam digna eſſet attentione. Sed ad reliquas etiam Verſiones, veluti Aquilae, Symmachi, Theodotionis, Syriacam et Samaritanam, quae in Schollis partim anonymi cuiusdam, partim Diodori Tarſenſis aliorumque, ſaeppiſſime laudantur, multum hoc Opus egregium proficiet. Poſſunt porro et ii, quibus Scri-

ptorum ecclesiasticorum integritas textus cordi est, hunc Librum, qui multis in locis a vulgari lectione recedit, ad peculiarem usum transferre. Aliam denique non mediocrem utilitatem Catena praestat iis, qui in colligendis Patrum, ut hoc nomine utamur, fragmentis, operam consumunt. Nam ex clarissimorum in arte interpretandi Scriptorum, v. c. Diodori Tarsensis, Didymi, Theodori Mopsuestheni, Seueri Gabalensis, (qui alias Seuerianus nominatur,) Seueri Antioch. Eusebii Emiseni, aliorumque Excerptis fabricata constat.

Jam his in vniuersum praemissis, de Nicephori eximia rei criticae peritia, cuius per totum Librum tam multa edidit specimina, accuratius videbimus. In Excerpto Accicii cuiusdam pag. 12. verba haec: *παράδεισι τῆς αἰκῆς (γῆς) τὴν ἀικυμένην, καὶ τῆς αἰκῆς τὴν καρποφύεον* leguntur. Quilibet, vel leuter litteris Graecis imbutus, verbum *καρποφύεον* contextui non satis conuenire facile animaduertit. Nicephorus, pro ingenii felicitate, statim ex coniectura satis probabili *καρποφύεον* vidit. Quam quidem mutationem elegantem, nisi haberemus verbum, quod ad litterarum vocis *καρποφύεον* propius accederet, non simus ausi reprehendere. Igitur, quoniam series orationis non repugnat, similitudinem vocis *καρποφύεον* legere malimus. Paulo post pag. 15. ex Diodoro Tarsensi locus contra Manichaeos, qui Gen. 1, 2. *σκότος* de principio malo explicant, occurrit. Recte Libri editor ab initio verborum: *τὸ ἀπὸ τῶν σωμάτων σκότος ἔχῃ ἢ ἀπὸ τῶν σωμάτων σκιά εἴρηται, ἀλλὰ νοητὸν τι, τὸ ἔστιν, ὁ διάβολος πῶς νοήσω αὐτὸν* etc. *omissum esse* suspicatur, quod ad verum tam prope accedere videtur, ut, si nobis Catenam hanc edendi facultas esset data, sine dubitatione in textum recepissemus. Eadem porro certitudine gaudet id, quod pag. 101. de Gennadii Constantinop. loco, cuius verba sic sonant: *τῶν ἐκ φύλλων ἀντὶ τῶν φύλλων χυτῶνας ἐαυτῶν μὴ χαλῆσανεσθαι*, dicitur. *Τὸ φύλλον* autem,

tem, quod ab initio legimus, quoniam sermo est de vestibus
 is, quas Adamus, depositis illis ex arborum foliis confutis,
 sibi induit, locum habere nullo modo potest. Igitur a no-
 stro, qui φλοιῶν legi debere iudicavit, non dissentimus.
 Nam φλοιός, proprie arborum corticem significans, ob cor-
 ticis et pellis inter se similitudinem, commode de vestibus
 ex pellibus factis dici potest. Pagina deinde 132. Gennadii,
 cuius modo iniecimus mentionem, interpretatio loco Gen.
 VI, 5. inseritur, vbi inter alia haec verba occurrunt: τῶν
 ἀθεοτάτων ἀνδρῶν ἐκείνων γέγονεν ἡ φορέα, scilicet quoniam ho-
 mines a Deo essent delapsi, atque matrimonia illegitima in-
 iussent. Verum, nisi fallimur, φορέα parum felicitur cum
 vocabulo φθορέα, quod magis placuit Nicephoro, mutatur.
 Dicitur enim φορέα eleganter, vt Latinorum *proventur*, nec
 h. l. si hanc significationem retinemus, sensus frigidus aut
 ineptus existit. Ex reliquis, quae quidem de Nicephori
 laudibus plane nihil detrahunt, vnum modo exemplum ad-
 dere constituimus. In Excerpto quodam Theodoretī, quod
 pag. 336. legitur, verba haec habemus: διὰ τὴν εὐχάσιμον
 Ἰσαακ τὸν Ἰακώβ τινὰς τῶν υἱῶν εὐλόγησεν, ἔτι καὶ Ἀβραάμ τὸν
 Ἰσαακ. Scite Noster in eam sententiam incidit, vt post
 Ἰακώβ ommissum esse καὶ Ἰακώβ putaret.

Caeterum etiam hoc Opus plurimum profuturum est
 iis, qui Lexica graeca ditare sibi sumunt. Permulta enim
 vocabula, quae vulgo ignorantur, in hoc Libro occurrunt;
 quo inter alia et verbum ἀπλοπότιον referendum putamus.
 Theodorus autem est auctor, qui de Pharaonis poculo, cu-
 ius Gen. XLIV, 5. fit mentio, haec habet: κόνδου (sic apud
 LXX. Interpret. Pharaonis poculum appellatur,) μὲν τὸ
 λεγόμενον ἀπλοπότιον λέγει. Analogiam huius verbi si
 sequimur, κόνδου ἀπλοπότιον nihil aliud, quam poculum
 magnum, significare potest. De eodem porro Scholio ani-

inadvertendum etiam est, id valde esse corruptum. Sic explicatio verborum: αὐτὸς δὲ διανοισμῶ διανίσταται ἐν αὐτῷ male his verbis exprimitur: τὸτὸ φησὶν ὅτι ἐγκριτον, ὡς ἀρχοτος, τὸτὸ ἐστὶν αὐτῶ παρὰ τοῖς συνεσθιομένοις αὐτὸ ποτήριον. Haud dubie ἐγκριτον, eximium, electum, et αὐτῶ, quod ad verbum συνεσθιομένοις pertinet, pro vera lectione haberi potest. Quae sequuntur verba: ἔχει τῶν συμβόλων ὡσπερ, αὐτὸ τῆς ἀρχῆς αὐτῶ πάσης ἐπιβελήν, nihilo minus indigent emendatione. Quibus tamen si Theodori mentem recte percipimus, forsitan hic sensus subest: qui scyphum regi aufert, is dignitatem regni ei adimere videtur.

Haec interea de Tomo primo sufficiant. Jam ad secundum, qui et diligentia editoris, et praestantia Commentariorum, priori nihil cedit, pergimus. Primo Nicephorus eundem ordinem, quem Tom. I. secutus, servat. Catalogum Scriptorum, quibus Scholia debemus, nonnulla de Catenae auctore, aliaque, excipiunt; tum demum sequuntur indices, non dissimiles iis, qui sub finem Tomi I. reperiuntur. Porro etiam sciendum est, hunc Tomum non solum ex Scriptoribus iis, quos supra nominavimus, ne iis quidem exceptis, quorum opera aut perire, aut adhuc inedita iacent, Excerpta continere, sed etiam ex multis aliis, v. c. Asterio Amaseno, Basilio Seleuciensi, Theodulo et Ioanne Damasceno, Photio denique, magnum cepisse incrementum. Ex quo omnino etiam in Versionum graecarum fragmenta utilitas haud spernenda, quam supra iam innuimus, redundat. Textum autem Catenae quum Nicephorus correctionem reddere vellet, omnes fere Alexandrinae Versionis editiones, Aldinam adeo atque Hispanicam, vocavit in auxilium, semperque, ubi Liber scriptus a vulgaribus nostris, discrepat, diligenter adnotavit. Exemplum statim, ut rei veritas eo melius in oculos incurrat, commemorabimus. Primum esto ex Libro Iosuae cap. VIII. ubi
post

post comma Π. adduntur haec: *καὶ τὰ ἐνδοξὰ τῆς πόλεως ἀπὸ ἀνατολῶν*, quae verba in nulla, quas vidimus, Versionis τῶν ὁ editione amplius reperiuntur. -- Porro v. 24. eiusdem capituli, Catenae Auctor pro τῶ ὄρει lectionem τῆ ἐρήμῳ, item ἐπάταξεν αὐτῆς pro αὐτῆν, denique ἐν σώματι μαχαίρας pro ῥομφαίαις, in textum recepit. Cap. IX, 5. omnes omnino editiones, nec non omnes fere Versionis Codices, vt Vaticanus, Alexandrinus, alique, *σαυδάλιαι κατακλιματωμένα* legunt, textus vero Catenae *κατακλιματωμένα* habet. Quae lectionis varietas, coniecturam Fischeri, V. Cl. qui sibi persuasio *κατακλιματωμένα* poni debere, mirum in modum confirmat. Perfacile omnino, librarii incuria, qui medias vocabulorum syllabas negligere solent, littera α cum o potuit mutari. Nam α παλιός, quantum nobis constat, verbum non descendit; aut si quod descendat, de calceis tamen dici non potest. De elegantissima autem Fischeri coniectura, huius viri doctissimi *Prolusiones de Versionibus graecis librorum V. T. litterarum hebraicarum magistris*, legi merentur. Locum i Sam. XVII, 23. editio Hispanica et Aldina, itemque Codex Alexandrinus, sic legunt: *καὶ ἰδὼ ἀνὴρ Ἀμμοσαῖος ἀνέβαινεν*. Grabius in exemplo suo ὁ *μωσαῖος*, altera illa lectione in marginem reiecta, reposuit; et Catenae huius auctor lectionem ὁ *μωσῆλξ* est tuitus.

Quae supra de ratione textum Scholiorum tractandi diximus, ea repetere non est necesse; verum exempla, quibus rei veritas confirmetur, afferre, ab instituto nostro alienum non putamus. Laudabimus igitur potissimum coniecturas a Nicephoro in medium prolatas tales, quae sine ulla dubitatione in textum possunt recipi. Ad Ios. I, 4. Scholion anonymi cuiusdam in Libro illo scripto his verbis exprimitur: ὁ *λίβανος ἢ κάτω ἱερουσαλήμιντι τῷ λίβανος δὲ*, rectissime autem Clar. Nicephorus nos monet, *ἵως*

ἀντιλίβανος esse corrigendum; sic locus e Pericopio petitus, ἔλειπε — οἱ ἐξ Ἰσραὴλ, qui ad comma 12. eiusdem capituli pertinet, integritati restituitur, si cum Nicephoro ἔλειπον pro ἔλειπε legimus. Aliam huius generis coniecturam, quum Scholion Origenis ad Ios. V, 11. difficultate aliqua laborare videret, depromsit. Cuius verba antea sic legebantur: ἔφαγον — ἄζυμα, καὶ νέαν τροφήν τῆ μάννα κρείττονα; sed quis est, qui Nicephori emendationem, καὶ νέαν τροφήν, non potius probet? Pari felicitate in Excerpto aliquo, ad v. 12. h. c. calum quartum posuit pro secundo, voluitque, ut verba potius sic sonarent: μεταξὺ τῶν ἄρτων (ante τῶν ἄρτων) τῆς εὐχαριστίας, καὶ τὸ ποτήριον εὐλογίας — attamen vero verbum τῆς εὐχαριστίας glossema sapere videtur. Vnum modo locum, qui Procopio tribuitur, et in cap. XIX. eiusque v. 42. Libri Iosuae adscriptus legitur, addemus. Sunt ibi verba haec: οἱ καὶ ὑπομένουσιν ὀικεῖν ἐν τοῖς κεραιωμένοις ἐθέλοντες, ὁ δὲ ἄλλοι τὸ ἐλάω. Nicephorus, loco κεραιωμένοις potius κεραιωμένοις, a verbo κρίζω, legendum esse censet. At quae sunt illa κεραιωμένα? — Nos eam rēth, quoniam hic locus inde a verbis καὶ ὁ Ααρραῖος in textu hebraeo non extat, in medio relinquimus. Caeterum, si nobis de hoc Libro dicenda est sententia, certe non dubitamus, quin eius lectio artis interpretandi studiosis plurimum sit profutura. Ut igitur hoc Opus praestantissimum innotesceret iis, qui studio Libros diuinos interpretandi vacare cupiunt, id de meliore nota commendaro talibus nos oportebat.

NOVA LITTERARIA.

CAROLVS EHREGOTT MANGELSDORF, A. M.

ad viros doctos.

A bhinc biennium est, ex quo fidem popularibus meis dederam, de conscribendo aliquo *Promptuario latinitatis domesticae*. Quem quidem laborem ideo in me susceperam, vt omisso omni loquendi modo exquisitiori, primas modo vocabulorum significationes tironibus redderem ad intelligendum quam facillimas, magisque, quam assolet fieri, familiares. Quippe nemo est latinae linguae paullo intelligentior, quin ~~sciat~~ *quatenus* respici debeat ad construendas artificiosius loquendi formulas, iis in lexicis, quae ad vsum iuuentutis conscripseris. Quod vero fidem datam nondum absoluerim, huius rei viri haud indocti in causa sunt. Illis enim monentibus, laborem paene profligatum deserui. Namque vidi, tironum rationem aliis in libris, *vix ac ne vix satis cuique cognitis*, habitam esse; me vero, mutato consilio, paullo plus conferre posse ad iuuanda bonarum literarum studia. Atque iam expendite lectores optimi, rectene ego de ratione conscribendi lexicis latini censeam, nec ne.

1) *Geographiae, mythologiae, historiaeque nudis nominibus nullus locus esse debet in lexico, quod velis non verum fragmenta habere, verum vocabuli cuiusvis vmet significatum*. Nonne enim, vt exemplo rei domestico vtar, pulchre vapularet, qui lexicolinguae Germanicae, Italicae, Gallicaeus, haec inseruisset: *Berolinum, urbs vere regia — Maria, mater Dei — Klo, stök et Wieland, ornamenta seculi XVIII*. Quippe de vocabulariis, quae vulgo vocant, *realibus*, hic minime loquor. —

quor. — Neque tamen, si modo intellexero, plures hoc velle, nomina haec et appellationes e geographia, mythologia, historiaeque, peculiari quodam supplemento colligere, atque eatenus explicare, vt ad intelligendos auctores classici suffecerit, recuso.

2) *Ex omni antiquitatis disciplina ea tantum memoranda sunt, quorum absque cognitione vocabula quaedam dicendique formulas plane nequeant intelligi.* Sic neque *prærogatiuam*, neque *exarare literas*, nec *abominari*, istorumque sexcenta *alia*, accurate interpretari poteris, nisi instructus sis ab aliqua antiquitatis cognitione. Sed quid sibi velit *Iuuenalis mortiferum theta*, et quae sunt huius aestimationis alia, antiquarum professioni iure reliqueria.

3) *Primae vocabulorum significationi primus debetur locus.* Qui enim fieri potest, vt filius, vel nepos, patre prior natus sit; qua in re vel ipse *Gesnerus* ille passim se minus curiosum exhibuit. Cuius rei negligentiae querelas scholarum et miseras magna parte ego acceptas fero.

4) *Talis vero ab omnibus quisquiliis expurgati lexici potior utilitas in eo nequaquam sita est, vt, quem consulant in interpretandis auctorum locis, aliisque elaborationibus scholasticis, librum, iuvenes habeant: verum in accurandis, quas iam animo collectas habemus, verborum significationibus.* Quanto enim temporis compendio adolescens, qui iam eo profecit, vt adhibito lexico aliquo vulgari auctores classici intelligere possit, sermonis, quam habet, cognitionem, ad criticorum vsque subtilitatem possit accurare, si plagulas quotidie aliquot scripti ad hanc rationem lexici perlegerit, ante me iam *Gesnerus* ostendit. Alia enim res est, verborum significatus varios, prout alius ex alio oritur, ordine cognitos habere, alia,

alia, de peculiari quadam significatione huius vel illius verbi inter legendos auctores lexicon consulere.

5) Cum autem huius generis vocabularium nequaquam scribatur tironibus; commode poteris Latina verba Latine interpretari, (cuius instituti et alia est, eaque haud contemptenda utilitas) neque non sufficit.

6) Singulis vocabuli significationibus vel vnum modo exemplum ex probato scriptore, verbisque ea, quibus apprime respondent, nomina adiacisse. Quem enim fructum ab immensa phrasium farragine speremus, cum genus dicendi, et color nativus, a lectione crebra proficiat?

7) Eorum vero, quae viri his in literis habuimus circa praeceptionem cultumque elocutionis observarunt, optima quaevis huius libro inferenda ratio, patet, sensu.

Quanta vero sit in vocabulariis, quorum usus apud omnes inualuit, et futilium vocabulorum congeries, et in enucleando primitivo significato incuria, vel ex primis plagulis lexi apparet, quod Kirschius cornu copiae appellavit, quodque nuper Lipsiae cum omnibus mendis recusum est. In fronte statim haec egregia vocabula: abacinare; abacot; abagio, abandum; abannatio; abarca; abeliari; abaphus; abarcare; abastardo; abasgi, etc. Curam vero in exponendo primo verborum significato, vel haec ostendant, quae evolventi mihi librum obuenerunt vocabula: abacus, ein Stuhl; voluptas Wollust; voluptas ex permissio, erlaubte Wollust; qui ergo intelliges: magnam voluptatem mihi nuntias, aut voluptates illas dicendi? ablepsta, Blindheit, Sinnlosigkeit, proinconsiderantia; abominari, verfluchen, quo propria verbi vis minime ostenditur; curiosus, altsuforgfaeltig: (quid

igitur censeas de curiosa felicitate Horatii, aut de Chryſippo omni in historia curioſo?) ad, nahe, bey quid vero ſibi vult magiſtratus ad urbem? adiciatis coena, cum tamen ſit aditiſſa; adipaliſ locutio, deutliche Rede, quam tamen Cicero vitis orationis annunmerat; incolumis, geſund, (quae ergo ſunt atdes incolumes?) ſordidatus, a, m, ſchmuzig; (at Ciceronis haec ſunt: nec minus laetabor, cum te ſemper ſordidum, quam ſi paullis per ſordidatum viderem.) Ita ſi quis vellet vel unum ex iis lexicis, quorum ſtat tantus honor in ſcholis, examinare, quantae, boni dii! molis librum emendationum minimo negotio conſcripſerit. Nolim vero putes, Fabri vel Geſneri theſauros hunc ad cenſum me referre. Quorum volumina cum cara ſint ad pretium, et praegrandia ad perlegendum, carere nos etiamnum puto vocabulario, cuius lectio-
ne aduſtiores tuto poſſint linguae ſcientiam accurare. Equidem in adornando theſauro linguae latinae aliquamdiu elaboravi, quem prelo propediem ſubmiſſurus ſum.

Continebit ille

1) omnia vocabula latina, prout ea Geſnerus interpreta-
tus eſt, quem totum huius rei cauſa ad verbum perlegi:

2) optima quaevis e Noltenii lexico antibarbaro, Erne-
ſtiana clauſi Ciceroniana, Minerua Sanctii, Turſelino, aliis:

3) epitomen libri Vorſiani, de latinitate merito faſtore ſu-
ſpecta.

4) Vnius radiceſ vocabula non diuulſa ſunt. Praepoſi-
tionem vero verba compoſita ſtatim excipiunt, quae pro ſigni-
ficatu praepoſitionis vario varias in claſſes redacta ſunt. Quod
conſilium mihi quidem difficillimum, diſcenti futurum eſt
quam vtiliſſimum.

5) Cum

MENSIS NOVEMBRIS A. MDCCLXXIV. 515

5) *Cum quaedam sint dicendi formulae, quas aegre multi aliam in linguam transferant, his ipsis pariter, ac plantarum animaliumque quibusdam appellationibus, nomina germanica et gallica adicienda curavi.*

6) *Autorum libros et capita non adfero, nisi sit sensus dictionis ambiguus, aut verbum ipsum apud Apuleium, Plautum, scriptoresque rei rusticae et medicae unice occurrat. Namque e Gesnero depromta sunt exempla, neque ullam quis reperiet dicendi formulam, quam non scriptor aliquis probatus usurpauerit. Cuius rei fidem in me suscipio.*

7) *Ad explicanda proverbia Erasmo usus sum.*

8) *Eorum in usum, qui velint primam pueritiae institutionem a sermone familiari, eoque quotidiano, inchoare, caput aliquod neologicum addam. Huius libri excudendi sumtus Friedericus Gotthold Jacobaeer, bibliopola Lipsiensis feret. Exemplum libri, nundinis post Paschalia 1777. duobus thaleris, imperialibus grossisque sedecim, vendetur. Si quis vero sub auspicijs anni proxime futuri duos thaleros miserit ad bibliopolam modo nominatum, is eodem tempore, quo relinqui, cum lucro 16 grossorum, librum accipiet.*

PROBLEMA ASTRONOMICVM. INFERRERE

correctionem Meridiei. Auctore FREDERICO

MALLET,

Mathem. Inferior. Profess. Reg. Ac. Vpsal.

In quolibet loco Telluris, solemne est Astronomia, sumere initium Temporis numerandi, h. e. apparentis, a momento, quo centrum Solis per Meridianum loci transit. Hoc ut inuestigetur, alia non patet methodus aequae commodae ac illa, quae ex altitudinibus Solis correspondentibus, h. e. ante et post meridiem aequalibus, illud deducit. Per hanc autem, medium momentum inter tempora observationum, altitudinum aequalium, eligitur, et si Declinatio Solis in utraque observatione fuerit eadem, erit hoc momentum quaesitum; si vero diuersa, idem momentum corrigendum erit ex data ratione Declinationis intercepto intervallo variatae. Eadem correctio peragitur additione vel subtractione secundorum temporis, quorum numerum calculus eruere debet, cuius feliciter instituendi Formulam varie exponere solent Mathematici. Ego quidem horum operae nec maiorem lucem addere sustineo, nec faciliorem computum polliceri audeo; quia tamen in aliam prorsus Methodum incideram, quam usitatam vidi, eiusmodi Formulam correctionis Meridiei inueniendi, omnia hic explicare constitui, ut sagaciorum iudicio submittantur. Sit igitur P Polus mundi boreus, et Z Loci zenith, adeoque altitudo Poli data; sint ZA , ZB verticales, in quibus, ante et post meridiem, altitudines Solis aequales reperiuntur, erunt quoque distantiae Solis a vertice ZA , ZB , aequales. Supponamus etiam, ut ex Tabulis licet, Declinationem Solis notam pro momento Meridiei;

vel

vel accuratius pro medio momento inter observationes Solis in *A* et *B*. Ipsum denique motum Solis in Declinatione assumamus notum et uniformem sub intervallo observationum. Nempe, assumto Radio = 1, ponatur angulus correctionis = *z*, et sit *PZ* = *A*, *PA* = *B* + *N*, *PB* = *B* - *N*, *APB* = 2 *C*, erit *APZ* = *C* - *z*, *BPZ* = *C* + *z*. Est vero per Trigonometriam sphaericam *Cof. ZA* = *Cof. ZPA* *sin PZ. sin PA* + *Cof PZ. Cof PA*, et *Cof ZB* = *Cof ZPB. sin PZ. sin PB* + *Cof PZ. Cof PB*;

$$\text{ergo } \frac{\text{Cof PZ}}{\text{sin PZ}} (\text{Cof PB} - \text{Cof PA}) = \text{Cof ZPA. sin PA} - \text{Cof ZPB. sin PB,}$$

h. e. substitutis symbolis arcuum,

$$\text{erit } \frac{\text{Cof } z}{\text{sin } z} (\text{Cof } (B-N) - \text{Cof } (B+N)) = \text{Cof } (C-z) \cdot \text{sin } (B+N) - \text{Cof } (C+z) \cdot \text{sin } (B-N)$$

sed $\text{Cof } (B-N) - \text{Cof } (B+N) = 2 \text{ sin } N \cdot \text{sin } B$, erit itaque

$$\frac{\text{Cof } z}{\text{sin } z} = \frac{\text{Cof } (C-z) \cdot \text{sin } (B+N) - \text{Cof } (C+z) \cdot \text{sin } (B-N)}{2 \text{ sin } N \cdot \text{sin } B}$$

Præterea $\text{sin } (B+N) - \text{sin } (B-N) = 2 \text{ sin } N \cdot \text{Cof } B$ et $\text{sin } (B+N) + \text{sin } (B-N) = 2 \text{ sin } B \cdot \text{Cof } N$; ergo æquatio pro-

$$\text{posita dabit } \frac{\text{Cof } z}{\text{sin } z} = \frac{\text{sin } N \cdot \text{Cof } B \cdot \text{Cof } C \cdot \text{Cof } z + \text{sin } B \cdot \text{Cof } N \cdot \text{sin } C \cdot \text{sin } z}{\text{sin } N \cdot \text{Cof } A \cdot \text{Cof } B \cdot \text{Cof } C \cdot \text{Cof } z}$$

$$\frac{\text{Cof } N}{\text{sin } N} \left(\frac{\text{sin } A \cdot \text{sin } C}{\text{sin } B \cdot \text{sin } C} \right)$$

In hæc formula poni potest *Cof z* = 1 = *Radio*, quia *z* est arcus paucorum minutorum, unde formula erit $\text{sin } z = \text{Tang.}$

$$N \left(\frac{\text{Cotang. } A}{\text{sin } C} - \frac{\text{Cotang. } B}{\text{Tang. } C} \right), \text{ vel etiam } \text{sin } z =$$

$$\frac{\text{Tang. } N}{\sin C} \left(\frac{\text{Cotang. } A}{\sin C} - \frac{\text{Cof } C}{\text{Tang. } B} \right).$$

Ob arcum N valde paruum, nempe minorem semper duodecim minutis, et rarius ultra sex minuta ascendentem, ipse arcus substitui potest pro Tangente; unde forma

$$\text{mula erit } \sin z = N \left(\frac{\text{Cotang. } A}{\sin C} - \frac{\text{Cotang. } B}{\text{Tang. } C} \right) \quad \text{vel}$$

quia arcus z rix superat sui sinum, $z = N$

$$\left(\frac{\text{Cotang. } A}{\sin C} - \frac{\text{Cotang. } B}{\text{Tang. } C} \right) \text{ quae eadem est cum illa a-$$

pud Astronomos usitata. Ex hac igitur demonstratione elucet, formulam allatam ad genus approximationum esse referendam; simulque patet methodus approximationem quantum lubet corrigendi: et examinandi. Nam inuento arcu z proxime vero, datur $\sin z$, unde terminus secundus accuratissime inuenietur.

Valet haec formula pro signis Zodiaci Ascendentibus, quorum casus in demonstratione fuit assumptus: sed notandum, arcum B habere tangentem negativum, quando versatur sol in signis Australibus, siue in eodem casu utrumque terminum esse affirmatiuum, nisi arcus C superet quadrantem. Contra in signis descendentibus erit N negativus, adeoque posterior terminus est affirmatiuus, donec Sol aequatorem tranierit, et signa austrialia fuerit ingressus, vel ubi C quadrantem excesserit, prior vero semper est negativus.

Ex gr. Anno 1758 die 5 Augusti, pro verificatione Lineae Meridianaee Observatorii Upsalensis, sequentes institui observationes ad marginem superiorem Solis:

Ord.

MENSIS NOVEMBRIS A. MDCCLXXIV. 519

Ord. Obsl.	Altitudi- nes solis.	Temp. horol.		Dimid. Interv.	Medium Momentum
		Ante Merid. H.	Post. Merid. H.		
1	35, 30	8, 5	9, 3	7, 12	10, 1
2		26, 2	7, 56	6, 44	10, 2
3	36, 40	9, 13	0, 19	59, 2	16, 2
4		32	0, 1	58, 44	16, 2
5	37, 50	13, 29	2, 49	47, 49	18
6		48	48, 48	30	18
7	38, 50	23, 29	39, 1	37, 46	15, 2
8		47	38, 43	28	15, 2

Altitudines hic notatae laborant errore Instrumenti, qui neglectus correspondentiam Observationum non impedit. Sunt praeterea duo ad singulas Altitudines adnotata momenta, tam ante, quam post Meridiem, ob intervallum filorum Micrometri, quae ad multiplicandas observationes disponi solent. Ex his autem, et ex data altitudine Poli Vpsalensis 59 gr. 51 m. 30 sec. correctio Meridiei pro eodem die per formulam allatam eruitur. Nempe, invento arcu $B = 73$ gr. 9 m. 54 s. reliquae quantitates determinantur vt in tabula sequente:

Ord. Obsl.	Arcus C	Arc. N	N. Cor.		Arc. α
			A	B	
1	46, 45, 22	126, 75	-299, 066	+ 36, 411	-262, 655
2	46, 41, 11	126, 56	-299, 558	+ 36, 439	-263, 119
3	44, 45, 41	121, 33	-296, 740	+ 37, 366	-259, 374
4	44, 41, 30	121, 13	-296, 703	+ 37, 399	-259, 304
5	41, 57, 15	113, 76	-293, 048	+ 38, 654	-254, 394
6	41, 52, 30	113, 55	-292, 965	+ 38, 688	-254, 277
7	39, 26, 33	106, 91	-289, 813	+ 39, 711	-250, 102
8	39, 22, 0	106, 71	-289, 729	+ 39, 728	-250, 001

Quo

Quoniam arcus z pro singulis observationibus hac ratione inventus est negativus, erit in angulo APZ contrarii effectus, quam fuit assumptus, adeoque idem arcus, ad tempus solare reductus, addendus erit Momento medio per Observationes determinat. Scilicet:

Ord. Obs.	Medium Moment.		Corr. Merid.	Meridies Vera.	
	H.	"		H.	"
1	0	10 $\frac{1}{2}$	+ 17. 51	0	28. 01
2		10 $\frac{1}{4}$	+ 17. 54		27. 79
3		16 $\frac{1}{4}$	+ 17. 29		33. 54
4		16 $\frac{1}{2}$	+ 17. 19		33. 79
5		18	+ 16. 96		34. 96
6		18	+ 16. 95		34. 95
7		15 $\frac{1}{2}$	+ 16. 67		31. 92
8		15 $\frac{1}{2}$	+ 16. 67		32. 17

Hanc observationum mediam est $04. 2 m. 32. sec.$ quod pro gemine momento Meridiei est reputandum.

NO

a) Gann reg. Societate communicatum An. MDCCLVII.

MENSIS NOVEMBRIS A. MDCCLXXIV. 521

NOVVM TESTAMENTVM GRAECE. TEXTVM

emendavit ad fidem Codd. Versionum et Patrum, et Lectio-
nis varietatem adiecit IO. IAC. CRIESBACH, Theolog.

Prof. Publ. Halensis.

Volumen I. Libros historicos continens, prodit Halae 1774.

Volumen II. Epistolas omnes et Apocalypsin complectens,

ibid. 1775. octonis.

Cum Griesbachius, Vir exquisita et singulari doctrina, imprimisque in arte critica versatissimus, in se susciperet edendi Libros N. T. provinciam, putavit, sese eam, saltem ex parte, recte administraturum esse, atque estimationi virorum doctissimorum satisfacturum, si textus graeci integritatem pro viribus, quibus sane excellit, et eminent, prouehere laboraret. Optime enim sciebat; permulta, quae in recensendo textu graeco N. T. utilitatem non mediocrem praebere possunt, in occulto adhuc latere. Memor huius rei, iam antea studio res criticas tractandi impulsus, nonnullos N. T. Codices, ex splendidissimis Galliae et Angliae Bibliothecis cum textu graeco vulgari contulerat, atque ex iis magnam variarum lectionum copiam collegerat. Ita bene praeparatus ad ipsum utilissimum opus perficiendum, de quo paucis dicemus; accessit.

De ordine, quem Cl. Griesbachius in Euangelistarum Libris est secutus, ne quis eum retinuisse vulgarem putet, primo loco dicemus. Nimirum ut editor horum Librorum doctissimus sibi gratiam lectorum eorum, qui in legendis vel explicandis Euangelis rerum ordinem potius, quam Librorum spectant, conciliaret, quoties de eadem re agunt

V V V

Euang.

Euangelia, ea loca ita sibi subiunxit, ut facili negotio conferri possint. De qua agendi methodo, vberius inde a pagina 8. redditur ratio. Quo facto pagina decima rationem, quam in recensendo textu graeco N. T. est secutus, describere aggreditur. E qua praefat. unculam iam satis apparet, hunc N. T. editorem leges sibi imposuisse durissimas, easque id vsu edocti nunc testari possumus, fere semper quam sanctissime seruasse. — Caeterum textum graecum vulgarem plerumque retinuit, ita tamen, ut interdum exquisitiorem lectionem, si viros doctos in iis haberet consentientes, eligeret. De signis porro, pro arbitrio excogitatis, ex quibus huius illiusue lectionis bonitas vel leuitas cognoscitur, non attinet dicere. Nam quisque significationes eorum facile intelliget. Habent praeterea quidem id incommodi, ut lectori attentionem interdum eripiant; verum haec difficultas non facile potest tolli.

His in vniuersum dictis, per exempla nunc Lectores. Cel. Griesbachi, de textus graeci N. T. integritate merita edocere studebimus. Matth. cap. VI, δικαιουσύνην pro ελαφροσύνην recte in textum recepit. Porro v. 13. eiusdem capituli, Doxologia Orationis dominicae, quam Libri vulgares plerumque addunt, in hac noua editione non reperitur. Cap. IX, 8. vbi alii φοβήθησαν, alii εθαύμασαν legendum esse censent, Noster lectionem φοβήθησαν, praecunte Bengelio, alteri illi omnino praetulit, ita tamen, ut textui eam, nescimus qua re impeditus, non infereret. Deinde v. 13. verba: εις μετανοίαν, omisit. Cap. XII, 3. αυτοίς, ex nostra sententia, quoniam contra vsum loquendi pugnare videtur, male omittitur. Nam verba; και οι μετ' αυτων non, ποιησε, sed ιπτινασε, necessario coherent. Cap. XXI, 4. ολον, v. 12. τω θεω, recte a Cel. Griesbachio e textu eiiciuntur. Cap. XXIV, 35. reiecta vulgari lectione, nunc παρελίσθητες legimus. Cap. XXV. 31. verbum αγιω, et cap. XXVI, 9. το μύησιν, licet

licet Marc. XIV, 5. vbi eadem narrantur, adfit, in textu graeco emendato non reperitur. Cap. XXVII, 9. nomen *ἡμεῖς*, quod alii in dubium vocauerunt, recte A defendit, in his fere omnibus, quae adhuc laudauimus, vltimo loco excepto, cum Bengelio Nolter consentire videtur. Haec de Euangelio Matthaei.

Iam quaedam ex Marci commentariis in exempla vocare tendimus. Cap. III, 5. verbis: *ὡς ἢ ἄλλῃ* textus Griesbachianus caret. Et v. 29. duplicem quidem habet lectionem, et *ἀμαρτίας*, et *κρίσεως*, attamen ipse Cl. Griesbachius, dissentiente adeo Bengelio, priorem vulgari *κρίσεως* praetulisse videtur. Cap. VII, 5. *κομαῖς* pro *ἀνίπτοις* legimus. Cap. XI, 10. post *βασιλεία*, verba *ἐν ὀνόματι κυρίου* absunt. Cap. XII, 28. 29. in vtroque loco pro *πασῶν ἐντολῶν* in textu recensito *πάντων ἐντολῶν* legimus. Cap. XIV, 15. *ἀκούσιον*, reiecto vocabulo *ἑτοιμῶν*, pro *ἀνάγειν* textui inferitur. Nec dubium est, quin *ἑταίμων* commode possit omitti.

Ex Lucas Euangelio haec habeo: Cap. I, 29. verba: *ἰδοὺ σὺ*, et *ἐν τῷ λόγῳ αὐτῆς*, ex auctoritate exemplaris Parisiensis, Cl. Griesbachius, prouti v. 75. *τῆς ζῶης*, et cap. X, 11. *ἐπὶ ὄρεος*, porro cap. XI, 44. *γραμματεῖς καὶ Φαρισαῖοι ὑποκριταί*, dein cap. XIII, 35. *ἔρημος*, denique cap. XVII, totum comma 36. omisit. Haec omnia iam Bengelius omittenda esse iudicauit, nec est quare horum virorum doctissimorum, et in arte critica versatissimorum, sententiam improbemus.

Sequitur nunc ordine Ioannis Euangelium, ex quo statim nonnulla commemoratione dignissima loco commemorabimus. Cap. I, 18. verbum *ὄντως* quidem legimus in textu, caeterum autem, an sit genuinum, nec ne, Cl. Griesbachius sem in medio relinquit. Cap. V, 3. inde a verbis: *ἰδεχομένῳ* — *κατέχευτο νοσήματι*, totum locum, licet eum a textu abscondere non auderet, spurium censuit. Eadem fere videtur huius viri doctissimi sententia de loco, qui cap. VIII, 8 occurrit. Igitur eundem locum e Codice Cantabrigiensi

descripsit, vulgarique textui adiecit. Praeterea etiam Codices, Versiones. et Scriptores Ecclesiasticos, qui hunc locum pro vero agnouerunt, aut contra repudiarunt, in catalogum retulit. In constituenda porro vera lectione v. 38. Noster a Bengelio, qui quorundam Codicum, lectionem *α̅ η̅νεκαπε̅ παρα̅ τῷ̅ πατρὸς̅ ὤ̅*, vulgari praeferebat, parum discedit. Persuasum enim sibi habet, eam, nisi praeposendam esse, saltem vulgari aequiparandam. At, quoniam recepta illa magis conuenit verbis modo praecedentibus: *ὁ̅ ἰω̅α̅να̅ παρα̅ τῷ̅ πατρὶ̅ μὲν̅*, horum virorum doctissimorum coniectura non placeat. Cap. XIX, 14. utramque quidem lectionem, et *τρίτη̅* et *ἑκτη̅*, intextum posuit, verum non dubitans, quin, consentientibus optimis Interpretibus, lectio *τρίτη̅* sit verior.

In Actis Apostolorum cap. I, 4. vti constat, loco *συναλιζόμενος* alii *συναυλιζόμενος* legunt. Quae lectio Hemsterhusium eo perduxit, vt potius *συναυλιζόμενος* legendum esse statueret. Cuius coniectura, ex nostra sententia, propius ad veri speciem accedere videtur. Sed Cl. Griesbachius de lectione *συναυλιζόμενος* indicat, alteri eam *συναλιζόμενος* aequari posse. Cap. 5, 36. lectio *προσελελυθῆναι* laudatur quidem, verum non magni aestimatur. Cap. IX, 20. pro *χρησῖν*, ex emendatione, quam nemo facile improbabat, *τησῶν* legitur. Cap. X, 31. vbi Libr. vulgares *ἰνώπιον τῷ Θεῷ* habent, Cl. Griesbachius alteram illam lectionem, *ἰνώπιόν σου* addidit; et mirum omnino est, hunc virum doctissimum, postulante contextu, *ἰνώπιόν σου* textui non inseruisse. Cap. XII, 44. lectionem *ἔχουμένου* longe aptiori *ἔχομένου* permittit. Cap. XV, 33. *τὸς̅ ἀποσείλαντος̅ αὐτὸς̅*, pro *τὸς̅ ἀποσείλεις̅* reposuit. Cap. XVIII, 5. pro *πνεύματι*, de quo non omnibus eadem est mens, ex emendatione, *λόγω* legitur. Cap. XX, 28. utraque quidem lectio, et *κυρίως Θεῷ*, est recepta, sed contra in nota adiecta lectio *Θεῷ* defenditur. Cap. XXIII, 9. verba *μη̅ θεομαχῶμεν̅*, plene omittuntur. Haec iam de Tomo primo sufficiant. Nunc ad perlustrandum alterum, qui

Epi-

Epistolas omnes et Apocalypsin continet, accedimus. Quod primum ad variarum lectionum copiam in Epistolis obuiam, in vniuersum atinet, eam longe maiorem esse, quam in Libris N. T. historicis, inter rei criticae N. T. peritos satis superque constat. Nam plures Epistolarum Codices, quam reliquorum Librorum N. T. supersunt, et virorum doctissimorum studium atque diligentia in iis recensendis semper fuit maior. Sic Millius iam, Wetttenius, et Bengelius, multo maiorem lectionum variarum copiam, ex Epistolis, quam reliquis N. T. Libris collegerunt. Quid mirum igitur, Cl. Griesbachium quoque, qui praeterea non solum ipse quosdam Codices cum textu vulgari comparauit, sed etiam lectiones ab aliis, v. c. Knittelio et Treschowio, collectas fecit suas, plures in Epistolis, quam in Euangelistarum Commentariis et Apostolorum Actis, reperisse?

Caeterum, prouti iam supra Nostrum saepissime cum Bengelio consentientem vidimus, sic multo saepius horum Virorum doctissimorum consentiam, in diiudicandis variis lectionibus Epistolarum, obseruauimus. Cuius rei fundamentum in Codice Alexandrino, quem Bengelius vehementer extollit, atque Cl. Griesbachius in Epistolis praestantiora quam in reliquis N. T. Libris putat, positum videtur. — Ad Epistolas inprimis catholicas, vti vocantur, quod attinet, recte Editor doctissimus obseruauit, in his permultas occurrere lectiones, quae aut accuratiori examine, aut confirmatione opus habeant. Quae in re Codices Graeco-latinos nobis deesse vehementer dolet. — In Apocalypsi Ioanna saepius, quam in vilo alio Libro, a lectionibus vulgaribus recedere solet; eam tamen rationem est secutus, vt semper lectionem duriora atque inusitata eligeret, aut saltem suam iudicium cum optimis Criticis, Millio, Wetttenio et Bengelio coniungeret.

Fuerunt autem, quod neminem fugit, Millii temporibus homines, qui studium textum graecum N. T. emendandi multis modis improbarent, atque adeo reprehenderent; ne igitur Cl. Griesbachius ipse in eorum censuram veniret, vberius hoc argumentum pertractauit: quam dissertatiunculam iis inprimis commendamus, qui adhuc clamant hem! iste Spiritum sanctum corrigere audet! minime. — Porro Noster contra eos, qui reprehendant, se quosdam N. T. locos, quos alii de Christi diuinitate explicant, v. c. I. Ioann V, 7. I Tim. III, 16. Act. XX, 28. omisisse, aut saltem in medio rem reliquisse, argumentis sat grauibus sese defendit. Nam licet in locis modo laudatis de Christo non sit sermo, tamen nullo modo Christi diuinitas tollitur, aut res fit incertior. — Alia potius diuinitatis Christi testimonia longe firmiora et euidentiora, in N. T. Libris, ad conuincendos huius dogmatis aduersarios, nobis supersunt. Si autem fortassis Cl. Griesbachius de vlla re est monendus, de eo, quod Codici Alexandrino et Graeco latinis iusto plus tribuit, rectius reprehenditur. Constat enim satis, ex Versione latina eos esse interpolatos; hinc factum est, vt Bengelius alique, verba latina non recte intelligentes pro veris falsissimas lectiones in lucem proferrent. Haec haec.

Rom. V, 14. partic. *μη* ante *ἀμαρτίαν*, quae a multis in dubium vocatur, Cl. Editor genuinam putat. Nam Augustinus alique Scriptores Ecclesiastici hanc particulam in optimis et antiquissimis Codicibus graecis legi clare testantur. Cap. VIII, 35. lectionem *τῆς ἀγάπης τῆς χάριτος*, meliorem illa *τῆς ὁμιλίας* censet. At nihilominus tamen lectio *τῆς ὁμιλίας*, vt alia taceamus, vers. 28. et 39. melius conuenire videtur. Cap. XII, 11. vtramque lectionem, et *καὶ* et *καὶ*, in textum posuit, ita tamen, vt cognita non sit difficile eum posteriorem priori longe anteferre. Cap. XIII, 6. de lectione *ὡς ταυτὸν* et *ὡς δευτέρον*, haec non editio ab antiquioribus, quae fere omnes habent priorem, non abhorret.

I. Cor.

1 Cor. VII, 5. Libri vulgares *ἵνα σχολάζητε* habent; sunt autem Codices multi, qui *ἵνα σχολάσητε* legunt, quorum lectionem, quae sane exquisitoris Graecitatis est, Cl. Griesbachius licet in textum non recipiat, tamen ratam habet. Cap. VIII, 5. in verbis *ἐπὶ τῆς γῆς* articulum *τῆς*, Alexandri- ni aliorumque Codicum auctoritate commotus, omisit. Verum hoc contra usum loquendi N. T. ubi semper articulus, vti Matth. VI, 9. Luc. XI. 3. addi solet, pugnare videtur. Cap. X, 28. verba: *τὴ γὰρ κυρίῳ ἢ γῆ καὶ τὸ πλῆρωμα αὐτῆς*, praecunte Bengelio, qui ea ab editione Hispanica abesse credit, omittuntur.

In Epist. ad Philipp. II, 30. Noster, quosdam recentiores secutus, lectionem *παραβολεύσαμενος* in textum posuit. At, nisi omnia nos falluat, hanc lectionem aduersante et repugnante linguae analogia, elegit. Nam verba omnia quae a forma *παραβολος* et *παραβολή* descendunt, semper in *εὐ* nunquam in *ένω* desinunt. Cap. III, 8. lectio *μενῦγες* magis quam *μεῦν*, quae in textu Griesbachiano occurrit, nobis placet. Nam *μενῦγες* h. l. dicitur eo sensu, quo apud Lucam cap XI, 28. ubi enim uero significat. De non contem- nenda Cod. Clar. lectione, *έντας* pro *έντας* v. 17. quae sensum omnino commodum efficit, nulla fit mentio.

1. Tim. III, 16. tres notissimas lectiones *θεός*, *ός* et *ὁ* Cel. Griesbachius laudauit, et de singulis, quae sint scitu necessaria, attulit, ita tamen vt suum iudicium non inter- poneret. Quantum vero, cum in textu coniunctim *θεός* et *ός* legimus, ex litterarum forma iudicare possumus, *ός* reli- quis praetulit: quod plane locum habere non potest. Nam *ός* *ἐφανερῶδη* vsui loquendi Graecorum repugnat. De altera illa *ὁ*, cui praedicata verbi *μυσήριον* non conueniunt, ne atti- net quidem dicere. Igitur solum *θεός* pro vero est ha- bendum.

2. Tim. II, 16. lectio *ἀναλήψασιν*, quam Codici Clar. debemus, pro *ἀναλήψασιν* silentio praetermittitur.

Ebr.

Ebr. I, 11. lectioni *ἐλάξεις* pro *ἀλλάξεις* locus in textu relinquitur; recte. Cap. VIII, 11. *πολίτην* pro *πλασίον*, et cap. IX, 1. *πρώτη σκηνή* pro *πρώτη* Griesbachius ex nostra sententia male in textum recepit.

1 Ioann. V, 8. totus locus, antiquissimorum graecorum Codicum auctoritate, omittitur. De quo loco si quis plura cognoscere velit, notam adiectam, quae Cl. Griesbachi defensionem continet contra eos, qui secus sentiant, legat.

Haec iam de praestantissimo et utilissimo Cl. Griesbachi Opere in uniuersum sufficiant. Nam omnia et singula, quibus a nostris vulgaribus editionibus differt haec noua, quae sane multis modis differt, commemorare, haud dubie nemo a nobis exspectarit. Quae igitur sunt reliqua, data opera potius, quam incuria, omisimus.

NOVA ACTA ERUDITORUM

publicata Lipsiae

Calendis Decembris Anno MDCCLXXIV.

NOUVEAUX MEMOIRES DE L'ACADEMIE
Royale des Sciences et belles lettres, Années 1770, 1771, et
1772 avec l'Histoire pour les mêmes années. TOME I.
1772, TOME II. 1773; TOME III. 1774.

à Berlin, chez Chrétien Frédéric Voss, in 4.

Tam æstium est, quo artes inter se cohaerent, vinculum,
ut sit interiore scientiae humanae sacrario regia quasi
via pateat ad Musas venustiores. Naturam scrutamur; ar-
canas quibus sit, ut innumerae appareant in mundo physico
vicissitudines, rerum creaturarum vires evolimus; Euclideo
denique artificio, omnium fere, quae in sensus incur-
runt, mensuras, pondera et numeros inuestigare solemus.
Quibus philosophorum laboribus fieri non posse, quin iis
quoque qui Poësin, qui Musicam, qui pingendi denique et
singendi artes tractant, noua praebeatur explicandi ingenii
occafio, nemo est, qui non videat. Haec argumenta si
X x x pon-

ponderare quis vestit, facile, vt opinor, perspiciet laude sua non defraudandos esse doctos homines, qui vnitis, vt aiant, viribus in eo elaborare solent, vt tum solidioris doctrinae limites proferantur, tum artes elegantiores nouis augeantur incrementis. Quem in censum, quum eorum etiam veniant labores eruditorum, quibus commentarios Academiae Regiae Berolinensis debemus, pleniorum quandam horum voluminum cum lectoribus nostris notitiam communicabimus.

Ab anno inde 1744 quo Academia Berolinensis, mutata pristinae societatis scientiarum et artium forma, in quatuor classes, Physicam puta; Mathematicam, Philosophicam et Philologicam distribui coepit, viginti et quinque iam in lucem prodierunt commentariorum volumina, quibus magna *Liebkuehni*, *Perill. Moreau de Maupertuis*, *Euleri* vtriusque aliorumque nomina, quorum scriptis exornata sunt, satis amplam conciliarunt splendorem. Ne autem haec tot eruditorum opera in nimiam excreverent molem, commodum Academiae visum est ab anno 1770 nouam assignari commentariorum suorum seriem. In quibus talis ordo obseruatur, vt primo loco ea reconseantur, quae ad historiam Academiae quouis anno spectare videntur, deinde vero ipsa quatuor, de quibus diximus, classium scripta sequantur. Quod vero ad historiam Academiae attinet, eam non modo nudam factorum enarrationem, sed multas ex omni scientiae genere obseruationes quin integras passim differtationes complecti, sciendum est. Cuius rei testimonium, potiora eorum capita, quae ad partem historicam in tribus his voluminibus referuntur, recensendo, age, proferamus in medium.

Quum

Quum iam anno 1752 publici iuris factus sit liber, in quo rerum in Academia gestarum contineatur enarratio, commentariorum quos iam manu versamus *Tomo primo* brevior tantummodo ob oculos nobis ponitur historiae academiae conspectus (pag. 5—28); in quo, singulorum mentio sit sodalium tam ordinariorum quam exterorum, eorumque quos honorarios vocant, tum vero etiam omnes, quas additis praemiis Academia proposuit, quaestiones, eiusdem quo conventus publici anno 1770 habiti recensentur. Sequitur observationum; lucubationum machinarum, quas auctores cum Academia communicarunt recensus. Quas inter primae occurrunt litterae *Viri perill. de Nort* Regis Christianissimi olim excubiarum praefecti, ad Regem Bonissiae et Academiam datae, quibus in Insula sancti Dominici, in qua conimoratur auctor, d. 18 Octobris anno 1769. mulam edidisse partum his verbis significat: „On m'amena hier une mule qui paroissoit malade; — — „J'examinaï cette bête; elle avoit le ventre tendu; un boyau „lui sortoit par la matrice. J'envoyai chercher un Marchal — — un instant après, mes Nègres m'apprirent que „cette mule avoit mis bas un petit mulet. — — Le petit mulet, s'il peut porter ce nom est sorti en vie du ventre de la mule, bien conformé dans tous les points, d'un poil noir extraordinairement, les oreilles fort longues, „mulet enfin, pour les pieds, toute la tournure; il a vécu „quelque instans.“ Has litteras excipit observatio *Exp. Batigne*, M. D. Berolinensis, qui rusticum quendam in dioecesi Tholosana Salamandras aquaticas numero LXXX: evo- muisse testatur (p. 40—42): Sequitur iudicium de scripto quodam PERILL, DE CATT. in quo vera philosophiae practicae idea evoluitur (p. 43—44). Astronomiae etiam amantes in hac parte historica observationes non spernendas, utpote quae ad elementa orbitarum spectant cometis anni 1769 et 1770 assignandarum, inuenient (p. 45—46). Neque mi-

nus qui litteris elegantioribus fauent, delectabuntur us quae
 ex illustribus nuper antiquarii *Quinti Iulii* dissertatione de ve-
 ra annos inter Romanos et Iulianos relatione (p. 47—51),
 et ex V. C. *Formey* meditatione de concinnanda Encyclopaedia
 (p. 51—56.) afferuntur. Quod enim ad laudatam dis-
 sertationem attinet, auctor in comparandis Romanorum an-
 nis, cum iis quos Iulius Caesar in melius reformauit, Var-
 roniam, quam vocant, Romae conditae epocham, non eam
 sequitur, quam Marmorata Capitolina, vno anno antiquiorem
 suppeditant, atque his ita dispositis quatuor belli civilis an-
 nos priores, quibus secundum Varronem, anni veteris re-
 formatio praeceditur, ad anni Iuliani formulam atque calcu-
 lum reuocare conatur. Haecenus Quintus Iulius. Subiun-
 guntur denique parti historicae Tomi primi commentario-
 rum excerpta ex V. C. *Toussaint* scripto de *Diariis et nouis*
litterariis (sur les journaux littéraires), et ex dissertatione
Exp. Bilgueri, Med. et Phil. D. et exercitus Borussiae Proto-
Chirurgi, de Spasmo Cynico; cuius haec sunt symptomata,
 vt labia superiora attollantur, dentes comprimantur, et su-
 perueniens tandem delirium mortem aegroti afferat. (p. 56
 —67.) Agmen eorum quae in hac sectione leguntur clari-
 dit *Perill. L. B. de Bielsfeld, S. R. Mni. Boruff.* dum viuo-
 ret, a consiliis sanctioribus, et Regiae Academiae membri hono-
 rarii, elogium, in quo praecipua, quae ad vitam huius eru-
 diti spectant, capita recensentur; et inter ea breuis etiam
 de scriptis beati auctoris iudicium affertur, quod, quam ita
 comparatum sit, vt nullo plane partium studio adductum
 laudatissimum *Formeyum*, quem huius elogii auctorem noui-
 mus, scripsisse appareat, integrum fere huc transcribemus:
 „C'est ici le lieu de parler de ses productions. Si elles ne
 „sont pas de la premiere classe, on ne peut leur contester,
 „au moins à la plupart d'entr'elles, un rang plus ou moins
 „honorable dans la seconde. Il avoit fait son coup d'essai
 „par

„par une Traduction; c'est celle des *Considérations sur les*
 „*causes de la grandeur et de la décadence des Romains*; elle fut
 „imprimée et bien accueillie. Il donna ensuite *les progrès*
 „*des Allemands dans les Belles lettres*, ouvrage intéressant,
 „mais qui n'est pourtant qu'esquissé et assez incorrect. Je
 „serois tenté de passer sous silence *ses Amusemens dramatiques*
 „qui n'amassèrent jamais que lui. Mais *ses Institutions poli-*
 „*tiques* — — sont un livre véritablement estimable. Il
 „n'y est pas créateur, mais il n'y est pas non plus simple com-
 „pilateur. Il a fait un bon choix; il y a mis un bon or-
 „dre; et ce qui est de lui ne dépare pas ce que des Auteurs
 „distingués peuvent lui avoir fourni. — — *Ses Lettres*
 „*familïeres* furent un enfant de son loisir; mais un enfant
 „gâté, et beaucoup trop familier. *Ses Traits d'Erudition*
 „*universelle* ne sont que des traits; l'ensemble y manque;
 „les jeunes gens peuvent pourtant en tirer quelque parti.
 „Enfin il fit une feuille périodique en Allemand, intitulée
 „*l'Hermitte*; elle s'est soutenue trois ans; c'est beaucoup
 „pour ce genre d'ouvrage, qui n'a pas la vie longue pour
 „peu qu'il soit foible. “ *His ita disputatis ad ea nos conuer-*
timus quae in sectione historica secundi horum commenta-
riorum tomi habentur. Quo loco praeter conuentuum
Academiae publicorum, praemiorumque ab Academia in an-
num 1773. propositorum (p 5—9.) recensione, ii, qui
sequuntur, articuli occurrunt. I. Physicae experimentale
(pag 10.). Observationem hic legimus Chymicam V. C.
Morppgraf dignam omnino quae notetur. Agitur nimirum
de mixtione quadam metallica huiusmodi ut in aqua fer-
uida dissoluatur, quam ex Bismutho Stanno et Plumbo con-
stare vir celeberrimus tradit simul vero vberiore[m] totius
compositionis descriptionem pollicetur. II. Histoire Natu-
relle. De terra satis nota, quae umbrae nomine venit, alias
vero etiam Terra Coloniensis dicitur, Perill. L. B. de Hüpsch

eam non esse nisi lignum fossile succo quodam bituminoso refertum, obseruat. (p. 11—12.). III. *Méchanique*. Mentio fit nouae cuiusdam machinae hydrotechnicae, ad intrudendas sublicas comparatae (p. 12—13.). IV. *Astronomie*. Academiae iudicium de inclyto Ill. Bernoulli libro: *Recueil pour les Astronomes* (à Berlin 1771. 8.) eiusdemque laudatissimi viri: „*Lettres Astronomiques où l'on donne une idée de l'état actuel de l'Astronomie pratique dans plusieurs villes de l'Europe* (à Berlin 1771. 8.) afferitur (p. 13—15.). V. *Métaphysique*. 1) *Réfutation de l'Athéisme*.^a Breuior cum lectoribus notitia communicator libri quera V. C. de *Cassillon* in lucem prodire iussit: „*Observations sur le Livre intitulé: Système de la nature* (à Berlin 1771. 8.)“ in quo perniciofa eorum doctrina qui materiam sua existere natura, suaque vi moueri affirmant, DEVM vero adesse negant, solidis confutatur argumentis, simulque Ethicam Christianam, doctrinae morali philosophicae praestare ostenditur. 2) *Sur l'origine du langage*. Exhibetur sciagraphia egregiae dissertationis de origine idiomatum, cuius auctorem V. C. *Herderum* Academia praemio affecit, et in qua refutatis, quae pro diuina linguarum origine afferre solent, argumentis, naturali ratione factum esse docetur vt homines sicut aliis cogitationum suarum signis ita et verbis vti coeperint. 3) *Sur la langue uniuerselle*. Indicatur Rev. *Georgii Kalmar* Clerici et Nobilis Hungari, consilium cum Academia communicatum de *Lingua philosophica* inuenienda atque concinnanda Grammatica uniuersali, cuius systema ita adornare contendit auctor, vt parte prima omnes omnino regulae generales Grammaticae, etymologicae, syntacticae, poeticae, rhetoricae, arithmeticae; altera vero parte linguae uniuersalis lexicon exhibeantur. Subiungitur vero Academiae iudicium his verbis: „*Il est à présumer que jamais ce livre ne paroitra, et quond il paroîtroit, jamais personne n'emploieroit cette lan-*

gue

„gue,“ (pag. 15—22.). VI. *Beaux arts. Ill. Sulzeri* Kber, qui generalem artium theoriam continet, debitis ornatur laudibus (p. 22—23.). VII. *Arts. Eximii pictoris Benjamin Calau* labores laudantur, quibus cerae punicae seu eleodoricae (cuius mentionem iniecit *Plinius in Hist. Nat. Lib. XXXV. cap. 9.*) haecenus deperditae praeparationem assecutus est. De cuius cerae usu ea quae sequuntur huc transcribere lubet: „*La matiere en question est une cire préparée artificiellement, qu'on coupe en petits morceaux, et qu'on fait dissoudre dans l'eau. Après la dissolution, sans laquelle on ne sauroit en faire aucun usage, on peut y ajouter toutes sortes d'huiles ou de gommes, y mêler les couleurs qu'on juge à propos et peindre à son gré.*“ Et missis interiectis: „*Est il question d'employer cette cire sur des marbres ou des statues de pierre, il faut que la chaux des murs soit bien sèche; on y repasse de l'eau qu'on laisse un peu sécher; et ensuite on l'enduit, ou simplement de cire dissoute, ou en y mêlant soit de l'huile, soit quelque couleur. Quand le mur est bien sec on le polit avec de la poussière de marbre ou avec la terre dite d'Alsas, de Chemnitz; on en fait entrer dans le mur autant qu'il est possible. et il prend alors l'apparence du plus beau marbre poli. Si ensuite on recouvre encore une fois le mur de cire éléodorique, qu'on y passe un vernis, et qu'on promène dessus un charbon embrasé à la manière des Doreurs; cela donne la véritable encaustique des Anciens.*“ Eadem denique cera litteris etiam et tabulis aeneis exprimendis, Bibliopegis et fabricis lignariis egregie inseruit. (p. 24—27.). VIII. *Historie Comitum Galesii Gualdi Priorati historiae belli a Gustavo Adolpho Suecorum Rege in Germania gesti versio Francica, cuius et nos ipsi uberiorem in Actis nostris (an. 1774. mens Mart. p. 97. et seqq.) dedimus recensitionem, indicatur* (p. 28—29. IX. *Exhibetur Sciographia historiae Auctorum Classicorum, a V. C. Thiebault, delineata et inclytae*

tae Academiae iudicio submissa. Quam ad historiam concinnandam vir celeberrimus integram Academiam inuitat, tantae molis esse hunc laborem ratus, cui impares sint vniuersi eruditi vires. Non solum enim Graecorum Latinorumque scriptorum, sed eorum etiam qui recentiori aeuo in Italia, Francia, Britannia et Germania inclaruerunt notitiam in hoc opere suppeditari cupit, ita vt de cuiuscumque auctoria vita et moribus, scriptorum quae litteris mandauit factis et editionibus, de doctrinis quae in his libris proponuntur, de scribendi genere, de commodis vel incommodis denique quae ex librorum singulorum lectione ad adolescentulos redundare possunt disputetur. Neque, quod ad nos attinet, negamus fore, vt historia auctorum classicorum hac methodo adornata, omnium omnino philologorum, tamquam opus suis absolutum numeris, ferat calculos. Sequuntur, elogia Serenissimi principis *Vilhelmi Adolphi Brunouicensium Ducis*, qui, dum viveret, membris Academiae honorariis annumeratus est, sed nimis mature morbo epidemico correptus in castris Russicis diem supremum obiit; *Viri Illustrissimi Philippo Iosephi Pandin des Iarriges Regni Borussiae supremi Cancellarii*, qui ad annum vsque 1746. Secretarii Academiae munere defunctus, deinceps vero in membrorum honorarium numerum cooptatus est; denique *Perill. Iohannis Baptistae de Boyer Marchionis d'Argens, Augustissimi Regis Borussiae Cubicularii, et in regia Academiae Classis litterarum elegantiorum directoris*; quem permultis clarum scriptis aetas nostra satis nouit; et cuius iudolem his verbis describit laudatissimus *Formey*: „Il été bon époux, bon ami, bon „maitre; tout ce qui l'environnoit, éprouuoit les effets „de sa tendre affection, — — La plume à la main il „étoit plus redoutable, extrêmement sensible aux critiques „injustes ou malhonnêtes, il fondoit avec impétuosité sur „ses aduersaires, et ne lâchoit pas prise qu'il ne les eut cri- „blés

blés des coups." Restat, ut de his etiam breviter exponamus, quae in parte historica tertii commentariorum nostrorum voluminis habentur. Enumerationi conventuariae Academiae publicorum (p. 5—19.) inserta legitur integra auctoris, qui regio coronatur diademate, dissertatio, *de commodis quae respublica ex eruditionis et artium quocumque genere percipere solet.* (p. 19—18.) Quo in scripto eorum politicorum egregie confutatur sententia, qui populo stupido et ab omnibus artibus alieno facilius imperari posse quam subditis cognitionibus quibusdam exornatis sibi aliisque persuadere conantur. (p. 11.) Sequitur praemiorum ab Academia in annum 1774. propositorum recensio (p. 19—24.) quibus varii argumenti articuli excipiunt. I. *Histoire Naturelle.* Exhibetur hoc loco elegans Ill. Bernouilli dissertatio, qua tum suas tum vero etiam aliorum eruditorum praecipue autem N. C. Pallas observationes, quibus monogenesia phalaccae cuiusdam, quae ex larva abietum nascitur, seu facultas feminarum huius speciei sine coitu cum maribus ova excludendi foecunda satis confirmatur (p. 24—35.). II. *Calcul.* Ex litteris a Leonhardo Eulero ad Ill. Bernouilli datis methodus determinandi divisores numerorum huius formulae; $10^p + 1$, cuius tamen desideratur demonstratio, afferitur. Patetque $2^p + 1$ esse numerum primum $= 4n + 1$; quo posito, si inter divisores numerorum, n , $n - 2$ et $n - 6$, inveniatur aut duo numeri 2 et 5 aut nullus eorum, formula; $10^p - 1$; si vero inter eosdem alter tantummodo numerorum 2 vel 5 reperiat, formula $10^p + 1$ dividi per numerum $2^p + 1$ poterit. Posito autem numero $2^p + 1 = 4n - 1$, quoties inter divisores numerorum n , $n + 2$, et $n + 6$ occurrunt aut utrique numeri 2 et 5 aut nullus eorum, formula $10^p - 1$; si vero inter dictos divisores

X y y

alter

alter tantummodo ex laudatis numeris inueniatur, formula
 $10p + 1$ per numerum $2p + 1$ diuidi poterit (p. 35—36).
 III. *Métaphysique*. Egregii philosophi V. C. *Cochin* in Aca-
 demicorum numerum nuper cooptati observationes quaedam
 de philosophia praesentim Leibnicians referuntur, (p. 36—
 41.). IV. *Nauigation*. Admiranda *Ill. de Bernieres*, *Operi-
 bus hydrotechnicis in regno Franciae praefectis*, inuentio recen-
 setur, qua hoc obtinetur, vt nauis quantumuis onusta, ino-
 etiam pluribus in locis perforata nihilo tamen minus non
 submergatur (p. 41—43.). V. *Médecine Expérimentelle*.
 Integra hoc loco inserta legitur Exp. *Gallandus*, apud *Vil-
 singenses* medici, dissertatio: „*Sur la méthode singulière de
 guérir plusieurs maladies par l'Emphysème artificiel*;" digna
 omnino, quae ab iis legatur, qui artem medicam tradunt.
 Experientia enim doctissimum auctorem docuit factis pedem
 aegroti incisione, quae ad telam vsque cellulosam penetraret,
 amissoque per tubulum in eam aëre, ita vt inde emphyse-
 ma quoddam artificiale oriatur, marasmo, hypochondriae,
 rheumatismo similibusque morbis optumam afferri posse
 medelam (p. 43—53.). Sequitur tandem elogium veri-
 dum videret summe reuerendi *Antonii Achard*, apud *Fran-
 co-Gallos*, qui Berolini domicilium fixerunt, Concionatoris
 longe meritissimi, et Academiae regiae scientiarum mem-
 bri ordinarii, qui tantam coluit modestiam, vt licet repeti-
 tis vicibus ab eruditis inuitatus, numquam ad diuulganda,
 quae concinnauit, scripta philosophica adduci poneret. (p.
 58—68).

Haec de historicis trium horum voluminum sectioni-
 bus sufficiant. Ad ipsa iam Academicorum scripta progredimur,
 inter quae primae occurrunt dissertationes physicae
 rarii argumenti. Atque vt a *tomus primo* ordiamur in eo se-
 quentes leguntur lucubrationes. I. Observatio III. *Marggraf*
 Claf.

Classis Philosophiae experimentalis directoris super *testudines* equorum dulcium quae a rerum naturalium studiosis etiam orbicularis dicitur. Nutritur scilicet vir doctissimus ducis huius generis testudines, quarum coitum et vineandi rationem accurate observavit, atque hoc loco fusius insert. Subiungit denique egregiam observationem teleologicam quam exscribere lubet: „*La lenteur de l'accroissement de cet animal* (de testudine loquitur auctor) *semble avoir été ainsi réglée par la Nature afin qu'il ne cause pas de trop grands dégâts dans les étangs et autres eaux quelque fois à moitié taries où il se trouve, et dont il détruiroit tout le poisson comme il le fait en partie.*“ (p. 3—7); II. Exp. *Gleditsch* M. D. Relatio succincta de *sala alcalino minerali Pannovico*, quod ex terram Regno Hungariae obtus comparatur. En tibi verba laudatissimi auctoris, quae praecipue huc faciunt: „*On rencontre cette terre utile en divers endroits du district de Debresin; et il y a des saïsons où le sel se forme de lui même au dessus.*“ „*Presque tous les ans on découvre de nouvelles places qui contiennent ses matières, c'est à dire une certaine quantité de terre grasse abondamment imprégnée du sel.*“ In villages où cette terre se recueille principalement sont *Berezka, Sziget, Vamos et Dirts.* (pag. 8—12.) III. B. *Meckel*; dissertatio Anatomico physiologica de *praeparatione liquorum in corpore humano secretariorum per resorptionem.* Quae in dissertatione elegantissima, eae potissimum experientiae notari merentur, quibus vir eximius anastomosin ductuum, qui in mammillis occurrunt, lactiferorum cum venis sanguiferis, eorundemque per minutissimos ramos inter se ipsos coniunctionem confirmat. (p. 27—30.) Neque minori digna sunt attentione, quae de resorptione seminis per venas quam per vasa lymphatica fieri non posse contendit auctor, dicuntur (p. 42—45.); Observationes denique, quibus partem bilis aquosam a ductibus lymphaticis et a ramis venae cauae resorberi eum in finem docetur, ut bilis ad instam

prouehatur perfectionem, et spiffitudinem, nobis omnino
 perplacuerunt. (p. 45—48.) IV. III. *Lamberti* dissertatio
 de cono truncato ad lumina applicando, quo obtineri queat vt
 lux fortior et aequalior ad libros, chartas, aliaque obieeta
 perferatur; quo loco huiusmodi cono truncati ope luminis
 claritatem ita augeri posse docetur, vt in distantia 40 vel
 45 pedum litterae typis expressas distincta visione percipi-
 antur. (p. 51—57.) V. *Eiusdem* viri celeberrimi obserua-
 tiones de atramento et pappo, in quibus ratio, qua fiat, vt
 litteras atramento pictas colorem frequentius mutant, in-
 uestigatur; vltimo tandem loco optima atramentum praepa-
 randi methodus hisce verbis suppeditatur; „D'abord il
 „faut faire une solution saturée de noix de galle. Pour cet
 „effet il faut les pulvériser dans un mortier de fer, car les
 „particules ferrugineuses, qui se détachent du mortier
 „n'y feront point de mal. La poudre doit être aussi fine qu'il
 „est possible. On peut encore, au lieu de piler les noix de
 „galle, les limer, et se servir de la limaille. Ensuite on y
 „versera de l'eau à une hauteur environ triple ou quadru-
 „ple. On pourra, si l'on veut, laisser cette infusion expo-
 „sée au soleil, ou dans une chaleur plus que tempérée, afin
 „d'amollir les noix de galle. — — Cette solution étant
 „faite on fera une solution complète de vitriol de fer.
 „Cette solution sera d'une fixieme partie spécifique-
 „ment plus pesante que l'eau douce. Il sera bon
 „de la filtrer, parce qu'ordinairement il s'y trouve un sédi-
 „ment de particules terrestres, de rouille de fer, et d'au-
 „tres particules étrangères. Cette solution se versera dans
 „celle des noix de galle, pour lui donner la noirceur que
 „l'encre doit avoir.“ (p. 58—67.) VI. *Phaenomena in*
pisce electrico (vulgo der Zitteraal; l'anguille tremblante)
obseruata, quae cum Academia V. C. Schilling. communica-
 uit,

uit, quæque eo potissimum redeunt, ut vim quandam magneticam pisces, de quo sermo est, inesse extra omnem penatur debitationis aleam. (p. 68—74.). VII. Observaciones meteorologicæ anno 1770 ab *Ill. Bequelin* Berolini factas tritis per diem vicibus hora nimirum septima ante meridiem, horis vero secunda et decima post meridiem; quibus additur prorsus noua trium iridum observatio, quarum media cum reliquis duabus haud concentrica, maioris circuli pars esse videbatur. (p. 75—94.).

In *Tomo commentariorum altero*, scriptorum classis physicas hæc est ratio, I. *Descriptio coloris rubri cuiusdam qui pistoris egregie inseruit, et cuius confectionem hætenus incognitam Ill. Marggrafius ex æqualibus rubiae et aluminis Romani partibus in aqua destillata igni exposita dissoluendis, deinde vero per solutionis salis tartari admodum limpidas infusionem præcipitandis, indicat. De usu istius coloris autem ita disputat: „C'est en prenant comme on l'a dit parties égales de garance et d'alun qu'on obtient la couleur désirée: mais si l'on change les proportions dans la préparation cela donne toutes sortes de nuances de la même couleur. Deux parties de garance et une partie d'alun donne une couleur fort foncée. J'ai pris encore 1½ partie de garance et une partie d'alun, et les ayant traitées de la manière susdite, le produit a été fort beau mais plus clair. J'ai aussi tiré une couleur agréable d'une partie de garance avec deux parties d'alun mais encore plus claire. Une partie de garance et quatre parties d'alun font un très beau rouge couleur de rose.“* Imprimis vero notandum est, ut color hic obtineatur 1) alumen separatim in aqua destillata feruida dissoluendum esse, quo facto demum in hæc solutionem rubia immitti debet 2) præcipitatum cuius mentionem iniecitimus puluerem aqua destillata admodum pura et feruida esse

X Y Y 3

esse

esse edulcorandum, vsque dum aqua per filtrum defluens nullas fecum ferat, particulas salis. (p. 3—7.). II. *III. Bægelin* disquisitione de ratione qua euenit, ut nigri coloris obiecta quandoque rubra oculis nostris appareant. Quam visionis illusionem auctor huius dissertationis in rebus physicis versatissimus, locum inuenire ostendit, quoties radii, solis per palpebras transeuntes coloris rubri sensum in retina excitant, utpote quem colorem percipimus radiis per quaecumque corpora tenuiora et transparentia ad oculos perlatis. His enim ita dispositis si oculis maximam partem clausis et ad solem conuersis exponatur obiectum album, in quo nigrae quaedam figuræ conspiciantur, fieri non poterit, quin albæ lucis sensus utpote fortior oculos feriat, nigrae autem figuræ quæ paucos emittunt radios, rubro colore tinctæ appareant (p. 8—18.). III. *Exp. Glæditsch* tractatus in quo historia naturalis muscorum adumbratur. Non eam, quæ res ipsa digna est, in muscorum considerationem hædonus impenderunt eruditi, operam, ita ut, si quis de natura musci interrogatus respondeat eum esse plantam cryptogamiâ capitata paluere repleto et calyptra, quam vocant, ornatam, omnem fere noticiam huius vegetabilis suppositasse videatur. Auctor autem huius tractatus feliciori auspicio hunc locum fissus illustrauit. In sola Germania ultra 142 muscorum species satis iam cognitæ, ultra 40 vero nondum satis notæ inueniri docet (p. 20.) peculiarem etiam obseruationem refert, secundum quam musci per plures licet annos in herbariis conditi, aquæ frigidae immisi post spatium 7, 8, 11, 16, vel 30 horarum, vel, si lento omnia procedant post 4 vel 5 dierum interuallum reuiuiscunt, atque ita magnam referunt *Anastaticæ hierichunticæ* (Linn. *Sp. Plant.* 2: 895:) quam vulgo *Rosam hierichunteam* appellant, similitudinem. (p. 23.). Accuratus etiam de muscorum facultate, certas plantarum species, quarum semina aut radices casu quandoque

que fortuito in muscum insinuuntur nutriendi, easdemque ad suam euehendi perfectionem (p. 33. seqq.), ad calcem usque huius dissertationis disputatur. IV. *Ill. Lamberti meditatio de optima ratione observationibus meteorologicis maiorem conciliandi utilitatis et certitudinis gradum, ita, ut tandem tempestatum etiam periodi et vicissitudines determinari atque praedici possint.* Quem in finem terrae superficiem

in viginti distribuit triangulos aequales, et in centro cuiusvis trianguli, tum vero etiam in punctis concursuum duodecim, observationes fieri cupit, ita ut in vniuersum 32 adsint obseruatores. Quae demum ratione maiori quadam luce theoria de meteoris deque tempestatum vicissitudinibus, quae ex

una prouincia per vniuersam terram propagantur, collustrari certe poterit (p. 60—63.). V. *Eiusdem laudatissimi viri observationes super vi Lunae quam in diminuida atmosphaerae grauitate exercet.* Quo loco ex V. C. Toaldo Professoris Patuini, opere physico cui titulus: *Saggio meteorologico*

refertur per satis longam observationum a *Marchione Polevi* factarum seriem determinatum esse: 1) mediam Mercurii in Barometris altitudinem, qualis est tempore Lunae perigaeae $\frac{3}{4}$

linea superare eam quae tempore Lunae apogaeae obseruatur 2) mediam Mercurii altitudinem Luna in Syzigiis constituta obseruatam $\frac{1}{4}$ lineae minorem esse ea, quam, dum Luna in quadratusis conspicitur, deprehendimus. Votum denique Lambertus subiungit dignum omnino quod huc transferamus: *Il seroit à souhaiter qu'on eut une assez longue suite d'observations faites entre les Tropiques ou sous la Ligne car le baromètre ne variant que fort peu dans ces contrées, on auroit beaucoup moins de peine à démêler ce qui est dû aux différens*

periodes de la Lune, et il faudroit beaucoup moins d'observations pour déterminer les hauteurs moyennes, dont je viens de parler. (p. 66—73.). VI. *Observationes meteorologicae anno 1771. Berolini ab Ill. Beguelin factae, vbi phaenomeni cu-*

ius.

iusdam enarratio, zonae nimirum coloris ignei in caelo vasis, descriptio, noquam suppeditare nobis potest argumentum multa esse in rerum natura, quae et haecenus ignorentur, et, si apparent, explicari tamen non possint. (p. 74—84.) VII. *Coniectura de vera traditionis, secundum quam nonnulli homines a muribus decorati laudantur, origine*, auctore V. C. de Francheville; qui huius generis fabulas ex mera vocabulorum *muris* et *muri* confusione ortum traxisse contendit. (p. 95—99.) VIII. et IX. *Exp. Gerhard, M. D. Observationes Physico-mineralogicas de montibus Silesiae*. In quibus primo loco Montes Bohemicos, Moravicos et Hungaricos seu Polonicos accurate distinguit qui omnes in Silesiam pertinentur; deinde vero vberionem horum montium, tum quod ad eorum situm, tum vero etiam quod ad corpora fossilia in iisdem inueniri solita attinet, notitiam cum lectoribus suis communicat, quae grata certe erit Mineralogiae studiosis; praecipue, quum ex hac relatione discamus, contra generalem, quam experientia distat, regulam montes etiam ex Quartzo admodum duro admixta Mica constantes, quales sunt multi in Silesia, varii generis mineralia recondita tenere posse. (p. 100—122.)

Quae vero de reliquis Academicorum scriptis commemoranda essent proxime L. B. noiam nimis amplius, hic erant articulus; a nobis exposita,

MENSIS DECEMBRIS A. MDCCLXXIV. 545.

SALOMONIS GLASSII PHILOGIA SACRA

his temporibus accommodata a Dr. IO. AVG. DATHIO

Prof. linguae hebr. ord. Tomus I. Grammatica et

Rhetorica sacra.

Lipsiae sumptibus Weigandianis 1776. 8vo. maj.

Quod multis aliis libris accidere solet, ut sensim in contemptum veniant, ac obliuioni tradantur, vitaeque humanae rarius excedant fines: id quominus accideret Philologiae sacrae S. Glassii, cauisse videntur ii, qui per centum ac quinquaginta fere annos in explicandis litteris sacris, ac vniuersa doctrina Theologica cum docenda, tum discenda, huius viri opera vtorentur, atque Philologiam illius et praestantissimam, et vtilissimam iudicarent. At quum ab eo inde, quo Glassius viueret, tempore, hebraicae ac graecae linguae studia magis excolerentur, leges ac praecepta interpretandi subtilius exprimerentur, nec deessent, quibus vetera sorderent, plusque piis maioribus videre velle viderentur: nouae huius libri editionis parandae laudandum consilium ceperas *Io. Ernestus Fischer* linguarum Orientis in Acad. Ienensi Professor, quem vero hoc labore occupatum mors praematura hinc auocauit non suo, sed litterarum haud leui damno. Quid vero Vir beatus spectarit, quidque praestare voluerit, quum *Philologiam Glassii his temporibus accommodatam* meliori sane mente, quam qui sacras litteras his temporibus accommodatas in lucem prodire iubent, polliceretur, nos aequae latet, ac S. R. *Dathium*, qui nihil se ex schedis Fabri vidisse profitetur, et ad quem huius libri nostris temporibus accommodandi prouincia delata est, quod eius doctrina, et in hoc litterarum genere accurata scientia et librariolaudata, et

Z z z

pe.

peritis satis esset cognita atque perspecta. Is igitur in eo elaboravit, ut primum Grammaticae sacrae novam, et nostrae aetati aptam formam, vestemque indueret, atque cum breuitati, tum subtilitati magis studere voluisse videretur. Breuitatis causa tot modo exempla ascripsit, quot regulae illustrandae sufficerent, aliis modo citatis, nec non pias meditationes, in primis vero observationes polemicas fore omnes omisit. Huic tamen breuitatis studio obesse videntur longiores Excursus in interpretandis locis difficilioribus, ut et crebra consuetudo rationis, qua Glassius in hoc illius loco interpretando usus est, refutandae, veraeque tum, quae visa est, sententiae dicendae. Ratione veteris Testamenti duces in primis Schultensium, Schroederum, Michaelem S. R. Dathius se secutum proficitur; in explicandis vero locis N. T. opera se Gatackeri, Olearii, Vorstii, Krebsii, Baueri usum se esse dicit, ita tamen, ut quae S. R. Ernestio interpretandi rationes probarentur, Dathio quoque praeter ceteris placuisse facile appareat. Subtilitati ut consuleretur, multae regulae, quae non satis accurate scriptae viderentur, mutatae, aliisque deletis novae substitutae sunt. Quam verum videretur, ne stilo Glassii, d. et scripturae S. barbarae omnia ad literam vertentis molles multorum ac tenerae aures offenderentur; huic quoque malo S. R. Dathius occurrere voluit, atque in his corrigendis, ut facile fasenti creditur, multum molestiae exhaustum fuit. At quum innumera attentioni effugerint, emendationem alia non admitterint, nec in huius generis libro a peritis desideretur elegantia; si nulla plane stili puritatis, ac elegantiae habita esset ratio, melius consultum videretur famae beati Glassii, qui facile potuisset barbariei notam maculamque effugere, si necessarium putasset; Moysen et Prophetas bene latine loquentes facere. Ne vero in limine modo libri haerere videamur, et, quibus novam hanc editionem videre nondum contigit,

has

hos, quae dotes, quaeque ornamenta accefferint, ignorare
 patiamur: praecipuas observationes, atque emendationes S.
 R. Dathii breuiter commemorabimus, ita vt nonnunquam
 nostram sententiam, sed ea, quae debetur doctrinae Viri cel.
 modestia interferamus. Quem ad Canonum VII. vique fe-
 re nihil mutatum ac emendatum reperitur: hoc septimo
 Canone primum defenditur Glassius a reprehensione Vorstii
 Philol. S. part. I. c. VIII. p. 236. *Abstractum et Concretum*
 sensu philosophico accipientis, cum Glassius nihil aliud,
 quam Substantiuum et Adiectiuum intellexerit, atque propte-
 rea exempli loco Gen. XLVI. 34. et Hagg. II, 8. recte lau-
 darit, tum Hebraeos substantiuum pro adiectiuo necessitate
 coactos, propter defectum adiectiuorum, vsurpasse, atque
 tum modo superlatiuum gradum indicasse, docetur, si aliud prae-
 terea nomen additum, aut in plurali positum sit. De vsu
 nominum Dei ad superlatiuum indicandum S. R. Dathius
 recte monuit contextum demum determinare, vtrum no-
 men Dei ponatur ad summum vel maximum indicandum,
 an in propria significatione adhibeatur, eodemque loco p.
 47. obseruat וְנָרָא et וְנָרָא adhiberi ad praecipuum vel
 nobilissimum indicandum: Exod. XXX. 23. Ps. CXIX, 160.
 CXXXVII, 6. 1 Sam. II, 29. XV. 21. Ier. XLIX, 35.
 Canone XXIII. S. R. Dathius ex Schultensio Instit. hebr. ling. p.
 172. docet terminationem וְנָרָא posse etiam pluralis nu-
 meri esse in iis nominibus, quae a verbis tertiae He vel A-
 leph deriuantur. Vfus nominatiui absoluti in nominibus,
 partim quando constructio hunc casum requirit, partim si
 casum obliquum desiderat, quem praemisso nominatiue abso-
 lute expriment per subiunctum pronomen, illustratur exem-
 plis Versionis Syriacae hunc hebraismum vsurpantis, et in
 iis locis, in quibus in textu graeco non reperitur e. c. Math.
 III, 4. Luc. XII. 16. Quum וְנָרָא manus in hebraeo pro
 quouis instrumento vsurpetur, saepius etiam prorsus pleona-
 stice

stice ponatur: huius rei exempla S. R. Dathius p. 113. ex Nono quoque Testamento a Glassio omissa attulit. Haec de nomine, in quo capite, ut alia praetereamus, salva re longior Excursus Glassii ad Habac. III, 2. deleri potuisset ut et capite sequenti de pronomine locus Math. I, 35. praesertim verba *nullos alios fuisse filios Mariae pie credimus. De Maria enim virgine, ut selectissimo organo sanctissime sentiendum.* In capite eo, quo de Pronomine agitur Canon III. qui de curiosa et minus necessaria articuli consideratione errorum fonte agit, vel plane omitti, vel paucioribus verbis definiri nostra quidem ex mente potuisse videtur: Canon vero sexto de pronomine demonstratio dativi casus maior conciliatur perspicuitas, dum sic exprimitur: *Affixa pronomina nominibus et verbis intercedente particula h addita saepe quidem redundant, non raro tamen id, quod in alicuius damnum vel commodum fit, significant.* Ex locis tamen eo, quo Glassius, ordine laudatis non docetur, ubi sitredundantia, aut ubi damnum vel commodum indicetur. Canone VIII. quo pronomina personalia ellipsin verbi substantivi inducere singulari cum elegantia dicuntur: quae et qualis sit ista elegantia haud videtur per se, nullo docente, appa-
rere. Canones octavus et decimus tertius in unum sunt contracti, isque iam quidem occupat locum nonum his verbis: *Propronomine affixo primae et secundae et tertiae personae saepissime ponitur ipsum nomen seu subiectum orationis. Ista quidem sufficiant de Pronomine: addamus pauca ex capite de Verbo.*

Canone I de verbis simplicibus significationem compositarum habentibus sub verbo *IN* de loco difficiliore *Inf. LIII, 9*, cuius Glassius in Tractatu de nomine Canon II. novam interpretationem dederat, fufius ita agitur, ut primum interpretatio Glassii, ut dura et coacta, reiciatur, ei-
que

que tum explicatio Cappelli substituatur haec: *Destinatum quidem ei erat sepulcrum cum impiis, sed in morte sua diuitibus similis fuit.* Quae explicandi ratio quamuis videatur et genio linguae, et historiae conuenire: malumus tamen potius eorum partes sequi, qui sic interpretantur: *Destinatum quidem ei erat (a Iudaeis) cum impiis (atque sceleratis hominibus, quales erant latrones) sed tributum est ei sepulcrum cum diuite, (in horto diuitis) quum mortem acerbissimam perpetetur.* Ratio redditur in sequentibus. Loca p. 182. laudata 1. Sam. XIII, 8. Ies. XLII, 8. XI IIX, 11. Ier. XIII, 16. pertinent ad verbum סֶפֶלְכְּרָם , sed nescimus quo casu, sub verbo וְעִם locum alienum occuparunt. Canones sequentes secundus, tertius, quartus ad canonem vsque vigesimum huc ex Glassio ita translati sunt vt, quod mirandum fere, nihil mutatum reperire possemus. Ad canonem XXII. referenda dicit S. R. Dathius loca, quae Deo culpam malae actionis tribuere videntur, eaque de concessione modo ac permissione Dei explicanda censet, quod non solum genio linguae hebraeorum, verba actiua metonymice vsurpantium de iis, qui alicuius facti patrandi facultatem, atque occasionem non eriperent, sed etiam analogiae totius Scripturae S. ad quam Glassius recte quoque prouocat, conuenire videtur. Canone XXIII. docetur verba actiua tertiae personae posse per ellipsin nominatiui וְכָל quisque aut וְכָל explicari, latine vero passiuè vertenda esse: est vero vt nobis quidem videtur, in locis laudatis ellipsis participii eiusdem verbi.

His subiicitur Commentatio de numero et significatione Coniugationum hebraicarum arctioribus quidem limitibus circumscripta, nec tamen ita comparata. vt quae ibi afferuntur, omnia certo fundamento non ti videantur, verbi causa Piel significationem habere intensiuam vt alia taceamus, nec commemoremus, de consensu significationis coniugationum Kal

et Piel nec non Hiphil et Piel nihil dici. Ratione verborum quae dicuntur, ex diuersis coniugationibus, modis, ac temporibus composita esse, S. R. Dathius recte atque egregie obseruat, nullam iis inesse vim praegnantem, sed illam commixtionem esse genio linguae Ebraicae conuenientem, similitudinem Ebraeae et Syriacae linguae explicationem formarum mixtarum suppeditare planam et facilem, formas denique mixtas, saepius scribarum errori potius, quam anomaliae linguae esse tribuendas, v. c. Pl. VII, 6. הָיָה pro הָיָה . Inde haud necessarium his positis videbatur, haec et alia exempla commemorare, atque contortas explicationes Kimchii et Bertrami laudare. Respectu temporum Dathius praecedente Ill. Michaelis ad Lowthum de S. poesi hebraeorum p. 285. hanc regulam certam et indubiam, vsuque perpetua linguae confirmatam proposuit: *Praeteritum et Futurum hebraeorum non his temporibus signandis tantum destinata fuerunt, sed et alia tempora vel ex contextu sermone eruenda, vel ex praemissis particulis cognoscenda indicarunt.* Quae regula simul in vniuersum tollitur vsus Vau conuersiui, quod relationem ostendere potius asseritur, quam habeat hoc tempus ad tempus praecedens. Caput IV. de participio tam parum mutatum reperitur, vt etiam ea quae Keckermannus, Bertramus, Montanus atque magistri Iudaeorum de significatione Participiorum perobscure docuerunt, adhuc intacta legantur. Sub initium capitis V. de Aduerbio recte obseruatur particulas hebraeorum ex origine sua esse nomina, nominumque vim retinere 2 Sam. I, 9. Prou. X, 20. Prou. XIX, 2. quod Schulensium iam obseruasse in Commentario ad Proverbia et Iobum narratur. Capiti VI. de praepositione adduntur ac praemittuntur quatuor regulae, quae constructionem praepositionum spectant scilicet *praepositiones separatas hebraeorum nomina esse in statu constructo posita, praemittere sibi solere alias vel separatas vel inseparabiles, particulas separatas,*

quae

quae absolute positas aduerbia sunt, praepositionum usus obtinere si construantur cum alio nomine, aut praefixa habeant, praepositiones denique nominibus iungi intercedente particula alia, praesertim $\gamma\epsilon\iota$ $\equiv$. Canone VII. ad locum Ion: I, 3. docetur Tarschisch esse Tartessum portum Hispaniae, ut probauerit Bochartus Geogr. sac. c. 7. p. 163. et Michaelis in Spirilegio Geographiae p. 32. sq. Canone IX., quo de Enallage praepositionis *in* pro *in* agitur laudatur quoque locus I Ion: IV, 2. quicunque conficitur Christum *in* $\epsilon\alpha\rho\eta$ $\epsilon\alpha\rho\eta$ h. e. *in* *carne*, quod nihil aliud est, quam humanam induisse naturam, sed frustra ea repetuntur, quae Gladius de discrimine formularum *venire in carnem* et *venire in carne* differuerat. Sed non est, quod de reliquis capitibus plura dicamus, praesertim cum iam longiores fuerimus, quam pro consilii nostri ratione, atque extrema capita et Gladius capitibus parum differant, nonnullis modo ratione sitis mutatis, paucisque observationibus ex recentioribus Philologis v. c. de voce *Selah*, de baptismo Ioannis adiectis.

Superest ut ratione Rhetorica quoque, quae sint editionis a S. R. Dathio curatae dotes praecipuae paucis ostendamus. Neque huic parti defuit diligentia S. R. Dathii, sed versata est in addendo ea, quae vel alieno loco posita vel plane omissa videbantur, atque in corrigendo, emendandoque quae minus subtiliter dicta, in illustrando denique, quae recentiorum Philologorum industria plus lucis atque perspicuitatis acceperit videbantur. Exemplis nonnullis res erit clarior. Capite I. de metonymia causae docetur vocabulum $\pi\eta\eta$ $\pi\eta\eta$ in locis, in quibus homines quaedam fecisse leguntur, quae ab iis vim expectari poterant, notare vim et virtutem eximiam cum corporis tum animi. At neque aliud quid Gladius per dona Spiritus S. extraordinaria intelligi voluit, ut ex verbis eius patet, quam dotes atque virtutes praeci-

quas

puas *diminitus* collatas. Cavit tamen etiam S. R. Dathius ne essent, qui hac obseruatione abuterentur addendo: *At enim uero non haec ita uelim intelligi ut negem in quibusdam locis per רוּחַ אֱלֹהִים Spiritum S. intelligi.* Tantum his locis in quibus sermo est de rebus civilibus illuminationem parum aptam esse arbitror, quod et exemplis et rationibus demonstrasse mihi uideor. Glassius notarat fidem pro fidei accedendae organo sumi, sed Dathius p. 841. docet phrasin *πίστις τὰς ἀρετὰς* rectius explicari ex usu scriptorum graecorum, apud quos notet fidem facere, confirmare. De vi uocis Νῆψ quam Glassius uisionem duram, molestam notare asseuerat, Dathius sic disputat, ut eam nihil aliud uelle quam *dictum, pronunciatum* doceat. Capite V. de Ironia et Antiphrasi Dathius inter ea loca in quibus ironia falso latere putatur, refert etiam locum ex Ecclesiaste II, 9. quem Glassius ad ueram Ironiam retulerat, docens Salomonem instruere iuuentutem de licito usu bonorum huius uitae. Disputatur p. 968. de vi uocis מוֹר transire ad Ef. XXXI, 5. ita ut ex Arabica lingua explicetur per *laxare, liberare* duce Vriemoet ad dicta classica V. T. p. 180. et metaphorice transferatur ad *laetitiam* secundum Schultensium ad Prouerbia XXVI, 7. Usus uerbi *περὶ ἡρώων*, quod Glassius ad praescientiam Dei refert, Rom. IX, 29. is esse docetur, ut nihil aliud significet quam *amare*, quod etiam Ernestium data occasione docuisse recordamur. Longior p. 1035. sequitur disputatio de uerbo מַרְרָה, qua ostenditur, eam productionem, formationemque rei indicari, quae fit ex materia iam existente atque metaphorice ad alia etiam eximia Dei opera transferri. Ad locum metaphoras ab angelis desumptas continentem retulerat etiam Glassius *Cherubos* Genes. III, 24. angelos intelligens flammantibus gladiis instructos: sed Dathius sequitur III. Michaelera in notis ad bibl. germ. tempestate, fulgure, atque tonitru primos homines ab aditu Paradisi prohibitos existimantem.

Lo.

Locus Ef. VIII, 20 per $\overline{\text{WU}}$ auroram Glassius cum aliis interpretibus intelligit *gratiam Dei*; sed quia in textu est $\overline{\text{W}}$ non $\overline{\text{WU}}$, hanc difficultatem iam Glassius vidit, eamque hac ratione tolli putat Dathius, si cum Vriampet hanc vocem ex Arabica lingua, per *incantationem, fascino* interpretaris hoc sentiat: *ut non loquentur secundum hoc verbum, in quo nullum est fascino*. Quam S. R. Dathius de parabolae ratione et usu locum proprium dicendi in Rhetorica esse existimet, de hoc cap. XXI, egit ita, ut primum nomen parabolae explicaret, dein usum eius ad docendum, nec non ad reprehendendum, aut erroris peccatiue convincendum, esse diceret; tum virtutes et proprietates illius, duce Lowtho de Poesi sacra, enumeraret; denique exempla illius e Veteri Testamento commemoraret; quae omnia sacrarum litterarum studiosos legisse non poenitebit.

Ex his igitur satis superque, ut nobis quidem persuasum est, patebit non contemnendam esse operam atque diligentiam S. R. Dathii, in hac priori parte Philologiae Sacrae cura emendanda, tum illustranda, conspicuam; etsi quod in rebus haec praesertim Criticis studio, fieri solet; nonnulla superflua, quae attentioni Viri doctissimi effugisse videntur, quaeque novitatis praecipue studiosis Criticis ac interpretibus vituperanda putantur. Est enim Philologia sacra Glassii ex eo genere librorum, quibus lectorum singuli quaedam modo addenda, modo detrahenda iudicant, cum quis suum habeat sensum, eoque abundet; nec desint, qui sibi in explicanda Scriptura sacra plus libertatis vindicent, quam in illo alio libro humana.

SOLUTIONES QVAESTIONVM QVARVMDAM

Chronologicarum, quae festum Pascha Iudaeorum concernunt,
continuetur, Auctore GOTTHILF CHRISTIANO

RECCARD, Th. D. et P. P. O.

Regimentano.

Nuper regulas generales, quarum ope primae phases lunae circa punctum aequinoctiale vernali, adeoque neomeniae Iudaeorum paschales facili negotio possunt determinari, exposuimus. Eiusmodi regulas nunc ad reliquos quoque casus, ibidem praeliminariter indicatos, ope calculi astronomici, concinnabimus. Sequitur vero in distinctione horum casuum, nuper incepta, secundum subdivisionis membrum, scilicet:

b) Si luna a coniunctione recens circa punctum aequinoctiale autumnale, et simul

aa) circa nodum vel ascendentem, vel descendentem, versatur;

aaa) celerrima apparitio novae lunae contingit, quando luna a coniunctione recens circa perigaeum versatur. Cum hoc ab iis, qui ea in disquisitione nuper explanavimus, conferre, simulque vel globum artificialem inspicere, vel figuram mox describendam delineare velint, facile intelligatur: ad ipsum calculum huius casus statim nos accingimus.

Sit igitur punctum aequinoctiale autumnale, cum nova luna in horizonte occidentali, sol vero in signo virginis mo-

raae

raa profunditatem 12 graduum sub horizonte habeat. In triangulo sphaerico rectangulo, cuius vnum latus est arcus visionis, secundum arcus horizontis inter punctum veri occasus, seu verticalem primarium et verticalem in quo sol tunc moratur, interceptus, tertium arcus eclipticae inter punctum aequinoctiale et centrum solis interceptus: e latere primo 12 graduum, et angulo, quem latus secundum cum tertio includit, aequali inclinationi eclipticae ad horizontem, in hoc casu aequalis est differentiae altitudinis aequatoris et obliquitatis eclipticae, i. e. sub latitudine Hierosolymitana $34^{\circ} 40'$ (nam altitudo aequatoris $58^{\circ} 10'$ — obliquitate eclipticae $23^{\circ} 30' = 34^{\circ} 40'$) quaeratur latus tertium, subtrahendo logarithmum sinus $34^{\circ} 40'$ a logarithmo sinus 12° . Residuum est logarithmus sinus lateris quaesiti, quod sic reperitur $21^{\circ} 27'$. Sol igitur tunc $21^{\circ} 27'$ distat ab aequinoctio proximo, adeoque versatur in $8^{\circ} 33'$ pp.

Jam cum luna in hoc casu in ipso aequinoctio autumnali sit constituta, arcus longitudinis, quem luna a coniunctione progrediens percurrere debuit, vt sole 12 gr. profundo in horizonte conspici potuerit, etiam est $21^{\circ} 27'$. Motus verus horarius lunae perigaeae est $38' 12''$. Solis horarius circa aequinoctium autumnale $2' 27''$, hinc motus horarius lunae a sole $35' 45''$. Consequenter luna a sole progrediens post coniunctionem, $21^{\circ} 27'$ percurrit 36 horis. Tempus, quod sol ab occasu vsque ad profunditatem 12 gr. motu communi progrediens consumit, est fere 57 min. quod nuper iam demonstrauimus. Quantitate igitur haec constante a tempore supra inuento 36 h. subtracta, residuum est 35 hor. 3 min. Ex his praemissis concluditur

Regula VII. In sphaera obliqua sub latitudine boreali $31^{\circ} 50'$, si luna circa punctum aequinoctiale autumnale, et simul circa nodum versatur: celerrima apparitio nouae lunae

nae contingit 36 horis post nouilunium, ergo nunquam eodem die in quem nouilunium incidit. Quando igitur nouilunium $11\frac{1}{2}$ horis, (subtrahito scilicet die integro a numero 35 hor. 3. min. supra inuento, eo quod tum ob parallaxin, tum ob celeritatem motus lunae interea pauli, per imminutam, aliquot minutis aucto,) ante occasum proximum solis accidit: tunc die secundo post nouilunium prima lunae phasis conspicitur. Quando vero intervallum temporis inter nouilunium et occasum proximum solis minus est $11\frac{1}{2}$ horis, tunc prima phasis certe incidit in diem tertium post nouilunium.

bbb) Tardissima apparitio novae lunae contingit, quando luna a conjunctione recens circa apogaeum versatur. Manentibus enim hic reliquis omnibus, uti in casu antecedente, motus verus horarius lunae est $29' 28''$, ergo horarius lunae a sole $27' 1''$. Consequenter luna apogaei arcum longitudinis supra inuentam $21^\circ 27'$ percurrit 47 horis 38 minutis. Quantitate constante 57 min. ab hoc numero detracta, residuum est 46 hor. 41 min. Hinc derivatur

Regula VIII. In sphaera obliqua sub latitudine boreali $31^\circ 50'$, si luna circa punctum aequinoctiale autumnale, et simul circa nodum versatur: tardissima apparitio novae lunae contingit 47 $\frac{1}{2}$ horis post nouilunium, ergo nunquam eodem die in quem nouilunium incidit. Quando igitur nouilunium $22\frac{1}{2}$ horis, (retracto scilicet die integro a 46 $\frac{1}{2}$ horis,) ante occasum proximum solis accidit: tunc die secundo post nouilunium prima lunae phasis conspicitur. Quando vero intervallum temporis inter nouilunium et occasum proximum solis minus est $22\frac{1}{2}$ horis, tunc prima phasis certe incidit in diem tertium post nouilunium.

bb) Circa limitem borealem:

ans)

222) celeberrima apparitio novae lunae contingit, quando luna a conjunctione recens simul circa perigaeum versatur. Ut regula ad hunc casum pertinens definiatur, quaeratur primo distantia solis ab aequinoctio, quae hic eadem est ac in casu antecedente, scilicet $21^{\circ} 27''$. Porro in triangulo sphaerico rectangulo, cuius unum latus est latitudo lunae maxima $5^{\circ} 18'$, secundum arcum horizontis inter centrum lunae occidentis et punctum veri occasus, seu aequatorem et parallelum lunae interceptus, tertium arcus eclipticae inter punctum aequinoctiale et arcum latitudinis lunae interceptus: e dato latere primo, et angulo quem latus secundum cum tertio includit, aequali inclinationi eclipticae ad horizontem, quae in hoc casu iterum est $34^{\circ} 40''$ quaeratur latus tertium addendo logarithmum cotangentis $34^{\circ} 40''$ ad tangentem $5^{\circ} 18'$. Summa est logarithmus sinus lateris quaesiti, quod sic invenitur $7^{\circ} 42'$. Jam haec quantitas $7^{\circ} 42'$ subtrahatur a distantia solis ab aequinoctio, scilicet $21^{\circ} 27''$. Residuum $13^{\circ} 45'$ determinat arcum longitudinis, quem luna a conjunctione progrediens percurrere debet, ut sole 12 gr. profundo, in horizonte conspici possit. Motus verus horarius lunae perigaeae est $38' 12''$, solis vero horarius circa aequinoctium autumnale $2' 27''$; hinc motus horarius lunae a sole $35' 45''$. Consequenter luna a sole progrediens post conjunctionem arcum longitudinis $13^{\circ} 45'$ percurrit 23 horis 4 minutis. Quantitate constante 57 min. subtracta, residuum est 22 hor. 7 min. Hinc

Regula IX. In sphaera obliqua sub latitudine boreali $31^{\circ} 50'$, si luna circa punctum aequinoctiale autumnale, et simul circa lineam borealem versatur, celeberrima apparitio novae lunae contingit 23 horis post novilunium. Quando igitur novilunium 22 horis ante occasum solis contigit, tunc eodem die, (loquimur iuxta morem Hebraeorum, qui diem

a vespera praecedente ordiuntur,) prima lunae phasis poterit conspici. Quando vero intervallum temporis inter novilunium et proximum occasum solis minus est 21 horis, tunc prima phasis certe incidit in diem proxime sequentem.

bbb) Tardissima apparitio novae lunae contingit, quando luna a conjunctione recens simul circa apogaenam versatur. Cum enim motus horarius lunae apogaenae sit $29' 28''$ et horarius lunae a sole $27' 1''$; luna arcum longitudinalis $13^{\circ} 45'$ percurrit 30 horis 31 minutis. Quantitate constante subtracta, residuum est 29 hor. 35 min. Hinc

Regula X. In sphaera obliqua sub latitudine boreali $31^{\circ} 50'$, si luna circa punctum aequinoctiale autumnale, et simul circa limitem borealem versatur, tardissima apparitio novae lunae contingit $30\frac{1}{2}$ horis post novilunium, ergo numquam eodem die in quem novilunium incidit. Quando igitur novilunium $5\frac{1}{2}$ horis (retracto scilicet die integro a $29\frac{1}{2}$ horis) ante occasum proximum solis accidit: tunc die secundo post novilunium prima lunae phasis conspicietur. Quando vero intervallum temporis inter novilunium et occasum solis proximum minus est $5\frac{1}{2}$ horis, tunc prima phasis certe incidit in diem tertium post novilunium.

cc) Circa limitem australem;

aaa) celerissima apparitio novae lunae fit, quando luna a conjunctione recens circa perigaicum versatur. Omnia hic manent vti in casu nono, nisi quod triangulum ibidem descriptum, cuius vna latus est maxima latitudo lunae, versus meridiem situm sit, quare quantitas ope huius trianguli inventa scilicet $7^{\circ} 42'$ ad quantitatem $21^{\circ} 27'$ addenda est, ut innotescat arcus longitudinalis, quem percurrere debet luna

luna versus austrum distans, ut in horizonte conspici possit, quando sol profunditatem 22 graduum habet. Summa haec est 29° 9'. Atqui hunc arcum luna perigaea motu a sole percurrit 48 horis 55 minutis. Quantitate constante 57' ab hoc numero detracta, residuum est 47 hor. 58 min. Hinc

Regula XI. In sphaera obliqua sub latitudine boreali 31° 50', si luna circa punctum aequinoctiale autumnale et simul circa limitem australem versatur: celerissima apparitio novae lunae contingit 49 horis post nouilunium, ergo nec eodem die in qua nouilunium incidit, nec unquam diesecundo post nouilunium, certe vero in diem tertium post nouilunium incidit.

bbb) Tardissima apparitio novae lunae fit, quando luna a conjunctione recessit circa apogaeum versatur. Arcum enim longitudinis in casu antecedente determinatum luna apogaea percurrit 64 horis 44 minutis, et subtracta quantitate constante 63 hor. 47 min. Hinc

Regula XII. In sphaera obliqua sub latitudine boreali 31° 50', si luna circa punctum aequinoctiale autumnale et simul circa limitem australem versatur, tardissima apparitio novae lunae contingit 64½ horis post nouilunium, ergo nunquam ante diem tertium post nouilunium. Quando scilicet nouilunium 15½ horis (subtractis 48 horis seu diebus duobus integris a 63½ horis) ante proximum occasum solis contigit, tunc die tertio post nouilunium prima lunae phasis conspicietur. Quando vero intervallum temporis inter nouilunium et proximum occasum solis minus est 15½ horis, tunc prima phasis certe incidit in diem quartum post nouilunium.

Ex his sequitur, cum tardissimae apparitiones novae lunae semper in autumnum incidant, (vide quae nuper diximus.)

tardissimam omnium neomeniam Iudaeorum in diem quartum post novilunium verum incidere, nunquam vero longius (nisi ob causas accidentales) protrahi.

B) Si luna a coniunctione recens circa puncta solstitia quidem, (cum hic perinde fere sit luna vel circa punctum solstitiale aestivum, vel hybernium moretur.)

a) circa nodum vel ascendentem vel descendente[m] versatur;

aa) eadem apperitio novae lunae contingit, quando luna a coniunctione recens circa perigeum versatur. Ne toties dicta invidiositer repetamus, calculam ipsum statim brevibus suppeditabimus.

Sit igitur punctum solstitiale vel aestivum, vel hybernium, cum nova luna in horizonte occidentali, sol vero vel in signo Geminorum vel Sagittarii morans, profunditatem 12 graduum sub horizonte habeat. In triangulo sphaerico re-ctangulo, cuius unum latus est arcus visionis, secundum arcum horizontis inter punctum eclipticae occidens et verticalem solis interceptus, tertium arcus eclipticae inter punctum solstitiale et centrum solis interceptus, e latere primo 12 graduum, et angulo, quem latus secundum cum tertio includit, aequali inclinationi eclipticae ad horizontem, quae, cum eclipticae para circa solstitia parallelum, aequatori situm habeat, in hoc casu aequalis est altitudini aequatoris, i. e. sub latitudine Hierosolymitana $58^{\circ} 10'$, quaeratur latus tertium, subtrahendo logarithmum sinus $58^{\circ} 10'$ a logarithmo sinus 12° . Residuum est logarithmus sinus lateris quaesiti, i. e. distantia solis a solstitio proximo, quae sic reperitur $14^{\circ} 10'$. Sol igitur tunc versatur in $15^{\circ} 50'$ vel II vel $\leftarrow$.

Jam cum luna in hoc casu in ipso solstitio sit constituta, arcus longitudinis, quem luna a coniunctione progrediens per-

percurrere debuit, vt sole 12 gr. profundo in horizon te
conspici poterit, etiam est 14° 10'. Motus verus hor a-
rius lunae perigaeae est 38' 12". Solis horarius quidem
circa solstitium aestiuum 2' 23", circa solstitium hibernum
2' 32". Cum vero leuis haec differe. tia in calculo sequen-
te vix 5 minutorum discrimen possit producere, medium
sumendo ponamus horarium solis esse vti antea 2' 27". Er-
go motus horarius lunae a sole 35' 45". Luna igitur a so-
le progrediens post coniunctionem, 14° 10' percurrit 23
horis 46 minutis. Quantitate constante 57 min. ab hoc
numero detracta, residuum est 22 hor. 49 minut. Hinc

Regula XIII. In sphaera obliqua sub latitudine boreali
31° 50', si luna circa punctum solstitiale, vel aestiuum vel
hybernum, et simul circa nodum versatur: celerissima appa-
ritio nouae lunae contingit 23½ horis post nouilunium.
Quando igitur nouilunium 22½ horis ante occasum solis con-
tingit, tunc eodem die prima lunae phasis conspicietur.
Quando vero intervallum temporis inter nouilunium et pro-
ximum occasum solis minus est 22½ horis, tunc prima pha-
sis certe incidit in vesperam diei proxime sequentis.

bb) Tardissima apparitio nouae lunae contingit
quando luna a coniunctione recens circa apogaeum versatur.
Manentibus enim hic reliquis omnibus, vti in casu praecedente,
motus verus horarius lunae apogaeae est 29' 28", er-
go horarius lunae a sole 27' 1". Consequenter luna apo-
gaea arcum longitudinis supra inuentum 14° 10' percurrit
31 horis 28 minutis. Quantitate constante 57 min. ab hoc
numero detracta, residuum est 30 hor. 31 minut. Hinc

Regula XIV. In sphaera obliqua sub latitudine borea-
li 31° 50', si luna circa punctum solstitiale, vel aestiuum vel
hybernum, et simul circa nodum versatur, tardissima ap-
paritio nouae lunae contingit 31½ horis post nouilunium er-
go numquam eodem die, in quem nouilunium incidit. Quan-
do igitur nouilunium 6½ horis, (retracto scilicet die inte-

B b b b

gro

gro a $30\frac{1}{2}$ horis) ante occasum proximum solis accidit: tunc die secundo post nouilunium prima phasis lunae conspicitur. Quando vero intervallum temporis inter nouilunium et occasum proximum solis minus est $6\frac{1}{2}$ horis, tunc prima phasis certe incidit in diem tertium post nouilunium.

b) Circa limitem borealem:

aa) celerissima apparitio novae lunae contingit, quando luna a coniunctione recens simul circa perigaeum versatur. Distantia solis a solstitio proximo manet hic eadem, quae antea est inuenta, scilicet $14^{\circ} 10'$. Ergo in triangulo sphaerico rectangulo, cuius vnum latus est latitudo maxima lunae in limite boreali $5^{\circ} 18'$, secundum arcus horizontis inter centrum lunae occidentis et punctum eclipticae occidens interceptus, tertium arcus eclipticae inter punctum solstitiale et arcum latitudinis lunae interceptus: e dato latere primo et angulo quem latus secundum cum tertio includit, aequali inclinationi eclipticae ad horizontem, quae in hoc casu iterum est aequalis altitudini aequatoris i. e. $58^{\circ} 10'$, quaeratur latus tertium addendo logarithmum cotangentis $58^{\circ} 10'$ ad tangentem $5^{\circ} 18'$, summa est Logarithmus sinus lateris quaesiti, quod sic inuenitur $3^{\circ} 18'$. Jam haec quantitas $3^{\circ} 18'$ subtrahatur a distantia solis a solstitio scilicet $14^{\circ} 10'$, residuum $10^{\circ} 52'$ determinat arcum longitudinis, quem luna a coniunctione progrediens percurrere debet, ut sole 12 gr. profundo, in horizonte conspici possit.

Motus verus horarius lunae perigaeae a sole est $35' 45''$. Consequenter luna a sole progrediens post coniunctionem arcum longitudinis $10^{\circ} 52'$ percurrit 18 horis 14 minutis. Quantitate constante 57 min. subtracta, residuum est 17 hor. 17 min. Hinc

Regula XV. in sphaera obliqua sub latitudine boreali $31^{\circ} 50'$, si luna circa punctum solstitiale, vel aestivum vel hybernium, et simul circa limitem borealem versatur, celerissima apparitio novae lunae contingit $18\frac{1}{2}$ horis post nouilunium. Quando igitur nouilunium $17\frac{1}{2}$ horis ante occasum solis contingit, tunc eodem die prima lunae phasis conspicitur.

tur.

tur: Quando vero interuallum temporis inter nouilunium et proximum occasum solis minus est $17\frac{1}{2}$ horis, tunc prima phasis certe incidit in diem proxime sequentem.

bb) Tardissima apparitio nouae lunae contingit, quando luna a coniunctione recens simul circa apogaeum versatur. Cum enim motus horarius lunae apogaeae a sole sit $27' 1''$; luna arcum longitudinis $10^{\circ} 52'$ percurrit 24 horis 8 minutis. Quantitate constante subtracta, residuum est 23 hor. 11 min. Hinc

Regula XVI. In sphaera obliqua, sub latitudine boreali $31^{\circ} 50'$, si luna circa punctum solstitiale vel aestiuum vel hybernium, et simul circa limitem borealem versatur, tardissima apparitio nouae lunae contingit $24\frac{1}{2}$ horis post nouilunium, ergo vix vnumquam eodem die in quem nouilunium incidit. Quando enim nouilunium $23\frac{1}{2}$ horis ante occasum solis accidit, tunc vix ac ne vix quidem eodem die prima lunae phasis conspicietur, certo vero eadem incidet in diem proxime sequentem.

e) Circa limitem australem:

aa) celerissima apparitio nouae lunae contingit, quando luna a coniunctione recens circa perigaeum versatur. Cuncta hic manent vti in casu decimo quinto, nisi quod triangulum ibidem descriptum, cuius vnum latus est maxima latitudo lunae, versus meridiem situm sit, quare quantitas ope eiusdem trianguli inuenta, scilicet $3^{\circ} 28'$ ad quantitatem $14^{\circ} 10'$ addenda est, vt innotescat arcus longitudinis, quem percurrere debet luna versus austrum distans, vt in horizonte conspici possit, quando sol profunditatem 12 graduum habet. Summa est $17^{\circ} 28'$, quem arcum luna perigaea motu a sole percurrit 29 horis 19 minutis. Quantitate constante $57'$ ab hoc numero detracta, residuum est 28 hor, 22 min. Hinc

Regula XVII. In sphaera obliqua, sub latitudine boreali $31^{\circ} 50'$, si luna circa punctum solstitiale, vel aestiuum vel

B b b b 2

hy-

hybernum, et simul circa limitem australem versatur, celerima apparitio nouae lunae contingit $29\frac{1}{2}$ horis post nouilunium, ergo numquam eodem die in quem nouilunium incidit. Quando igitur nouilunium $4\frac{1}{2}$ horis (retracto scilicet die integro ab $28\frac{1}{2}$ horis) ante occasum proximum solis accidit, tunc die secundo post nouilunium prima lunae phasis conspicietur. Quando vero interuallum temporis inter nouilunium et occasum solis proximum minus est $4\frac{1}{2}$ horis, tunc prima phasis certe incidit in diem tertium post nouilunium.

bb) Tardissima apparitio nouae lunae fit, quando luna a coniunctione recens circa apogaeum versatur. Arcum enim longitudinis in casu antecedente determinatum luna apogaea percurrit 38 horis 48 minutis, et subtracta quantitate constante 37 hor. 51 min. Hinc

Regula XVIII. In sphaera obliqua sub latitudine boreali $31^{\circ} 50'$, si luna circa punctum solstitiale vel aestiuum vel hybernum, et simul circa limitem australem versatur, tardissima apparitio nouae lunae contingit $38\frac{3}{4}$ horis post nouilunium; ergo numquam eodem die in quem nouilunium incidit. Quando igitur nouilunium $13\frac{3}{4}$ horis (retracto scilicet die integro a $37\frac{3}{4}$ horis) ante occasum proximum solis accidit, tunc die secundo post nouilunium prima lunae phasis conspicietur. Quando vero interuallum temporis inter nouilunium et occasum solis proximum minus est $13\frac{3}{4}$ horis, tunc prima phasis certe incidit in diem tertium post nouilunium.

Superest, vt diuersas primae phaseos lunae moras sub diuersis quoque latitudinibus loci calculo determinemus, easque tabula quadam generali repraesentemus:

Ta

Tabula I. fistens arcus
a conjunctione recens percurrere debet, vt
elevationibus poli in hemi-

Aktudo Poli.	0°	10°	20°
☽ in ♀ et in nodo in limite boreali in limite australi	13° 6'	12° 21'	12° 1'
	15 24	13 37	12 20
	10 48	11 5	11 42
☽ in ☿ et in nodo in limite boreali in limite australi	12 0	12 18	12 47
	12 0	11 15	10 51
	12 0	13 7	14 43
☽ in ♁ et in nodo in limite boreali in limite australi	13 6	14 26	16 39
	10 48	10 55	11 36
	15 24	17 57	21 42
☽ in ♄ et in nodo in limite boreali in limite australi	12 0	12 11	12 47
	12 0	11 15	10 51
	12 0	13 7	14 43

Tabula II. fistens tempus, quod
et primam phasim Lunae sub ducer.
terrae

longitudinis, quos Luna

prima-eius phasis possit observari, sub diversis

sphaeris terrae boreali.

30°	40	50°	60°	70°	80°
12° 5'	12° 32'	13 26'	14° 59'	17° 35'	22° 8'
11 29	10 58	10 47	11 3	11 58	14 5
12 41	14 6	16 5	18 55	23 12	30 11
13 53	15 45	18 53			
10 49	12 17	12 32			
16 57	20 13	24 14			
20 27	27 46	47 3	89 59		
13 19	17 3	28 48	25 29		
27 39	38 29	65 18	144 29		
13 52	15 45	18 53	24 34		
10 49	11 17	12 32	15 19		
16 57	20 13	25 14	33 49		

intercedit inter populonium

sis elevationibus poli in hemisphaeris

boreali.

MENSIS DECEMBERIS A. MDCCLXXIV. 567

Altitudo Poli	0°	10°
♃ in ♄ et in nodo perigaea	0 ^d 23 ^h 11 ^m	0 ^d 11 ^h 14 ^m
media	1 1 6	0 23 30
apogaea	1 4 18	1 2 37
in limite boreali perigaea	1 1 3	0 22 2
media	1 5 31	1 1 59
apogaea	1 9 25	1 5 26
in limite australi perigaea	0 17 20	0 17 47
media	0 20 28	0 21 0
apogaea	0 23 12	0 23 48
♃ in ♃ et in nodo perigaea	0 19 18	0 19 35
media	0 22 46	0 23 6
apogaea	1 1 47	1 2 10
in limite boreali perigaea	0 19 18	0 18 2
media	0 22 46	0 21 16
apogaea	1 1 47	1 0 6
in limite australi perigaea	0 19 18	0 21 9
media	0 22 46	1 0 56
apogaea	1 1 47	1 4 14
♃ in ♃ et in nodo perigaea	0 21 11	0 23 25
media	1 1 0	1 3 36
apogaea	1 4 18	1 7 15
in limite boreali perigaea	0 17 20	0 17 30
media	0 20 28	0 20 40
apogaea	0 23 12	0 23 26
in limite australi perigaea	1 1 3	1 5 19
media	1 5 31	1 10 32
apogaea	1 9 25	1 15 4
♃ in ♄ et in nodo perigaea	0 19 23	0 19 40
media	0 22 53	0 23 13
apogaea	1 1 56	1 3 19
in limite boreali perigaea	0 19 23	0 18 6
media	0 22 53	0 21 23
apogaea	1 1 56	1 0 14
in limite australi perigaea	0 19 23	0 21 15
media	0 21 53	2 1 27
apogaea	1 1 56	1 4 24

20°	30°	40°	50	60°
0 ^d 19 ^h 20'	0 19 21'	0 ^d 19 ^h 59'	0 ^d 21 ^h 18'	0 ^d 23 ^h 31'
0 22 48	0 22 51	0 23 38	1 1 12	1 3 52
1 1 51	1 1 55	1 2 48	1 4 36	1 7 39
0 19 51	0 18 21	0 17 22	0 16 51	0 16 55
0 23 26	0 23 49	0 20 32	0 20 4	0 20 7
1 2 33	1 0 35	0 23 19	0 22 42	0 22 55
0 18 47	0 20 21	0 22 37	1 1 45	1 6 7
0 22 11	1 0 2	1 2 43	1 6 25	1 11 37
1 1 9	1 3 15	1 6 17	1 10 29	1 16 24
0 20 34	0 22 19	1 1 20	1 6 23	
1 0 15	1 2 25	1 5 52	1 11 50	
1 3 28	1 5 49	1 9 50	1 16 35	
0 17 20	0 17 11	0 17 51	0 19 44	
0 20 27	0 20 18	0 21 6	0 23 21	
0 23 11	0 23 1	0 23 56	1 2 30	
0 23 48	1 3 27	1 8 49	1 17 1	
1 4 3	1 8 21	1 14 38	2 0 18	
1 7 45	1 12 37	1 18 43	2 6 39	
1 3 6	1 9 24	1 21 34	3 5 45	6 5 27
1 7 56	1 15 20	2 5 37	3 19 24	7 7 34
1 12 9	1 20 30	2 12 39	4 7 18	8 6 9
0 18 37	0 21 18	1 3 34	1 13 6	2 9 56
0 21 59	1 1 9	1 8 31	2 7 28	2 20 14
1 1 57	1 4 30	1 12 50	2 14 45	3 5 13
1 11 35	1 21 29	2 15 34	4 12 23	40 0 58
1 17 53	2 5 31	3 2 44	5 7 20	11 18 54
1 23 22	2 12 30	3 12 28	5 23 51	13 8 28
0 20 30	0 22 25	1 1 26	1 6 30	1 15 41
1 0 22	1 2 28	1 6 2	1 12 1	1 22 52
1 3 38	1 5 59	1 10 2	2 16 49	2 5 5
0 17 24	0 17 15	0 17 55	0 19 50	1 0 7
0 20 33	0 20 24	0 21 13	0 23 29	1 4 35
0 23 19	0 23 9	1 0 5	1 2 40	1 8 29
0 23 54	1 3 34	1 8 57	1 17 11	2 7 15
1 4 11	1 8 31	1 14 51	2 0 33	2 17 6
1 7 56	1 12 49	1 19 59	1 6 57	3 1 42

Tabula prior computata est iuxta methodum, quam in antecedentibus iam explicavimus, eaque sistit arcum longitudinis, id est, arcum orbitae lunaris ad eclipticam reducto, quem luna, pro diversa in orbita situ, in prima columna notare, post conjunctionem cum sole celebratam, seu post novilunium percurrere debet, quo adeo sit elongata a sole, ut hoc 12 Gr. profundo, vespere supra horizontem occidentalem haereat ac nudis oculis possit conspici.

Ex hac tabula prima, quam variis de causis hic omittere nosuimus, constructa est secunda, quae ipsum tempus sistit, quod requiritur, ut luna a conjunctione recens, simul tamen motus vel medii vel perigaei ac apogaei ratione habitis, arcus istos longitudinis percurrat, consequenter tempus, quod post novilunium necessario praeterlabitur, antequam prima lunae phasis possit expectari et observari.

Elementa tabulae secundae sunt sequentia:

I. Motum horarium lunae medium assumpsimus talem, qualis in tabulis lunaribus Mayeri, et ab astronomis recentioribus omnibus statuitur, scilicet 32 minut. 56 secund. motum horarium perigaeum 38' 12", apogaeum denique, 39' 28" posuimus. Probe quidem scimus, tabulas motus horarii lunae, quas Clairaut, in Mémoires de l'Académie des Sciences, à Paris a. 1752. et in Théorie lunae a. 1765. iterum edita, nec non tabulas astronomicas, quas academia scientiarum Berolinensis a. 1776. publicavit, horarium lunae perigaeae aliquanto celeriore, apogaeae vere multo tardiora exhibere. Si enim omnes aequationes priorum tabularum, tam additivae, tum subtractivae, in unam colliguntur summam, et cum motu medio comparantur, prodit motus horarius perigaeus 38' 26" et apogaeus 38' 1". Ne quis igitur erroris nos accuset; observandum est, opus nobis fuisse in calculis nostris horario, qui non ad unam solum

Cccc

lum horam, in qua forte omnes quae unquam conuenire possunt caussae, motum lunae vel accelerantes, vel retardantes, iouera concurrunt, quod rarissime accidit, sed horario, qui ad plures horas, quinimo ad plures dies, absque errore sensibili valeret. Quem ut definiremus, tum fecerissimum, tum expeditissimum esse indicauimus, ut ad manus sumeremus calendarium astronomicum Parisiense, *la Connoissance, des tems* vulgo dictum, in quo motus lunae e tabulis Mayeri sunt calculo deriuati, seu potius e calendario anglicano *the nautical Almanac* excerpti: notatisque illis diebus, in quibus luna vel perigaeum vel apogaeum transit, e longitudinibus lunae, ibidem ad meridiem ac mediam noctem determinatis, eliceremus motum lunae horarium, qui per integram diem, absque omni errore valet. Siocomplurium annorum motibus lunae horariis circa perigaeum et apogaeum rite definitis, et ex iis omnibus medium arithmeticum sumendo, reperti sunt numeri supra allati. Quare mirum non est, motum horarium lunae medium non exacte medium tenere locum inter horarium lunae perigaeae ac apogaeae, a nobis hac methodo constitutum.

II. Horarium motum Solis iuxta omnium fere astronomicorum neotericorum consensum posuimus in ariete et libra $2' 28''$, in cancro $2' 23''$ in capricorno $2' 32''$, eumque a motu horario lunae subtraximus. Qua ratione inuentis est horarius lunae a sole circa nouilunium, nempe 1) luna circa perigaeum versante, utroque vero lumine in signo arietis vel librae constituto $35' 44''$; in signo cancri $35' 49''$, in signo capricorni $35' 49''$, 2) luna motu medio progredienti, utroque vero lumine in ariete vel libra constituto, $30' 28''$, in cancro $30' 33''$, in capricorno $30' 24''$; 3) iuxta circa apogaeum versante, utroque vero lumine in ariete vel libra constituto, $27' 0''$; in cancro $27' 5''$, in capricorno $26' 56''$.

III. Ar-

III. Arcus longitudinis in tabula I. notatos ope horarii lunae a sole sic determinati, per regulam trium mutatumus in partes temporis argumentand; uti horarius lunae a sole ad arcum longitudinis, ita hora una ad tempus quaesitum.

IV. A numeris hac ratione reportis subtraximus tempus quod exigitur, ut sol sub diuersis poli altitudinibus ab occasu ad profunditatem 12 graduum descendat, quod calculo iam super II. explicato, repertum est in sphaera recta 48', sub elevatione poli 10 gr. . . . 48', 20° . . . 51', 30° . . . 56', 40° . . . 1 hor. 3', 50° . . . 1 h. 15', 60° . . . 1 h. 38', 70° . . . 2 h. 30', 80° . . . 3 h. 59'. Residuum dat tempus, quod post nouilunium necessario praeterfluit, donec prima lunae recentis phasis possit observari, si aeris scilicet ac horizontis permittat conditio.

Sic, orta est tabula secunda, in qua tamen elevationes poli maiores 60 gradibus omisimus, quoniam sub his non occidit solum quam saepissime primae phasos lunae observatio, sed si locum quoque haberet, vix vllam praestaret usum, siquidem sub ipsa latitudine 60 gr. circa solstitium aestivum occidit accurata primae phasos lunae computatio, quia sol tunc ad profunditatem 12 graduum numquam descendit.

Quilibet tabulam nostram inspiciens animadvertet, ortu terrinaem, quae unquam continget, lunae a coniunctione recentis apparitionem cadere in loca circa latitudinem geographicam 50 gr. sita, tardissimam vero omnium contingere sub ipso polo, iam demonstratum est in supra computatione.

C e e e t

V l u m

Vsum tabulae descriptae absque omni haesitatione concipient astronomi, tyronum tamen gratia regulis illum committamur sequentibus. Dato igitur anno menseque, in quo prima lunae apparitio est inveniendae, simulque datae loci, ubi observatio est instituenda, latitudine boreali:

I. Quaeratur tempus verum nouissimum vel e tabulis solaribus ac lunaribus vel ex ephemeridibus.

II. Attendatur simul ad locum lunae, i. e. in quorum signo zodiaci versetur; porro, num sit in nodo aut in limite, vel saltem sit aut nodo aut limiti magis vicinatus, deinde num, circa perigaeum an circa apogaeum, vel in loco intermedio, sit constituta.

III. In columna prima tabulae quaeratur linea quae summam lunae determinat, qui cum loco lunae num. II. inuento proxime conuenit, simulque inspicatur illa tabulae columna, quae altitudinem poli indicat, datae latitudini loci proxime respondentem. Sic in loco communi reperietur tempus, quod in casu dato ad primam lunae phasim requiritur.

IV. Tempus sic inuentum addatur ad tempus nouissimum num. I.

V. Cum summa comparetur tempus, quo sol in horizonte loci dati, et quidem eodem die quem haec summa indicat, occidit. Si tempus occasus solis sequitur tempus num. IV. i. e. si hoc indicat horam quae occasum solis antecedit, tunc certe eodem die in determinato conueniet prima phasis lunae. Sin vero tempus occasus solis antecedit tempus num. IV. inuentum, i. e. si hoc indicat horam quae occasum solis sequitur, adeoque innoctem incidit, tunc certe die proxime sequente accidet prima phasis lunae.

VI

VI. Si tamen tempus num. IV. inuentum parum discrepat a tempore occasus solis, i. e. si sol vix paucis horis minutisve vel ante vel post horam num. IV. inuentam occidit, adeoque dubium est, num eodem an sequente die prima lunae phasis contingat, quoniam locus lunae nr. II. non exacte conuenit cum vltro casu in prima columna notato, nec data latitudo accurate respondet latitudinibus in tabula indicatis: tunc adhibeatur interpolatio, accuratiorique temporis quod ad primam phasim requiritur numero reperto, definiatur verus dies primae phasos.

Exemplum I.

A. 1777. Regiomonti, sub latitudine $52^{\circ} 43'$, primum nouilunium accidit Ian. 9. hor. 5. min. 1. iuxta ephemerides Berolinenses. Versabatur tunc luna in capricorno circa nodum descendentem, apogaeum transit Ian. I. perigaeum Ian. 19, consequenter die nouilunii in loco circiter intermedio erat constituta. Quaeratur igitur in columna prima tabulae casus huius circumstantiis proximè conueniens, quem inuenimus in linea 29na. In columna, quae ad latitudinem 50 graduum valet, eiusque itidem 29na linea, ergo in loco communi, astat numerus 1 d. 12 h. 1. m. Hic numerus addatur ad tempus nouilunii Ian. 9: h. 5. m. 1. Summa est Ian. 10. h. 17. m. 2. seu in tempore quasi Ian. 11. h. 5. m. 2. ante meridiem. Die 11. Januarii sol occidit Regiomonti hor. 3. min. 44. ergo longe post horam modo inuentam, scilicet quorundam matutinam. Consequenter prima lunae phasis certe contigit Ian. 11. et obseruari potuit, si nimirum aeris et horizontis permisit conditio.

Exemplum II.

Eodem anno secundum nouilunium accidit Regiomonti Febr. 7. hor. 17. min. 50. Versabatur tunc luna in Aquario, et latitudinem australem fere 2 graduum habuit, propior quior adeo fuit nodo descendenti quam limiti australi, simulque accessit ad perigaeum, quod attigit Febr. 11. Circumstantiis hisce proxime respondet in tabula casus, quae linea 25ta, notat, et in loco communi sub 50 gr. altitudinis poli reperitur numerus 1 d. 6. h. 30 m. Quo addito ad tempus nouilunii, prodit summa Febr. 9. h. 0. m. 20. Sol occidit die 9. Februarii hora 4. min. 34 ergo post tempus modo inuentum. Videtur igitur, primam phasim lunae eodem die 9. Febr. posse contingere. Quoniam vero tempus inuentum 4 tantummodo horis differt a tempore occasus solis, porro nec lunae locus exacte conuenit cum casu in tabula notato, nec altitudo poli est 50 gr. sed $54^{\circ} 43'$, praetereaque tempora in tabula definita circa hunc latitudinis gradum cito crescunt: valde dubium adhuc est in hoc casu, num prima lunae phasis die inuenito reuera contingat, adeoque, ut hoc certius constet, opus est interpolatione. Primo igitur, cum luna in casu dato non sit perigaea sed ad perigaeum demum appropinquet, porro cum non sit in nodo, sed latitudinem australem fere 2 graduum habeat, designe non in capricorno, sed in aquario, adeoque in signo intermedio, inter capricornum et ariocum versetur: instituantur interpolationes inter numeros ad latitudinem 50 graduum uolentes, methodo quam sequens representat schema:

D in λ et in nodo perig. 1 ^d 6 ^h 30'	} medium arithmeticum.	} 1 ^d 9 ^h 15'	} 1 ^d 15 ^h 3'
media 1 12 1			
D in λ et in lim. aust. per. 1 17 11	} 1 ^d 20 52	} 1 ^d 8 ^h 21'	} 1 1 40
media 2 0 33			
D in γ et in nodo perig. 0 21 18	} 0 23 15	} 1 1 40	} 1 1 40
media 1 1 12			
D in γ et in lim. aust. per. 1 1 45	} 1 4 5	} 1 1 40	} 1 1 40
media 1 6 25			

Secundo, cum latitudo data non sit 50° sed 54° 43' adeoque inter 50 et 60 gr. fere intermedia, eiusmodi schema interpolationum constructur quoque pro latitudine 60 gr. quod sic se habet:

D in λ et in nodo perig. 1 15 41	} 1 19 16	} 2 3 43	} 1 16 29
media 1 22 52			
D in λ et in lim. aust. per. 2 7 15	} 2 12 10	} 1 5 16	} 1 16 29
media 2 17 16			
D in γ et in nodo perig. 0 23 31	} 1 1 41	} 1 5 16	} 1 16 29
media 1 3 52			
D in γ et in lim. aust. per. 1 6 7	} 1 8 52	} 1 5 16	} 1 16 29
media 1 11 37			

Tertio, inter numeros sic definitos 1 d. 8 h. 21' et 1 d. 16. h. 29' sumatur iterum medium arithmeticum, quod est 1 d. 12 h. 25'. Tandem numerus hic correctus 1 d. 12 h. 25' addatur ad tempus nouilunii Febr. 7. 17 h. 50'. Summa est Febr. 9. hor. 6. min. 15. Jam cum sol occidit eodem die hor. 4. 34' ergo ante tempus modo inuentam, prima lunæ phasis neutiquam accidit Febr. 9. certe tamen contingit Febr. 10.

Ta

Tabulam a nobis expositam, optatis mutandis, adhiberi quoque posse ad primam partem lunae, in locis qui in hemisphaerio terrae australi iacent, inveniendam, quinimo etiam ad ultimam partem lunae diiudicandam, facile intelligent astronomi.

INDEX

INDEX AUCTORUM, quorum Libri aut Inventa in hoc Volumine recensentur.

I. Libri Theologici, et ad Historiam Eccle- siasticam spectantes.

Β ίκτορος, κὶ ἄλλων πατέρων ἐξηγήσεις τοῦ Ευαγγελίου κατὰ Μάρκου: edidit Chr. Fridr. Mathaei, Vol. I. II.	49
Cantova (Joseph. Anton.) de Septimio et S. Epiphanio non An- thropomorphitis.	385
Cerbertus (Mart.) de Cantu et Musica sacra. Tom. I. II.	159
Glassii (Salom.) Philologia Sacra his temporibus accommodata per Ioh. Aug. Dathium.	545
Gottleberi (Io. Christoph.) Scholia ad Lexicon Schoettgenia- num	285
Hottingerus (Io. Iacob.) de ineptiis nonnullorum et malis arti- bus in oppugnanda religione christiana, praecipue in Franco- gallico libro, qui inscribitur Systema Naturae.	168
Lettres de Mr. l'Abbe de * * * au Sr. Kennicot.	40
Loesneri (Christoph. Fridr.) Observationes in N. T. ex Philo- nr.	559
	No.
D d d d	

I N D E X

Norissii (<i>Henr.</i>) <i>Opera Theologica omnia</i> p. Io. Laurent. Ber- ti.	427
<i>Novum Testamentum graece</i> per Io. Iac. Griesbach. 2 Voll.	521
Philo Carpasius in <i>Canticum</i> , ed. Giacomello.	117
Rieggeri (<i>Ios. Ant.</i>) <i>Opuscula ad Historiam et Iurisprudentiam Ecclesiasticam pertinentia.</i>	138
Sandini (<i>Ant.</i>) <i>Disputationes ad vitas Romanorum Pontificum.</i>	64
Semleri (<i>D. Io. Sal.</i>) <i>Apparatus ad interpretationem N. T.</i>	132
Σεμὰ ὑπομνημάτων ἐπὶ τῆς Οὐράτουχου καὶ τῶν βασιλείων, s. <i>Catena Commentariorum in Oseeuchum et libros regum, cura Nitephori</i> Tom. I. II.	506
Tittmannus (<i>C. C.</i>) <i>de vestigiis Gnosticorum in N. T. frustra quaesitis.</i>	54
Treschow (<i>Herm.</i>) <i>descriptio quorundam codicum N. T. nondum collatorum.</i>	90
<i>Vetus Testamentum Hebraicum, cum variis lectionibus, editi</i> Beniamin Kennicotus. Tom. I.	243
Verfchuir (<i>Io. Iac.</i>) <i>Dissertationes Philologico Exegeticae.</i>	271
Alberti (<i>Ia.</i>) <i>Vos Oratio pro Libro Estherae.</i>	195

II. *Libri Juridici,*

Cannegieteri (<i>Herm.</i>) <i>Observationes juris Romani.</i>	438
<i>Dansk Lov Historie</i> af Peter Kofod Ancher, i. e. <i>Historia Legum Danicarum ab Haroldo usque ad Christianum V.</i>	112
Schmid (<i>Anton</i>) <i>Theaurus juris Ecclesiastici, potissimum germanici.</i> Tom. I.	421

III.

III. *Libri Medici et Physici.*

Schroeder (*Frid. Ios. Guil.*) de *Vitas robore et tono, nec non de Medicamentis roborantibus.* 199

IV. *Libri Mathematici.*

Bortzii (*Geo. Henr.*) *Mathem. Pr. Ord. Programma de die festi Paschatis anni MDCCCLXXVIII.* 10

Bortz (*Ge. Henr.*) de *Paschate anni 1778. Iudaico.* 72

Euleri *Dioptrica. P. I.* 147

Euleri *Dioptrica. P. II.* 316

Mallet (*Fr.*) *Problema Astronomicum, inuenire correctionem Meridiani.* 516

Solutiones quarundam quaestionum, quae Pascha Iudaeorum concernunt, continuatae ab Gotthelf Christ Reccard. 554

de Tuschis a Fagnano (*Io. Franc.*) *Reductio functionum transcendentalium simplicium quae a circulo petuntur. P. I.* 385

V. *Libri Historici et Geographici.*

Achmedis Arabiadæ *Historia vitae et rerum gestarum Timur et, s. Tamerlanis. Vertit et notas addidit Samuel Henricus Mangerus. T. I. II.* 22

Bel (*Carol. Andr.*) de *libri Catacrionis Adriani Imperatoris.* 498

Corsini (*Eduard.*) de *Burdigalensi Consulatu Aufonii.* 172

Histoire des dernières campagnes et négociations de Gustave Adolphe en Allemagne, par Mr. l'Abbé de Franche Ville. 97

Mathæi (*Christ. Frid.*) *Notitia Codicum Graecorum MStorum, qui in Bibliothecis Synodi Ross. inueniuntur.* 339

I N D E X

Niebuhrs (Carsten) Reisebeschreibung v. Arabien 253
Vita Reiskii (Io. Iac.) L. Arab. Prof. per Samuel. Fridr. Nathanael Morum. 293

VI. *Libri Philosophici, Antiquarii, Auctores Classici, Philologici, Miscellanei.*

Bellii (Carol. Andrae) dissertatio de Lectione Scriptorum veterum. 344
Codices Mss. Latini Bibliothecae Nanianae, a Iac. Movellio relati. 471
Gesneri (Io. Math.) Isagoge in Eruditionem universam, cum praelectionibus, edidit Io. Nicol. Niclas. 289
Glossaria graeca minora, et alia Anecdota graeca edidit Chr. Fr. Mathaei. Vol. I. 1
Iani (Christ. Dav.) ars poetica. 266
Macrobi opera, per Io. Carol. Zeonium. 437
Mangelsdorfi (Carol. Ehregott) Epistola. 513
Nouveaux Memoires de l'Académie Royale des Sciences et belles lettres de Berlin. T. I. II. III. 929
Oppianus, ex Edit. Io. Gottlob Schneideri. 142
Programma Collegii Praefectorum publicae institutioni ad scripturos elementares libros pro Palatinis Gymnasiis in Pol. 364
Scriptores Rei rusticae per Gesnerum. 81
Specimen Novae Editionis Horatii per Christ. David Ianum. 24
Zeunii (Io. Carol.) Animadversiones ad Theocriti Idyllion XXI. 454

I N-

I N D E X
R E R V M N O T A B I L I O R V M.

A	A.	Amobius contra decreta in Christianos	189 fqq.
Abel Ericum Danias, fratrem occidit	123	Articuli Thord Degn. s. Diaconi	128
Academiae scientiarum Berol. noui Commentarii	530	Atramentum	540
Achmed de vita Timurlani	22	Auctorum veterum usus ad virtutem	344
Aegypti descriptio	256. 259	Audaciani	338
Aemulatio Israelitarum, causa exitii	274	Ausonius Consul 177.	181. fqq.
Ahasveros quis	197	Ausonii computus annorum Romanorum	175
Analeptica	1229	Atheismi refutatio	434
Ancheri Corpus legum Danicarum	122 fqq.	Azyna	69
Anguille tremblante	540		
Annus Iudaicus	76 fqq.	B.	
— — reductio eius ad Calendarium Christianum	78 fqq.	Balsamica	231
Anonymus in Apocalypsin	53	Basilii commemorat auctores	345
Antitrachus	508	Beguelin cur niger color ruber interdum appareat.	542
Apparitiones Lunae	484 fqq.	Bielefeldi Elogium	532
— — diuersae lunares	546 fqq.	Belius de libris Hadriani Caesarianis	498 fqq.
Arabiae descriptio	260	— — de usu Auctorum veterum	344 fqq.
Armarum et militum Suecicarum ratio	112		

I N D E X

Berthardi <i>Vicariensis</i> <i>res gestae</i>	107	Causae roboris <i>vitalis</i> <i>immunitati</i>	222
Bernoulli	534	Cera <i>Elæodorica</i>	535
Berti <i>edit Norisii Opera Theol.</i>	427	— <i>punica</i>	535
Bibliotheca <i>Naniana</i>	471	Codices <i>graeci MSti</i>	341
Bileami <i>Oraculum Num.</i>	272	— <i>latini bibliothecae Nanianae</i>	471. 477 sqq.
XXIV. 17—20.	272	— — <i>V. T. Kommunikationis</i>	250
אָדָּאָ quid <i>significet?</i>	170	Coeli <i>constitutio Hogg. II.</i>	277
Bruns <i>defendit Kennicotum</i>	41	2—9. <i>quid?</i>	277
בְּרַחֲמֵי־יְהוָה quid?	276	Cohéleti <i>Salomonis</i>	139
C.		Color <i>ruber quidam</i>	541
Cahirae <i>descriptio</i>	258	Concilii <i>Basileensis decreta</i>	422
Calau <i>pistor</i>	535	Concordata <i>Germaniae</i>	423
Calendarii <i>correcti difficultates</i>	74	Constantinus <i>M.</i>	431
Calendarii <i>Romani errores</i>	15	Conus <i>truncatus ad huiusmodi applicandus</i>	540
•	sqq. 72 sqq.	Copia <i>poetica</i>	269
Calor <i>vitalis</i>	228	Cornua <i>et Fabri, Zach. II. 1—15. quid?</i>	278
Cannegieterus <i>edit Observationes juris</i>	438	Correctio <i>Meridiana</i>	516
Canon <i>V. T.</i>	133	Cyclus <i>Dioms. s. Exigui</i>	12
Canticum <i>Salomonis</i>	140	— <i>varii paschales</i>	11
Cantora <i>de Antropomorphismo Patribus non recte imputato</i>	335	D.	
Cardiaca.	229. 232	Dathius <i>accommodat Glassum nostris temporibus</i>	545
Catena <i>Patrum in Octateuchum etc.</i>	506 sq.	Decreta <i>contra Christianos</i>	189
Catacrasiani <i>libri</i>	498. sqq.		sqq.
Causae <i>belli tricennalis</i>	102	De	

A V. C T O R V M.

Decretum Gratiani 240 et
422
Defectus roboris vitalis 221
Desertum Arabiae 264
Dioptrica 316
Dioptricae historia 148
— — usus ibid.
Disciplinae in Scholis Palati-
nis Polon. tractandae 364
Donatistarum historia 430

F.

Fanatici contemnunt auctores 345
Fasti Consulares 178 sqq.
Francheville origo fabulae, de
quibusdam deuoratis per mu-
res 544
Functiones transcendentales à
circulo petitas 385

E.

Editiones Oppiani 143
Elasticitas fibrarum 211 sqq.
Elegantia poetica 269
Elicae Oraculum 1 Reg. XIX.
II. 12. 274 sq.
Emendationes Carnegiæteri
438 sqq.
Emphysema artificiale 538
Encyclopaedia Gesneri 280
sqq.
Endres dissertationes canonicae
421
Erici Daniae regis leges 123
Ernestius scriptores rei russi-
cae auget notis et lectionibus
84
Epiphanius non faust Anthro-
pomorphismo 338
Estheris liber 196 sqq.
Euleri Dioptrica 316

G.

Gallade Dissertatio ad Cap.
Hadrianus 422
Gallandot Emphysema artifi-
ciale describit 538
Garizim pro Ebal 282
Genesis 134
Gerbertus de Musica scribit
159 sqq.
Gerhard de montibus Silesiae
544
Gesneri Encyclopaedia 280
sqq.
Giacomellus edit Philonem
in Canticum 117
Glikae, Principis Moldaviae,
fauor in litteras 506
Glassii noua editio 545
Gleditsch de sale alcalino Pan-
nonico 539
— — Historia Muscorum
542
Geo-

I N D E X .

Gnostici quando fuerint	55		
— — unde sua hauserint		<i>librum Système de la nature</i>	168 fqq.
	57		
— — an in N. T. commo- rentur	58 fqq.	L.	
Gottleberi Scholia in N. T.		Ianus scribit <i>artem poeticam</i>	266
	285	Iani <i>Specimen Horatii edendi</i>	24
Grammatica poetica	268	Index <i>librorum omnium a Io.</i>	
Grammaticarum emendatio- nes	454	<i>Iac. Reiskio editorum</i>	312
Gratianus	240		sq.
Gregorius M. instaurat <i>Musi-</i> <i>cam</i>	163	Interpretatio <i>Grammatica</i> <i>po-</i> <i>etri succidi</i>	729
Griesbach edit N. T.	521	Iohi <i>liber</i>	137
Guarantia <i>paſſorum religioſo-</i> <i>rum</i>	425	Iohannes <i>Damascenus restau-</i> <i>rat Muscam Graecam</i>	163
Guido <i>Aretinus inuentor nota-</i> <i>rum muscarum</i>	164	Irritabilitas	214 fqq.
Gustavi <i>Adolphi acta in bello</i> <i>Germanico 102. mors</i>	110	Iunius <i>Vtr. agit de Paschatis</i> <i>tempore</i>	10. 19. 20. 75
H.		Ius <i>Canonisum</i>	239
		Ius <i>Schlesuicense</i>	139
Hadriani <i>libri Catacriani</i>	498	K.	
	fqq.	Kennicoti <i>Editio V. T.</i>	243
Heumannus <i>de libris Hadria-</i> <i>ni Catacriani</i>	499 fqq.	Kennicotus <i>defenditur</i>	40 fqq.
Historia <i>Academiae Scientia-</i> <i>rum Berolinensis</i>	531	L.	
Historia <i>Naturae et Artium in</i> <i>Aegypto</i>	259	Lamberti <i>de atramento et pa-</i> <i>pyro</i>	540
Historicorum <i>studiorum com-</i> <i>pendium</i>	284	Lamberti <i>de cono truncato ad</i> <i>lumina applicando.</i>	540
Hieroglyphica	259	Lamb.	
Hottingerus (Io. Iacob) <i>refutat</i>			

RERVM NOTABILIORVM.

<i>Bartherti de observationibus meteorologicis</i>	545	1. Sam. XVII, 23.	509
<i>Lamberti de uisibus in Atmosphaera</i>	543	1. Reg. XIX, u. 12.	284
<i>Leges Danicae</i>	312	Pf. VII, 6.	550
— <i>Erici Selandicae</i>	126	Eccl. II, 9.	552
— <i>Christophori regis Daniarum</i>	127	Cant. I, 16.	120
— <i>Woldemarorum</i>	124	II, 9.	120
125 sqq.		III, 4.	121
<i>Leges Iutlandicae</i>	128	IV, 1.	121
— <i>Islandicae</i>	129. 130	Ies. VIII, 20.	552
— <i>Norwegicae</i>	129 sq.	LIII, 9.	549
<i>Lentes</i>	159 sqq.	Hof. II, 10.	6
<i>Leontesobias compostrarum</i>	318	Jonas I, 3.	551
<i>Leuitas animalis uis</i>	217	Hagg. II, 6—9.	277
<i>Leuiticus</i>	135	Zach. II, 1—5.	278
<i>Libanii noua editio</i>	480	Michae IV, 14.	270
<i>Loca Script. S. illustrata</i>		Math. VI, 1.	522
<i>Gen. I, 1.</i>	508	VI, 13.	522
III, 24.	552	IX, 8.	522
IV, 8.	251	XII, 3.	522
VI, 5.	509	XII, 36.	7
XXI, 7.	5	XVI, 7.	286
XLV, 5.	509	XIX, 20.	7
<i>Ex. IV, 26.</i>	251	XXI, 4.	522
<i>Num. XXIV, 17—20.</i>	272	XXIV, 24.	286
<i>Deut. III, 11.</i>	4	XXIV, 35.	522
XXVII, 4.	272	XXV, 31.	522
<i>Ies. VIII, 2.</i>	509	XXV, 16.	288
VIII, 24.	509	XXVIII, 1.	287
IX, 5.	509	XXVI, 9.	522
<i>Ruth. II, u. 19.</i>	6	XXVII, 9.	523
1. Sam. VIII, 16.	251	XXVII, 28.	31
XVII, 12. 31.	252	Mar. I, 2.	52
		II, 19.	51
		III, 5.	523
		Eccc	Mar.

I N D E X

<i>Matth. III, 22, 29.</i>	51	<i>Rom. V, 14.</i>	526
<i>III, 29.</i>	523	<i>VIII, 35.</i>	526
<i>V, 21.</i>	52	<i>IX, 29.</i>	522
<i>VII, 5.</i>	523	<i>XI, 8.</i>	16
<i>VIII, 38.</i>	51	<i>XI, 31.</i>	6
<i>IX, 1—10.</i>	50	<i>XIII, 8.</i>	526
<i>XI, 10.</i>	523	<i>1. Cor. I, 20.</i>	6
<i>XII, 28, 29.</i>	523	<i>II, 13.</i>	4
<i>XIII, 17, 18.</i>	51	<i>KII, 30.</i>	527
<i>XIII, 14.</i>	51	<i>VIII, 5.</i>	527
<i>XIV, 5.</i>	523	<i>IX, 18.</i>	6
<i>XV, 17.</i>	20	<i>X 28.</i>	527
<i>Luc. I, 12.</i>	287	<i>XVI, 12.</i>	6
<i>I, 29.</i>	523	<i>2. Cor. III, 18.</i>	9
<i>I, 30.</i>	9	<i>IV, 9.</i>	286
<i>XI, 44.</i>	522	<i>VI, 6, 8.</i>	287
<i>XVII, 36.</i>	523	<i>XII, 4.</i>	285
<i>Io. II, 4.</i>	289	<i>Gal. IV, 19.</i>	4
<i>IV, 50, 51.</i>	288	<i>Eph. IV, 20.</i>	7
<i>V, 3, 599.</i>	523	<i>Eph. VI, 12.</i>	6
<i>VIII, 1—8.</i>	523	<i>Phil. II, 30.</i>	527
<i>VIII, 38.</i>	524	<i>III, 8.</i>	527
<i>XII, 8.</i>	285	<i>III, 10.</i>	52
<i>XIX, 14.</i>	524	<i>Col. II, 18.</i>	288
<i>18. I, 4.</i>	524	<i>Col. II, 8.</i>	68
<i>V, 36.</i>	524	<i>1. Tim. III, 16.</i>	526, 527
<i>IX, 20.</i>	524	<i>VI, 5.</i>	7
<i>X, 31.</i>	524	<i>VI, 20.</i>	69
<i>XIII, 44.</i>	524	<i>2. Tim. II, 26.</i>	527
<i>XV, 33.</i>	524	<i>Hebr. I, 6.</i>	6
<i>XVII, 5.</i>	524	<i>I, 12.</i>	528
<i>XX, 28.</i>	526	<i>VI, 6.</i>	7
<i>XXIII, 9.</i>	524	<i>VIII, 11.</i>	528
<i>Rom. III, 2.</i>	6	<i>IX, 1.</i>	528
		<i>Hebr.</i>	

I N D E X

<p><i>Nellor de decretis Concilii Ba- siliensis</i> 422</p> <p>Nervina 228. 233</p> <p>Niebhuhrii itinera 254</p> <p>Nicephorus edit <i>Catenam Pa- trum</i> 506 sq.</p> <p>Niger color ruber interdum vi- detur 542</p> <p>Noricii opera 427</p> <p>Notio Dei non est ab educatione 171</p> <p>Nutritio 217</p>	<p style="text-align: center;">O.</p> <p>Observationes iuris per Can- negrieterum 438</p> <p>Oculi structura 153</p> <p>Otati passio 128</p> <p>Oppianus de piscatione et terna- tione 142</p> <p>Ordo doctrinae in Scholis Pa- latinis Polon. 368</p>	<p><i>Pascha quando fit celebrandum</i> 10 lqq.</p> <p><i>Pascha Iudaeorum</i> 75 lqq.</p> <p><i>Paschales controversiae</i> 66</p> <p><i>Paschatis Iudaici tempus</i> 484 554 lqq.</p> <p>Relagianerum <i>hystoria</i> 428</p> <p>Pentateuchi origo 134</p> <p>Phalaena, quae ex larva ob- tum nascitur 537</p> <p>Phasium lunarium <i>diversitas</i> 484. 564. sq.</p> <p>Philippus Arabs 67</p> <p>Philo, <i>Carpagius in Cantionum</i> 117 <i>Alexandrinus</i> 357 lqq.</p> <p>Philosophia Col. II. 8. quid? 58</p> <p>Phlogiston animale 202 lqq.</p> <p>Polonicae Scholae 364</p> <p>Polychresta 827</p> <p>Possessor Catholicus non tex- tur bona secularifata resi- turus 425</p> <p>Praefectorum Scholarum Pa- latinarum Pol. Programma 364</p> <p>Prioratus scriptis <i>Hystoriam Ge- stavi Adolphii</i> 100</p> <p>Principium vitale 200 lqq.</p> <p>Procurarium latinitatis domi- ficat 512</p> <p>Prophetiae priores 136</p> <p>Protostatio Papae contra pu- ctum <i>W. Epheliticum</i> 425</p> <p style="text-align: right;">Pro-</p>
<p style="text-align: center;">P.</p> <p><i>Pacificatio religiosa</i> 424</p> <p><i>Pactum Confirmationis</i> 71</p> <p><i>Palatinae Scholae in Polonia</i> 364</p> <p>Papyrus 540</p> <p>Paronomasia <i>Orientalibus ada- mata</i> 279</p>		

RERVM NOTABILIORVM.

Prouerbia Salomonis	139	Robur vitae	219
Psalmorum collectio	138		
Pulsus	213	S.	
R.			
Reccardus de Paschate	483	Sal alcalinum pannonicum	539
Reductio functionum transcendentium	385	Salomonis libri	139
Reiskii Vita	291 sqq.	Samaritanus textus	250 sqq.
Reiskius in Arabica lingua excellit	295 sq.	Sandinus de variis ad historiam Pontificum pertinentibus	64 sqq.
itineraria fascis	293 sqq.	Sanguinis circulus	213
animaduersiones graecos auctores	301 sqq.	mystio	209 sqq.
Oratores graecos edit	304 sq.	Saturnalia Macrobianae	436
Thucydidem et Demosthenem in vernaculam transfert.	306	Schilling de anguilla electrica	540
Constantinum Porphyrogenetam de ceremoniis aulae Byzantinae edit	307	Schloer de Concordatis Germaniae	423
alios graecos auctores	307	Schmid de protectore Consordatorum	423
Reiskia edet Libanum	480	Schmidii Thesaurus iuris ecclesiastici	421
Respiratio	217	Schneiderus edit Oppianum	142
Rieggeri Opuscula ad H. E. et Ius	138	Scholae Palatinae in Polonia	364
Riegger de Decreto Gratiani	422	Schroeter scribit de robore vitali	199
Roborantia	225 sqq.	Segnerus auarium Varronis describit	88
vsus	233 sq.	Semleri Apparatus ad V. T.	132
		Sensatio	210
		E e e e 3	Sen-

RERVM NOTABILIORVM.

W.

Z,

Waldemari, <i>Daniae regis, l-</i>	Zeunius - edit	<i>Microbium</i>	
<i>ges</i> - 124. 125			433
Widekindi <i>Differtationes Ca-</i>		<i>in Theocritum</i>	454
<i>monicas</i> 424	Zitter-aal		540

Digitized by Google

